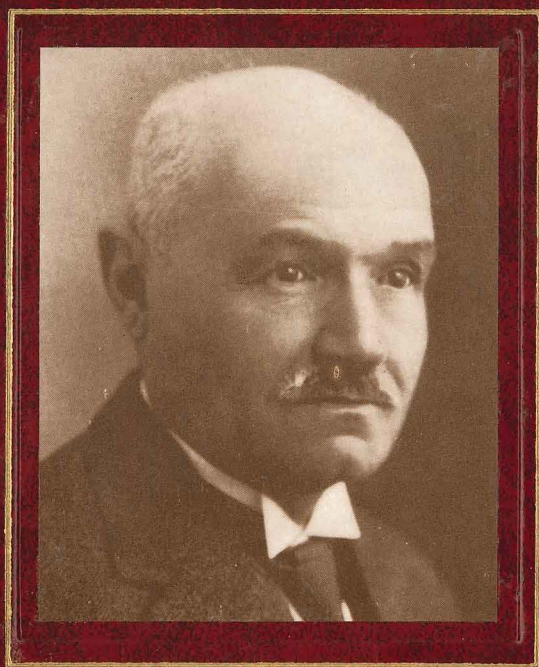

РИБАРСТВО

МИХАИЛО
ПЕТРОВИЧЪ

МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ
САБРАНА ДЕЛА

САБРАНА ДЕЛА МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА

1. ДИФЕРЕНЦИЈАЛНЕ ЈЕДНАЧИНЕ – Први део
2. ДИФЕРЕНЦИЈАЛНЕ ЈЕДНАЧИНЕ – Други део
3. МАТЕМАТИЧКА АНАЛИЗА
4. АЛГЕБРА
5. МАТЕМАТИЧКИ СПЕКТРИ
6. МАТЕМАТИЧКА ФЕНОМЕНОЛОГИЈА
7. ЕЛЕМЕНТИ МАТЕМАТИЧКЕ ФЕНОМЕНОЛОГИЈЕ
8. ИНТЕРВАЛНА МАТЕМАТИКА – ДИФЕРЕНЦИЈАЛНИ АЛГОРИТАМ
9. ЕЛИПТИЧКЕ ФУНКЦИЈЕ – ИНТЕГРАЦИЈА ПОМОЋУ РЕДОВА
10. ЧЛАНЦИ – СТУДИЈЕ
11. ПУТОПИСИ – Први део
12. ПУТОПИСИ – Други део
13. МЕТАФОРЕ И АЛЕГОРИЈЕ
14. РИБАРСТВО
15. МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ – ПИСМА, БИБЛИОГРАФИЈА И ЛЕТОПИС

МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ
САБРАНА ДЕЛА

КЊИГА 14

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Савешник

проф. др МИОДРАГ ТОМИЋ,
редовни члан Српске академије наука и уметности

Председник

др ДРАГАН ТРИФУНОВИЋ, проф. унив.

Чланови

проф. др БОГОЉУБ СТАНКОВИЋ,
редовни члан Српске академије наука и уметности

проф. др МИЛОСАВ МАРЈАНОВИЋ,
редовни члан Српске академије наука и уметности

проф. др ВОЈИСЛАВ МАРИЋ,
дописни члан Српске академије наука и уметности

др ДУШАН АДАМОВИЋ, проф. унив.

др ДРАГОЉУБ АРАНЂЕЛОВИЋ, проф. унив.

др ЉУБОМИР ПРОТИЋ, проф. унив.

др ЖАРКО МИЈАЈЛОВИЋ, проф. унив.

проф. др ЗОРАН КАДЕЛБУРГ,
декан Математичког факултета Универзитета у Београду

проф. др ПАВЛЕ МЛАДЕНОВИЋ,
председник Друштва математичара Србије

др ВЕЉКО ВУЈИЧИЋ, проф. унив.

др СЛОБОДАНКА ПЕКОВИЋ

Секретар

ЖАРКО ЈОВИЋ, професор

Уредник

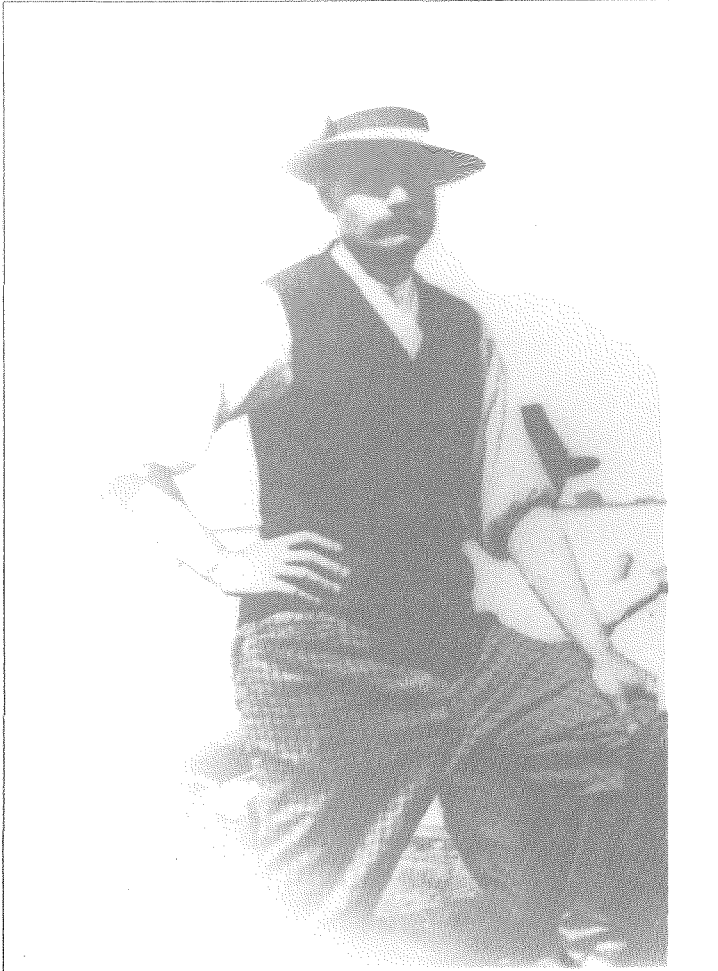
ЖАРКО ЈОВИЋ

Главни и одговорни уредник

др ПЕТАР ПИЈАНОВИЋ

За издавача

проф. др ДОБРОСАВ БЈЕЛЕТИЋ, директор

Мих. Терюбович

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Савейћник

проф. др МИОДРАГ ТОМИЋ,
редовни члан Српске академије наука и уметности

Председник

др ДРАГАН ТРИФУНОВИЋ, проф. унив.

Чланови

проф. др БОГОЉУБ СТАНКОВИЋ,
редовни члан Српске академије наука и уметности

проф. др МИЛОСАВ МАРЈАНОВИЋ,
редовни члан Српске академије наука и уметности

проф. др ВОЈИСЛАВ МАРИЋ,
дописни члан Српске академије наука и уметности

др ДУШАН АДАМОВИЋ, проф. унив.

др ДРАГОЉУБ АРАНЂЕЛОВИЋ, проф. унив.

др ЉУБОМИР ПРОТИЋ, проф. унив.

др ЖАРКО МИЈАЈЛОВИЋ, проф. унив.

проф. др ЗОРАН КАДЕЛБУРГ,
члан Математичког факултета Универзитета у Београду

проф. др ПАВЛЕ МЛАДЕНОВИЋ,
члан Удружења математичара Србије

проф. др ЖЕЉКО ВУЈИЧИЋ, проф. унив.

проф. др ВОЈВОДИЦА ПЕКОВИЋ

Секретар

др ЖАРКО ЈОВИЋ, професор

Предник

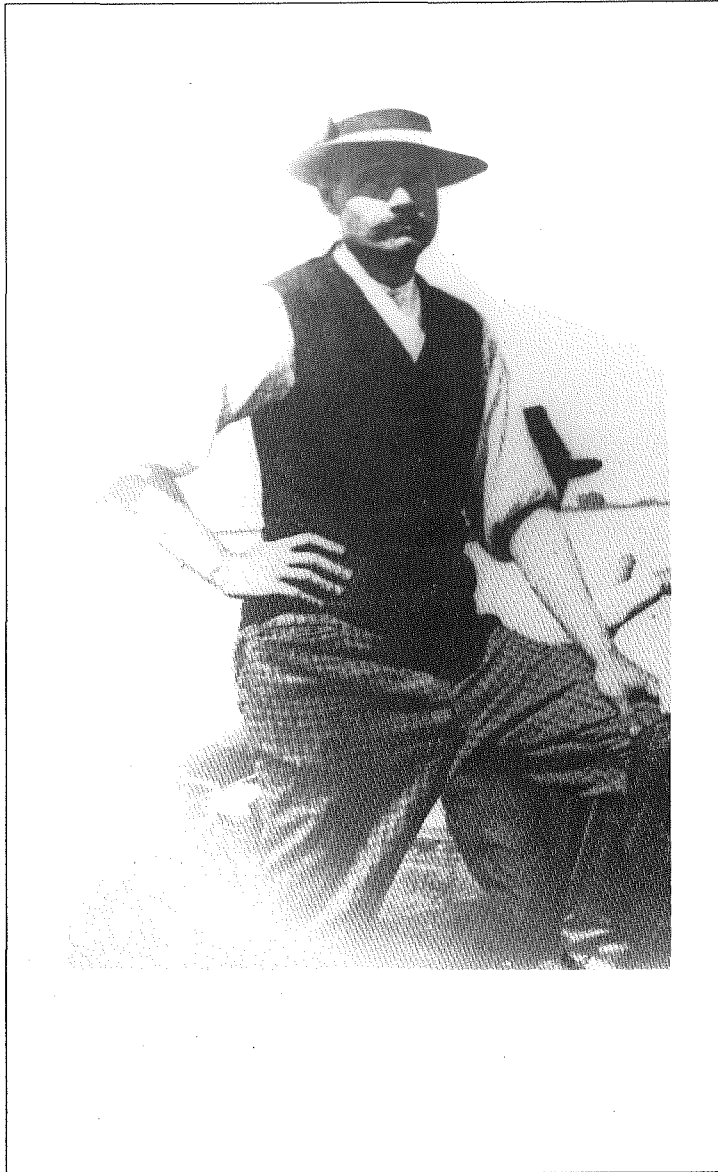
ЖАРКО ЈОВИЋ

Гласни и одговорни уредник

др ПЕТАР ПИЈАНОВИЋ

За издавача

проф. др МИЛОСАВ МАРЈАНОВИЋ, ректор

Професор
МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ

Београд, 24. април 1868 – Београд, 8. јун 1943.

На Дунаву уочи Првог светског рата

*„Да нисам добио тај један злат више на сечају за професора
Велике школе, никада се математиком не бих бавио. Живео бих на
рекама Србије, не на броду, већ у чуну“ – записао је професор
Петровић*

МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ

РИБАРСТВО

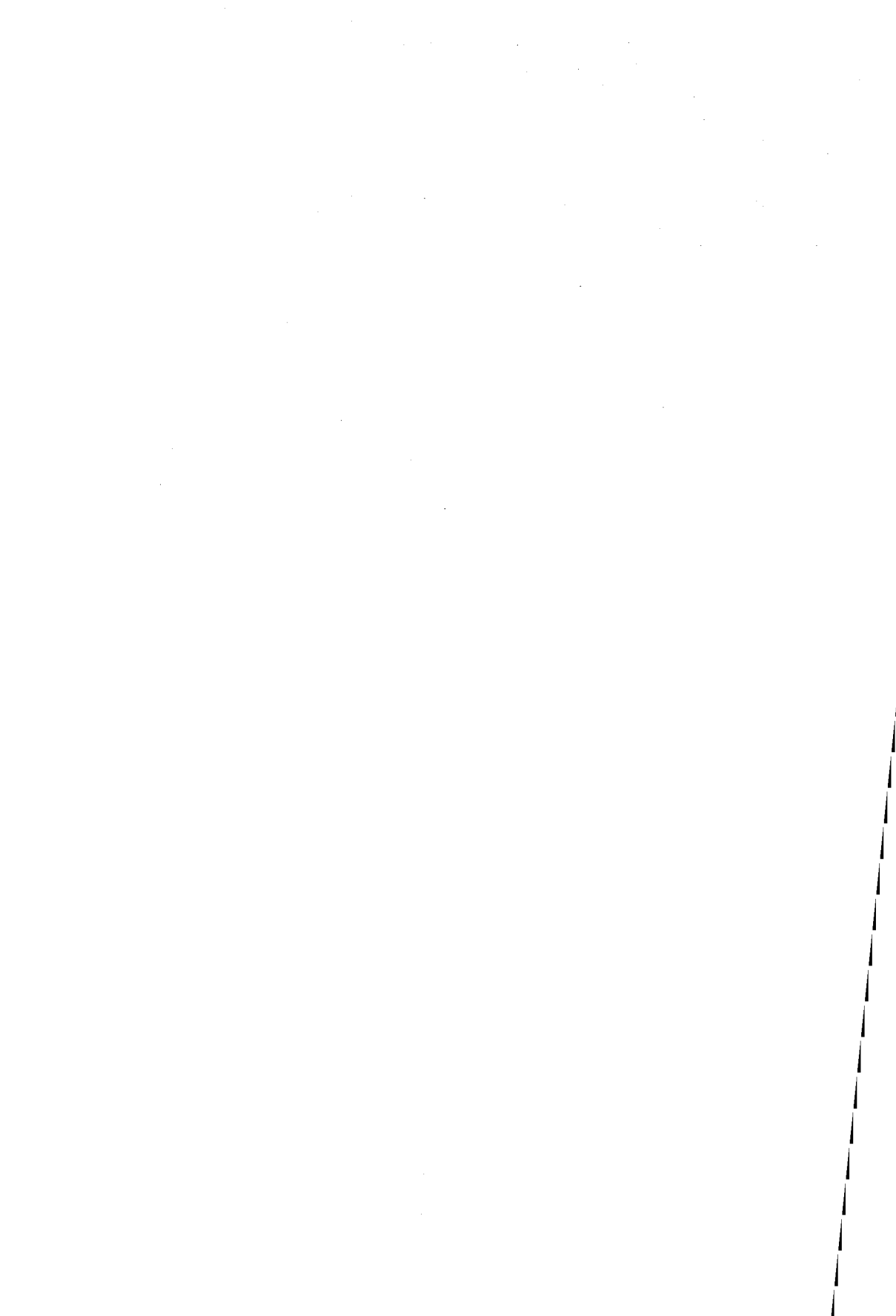
Приредио

др Драган Трифуновић, проф. унив.

ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ
И НАСТАВНА СРЕДСТВА
БЕОГРАД
1998

БЕОГРАД НЕГДАШЊИ ЦЕНТАР
ВЕЛИКОГА РИБАРСТВА

ПРВИ ОДЕЉАК

НЕГДАШЊЕ РИБОЛОВНО БОГАТСТВО САВЕ И ДУНАВА

Београд, окружен двема великим рекама, пространим водоплавним теренима и непрегледним ритовима изванредно плодним за расплођавање и исхрану риба, био је одвајкада центар великих риболова и развијене трговине свежеом и усолом рибом. У путописима разних странаца, који су такве риболове гледали својим очима, или застајали пред продавницама рибе гледајући оне невероватне масе рибе изложене продаји, или учествујући на обедима и гозбама при којима су изношена на сто речна чудовишта која они никад и нигде нису видели, износи се слика необично развијеног рибарства чији је центар у то време био град Београд. Ретко који од путника странаца, или од домородаца тога времена, који су описивали своје доживљаје или успомене, да не помене дунавску, савску или ритску рибу, која се уловљена довозила у Београд ради продаје.

Још стари грчки историчар Херодот, који је путовао Дунавом и Савом, забележио је да се Ангрос (Дрина) улива у Врангос (Саву), а ова опет код Тривалске равнице у Дунав. О обема обалама Дунава говори као о земљама у којима је врло богат лов и диви се изобиљу дунавске и савске рибе.

Око половине XVII века прошло је кроз Београд неколико истакнутијих странаца, који су о своме боравку у граду оставили записе; сви они истичу велико риболовно богатство београдских вода. Тако је француски краљ Луј XIII послао 1621. године свога посланика Еја у Цариград неким дипломатским послом. То је посланство прошло кроз Београд и Ејов путописац каже о томе ово:

„Премда Београд изобилује свакојаким животињним намирницама, он је необично обилаи слајководним рибама, више но икоји дружи европски град. Не само да рибе њу има у врло великој множини, него је има и врло крујне, а уз њо њако јевџине, да човек њо љросџо не може да верује. Дубровачки љрговци, који су се загесили у Београду, љриказа-

ли су ђосїогину Еју шарана који је, мерен између очију и реїа, имао ѓри сїоїе дужине, а сїајао је само ѓеїнаесїї солди. Има и врло круїних, а јевїїних шїїука, као и ођромних сомова, дуђих ѓо десесїї сїоїа. Све рибе, које се овде у невероваїном изобиљу лове, изврсне су и врло дебеле, јер је у реци над ѓеском наїїаложено две сїоїе муља.“

Два велика гурмана странца, који су око половине XVII века прошли кроз Београд и оставили о томе своје записе, такође се слажу у томе да је у Београду у то време било невероватно изобиље рибе. Један од њих је Француз, Жан Батист Таверније, барон од Обоне, а други је познати турски путник Мехмед Зили Евли Челеби.

Жан Батист Таверније пропутовао је сву Европу, Турску, Индију и Персију. Кад је са својим друштвом стигао у Београд око 1631. године, прва му је брига била да се побрине за своју удобност и постара за своје „благоутробије“. Описујући свој боравак у Београду, он не говори ништа о вароши, већ само о за њега нечувеној јевтиноћи на коју је наишао и о укуским рибљим јелима којима се наслађивао. Због неке уцене од стране Санџакбега и погађања са овим, морао је остати у Београду петнаест дана, и о томе он каже ово:

„За ѓїх ѓеїнаесїї дана закашњења имали смо бар ѓу уїеху да смо се добро часїили. Хлеб, месо, вино, све је одлично и јевїїно у ѓоме месїу. А ѓошїо је Беођраг сађрађен на једноме бређу исїод кођа се сасїају две велике реке, Сава и Дунав, у њима се лови ѓако велика количина рибе, круїних шїїука и шарана, да смо од њих јели само ѓиђерицу, икру и млечац, а рибу смо давали сиройїињи.“

Источњачки мераклија за рибља јела, Мехмед Зили Евли Челеби, савременик Тавернијеа, хвалећи јела којима се наслађивао у Београду, нарочито је одушевљен ђувечом од шарана и капамом од јесетре, истичући квалитет и изобиље рибе коју је ту видео.

То исто потврђује и енглески путописац Браун, који вели да није могао веровати својим очима гледајући камаре наслагане рибе на обали Дунава. Уз то он даје и мноштво података о савским и дунавским рибама и о српским називима тих риба.

Пролазећи кроз Београд 1632. године, барски надбискуп Петар Масареки описује град и свој боравак у њему, па наводи да Савом и Дунавом долази у Београд много рибе и нарочито наглашава да је „на гласу риба која се лови у Дунаву: у пролеће и у лето јесетра, а у јесен моруна, која може да мери 150 фунти и која је добра и свежа и сољена, а из ње се вади и изврсан ајвар“.

Године 1776–1777. путовао је нашим крајевима немачки племић Фридрих Вилхелм фон Таубе, царско-краљевски саветник, па, поред осталог, описао је у своме опширном извештају и велико рибље богатство Саве, Дунава и њихових ритова. Од интереса је, да би се добила слика тога рибљег богатства, навести од речи до речи оно што је он о томе написао у извештају који је о томе путовању поднео своме владоцу и који је 1777. године у Лајпцигу одштампан у засебну књигу:

„И у прима великим рекама које граниче државу, и у осталим мањим рекама, речицама и потоцима, необично је риблије богатство. Краљ свих риба је моруна (у Русији звана белуџа), која долази из Црног мора; а све реке ишито ушичу у то море имају те рибе. Постоје несугласице о томе какав је узрок ишито она најушита своју постојбину и жура уз Дунав, обављајући пут од преко 500 немачких миља, па кад ишито долази и до самог Пресбурга. Запажено је да у Дунав не долазе мале моруне, које још нису дорасле за мрестиње. Али ја сам сивар дубље ишитао и нашао да моруна ситога улази у Дунав и жура уз воду да би се ослободила хиљада малих црвића на својој површини. Кад се прве моруне, које у току године наилазе из мора у Дунав, осмопре помоћу увеличавајуће ситакла, види се да им је глава покривена сићушним црвићима који се једва могу заштити толим оком и који нису већи од сићушних црвића у сиру. Да би се ослободила ситога, моруна жура уз брзу текућу воду по јаким дунавским машицама док се тих црвића не ослободи, или док ови не ушину, ишито бива под јесен. Тада се она враћа у море и нестијаје је из Дунава. Може лако бити да и сам лакс ишако ишито из сличних узрока излази из мора у реке.

Моруна припада фамилији *Störe*; те рибе имају плућа и са обе стране главе по једну рупу за ваздух. Највеће, које су ухваћене дуж српских обала, дуљачке су 20 шуха и тешике 15–16 центи. Од моруне је све за употребу. Њено печено месо је слично телешини и врло је пријатно за јело. Од њене икре прави се „Caviar“ који се у Славонији, Србији и осталим илирским земљама зове „Heuwar“. Зрна се одвајају од ојне дрвеним ножевима, наслажу се на косо нагнућу даску и иштеру водом. Зашим се добро усоле и слажу у омању бураг. После неколико месеци она добију оловно-црну боју. Тај се ајвар чешито и фалсификује икром од других крућих риба. Од морунине бешике (мехура) прави се лејак, нарочито познат под именом „Hausenblese“. Од кичме и косици Илирци праве разне ситне сивари.

Моруна је глупа риба, која не познаје своју снагу и даје се лако ухваћити. Најбоље време за лов је месец март до септембра. После тога рока моруна потпуно ишчезне. Рибари који је лове бацају прво мрежу обичне јачине, као и за обичну рибу. Али чим осете да је моруна у мрежи, ојколе ову другом много јачом мрежом, начињеном од танких конојаца. Кад је мрежом толико себи привуку да могу до ње доћи, ударају је снажно по глави и ишод пераја забадају јој јаке звоздене куке, од којих је свака везана за крај јакога конојца; њу је ишада лако извући на обалу. Покадишито се и она разјари, покида рибарски алат и најрави рибарима велику штећу. Али кад је она ма и у пола извучена из воде, рибари је ошашу јаким конојцима и сложено повуку; чим јој глава буде извучена на обалу, они сшану по њој ударати тешиким дрвеним маљевима, па кад је ишако онесвести, извлаче је на суво, расшоре је и исеку.

На тај се начин у њим водама хваћају безбројне моруне од 5–10 центи њежине. Свежа моруна се њу на лицу места продаје по 20 крајцара ока, или се усали ња се шаље у иностранство. Али њо је солије врло примитивно и грубо, њако да и месо постоје грубо, жилаво и отужно. Каг би Илирци у Срему и Банату знали боље радији и риболов и солије, могли би моруну и груду дунавску рибу слаји у иностранство, где би заменила бакалара. Само од Холандије и Енглеске могли би имати годишње преко 100 000 форини. Само треба имати на уму да је со, њио долази из Мађарске, исувише скупа.

Осим моруне, у поменуѡим великим рекама и њиховим приобама лове се и разноврсне груде рибе. На пример, њиуке од 20–30 фунѡи, шарани од 10–12 фунѡи, фореле од 4–5 фунѡи, као и многе код нас у Немачкој њеознаѡе врсте, за које и не знам њаша немачка имена. Кечиѡа се много хваћа у Дунаву; она има кљун као у ѡиѡице, али се овај не отвара. Под кљуном је ѡушка, а дуж целе рибе простиру се бодље у облику јаких зуба.

У Срему ѡиука, шаран, кечиѡа и група боља риба коѡија 5–6 крајцара ока; обичнија риба по једну крајцару ока. Сѡѡа је у ѡим крајевима риба свакодневна храна прѡѡѡ народа. Поред рибе, велико је изобиље јѡш и у раковима и корњачама.

У то време се крупна моруна сматрала као обична риба по целој Дунаву, па и у водама око Београда. У Записима и Наѡѡисима Љубомира Стојановића налази се нпр. оваква белешка: „1793 лѡто мѡсеца марта 3-га дне у четвртак бели уфати земунски рибар именема Лазарь едну моруну од 528 ока кромѡ црева тешку, на земунском грунту“ (бележник земунског учитеља Теодоровића).

И то је тако било све до регулације Ђердапа деведесетих година прошлога века. Писац ових редова, као дечак, често је на Великој пијаци или на Зеленом венцу гледао крупне моруне које су рибари ту секли и крчили. На Зеленом венцу, на углу на коме се данас налази кафана „Триглав“, била је пре светског рата кафана „Код моруне“.

По једној белешци, коју је писцу показао г. проф. Владимир Ђоровић, крајем осамнаестог века у водама око Београда ловио је рибу у то време чувени рибар Петар Ристић. Рођен 1759. године у Битољу, он је као дечак дошао у Срем и одао се рибарству; одатле је прешао у Панчево, где је осам година живео ловећи на велико рибу и изашао на глас као рибар. Аустријанци су сумњали да он има везе са Турцима, вршећи поред рибарског посла јѡш и шпијунажу и достављајући Турцима вести са границе. Нарочито им је била сумњива његова рибарница у селу Борчи, преко од Београда. Због те сумње био је од аустријских власти затворен, али поведена истрага није дала никаквих резултата, па је пуштен из затвора. Међутим је том приликом, 14. априла 1789. године, донесена одлука да се ниједном рибару, за време док траје ратно стање, не допусти ловити рибу око Београда и Земуна.

У то време рибари око Београда носили су назив „алас“, по мађарском „halasz“, или „балугџија“, по турској речи „балук“, која значи риба. Па и многе рибе (нпр. смуђ + албалук или акбалук), као и рибарски алат (нпр. сертме, ђелберија, корана, такум), носили су турске називе. И то је трајало све дотле док се Турци нису иселили, па и неко време после тога. „Кад сам ја дошао у Београд 1846. године – вели Димитрије Маринковић у својим *Успоменама и доживљајима* – а и после дуго година, сви занати и радње имали су само турска имена. Тако, рибари су били „балугџије“.

За време док је Београд био у турским рукама, Турци су били највештији и најискуснији рибари на Сави и Дунаву. Они су радили или великим кованим удицама (такумима), или великим мрежама од дебелог канапа, и ловили поглавито крупну рибу које је у то време око Београда било у изобиљу. Пред крај прошлог века било је још у животу старих дунавских аласа, као нпр. стари мештер Ђура Пупа, који су радили као рибарски момци код турских рибара и задржали о овима свеже успомене. Било је за писца задовољство слушати ноћу, поред ватре, њихове доживљаје са негдашњим турским рибарским мајстором Ибишем, или са турским „коранџијама“, који су ловили великом и јаком мрежом „кораном“ од дебелог канапа, са широким окцима, којима се могла хватати само крупна риба, или са „такумџијама“, који су постављали своје „такуме“ на местима која су добро познавали, куда пролази риба тражећи пут између подводних стена и брзака, и одакле су довлачили у град на продају пуне чамце и барке крупних шарана, сомова, јесетара, симова и моруна.

Због јако развијеног рибарства, у Београду је још за турско време постојао Рибарски еснаф, који се одржао све до последњих година прошлог века. За београдске рибаре важила је Еснафска уредба, обнародована 14. августа 1847. године. Рибарски занат могао је обављати само онај кога Еснаф прими као рибарског шегрта, калфу или мајстора, после доказане способности да тај занат обавља како треба и пошто испуни остале Уредбом предвиђене услове. И док се год нису из основе измениле риболовне прилике у Сави и Дунаву, београдски рибарски еснаф био је један од оних који су најтачније испуњавали те одредбе и нису никад задавали посла државним или општинским властима.

Као што је поменуто, изобиље рибе у Сави и Дунаву било је толико да ретко ко и од наших људи, који су писали своје успомене, доживљаје или мемоаре, не помиње савску или дунавску рибу. Прота Матеја Ненадовић нпр. помиње је описујући у својим *Мемоарима* свој пут низ Дунав, за Русију, почетком септембра 1804. године, у друштву са Чардаклијом и Јованом Протићем. Лаза Поповић у својим *Путовању по Новој Србији*, тридесетих година прошлог века, каже:

„Канда нема више ни оног риболова који је за моџ времена био. Бар не видех многе оне као негда по Дунаву знаке – ѿшкве и роџознице – од ѿшћених у воду удица. Један Смедеревац, нећу да га именујем, буде

за нешто кажњен, и он онако врућ (од бањина) оде да проба срећу на удице, које је прег градом бацао за вањање моруна. И заиста, срећа му је била наклоњена, као и на бањине, извуче моруну која је 120 ока била шешка.

У ошћие је уверење да је од оног времена нестало по Дунаву моруне, ошћико су почели ловити пароброди и раслашили сву по њему рибу. Оде сва у море, па ће по свој прилици бити да је и онај цара Јозе шаран ошћишао. Какав је тај цар-Јозин шаран? У оно време кад је цар Јосиф, за аустријско-турске војне у години 1788. био у даљним крајевима – Банату – донесу му наши рибари на поклон једног донде невиђеног и нечувеног великог шарана. За шаране се држи да најдуже живе од свију риба. Цар Јоза (он је у нашем народу под тим именом познат), онако као што га је Бог дао да свако његово дело у спомену остане, награди рибаре добро, али им и врати шарана са заповешћу да га ошћи у Дунав пусти. Но и по није доси. Он да сковати и метнути на шарана златну бурму или прстен, и на њој ону годину кад је шаран ухваћен и пуштен. И по је још мало за дух цара Јозе. Он у Темнишвару оснује и фонд шом шарану. По стипендијима пога фонда, сваки онај који у најпредак ухвати пог названог царевог шарана, дужан је био пријавити га најближој власити и одмах га у слободу пустити, али не без икакве плаће и враће. Из шаранског фонда полико би му се и дуло плашило, што иначе вреди шаран. Од пога времена, па до године 1840, кад сам о историји пога шарана у Бечу читао, два поа је или три поа (ако се добро ошћињем) тај шаран хваћан и пушћан био. Да ли је и од пог времена био хваћан не знам. После ме је забунила полишћика, па нисам тражио више да читам о историји шарана, него шта раде људи и какви су.“

У својим Мемоарима српски државник Стевча Михајловић, описујући своју ђумругијску службу, вели:

„На ђумруку онда ђумругија није имао ошћедељену плашу. Шему је плаша била: колико од пари свиња на ону шпану у Бесарију превезе, на сваки пар по шћи пара шћорески себи узме, а од шћоведи по 10. А од риболоваца, Турака и Срба, узимао сам шћешу оку рибе ђумрука. Од ове рибе за шћшћребу моје куће без рачуна сам узимао, шћако да сам се од рибе обдуо да неколико година шћсле нисам никад више за рибу марио, и до данас.“

О негдашњем рибљем богатству у нашим водама сведочи и опис путовања по Србији Ото Дубислава плем. Пирха 1829. године. У писму своме пријатељу Ђорђу Поповићу Даничару, Ђура Јакшић пише како има школског слугу који механцију, попа и њега рибом храни.

У Српској краљевској академији чува се рукопис Јоакима Вујића под насловом *Књига система*, а на последњој страни рукописа налазе се Вујићевом руком исписани стихови:

„Пливај, пливај шамо доле у глублину морску,
 Иди шамо међу друге рибице на војску,
 Тамо можеш ухватићии какву зог рибицу,
 Макар белу и шарену малу кесецицу.
 Хваћај шамо и шћучицу лећу, деверику,
 Гр҃геч рибу и шаранца, малу сабљарику,
 Кечи҃цицу, е҃зуљицу, велико҃га сома,
 И карасе сас лињаком, све шћо вуци дома.
 Јошће к шћоме естїрицу замашино҃га шћока,
 Моруницу седамдесетї и ошї седам ока,
 Црвенїерку, бело҃г сму҃ђа, харин҃зу окреїину,
 Сарделицу, церну мрену и финрибу сметїну,
 Само немој нама људма досаду чинићии,
 Нићии морейлаваїшељем на печали бићии,
 Ербо они шћеби гледе мрежу да набаце,
 Да шће живу на бре҃ морски из воде избаце.“

Од интереса је поменути и то да је наш велики просветни добротвор, Илија Милосављевић Коларац, у својој младости прешао 1813. године са избеглицама Дунав и одао се трговини дунавском рибом, од чега се издржавао све до повратка у Београд, где се одао болтацкијском занату.

*

Међутим, пред крај прошлога века београдско рибарство, као и рибарство по целој Сави и Дунаву, почело се погоршавати. Најпре је регулација Ђердапа, деведесетих година, нанела осетан удар целокупном савском и дунавском риболову, јер је од тада почела све ређе допирати у наше воде „влашка риба“ из Доњег Дунава. Моруна, јесетра, сим и крупна кечига, којима су регулацијом на свагда запречени стари, вајкадашњи дунавски пролази за горње воде, а у исто време јако појачани румунски риболови на Доњем Дунаву, учинили су да таква риба тешко и ретко допире до наших вода и да је постала велика реткост.

Али још је деценијама после регулације ипак остало неизмењено савско и дунавско рибарство у погледу остале рибе. Све до светског рата читав један радан свет живео је на београдској дунавској јалији, задовољан и весео, у кућицама и кафаницама у непосредној близини обале; живео је од издашног риболова и могућности да одмах уновчи производ свога труда.

Тадашњи београдски рибарски мајстори са „великим алатом“, тј. са великим речним аловом и лапташем (Јаков, Лука Лупур, Живко Брка, Спаса Прпа, Никола Фирга, Филип Филигана, Младен Баца, Савица Циганче, Јоца Берлетић, Милан Глувак и др.) одржавали су дис-

је риболов таквим алатом био искључиво занимање. Под командом „мештера“ (рибарског момка коме мајстор повери свој алат и кога при риболову сви морају безусловно слушати), компанија се са своја два велика чамца и с лапташем извлачила уза Саву до Царске или Мишарске аде, или до Јасенске, или до Прогарске аде, до Бољевачке брежине, до ушћа Колубаре, до „Слама-сено“ итд. Одатле је почела разбацити пређу и ловити низ воду, па је тако ловећи стизала у Београд са пуном барком свакојаке рибе, често и са сомом од 50 до 100 кила, привезаним уз чамац. Или би се компанија са дунавске јалије извезла на средину Дунава, па одатле почела ловити поред Карабурме, Вишњице, панчевачких ада, Тоспаше, Винче и Ритопека, кадшто и до Гроцке и Смедерева, па се одатле, вукући чамце уз воду поред обале, враћала у Београд са изловљеном рибом.

Та је риба, обично сутрадан у зору, продавана лицитацијом рибарским трговцима (Ђока Булдок, Лаза Панчевац, Коста Буцов, Јоца Наказа, Коста Пропела, Коста Паламамут, Вељко Зембилаш, Ђорџера и др.). Издалека се, каткад још по мраку, могла чути вика лицитаната и рибарских момака који су извлачили на суво, или у чамац, барке пуне рибе и приказивали своју рибу.

Кад би се граја утишала, трговци би изручивали купљену рибу у своје „тикваре“, велике барке које могу да чувају по неколико хиљада килограма рибе, а потребну количину рибе за продају тога дана износили колима на пијац. Рибари-ловци разилазили би се по ондашњим рибарским кафанама и кафаницама („Борча“, „Златан шаран“, „Спуж“, „Седам чунова“, „Јасеница“, „Два папагаја“ и др.). Ту би пречишћавали своје рачуне, препричавајући доживљаје из својих ловова, шалећи се и задиркујући се међу собом. Сваки је од њих имао надимак по коме су га једино и знали (Гаја Гашпар, Шандор Кења, Иван Шокац, Милан Шепа, Јоца Рапа, Тоша Кекало, Тане Арангуз, Ђока Алафус, Ђока Кумбараш, Аца Копилан, Аца Цекетан, Драги Баштован, Јован Зора, Милан Влах, Јордан Чокалија, Светозар Муја, Милан Жућа, Добривоје Клемпа и др.), а многи се надимак није смео казати у учтивом друштву. Уз ракију или вино, мештери (Гишпар, Шепа, Рапа, Зора, Кења, Сремац, Шокац), после обрачуна са својим мајстором, разделявали би момцима њихове „талове“ и „мештерпез“ (бакшиш онима што помажу крпити мрежу), па затим, пијући и мезетишући, спремали план за идуће путовање, према обавештењима која су имали о стању и кретању воде и о изгледима на успех лова.

Аловски и лапташки рибарски момци (Светозар Кркља, Светозар Кркљица, Ђура Медура, Паја Каламуња, Ђока Алафус, Ђока Кумбараш, Драгић Татаркић, Добривоје Клемпа, Бранко Барон, Бранко Слина, Леон Чива, Новак Штрк, Сима Баба и др.) измешани са „влакарошима“ (Адам Симић, Ферко Балгач, чика Влада и Алекса Богдановић, чика Вергенес и др.) и „струкарошима“ (Душан Рапа, Светозар Цвеће, Жика Мура, Љуба Мандрда, чика Јоја, Ивко Влах, Тоша Кеза,

Миле Јапан, Аца Јапан, Никола Гњурац, Мита Фирга, Никола Кривоустан и др.) надали би паклену ларму, по којој се рибарска кафана могла још издалека распознати. Претресало се о томе на какве све „задеве“ наилази лапташ на дну Саве, тамо негде на Топу, на Орлачи, на Крстовима, на Малој Дубокој, поред Прогарске брежине, наспрам „Слама-сено“, на Петрацу итд.; о положају подводне кладе више Божића врбака, испод Купиновачких воденица, више Бачванке, више хапа Маџар-аде итд.; о ленгеру који је лапташ Луке Лупура извукао ту одмах наспрам куле Небојше, о подвалама сремским или мађарским финансима, о борби са сомом од 110 кила, кога је Јаковљев лапташ „салетио“ на Вишњичком прагу, или у рупи наспрам Бреске, или који им је провалио мрежу на векслу Госпаше и тако даље.

Аласи влакароши препричавали би, уз полиће ракије, и по двадесети пут своју борбу са влаком ухваћеним крупним сомом, описивали би у детаљима „ћутук“ на дну Дунава наспрам Беле стене, на који је наишао њихов влак и опасао га, а он им скроз распарао пређу; или би причали како су своме другару кришом стрпали исецкан стари опанак у овчији паприкаш који је овај кувао у гвоздењаку тамо негде код Бајбока, што нимало није сметало да паприкаш буде у сласт поједен, и томе слично. Влакароши специјалисте (Влада Кркља, Михаило Вергенес, Алексица, Адам Симић, Љуба Мандрда и др.) имају муке да се споразумеју о ономе што причају и сваки говори тако као да је онај што га слуша потпуно глув. Струкароши (чика Јоја и његови синови Јојинци, Јован Зврнкапа, Чича Никола Гњурац и синови му Гњурици, Жика Мура, Миле и Аца Јапани, Душан Јевремов и др.) не могу да се напричају како им је крупна риба исправила или пребила удицу на великом струку, или одвукла тикву која означаје место на коме је струк забачен, или како им се отео крупан шаран у тренутку кад су га мередовом хтели увући у чамац.

Све се то обављало у бучном жагору и ларми, на коју су аласи навикли, али је због ње други миран свет морао да бежи из кафане, мислећи да ће доћи до мотке или ножа. Међутим, ту се, у тој пакленој вреви, могло наслушати и аласких шала, доскочица и прича, нпр. како шаран куне аласа „нека ти одело има толико закрпа колико ја имам крљушти“, или како га куне сом „нека ти кућа оголи као моја леђа“, или како мрена саветује аласа „леци ме док ми око не испадне; ако не испадне мени, испашће теби“ (јер недопечена мрена је прави отров). Кад му је једном приликом, у кафани, показан оригиналан потпис краља Александра Обреновића, који је почињао крупним словима, настављао се све ситнијим, а завршавао се најситнијим, алас је узвикнуо „гле како се овај потписује, почиње на грундкорн (Grundgarn, дубоки део разбаченог великог алова што иде великом водом), па уситњује и истерује на лонцујх (Landzug, плитак део алова што иде поред саме обале). У те је кафанице долазио на ракију и Стеван Сремац, коме се тај аласки свет

необично допадао, па је ту прикупљао материјал за причу коју није стигао да изрази.

Сви су аласи, без изузетка, волели да пију. То им је, уосталом, било и једино задовољство у њиховом домашају, а многи су од њих и веровали да весео алас има срећу. Неки су од ракије помрли, а био је и случај да се који од њих удави ишчупавајући мрежу из речних дубина. И како се то пило! У једноме углу кафане „Борче“ леже на поду две непомичне људске прилике, које већ сатима не показују знаке живота. Како ко уђе у кафану и то спази, окреће се налево круг и безобзирце бежи, верујући да су то жртве аласких спорова. А ствар је много простија. Кафеџија Божа Цветковић имао је да тога јутра купи на Тркалишту које буре ракије за аласе. Као „експерте“, повео је собом аласе Тришу Игумана и Перу Деду, добре познаваоце ракијских тајни. Резултат њихове експертисе био је овакав: у подне се враћа газда-Божа са двојим воловским колима; прва кола носе два бурета првокласне ваљевске шљивовице, а у другој леже, опружени као две кладе, сами експерти, који су у колима одмах заспали и које су, чим су кола стигла пред кафану, пренели у бесвесном стању у буцак у коме ће, не мрднувши, имати да одспавају тридесет сати.

Каткад се у „Борчи“ могао видети и овакав приказ: алас Марко Левента не може да се држи ни на ногама, ни на клупи. Његова жена улази у кафану, прилази му, покушава да га дигне са пода и води кући. Кад у томе није успела, она га потера пред собом штапом, четвороношке, као свињче, боде га остраг да не би заспао и даје му правац штапом, ударајући га час с једне, час са друге стране главе, како правац буде захтевао!

Био је то свет за себе. Није се мешао са осталим светом и ретко је кад прелазео данашњу Душанову улицу и залазио дубље у варош. Ту треба, наравно, изузети момке рибарских трговаца, који су свакодневно морали ићи на пијац. Писац ових редака је имао муке са својим дугогодишњим мештером Гашпаром да га приволи да са њиме иде у варош; када би у томе успео, стари алас би се, идући улицама, унезверено освртао око себе, плашећи се да га свет не гледа као какво чудо.

Једна од неочекиваних последица светског рата била је та да је готово потпуно нестало и таквога аласког света, и некад тако развијеног и надалеко чувеног београдског рибарства. Београдске пијаце и данас су прилично снабдевене рибом, али то није риба из великих риболовних река Саве и Дунава или њихових ритова. Риба из вештачких рибњака у Југославији заменила је оне масе „дивље рибе“ која се некад праћакала у коритима и на тезгама београдских рибарских трговаца.

Кад од београдског пристаништа кренете бродом, узалуд ћете очима тражити по површини воде некадашње многобројне рибарске чамце, шикље и чунове. Нећете више са брода видети негдашње сцене кад рибарски момци привлаче обали велики алов од коју стотину

два чуна, „чланећи“ сваки у своје чуну, терају влак, кад кецароши кецом или кусаком дрљају речно дно, или кад струкароши ваде у чамац велики рибарски струк накићен сваковрсном рибом. Данас се може видети само по који редак и усамљен кецарош или струкарош, који ће се задовољити зарадом од неколико динара, или који бубњарош који поред обале разапиње своје бубњеве.

Шта је свему томе узрок? Шта је учинило да све то оде у неповрат и да се овако нагло, за неколико година после светског рата, све то из основа измени? Узроци су разноврсни, а главни су они који ће овде бити изложени.

Пре свега, великих ритова у околини Београда нестало је осигурањем непрегледних водоплавних терена и њиховим претварањем у земљу за обделавање. А у тим ритовима риба се у масама расплођавала и исхрањивала, па тако исхрањена, при повлачењу воде у речно корито, и сама се повлачила у реку и у великим размерама повећавала њено риболовно богатство.

Други један врло важан узрок лежи у измени рибарских прилика које су после рата донели велики индустријски вештачки рибњаци у нашој земљи. Пре рата су такви рибњаци били код нас потпуно непознати. Међутим, они у Славонији, Босни, Хрватској и Војводини (Кончаница и Пољана, Нашице, Зденчина, Приједор, Црна Млека, Ечка и др.) производили су и у иностранство извозили специјалним вагонима око два и по милиона килограма рибе, али та риба није допирала до наших пијаца. Београдска пијаца била је обилно снабдевена „дивљом рибом“ која се у масама ловила по Сави, Дунаву и ритовима заосталим после великих поплава. Рат је учинио да се то потпуно измени. Рибњаци се сад налазе у нашој земљи и њихова риба, која је раније извозена у иностранство, сад је преплавила наше пијаце, на које се довози у специјалним вагонима, баркама и тикварама. Та је риба и јевтинија, и може се имати у довољним количинама у време кад је најпотребније; рибњаци су, стога, угушили лов „дивље рибе“ и њен промет. Осим тога, и нешто морске рибе допире до Београда, а од ње пре рата није било ни трага.

Један узрок смањивања риболовног богатства у водама око Београда има се тражити и у риболову експлозивима, који је, поред све контроле, ипак развијен у Сави и Дунаву, нарочито у зимско доба кад се риба „кртожи“, тј. скупља у гомиле на местима која познају они што обављају такав риболов. Напослетку, специјално у водама у непосредној околини Београда, штетну улогу игра и упуштање у текућу воду шkodљивих материја из фабрика; те материје, иако не убијају рибу, растерују је и приморавају да бежи из тих вода.

Све је то учинило да се рибарство у београдским водама потпуно измени у неповољном правцу. Рибарски еснаф, стар преко 70 година, укинут је Законом о радњама, пошто није више имао услова за опстанак. Риболов „великим алатом“, са извежбаним и дисциплинованим рибарским момцима, угушен је, а они рибари што раде „малим алатом“

могу се на прсте избројати. Стари, специјализирани, искусни рибарски мајстори, мештери и момци изумрли су; оно мало њих што су још у животу не могу више да живе од риболова, па су се или одали трговини рибом, или су нашли какву службу коју више не мисле напустити. Нови, послератни рибарски момци, далеко мање извежбани и искусни, иначе врло ретки, углавном само помажу рибарским трговцима. И вероватно је да ће, после још које године, Сава и Дунав пожелети правога, занатског рибара, али рибара нигде бити неће...

Данас, кад је све што је овде наведено отишло у неповрат, не би бар требало да утоне и у ноћ заорава. Још се могу похватати трагови онога што је било у „старо добро време“, па би требало, док је још времена, прикупити података о нашем београдском рибарству, од кога ће ускоро нестати сваки траг. Писац је, као дугогодишњи рибар, посветио томе послу читаве деценије истраживања, па мисли да ће се моћи спасти од вечитог заорава оно што би тама кроз кратко време прогутала. Јер о предмету није ништа писано са познавањем ствари, а то може учинити само неко ко је на тим пословима провео век.

Писац је намеран да у једноме низу чланака оживи слику негдашњег развијеног и напредног београдског рибарства, ма и по цену сувопарности коју ће у слику унети излагање техничких појединости, али које се морају познавати кад се од слике не тражи занимљивост, већ само истинитост и тачност.

ДРУГИ ОДЕЉАК

ЛОВИШТА КОЈА СУ СНАБДЕВАЛА БЕОГРАД РИБОМ

У првом чланку показано је какво је некад, управо до светског рата, било изобиље рибе у Београду као центру ондашњег рибарства и трговине рибом.

Где се та риба ловила и одакле је донешена и концентрисана у Београду, као главном центру за ту трговину?

И на таквом се питању види одмах осетна разлика између негдашњег и данашњег стања, мада та два стања не дели размак времена дужи од половине просечног људског века. Риба се пре рата доносила не као данас из индустријских вештачких рибњака, већ искључиво са богатих ловишта каквих је било не само у великим рекама што обухватају Београд већ и у мноштву ритова и бара које пуне и одржавају велике пролећне поплаве на водоплавним теренима Дунава и Саве.

Ловишта је било од две врсте: она у текућој води, и она у барама и ритовима са њоме у вези. Ловишта у текућој води налазила су се како на нашој, тако и на аустријској и мађарској страни, дуж десне и леве обале Дунава и Саве. Београдски аласи радили су не само на нашим ловиштима, тј. онима што припадају десној обали, већ и на онима што су уз леву обалу. Они су зато плаћали право риболова аустријским или мађарским закупцима (арендаторима) тих ловишта, а то им је право било зајемчено рибарским картама које су им издаване од стране арендатора. Ловишта у барама и ритовима, која су се, са малим изузетком, налазила на аустријској или мађарској страни, била су ван домашаја наших аласа; на њима су радили искључиво рибари са оне стране Саве и Дунава, али су уловљену рибу од њих прекупљивали београдски рибарски трговци и преносили је великим баркама „хиљадаркама“ на београдско рибље тржиште, што је чинило да је Београд био центар и за трговину том рибом.

Ловишта у текућој води, било да су се налазила на нашој, било на аустријској или мађарској страни, била су подељена на „воде“ или

„хатаре“ (Abteilung) и сваки је хатар издаван од стране државе посебице под закуп (аренду) за одређени број година. Закупци (арендатори), увек рибари или трговци рибом, наплаћивали су од аласа таксе које су сами одређивали, за рибарске карте које су овима давале право риболова у води њиховог закупљеног хатара. Такса се наплаћивала, са малим изузетком, у готовом новцу, а каткад и у натури, нпр. тако да је сваки пети килограм рибе припадао арендатору. Риба која је на тај начин стигла у Београд, доношена је:

- са ловишта савских, почевши од Моровића до Београда;
- са ловишта дунавских, почевши од Апатина па до Београда, и од Београда до Ритопека.

Ловишта у барама и ритовима издавана су цела, без деобе на хатаре, и њих је искоришћавао искључиво сâм арендатор својим алатом и са својим рибарским момцима. На лицу места продавала се уловљена риба, за коју су долазили београдски рибарски трговци својим чамцима, баркама и са рибарским момцима, ту рибу куповали и превозили је у Београд.

Овде ће бити изложен преглед тих ловишта, чије ће се релативно риболовно богатство моћи видети из величине закупне цене коју су плаћали њихови закупци. А при процени тога риболовног богатства треба имати на уму и то да је аренда плаћана у време кад је риба била 30–40 пута јевтинија но данас, и да се на закупљеним ловиштима морало уловити толико пута више рибе да би се могла исплатити аренда, рибарски алат и момци, као и то да се већина ондашњих арендатора богатила од својих рибарских предузећа. Аренде ће бити наведене онакве какве су биле пред светски рат, са назначењем арендатора где је то било могућно, да би се, по потреби, то могло и проверавати.

ЛОВИШТА У ТЕКУЋОЈ ВОДИ

Ловишта, која су била у трговачким везама са Београдом, почињала су од важног рибарског места Апатина, па су се низала редом низ Дунав и означавала као „аловски метови“, „лапташке рине“, места „за струкарину“, места „за бубњарење“ итд.

Око Апатина је одувек био развијен ритски риболов, по ритовима, барама и мочварима који га окружују, али је био развијен и риболов у многобројним и рибом богатим дунавским рукавцима, каналима, пролазима, фоковима и метовима. Сви су ти риболови припадали бившем аустријском надвојводи Фридриху, власнику властелинства Беље. По ондашњем аустријском закону о риболову, томе је властелинству припадао риболов на читавом сплету вода врло богатих у риби, што се налазио на томе огромном поседу, а осим тога и риболов на самоме отвореном Дунаву од Мохача до ушћа Драве.

Надвојвода је био тако уредио тај риболов, да му је овај доносио огромне приходе. Рибу су ловиле многобројне, добро организоване дружине рибара, којих је у Апатину и околини било преко четири хиљаде, и од којих су неки ловили само у текућој води, а други само у ритовима и мочварама. Ловили су у стајаћим водама великим аловом и бубњевима, а у текућој води аловом, лапташем, пирићем, влаком, бубњевима и великим струковима. Неки су од рибара радили на надницу, а већина „на тал“; сву уловљену рибу имали су предавати властелинској рибарској централни у Апатину. Да би се риба брже, и у бољем стању довозила у централу, ова је имала за тај посао нарочити парни брод, који је ишао од једног ловишта до другог, скупљао уловљену рибу и одвлачио је у великим баркама у централу. Из централе је свежа риба одвлечена бродом у Будимпешту, где је била најјача потрошња „апатинске рибе“, а један део је продаван рибарским трговцима из других места, који су долазили тога ради у Апатин. До Апатина су, нарочито у време великог поста, допирали и наши београдски рибарски трговци, куповали у централни рибу и баркама је спуштали низ Дунав до Београда. Угинула риба је у централни „калана“, тј. очишћена, испрана и сољена, па затим или слагана у магацин, или сушена, па продавана у знатним количинама београдским трговцима, а тако исто је у маси извожена и у Румунију, где је имала јаку потрошњу. Од дроба и отпадака при чишћењу рибе за сољење прављен је рибљи лепак, а од онога што се није могло на то употребити, справљано је вештачко ђубре.

Централа је примала рибу са водене површине од 200 000 катастралних јутара, а примала је годишње по 50–80 вагона рибе, каткад и више. Риба, која је на тим ловиштима у масама ловљена, била је: шаран, смуђ, сом, штука, бела риба, а у текућим водама, али у мањој количини, још и мрена, манић и кечига.

Идући својим чамцима и пуним баркама купљене рибе од Апатина низ Дунав, наши рибарски трговци из Београда наилазили су најпре на рибарску постају Хуло, где су обично застајали ради одмора својих момака и разговора са рибарима што ту раде, а који су ту имали свој стан и магацин за рибарски алат. Одатле су, продуживши пут, свраћали на рибарску постају Алмаш, која се налазила на десној обали Дунава, на подножју алмашког платоа, на месту где Дунав прави окуку скрећући нагло на исток, остављајући западно пространи Кестењевачки рит препун рибе. Рибари из Алмаша држали су под закуп и тај огромни рит и део Дунава од ушћа Драве до рибарске постаје Стаклар на левој обали Дунава. Закуп је трајао по пет година, а плаћано је по 5 000 круна годишње за свако ловиште.

Идућа рибарска постаја била је Ердут, на левој обали Дунава. Ту је десна обала стрма, а вода јака и брза па је подрива и руши, чему доприноси и дубина воде која је ту 10–15 метара. Поред леве обале вода је плића, струје су слабе, па се ту могло ловити великим речним аловом. Дуж десне обале ловило се лапташем, пирићем или влаком, а средином

Дунава струковима. Ту је нарочито био на гласу лов кечига средње величине.

Риболов око Ердута припадао је делом ерару (држави), а делом властелинству Е. пл. Чех (до пола ширине Дунава); властелинство је свој део реке издавало под закуп рибарима из Ердута за 5 000 круна годишње. Тај је део воде био много сиромашнији рибом но онај на другој половини реке, за који се плаћао годишњи закуп од 20 000 круна.

Од Ердута до Даља простирали су се, и са једне и друге стране Дунава, пространи ритови богати рибом. Риболов на самоме Дунаву држали су под закуп рибари из Даља и плаћали за риболовни простор од ердутских ловишта до висине рита Савуље 6 000 круна годишње.

Од Савуље, низ воду, поред Вуковара до Сотина, дунавска ловишта су била подељена на три хатара: ловишта општине Борово, издавана под закуп за 9 000 круна годишње; ловишта града Вуковара, која је граду поклонио гроф Елц и која су издавана по закупну цену од 10 000 круна годишње, и ловиште Сотин, чији је закуп износио 6 000 круна. Све је те риболове држала под аренду Вуковарска рибарска обртна задруга, а укупна аренда износила је 25 000 круна годишње. Та је рибарска задруга врло стара; основана је пре три века, а правила јој потичу из 1881. године.

Дунавска ловишта од Сотина па низ Дунав држали су под аренду рибари из Мохова, Шаренграда, Илока, Баноштора и Черевиха, сваки у своме хатару. Право риболова припадало је делом приватним лицима, а делом фрушкогорским манастирима. Услови закупа били су врло разнолики, тако да је нпр. ловиште манастира Беочина држао један беочински рибар за цену од 600 круна годишње, али с тим да даје манастиру годишње по 480 килограма лепе рибе; ако ту количину рибе не измири, био је дужан мањак платити у новцу по пијачној цени.

Ловишта низводно од Беочина, до оних што припадају каменичкој општини, припадала су манастиру Раковцу и издавана су у закуп под истим условима као и беочинска ловишта. Она код Илока припадала су грофу Одескалки, а она код Баноштора грофу Хотеку. Од Каменице до Земуна припадала су ерару, а издавао их је под аренду Краљевски надшумарски уред у Винковцима.

Даље низ воду наилазило се на карловачки, белегишки, сланкаменски, сурдучки, чортановачки, бановачки итд. риболовни хатар, од којих је сваки понаособ издаван под аренду. Доста богату белегишку воду држао је за дуги низ година под закуп арендатор Јоца Матић из Опаве, за 2 000 круна годишње. Карловачку и сурдучку воду држао је за 5 000 круна годишње ондашњи чувени риболовни купац Фрања Ловрековић из Новог Сада, који је закупљивао где год је шта било боље у околини, у погледу риболова. Бановачку воду је дуже време држао земунски рибар Волф за 1 920 круна, а имао је право ловити и у делу Саве између њеног ушћа у Дунав и железничког моста; после њега држао

је ту воду Никола Георгијевић из Старих Бановаца, а после овога бановачки рибар Спајић и Јосип Лели.

Сва су та ловишта снабдевала рибом Београд; београдски рибарски трговци са својим момцима, чамцима и баркама привезаним уз чамац обилазили су их с времена на време и на њима куповали рибу потребну за београдску пијацу. Путујући низ воду са пуним баркама рибе, они су радо свраћали на успутне рибарске постаје ради одмора, виђења са тамошњим рибарима и распитивања о риби за куповину, о ценама рибе и др. Најрадије се свраћало на постају Кишвара, на левој обали Дунава, наспрам Белегиша. На томе месту је био „фок“, излаз из непрегледног рита, и ту је била пространа рибарска кућа у којој се могло и преноћити. У њој су пребивали момци арендатора који је држао под закуп белегишку воду и оближња ритска ловишта.

Ловишта у Сави, која су такође снабдевала Београд рибом, почињала су од ушћа Босута. Њих су, редом низ воду до ушћа Дрине, држали арендатори: Паул Салцман из Моровића, Фрања Ловрековић из Новог Сада, Јосип Вајнбергер из Жупање, Иван Мараковић из Славонског Брода, Мијо Домбој из Вуковара и др. Савска ловишта од ушћа Дрине до Београда делила су се на српска и аустријска, а ограничавала их је средина Саве. Ловишта најближа Београду, са којих су београдски рибарски трговци најчешће преносили рибу у Београд, најдуже је држао арендатор Шандор Штрајхер из Земуна, а после њега, за кратко време, Паул Мецгер, негдашњи београдски рибар, доцније рибарски трговац у Земуну. Београдски аласи, који су ловили великим аловом, лапташем, бубњевима или струковима, куповали су од тих арендатора рибарске карте које су им давале право на риболов на аустријској страни, у хатару арендатора. Риболовне хатаре у Сави узимали су аустријски арендатори под аренду јавном или оферталном лицитацијом код Краљевског надшумарског уреда у Винковцима.

Наша савска ловишта почињала су од ушћа Дрине, обухваћена су била нашом половином Саве и завршавала се код београдског града. Она су до 1911. године издавана под аренду јавном лицитацијом од стране наших државних власти, а арендатор је издавао рибарске карте за свој хатар појединим нашим аласима по ценама које је он сам одређивао и мењао како је хтео. Ранији арендатор Спира Димитријевић наплаћивао је нпр. за рад аловом и лапташем по 100 гроша од карте, а за влак, бубњеве и струк по 20–30 гроша; за влак, пошто се њиме ради са два чуна, требале су две карте. Последњи арендатор Петко Трајановић, рибарски трговац из Београда, наплаћивао је нешто више, али такса није била утврђена.

Од 1911. године, кад је изашао Закон о риболову за Краљевину Србију, престало је издавање под аренду наших савских и дунавских ловишта (изузимајући посебна ловишта на Ђердапу). Рибари су куповали државне карте за риболов на нашем делу Саве и Дунава непосредно код полицијске власти, и једна таква карта давала је право на риболов дуж целе наше границе, од ушћа Дрине до ушћа Тимока, изузима-

јући само посебна закупљена места испод Голупца и у самоме Бердапу. Справе за професионални риболов биле су подељене на справе прве и друге врсте; за прве се плаћало обично 100 динара, а за друге 40 динара годишње, али цене је одређивало Министарство народне привреде.

Уколико се тицало београдских професионалних рибара, за њих су била од интереса ловишта дуж српске обале, а то су она што су почињала од Шапца до Београда Савом, и од Београда до ушћа Орешца Дунавом (београдски дунавски хатар). На томе су простору онда постојали београдским аласима добро познати „аловски метови“, места на којима се могло радити великим речним аловом, дужине 200–400 метара. Такав алов је могао радити само на нарочитим просторима који су испуњавали за то потребне услове. Потребно је да се дно реке, почевши од обале, поступно и благо спушта ка средини реке и да дужина обале, дуж које је такво дно, не буде мања од 300–400 метара; осим тога, да је дно чисто, без „задева“, тј. без крупног камења, стена, клада, пањева, откинутих ленгера, потопљених чамаца, дереглија, воденица, воденичних вретена или керепа и др.

Великих аловских метова у риболовном подручју Београда било је неколико, и то врло издашних. У Сави, а у близини Београда, били су метови на пешчанам прудовима око Дубоке, затим онај испод Умке на српској страни, мет Ђулум на аустријској страни, два мета код Маџараде испод Остружнице на српској страни; мет на Међици и на Полоји на аустријској страни више Аде Циганлије; мет Занога на српској страни, поред исте аде; мет Хап Циганлија, на врху аде, и мет Телеграф на аустријској страни преко од баре Венеције. У Дунаву су аловски метови били: мет Јалија, на српској страни, који је почињао више куле Небојше, а завршавао се на 400 метара испод ње; мет Пумпа, уз нашу обалу, на месту где је сад електрична централа; Роспија, испод Карабурме; Црквиште, више цркве вишњичке; мет Попова ливада на нашој страни, наспрам прве панчевачке аде; мет Купусиште на мађарској страни, испод панчевачких ада, и мет Орешац на нашој страни, испод Гроцке.

За београдске аласе, који су радили великим аловом у непосредној близини Београда, најважнији су били дунавски метови Јалија, Пумпа, Роспија и Црквиште и савски метови Дубока, Умка, Ђулум и Хап Циганлија. Дунавски мет Купусиште био је некад од велике важности; на њему је радио дубок, такозвани тањарски алов или „тањарац“, са пространим окцима од јаког канапа и ту је ловљена крупна риба: шаран, сом, јесетра, сим, а покадшто и моруна. Метови Јалија и Пумпа су били врло издашни у време „плове“, тј. у време кад риба, почетком лета, излазећи из водолавних терена где се исплодила и исхранила, улази у текућу воду и у великим јатима плива уз воду да се чисти од безбројних паразита који су се уз њу припили за време док је била у бари или у риту. На мету Црквиште било је тешко ловити због крупног камења на његовом дну; велики алов је закачивао за то камење и морали су га на таквоме месту чамцем придизати, али је тај мет давао крупне шара-

не, а покадшто и по којег крупног сома. Сви су ти негдашњи риболовни метови данас потпуно искварени, било засипањем или прокопавањем, било тиме што на њима данас стоје шлепови (као нпр. на мету Јалија), или је побијено коље, или битве за пристајање лађа и шлепова.

За мале алове, дужине 60–80 метара, зване „аловчићи“, којима се обављао само „околиш“, тј. само опкољавање рибе, па се мрежа одмах привлачила обали, било је безбројно метова и „буцака“ у којима се њима могло ловити. Али, таквим су алатом ловили само прибрежни сељани, већином професионални рибари из Дубравице или села Петке, који су ради тога лова долазили у београдске воде и које су београдски аласи звали „мадровцима“. Они су, често без икакве рибарске карте, ловили само ноћу, при чему су морали једнако бити на опрези да их не изненаде српски или аустријски погранични финанси (који су се раније звали „колције“), од којих су ипак, и готово увек, успевали да се спасу својом хитрином и окретношћу на води.

За рибаре влакареше нису била потребна нарочита места. Влак је мрежа малих димензија, па се њиме могло радити и онде где не може радити ни алов, ни лапташ, и то како уз саму обалу, тако и средином воде. За бубњареше ловишта су била већином поред густих врбака; при доласку воде риба улази у врбак, у њему наилази на разапете бубњеве, улази у њих и више не може из њих изаћи. А најподеснија места за бубњеве били су „фокови“, природни канали којима вода из реке улази у бару или рит; риба при доласку воде улази у фок тражећи стајаћу воду, а при опадању воде излази из рита у текућу воду. И у једном и у другом случају она наилази на разапете бубњеве, који јој и запречавају пут и улази у њих. Струкареси су најрадије тражили каменито или шљунковито дно, каквог има доста и у Сави и у Дунаву; у муљевито дно упадне удица са мамцем, па риба прође поред ње не нашавши је; песковито дно слабо даје рибу, јер на њему она не налази хране.

Најважнији и најиздашнији начин риболова, који су обављали београдски аласи у Сави и Дунаву, био је риболов пространом мрежом званом „лапташ“. У једноме од идућих чланака, при опису свих алата којима су радили професионални рибари у водама београдског риболовног подручја, биће описан и тај моћни и добро смишљен рибарски алат. Том се мрежом ловило путујући низ воду, често по неколико дана и ноћи; мрежа се разбацивала из два велика рибарска чамца са шест момака и тако раширена вукла било поред обале, било ма куда средином реке. За тај алат није требало нарочитих ловишта; њиме се радило свуда где се знало да на дну реке нема „задева“, који ће задржати и распарати мрежу. Али је било мноштво „лапташких рина“, простора на којима нема таквих задева, а на којима се очекивало да ће пасти више рибе, или да се може „салетити“ крупан сом, или јесетра, или да ће се наићи на „кртог“, тј. на рибу збијену на гомилу. Такве су „рине“ биле нпр. оне на хапу Царске аде (Подгоричка ада, наспрам села Пр’ова) у Сави; оне на Топу испод Царске аде; оне на Крстовима или на Оплачи-

рина на Малој Дубокој више Дебрца, која је више пута давала кртоге кечига; рине на Крстовима, на хапу Дебрца, на Јасенској; оне поред Прогарске и Бољевачке брежине; рупа наспрам Бреске више Забрежа; рине на ушћу Колубаре и на пешчаним прудовима средином реке, испод тога ушћа; рине на Великој Дубоки више Умке, оне на Подринској испод Умке, оне поред Пећанске брежине, преко негдашње, данас засуте Спирина рупе; рине на Петрацу, оне посред Маџар-аде и поред брежине више Аде Циганлије; оне на хапу те аде и поред адице Заноге.

Од дунавских рина биле су чувене оне око којих су се отимале лапташке дружине: рина на Вишњичком прагу, на Црквишту код Вишњице, оне поред Беле стене испод Вишњице, рине у „малој води“ између српске обале и панчевачке аде, а нарочито негдашње дубоке рине на хапу Госпаше, које су давале крупних сомова и кечиге, кадшто и по коју јесетру; затим добре рине поред прератне доста велике и шумовите Винчанске аде, коју је за време рата јака дунавска вода подрила и разнела, тако да од ње данас нема ни трага. Београдски лапташи ретко су кад ишли даље од Ритопека, где су биле, а и данас су, врло дубоке рине које су давале кечигу и јесетру, као и крупног шарана.

Напоследку, треба поменути да је на београдско рибарско тржиште пре рата довожена риба и са ловишта у Тиси и Тамишу, али у знатно мањој мери од оне доношене са савских и дунавских ловишта.

ЛОВИШТА У РИТОВИМА И БАРАМА

Риболовна продуктивност текућих вода, Саве и Дунава, мала је наспрам продуктивности њихових водоплавних терена, у које риба у време великих вода улази из реке и у њима се расплођава. У стајаћим водама физичке и хемијске прилике за развијање рибље хране далеко су повољније од оних у текућој води; прилике за расплођавање такође су много повољније у сваком погледу, па чак неке врсте риба и не избацују икру ако остану без могућности да уђу у бару или у рит.

Јак придолазак воде у пролеће сигнал је за већину савских и дунавских врста риба да, пливајући поред обале, потраже уласке у какву год стајаћу воду. Такви су уласци фокови или какви шири простори преко којих прелива речна вода и улази у стајаћу воду. На тим уласцима и преливима риба у масама, нарочито ноћу, иде за водом и не задржава се док не наиђе на подесну воду за своју исхрану и за мрестење. И обрнуто, кад велика вода, почетком лета, почне опадати, маса рибе која се у рити измрестила и исхранила, потеже ка изласцима у текућу воду, било на фоковима, било на преливима. Али и мноштво рибе, задржавши се мало дуже на местима где је нашло изобилну храну, задоцни са напуштањем тих места, па, не наишавши на путеве за излазак, који су често дотле исувише оплићали или и пресушили, остаје у рити или бари и ту продужује хранити се и брзо расти. То су онда она богата ловишта каквих је доскора било у изобиљу у риболовном подручју Београда.

У време кад се могло предвидети да ће велика вода ускоро почети да опада, рибари су изласке из ритова преграђивали јаким мрежама, које иду од дна воде до на један метар изнад њене површине; мреже су биле разапете на јакоме кољу побијеном у дно воденог пролаза. Риба, која у масама нагрне изласцима у реку, буде тим преградама задржана, па је потреба за храном опет враћа у рит где од тада и остаје. Такви се ритови издају под закуп и арендатори имају у њима од обилног риболова добру зараду.

Ритови из којих је риба довожена на београдско тржиште почињали су од Апатина на Дунаву и од Моровића у подручју Саве; они су се низали низводно до Београда, а одатле још до борчанских, овчанских и панчевачких ритова наспрам Београда и испод њега. Већ од Апатина, поред читавог сплета рукаваца, канала и бара, налазио се пространи и рибом необично богат Кестењевачки рит који се, за време великих вода, распростирао све до Драве. То је био највећи и рибом најбогатији рит са десне стране Дунава. За време поплава рибу, осим нагона за мрестење и за исхрану, истерује у тај рит и мутна, пуна муља дунавска вода од које она бежи. Рит су држали под закуп рибари из Алмаша, који су пред опадање воде на преливе постављали поплете од трске, а на дубоке канале и фокове јаке мреже, да би спречили излазак рибе из рита. А кад дође време за риболов, риба се у риту ловила великим аловом и бубњевима.

Затим настаје комплекс ритова између Ердута и Даља. Јужно од Даља Дунав је напустио свој некадашњи ток и оставио на месту свога старог корита велику риболовну бару Савуљу, чија површина воде има 100–200 хектара, према водостају у Дунаву. Савуља је на своје јужном крају била везана уским каналом са Дунавом; за време мале воде тај је канал пресушивао и веза са Дунавом била је прекинута. Бара је била нарочито пуна лепих деверика, са доста шарана, штука и ситне беле рибе. Као што је напред казано, њу је држала под закуп Вуковарска рибарска обртна задруга.

Дуж леве обале Дунава, наспрам Даља па до Новог Села испод Вуковара, пружао се велики рит Жива или Живи оток, чија је површина воде премашала 30 квадратних километара. Рит је данас насипом осигуран од дунавске воде и риболов је у њему уништен. И он је издаван под закуп, а држали су га под аренду вуковарски и даљски рибари. Право на риболов имала је патријаршија у Даљу, и она га је издавала под закуп. Недалеко се налазио и риболовни рит Берава, где је риболов такође уништен мелиорацијом водоплавних терена.

Прилазећи Фрушкој гори, Дунав све више губи своје водоплавне терене и дуж саме Горе стиснут је међу своје високе обале, од којих се десна одликује врло лепим фрушкогорским обронцима којима се местимиче спуштају стрмо у Дунав, а овај их подрива, руши и односи. Код места Сусек, на десној обали Дунава, спрам дунавске окуке, био је одлично уређен рибњак грофа Одескалки, који је такође покадшто снабдевао Бео-

град рибом. Површина рибњака била је 480 катастралних јутара, а пошто је лежао више но што је био највиши водостај у Дунаву, дунавска вода је у њега убацивана парним шпрком. Све је то за време преврата 1918. године разрушено и опљачкано; бивши рибњак претворен је у пашњак, имајући исту судбину коју је у то исто време имао и наш прератни вештачки рибњак у Ваљевоу, подигнут на имању Пољопривредне школе.

Испод Фрушке горе настајали су пространи комплекси риболовних ритова, бара и рукаваца, у вези било са Дунавом, било са Тисом или Тамишом. Најважнији су међу њима били: Тителски рит, са годишњим закупом од 1 600 круна; Широка бара преко од Сланкамена; манастирски риболовни рит Кобиљ, издаван за 2 000 круна; Црвеначки рит, који је држао под закуп земунски месар Громес за 1 600 круна; рит Оћеш, који је баранђанска општина била издала под закуп арендатору Екштајну за 1 600 круна, а затим Јоци Матићу за 2 000 круна; рит Затоњ, који су опет држали најпре Екштајн, затим Матић за 700–800 круна годишње; рит Бегеч, који је држао Фрања Ловрековић из Новог Сада за 8 000 круна. Затим ритови: Бело блато, Стара Тиса, Кулпин код Ченте, Перлески рит; Визељ, који је држао закупац Хедрих за 6 400 круна; Гизелахајм и Албрехтсдорф, које је држала Милка Гусман из Севкерина, после ње Јоца Матић затим Власи из Новог Сада, а у последње време Михаљ Утри, рибар из Апатина, за 2 200 круна годишње. Ритове Кеташку и Црни поток држао је Јохан Пис из Глогоња за 1 400 круна; Стару Борчу, као и неке околне баре држали су наизменце Шандор Штрајхер, велики риболовни закупац из Земуна, и земунски рибар Волф; први закупац је плаћао по 9 000 круна годишње.

Од свих ритских ловишта у водоплавном подручју Дунава и Тисе ниже Фрушке горе, најважнији је био пре рата надалеко чувени Бесни фок, са својим каналима Беланошем и Кишваром. Он је припадао ерару (држави), па је право риболова у њему и у околним водама откупио од државе богати поседник Јоца Матић из Опаве за суму од 96 000 круна. Он је тај риболов искоришћавао у својој режији, као и друге риболове, нпр. оне у опавачком, сакулском и баранђанском Тамишу, које је био закупио. У дубоки Бесни фок, при опадању Дунава и Тисе после пролећних поплава, сливала се из бара и ритова са огромног пространства велика маса рибе која се после, кад се вода слила у дубоке просторе, нарочито зими, у масама ловила и доносила велике годишње приходе. Београдски рибарски трговци су зими најрадије одлазили или слали чамцима своје момке у Бесни фок, где су били сигурни да ће преко зиме у свако доба наћи потребну количину и врсту рибе.

У Бесном фоку је радила читава војска аласа, разним рибарским алатом. Кад се већ риба, при опадању воде, слила у фок, лов је почињао „хајком“, тј. терањем рибе од најудаљеније границе фока ка његовој доњој граници, до широког и дубоког природног басена испред саме рибарске куће, близу места где притока Беланош утиче у Фок. Хајка је

гиша пуштано са њиховим чуновима у фок и отпочињало гоњење рибе. Кецароши су то вршили вукући по дну фока своје кеце које су рибу и хватале и испред себе гониле ка дубинском басену. Хајка је трајала по неколико дана; свакога дана увече, кад је она престајала, на томе месту где је прекинута постављала се преграда од јаке пређе (која се звала „престо“), па се сутрадан гоњење одатле настављало увек у правцу басена. Кецароши су радили „на тал“; уловљену рибу продавали су Матићу и овај им је одмах исплаћивао њихове талове, а рибу изручивао у велике „тикваре“ или „тартове“, где се она могла за дуго време чувати у живом стању. Тикваре су велике барке у облику лађе, са избушеним дном и боковима, које су могле примити по десетину хиљада килограма живе рибе. Тартови су огромне кесе од пређе, разапете у води на кољу, отворене одозго, које су могле примити и у живом стању одржати још веће количине рибе но тикваре.

Терање рибе ка басену вршено је и аловима; ови је при том нису хватали, већ само гонили ка ловишту. Кад је тако по 20–40 хиљада килограма рибе дотерано кецама и аловима у главни басен, пред саму рибарску кућу, риба одатле више није могла изаћи, јер јој је излазак било у Дунав, било натраг у рит био препречен разапетим јаким мрежама „престолима“. И онда су се чекали рибарски трговци, међу којима су се београдски трговци рачунали у добре муштерије. Прво се продавала риба из тиквара и тартова па тек онда она затворена у дубоком басену, коју тада најмљени рибари Апатинци почну ловити аловом.

Лов у тако рибом напуњеном басену давао је импозантан призор. Кад је дубок алов привучен обали и затворен круг у коме се налази тако привучена риба, по неколико хиљада килограма, на ограђеној површини воде укажу се сомови од 40–80 кила, крупни шарани, штуке које покушавају искочити из алова, огромна маса крупне и ситне беле рибе која се провлачила између сомова и шарана. Све је то врило и таласало воду, час ронећи ка дну басена, час излазећи на површину, праћакајући се и прскајући воду реповима. Из тако ограђеног круга рибари су великим мередовима вадили рибу за трговце, сортирали је, мерили и продавали је купцима; вађено је само онолико рибе колико се у тај мах тражило. Кад је риба тако била разређена у алову, овај је привлачењем мреже стешњаван, тако да у кругу опет буде згуснута риба и тако се радило све дотле док сва тако уловљена риба не буде продата, па је онда опет почело терање рибе на исти начин као први пут. Нераспродата риба, ако се није могла чувати у живом стању, сољена је, слагана у дењкове и продавана опет рибарским трговцима у време поста.

Савски риболовни ритови, који су снабдевали београдско тржиште рибом, почињали су од Моровића и Босута; све су држали под закуп редом арендатори Пепа Рукавина, Костенац, Петровић-Цимер и Салцман, за закупну цену око 24 000 круна годишње. Сурчински и Јаковачки рит нису издавани под закуп, већ су их ловиле општине Сурчин и Јаково. Исто је тако било и са Добановачком баром, коју је иско-

ришћавала општина. Угриновачку бару раније је држао Јохан Вајнбергер из Земуна за 1 650 круна годишње, а доцније је у њој ловила сама општина, као и Купиновачку и Прогарску бару. Издашан ритски риболов Живачу код Бољеваца купио је Штрајхер из Земуна за 56 000 круна и ловио у својој режији. Исти је арендатор држао под закуп и Бежанијски рит за 720 круна годишње.

На нашој, српској страни било је такође риболовних ритова и бара, као што су они у Мачви, Кртинске и Уровачке баре, Пећанска бара итд., али они нису имали везе са београдским рибљим тржиштима. Изузетак је чинио риболов у Макишу док није био уништен осигурањем земљишта од поплаве и исцрпљавањем воде, што подвире, за београдски водовод. Пре тога, у време великих вода Макиш је био сав претворен у простран рит од неколико хиљада хектара водене површине. Риба је тада несметано улазила из Саве у Макиш, ту налазила изобилну храну, расплођавала се, па такође несметано се враћала у Саву, кад је могла наћи изласке. Али маса рибе, и ситне и крупне, заостајала је, задоцнивши да изађе из рита док изласци још нису били пресушени. Кад је вода толико опала да се местимице појавила сува земља, риба се, идући за водом, скупљала у дубља места која су остајала преко целе године под водом. То су тада биле одвајкада познате риболовне баре Црњача, Велико окно и Репиште. Године 1892. јако надошла и набујала Сава пробила је слаби насип поред њене обле, дуж кога је ишао државни друм за Ваљево и Шабац, а на месту где је насип био проваљен створио се простран басен напуњен савском водом, дубок 10–15 метара. Тако је те године постао ондашњи Вилиман, близу Чукарице, пун сваковрсне рибе, од кога је остао још само траг, јер је басен у више махова кулуком насипан и данас је пресечен шабачким друмом. Риболов у тим макишким ловиштима раније су слободно искоришћавали сељани села Жаркова, а од 1895. године неке од њих издавала је жарковачка општина под аренду. Риболов у Црњачи и Вилиману годинама је држао под закуп Михаило Петровић, рибар из Београда, од кога су београдски рибарски трговци на лицу места куповали и баркама превозили у Београд велике количине макишке рибе (шарана, сома, смуђа, штуку, крупну и ситну белу рибу) за рибљи пијац.

Сви су ти риболови, речни и ритски, обилато снабдевали београдско рибље тржиште сваковрсном рибом. Трговина рибом је у то време цветала и била један посао који је рибарским трговцима доносио велике приходе. Само то нису били људи који су умели сачувати оно што су на томе послу зарадили; ни један од наших београдских рибарских трговаца није оставио какву повећу течевину, као што је то био случај са пречанским рибарима, закупцима риболова и трговцима рибом. А као што је напред казано, тај посао је данас сведен на незнатну меру, уступивши место индустријским рибњацима који Београд снабдевају „вештачком рибом“, а ови су потисли „дивљу рибу“ са којом се раније искључиво радило.

ТРЕЋИ ОДЕЉАК

ВРСТЕ РИБА НА БЕОГРАДСКИМ ЛОВИШТИМА И РИБАРСКЕ ОПАСКЕ О ЊИМА

У ранијем чланку била је реч о ловиштима у подручју београдског рибарства, на којима су наши ранији београдски рибари ловили рибу, или са које су је београдски рибарски трговци прекупљивали од тамошњих рибара и у баркама и тикварама их довозили на београдско тржиште. Какве су се врсте риба могле добити на тим ловиштима?

За оне који тај рибљи промет сматрају само као гурмански проблем, или као прост проблем исхране, постоји код нас само неколико врста риба, које цео свет зна и тражи их на рибљој пијаци. То би били: шаран, сом, смуђ, штука, караш, кечига и проста бела риба. Међутим, савска и дунавска ловишта изобилују у врстама риба и сваки ће вам рибар казати да тих врста има много више но што се обично зна. У ствари, у Сави и Дунаву, и у ритовима у риболовном подручју Београда, лови се преко четрдесет рибљих врста. Све оне немају подједнаку економску вредност, а природно је да они који немају нарочита интереса да то сазнаду, знају само за оних неколико врста које се обично узимају у обзир.

Овде ће најпре бити побројане, без икаквог нарочитог реда, све врсте савских и дунавских и ритских риба у подручју Београда, са на значењем научних немачких и француских назива (где је то било могућно), да би врста била потпуно утврђена. То су:

- 1 – шаран (*Cyprinus carpio*; Karpfen; carpe);
- 2 – сом (*Silurus glanis*; Wels, Scheiden; silure);
- 3 – смуђ (*Lucioperca sandra*, *Lucioperca volgensis*; Schill; sandre);
- 4 – шћука (*Esox lucius*; Hecht; brochet);
- 5 – манић (*Lota vulgaris*; Aalrutte, Drüsche; lote);
- 6 – мрена (*Barbus fluviatilis*; Barbe; barbeau);
- 7 – геверика, њлајџика (*Abramis brama*; Brachsen; brême);
- 8 – црвениерка (*Scardinius erythrophthalmus*; Rothange; rotengle);

- 9 – *кечиџа, носвица* (*Acipenser ruthenus*; Stierl; sterlet);
- 10 – *јесејра* (*Acipenser schyba*; Scherg, Schirgl; esturgeon);
- 11 – *чичкава јесејра* (*Acipenser güldenstädti*);
- 12 – *сим* (*Acipenser glaber*);
- 13 – *јасіруџа* (*Acipenser stellatus*; Donauforelle);
- 14 – *моруна, морун* (*Acipenser huso*; Hausen, Stör);
- 15 – *јазава, јаз, јројфши* (*Leuciscus idus*; Bratfisch);
- 16 – *клен, мишоловац* (*Leuciscus cephalus*; Mausfänger; muabet);
- 17 – *јлавонос* (*Abramis vimba*; Blaunase);
- 18 – *бангар, бангаи* (*Perca fluviatilis*; Flussbarsch, Perschling; perche);
- 19 – *џрџеч, буља* (*Acerina cernua*);
- 20 – *шрац* (*Acerina Schrätzler*);
- 21 – *буцов* (*Aspius rapax*);
- 22 – *сабљар* (*Pelecus cultratus*);
- 23 – *бодорка* (*Leuciscus erythrophthalmus*);
- 24 – *крујайица* (*Leuciscus virgo*);
- 25 – *кесеџа, беавица* (*Abramis balerus*; Weissfisch);
- 26 – *врейенер* (*Aspro cingel*);
- 27 – *јврдорей* (*Aspro asper*);
- 28 – *шиицер* (једна врста *Abramis*);
- 29 – *шљивар*;
- 30 – *џобер* (*Abramis sapa*);
- 31 – *караи* (*Carassius vulgaris*; Karausche; carassin);
- 32 – *лињак* (*Tinca vulgaris*; Schleihe; tanche);
- 33 – *чиков* (*Cobitis fossilis*);
- 34 – *шламбајзер* (*Cobitis barbatula*; Schlambeisser);
- 35 – *кауџлер*.

Поред тих врста риба које стално обитавају Саву, Дунав и околне баре и ритове око Београда, има још неколико врста које се врло ретко лове, па за њих слабо ко и зна, или с времена на време залутају у те воде из које њихове притоке у којој стално живе. Такви би нпр. били (онако како их називају рибари):

- 36 – *ефика* (бела риба, вероватно врсте *Abramis*);
- 37 – *кркуша* (*Gobio vulgaris*; Grundel);
- 38 – *јеш* (*Cotus gobio*);
- 39 – *слејак* (*Petromyson fluviatilis*);
- 40 – *сунчаница* (*Eupomotis aureus*; Sonnenfisch);
- 41 – *царска риба* (*Cobitis cephalargos*);
- 42 – *американско сомче*;
- 43 – *јеџуља* (*Anguilla vulgaris*; Aale; anguille);
- 44 – *џиборји*;
- 45 – *младица* (*Salmo hucho*).

За рибе под бројем 17, 23, 24, 28, 29, 34, 35, 36, 40, 42 требало би да наши природњаци провере њихове научне називе и замене их тачним,

ако они то већ нису. Према ономе како их рибари разликују, то је за неприродњака тешко са сигурношћу утврдити.

Писац ових редова, који је обављао професионално рибарство од 1895–1936. године, може поуздано тврдити да за то време, на ловиштима у београдском подручју, није ухваћена ни једна врста рибе различна од ових 45 врста. А распитивањем код рибара, са којима је провео свој век, уверио се да је тако било и раније, откако се зна.

Рибари све те врсте, према њиховој тражњи и пијачним ценама, разликују на:

- бољу рибу (шаран, сом, смуђ, манић, кечига, јесетра, сим, пас-труга, младица, јегуља, гиборт);
- средњу рибу (штука, чортан (ситнији шаран), мрена, деверика, протфиш, караш, лињак);
- просту рибу (сва остала).

Један важан фактор у професионалном рибарству је познавање начина живота и навика појединих врста риба. А ту не помажу много уџбеници и учење биолошке расправе, већ само непосредне опаске људи који на рибарском послу проводе век и од њега живе, и којима такве опаске, уколико буду оштрије и тачније, служе корисно за њихов посао. Такве опаске су, наравно, утолико многобројније и тачније уколико је врста рибе распрострањенија на ловиштима на којима рибар ради. Овде ће бити изнесено нешто од тога, што је познато свакоме икуснијем рибару.

Шаран је најраспрострањенија риба на београдским ловиштима. Њега има у нашим водама више варијетета, различних један од другог по спољњем облику, боји и средини у којој живе. Рибари разликују барског шарана, дебљег и тромијег, затвореније боје, од речног шарана, живљег од барског; дунавски шаран је златножуте, а савски отвореније жуте боје. Међутим, и у текућој води, на самоме камену у дубинама реке, хвата се по који пут шаран много црњи од барског, тако да га рибари зову „арапом“. И то је шаран који ту живи, а није дошао из баре или рита. Затим постоји шаран „оклагијаш“, стањен, издужен, а округлао као ваљак; рибари га зову још и „влашки шаран“, јер мисле да он долази у наше воде из далеких румунских „лапова“, ритова обраслих трском, локвањем и другим воденим биљкама, изишавши из рита кад му се за то укаже могућност. У тај мах је он по површини свог тела, нарочито по глави, испод пераја, око шкрга, по трбуху, препун ситних животињица, пијавичица, црвића и др. који му досађују и натерују га да по изласку из рита непрестано, и не тражећи храну, плива по брзој речној води, да би ова са њега скидала те непријатне другове. У таквим напорима он стиже и у наше воде, али јако измршављен, добијајући у дужини, а губећи у ширини и тежини. Излазак из рита бива крајем пролећа, док је још велика вода; у јуну и јулу он се покадшто лови великим аловом у читавим јатима на нашим београдским ловиштима, на „аловским метовима“, што београдски рибари називају „плова“. Плове нема

сваке године, већ само оних година кад велика вода донесе поплаве. Тада су се на аловским метовима у околини Београда могли видети занимљиви призори. На мету „Јалија“, код куле Небојше, ради велики алов рибарског мајстора који је тога дана код рибарског еснафа извукао коцку, што му даје право да само он тога дана ради на томе месту. Мноштво света стоји на обали, посматра рад аласа и радознано чека да види колико ће рибе алов извући кад буде притеран крају. Ухваћена риба у масама већином је крупнији и ситнији шаран од сваке сорте, и обичан и барски, и оклагијаш, поред масе протфиша, сомчади и беле рибе. А интересантно је и гледати како риба прескаче преко алова; таква риба је искључиво шаран.

Јер шаран је од свих врста риба неоспорно најлукавији и највештији да се спасе опасности кад је осети. Кад се лови аловом у рити, из чамца који се креће поред разбаченог алова да би алас у њему могао предићи алов ако на дну воде запне за какав џбун од локвања, на какву џомбу или задеву, може се гледати кроз бистру воду како шаран, кад на њега наиђе „дојнака“ (доњи крај алова), прилегне по дну воде, главом окренут тамо одакле алов наилази и остаје тако лежећи док пређа не пређе преко њега; кад то буде, он се дигне до површине воде, весело се праћне изнад површине, па продужује свој пут кроз воду. А још много чешће, кад осети алов, он исплива до водене површине, прескочи преко алова и продужује пут. Дешава се да за време док се алов вуче, по десетине, па и по која стотина шарана прескаче преко алова, што даје врло занимљив приказ; у алову их у таквим приликама покадшто не остане ни по три-четири.

Исто се то дешава и кад шаран наиђе на преграду од пређе (престол) која му спречава излазак из рита. Тада он прескаче преграду, па ма ова била уздигнута и на један метар над водом, и то често као по команди, по више њих уједанпут. Ако се тада, нарочито ноћу, препречи чамац, понеки од њих ускочи у овај, као кад наиђе на препреку, и почне се бесно праћакати по дну чамца. Дешавало се и мени лично да ми, при тихој и мрачној ноћи, ускочи преко ноћ по неколико шарана у чамац. Исто се то дешава и кад се ноћу, кад је мирно и без месечине, тихо вуче чамац уз воду поред стрме обале; нашавши се у узаном простору између обале и чамца и покушавши да прескочи преграду коју представља каната од чамца, шаран ускочи у чамац и стане се по њему праћакати. Познат ми је случај да је крупан шаран, ускочивши изненада у тако вучен чамац, ударио у груди задремалог рибара који је крманио чамцем, па га онако буновног и престрављеног оборио из чамца у воду.

Из лапташа и пирића шаран врло ретко искаче, јер је пређа дубока и мека, па се он у њој забуни као у каквој паучини, или се перајима закачи за окце пређе. Исто важи и за влак; рибар осети чим риба пипне пређу, па одмах, у тренутку, ову затвара. Ухваћен у бубњу, шаран покушава тражити отвор кроз који је ушао; он га не налази, али приликом вађења бубња из воде он чини очајне напоре да провали пређу и изађе

из ње. При зимским риболовима то је сасвим другојачије. Риба је тада прилегла по дну реке, обично у мангурама; она је тада трома и кад мрежа на њу наиђе диже је као какав камен, без икаквог отпора од њене стране. Писцу се дешавало да, наишавши на јаким мразевима лапташем на гомилу тако прилеглих шарана, дигне једним потезом по коју стотину комада шарана, тада обично исте величине.

Рибарски струк од по неколико стотина удица хвата шаране на глисте или на ваљке. И ту се види лукавство шарана; он не гута одмах мамац на удици, већ му се приближи, обилази око њега, дрпне га устима па се тргне уназад, и то понавља док му се не учини да нема опасности, па онда мамац прогута. Ако је мамац ваљак од кукурузног брашна, он га кида комадић по комадић; том приликом га обично додирне оштар врх удице и онда је свршено: покушавајући да се откачи са удице, он се све боље закачује и може се још спасти само ако је удица закачила саму усну. Стога се са шараном, више но са другом којом рибом (осим сомом), дешава да се при вађењу струка у чамац откине са удице, ако ова није продрла дубље у уста. Познавајући ту шаранску стратегију, извежбани пеџачи (какви су некад били београдски цигани свирачи) држе пеџалку непрестано у руци и на опрези су, па тргну штап у тренутку кад осете да шаран дирне у мамац; тиме убрзају процедуру учинивши да врх удице у покрету закачи рибу.

Мада је шаран законом о риболову добро заштићен, као и риболовним конвенцијама са суседним државама, тако да се за време мрестења (април, мај до половине јуна) није смео ловити, ипак је у масама ловљен баш у то време. Ради мрестења шарани, мужјаци и женке, скупљају се у гомиле на плитким местима рита или баре. Тада су као у неком несвесном стању, па се често могу и рукама хватати ако се нарочито не расплаше. Прибрежни сељаци их у то време у масама лове набацивањем гвозденог обруча преко кога је разапета лабава пређа; шаран преклопљен таквим обручем не може се испод њега искобелати, јер и кад би крупан шаран дигао крај обруча, ипак остаје под њиме закачен леђним бодљама или бочним перајима. А кад се у таквој прилици расплаше, шарани се у тренутку растуре, па тек после дужег времена лутања и међусобног тражења састају се у јата и продужавају мрестење. После мрестења халапљиво траже храну, коју по барама и ритовима налазе у изобиљу. Том их приликом нападају крупне и ситне пијавице и црвићи, па да би се њих ослободили, они, пошто су се у рити исхранили, траже излаз у текућу воду да би се од њих очистили, као што је то напред описано.

Треба још поменути да се код београдских рибара шаран, према величини, назива: паранче, шаранац, чортан, шаран, шаранчина и змај. У београдском риболовном подручју он је хватан до 25 килограма тежине; писац ових редова ухватио је у Сави лапташем три шарана који су скупа мерили 70 килограма. Један од најбољих и најискуснијих београдских рибара тврди, и то најозбиљније, да је пре рата ухватио вла-

Сл. 1. – Професор Михаило Пејировић поред уловљеног сома од 124 килограма (5. децембра 1913)

се водама он лови до 120 кг тежине; раније је ловљен и већи и нпр. 1895. године београдски рибар Јаков са својим момцима ухватио је лапташем на Вишњичком прагу, спрам села Вишњице, сома од 140 кг. Писац ових

ком, па испустио из тикваре, једног много већег шарана, али они на које се он позива као сведоке, нису више у животу. Да није то био онај „шаран цара Јозе“ о коме је била реч у првој чланку?

Брзина рашћења шарана зависи од животних прилика у којима се он буде нашао. Док је, да би нарастао до два килограма, у текућој води потребно бар 4–5, а и више година, у бари и риту, где налази изобилну храну и не напреже се савлађујући брзу воду и водене струје, не треба му за то више од 2–3 године. За шаране од 5 килограма из текуће воде рибари држе да има 10–15 година, док у рибњацима он ту тежину лако достиже и у четвртој години. За шарана из текуће воде, који мери 25 килограма, држи се да је прешао 50 година, али је све то врло тешко утврдити.

Нека је напоследку поменуто и то да је од свих слатководних наших риба шаран, поред караша, лињака и јегуље, риба која најдуже може издржати без воде; одмах после њега долазе сом, штука и манић.

Сом је један од рибљих горостаса у Сави и Дунаву око Београда. У тим

редака, за време од 1895–1935. године, похватио их је триестину комада од 80–100 кг, а једнога дана зими 1927. године ухватио је у размаку времена од два сата два сома од по 70 кг. Године 1911, уочи Ваведења, писац је, са пет „Сузоваца“ дресираних за рад лапташем, на моторном броду „Власина“ г. Владе Илића, извезао се у Саву до ушћа Колубаре, одатле развезао Савом лапташ и на месту „Слама-сено“ испод тог ушћа ухватио сома од равно 100 кг. Сом је у кафани „Код Коларца“ дат на лутрију и добила га је једна срећка од оних које је био купио г. Влада Илић. Иначе, сом од 40–50 кг није велика реткост на београдским ловиштима и на београдској рибљој пијаци.

Сом има код наших суграђана репутацију најглупље рибе. Аласи не деле то мишљење јер имају прилике да посматрају шта све он покушава учинити да се извуче из клопке у коју је пао. Ухваћен у лапташу, пирићу или влаку, он свом снагом покушава да провали мрежу, у чему често и успева; аласи то тада познају по продору који је оставио и по љиги на томе продору. Кад то не може, он својим дугим и јаким репом обавије табан чамца којим је ухваћен, укочи се у таквом положају и аласи имају муке да га, иако је сав опкољен мрежом, увуку у чамац. Ухваћен удицом на великом рибарском струку, или великом удицом „самицом“ везаном за „гибач“ пободен у обалу, на месту где је поред ове дубина, он покушава савити удицу, или прегристи јак канап што спаја удицу са гибачем, или сломити савитљив гибач, или га истргнути из земље и повући собом на воду итд. Чим је својим дугим и врло осетљивим брком додирнуо прећу у влаку, који га је срео насред воде, он у тренутку окрене назад, и ако хитар алас влакарош у томе тренутку нагло не повуче доњи крај мреже и тиме ову брзо не затвори, сом за тили час изађе из мреже и алас, мада је сигурно осетио крупну рибу у влаку, извуче га празног. Па и кад је ухваћен и везан за чун или чамац, или за какав предмет поред обале, сом покушава прегристи уже којим је везан, па се дешава да то и учини. Да би то спречио, искусан алас онај део ужета што се провлачи кроз уста сома обавије комадом старе преће, о коју се оштри ситни зуби сома узалуд тупе.

Рибари шалећи се сматрају сома за музикалну рибу, па је на том његовом „музикалном“ осећају основан и његов лов „на бућку“. Рибар чуном плови лагано низ воду, левом руком веслајући („чланећи“), а десном држећи кратко танко уже чији је један крај везан у чуну, а други крај спуштен поред чуна на неколико педаља или за који растегљај испод површине воде; за тај је крај везана јака удица, а на овој мамац (пијавица и ровац). Том десном руком алас у исто време бућка једном нарочитом за то удешеном дрвеном справицом (бућка), трзајући тиме удицу са мамцем. Сом издалека, чувши то бућкање, упути се у томе правцу, па дошавши до мамца у покрету, обзине га и буде закачен удицом. То је једини начин аласког „пецања“, јер алас никад не пеца онако као обични пецачи, на које он гледа са омаловажењем; по аласима „пецаљка је штап који на оба краја има по једног сома“.

Сом је риба грабљивица, и то врло прождрљива. У његовој желуцу налази се врло разноврсних предмета које он може обзинути. Док су војници из београдског града прали своје рубље поред градских бедема, на ушћу Саве у Дунав, лапташем или влаком је више пута ухваћен сом који је избацивао на уста пену, па су се аласи шалили да је побеснио. Међутим, ствар је била простија: сом је мало пре тога прогутао сапун који је војник испустио у воду. Али главна храна сома је риба, коју он гони и лови. У лов сомови каткад иду у групи, и тада су сви приближно исте величине. Мањи се не мешају са већима, да их ови не би изгризли по телу, а можда и прождрли. При лову су му бркови главно оруђе; они му помажу ноћу и при мутној води да нађе и опипа рибу која ће му бити плен. Сом се при таквом лову вуче споро и опрезно. Брке испружи напред и најпре њима дотакне рибу; пипајући је брковима, нарочито ноћу, он испита величину своје жртве и положај у коме ова лежи, затим се опрезно приближи уз њу док својим чељустима не допре до ње. Тада, не крећући се са места, нагло отвори чељусту у које појури вода да попуни празан простор, и повуче собом и рибу која ће бити жртва, па је сом јаким притиском чељусту згњечи и прогута.

Ситнију рибу сом највише лови ноћу, и то на површини воде. Тада се може, у мирној ноћи, са обале или из чамца чути с времена на време оно карактеристично „луцање“ насред воде, произведено отварањем и затварањем сомовских чељусту при лову риба на површини воде. Ако тада какав мањи сом покуша ловити у близини крупнијег, овај га нападне, изгризе и отера са тога места.

Сом за избацивање икре тражи дубљу, а мирну воду. Док се из икре не излеже риба, он лежи на томе месту и чува свој плод од друге рибе. Рибари су, при бистрој води у риту, са врбе поред обале посматрали приказ кад сом ситну рибу, која се излегла, пошто ју је неко време чувао, растера репом, па затим иде за њом и гута је. Икра му је доста крупна, али је тврда; постоји и један начин да се ипак од ње може правити ајвар укуса приближног морунском или јесетрином ајвару.

Београдски рибари разликују сома, према величини, нпр.: сомче-нце, сомића, сомче, сома и сомчину (сомину); право на титулу сома има само онај који премаша 40 кг. И сом који се лови у Сави и Дунаву може бити боје отвореније или угаситије. Рибари не знају од чега то долази, али се дешава да се са каменитог дна, из дубине, мрежом извуче готово сасвим црно сомче, док се у близини таквог места улови сомче скоро бело, зелено или отворено сиво. То се, међутим, не могу сматрати као разни варијетети, јер све остало, осим боје, имају потпуно истоветно.

Као и за шарана, животне прилике јако утичу на брзину рашћења сома. У мртвој води, а на доброј храни, он лако добија по 1–2 килограма годишње, а кад је већи и више; у текућој води то иде спорије, изузимајући случај кад сом нађе какво пространије, а дубоко затишје (лиман) у коме има у изобилу ситне рибе, па одатле никако не излази немајући за то потребе. И сам облик тела му зависи од животних прили-

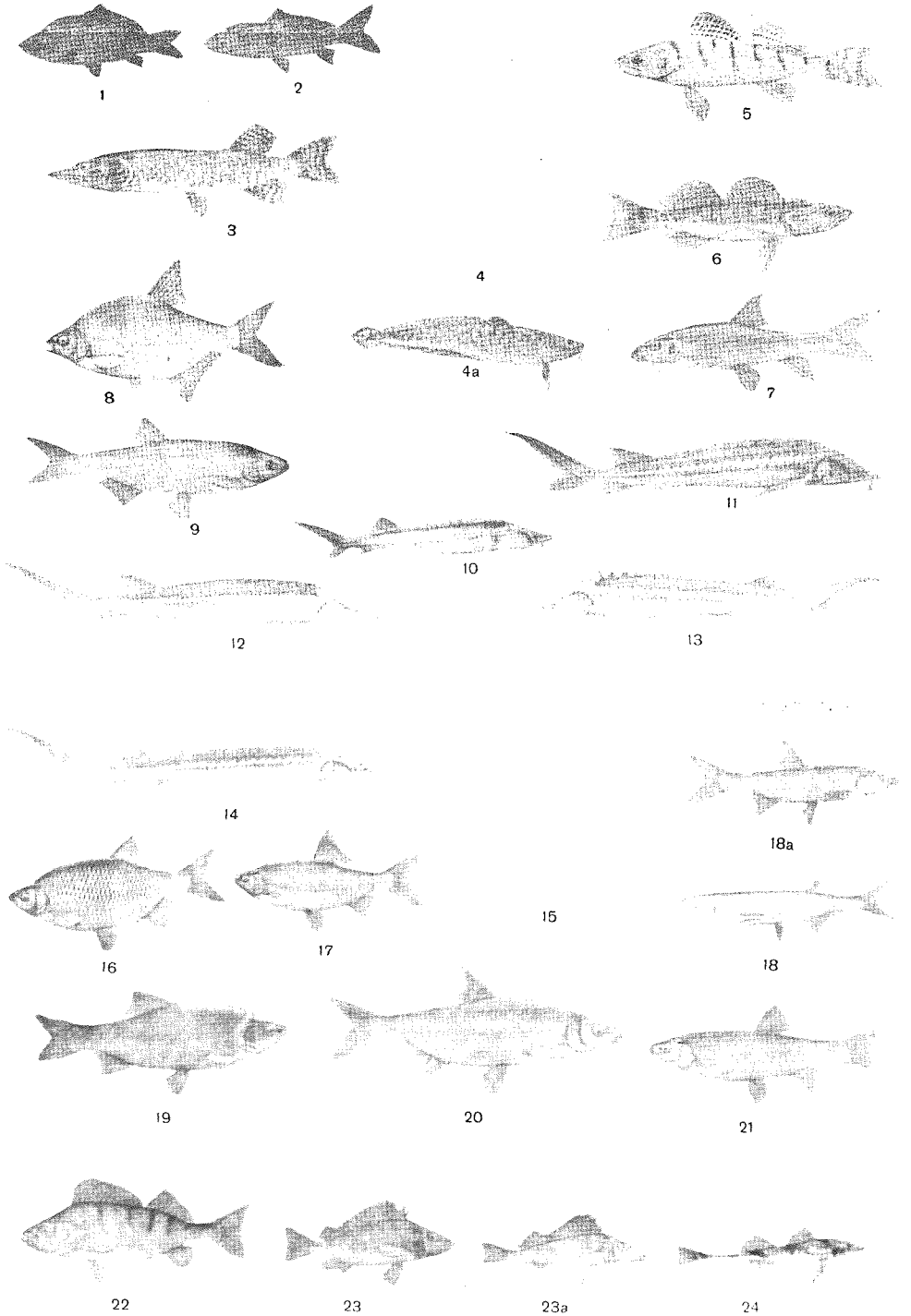
ка; на слабијој храни, а брзој води, он се издужује, а на јачој се шири, тако да се лови и сомче од 5–7 кг које има дужину од једног метра, а и сомче од 20 кг које не достиже ту дужину.

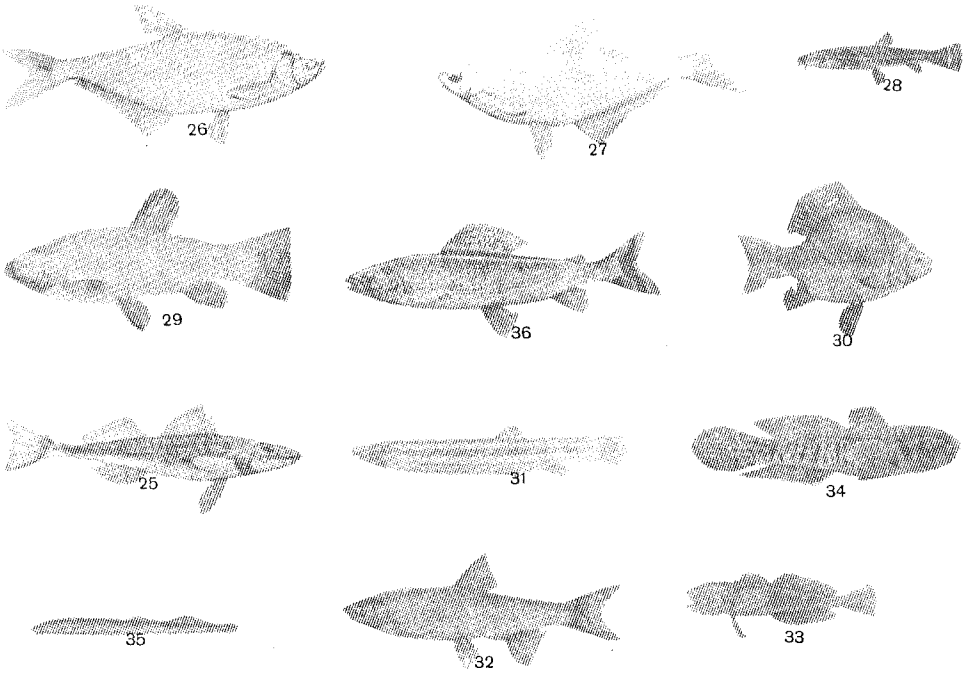
Смуђ је, како кажу аласи, „отмена риба“ одређена за господу и за болеснике. Кад је испод пола килограма, рибари га зову „смуђарак“, а изнад те величине је смуђ. До пре педесетину година он се на београдској рибљој пијаци звао турским именом „акбалук“ или „албалук“. Има га од две врсте (варијетета): обичан смуђ и смуђ-камењар. Први је бео, са славим пругама преко леђа, а други има јаке црне попречне пруге преко леђа и хвата се на каменитом дну. Обичан смуђ хвата се кадшто и врло крупан; писац га је хватао лапташем до 10 кг тежине, а његови рибарски момци ухватили су 1930. године на хапу Царске (Подгоричке) аде у Сави смуђа од 16 килограма. Такав крупан смуђ је кратак, али је широк, ваљкаст и здепаст; рибари кажу да је као „ћутук“. Смуђ-камењар је много мањи. Оба варијетета су рибе грабљивице и хране се искључиво рибом. Писац је једном уловио смуђа од два килограма, коме је из уста вирио реп смуђа нешто мањег од пола килограма; прогутао је овога на који тренутак пре но што је ухваћен. Уловљени смуђ брзо угине кад се извуче из воде; стога га рибар мора одмах, и то врло пажљиво, убацити у барку.

Шјука је највећи прождрљивац међу рибама грабљивицама у нашим слатким водама. Док је мања од пола килограма, рибари је зову штукарица. Хитра је и брза, па успешно гони ситнију од себе рибу ма које врсте, стигне је, обзине и својим оштрим зубима задржи је у устима и упуга у свој желудац. Често шчепа и рибу мало мању од себе, па пошто је изгризе, прогута је. Вешта је да се спасава кад је уловљена; ако има времена, она ће прегристи пређу, начинити у њој рупу и из ње изаћи; кад се отвори барка у којој је затворена, она се хитне у вис и искочи из барке.

Манић је мање прождрљив него штука, али је ипак риба грабљивица и храни се ситном рибом, поред глистица и црвића које налази у чкаљама и рупама у води у које се радо завлачи. А он се највише и налази по рупама, чкаљама, између подводног камења, између жила врба поред речне обале итд., јер се мора увек крити од сома за кога је најслађи залагај. Лети се никад и не налази на чистоме дну, већ је сакривен где у заклону из кога вреба свој плен; у то време сом је доста окретан и за њега опасан. Зими кад сом отроми и прилегне на дно воде, манић слободно излази из својих заклона и јури за ситном рибом. Писац их је хватао до тежине од два килограма. Најчешћи су они до једног килограма, а ситнији манић је обична ствар при зимским речним риболовима. Лови се највише лапташем и пирићем, а у позну јесен и рибарским струком, већином по муљевитом дну.

Мрена је дубинска риба која тражи чисту, бистру, дубоку и брзу воду, као и кечига, а не долази у баре и ритове. Има је много у Сави и Дунаву, где достиже и тежину до 8 килограма. Према величини рибари

Сл. 2. – Имена риба

1 – шаран;	14 – њасѝруѝа;	26 – шѝиѝер;
2 – шаран оклаѝијаш;	16 – бодорка;	27 – џобер;
3 – шѝука;	17 – круѝаѝиѝа;	28 – шламбаѝер;
4а – сом;	18 – сабљар;	29 – лињак;
5 – смуђ камењар;	18а – буџов;	30 – караш;
6 – смуђ;	19 – јазава;	31 – чиков;
7 – мрена;	20 – њлавонос;	32 – шљивар;
8 – деверика;	21 – клен;	33 – њеш;
9 – црвеноѝерка;	22 – банѝар;	34 – џарска риба;
10 – јесеѝра;	23 – ѝрѝеч;	35 – слеѝак;
11 – чичкова јесеѝра;	23а – шраѝ;	36 – младиѝа.
12 – кечиѝа;	24 – ѝверѝорей	
13 – сим;	25 – вреѝенар;	

је називају: мренче, мренац, мрена и мрендуља. Не храни се рибом, већ само глистицама и црвићима које нађе на дну воде. Лови се преко целе године, и то и мрежама (поглавито лапташем и пирићем) и струковима.

Јазав (протфиш) је риба налик на омањег шарана, али чисто беле боје, са црвеним обојеним перајима. Радо улази у баре и ритове да се мрести и исхрањује, па тако исхрањена враћа се у текућу воду и плива уз њу да би се чистила од нахватаних по њој паразита. То је узрок што се она, кад је „плова“, хвата у изобиљу заједно са шараном. Тежина јој не прелази два килограма, а најчешће су оне од пола до једног килограма. Рибари је сматрају као врло укусну рибу и они што раде аловом, лапташем или влаком радо је остављају за свој обед.

Бела риба (Weissfische blanchaille) је читава једна група врста и варијетета које код рибара носе тај општи назив. Ту спадају: клен (мишоловац, муабет), сабљар, буцов, деверика, крупатица, бодорка, кесега, шпицер, цобер, плавонос, црвенперка, ефика и кауглер (неке од ових риба немају наш назив), које се великим и малим аловом, као и лапташем лове у масама, по речним прудовима, или по ритовима. Међу њима буцов достиже величину до 6 килограма и врло је прождрљив; то је један од најопаснијих непријатеља беле рибе коју, онако хитар какав је, непрестано јури, стиже и гута. На мирној воденој површини, често близу саме обале, сваки час се, и дању и ноћу, види како читаво јато ситне рибе у тренутку излети изнад површине воде, падне опет у ову и распрсне се на све стране по њој; то је јато у које је у тај мах долетио крупнији буцов и у коме је већ зграбио које рипче. Или се на површини воде укаже траг који оставља леђно пераје буцова што јури какво јато кесега. Кад га лапташ нагло зграби и извуче на површину воде, од страха му се разјапе и укоче пространа уста, па тако разјапљена и укочена и остану.

Сабљар је једна од ретких белих риба које траже дубину. Обична је ствар да мрежа, која по дунавским дубинама око Београда тражи крупног сома, наместо овога извуче из највеће дубине повећег сабљара, или како аласи кажу „бабова“. Овај је тада одмах осуђен да буде испечен на ражњу кад се буде стало уз обалу ради одмора. Писац, кад год је при својим лововима у Сави, од Шапца до Забрежа, сретао усамљеног, тадашњим рибарима добро познатог старог аласа чунароша Јову Зврнкапу (а то је било често), увек га је затицао поред ватре где пече по 2–3 сабљара.

Кауглера вреди поменути стога што је сличан сардини, и по облику и по величини, па чак изгледа да кад би се припремио као сардина, не би било између њих велике разлике. Он има фине танке коске које тако омекшају кад се испече, да постају неосетне, а месо му је једно и масно. Лови се ноћу малим аловима, искључиво на пешчаним прудовима у Сави и Дунаву. Тражи чисту воду и не улази у баре и ритове. За рибаре кауглер је посланица; они га пеку на жару или прже на зејтину. На рибљој пијаци не продаје се, јер га потроше сами рибари.

За осталу белу рибу нема се казати ништа нарочито. Ње у Сави, Дунаву и околним ритовима има у изобиљу, и није ретка ствар да се алов врати из ноћног лова са пуним чамцем такве рибе. То се много пута дешавало и писцу ових редака, по аловским метовима око Мађар-аде испод Остружнице, или по дунавским прудовима и затокама (хагловима) између Земуна и Сурдука. Ту белу рибу ретко ко, осим рибара од заната, зна разликовати по врстама и варијететима, мада их сваки пеџач у Сави и Дунаву хвата од свих врста. Уловљена, ако се одмах и то пажљиво не метне у барку, бела риба угине за кратко време, а угинула риба се много брже уквари кад је у барци, но кад је на каквом сувом месту.

Бодљава риба је такође један општи назив за једну групу рибљих врста и варијетета у коју рибари рачунају: бандара, гргеча, шраца, вретенера и тврдорепа. Те рибе имају на себи оштре бодље које се, кад се риба раздражи или уплаши, накомстреше и постају доста опасне; кад се риба узме у руку непажљиво, у убод уђе љига која изазива јак и дуго-трајан бол. Сом гута сваку рибу, али никад не гута гргеча или шраца, као да је свестан тога шта га чека ако га прогута.

Караш, лињак и *чиков* су чисто барске и ритске рибе; никад се ни један комад неће ухватити у текућој води. Често је необјашњиво како се они створе у некој бари кад на летњим припекама она сасвим пресуши, па се доцније, после кишних дана, опет напуни водом, мада је сва риба у таквој пресушеној бари морала угинути. Неки рибари мисле да им икру и млечац преносе из других бара у исушену и поново напуњену водом бару водене птице, рода, чапља или радован, који, газећи по плиткој води и тражећи по њој храну, наиђу на то. По другима, ситни карашаћи и лињачићи, као и чикови који су необично издржљиви и за које се зна да могу дуго време издржати и ван воде, заостају по влажним рупама испод дна баре, па ту дочекају нову воду, кад се бара, која је месецима остала пресушена, поново напуни. А одиста није реткост да се бара, која је стајала исушена по 5–6 месеци, одједном напуни карашима, лињацима и чиковима, као да су ови из земље изашли.

Кечига је неоспорно најфинија риба у риболовном подручју Београда. Она тражи дубље, чисте и брзе воде, па је стога готово никад не хвата алов који лови по пространом, равном, а плитком дну. Изузетак чини само дубоки „тањарски алов“ који извлачи рибу и из дубине. Иначе, кечига се лови лапташем, пирићем, влаком или струковима. Крупне кечиге (којих у београдским водама има покадшто и по 3–4 килограма комад, али су такве реткост) хватају се на „пампуре“, врсту рибарског струка без мамца, који рибу закачује у пролазу и који се разбаца по каменитом дну преко кога се зна да кечига радо пролази. Пре 20–30 година крупна кечига није била тако велика реткост у београдским водама као што је данас. Писац их је лапташем доста често ловио по 3–4 килограма комад, а једном приликом је на Топу, испод Царске аде у Сави, уловио

једну од 6 килограма. Али данас је све то реткост; кечиге је све мање, а и оно што се хвата обично је испод једног килограма тежине.

Ситну кечигицу рибари зову „драча“, а још ситнију „драчица“. Такве би се кечигице, по закону о риболову, требале враћати у воду, али рибари то не чине, већ их у нискама кришом продају у дорђолским кафаницама за ракију. Лапташем се зими понекад наиђе на „кртог“ кечига, а рибарима су позната места у Сави и Дунаву где се може надати да се на то наиђе, мада то није нимало сигурно. Писац је једном, при зимском лову, наишао на такав кртог у Сави, на Малој Дубокој, и једанпут, лицем на Нову годину 1913. у Дунаву, на Госпаши, више села Винче; кртог је у првome случају дао 150, а у другом преко 200 килограма кечига и кечигица у једној лапташкој рини.

Рибари сматрају кечигу за најглупљу рибу. Ако ју је мрежа само срела, она и не покушава спасавати се. Мада би кроз једно око на пређи могла комотно проћи и изаћи из мреже, она се препречи и пређа је собом потискује док је не извуче на површину. Или, ако је крупнија, она забодје кљун у окце пређе и тако остаје, мада би једним покретом могла изаћи из мреже. На месту Јуц испод Доњег Милановца постоје мало даље од дунавске обале бедеми од набацаног камења, саграђени приликом регулације Ђердапа деведесетих година прошлога века. Кад Дунав јако нарасте, ти бедеми чине да му се ниво на томе месту уздигне и да је вода поред бедема врло брза. Кечиге које у то време наиђу на те бедеме, заморене од борбе са љутом водом, завуку кљунове у међупросторе између крупног камења, па се дешава да у таквом положају остане и кад вода опадне. И тада се могао посматрати чудан приказ који пружају угинуле рибе што висе низ исушено камење, а чега су се лако могле спастити само да су мало мрднуле док је још преко камења било воде. Кечига се слабо отима и кад се ухвати на удицу.

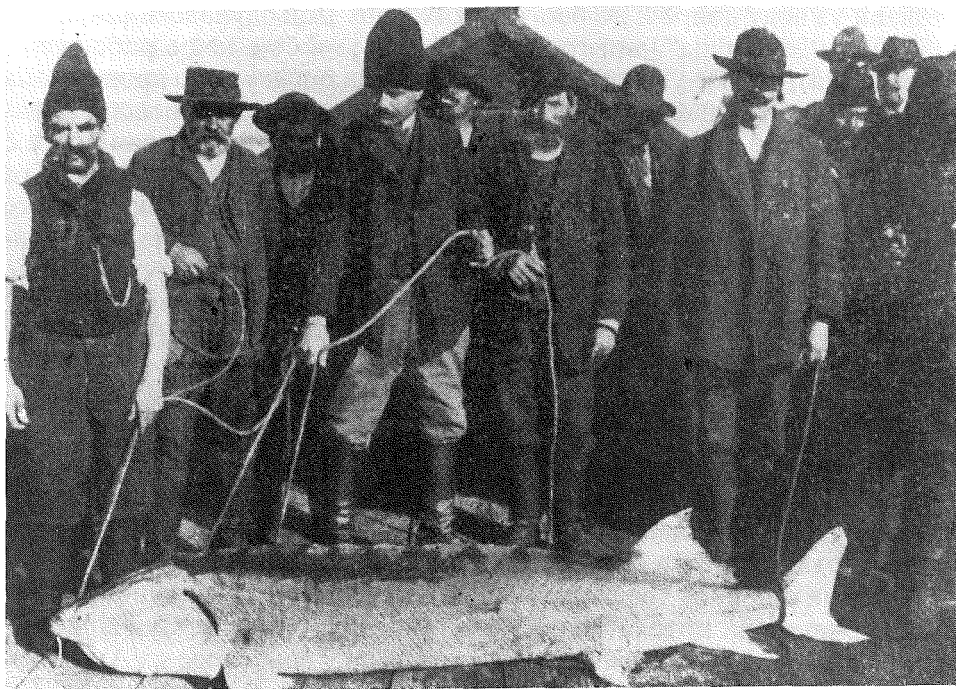
Јесетра (обична и чичкава) је данас врло ретка риба у београдским водама, мада ју је до преко 40–50 година још било доста, а у ранија времена још и у изобилју. Пре закона о риболову од 1911. године, кад су савски и дунавски риболови издавани арендаторима под закуп, а ови наплаћивали рибарске карте од аласа, постојала је обавеза да им алас за сваку уловљену јесетру или сима, ако су ајаварити, исплаћује још и 20% од продајне цене такве рибе. Можда последњу мало крупнију јесетру у риболовном подручју Београда ухватио је 1935. године писац ових редова, латашем, са својим рибарским момцима, и наспрам Кишваре, у Дунаву; мерила је 16 килограма и продата је једном београдском трговцу. Може лако бити да је за последње 3–4 године ухваћена још која „на пампуре“, али то није било у близини Београда. Јесетре, које се с времена на време продају у Београду, долазе бродом са нашега Доњег Дунава, и Доњег Милановца, Текије или Кладова, најчешће из Текије.

Све се то може рећи и за сима, врло блиског јесетри, који у нашим водама достиже и тежину од 50 килограма, као и за пастругу која личи на крупну кечигу, али има дугачак пљоснат кљун и обложена је јаким

оклопом разнобојних крљушти, а достиже тежину од 10 килограма. Раније се у београдским водама ловила много чешће; данас је велика реткост, ако није и сасвим ишчезла.

Моруна је такође за риболовно подручје Београда данас врло ретка риба, која се улови по који пут за читав низ година. Једна је моруна нпр. ухваћена пред турски рат 1912. године у Дунаву више Земуна; мерила је 147 килограма и имала је 10 килограма икре која је продата прератној познатој деликатесној радњи Карла Перола у Београду. Једна мања моруна (око 100 килограма тежине) уловљена је пре неколико година лапташем у Дунаву, у близини Бачке Паланке, а купио је један земунски рибарски трговац.

Моруна долази у наше воде из Црнога мора. У одређено време она из мора улази у пространу област мешавине слане морске и слатке речне воде у многобројним рукавцима дунавске делте. Та је област обрасла непрегледном шумом од високе трске и других водених биљака и у њој се моруна напуни паразита (ситних пијавица и црвића) који се нахватају по површини њеног тела, нарочито по трбуху, испред пераја и око шкрга. Да би се од њих чистила, она одатле улази у дунавске рукавце, тражи у њима чисту и брзу воду, плива уз ову чешући се успут о камење и друге предмете на које у путу наиђе, допире до брзих

Сл. 3. – Професор Михаило Пејровић (у шубари са ужејом у рукама) и његови рибари крај уловљене моруна

Ђердапских вода и ту нарочито заостане, наишавши на оно што јој треба. Те су је воде дотле доста очистиле; она тада ту у Ђердапским водама прилегне и остаје дуже време да се одмара. Ако дотле није довољно очишћена од паразита, она продужује пут уз Дунав, па покадшто допире и до београдских вода, а тера и даље, али то бива врло ретко. Пре регулације Ђердапа моруна није била реткост у београдским водама, а у првome чланку наведено је колико је било њено изобиље у њима. После те регулације ње је код нас бивало све мање, и данас је у нашим водама она одиста велика реткост. На Доњем Дунаву она се лови великим морунским удицама кованицама, за које су везани пловци који их држе уздигнуте на кратком одстојању од речног дна. Те удице закачују рибу у пролазу, а о њих се и она сама чеше да би скидала паразите са себе. У нашим горњим водама моруна је понекад ухватио и лапташ, који би она врло лако могла провалити кад би осетила да је ухваћена; али то је, по рибарима, врло глупа риба која није свесна своје снаге и коју је лакше увући у чамац него крупног сома.

Остале од напред наведених врста риба ретке су у београдском риболовном подручју и немају никакву економску вредност. Младица је дринска риба која покадшто залута из Дрине у Саву, или је у ову избаци набујала притока; хватана је у Сави до 15 килограма тежине, али врло ретко. Гиборт је једна риба која у Дунав улази из Црног мора, пловећи уз воду допре и до београдских вода. Доњодунавски рибари је зову још и „скуприја“, али то ређе. Облика је и боје наше рибе јазаве (протфиша), само је ужа од ове. То је сезонска риба; у рано пролеће она улази из мора у Дунав, плива средином реке и на простору испод Ђердапа хвата се у то време у великим количинама. Одатле узводно постаје све ређа, па се у београдским водама ухвати тек понеки комад, и то искључиво мрежом (лапташем, пирићем или влаком). Има ситне коске које ишчезну кад се риба приуговори како треба, а месо јој је врло пријатног укуса. Београдски рибари, кад је улове, не продају је, већ је задржавају за себе. Сушена на диму или сунцу такође је врло пријатног укуса. Јегуља је такође врло ретка риба у Сави и Дунаву. Ње у ранија времена ту није никако било. Пре неких шездесет година убачено је у Саву код Сремске Митровице и у Дунав испод Будимпеште неколико буради ситних јегуљица; оне су се растуриле по тим рекама, расле у току година и с времена на време је по који комад био хватан, већином на удицу. Као што се зна, јегуља се не мрести у слаткој води; ове што су убачене у Саву и Дунав саме су расле. Једна је од тих јегуља уловљена пре две године, лети, и била изложена на рибарској изложби у Београду. Кркуша и пеш су две ситне рибе које залутају у Саву или Дунав из какве речице или потока, или их у те реке сјури бујица. Сунчаница је рибица која је пре триестину година донесена у наше воде из Америке, а данас је расплођена и постала штетна за другу кориснију рибу. По облику је слична карашу, али има на леђима бодље као греч, а нарасте до десет сантиметара. Боје је жутозелене, са наранџастим бочним пега-

ма и повећом загаситом мрљом око главе. Американско сомче, које не расте више од коју стотину грама, а има чврсто и укусно месо без костију, такође је донесено из Америке и пуштено у славонске и хрватске вештачке рибњаке. Али се ту тако нагло размножило да је постало опасност за другу, економски много важнију рибу, па се у свима рибњацима морало уништавати. Један део тих сомчића допро је до Саве и Дунава, где се покадшто ухвати по који комад, премда врло ретко. У Сави и Дунаву се покадшто мрежом ухвати једна врло ретка рибица, коју неки зову царска риба, са изванредно лепим бојама крљушти, плавим, зеленим, црвеним и жутиим. Велика је реткост, али је хватана. Писац ју је у два маха уловио у Дунаву на Галијашкој, преко куле Небојше. Слепак је једно ситно рипче, налик на шламбајсера, које поред свега тога што је врло мало, остаје и у реткој прећи, пресавијено преко окца пређе.

То су врсте и варијетети риба које живе и лове се у београдском риболовном подручју; осим њих нема никаквих других, а све су оне у тим водама хватане, неке као обична риба које има у изобиљу, друге као већа или мања реткост. Једне од њих имају доста велику економску важност за становништво Београда и околине; друге су без икакве практичне вредности, али су од научног интереса кад треба знати које све рибе живе у одређеној воденој области. Писац може поуздано тврдити да до сад није постојао потпун и тачан преглед риба што се лове у београдским водама, било као економски важне, било као реткост у тим водама. А он мисли да је на своме месту изложити га у званичном листу града који је центар рибарства за околне воде.

ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК

НАЧИНИ РАДА ЗАНАТСКИХ РИБАРА У РИБОЛОВНОМ ПОДРУЧЈУ БЕОГРАДА

Занатски рибари у риболовном подручју Београда ловили су одвајкада и мрежама и удицама. Мреже су несумњиво дошле у наше крајеве из риболовних вода у областима у којима су живели и рибарски занат обављали Немци и Мађари. То се види по називима разних врста рибарског алата, који су код наших београдских рибара већином немачки, покадшто мађарски, као и по томе како се код нас зову поједини начини риболова, или поједине фазе при тим риболовима; то ће се видети из описа што следују.

За неко време, док су Турци господарили Београдом, па и за коју деценију после тога, били су се одомаћили и турски називи, али су они брзо ишчезли, па се вратило на негдашње немачке и мађарске називе који су били у употреби пре турске владавине. Томе је, по одласку Турака, допринео и чешћи додир који је од тада наступио између наших рибара и оних преко Саве и Дунава. Мало се наших људи тада одавало на занатско рибарство „са великим алатом“; велика већина занатских рибара прелазила је „из прека“, као рибарски мајстори или рибарски момци, па су преносили собом и називе који су тамо код њих били у употреби.

Наши српски називи везани су само за „мали алат“, јер тај алат није захтевао великих трошкова, па су одувек и наши сиромашнији рибари могли лако до њих долазити, немајући за то потребе да се обраћају имућнијим пречанским рибарским мајсторима и код њих се навикавају на техничке примене везане за тај алат.

Овде ће бити, са потребним техничким појединостима, описан и велики и мали алат, са терминима какви су се увек употребљавали код београдских занатских рибара. За читаоце који немају нарочитог интереса за наше риболове овај чланак неће имати занимљивости и биће доста сувопаран; али циљ чланка и није занимљивост, већ тачан опис нечега што има интереса за београдски живот, а о чему треба да остане какав траг док још и њега не буде сасвим нестало.

Напомињем да се под „великим алатом“ разумеју велике рибарске мреже: алов, лапташ, пирић и грундкорн; у „мали алат“ спадају од мрежа: влак, бубњеви, кеца, кусака, трбок, сачма и черенац; ту спада и уди-чарски алат: велики струк, пампурски струк, самица и бућка.

ВЕЛИКИ АЛОВ (ZUG-NETZ, ZUG-GARN, SENNE)

То је дугачка рибарска мрежа која за рад у Сави и Дунаву достиже дужину од 200–300 метара, а за рад у риту и више. Састављен је по дужини из више различних комада (платна); сваки комад је дугачак око 24 метра и утолико је дубљи уколико при раду има више да се удаљи од обале. Сваки је комад састављен од пређе која је утолико гушћа (са окцима крупнијим или ситнијим) уколико ће комад при раду бити ближи обали, а сваки од комада на своме горњем ободу пришивен је (или како кажу рибари „начеткан“) на „горњаку“, једек (уже) од 24 метра дужине, на коме су нанизани „параши“, пловци округласто изрезани од јагњедине коре, који ће тај горњи обод вући навише, тако да мрежа у води стоји усправно. На своме доњем ободу комад је пришивен за „дојњаку“, предвостручен једек исте дебљине и дужине као што је горњака; дојњака је оптерећена нанизаним на њој „оловицама“, комадима олова који чини да тај доњи обод буде вучен наниже; горњака и дојњака одржавају пређу у усправном положају.

Велики савски и дунавски алов састављен је обично из 10–12 комада, посашиваних један уз други по дужини овако:

- 1 комад од 50 окаца дубине, 900 окаца дужине, окца од 25 мм;
- 2 комада од 60 окаца дубине, 900 окаца дужине, окца од 25 мм;
- 3 комада од 60 окаца дубине, 800 окаца дужине, окца од 30 мм;
- 3 комада од 60 окаца дубине, 800 окаца дужине, окца од 35 мм;
- 3 комада од 60 окаца дубине, 700 окаца дужине, окца од 40 мм.

Први комад, онај што се вуче уз саму обалу и који београдски рибари зову „грундкорн“ (Grundgarn), плете се од нешто дебљег и јачег конца, пошто он гребе плитко дно пуно шљунка, блата, шљама, камена и других предмета који га кваре и цепају. До њега долазе, идући на воду, два комада који се зову „сокорни“ (Sackgarn), нешто дубља, јер су им окца крупнија. Између њих уметнута је аловска кеса, коју рибари зову „секл“ (Säck'l); ова ће, при привлачењу алова обали, служити да прими сву рибу коју алов буде опколио, а која се не буде спасла прескакањем преко горњаке. Кеса је дугачка око 4 метра, дубока око 1,50 метар, а широка за 70–80 окаца, а ова су од 25 мм. На два крајња врха кесе, која је четвртаста, привезана је по једна „чукља“, комадић једека од 20–30 см, на који је нанизано по неколико оловаца; чукље служе за то да задњи крај кесе задржавају тако да ова при вучењу мреже остаје разјапљена, због чега се на горњу површину кесе пришију још по 3–4

крупна параша. Од другог „сокорна“ (који долази после кесе) настају три комада од 60 окаца дубине, које рибари називају редом „швафцујх“ (Schweifzug), „драјер“, „фиршпиц“ и „форкорн“ (Vorgarn), са окцима од 30 мм. Напоследку долазе, најдаље на води, опет три „форкорна“ са окцима од 40 мм.

Тако састављен „алов од 12 комада“ има дужину око 300 метара; он је, по своје саставу, најгушћи на ономе своје делу што се вуче поред обале, а најдубљи на ономе делу што је далеко на води. На своје крају што се вуче уз обалу, он је привезан на „штапац“, јаку грану жилавог дрвета са ракљом на доњем крају, где је чврсто уракљена једна цигља; штапац тада, кад је у води, стоји усправно па, поред параша на горњаки, и он одржава пређу у приближно усправном положају. Тако исто, на онај део мреже што је избачен на воду везан је други, такав исти штапац, кадшто нешто дужи, а понекад се на томе крају и не везује штапац, већ се само саставе горњака и дојњака у једну гужву. Сваки штапац на своје доњем крају има „папучу“, заобљен комад тврдог дрвета који чврсто утврди цигљу на њему, а у исти мах и чини да доњи крај штапаца лакше клизи по муљевитом дну. Напоследку, за онај комад алова (за његов штапац) што је до обале везан је комад једека од неколико метара дужине, а за крајњи комад, онај што је на води, везан је дугачак једек, састављен по дужини од 3–4 „пуна једека“ од којих сваки има око 45 метара дужине.

Алов захтева за рад њиме велики „аловски чамац“, обично „рас-товак“, какав су београдски рибари обично добављали из Апатина или Вуковара. То су чамци нарочите, за рад рибара подесне конструкције и форме, са уздигнутим задњим и предњим крајем који носе називе „штуир“ и „кранцл“. На врху кранцла, на самоме кљуну чамца, утврђен је „пањ“, комад тврдог дрвета; на средини чамца се постави „семпрух“, кратак патос од дасака, уздигнут за 10–12 сантиметара од дна чамца, а који служи за то да на њему стоји „мештер“ који избацује алов, и да се на њега смести, као пластић сена, целокупна мрежа, са које се тада цеди вода коју је она при раду собом увукла у чамац. На предњем крају чамца су уз „канате“ (бочне стране) чамца приковане, једна наспрам друге, две „коломпе“, комади јаке хростове даске; за сваку од ових везана је по једна замка, звана „гужва од кратког парчета једека, на које је намотана стара пређа; кроз ту замку пролази „завозно весло“, а тих весала има у чамцу по 2–3; стара пређа спречава непосредан додир весла са једечићем од замке, који би се трењем уз весло брзо искидао. Скелет чамца састоји се из неколико пари хростових „јегџа“, јаких, жилавих, на крајевима усправно пресавијених гредица, на које су кованим ексерима приковане широке и јаке даске од „табана“ (дна) и „каната“ (бокова) чамца. За предњу јегџу, испред седалице за момке „средњака“ или „пецкеша“, везана је јака замка од једека, која носи назив „кнебл“ и служи за то да се за њу веже дугачки једек што долази од аловског штапаца везаног за крајњи комад алова.

Са таквом опремом, начин рада у Сави и Дунаву описан је у овоме што следује.

Алов је у комадима донесен до обале и ту су комади посастављани. За дубоки део алова, онај што ће ићи водом, везује се „доњи штапац“, па се онда алов пренизује (или како то рибари кажу „анцигује“) на „семпрух“, тако да му је дојњака окренута „кранцлу“, а горњака „штуиру“; то раде упоредо два рибара, најчешће „мештер“ и „пецкеш“. Кад при томе пренизивању наиђе аловска кеса, она се распростре по чамцу тако да ју је лако избацити кад на њу дође ред, па се пренизивање продужи.

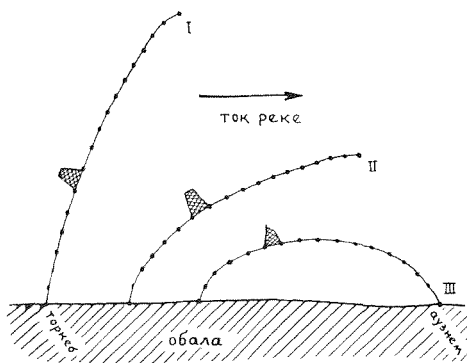
Кад је алов тако пренизан у чамац, у овај се уноси и смешта велика празна барка у коју ће се метати уловљена риба, као и остали потребан прибор што ће се носити у чамцу, а то су: „вохпер“, широка кеса од јаке пређе, разапета на обруч од дивље лозе, затим „лента“ и „латкерк“, ам за онога што води крај алова поред обале, „латшток“, дебео јак штап којим ће се он подупирати вукући алов „кобер“, кожна кеса са резервним оловицама, кљештима, бургијом, ексерима и локотом за барку; „пузнови“, врста амова од уског кудељног колена, у које се упрегну рибари кад стану привлачити крају алов; напоследку дође исполац, котао за аласку чорбу, кашике, чинија, крчаг, асура и „штагле“, мотке које ће се на месту лова побити у дно воде поред обале и за које ће се везати барка у коју ће се изручивати уловљена риба. Кад је све то готово, рибари заузимају сваки своје место у чамцу, отисну овај од обале и завеслају у правцу „мета“, места на коме ће се аловом радити. Напред, на „кранцлу“, весла завозним веслом „кранцарош“, а испред њега „средњак“ или „пецкеш“; испред овога је „лаптарош“ који весла трећим завозним веслом или дотерује шта на алову. На „семпруху“ стоји читав пласт од мреже и једека, а на „штуиру“ седи и чамцем крмари кратким крмарским веслом „керудером“ или сам рибарски мајстор чији је алат, или његов заступник „мештер“, кога сви момци морају у послу безусловно слушати.

Кад се стигло на мет, стане се на месту одакле ће се алов почети избацити, а које носи назив „торкеб“, па се чамац окрене кранцлом на воду, а штуиром уз обалу. Ту лаптарош изађе из чамца, носећи собом крај од кратког једека за који је везан горњи штапац, онај што ће се, кад алов буде избачен и распрострт по води, вући низводно поред саме обале. Пошто је лаптарош везао тај крај једека за свој ам, на знак мештера момци завеслају на воду, а мештер, пошто избаци поред саме обале горњи штапац, продужује избацити алов, и то увек на десну страну чамца, редом комад по комад, док не избаци цео алов. Веслачи тада престају веслати, чамац се испречи попреко на ток воде, да би га вода лакше носила, па се пусти да „плави“, тј. да га вода тако носи. Плавећи тако, чамац вуче собом и алов, јер је једек којим је овај везан у исти мах везан и за „кнебл“ у чамцу. За то време лаптарош, идући лагано низ воду поред саме обале, задржава свом снагом алов да га јака вода не одвуче од обале и иде полако за штапцем који иде поред обале.

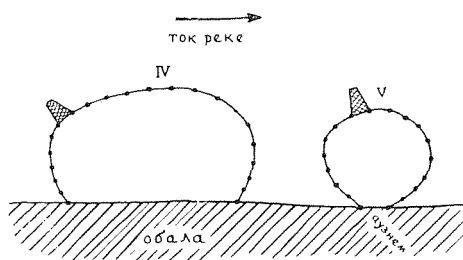
Алов га вуче на воду толиком снагом да се он мора снажно одупирати и наслањати о свој штап, па и полећи по земљи. Алов је на тај начин са једне стране задржаван од лаптароша, а са друге стране вучен чамцем који плави, све боље „прислања“ уз обалу, градећи једну полуелипсу и заграђујући рибу.

Кад се тако пловећи дође наспрам места где ће се алов извлачити из воде, мештер да знак веслачима да снажно повеслају обали, вукући собом штапац који иде водом, а са њиме и алов. Кад штапац буде на тај начин привучен на 40–50 метара од обале, на знак мештеров средњак једним потезом одреши једек са кнебла, тако ослобођен чамац се упуту обали што се може брже и чим на ову стигне, из њега искачу момци на обалу и потегну вући дугачак једек од штапца, да би овај сасвим привукли крају. За то време лаптарош је застао, добро се одупро о свој штап и задржао у месту горњи штапац алова. То учини да се алов још боље прибије крају, тако да му дојњака дохвати дно реке, а горњака са парашима на површини воде; риба је тада заграђена као плотом.

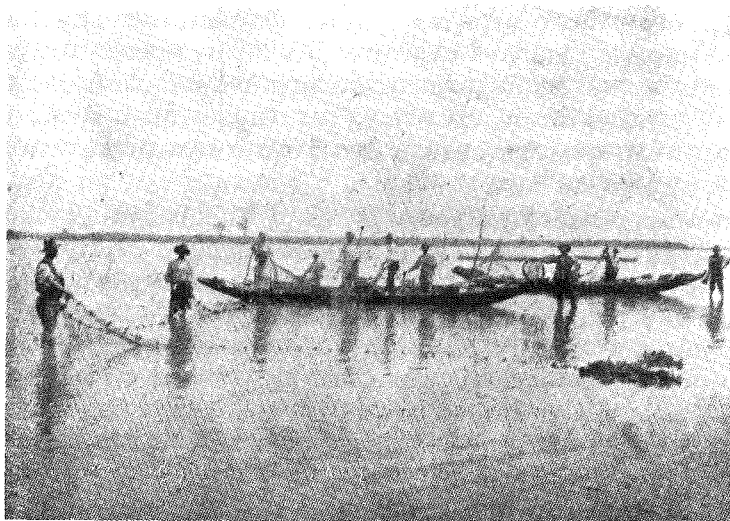
Кад је доњи штапац стигао крају и извучен на обалу, момци стану извлачити алов уза саму обалу; мештер извлачи горњаку, средњак дојњаку, а овоме помаже кранцарош. Место на коме се алов тако извлачи, унапред одређено и рашчишћено од шљама, трња, камења итд., београдски рибари називају „аузнем“. Пошто тако буду извучена три најдубља комада, мештер даје знак лаптарошу да са својим штапцем, вукући га поред обале, прилази к њему. Овај тада одмах пође низводно и од тада води свој штапац тако да се аловска кеса (секч), која се на води познаје по крупнијим и гушћим парашима, исправи како треба и да се од тада вуче потпуно разјапљена. Лаптарош, поред тога што мора бити снажан човек, мора бити у своме послу и добро извежбан јер, како кажу аласи, „лаптарош лови рибу“. Од њега на првом месту зависи то да ли ће алов ићи низ воду како треба, да ли ће се правилно прибити и

Сл. 4. – Маневрисање великим аловом

Сл. 5. – Прикућљање великог алова

Сл. 6. – Пренизивање великог алова у чамац

прислонити на дно уз обалу и да ли ће кеса за то време бити како треба разјапљена, јер онда риба у њој тражи склониште или излазак из пређе, а кад једном у њу уђе, она ту и остаје. Лаптарошева брига је и то да, кад је он већ са својим штапцем стигао на „аузнем“ и тиме затворио круг у коме је риба, кеса буде на средини тога круга, нешто мало узводно. Тада њему прилази кранцарош и помаже му извучити његов крај алова, при чему лаптарош извлачи горњаку, а кранцарош дојњаку. Последња дође на ред и извлачи се кеса, у којој је дотле сакупљена риба што ју је алов опколио. Риба се из кесе изручи у „вохпер“, који после тога лаптарош вуче кроз воду до барке која прими рибу, било сву заједно, било сортирану по одељењима барке, средини и „шпитаљима“. Алов се тада поново прениже у чамац ради поновног лова.

Алов обично лови „средњу рибу“, понајвише белу рибу, чортана и крупнијег шарана, штуку, протфиша, сомче и понеког смуђа, мрену и кечигу. Крупна риба се више држи дубина на којима алов не може да ради. Алов се, истина, избацује и на дубокој води, али он почиње затварати рибу тек онда кад се „прислони“, тј. кад приђе обали на дубину мању од три метра. Простор који он тако почисти доста је велики; за алов од 12 комада он је, ако је мало јача вода, дугачак по 300 и више метара, мерећи од „торкеба“ до „аузнема“. Понекад се на томе простору нађе и која крупна риба; мештер Иван Шокац извукао је једном на мету „Црквиште“ аловом сома од 50 килограма, а писац ових редова нашао је у кеси свога алова, на мету „Јалија“ крупну јесетру.

Занимљиво је било гледати рад са великим дунавским аловом у време „плове“, о којој је у ранијем чланку била реч. Ако није припекло јако сунце, које чини да шаран прилегне по дну, он, кад алов на њега

наиђе, прескаче преко горњаке, често по мноштво њих у исти мах. Судаћи по мноштву шарана који тако искачу из мреже, мислило би се да ће их остати још много више у алову и да ће бити богат лов. Тако понекад и буде, али се дешава и то да сви шарани опкољени аловом поискачу преко параша, а да у алову остане само бела риба, понеко сомче, мрена, вретенар и смуђарак.

Нема много места у Сави и Дунаву, у београдском риболовном подручју, на којима може да ради велики алов. За тај посао траже се места где се дно реке благо спушта од обале на воду, а да такво место буде чисто на дужини од бар 250 метара дуж обале, да на њему нема пањева, клата или крупног камења, о које би алов запињао и цепао се. У непосредној околини Београда било је у ранија времена неколико таквих „аловских метова“, око којих су се грабили рибарски мајстори и мештери. Одмах испод града, у близини куле Небојше, где данас стоји уленгерено мноштво шлепова свих народности, био је чувени мет „Јалија“, који је нарочито био издашан за време „плове“. Затим, испод места где се данас налази електрична централа био је такође добар мет „Пумпа“; он је почињао испод пумпе којом је једна оближња фабрика вукла из Дунава воду за своје потребе. Испод Карабурме био је мет „Роспија“, наспрам старе Роспи-ћуприје, који је давао лепу белу рибу и сомче. Шарана је обилато давао мет „Црквиште“, чији је „аузнем“ био код једне увале наспрам вишњичке цркве, а „торкеб“ на 250 метара више њега, на месту које се распознавало по модрој уји на обали.

Пошто је пре светског рата у Београду бивало по 7–8 великих алова, то да међу њима не би било сукоба у расподели метова, рибарски мајстори су коцком одређивали на коме ће месту који алов ловити одређеног дана, а за време од 24 сата. На један мет одређивало се, за један исти рок, по 2–3 алова који су, по утврђеном реду, на њему ловили „штренг“, тј. без прекида. Сутрадан изјутра стизали су на мет други алови чији је био ред и отпочињали одмах лов, а они који су дотле ту ловили враћали су се у Београд, на Дунавски кеј, где су уловљену рибу продавали рибарским трговцима јавним надметањем. Ако који мајстор није хтео искористити своје право да одређеног дана лови на одређеном му дунавском мету, он је, надајући се бољем лову у Сави, ишао са својим аловом на савске метове, на такозвано официшовање, при коме се мет ловио само по једанпут за 24 сата па се, кад буде „обловљен“, ишло на који други савски мет, и то се продужавало до 2–3 сата после пола ноћи. кад се „завоске“, држећи се средине воде, журило на Дунавски кеј да би се уловљена риба продала лицитацијом још истога јутра.

Велики алов је, по правилу, радио у пролеће, преко лета и у јесен. Међутим, било је и рибарских мајстора, као нпр. мајстор Јоца Берлетић, који су аловом ловили и преко целе зиме, али и то само официшовање, јер зими риба не путује, па се на једноме изловљеном мету више није могло наћи рибе за више дана после лова. Кад би, у позну јесен,

престао да ради алов, настајало би време лова лапташем, о коме ће мало даље бити реч.

Напоследку, истим великим аловом, којим се ловило на савским и дунавским метовима, радило се и у ритовима, с том разликом што кад је рит простран, горњи је штапац избациван не уз обалу као при речном лову, већ далеко од ове на воду, па је онда цео алов привлачен обали, савијан најпре у полуелипсу, а затим у елипсу која се све више сужавала док се сва опкољена риба не сатера у кесу и ова се не извуче на обалу.

У риту се радило и „на дочек“, што се обављало на следећи начин. Кад се зна да риба потегне из рита у одређеном правцу, нпр. да се дохвати текуће воде, преко пролаза препречи се алов тако да риба, идући из рита ка тој води, наилази на аловом преграђени простор. С времена на време момци алов савију у полуелипсу, доведу један штапац до другог, скупљају алов, сатерују опкољену рибу у кесу, изруче је у „вохпер“ па из овога у барку, и забаце поново алов „на дочек“.

ТАЊАРСКИ АЛОВ (ТАЊАРАЦ)

Разликује се од великог алова тиме што је краћи, састављен од 6–7 аловских комада, али је много дубљи, и што нема кесу (секл). Комади до обале су му плићи, дубине по 2–3 метра, а комади с воде све дубљи што иду даље на воду, тако да достижу дубину од 7–8 метара. Први комади, они до обале, су гушћи, са окцима од 25–30 мм, док су они на води рећи, са окцима од 35–40 мм. Први комад од обале везан је за јаку дрвену облицу која замењује штапац, а задњи крајњи комад има наместо штапца „шолн“, дугачку мотку оптерећену на своме доњем крају, да би у води стајала приближно усправно и раширила тај крај алова.

Тањарски алов ради на стрмијим и дубљим метовима. Рад је исти као са обичним великим аловом, само се нема посла са кесом, пошто ове нема, и лаптарош има да запне много више. Јака вода на дубокоме мету и велика површина дубоког алова чине да је лаптарошу врло тешко отимати алов од воде, тј. задржавати га да не буде одвучен на воду. Лаптарош обично полегне до земље, одупирући се на свој дебео штап да га вода не би повукла за аловом. Кад је вода нешто јача, он мора после свака 2–3 корака побијати штап у блато или песак, омотавати око њега свој једек, задржавати тако алов свом снагом, па опет продужавати водити га поред обале; то тако задржавање алова зове се „ударење писке“. Дешава се на дубоким метовима и на врло јакој води да и то није довољно, већ да алов морају задржавати по 2–3 или и 4 лаптароша, упрегнутих у јаке амове од широког кудељног колана, па да се чак морају поред обале, онуда куда ће они проћи задржавајући мрежу, копати јаме у којима ће се они моћи боље одупрети снази воде; изишавши из једне јаме, они би ускакали у другу и тако редом докле год алов „плови“ низ воду.

Кад је тањарац тако плавећи стигао наспрам „аузнема“, места на које ће бити извучен, мештер да знак веслачима да снажно повеслају обали, па кад крај алова буде привучен на 40–50 метара од обале, одреши се једек са кнебла у чамцу, овај се брзо притера крају, из њега поискачу момци, прилегну на једек и привуку крај алова сасвим уз обалу. За то време лаптарош је ударио писку и задржао у месту свој крај алова. И од тада је посао исти као код обичног алова, само што се опкољена риба сатера не у кесу, пошто ове нема, већ у два средња комада мреже, који се зову „цакови“, па се из ових риба изручује у „вохпер“, а из овога у барку.

Тањарским аловом се хвата и ситна и средња и крупна риба, нарочито крупан шаран и по гдекоји крупнији сом; раније се њиме хватала и јесетра, сим, паструга, а понекад и сама моруна. Један од некад чувених „тањарских метова“ било је „Купусиште“, дубок и простран мет са мађарске стране испод Панчева. Он је у своје време давао крупног сома, јесетру и сима, а за време турских аласа још и моруноу. Данас је сасвим искварен, разривен или засут. У Сави и данас има дубоких метова на којима може да ради тањарски алов; један је такав мет испод Умке, на српској страни; други је на Великој Дубоки, и један на Брески више Забрежа, али ти метови не дају ни издалека онакву рибу какву су некад давали. Ти савски тањарски метови данас, у време кад се према водостају Саве може на њима ловити, дају поглавито осредњег и крупног шарана, понеког смуђа, сомче и белу рибу. Данашњи београдски и земунски рибари ту раде на „храну“; кувају у великом котлу и разбацују по мету јечам, који пада на дно и задржава шаране на мету док их тањарац не скупи у барку. Али некадашње крупне рибе на тим метовима више нема.

МАДРОВАЧКИ АЛОВ (САЛЕЋАК)

То је врста омањег алова без кесе, који носи назив по томе што њиме највише раде сељани из села на српској обали Дунава, као што су: Дубравица, Петка, Рам, Кисељево, Винце и др., а које београдски аласи, кад они дођу да лове у београдским водама, називају „мадровцима“; сами мадровци називају тај алат „салећаком“, пошто се њиме на брзу руку „салети“ риба.

Тај се алов састоји из једног комада пређе, дугачког по 60–70 метара, са окцима раније од 15–25 мм, а данас од 25 мм; дубина пређе је 60–100 окаца. Онај крај алова што се прво избацује из чамца везан је за штапац нешто дужи, а лакши од штапца великог алова, и који се зове „кљеча“; други крај, онај што иде на воду, везан је за кратку облицу од дрвета, за коју су везане горњака и дојњака мреже, прва са нанизаним пловцима „парашима“, а друга са нанизаним оловицама. За исту облицу

везан је и дугачак једек којим ће се алов, кад буде по води разбачен, привлачити обали.

Рад мадровачким аловом је овакав: алов се прениже и сложи на покретну широку даску која се са свом мрежом и њеним једеком може износити из чамца и уносити у овај; један од рибара, који се зове „клучација“, извуче са даске на обалу клечу и држи је у руци усправно; два рибара повезу завозним веслима, а четврти постепено и лагано спушта мрежу из чамца у воду, без лупе и бућкања, оловице напред, а параше назад, док сва мрежа не буде избачена тако да направи у води четвртину кружног лука, чији је један крај сама клеча. Кад је и задњи крај мреже избачен из чамца, овај се управи ка обали, а за то време се из њега пушта у воду дугачак једек везан за тај задњи крај мреже. Чим је чамац пришао обали, рибари искачу из њега и сложено потегну једек па привуку задњи крај алова обали; тиме брзо затворе полукруг и опколе рибу која се ту на мету буде затекла. Рибари тада скупљају мрежу на обалу и сужавају полукруг који она прави, а за то време клучација им лагано прилази са својим крајем мреже док не дође на 6–7 метара од њих; тада њему приђе у помоћ један од три рибара, па обоје скупљају свој крај алова на обалу. Кад је мрежа тако скупљена, у њој се онде где се оба пара рибара при томе скупљању буду састала, нађе сконцентрирана сва аловом опкољена риба, коју рибари тада покупе и изруче у чамац. Кад је то свршено, мрежа се поново пренизује на даску и спремна је за идући лов.

Мадровци су необично вешти и хитри у лову таквим алатом. Они раде већином „по буцацима“, омањим просторима где други алат не може да ради, а где се нарочито бела риба скупља у мирну плитку воду. Раде готово увек само ноћу, а њихов омиљени начин рада је „околиш“, при чему се аловом брзо, за неколико минута, опколи неко такво место, привуче се крају риба која се ту буде затекла и изручи у чамац, па се пређа за тили час опет прениже на своју даску и одмах се лови опет такво неко место у близини. За једну ноћ мадровци излове по двадесет и више метова, поред свег губитка у времену при путовању од мета до мета. Раније, док су дунавски мадровачки метови били на мађарској страни, они су за тили час обловили мет иако су мађарски финанси у његовој близини, а они немају никакве рибарске дозволе – ни српске ни мађарске. Ако их финанси изненаде, они остављају алов, хитро ускачу у свој чамац оставивши клучацију на обали са његовим крајем алова, а поневши собом крај дугачког једека везаног за други део алова. Кад су се удаљили од обале за дужину једека, они сложено из чамца потегну вући једек, а са њиме и алов, у чамац, а са аловом и клучацију који се, вучен тако кроз воду, чврсто држи за клечу. Кад је и овај ускочио у чамац, они највећом брзином пребегну на српску страну, мада финанси на чамац који пут и пуцају. Чамац са мадровачким аловом могао се издалека на води распознати; мадровци су увек возили на три завозна весла, од којих су два напред, на предњем крају чамца, а треће на зад-

Сл. 7. – Рај мадровачким аловом

алова и лапташа, али после светског рата, кад је нестало тога великог алата, мадровачки алат се, као спретан и јевтин, и код њих одомаћио. Наместо негдашњег великог дунавског алова, сад се, и то само лети и у јесен, може ноћу на води срести и по који београдски аловчић мадровачке сорте, који лови „буцаке и околише“, па покаткад у зору донесе на Дунавски кеј пун чамац беле рибе за лицитацију.

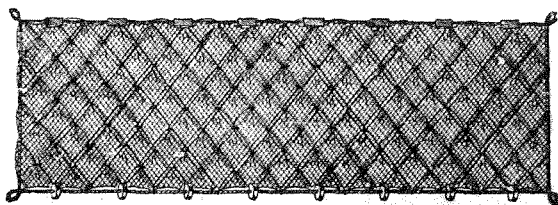
ГРУНДКОРН (GRUNDGARN, SPIEGEL-NETZ, TRAMAIL)

Мрежа коју рибари на нашем приморју називају „попуница“ код београдских рибара нема српског имена, већ се зове онако како је називају пречански рибари који су је к нама и донели. Дугачка је 60–100 метара, дубока 2–3 метра, кадшто и нешто више. Састављена је из три једна преко друге прешивене пређе, две спољне, које носе назив „шпиглови“, са пространим окцима од 150–200 мм, исплетене од дебљег и јачег канапа, и једне унутарње, „лиша“, врло танке и лаке, од танког меког конца, са окцима од 25–30 мм, по дубини двапут веће од оних двеју спољних. Све су три пређе по целој дужини пришивене („начеткане“) на два једека исте дужине као оне, један на горњем други на доњем ободу тих пређа (горњака и дојнака мреже). На горњаки су нанизане „плутаче“, катури од плуте или јагњедине коре, а на дојнаки оловице. Један и други крај мреже не везује се за штапце као алов, већ се само на њима саставе крајеви горњаке и дојњаке у један чвор, а за овај се веже једек којим ће се мрежа, кад се буде распротрла по води, вући по овој и увући у чамац кад буде требало. Олакшана горњака и отежана дојнака чине да пређа, разбачена по води, стоји исправно као плот.

њем крају, позади онога што крмани. Они никад нису носили барку у чамцу, већ су рибу изручивали у чамац и тако је ујутру продавали, било на Дунавском кеју београдским рибарским трговцима, било по селима у чијој су близини ловили.

Београдски рибари у ранија времена нису радили мадровачким аловом, јер је тада за рибарске момке било довољно великих

Грундкорном се ради или са два чамца између којих се, кад се постепено удаљавају један од другог, разбацује мрежа, или са једним чамцем и барком за рибу. У том случају, кад се дође на место где ће се ловити, избаци се из чамца

Сл. 8. – Мрежа „грундкорн“

најпре барка у воду, за њу се привеже крај једека везан за један крај мреже, па се онда чамац удаљава од барке попречно на ток реке, а за то време један од рибара избацује мрежу у воду. Кад је сва мрежа избачена, чамац се окрене право низ воду и онда са једне стране он, а са друге стране барка ношена водом вуку собом мрежу низ воду. Кад мрежа сретне рибу, ова, а нарочито шаран, смуђ или буцов, покушава да кроз њу прође. При томе она гура меку лабаву пређу кроз крупно око (шпигел) спољне пређе, протера је главом кроз ову и тако сама себи направи кесу у коју се заплете и не може више из ње изаћи, јер што јаче надире да прође кроз пређу, меки лиш се све више извлачи кроз шпигел и кеса постаје све дужа; њоме спутана риба, ма како била снажна, нема маха да се кроз њу пробије или да се окрене назад. Њу мрежа тако вуче собом док не буде увучена у чамац, што се ради сваких 10–12 минута, кадшто и чешће. Наместо барке често се за крај мреже везује обичан шафољ; и једно и друго, ношени водом, вуку мрежу довољно брзо; кад је чамац на мекшој води, а они на јачој, веслачи имају да добро запну да би један и други крај мреже ишли упоредо.

Грундкорн најбоље ради на пространим прудовима где је јака вода, и на полојама где нема задева. Њиме се врло лако ради, а кад је риба „на перу“, тј. не држи се речног дна, лов може бити врло издашан. Међутим, он је данас сасвим изашао из употребе у београдским водама.

ЛАПТАШ (AUFMATTSEG'N)

То је неоспорно најмоћнији рибарски алат за лов у великим текућим водама. Он захтева два рибарска чамца, иста као они са којима се ради аловом, и послугу од шест извежбаних рибара (лапташка партија), по њих тројица у свакоме чамцу. Ради пловећи низ воду, вукући раширену и разјапљену мрежу средином воде, или ближе једној или другој речној обали, по плићацима или највећим речним дубинама. Дугачак је „за пун једек“, тј. 45–48 метара, дубок 6–10 метара према величини окаца и броју ових по дубини, а што се одређује према томе да ли се лапташ прави више за плића места или више за дубине. Рибари их према томе разликују на ове три врсте:

– лапташ „честар“, са окцима од 25–30 мм, 140–150 ока дубине, одређен поглавито за савске прудове и плићаке;

– лапташ „сметењак“, са окцима од 35 мм, 130–140 ока дубине, одређен и за плићаке и за осредње дубине;

– лапташ „редар“, са окцима од 40–50 мм, 125–135 ока дубине, одређен за дубине.

Ранији рибари су радили са још ређом пређом и дубљим лапташима; кад су окца имала више од 70 мм, лапташ се звао „корана“, са којом су нарочито негдашњи турски рибари у Београду радо радили. Не сме се претерати са дужином мреже, јер преко одређене дубине она се набацује преко горњакe и изручи рибу што је дотле у њој била, или се пређа „усуче“, тј. намота око дојнаке. Иначе, што је год величина окца мања, лапташ све више хвата ситнију рибу; редарем се радило само на крупну рибу, за коју је он много подеснији, јер лакше и брже пролази кроз воду, брже се затвара и не скупља по дну реке шљам, лишће од врба и др. као честар и сметењак.

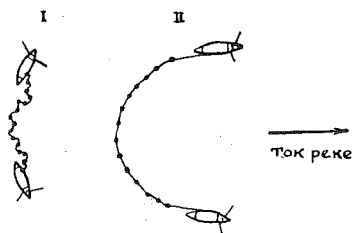
На своме горњем ободу сама пређа (коју рибари зову „лиш“) пришивена је („начеткана“) на горњаку, на коју су нанизани пловци „параши“. На доњем ободу лиш је начеткан за дојњаку, предвостручен једек исто онолико дугачак колико и горњака, тј. 45–48 метара; на дојњаки су нанизане оловице, па параши и оловице чине да пређа, кад у води стоји мирно, стоји у њој усправно. Кад мрежа ради, оба су њена краја привезана за по један „штапац“, исти онакав као код алова, само нешто тежи, нарочито кад се лапташем ради по дубинама; штапци се тада на своме крају оптерете „гранатом“, венцем од комадића једека на који је нанизано по десетину оловица, да би штапац брже одвукао мрежу на дно. Крајеви мреже што су уз саме штапце зову се „шлемови“.

Чамци са којима се ради лапташем исти су као и они са којима се ради аловом; покадшто су нешто мало мањи. Сам рад лапташем овакав је: чамци, пошто су стигли до места одакле ће почети рад, стану један уз други пореборке, кранцловима окренути на исту страну; у једном чамцу, и то десном, на крми је мештер, а на другоме лаптарош; у сваком чамцу су још по два рибарска момка, средњак (пецкеш) и кранцарош. У мештеровом чамцу веже се крај горњакe за горњи део штапца, а крај дојњаке, провучен кроз папучу штапца, за доњи крај овога, па се лапташ прениже из мештеровог у лаптарошев чамац, где му се његов други крај онако исто веже за други штапац као што је то учињено са првим крајем. Кад је то учињено, лапташ се опет пренизује, али само до половине своје дужине, у мештеров чамац и тада је све готово да се одмах може ловити. А лов се обавља на следећи начин.

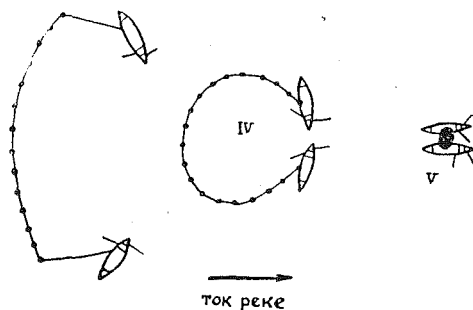
Чамци се отисну један од другог у супротним правцима; за то време мештер и лаптарош разбацају мрежу попречно преко тока реке. Кад је лапташ избачен у воду, чамци се окрену низводно, а мештер и лаптарош спуштају у воду „лацале“ (Leitseil), дебеле јаке једеке везане за оба штапца, а који из чамаца воде лапташ по дну воде. Лацала се спушта толико колико је потребно да мрежа сиђе на дно, што се познаје по „куцању“ штапца по дну реке. На команду мештера момци завеслају

низ воду умереном брзином; кад би се та брзина смањила, лапташ би се у води отромболио и не би се од њега начинила кеса, или би се набацио преко горњаке; ако је та брзина већа него што треба, штапци се одижу са дна, што не треба да буде. А при умереној брзини штапци и дојњака иду по дну, а лапташ се претвори у једну широку кесу (коју рибари зову „пузен“) у којој се риба забуни и остаје у њој док се мрежа не извуче у чамце. А то се чини после неколико минута, пошто је тако вучен лапташ предрљао дно реке на дужини око 60–100 метара; на мештеров знак чамци се упуте један другоме на сусрет, а за време тог прилажења мештер и лаптарош, сваки из свога чамца, крате лацале да вода не би набацила лиш на горњаку и изручила рибу из пређе. Кад су се чамци састали, они се својим предњим крајевима (кранцловима) вежу један за други набацивањем једне унапред спремљене замке од једека, па онда мештер и лаптарош „чупају“ сваки свој лацал из воде, док им до руке не дођу штапци. Кад то буде, они убаце свој штапац у чамац, прихвате мрежу за горњаку, а њихови средњаци за дојњаку, и што могу брже увлаче их пола у један, а пола у други чамац. Сав је лиш остао у води прикупљен у чамце, па кад лапташ буде тако „затворен“, сва је ухваћена риба у томе лишу на гомили. Мештер и лаптарош тада увлаче сваки свој лиш у чамац; ако у њему има рибе, она се тада појави у лишу и увуче у чамац, па се вади из њега. По која риба се деси и „на тањиру“, тј. на ономе месту мреже где се мештер и лаптарош, извлачећи горњаку и дојњаку, буду састали.

Чим је риба извађена из лапташа, овај је, онако како је у тај мах сложен у чамцима, спреман за идући лов. Ако се мисли неки простор прескочити због пањева, клада, потопљених ленгера и др., или се мисли ићи више на воду, или ближе обали, мештер командује „чамац напред“; оба чамца везана један поред другог упуте се тада у назначеном правцу. Кад се довеслало на место где ће се радити, чамци се раставе и даље се ради као што је малочас описано.

Сл. 9. – Маневрисање лайшаем

Сл. 10. – Прикуљњање лайшаа

Једно разбацавање лапташа, плављење низ воду и увлачење мреже у чамац назива се „једна рина“, а тако исто под „рином“ разуме се и тако једним потезом обловљен простор, обично дугачак 60–100 метара, а широк за дужину лапташа (око 50 метара). Кад је рина поред обале, а дно се постепено, али стрмо спушта идући на воду, она се назива „полиш“, а сам рад „полишовање“. Тада чамци, вукући лапташ, не иду упоредо, већ онај што је уз обалу заостаје, док други измиче, тако да лапташ ради као што ради обична загажња поред речне обале. А кад је рина на води, рибари кажу да „терају глајх-рину“, при чему чамци иду сасвим упоредо, раздаљени један од другога за дужину лапташа. И тако се ради док се, ловећи низ воду, не стигне до места где се лов прекида.

Надмоћност лапташа као рибарског алата над другим алатима у томе је што он ради и по плићацима и по највећим савским и дунавским

Сл. 11. – Рад лапташом (професор Пејировић ситоји у чамцу и придржава лапташ)

дубинама, и уз обалу и насред воде; што се не извлачи на обалу, као алов, већ непосредно у чамце, и што је рад њиме врло брз: док се истера један аловски мет, може се истерати по 7–8, каткад и више лапташких рина. Он ради и кад је издрпан, јер риба у њему нема времена да нађе рупе кроз које би се извукла из пређе. Напослетку, он ради у свако доба године, па и

по непогодама, мразевима и између санти леда по Сави и Дунаву.

Лапташ хвата сваковрсну рибу и сваке величине. Ситна риба, која би се могла провући кроз окце пређе, ипак се хвата јер се препречи преко конца, или се за овај закачи својим перајима, бодљама или брком. Њиме није тешко савладати и најкрупнијег сома, маневришући на аласима познат начин, а који ће бити описан у једноме од идућих чланака.

ПИРИЋ (МАЛИ ЛАПТАШ)

То је нешто краћи и плићи лапташ који ради такође са два чамца, али мања од лапташких. Захтева послугу од четири рибара, наместо њих шест колико их захтева рад лапташом. У сваком чамцу су по њих двојица, од којих један весла „на трапезане“, са два завозна весла, а други разбацује и води мрежу између чамаца раздаљених један од другога за онолико колико је пирић дугачак. Рад је исти као и лапташом,

чије све добре стране има и пирић: хвата исту рибу као и лапташ, ради и на плићацима и у дубинама, наспред воде и поред обале, а брже се затвара него лапташ. Па ипак, мање је код београдских аласа одомаћен но лапташ.

ВЛАК

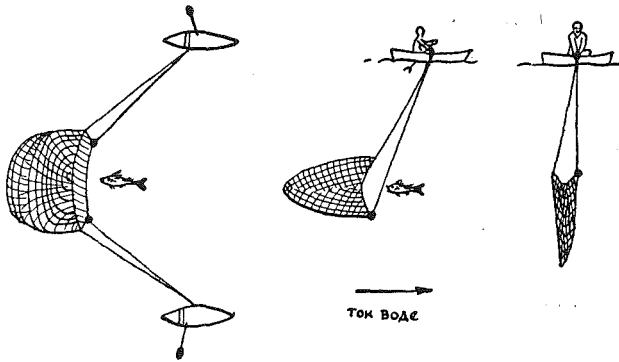
То је четвртаста кеса од пређе, без икаквог рама, коју два рибара, са два чуна, „чланећи“ (веслајући једном руком кратким чунарским веслом) вуку између ових било по дну реке, било „у пола воде“. Кеса је дугачка 4 метра, широка 8 метара, а дубока 2,50 метра. Горњи и доњи обод мреже носе називе „горња и доња повора“; леви и десни обод кесе називају се „раставе“. За крајеве доње поворе везан је по један јак једек који на своје доњем крају, онде где је везан за повору, има по један терет (који се назива „ђуле“) од 3–7 килограма тежине, према дубини на којој се влаком ради; тако оптерећен једек назива се „поставац“. За крајеве горње поворе везан је по један танак једек („иншљиг“) који се назива „стражица“. Честина пређе зависи од тога и на какву се рибу ради, да ли на средњу или на крупну, и према томе се праве:

- влак „честар“, са окцима од 25 мм,
- влак „редар“, са окцима од 50–70 мм,
- влак „корана“, са окцима од 100–130 мм.

Рад са влаком је овакав: два рибара – ортака или мајстор са својим шегртом, сваки са својим чуном, изађу на место одакле ће почети ловити, било средином реке, било ближе једној или другој обали; чунови се поставе поребарке један уз други, па се влак прениже пола у један, пола у други чун. Кад је то учињено, чунови се отисну један од другог, а рибари избацују из њих сваки своју половину мреже, док не дођу до растава; тада спуштају у воду најпре оба ђулета са поставцем, па за овим и крајеве повора, пазећи да стражица буде толико затегнута да мрежа између чунова остане разјапљена. Сваки од два рибара тада једном руком „члани“ са спољне стране свога чуна, а другом руком држи у исто време и свој поставац и своју стражицу, поставац целом стиснутом шаком, а стражицу преко кажипрста. Мрежа се тако постепено и лагано спушта ка дну реке, док се не осети да су ђулад ударила о само дно; кад то осете, сваки од два рибара стегне чврсто у руци свој поставац, затегне колико треба своју стражицу, па почну са растављеним чуновима чланити низ воду. Ако вода није довољно јака, један или други чун се попречи да би га вода лакше носила и помагала веслачу. Поставац и стражица се крате или попуштају како би ђуле непрестано додиривало дно, али само за толико колико је потребно.

Кад тако вучен влак сретне рибу, ова њушком дирне кесу од пређе, што рибар одмах осети на стражици пребаченој преко кажипрста. У томе тренутку оба рибара скоче на ноге, па нагло и снажно тргну сваки

свој поставац, тиме одигну своје ђуле и затворе кесу од пређе; вукући од тада напоредо поставац и стражицу, они тако затворену кесу извуку

Сл. 12. – Раг влаком

до површине воде, спази у њој затворену рибу и увуку је са пређом у један или други чун. Ако је ухваћен крупан сом, њега, кад је извучен до површине воде, ударе нарочитом зато спремљеном гвозденим куком у облику велике удице, па тек онда запну да га савладају и да, док један од њих чврсто држи куку, други га хвата за вилице и уз помоћ првога увлачи га у чун.

Раније је била доста честа ствар да влак „салети“ сома од 50, 60, 80 килограма.

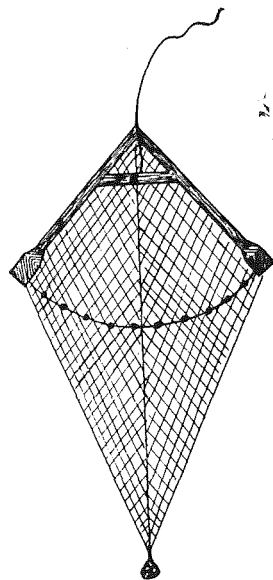
Влак захтева велику извежбаност рибара и тачно познавање дна на коме ради, јер кад мрежа запне за какву кладу, пањ, ленгер, греду и томе слично на дну воде, рибари га ишчупају свег раздераног, распореног и често више неупотребљивог. Али за веште влакароше какви су некад били Тоника Балгач, Кокан, Михаило Вергенес, Влада и Алекса Богдановић, Адам Симић, Тоша Кеза и брат му Никола и др. то је врло моћан рибарски алат. А за вештог влакароша је било право задовољство кад осети рибу чим њушком само дирне пређу и за тили час је убаци у свој чун.

КЕЦА (SCHLEPPSACK)

Конична мрежа разапета на троугласту дрвену рогуљу; доња ширина, којом мрежа гребе дно реке, износи око 2 метра, а кеца има дужину од 3–4 метра. Окца на пређи раније су била од 15–20 мм, а данас не смеју бити мања од 25 мм. Краци троугласте рогуље на своме доњем крају носе по једну на њима добро утврђену цигљу, да би кеца, вучена чуном, гребала речно дно. Једек што вуче мрежу везан је за дрвену пречагу при врху троугла, и то преко његовог горњег темена. Цигље су међу собом везане „дојњаком“ кеце, танким олабављеним једечићем на коме су нанизане оловице које чине да доњи крај кесе не само гребе дно, већ и да истерује рибу из рупа по дну воде.

При раду са кецом рибар у чуну једном руком „члани“ својим кратким чунарским веслом, а другом руком држи крај једека што вуче

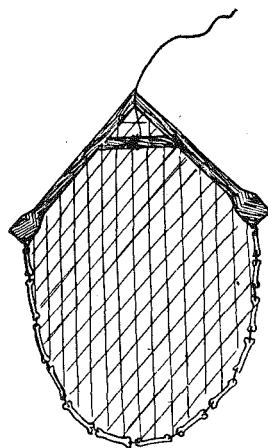
мрежу, кратећи овај или попуштајући га по потреби. Мрежа ради по осредњој дубини, било средином воде, било уз обалу, и хвата обично ситнију рибу коју у путу сретне. Рибар је тако вуче по неколико минута па је, остављајући весло, извлачи на површину воде, а одатле у чун и истресе из ње ухваћену рибу. Кад је то урадио, он поново баца у воду „чукљу“ (шилјак од кесе), спусти у воду рогуљу и мрежу док не падну на дно, па продужује ловити. Кад рибар добро познаје дно на коме ради, па протера мрежу поред саме кладе или пања, лов може бити и врло издашан; дешавало се да кеца ухвати и сома од 50–60 килограма, ако је он ушавши у кецу, тражио излаз из ове на њеном задњем, уском делу, завукао главу до чукулје и тако остао, не могући се окренути уназад, док га кецарош заједно са кецом не увуче у чун.

Сл. 13. – Кеца

КУСАКА (KNOCHENSACK)

То је трострука пређа, иста онаква каква је код напред описане мреже „грундкорна“, разапета на исту онакву дрвену троугласту рогуљу као кеца, истог облика и исте величине, кадшто нешто мало већа. Дојњака троструке мреже везује обе цигље на рогуљи; она не само да није затегнута, већ је полукружна и носи на себи уздуж нанизане коске коњских ногу. Циљ је тога да кад се рогуља са мрежом стане вући по дну на коме су рупе и мангуре, те коске својом тежином и клопарањем расплаше рибу у рупи; риба тада, већ покривена троструком пређом као поњавом, гурне у ову, протера главом лиш кроз који од шпиглова, тиме направи себи кесу и остане уплетена у њу док рибар после неколико минута вучења мреже чуном, ову не увуче у чун и извади из ње у лишу заплетену рибу. Рад је исти као са кецом, само што риба може из кеце још и изаћи, али из кусаке то не може.

Сл. 14. – Кусака

БУБЊЕВИ (VERVEUX)

Бубањ је омања ваљкаста мрежа састављена од 2–3 левка од пређе, навучених на дрвене обруче; први је левак већи, други мањи. Левкови су намештени један позади другог, а опкољени су једном ваљкастом пређом која их све обухвата. Од средине предњег, најширег обруча полази једно крило од пређе, дугачко 2–3 метра, које служи за то да упути рибу у први левак. Кад је риба кроз овај прошла, она се нађе у једном ограђеном простору из кога је једини излаз други левак; кад је и кроз овај прошла, опет се нађе у затвореном простору из кога јој више нема излаза. На своме предњем крају крило је везано свом својом ширином за дугачак штап, који се забије у дно воде и држи крило усправно; на задњем делу бубња је кратак кочић, који се такође забије у дно и држи бубањ потпуно опружен.

Бубњеви се праве велики, средњи и мали, према дубини воде у коју ће се постављати. Велики бубњеви имају широке обруче од 1–1,60 метра пречника и пређа им је ретка; мали имају обруче од 50–56 сантиметара пречника и пређа им је густа. Добро опремљен рибар чунарош понесе их у лов по неколико десетина комада у чуну; кад се ради чамцем са 2–3 рибара, понесе их се и по која стотина, које великих, које средњих.

Бубњеви могу радити:

– при доласку воде, кад се поразмештају на фоковима кроз које риба улази у рит, или у самој реци, дуж обале, понајчешће по обалским врбацама у које риба при доласку воде радо улази;

– при опатку воде, али онда само на излазима из рита, како би дочекали рибу што се из рита упути у реку.

На подесној води бубњеви су моћан рибарски алат и лов бубњеви-ма је често врло издашан.

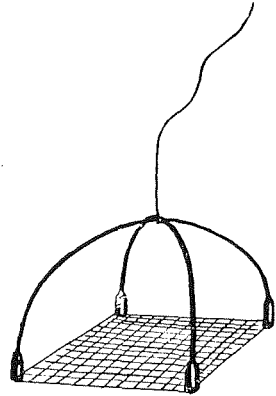
ЧЕРЕНАЦ (CARRELEI)

То је мала мрежа у облику квадрата, чија је страна дуга око 1–1,50 метра, исплетена од танког конца, са окцима од 30–40 мм, разапета на два укрштена полукружно савијена дрвена штапа; четири краја тих обруча, за које је везана квадратна мрежа, обавијена су са по једним оловним ваљком, а за горњи крај справе, онде где се штапови укрштају, везан је танак једек који ће рибар у чуну држати у једној руци, док ће другом руком чланити.

Черенцем се ради на два начина. На изласцима рибе из рита или баре, или испод каквог моста или пропуста, рибар препречи свој чун, учврсти га у месту и спусти на дно черенац; по овоме је, а између укрштених штапова, испреплетео неколико конаца, које је опет везао концем чији је крај натакао на своје уво; кад риба у проласку наиђе у

черенац, она удари на који од испрекштаних комада, што рибар осети на своје уву и одмах диже черенац; то се зове „черенчити на слушало“. Али је много чешћи други начин рада који се састоји у следећем.

Рибар, изишавши са својим чуном на сред реке, спусти черенац управо на дно и пушта му толико једека да осети да је он пао на дно. Он тада полако члани низ воду, придижући и спуштајући черенац тако да се он час нешто мало одигне са дна, а час на њега падне. Пошто се то ради само лети, и то на јаком сунцу, кад шаран прилеже на дно реке, черенац хвата рибу или кад падне на њу и поклопи је или ако се придигне баш у тренутку кад је риба наишла између укрштених штапова; у првом случају шаран виси испред квадратне пређе, закачен о своје леђне бодље, а у другом он је одозго на самој пређи. Черенцем се на такав начин хвата искључиво шаран, и кад је лети јака припека, лов може бити издашан.

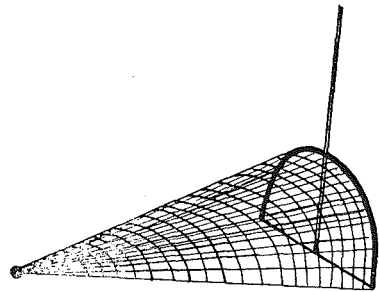

Сл. 15. – Черенац

То је рибарски мрежарски алат којим су занатски рибари у београдском рибарском подручју одувек радили и који се у тој области и до данас одржао. Поред тог алата могле би се још навести и две омање мреже којима се и данас покадшто ради, али тако ретко да се оне не могу уврстити у алат којим је одиста београдско рибље тржиште снабдевано рибом. То су „трбок“ и „сачма“.

ТРБОК

То је конична кеса широка око 3 метра, дугачка 3 метра, а висока око 1,50 метар, исплетена у облику кеце навучене на полукружну рогуљу од пресавијеног високог дрвета; за рогуљу је утврђена усправна висока штица помоћу које се тако разјапљена кеса спушта вертикално у воду поред чамца са којим се ради, и прислони уз какву подводну кладу, најчешће поред обале реке. У чамцу су три рибара: један, стојећи на сред чамца, прислања кесу уз кладу, а друга двојица на два краја чамца штицама бућкају поред класе што могу јаче и брже; расплашена риба, која се уз кладу буде нашла, јурне на воду, улети у кесу, па се из ове извади кад се трбок увуче у чамац.

Сл. 16. – Трбок

САЧМА

То је јако увећано обично „турско сертме“, које се, наместо да се баца с руке и с рамена као та мала мрежа, вуче једном половином свога обода по дну реке, а другом половином је разапета дуж чамца испреченог попреко на ток воде, који два рибара потискују низ воду чланећи кратким веслима. Мрежа ради по плићим просторима; онај њен део што гребе дно, скупља и потискује собом рибу на коју наиђе, а кад рибари мисле да у њему има рибе, спусте са каната чамца у воду онај обод мреже што је био распострт на чамцу и он, павши на дно, покрије рибу која се у мрежи буде затекла. Мрежа се тада увлачи у чамац као обично сертме и риба се из ње истресе у чамац, па се мрежа опет намести за идућу вучу.

Али, поред мреже, код београдских рибара био је одвајкада развијен и рад удицама. Удичарски алат стаје мање од мрежарског, али лов таквим алатом може бити тако исто издашан као и мрежарским, а у нарочитим приликама, поглавито лети и на бистрој води, он може бити још издашнији.

Врсте удичарског алата које су одувек употребљаване, а и данас се употребљавају, јесу: мали и велики рибарски струк, пампурски струк, сомовски цуг, самица и бућка. Оне ће овде бити укратко описане.

МАЛИ РИБАРСКИ СТРУК

Дебео и јак кудељни канап (иншљиг) од 250–300 метара дужине везан је за потежи камен спуштен на дно реке и опружен по дну низводно, у правцу тока реке. На сваких 1,50–2 метра размака дуж њега везано је на њему по једно „путило“, јак тањи канап, предвостручен, од 20–30 см дужине, на чијем је другом крају везана омања изоштрена удица. На удици је мамац: глиста, ровац, буба (ларва воденог цвета) или

ваљак од куваног кукурузног брашна. Камен на дну везан је дугим танким једечићем за тикву која је на површини воде изнад њега, означујући место где је почетак струка.

Ради се чуном, са једним или два рибара „струкароша“; они струк увече разбацују, а ујутру зором га ваде у чун, почињући са тиквом, по-

Сл. 17. – Мали рибарски струк

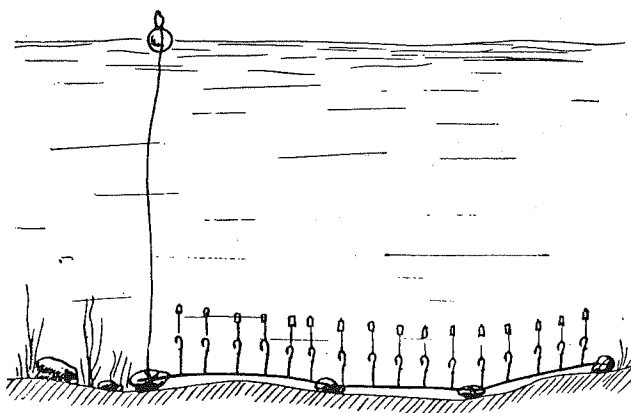
скидају са удица ухваћену рибу и спреме га за ново бацање. Струк се из воде скупља у корпу коју рибар држи пред собом у чуну окренутом попречно на ток воде; за бацање струка удице са мамцима се нанижу на ободу (канатама) чуна да би било лакше избацити их. Кад се ради ваљцима на шаране, струк се вади по 2–3 пута дневно, да се не би дало времена шарану да се ухваћен откачи са удице.

ВЕЛИКИ РИБАРСКИ СТРУК

Разликује се од малог струка својом дужином и бројем удица које су нешто веће; он може имати по 500–1 000 удица. Ради се исто као малим струком, али не са чуном, већ са струкарошким чамцем, са бар два рибара, од којих један вози „на трапезане“ са два кратка завозна весла, а други разбацује или вади из воде струк.

ПАМПУРСКИ СТРУК

По својој намени разликује се од обичног рибарског струка тиме што се на удице не међу никакви мамци, тако да се риба не хвата на уста, већ је оштра удица закачи у пролазу за бокове, трбух или реп. Има 100–150 удица, а путила су нешто дужа и много чешћа но код обичног струка: она су по 30–40 см дужине, а на растојању од 30–35 см једно од другог. За голу удицу везана је по једна „плутача“ („пампур“), комад плуте који држи удицу уздигнуту од дна, а у исти мах и чини да се она са путилом љуља, дејством водене струје. Кад риба наиђе у пролазу између два путила, једна од удица је дохвати, забоду се у њу и задржи се; кад се она стане отимати, закачи је још која удица и спута тако да она ту остаје док струк не буде прегледан од рибара и риба скинута са удице.

Сл. 18. – Пампурски струк

Ради се са обичним струкарошким чамцем, најчешће са два рибара. Струк остаје у води за све време струкарења; прегледа се обично рано изјутра па, пошто се са њега поскида закачена риба, удице се изо-

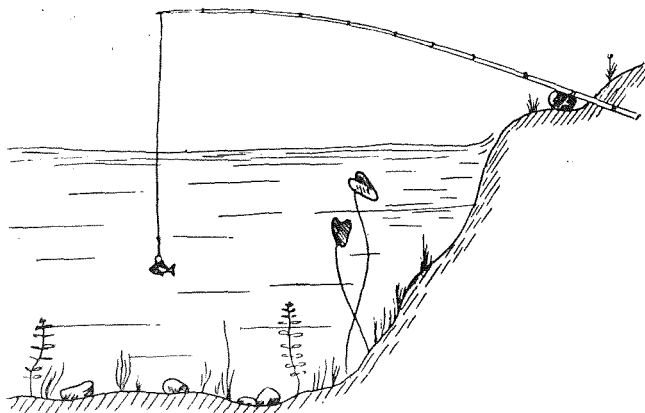
штре турпијом како која од њих наиђе, и опет се спуштају у воду. Пампурским струком се ради на кечигу, јесетру, сима или сома. Риба се, нарочито крупнија и снажнија, покадшто и откачи са удице и тада за дуже време носи рану на месту где је била закачена.

СОМОВСКИ ПУТ

Јак, дебео памучни конац, који се замочи у тер да би се дуже у води одржао, дужине 120–150 метара, са 50 крупних сомовских удица, везан је за тежак камен који се из чуна или чамца спусти на дно воде, а место му је означено тиквом на површини воде, везаном за камен. На удице се меће мамац: живо ситно шаранче, жив чиков или пијавица. Цуг се разбацује не као обичан рибарски струк низводно у правцу тока воде, већ се почиње од каквог дубљег места поред обале, па се кривуда на цикцак, како би сом у пролазу пре наишао на мамац. Струк је на појединим местима оптерећен камењем да га крупнија риба не би собом вукла и замрсивала. Прегледа се свако јутро, али се не вади из воде, већ се само са њега скине ухваћена риба и угинули мамци се замене свежим, живим, па се удица, како ком до руке дође, одмах спушта натраг у воду. Цугом се лови само крупнији сом, јер су му и удице доста крупне.

САМИЦА

Врло прост удичарски алат, али моћан. Лови само крупну грабљиву рибу: сома, штуку и смуђа. Састоји се из „вагала“ или „гибача“, јаке еластичне мотке дуге око 3 метра, дебљине 3–5 см, забодене и

Сл. 19. – Самица

добро утврђене на каквој брежини где је уз саму обалу дубина; за гсрњи крај гибача везан је јак дебео канап, који на своме крају има велику сомовску удицу. На удицу се као мамац меће: живо шаранче, жив чиков, кесега или жапче. Самица се поставља увече, а прегледа ујутру, рано зором. За њу су најбоља места: пространи лимани, дубине поред стрме обале, простор око повеће

подводне кладе и потопљеног шлепа или лађе у води. Њоме се ради лети кад је мала вода и бистра.

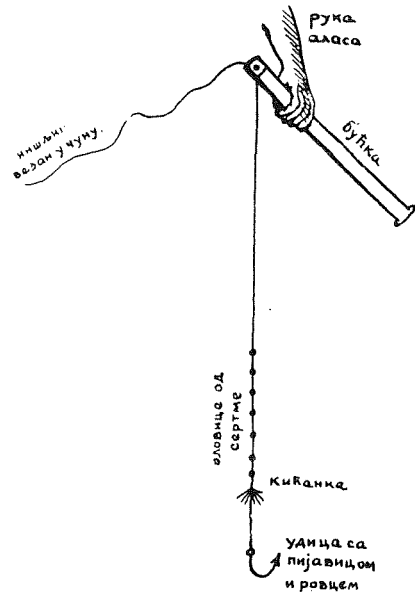
БУЋКА

Она је, као рибарски алат који се употребљава искључиво за хватање сома, описана раније, где је описан и начин рада њоме.

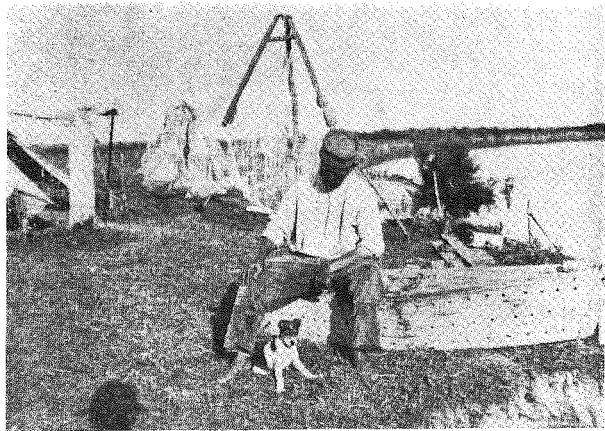
*

До данас није у наше савске и дунавске воде уведен ниједан рибарски алат који би се разликовао од оних што су их и негдашњи савски и дунавски рибари одвајкада употребљавали. Покушаји да се у те риболове уведу модерне велике мреже, као што је „травл“, који се данас са изванредним

успехом употребљава у морским индустријским риболовима, нису показали никаква успеха. Разлог је у томе што, док су у мору непрегледни простори са потпуно равним дном, чистим и без икаквих задева о које би мрежа запињала, по Сави и Дунаву су такви простори веома скучени, тако да нема маха за иоле дуготрајнију вучу такве мреже по дну, као што је то случај кад се ради на огромним морским просторима; у реци би мрежа убрзо запела за какав предмет на дну, кладу, пањ, ленгер, потопљену лађу, потопљен кереп од воденице и др., па или се никако не би могла са њега ишчупати, или кад би се ишчупала, била би сва подерана и распарана. Београдски рибари су се одувек морали ограничавати на рад алатом каквим су и њихови преци по Сави и Дунаву одвајкада радили, а који је алат, уосталом, врло добро смишљен за прилике у којима се ради; он је, кад има рибе на местима где се ради, увек давао одличне резултате.

Сл. 20. – Бујка

Сл. 21. – Рибар са својим малим алајћом

ПЕТИ ОДЕЉАК

ПРИЗОРИ И СЦЕНЕ ИЗ НЕГДАШЊИХ САВСКИХ РИБОЛОВА

Одвајкада је оно што се дешавало у „добра стара времена“ изгледало боље и лепше но што је данас. Али кад је реч о савским и дунавским риболовима, то има двоструког оправдања. Не само да су ти риболови били некада далеко издашнији но што су данас, као што је то овде приказано (у првome чланку), већ и сав рибарски живот и рад имао је у себи нечега идилског, а што се доцније поступно губило док није готово сасвим ишчезло.

Рибарски посао за негдашње београдске занатске рибаре, поред свих и телесних напора и непрестане напрегнуте пажње, није никад и ни у ком случају сматран за неко мучење. Мада се ту није знало ни за дан, ни за ноћ, ни за потребу да се на послу утоли глад и жеђ, ни за одмор после даноноћног непрекидног веслања и запињања око маневрисања великим рибарским алатом, по свима могућним временима, и по најјачој припеци и на највећем мразу, по јакоме ветру, киши, пљуску, вејавици, у борби са сантама леда, од занатског рибара никад се није могло чути да се жали на своју судбину и да ће променити занат. Онај међу њима који би се, немајући довољно телесне и душевне снаге да све то издржи, био би од њих исмејан и сматран за бабу која је требала остати код куће поред огњишта. А ко је једном окусио аласки хлеб, није га више из руку испуштао за нешто боље, а ако се једном преварио, па то учинио, после неког времена враћао би се опет у чун или чамац.

Требало је у раније време, док је у Београду цветало занатско рибарство, посматрати са каквом се вољом и нестрпљењем опремала, на пример, једна „лапташка партија“, дружина од шест рибара на два чамца, за полазак у лов на коме ће, а на простору од 70–100 километара, остати непрестано на води бар 7–8 дана, а ако их јак и дуготрајан ветар на то примора – и више од десет дана. А како се лов обављао, шта их је све при томе сналазило и шта их је у послу ободравало, видеће се из призора и сцена које ће овде бити описане.

Рибарски мајстор чији је алат и који је арендатору риболова платио за годишњу дозволу да може радити у његовом закупљеном воденом „хатару“, заказао је полазак за сутрадан рано изјутра. Риба од прошлог „раза“ тј. прошлог риболова, продата је рибарским трговцима лицитацијом, мајстор је примио новац, али се пазар није одмах делио. Сваки је од момака једна врста ортака који ради „на тал“. Пазар чува мајстор код себе док не дође време да се „прави рачун“, па тек онда сваки добије свој тал. А за сутрашњи полазак мајстор свакоме момку да по 5–6 гроша, по каквој изванредној потреби нешто више, што одмах уведе у свој „тефтер“. То што момци добију уочи дана поласка, обично још то вече попију, осим ако за који грош набаве нешто дувана или нај-јевтинијих намирница за дуги пут. Хлебару је заказано да им спреми за полазак 50–60 килограма (раније ока) хлеба, што се ујутру рано у џаковима унесе у чамце и смести у „штуир“, задњи крај чамца. Пред полазак сваки момак уноси и слаже у штуир своје ћебе; један од момака уноси лапташ, други уносе штапце, лацале и барку за рибу, котао гвоздењак, мередовче, исполац и др., а мајстор, или његов мештер који ће га заступати тога раза, уноси секиру и „кобер“, кожну торбу са иглицама, концем за крпљење пређе, оловицама за дојнаку, иншљигом, клештама, ексерима и другим ситницама.

Сл. 22. – Шећрић мајстора Мике

Од првих дана рибарења на Сави и Дунаву, професор Петровић је имао своју гружину и млађе учио рибарском занати

Ићи ће се уз Саву до Царске аде (Ћесарија, Подгоричка ада). Пошто се на брзу руку попије још по која „шњапа“ (ракија шљивовица) код „Златног шарана“, „Јасенице“, „Борче“, „Спужа“ или „Седам чунова“, момци и мештер улазе у чамце, заузимају сваки своје место, одбију чамце од обале, па снажно и радосно завеслају уз Дунав до „ћошка града“; одатле „пресалдуме“ преко на Бурму и стају пред аустријску финансијску караулу преко пута београдске царинарнице. Ту им аустријски финанси овлаш прегледају шта имају у чамцима, потпишу им у рибарској књижици да су се пријавили, па онда оба чамца „пружају цам“, тј. углављују у нарочиту кружну рупу на средњој дасци (седалици) чамца високу штицу, за чији се врх привезује танак, врло јак једек „цам“, дугачак 50–100 метара; тај једек кранцарош везује за свој „пуз’н“, врсту ама у који се он упрегао, па затегне цам и почне уз воду, поред аустријске обале, вући свој чамац. Оба чамца вуку се тако до испод „Винтерштанда“, данашњег бродарског зимовника више савског железничког моста. Ту се оба цама скупе, кранцароши улазе сваки у свој чамац, па се превесла дуж целог Винтерштанда; чим се он тако буде прешао, прилази се аустријској обали, пружају се опет цамови и одатле се чамци вуку дуж обале све до Преког пута, наспрам Забрежа.

Чамце вуку наизменце кранцароши, пецкешки, лаптарош и мештер. Сваки од њих има своју „ују“, простор на коме је његов ред да вуче свој чамац; кад је он извукао своју ују, други рибар чији је ред искаче из чамца на обалу, прихвати цам од свога претходника и продужи вући чамац, а претходник ускаче у чамац где се тада одмара или прихвати „керудер“, крмарско весло, од онога што је дотле крманио. Тих уја има, од Бурме до крајње мете, хапа Царске аде, двадесет и три; оне се разликују на „кранцарошке, пецкешке и мештерске“ ује, према томе чији је ред да преко њих вуче свој чамац, а на тај ред се увек најстроже пазило. Мештерске и лаптарошке ује су најкраће; дужина ује је 2–5 километара и вуку се по пола сата до једног сата, према својој дужини.

Вукући аустријском страном лапташке чамце, прелазила су се рибарима добро позната места, на српској страни Јарац, Маџар-ада, Остружница, Пећанска брежина, Умка (8. уја), а на аустријској страни Петрац, Бољевачка брежина, док се не стигне до Преког пута, преко од Забрежа. Дотле се прешло једанаест уја; ту престаје вуча јер одатле настаје дугачак и густ врбак кроз који је немогућно затегнути цам, него се цео тај простор мора превеслати. Цам се може пружати тек кад се, прешавши завоске тај врбак, стигне на доњи крај Прогарске брежине (12. уја). На тринаестој уји, код хапа Јасенске, скуп се опет цам, па се цео дугачки врбак поред обале морао опет прећи завоске. Кад се то пређе, опет се пружа цам и пролази се Дебрац и Ворбиз, Купиново, Мала Дубока (18. уја), Крстови, Орлача, Топ (21. уја) и трећег дана увече (или четвртог дана) стизало се на крајњу мету, хап Царске аде (23. уја).

Обично се први дан ноћивало на Бољевачкој брежини, други дан код Купинова (Заграде), трећи дан преко од Орлаче, а четврти дан се стизало на мету. Али није било ретко да се узводно путовање продужавало и у позну ноћ, нарочито кад је месечина ма и благо осветљавала утапкану путању којом се пролазило вукући чамце поред обале. Кад је требало јако се журити да се не би испустила добра риболовна места која би могао обловити други који београдски или земунски лапташ, путовало би се без одмора и по целу ноћ, са одмором од свега 2–3 сата.

Већ на дугом узводном путу од 80 и неколико километара рибари су имали да се нагледају занимљивих успутних сцена, кадшто и опасних авантура. Пре светског рата, кад је Сава била граница двеју држава, било је у њој јако развијено кријумчарење (шверц), како са српске, тако и са аустријске стране. Од наше стране су се шверцовале свиње и ракија, а од аустријске финије ствари, као накит, штофови, разне „деликатесе“ итд. Свиње и ракија су се превозили са српске обале на аустријску чамцем или дереглијом, сакривеном прекодан до мрака у каквоме густом и са сува неприступачном врбаку поред обале; оно што се превозило са аустријске на српску обалу, превожено је или у чамцу, шикљи, чуну са дуплим дном, или у малим бурадима, херметички затворено да не би вода могла ући ако би се буренце морало бацити у воду. На аустријској обали су шверц дочекивали и прихватили они са којима је био споразум, а стражу су чували чобани који су ту поред обале чували и нападали стоку и чије стално бављење поред обале није могло падати у очи и бити забрањено.

Вукући своје рибарске чамце уз воду, обалом Саве, лапташки рибари су често наилазили на поједина места на аустријској страни баш у време кад је уз обалу пристао шверцерски чамац или дереглија; ту су одмах однекуд искрсла и једна или двоја кола са запрегнутим добрим коњима, па је шверц за тили час био натоварен на кола и ова су га у најбржем касу одвезла куда треба. Али се дешавало и то да су се аустријски финанси, тајно обавештени о томе да ће те ноћи на одређено место наићи шверцери, крадимице привукли томе месту, изненадили шверцере и њихову стражу и потерали их у царинарницу, а шверц запленили. И тада, покадшто су рибари присуствовали огорченим борбама финанси са кријумчарима који нису имали воље лако испуштати из шака резултат својих мука, трошкове које су имали и сигурну добит на коју су рачунали. Бивало је и рањених, покадшто и мртвих.

Лакше је било обављати кријумчарење са аустријске на српску обалу. Предмети за шверц нису били кабасти, па их је било могућно херметички затворити или у непробојне металне кутије, или у омању бурад. Алас чунарош, који је радио кецом, пошто је шверц сместио у чун, отиснуо се од аустријске обале, почео је вући по дну воде своју кецу и постепено се приближавао српској обали, каквоме издалека прегледном месту где му је било лако из свога чуна видети да ли има још кога осим онога са киме је уговорио да га чека. Ако је видео да нема

опасности, он би увукао кецу у чун, брзо пришао томе месту, предао би шверц па, одбивши чун од обале, продужио радити кецом као да ништа није било. А ако су, кад је он пришао обали, одједном искрсли српски погранични стражари, он је кутију или буренце са шверцом одмах бацао у воду, па га после низ воду хватао рукама или „клоцером“ кад је опасност прошла. Стражари су имали права терати кријумчара у царинарницу само онда кад би био ухваћен на делу са шверцом, а кад нема предмета ни кријумчаревог признања, нема ни дела. За једног старог аласа чунароша, чича-Габора, Мађара, са дугом и густом брадом у коју му је лице било обрасло, финанси су поуздано знали да се он од дужег времена бави шверцовањем аустријске робе између Умке и Београда, али га никако нису могли ухватити. Да би му онемогућила шверцовање, царинска власт му је наредила да не сме становати на другом месту до на једноме ћувику испред саме финансијске карауле на Остружници; ова се налазила на једноме брежуљку поред Саве и имала је добар видокруг узводно и низводно. Мислило се да ће финансима тако бити лако водити надзор над старим и препреденим шверцером. Међутим, овај је ипак продужио свој стари посао и није у томе био ниједном ухваћен. Кад га је писац ових редова једном, ловећи лапташем од Умке до Београда, срео и понудивши га ракијом запитао како иде посао, он је одговорио да „капље по мало, али за једно мирно и поштено шверцер данас је тешко радити“.

Опаснији је био сусрет са opakим кријумчарима који су обављали шверц са наше обале на аустријску. Требало је од њихове стране много дрскости и вештине па да преко дана, а да то не виде српски финанси, спроведу до обале и ту склоне од злих очију чопор свиња за шверцовање на пречанску страну, или по неколико буради шљивовице, које су, добро зачепљене, потапали у воду, чекајући мрачну ноћ па да их утоваре. Шверцерски чамац или дереглија нису били на томе месту да то не би издавало ствар; они су имали доћи у глуво доба ноћи кад је требало шверц утоваривати и отиснути се од обале. Кад смо, ловећи ноћу лапташем, случајно наилазили на такво место, не спазивши ни свиње ни сакривене кријумчаре, они би се одједном, не страхујући од рибара, појавили из свога скровишта и код нас се распитивали да ли смо и где приметили финанси, где су се мимоишле њихове патроле и да ли смо приметили шта од интереса. Али покадшто је то било опасније. Десило нам се, на пример, једном на Орлачи да су се шверцери, и иначе убојице и лаки на крв, у току таквих разговора међу собом позавадили, потегли ножеве и остали да се међусобно на тај начин обрачунају, док смо ми безобзирце похитали својим чамцима и одбили се на воду.

Није био много пријатнији ни ноћни сусрет са сремским кријумчарима који су од нас тражили услуге, разуме се за добре паре, знајући да имамо право несметано се и ноћу кретати водом, па да би за нас било лако и без опасности, којима су они изложени, помоћи им у њиховом послу. Разуме се да никад нисмо ни ми, ни икоја друга београдска

лапташка партија, пристајали на такве услуге, али их нисмо хтели ни смели ни потказивати аустријским ни српским царинским властима, јер бисмо при идућим риболовима имали великих неприлика не само са потказаним шверцерима већ и са осталим кријумчарским дружинама и на нашој и на аустријској страни, а зна се на какве се начине кријумчари знају светити.

Дешавало се да је лапташка дружина, вукући чамце уза Саву ка својој мети, одакле ће почети лов, наилазила не само на непријатности већ и на пријатности и олакшице. Откако су у Сави почели радити бродови Аустријског дунавског паробродског друштва, друштвени шлепови су посведневно вукли робу из дунавских аустријских и мађарских пристаништа за Босански Брод и Сисак. Јаки парни бродови „Кереш“, „Кедеш“, „Рустон“, „Тетис“, „Ереш“ и др. сретали су се свакодневно у Сави, на простору од Шапца до Београда, на коме су радили београдски аласи, вукући по 6–10 добро натоварених шлепова. „Рустон“ је нпр. стално вукао пештанско брашно за Брод и Сисак. Понеки капетан брода је с времена на време допуштао аласима, не заустављајући брод нити му смањујући брзину, да се ухвате за који шлеп и да, везани уз овај, буду тако вучени докле хоће. То није допуштао сваки капетан, али онај са „Рустона“ то није одбијао. Кад је са команде брода капетан руком дао знак да пристаје да се аласи вежу, оба чамца су хитро прилазила последњем шлепу, аласи би се чврсто ухватили шакама за горњу ивицу шлепа, или би на његову битву набацили унапред спремљену замку од конопца везану за чамац, па би тако приљубљени уз шлеп били вучени уз воду ка својој мети, стизали на њу много раније и били одморни за напоран рад који их чека одатле па до Београда. Покадшто су доцније, захвални капетану што их је пре неког времена примио и вукао својим бродом, а спазивши издалека да се брод враћа низа Саву, аласи прилазили чамцем уз брод и на овај убацили по који комад лепе рибе, кечигу, смуђа или сомче, за бродску кухињу. Доцније су аласе примали у путу и бродови Српског бродарског друштва, али нерадо и само по изузетку.

Али таквих пријатних олакшица није било у ранија времена кад о њима није могло бити ни речи. Морало се путовати пешке од Београда до Царске аде, вукући чамце о својим раменима, боси или у тешким зимским аласким чизмама. Али то је ипак за аласе имало своје дражи. У путу су сретали или стизали своје познанике и другове, аласе са Дунавског кеја, влакароше, струкароше, бубњароше, кецароше, или који лапташ што је дан-два раније отпутовао са Дунавског кеја и већ лови онуда куда ће они имати да лове кроз који дан. Нагађало се који је чији струк, према величини и месту тикве на површини воде; који је онај што поред српске обале, уз брежину, вуче кецу или кусаку; која су то она два влакароша чији се чунови, један од другога раздалњени неколико метара, виде средином воде; чији је оно лапташ чија се два чамца, као две црне тачке, час удаљују један од другога, час се састају насред

воде итд. Оштро и извежбано око аласа распознавало је све то и на одстојању од 2–3 километра; кад се стизало наспрам познаника на води, или преко, на једној или другој обали, дигла би се ларма и дрека од поздрава, шала, задиркивања, покадшто и аласких псовки. А то се дешавало целим путем, јер је Сава у ранија времена била пуна аласа, па би и дуго путовање до Царске аде прошло весело, у нади да ће „коцкање са Богом“, како су аласи називали неизвесност и надање у своме послу, испасти у њихову корист.

*

Ево како је то у своје време изгледало и на какве се призоре и сцене наилазило ловећи лапташем низа Саву, од крајње узводне мете до београдског Дунавског кеја.

Кад се пред вече стигло на мету, одакле ће почети лов, на пример на хап Царске аде (узводни крај те аде), омиљену мету свих београдских лапташа из свих времена, одмах, још пре но што се приђе обали ради „спремања конака“, чамци би изашли мало више аде, наспрам Божића врбака, и разбацили лапташ „да се лови вечера“. Тај је хап увек давао по којег смуђа, протфиша, деверуку и кечигицу, и једна или две „рине“, свршене за неколико минута, увек су давале довољно рибе за аласку чорбу и ражањ. За време док су два рибара чистила рибу и пристављала котао гвоздењак на ватру коју је један од кранцароша или пецкеша за тили час распалио на месту изабраном „за конак“, у густој шуми, недалеко од обале, остали су скупљали за ватру дрва којих је било у изобилју. Густа шума и непроходни шибљаци покривали су пре светског рата целу Царску аду, дугачку неколико километара, и она је у то време била прави рај за београдске аласе што раде лапташем. Испод огромних старих храстова или брестова постављен је „лантук“, врста заклона од ветра и кише, начињен од асура утврђених преко у земљу побијених „штагла“, дугих мотака, недалеко од места где су уз обалу остајали навучени и за штагле добро привезани рибарски чамци. Велика ватра је чаробно осветљавала околни простор у шуми, а око ње је поседала „лапташка партија“ од шест рибара, који један другоме додају бардак или боцу са „шњапом“ или „мајком ракијом“, хвалећи њене врлине. Утом је стигла и чорба коју је надгледао и досољавао лаптарош и, пробајући својом раширеном шаком пару над котлом, по томе што се пара лепи за длан нашао да је чорба готова, зашта на онаквој ватри не треба више од пола сата. За то време, док чорба ври, већ је у дрвену карлицу насечен устајан хлеб у танким кришкама; лаптарош на њих прелије чорбу из котла, оставивши у овоме кувану парчад рибе. Аласи, обредивши се још последњи пут ракијом и сагледавши дно боце, седну око карлице прекрстивши ноге по турски, па сваки пред собом кашиком ситно издуби потопљене у чорби кришчице хлеба и на мештерову команду сви почну кашикама сркати чорбу из карлице. Кад је чорба

покусана, лаптарош изручи из котла кувану рибу у карлицу; сваки од аласа узме себи које хоће парче рибе и колико хоће, стави то одозго на велику кришку хлеба и слади га, избацујући из уста крупне и ситне коске рибе. Кад је и то готово, аласи се обреде крчагом савске воде и вечера је довршена.

И сад је настајала једна занимљивост пре но што се леже да се спава. Седећи око велике ватре, која весело пуцкара и под великим брестом осветљује задовољна лица аласа, онај међу њима који зна лепо причати развеже своју врећу и прича своје доживљаје, спорове, подвале и др., раширивши дланове према ватри да се греју. Стари, омален и главати кранцарош Сима Шојка, кога су другови из милости звали „Крма-Баба“ наместо „Кума-Баба“, због неке приче коју је радо причао о некоме своме кумству, пун прича, и могућних и немогућних, почне их „вадити из вреће“ и занимати другове који га непрестано задиркују и зачикавају, на шта им се он одазива онако како се то чини са псом који режи кад не треба. Кад причајући он придрема, замени га други, на пример Триша Игуман, и то тако траје док се сва шесторица уморни не згуре поред ватре, покрију својим капутима или ћебетом и не пренесу се у царство снова, хрчући тако да се то могло чути и на супротној обали. Није био редак случај да понеком од њих за време хркања прогори чизма или капут, зашта се он сутрадан и не секира баш много.

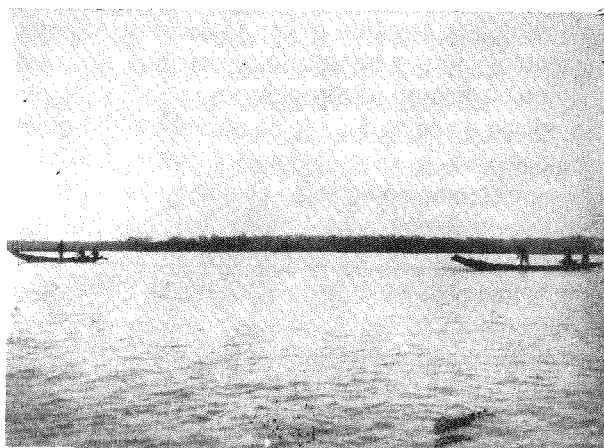
У таквој једној прилици, пре рата, кад је са својим лапташем и рибарским момцима преноћио у шуми на Царској ади, спремајући се за сутрашњи риболов, писац је имао редак доживљај. Из густог мрака, кад се већ било вечерало и аласи се окупили око ватре, одједном се позади њих појавио човек обучен у сељачке чакшире и гуњ, са великом шубаром на глави и опанцима на ногама, носећи под мишком неки пакет. Пришао је ватри, назвао Бога и упитао који је међу аласима тај и тај. Кад су му то момци казали, он је писцу пришао и представио се као Мика Симоновић, земљорадник са Камичка (заселак на српској обали, наспрам узводног врха аде). На питање откуд је он ту у то глуво доба, одговорио је да је прешао на аду у воденичаревој шикљи да се упозна. Донео је собом неколико последњих бројева енглескога листа „Dailly Telegraph“ да нам дâ на читање успут. Кад је са највећим чуђењем и запрепашћењем упитан одкуда то и како је њему енглески лист дошао до руке, он је смешећи се одговорио да је то сасвим проста ствар и, прекрстивши ноге поред ватре, испричао нам своју историју. Породица му је била из околине Шапца, али стицајем прилика којих се писац више не сећа, његова се мати деведесетих година прошлога века, приликом регулације Ђердапа, удала за енглеског инжењера који је радио на регулацији, па је по довршеним радовима отишла са њиме у Лондон, где је Мика научио енглески. По смрти свога оца он се вратио у Србију, настанио се са својом матером на Камичку, ту отворио кафану, постао и председник општине којој је припадао Камичак и, кад му је време допуштало, занимао се помало и риболовом. Да не би заборавио

енглески, био се претплатио на поменути енглески лист, који је нама рибарима те ноћи донео на читање. Са Миком смо од тада одржавали пријатељске везе, више пута при риболовима ноћивали у његовој кафани на Камичку и са њиме, кад би нас ту ухватила кошава, проводили дане и ноћи. Мика је, као резервни официр у турском рату, 1912. године на Бабуни тешко рањен у вилице; у светском рату, у коме је учествовао као резервни капетан, иако није морао, погинуо је у борби. Нека му је бар овако од аласа сачувана светла успомена, која се код оних што су га познавали и са њиме имали додира за њихова живота неће изгладити.

Пре зоре, док је у шуми још био потпун мрак, а у селу Пр'ову се чуло певање петлова, и од синоћне велике ватре је остао само врућ пепео, мештер командује устајање и спрему за полазак на рад. Један од аласа потпирује ватру, ако је још остала која жеравица, да се другови мало угреју пре поласка. Ако је ноћ још сасвим мрачна, чека се око ватре да почне свитати; чим се укаже први зрачак зоре, уносе се ствари у чамце, барка за рибу се привеже уз леви бок лаптарошевог чамца, провуку се завозна весла у гужве и на команду мештера оба се чамца отисну од обале, кранцловима увек узводно. Кад су се довољно одмакли од обале, чамци приђу један уз други, мештеров чамац десно, а лаптарошев лево, вежу се штапци за лапташ, па се веслом одгурну један од другог и у оба чамца се завесла у супротним правцима. За то време мештер и лаптарош, сваки из свог чамца, разбацују лапташ док не буду избачена и оба штапца. Од тада лапташ почиње ловити на начин како је то у појединостима описано раније (в. четврти чланак).

Свака „рина“ даје своју рибу, коју је разјапљена мрежа у своме путу прогутала; кад се лапташ извуче празан, београдски аласи кажу да је „ишчупан ранц“. Понекад се тако ишчупава ранц на просторима од више десетина километара. Али није редак случај да једна рина плати

за све. Писцу се десило да је својим лапташем дошао од Царске аде до Београда са свега десетину килограма рибе, али је било и то да је у неколико рина на Топу, на Крстовима, на Јасенској и на Прогарској брежини напунио велику барку најлепшом рибом, кечигом, смуђем, сомом и крупним шараном, или да је „салетио“ сома од 80–100 килограма онде где му се најмање томе надао.

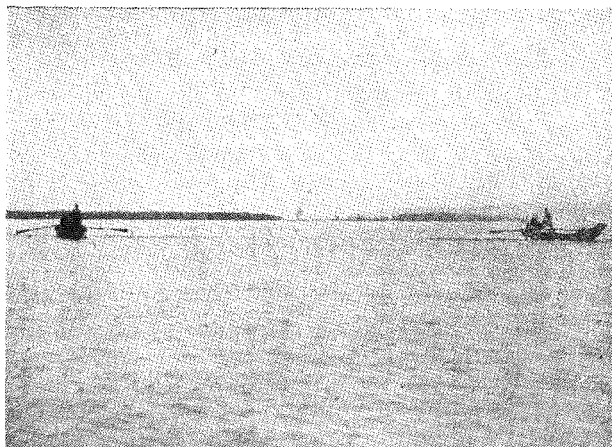
Сл. 23. – Распростирање лаптаташа

Успех лова лапташем зависи од много којечега, на првом месту од тога да ли је вода подесна или није. Искусни аласи знају кад риба „не ради“, прилегла у заклоне, рупе, ангуре и места где је мрежа не може дохватити, а кад се буде разрадила, изаћи ће из заклона и наићи на просторе куда пролази лапташ и гута шта у путу наиђе. А то је у тесној вези са доласком и опатком воде, од тога да ли долази „горња вода“, одозго од Сиска, успут покварена од фабрика и штетних материја од којих риба бежи у заклоне, или долази чиста, слатка дринска вода која разблажује ту за рибу неподношљиву покварену воду, или од тога да ли долази Колубара итд. Лов је слаб кад је вода „мутна као орање“, јер се риба склања у заклоне од мутљага који је за њу неподношљив и у коме не може, крећући се, налазити своју храну. Тако се исто не може надати добром лову лапташем ни кад је вода „бистра као суза“, у коме је случају и мртва, па лапташ не може по дану ићи потребном брзином и риба из њега изађе пре но што се он скупи у чамце и затвори. Најбољи је лов лапташем кад, при дотле малој води, ова „груне“, почне нагло надолазити и дотадашњу бистру и мртву воду претвори у „колутасту“, са колутима мутне воде. А нарочито је такав лов издашан у Сави у зимње доба, кад се одмах после одласка леда појави нагли и јачи надолазак воде од топљења снега и бујица која то ствара, па то крене рибу из њених дотадашњих скровишта и лежишта.

Али успех лова не зависи само од стања воде; он тако исто зависи и од мештера, од његовог дужим радом стеченог искуства о местима куда „треба терати“ и о онима преко којих се мора прелазити „завоске“, превеслати их да не би задевама, закачкама на дну воде била упропашћена мрежа. Површина воде је равна и не каже ништа; само дугогодишњи рад и искуство могу учинити да се на свакоме педљу површине воде зна каква је ту дубина, шта је на дну воде, песак, блато, „подмол“, „мангуре“ или камен; да ли ту има задева, клада, пањева, напуштених лангера, или какав потопљен тежак предмет, који би распарао лапташ. Често се, кад је лапташ запео на дну за неки такав предмет, мора „вирати“, ишчулавати га са тог предмета, зашта лапташки чамци носе специјалан алат. За тај посао лаптарошев чамац увек носи јак дрвени балван, који се зове „винтпан“, дебљине 12–15 см, дужине 3–4 метра, и неколико „ригли“, краћих, јаких, жилавих дрвених облица. Са тако примитивним алатом, намотавајући помоћу ригли на винтпан пребачен преко оба чамца, лапташ закачен тешким предметом за дно реке, аласи ишчулавају са дна засуту кладу или какав други предмет од хиљаду и више килограма тежине, покадшто без икаквог квара на мрежи, која после брзог „рефловања“, овлашног затварања рупа на њој, одмах продужава радити. Али доста пута „пукне дојњака“, тј. прекине се јак предвостручен једек са оловицама на доњем ободу лапташа који гребе дно реке; мрежа је тада онеспособљена за даљи рад док се не изађе на обалу и не оправи како треба. Вирање је доста опасан посао; при једном таквом послу крајем осамдесетих година изгубио је живот стари бео-

градски рибарски мајстор Јаков, онај што је, као што је напред поминуто, ухватио лапташем у Дунаву наспрам Вишњице сома од 140 килограма, највећег што је запамћен у београдским водама.

Искусан мештер за време свога вишегодишњег рада упознао је сва места где би му се тако шта могло десити, па их је избегавао; онај ко у томе нема довољно искуства бежи од сваког места од којег се плаши због неких прича које је о њему слушао од других аласа, а није сам то

Сл. 24. – Избачен лапташ лови

проверио; он тако пролази често поред добрих места и пропушта прилику да лови онде где би се могло ухватити рибе. Дешавало се да је пијан мештер протерао лапташ онуда куда га трезан не би смео терати и ту ухватио неочекивано мноштво риба; на таквоме је месту можда некад била опасна клада, али се ова у току година засипала, па ју је и нестало под песком и муљем. Отуда и постоји код аласа што раде лапташем тврдња

да „пијан мештер рибу хвата“. То се много пута потврдило нпр. са старим београдским рибарским мајстором Луком Голубовићем (називан Лупур) који је доносио пуну барку рибе баш онда кад је у лов полазио у напиту стању.

Ловећи тако са своја два чамца лапташем низа Саву, аласи су на дугоме путу од Царске аде до Београда имали прилике посматрати разноврсне призоре и сцене, на које лаик у послу не би ни обратио пажњу, нити би их разумео и да их је приметио. Они би на појединим местима Савом наишли на тикве што стоје у месту на површини воде и означају место где је по дну разбачен велики рибарски струк од 500–800 удица. Ту се, на простору од кога километра, морају добро отворати очи да лапташ не закачи коју удицу на струку, јер би то и замрсило струк, па оштетило његовог сопственика, и „покварило рину“, тј. пореметило рад лапташа. Мало ниже тог места лапташки чамци би стигли кога кецароша, који поред брежине вуче своју кецу или кусаку, или чамац са двојицом „сачмара“, који по пешчаном пруду вуку сачму, или, уз какву аду, чамац са тројицом аласа који „трбоче“, тј. дугачким штицама лупају поред какве подводне класе и утерују рибу што лежи поред ње у своју мрежу трбок итд. Све су то били стари познаници, па је свакоме од њих

била добачена понека шала, доскочица и тако шта, зашта ни друга страна није остајала дужна.

Ловећи Савом по мрачним ноћима, кад се из једнога чамца не види други, писац је доста пута са својим момцима пристајао крају ради одмора, и на обали, у шуми или у врбаку затицао свога старог познаника, усамљеног аласа чунароша Јову Звркапу како пече сабљара на ражњу забоденом у земљу, уз ватрицу која је пуцкарала. То је био оригиналан тип и аласи су од њега имали неки особити респект. Није хтео ни да разговара са оним кога не познаје, али кад би се ноћу поред ватре и познаника мало расположио, пристајао је да прича понешто из свога ранијег бурног живота. За време турског рата 1876–78. године као добровољац дочекивао је Турке на Дрини и убијао где је кога срео. После рата одао се рибарском послу, као чунарош, и „светио се Шваби“ што је овај при-

Сл. 25. – Зайћварање лайћташа

својио његову домовину Босну. По његовом причању, потврђеном од других старих аласа из Шапца и старих сељана из прибрежних села поред Саве, он је у своме дугом веку побио више аустријских финанса, али на такав смишљен и вешт начин да од тога није остајало никаква трага, осим нестанка побијених, тако да од власти није бивао узнемираван. Тек много доцније он је причао и препричавао шта је починио, али то само пред онима за које је био сигуран да га неће потказати, а и да је био испитиван, доказа није било никаквих. Живот је изгубио у дубокој старости, у своме чуну, ударен капљом кад је самицом негде око Крстова ухватио и везао за чун крупног сома. Аласи су сутрадан запазили и ухватили наспред воде чун у коме је на поду лежао мртав стари алас, а чун је по води вукао за њега везан крупан сом.

Други један мање интересантан тип, на кога смо ловећи ноћу лапташем наилазили у каквом савском врбаку, био је алас чунарош који месецима није долазио кући у Београд, мада је тамо оставио жену са пуном кућом деце. Он је по Сави ловио струком, увек сам у чуну, продавао је уловљену рибу сељанима дуж обале, од тога се издржавао и никад није био жељан „шњапе“. Кад смо га, седећи са њиме поред ватре на којој је у маломе гвоздењаку кувао за себе чорбу, запитали

колико има деце, одговорио је да их „има тако једно седам-осам парчади“, а изгледа да деци није знао ни имена. Понеки пут је по тихој ноћи, и кад је за то подесна вода, ловио и рогачем, па би се нечујно пришуњао нашој ватри поред које смо сви спавали и грејао се и чекао, жељан разговора, да се који од нас пробуди. Кад је једном дошао пијан кући свога друга аласа да му као кум крсти дете, и поп га позвао да узме дете у руке, он га је шчепао за ногу и, држећи га као прасе главом наниже, подвикнуо детету које се отимало и врштало: „А бре детенце, држала је ова рука мало већи сомови од тебе, па ги није испустила“. Поп га је сместа истерао напоље и тражио другог паметнијег кума.

Аласи што су пре рата радили у Сави, били су одувек у добром пријатељству са савским воденичарима и радо су код њих примани на преноћиште кад је рђаво време, а у воденици нема много помелара. У то време, док се још нису били намножили парни млинови по варошима и селима, Сава је била пуна воденица „савуља“, увек једног истог типа: велики дрвени точак са лопатама, између два дрвена понтона „кереп“, преко кога је пребачена јака дрвена осовина точка; на једноме од кереп-а пространа дрвена зграда за воденичке каменове, жито за млевење, за брашно и стан воденичара. Већ на самоме хапу Царске аде било је неколико воденица; одатле, па редом низа Саву било их је мноштво, и по неколико њих на једном месту: испод Орлаче, на Купинову, на Малој

Сл. 26. – Лайпшаи скуљен и зајворен (у белој кошуљи је професор Пејировић)

Дубоки, код Дебрца, Прогара и даље низ воду. На њима су аласи што раде лапташем увек радо дочекивани у свако доба дана и ноћи, јер су доносили новости, а и рибе за кување и печење. Ту би се, поред ватре, вечерало са воденичаром, уз качамак или воденичарску погачу, испечену у врелом пепелу, и претресали се разноврсни водени проблеми. При монотоном клопарању дрвенарије и каменова на воденици врло се угодно спавало; ту су се аласи најбоље одмарали, а сутрадан изјутра, у само свитање, кретали се на посао.

Зграбивши негде доброг смуђа, негде боље сомче, кечигу, манића, белу рибу или гомилу шарана, којих ипак има више од све друге рибе, лапташ би продужавао пут низа Саву, у правцу Београда. С времена на време, понеког раза, истина ретко, мештер би чупајући лапташ из воде, изненада викнуо „риба“, што је значило да је у мрежи, по притиску на ниже или трзању, осетио крупну рибу. Тада би на оба здружена чамца наступила особита живост. Сом је истина добро омотан пређом у затвореном лапташу, али може лако да провали мрежу и извуче се кроз начињен продор ако се не ради опрезно и како треба. При колобатању и превртању сома у пређи дошао би у један мах тренутак кад му се на површини воде, између чамаца који држе затворен лапташ, појави глава са дугачким брцима; мештер и лаптарош га у том тренутку хитро шчепају рукама за вилице, или испод предњих пераја, дигну му главу из воде и викну момцима да притегну чамце један уз други, па онда сома, уз припомоћ још кога момка, увале у чамац са свом пређом којом је омотан, и посао је свршен, сом је њихов. На месту где су широка сомовска уста просече се ножем мрежа, кроз отвор и уста рибе провуче се крај јаког једека који се извуче кроз задњи крај вилице поред шкрга, једек се добро веже око вилице, сом се тим једеком извуче из лапташа и спусти се из чамца у воду, па се привеже са спољне (десне) стране мештеровог чамца ако је толики да не може стати у барку, и продужи се ловити.

Местимице се зими, тако ловећи, наиђе на „кртог“, гомилу рибе, обично шарана или кечига, који се једним потезом мреже дигне сав у чамце. Да се наишло на кртог, позна се по онима што чупају „дојнаку“ при извлачењу лапташа из воде. Понека кечига се појави са забоденим кљуном у мрежу поред саме дојњаке, одмах чим штапци буду убачени у чамце; њих је таквих све више што се при чупању више приближује средина лапташа, а руке оних што су на дојњаки искржаве се од бодљи на леђима и боковима кечига. Кад наиђе средина лапташа, мештеру и лаптарошу мора помоћи још који момак да гомилу рибе, заједно са пређом, из воде увале у чамце, пазећи при том да се пређа не распара од тежине рибе у њој. Таква једна „рина“ исплаћује цео пут и за аласе прави је благослов божји. У своме рибарском животу писац је три пута наилазио на кртоге кечига, једном на Чевртији, између Шапца и Сремске Митровице, други пут на Малој Дубоки, трећи пут на Бајбоку, у Дунаву, више села Винче.

Зими аласи што раде лапташем имају наду да наиђу на гомилу шарана, који на јаким мразевима у гомилама прилегну на дно реке, често на каквоме пруду или по мангурама. То се дешава зими кад се шарану, како кажу аласи, „укрути реп“; он тада отроми, не тражи храну и тражи своје друштво, па сви један до другог прилежу по дну реке на појединим местима. Кад на то наиђе лапташ, зграби одједном целу гомилу. Обично су тада сви ти шарани приближно исте величине, или је све сам „чортан“, или је све крупан шаран. Писцу се више пута дешавало да зими наиђе на такву гомилу. Једном је, у јануару 1911. године, са својим мештером Шандором Кењом наишао, радећи између ледених санти на пространом плићаку испод ушћа Колубаре, на гомилу од преко 150 килограма шарана, од којих је сваки имао више од пет килограма. Другом једном приликом, са својим мештером Гашпаром, испод Умке, на Подринској, наишао је на гомилу шарана, међу којима су њих три, измерени скупа, имали тежину 58 килограма.

Дешавало се и то да се наиђе на толику гомилу беле рибе да кад лапташ буде затворен, није могућно увући пређу у чамце јер би се рас-

парала од тежине рибе. На такву је гомилу наишао једном у Сави, на Петрацу, лапташ рибарског мајстора Луке Голубовића (Лупура), па се риба морала најпре из лиша вадити у чамце мередовом, док пређа није била толико растерећена да се могла са заосталом у њој рибом увући у чамац. Али све су то изузетни и ретки случајеви; обично свака „рина“, ако дâ рибу, даје по који комад, а с времена на време и по више комада уједанпут. Лапташ ради брзо па

Сл. 27. – Крућни шарани ухваћени лапташем
(професор Пејировић (групи с лева) држи шаране
десном руком)

количина рибе у барци непрестано расте: „Једна по једна, па до Београда сто и једна“, кажу аласи.

Међутим, риба није све што лапташ ловећи хвата. Он зграби све што се нађе на дну воде по коме дрља и често аласима приређује изненађења. У ранија времена док дно Саве аласи, радећи деценијама својим мрежама, нису толико изгребали, лапташ је често вадио из воде мамутове кости; ове су тада ношене у Београд и ако су биле од интереса, продаване су музеју. Са својим старим мештером Гашпаром, са ко-

јим је радио више од двадесет година, писац је једном са дна воде дигао врећу пуну сегединске саламе; то је била кријумчарена роба коју је кријумчар пред изненадном појавом српских пограничних стражара морао бацити из шверцерског чамца у воду да не би био ухваћен и кажњен. Други пут је, са својим мештером Николом Стокићем, дигао у једној рини пет цакова белог брашна, сваки од 50 килограма тежине; брашно је доспело на дно реке са једном дереглијом коју је потопила јака кошава. Сваки би, ко не зна ствар, помислио да такво брашно није више за употребу; међутим, оно је исто тако добро и употребљиво као и оно што се купи од лекара. Кад је цак потонуо у воду, у њему се одмах око брашна ухватила непробојна кора од теста, која остало брашно у цаку добро штити од даљег продирања воде, јер ова не може кроз ту кору да продре даље. Брашно је продато по цени нешто нижој од оне по којој би се купило код брашнара.

Опет, другом једном приликом, пишчев лапташ је више Перилџа у Сави извукао са дна воде сандук пун флаша Бајлоновог пива. Непотребно је причати са каквом је радошћу то дочекано од лапташких момака; добро зачепљене флаше нису се имале кад другачије отворити, већ ударом флаше о канате чамца; грлић флаше је био разбијен, по неко парче стакла је упало у пиво, али на то се није ни најмање обраћала пажња. На Забрежу смо сазнали да је сандук с пивом склизнуо и пао у воду са шлепа Српског бродарског друштва за време путовања.

Покадшто је лапташ запео о какав ленгер са прекинутим ланцем на дну воде; ленгер би „вирањем“ био ишчупан из песка у који се био зарио, извучен мрежом на површину воде и уваљан у чамац, па је лов продужен. Пропис је био да се тако извађен ленгер пријави власти, која је требала то објавити и тражити да се јави сопственик, а аласи би, кад се овај буде јавио, имали да од њега приме своју награду. Али тако никад и ни у којој прилици није рађено. Ленгер, који има приличну вредност, био би успут, или у Београду, испод руке продат лађарима, а добијени новац подељен на равне талове међу лапташке момке.

Али најчуднији лов био је онај при коме је пишчев мештер Шандор Кења извукао лапташем више Дебрца, са дна Саве, цео целцат нужник са неког шлепа. Јака кошава га је одвалила са његовог постоља на шлепу и оборила у воду. Лапташ га је лепо обухватио и извукао до површине воде између чамаца; било је доста муке и тешких аласких псовки док се пређа ослободила нежељеног лова да би се рад могао продужити.

Највећи непријатељ аласа што лове лапташем је ветар. Обичан ветар (бељак, сегединач, горњак, батлија) не смета им много; он само мало задржава или заноси у страну растављене чамце који између себе вуку лапташ, али то се поправља или снажнијим веслањем, или држећи чамце не сасвим у низводном правцу, већ нешто укусо, према ветру који дува. Али кад почне дувати јака кошава, немогућно је одржати чамце на прописном растојању један од другог и у потребном правцу; лапташ се „пребацује“, тј. пређа се набацује на горњаку и скупља се на

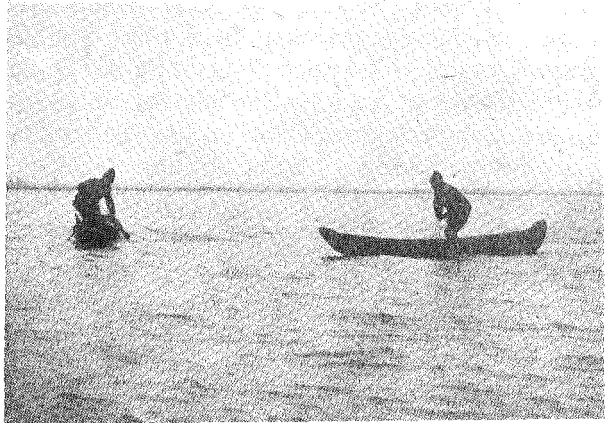
гомилу, а лиш који треба да задржава рибу док се лапташ не затвори избацује ову из пређе. Осим тога, разбеснели таласи убацују воду у чамце, који на њима играју као тикве. Тада се мора ићи крају, изаћи на обалу, па чекати да кошава стане. То чекање бива по који пут и по више дана, и то је оно што аласи проклињу. У таквом случају, пошто штаглама побијеним у дно поред обале добро утврде барку и осигурају је да таласи трескајући је не побију у њој рибу, момци изнесу из чамаца на обалу све ствари, осим винтпана, изаберу у шуми, у близини обале, подесно место заклоњено од ветра, направе ту од асура „лантук“, па онда настаје чекање и извијање вратова увис, гледајући на врхове грмова да се види да ли ветар „маинише“, малаксава. Да не би седео залудан, мештер би са секиром у руци пошао да прокрстари по шуми не би ли наишао на „сибовину“, дрво од кога ће дељати иглице за крпљење лапташа. Момци би се разишли по шуми да накупе и у фашине вежу сува дрва за ватру, или да насеку мередовишта, или, ако је лето, да потраже дивљих крушака, дрењина, купина итд. За то би се време распалила ватра, очистила риба за чорбу или би се спремали мали ражњеви за рибу. Гвоздењак се постави над ватру, окачен о „драјфус“, треножац од дренових штапова повезаних на своме горњем крају. За пола часа од кад је над ватру обешен котао, аласи су већ поседали унаоколо око карлице са чорбом и отпочели по њој веслати кашикама. После тога настало би дуго спавање без раздела.

По адама, растуреним по Сави од Шапца до Београда, била је у ранија времена густа шума од храстових грмова, високих прастарих брестова, јасенова, грабова, топола и др., испод којих се могло склонити од ветра и кише као у соби. За писца је увек било велико задовољство и право уживање кад је, принуђен кошавом, морао на лепој некадашњој Прогарској ади проводити по 4–5 дана, уживајући у прашуми и у џунгли каква је у оно време ту била, посматрајући шта ту раде веверице, ласице, видре и дивље мачке, копци и јастребови, а ноћу, лежећи уз ватру поред својих рибарских момака, слушао је хујање ветра, крхање таласа о обалу или потмуло лупање точкова каквог ноћног парног брода који у тај мах пролази поред аде вукући теретне шлепове и стењући од терета и напора да савлађује таласе и ветар. У праскозорје, кад се почну нејасно оцртавати силуете грмова, отпочео би концерт птица којих је била препуна шума и које ту никада никакав ловац није узнемиравао. Тада би се устало на ноге, добро протеглило, навукле би се на ноге високе аласке чизме; мештер би изашао до обале да види да ли је ветар слабији и да ли има изгледа да ће у току дана престати, па би се враћао ватри брижно вртећи главом. Онда би се уз ватру пристављала велика лимена цезва за врућу ракију, у којој би мештер топио шећер изгорен на усијаној оштрици секире. А после тога настало би опет бескрајно чекање и измишљавање чиме да се преократи време.

Дешавало нам се да, поред све те романтике и идиле, ту на ади гладујемо по 2–3 дана. Хлеба је нестало, а без хлеба није нам вредила

ни риба из пуне барке. Поред све одважности, окретности и сигурности лапташких момака у маневрисању чамцем и по најгорој непогоди, није се смело ризиковати да се који од њих отисне од обале, пређе на српску или аустријску страну и донесе отуда хлеб. И онда није остајало ништа друго но да се удари по дивљим крушкама, ако их у тај мах има; иначе се ипак мора испећи по које рипче, па покушати ко може да га поједе без хлеба, а ретко ће ко веровати колико је то тешка и непријатна ствар за онога ко није научио јести без хлеба. Али усред те беде и невоље, мештер који је по двадесети пут тога дана изашао до чамаца да види како је са ветром, вратио се озарена лица и објавио да ветар малакшава, па наређује да се спремају ствари за утовар у чамац. Обрадовани момци не чекају да им се то два пута каже; ствари су за тили час унесене у чамце, као и скупљена дрва за идући конак, барка је поребарке привезана уз лаптарошев чамац, чамци се отискују од обале и лов је одмах поново почео.

Све су то биле неочекиване промене, каткад и занимљивости за време дугог путовања и лова низа Саву, али њима се аласи нису много радовали јер је за њих главна ствар била риба. Изузетак је био само у ретким случајевима кад је из воде извађено које буренце кријумчарене ракије, или какав предмет за који се могло узети новаца, или онакви случајеви као што су били они напред наведени са саламом и пивом. Међутим, рина за рином, свака их је све више приближавала ме-

Сл. 28. – Влакарошии дижу влак

Сл. 29. – Лов кусаком (професор Пејировић је у белој кошуљи

ту, Дунавском кеју у Београду, где ће уловљена риба бити продата, ракија накнадити напоре за време лова, а шале са друговима по дорђолским кафаницама повратити добро расположење.

Прошла се већ и Велика Дубока више Умке, обрађено је камени-то дно испод Умке, Подринска, Пећанска брежина и Спирина рупа, па се наилази на Маџар-аду, на чијем је „векслу“ пролетос мештер Тоша Кекало лапташем Прве београдске рибарске задруге професионалних рибара ухватио сома од 107 килограма. Већ се почињу све више појављивати београдски аласи који су се тога дана, или дан пре тога, извукли „на џам“ до својих мета одакле ће почети ловити, а чији рад не захтева да се иде далеко од Београда. Ево га на Дубоки београдски влакарош Адам Симић, који са својим ортаком Николом, или његовим братом Томом Кезом, тера влак резар. Испод Умке, на камену, струкари београдски, струкарош Жика Мура, или који од Јојинаца, синова старог аласа чика-Јоје: Душан Рапа, Трива или Светозар Цвеће. На месту „Ђулум“ стоји уз обалу велики алов са мештером Миланом Влаом и лаптарошем Милошем Таланџом; чекају „тунгл“, мрак по коме ће „офишовати мет“, па ићи даље на други који савски мет, све тако до 2–3 сата по поноћи, кад ће се са уловљеном рибом спустити Савом до Дунавског кеја да извуку барку за лицитацију.

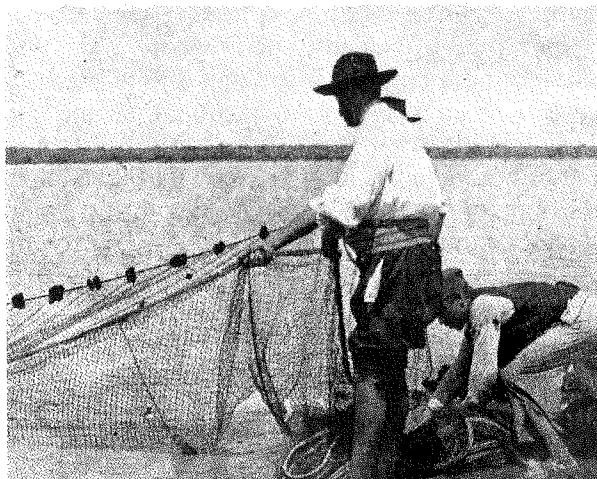
На „Јарцу“ струкари Душан Тадић, син пишчевог првог лапташког мештера Јеврема Тадића; наспрам њега, на аустријском мету „Полоја“ стоји други неки београдски алов, вероватно рибарског мајстора Филипа Хајцмана (Филигане), ако не буде мајстора Јоце Берлетића, и он чека „тунгл“ да „офишује метове“ око Аде Циганлије. Што се лапташ, ловећи низа Саву, више приближује Београду, све је већи број струкарских тикава на површини воде; оне су местимице скоро једна уз другу и прекриле су Саву.

На хапу Аде Циганлије је читав логор струкароша или бубњароша, ако је за ово подесна вода; сваки или „рихтује струк“, или суши бубњеве, кецу, кусаку, влак, тубок, рогач. Ако је то било после пролетњих поплава или јаких и дуготрајних јесењих киша, које доносе јак надолазак Саве, на Хасановом богазу штрчи читава шума од бубњарских штапова, са разапетим на њима бубњевима. Ноћу су ту светлוצале аласке ватрице, а лапташки момци пролазећи водом нагађали су чија је која ватра. С воде и са сува узајамно се добацују аласке шале и задиркивања. У врбаку код Хамзине тополе стоји скривен чамац са мадровачким аловом; мадровци леже испружени по опалом лишћу испод високе тополе, чекајући ноћ па да крену да „подлове“ метове око Циганлије пре но што на њих стигне велики алов који су из свога склоништа видели да је то поподне прошао идући навише; „подловити“ значи скупити рибу на мету кришом, испод места где је већ заузео позицију велики алов, пре но што овај почне ловити на томе мету. Аловски момци ће псовати све на свету кад својим великим аловом не извуку ништа, а по

траговима стопа на мокрој песку распознаће да су ту мадровци мало пре њих већ свршили работу.

Ако је лапташ ловио са „велике воде“, тј. левим рукавцем Саве поред Циганлије, наилазио је на мет „Међицу“ где је алов мајстора Живка Брке, са мештером Иваном Шокцем, такође заузео позицију и чекао мрак. Прозлазећи са својим лапташем поред тога мета, писац се увек сећао доживљаја који је ту некад имао једне ноћи у друштву својих пријатеља, професора Богдана Гавриловића и поч. Милана Капетановића. Дошавши ноћу на тај мет, у њиховом друштву, забацио је велики алов и надао се маси беле рибе, на какву је обично ту наилазио. Али кад је алов био већ више од половине привучен крају, на лепој месечини, каква је била, запазило се са обале како се аловска кеса (секл), још далеко на води, надула и да у њој има нешто тешко. Рачунајући да је то гомила рибе, момци су боље запели да кесу привуку крају, али кад су је привукли, у њој се наместо рибе указало пуно буре од пет акова. Аласи су се, мислећи да је у буре-ту шверцера ракија, још више обрадовали но да је кеса била пуна рибе, али је било велико разочарење кад се видело да буре нема ни чепа, ни враћа и да је пуно савске воде. Од њега не само да се није видела корист, већ је причинило и ту штету што је својим котрљањем по мрежи тежином сметало да алов иде правилно, па је испустио рибу коју је био опколио.

Кад се лапташ те-рао „малом водом, тј.

Сл. 30. – Мадровци са својим аловом салећаком

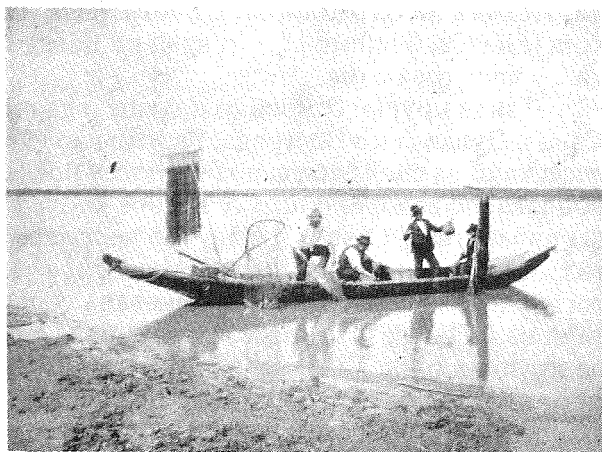
Сл. 31. – Лов ширбоком; професор Пејровић је у средини

савским рукавцем са десне стране Циганлије, и ту се могла терати по нека рина, али врло пажљиво, због подводних клада на дну Саве. Ако је то био пишчев лапташ, а писац је за више од двадесет година држао под закуп риболов „Вилиман“, удаљен свега стотинак метара од савске обале, одмах више Чукарице, онда се обично свраћало и на тај риболов, па ако барка није већ била пуна савске рибе, забацивао би се у дубок Вилимански вир лапташ као алов и барка би се допунила ту уловљеном рибом. За тај вир, у оно време дубок 14 метара, везана је још једна писцу драга прератна успомена. Једног дана ловио је у виру великом кецом, опет у друштву свога драгог пријатеља, професора Богдана Гавриловића. Професор Гавриловић који је, за време док се кеца вукла по дну, седећи у чамцу нешто читао, видећи у један мах како је тешко мрежу пуну муља из те дубине извлачити, прискочи писцу у помоћ, али заборави да скине с носа свој фини златан цвикер. Како се, помажући да се мрежа извуче, био нагао из чамца, цвикер падне у воду и нестане га у дубини. Ту није било помоћи и по свршеном лову професор Гавриловић је отишао кући очајан што је изгубио једну своју драгоцену и корисну ствар. Али после неколико дана писац му је приредио пријатно изненађење: донео му је кући његов цвикер за који је он држао да је занавек изгубљен. Ловећи рибу на месту где је цвикер потонуо, писац га је мрежом извукао из дубине, заједно са једним крупнијим сомчетом, забоден у грудву земље коју је мрежа такође извукла. Професор Гавриловић је о томе, као о чуду невиђеном, причао свима својим познаницима, али са једном малом варијантом: да је оно сомче било прогутало цвикер који је нађен у његовом желуцу кад је било ухваћено и спремно за чорбу.

На Вилиманском виру се у оно време могло добити крупних штука по 5–6 килограма комад, лепих смуђарака, сомади, протфиша, беле рибе, а понајвише чортана и осредњих шарана. Доцније је на Вилиману подигнута и рибарска кућа, у којој се са лапташким момцима често преноћивало. Вир постоји и данас, али у њему нема више рибе.

Дуж српске обале испод Чукарице, па редом поред Шест топола, железничког моста, стрме савске обале поред баре Венеције, између савских штегова и шлепова што су се утоваривали храном, чукао је непрегледан низ пецароша, међу којима су, као највештији, заузимали прво место некадашњи београдски цигани свирачи. Вративши се пред зору у своје циганске страћаре, после свирања по београдским кафанама где се увек могло наћи љубитеља њихове музике, они, пошто су мало одспавали, навлачили би старо одело, па би боси, са загрнутим рукавима кошуље, са пецачким штаповима у руци, одлазили до савске обале поред Венеције, натицали би на удице ваљке од кукурузног брашна које су им жене спремиле уочи тог дана и одмах отпочињали пецати. Предвече би се враћали кући носећи у мередову по неколико крупних шарана, које би успут продавали.

Лапташ је већ прошао испод савског железничког моста. Ту су се одмах могле запазити струкарошке тикве старог аласа чунароша Тодора Циганчета, црног као циганин, чија је рибарска колиба била одмах ту на обали. Мало даље се могао стићи стари и вешти савски влакарош Тоника Балгач, звани Шустер Тоника, стари рибарски мајстор код кога је писац учио рибарски занат; он је са својим си-

Сл. 32. – Сушење и рихтџовање великог сѣрука (професор Пејтровић је у белој кошуљи са шеширом)

ном Корицом обично радио влаком око београдских савских бродарских штегова и шлепова, на местима где други влакароши нису смели радити, бојећи се да не распарају пређу о какав ленгер или други какав потопљен предмет. Тоника је на томе кратком простору од Чукарице до ћошка београдског града провео свој дуги рибарски век и познавао на томе простору сваку стопу.

Кад би лапташки чамци, преставши ловити чим су прешли доњи крај Циганлије, возећи завоске на Дунавски кеј прошли и бару Венецију, прошли би поред тиквара негдашњих рибарских трговаца Петка Трајановића, Ђор-Пере и Антонија Попа, који је доцније преселио своју тиквару и рибарску радњу на Дунавски кеј. Ту су, на томе простору наилазили на чунароше који бућком маме сома на оштру удицу са мамцем што виси испод чуна, или на по кога од њих што „черенчи“ наред Саве, покушавајући да черенцем напипа шарана на дну реке.

На простору између савског моста и Дунавског кеја врио је аласки живот. На кеју, на који лапташ стиже из Саве са пуном барком шарана, сомчади, смуђева, кечига, мрена и свакојаке беле рибе, затицао је читав вашар од рибарских трговаца, аловских и лапташких момака, влакароша, струкароша, бубњароша, царинских стражара, полицијских органа и света из околине или из вароши који је ту дошао да гледа тај чудан вашар и вреву. Кад је писац на Ваведење 1911. године ту на кеј довукао сома од 102 килограма, кога је дан пре тога са својим „Сузовцима“ ухватио лапташем у Сави испод ушћа Колубаре и о томе депешом известио са Умке београдске рибарске трговце, чамце и сома је на кеју дочекала маса света да то види. Радили су и фотографи и понеки од читалаца овога чланка познаће на фотографији по кога од својих некадашњих, данас већином умрлих познаника који су сома ту дочека-

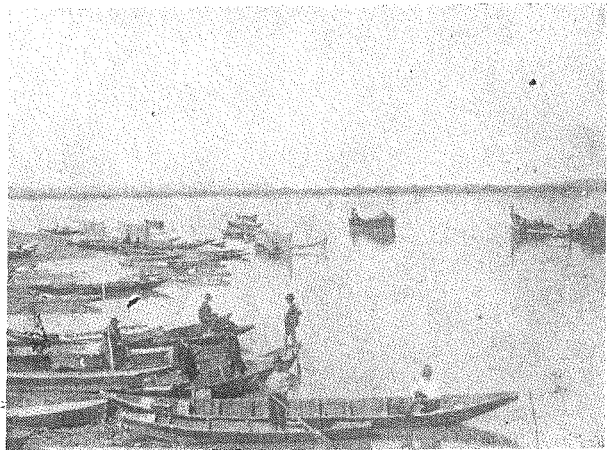
ли. Понеки ће се од старијих Београђана и данас сетити аласке вечере која је на Св. Филимона, сутрадан по Ваведуњу, приређена код „Коларца“, у част тога сома.

Такви крупни сомови се додуше и данас с времена на време лове у Сави и Дунаву око Београда. Разумљиво је да за ту крупну рибу, старију свакако од свих насипа подигнутих у последње време за осигурање од поплава, не важи оно што се истиче као један од важних узрока опадања рибарства у Сави и Дунаву и о нестајању појединих врста риба због тих осигуравања. Данашња крупна риба је дошла на свет много пре тога, расла деценијама и исхрањивала се у текућој води и њена егзистенција није у вези са оним што се збива у ритовима. Осим тога, многе од крупних риба долазе у наше воде и са Доњег Дунава, где их има у много већем изобиљу. Стога се оне хватају и у београдским водама и, уколико се тиче сома, и не сматрају се за неку особиту реткост. За осталу рибу то не важи и њен мањак се осећа сваке године све више. У том погледу, као и у погледу савског и дунавског рибарства уопште, у праву су они што жале за старим добрим временима.

ШЕСТИ ОДЕЉАК

ПРИЗОРИ И СЦЕНЕ ИЗ НЕГДАШЊИХ ДУНАВСКИХ РИБОЛОВА

Мада се у Београду стичу две велике риболовне реке, Сава и Дунав, и мада у Сави риболов није мање издашан но у дунавском риболовном подручју Београда, центар београдског рибарства није никад био на савској, већ одвајкада на дунавској страни вароши, у раније време чувеној дунавској Јалији. На београдској савској обали, где је одувек био развијен бродарски саобраћај, где је полазна тачка путничких и теретних бродова, шлепова који Савом или Дунавом стижу у Београд или се одатле крећу у три правца, у Саву, Горњи и Доњи Дунав, и где су државне и приватне зграде допирале до саме стрме обале и спречавале да поред живог путничког и трговинског промета ту буде места још и за рибарски промет, није се морао развијати рибарски живот нити опстати рибарски центар који захтева извесан „животни простор“ и ствара се тамо где нађе за то потребне погодбе. Те су се погодбе одувек биле стекле на дунавској Јалији и она је још од негдашњег турског рибарства била такав центар за Београд и његово риболовно подручје.

Сл. 33. – Прератно рибарско присијаниште на дунавској Јалији

На савској страни Београда, од места где се сада утоварује угаљ за бродове па до данашње велике зграде Београдске задруге, биле су саме циганске и рибарске колибе, а наспрам данашње улице Крсмановића, на простору који се звао „Лиман“, било је више кафаница у које су долазили само лађари и аласи, српски и турски. Тек су доцније на тој страни уленгерене три тикваре рибарских трговаца Петка Трајановића, Ђор-Пере и Антонија Попа, али ту није никад било ни трага од оног рибарског живота какав је врио на дунавској страни Београда.

Кога и данас посао, радозналост или случај нанесу у саму зору на Дунавски кеј, ма кога дана то било, видеће на њему призоре и сцене које ће му бити необичне и чудне ако не разуме у чему је ствар. Аласи који су тога јутра или вече уочи тога дана ту стигли са рибом, пошто су своје мреже распрострли ради сушења на „тиричке“ (неколико јаких ракљастих мотака побийених поред саме обале у земљу, са неколико преко тих ракљи водоравно постављених дугачких мотака „штица“), извлаче своје барке са рибом на обалу или у чамац, приказују рибу купцима, рибарским трговцима, па онда настаје вика и дрека лицитаната, која се чује и далеко од Кеја, накрај Дорђола. А према томе како је данас, може се имати слика о ономе што је било некад кад је на Кеј стишло истог јутра по неколико алова, лапташа, мноштво влакароша, струкароша, бубњароша и кеџароша са својим баркама пуним рибе и кад се читав један свет, који је непосредно или посредно живео од риболова, ту окупљао да види који је рибар шта донео, пошто је продао рибу, да ли има за толико да му рибар може исплатити дуговање за хлеб, за удице, за раније потрошено пиће, за дати му зајам, за дуговану какву одштету итд. Кроз ту гужву, вику и паклену дреку назирали су се финансијски погранични стражари који су се некад звали „колџије“ („кол“ значи турски патрола), доцније и општински „трошаринци“,

први да осмотре да ли ту има и каквог кријумчарења робе, други да наплаћују трошарину на рибу продату трговцима. Чим би који од трговаца купио партију рибе, момци би ову, пошто буде измерена, изручивали у његову тиквару или велику барку; ако се продало „ђутуре“, то би се учинило без мерења, „да се не гњави риба“. Свет од аласа, трговаца и њихових момака разилазио

Сл. 34. – Лицијтирање и мерење рибе на Јалији

се по свршеној лицитацији, аласи у кафанице или у своје станове, а трговци на пијацу где су њихови момци на таљигама већ пренели купљену рибу, одређену да се тај дан искрчми.

На који сат после свршене рибље лицитације, ако је вода подесна за рад великог алова, морао се на песковитом мету „Јалија“, више Дунавског кеја, испод куле Небојше, запазити велики хрстов рибарски чамац са дугачким дунавским аловом и четири рибара, како је заузео позицију на „торкебу“, месту одакле ће се алов почети разбацивати преко Дунава. На „аузнему“, месту где ће се алов привући крају и извлачити на обалу, начињен је „лантук“, заклон од укусо у земљу побигнутих мотака и рогозних асура, испод кога су смештене ствари изнесене из чамца: рибарски извештали и поцепани капути, котао „гвоздењак“ за аласку чорбу и „драјфус“ за држање котла над ватром, „кобер“, кожна кеса са прибором за крпљење алова, џак са хлебом, бардак или флаша са ракијом и др. Кад је све то изнесено из чамца, рибарски мајстор чији је алов, или његов заступник „мештер“, даје знак да почне рад. И рад је отпочињао на начин описан у четвртој одељку. Лови се „штрент“, тј. без одмора до мрклог мрака, кад ће се аловски рибари на брзу руку прихватити „мајком шњапом“ (ракијом), покусати чорбу коју им је на обали, поред „лантука“, предвече скувала која од њихових жена или сам њихов мајстор, па ће се опет продужити рад аловом до 2–3 сата после пола ноћи, кад ће се са аловом у чамцу и баркама са уловљеном рибом кренути за Дунавски кеј на лицитацију рибе, а мет на коме се ловило уступити другоме алову чији буде ред. Али за време лова, преко целог дана, око „лантука“ био је прави вашар.

Сл. 35. – Крујини шарани из залеђене барке на Јалији
(професор Пејировић ђирдржава свој улов)

*Сл. 36. – Крућан сом из залеђене пшкваре на Јалији (професоор Пејировић нађнуиј
придржава улов)*

Ситна бела риба није се метала у барку, а пошто ју је при свакоме извлачењу алова било у великим количинама, продавала се на обали будзашто свакоме ко ју је хтео купити. Кафеџије дорђолских кафаница, ашчије многобројних београдских прчварница, сиротиња из свију београдских крајева, разабравши да на Јалији ради велики алов, долазили су на мет са својим котарицама и зембилима и куповали ту белу рибу. Куповали су је готово забадава, било за новац, било за ракију које за уморне аласе при онако тешком раду никад није било доста. Риба није мерена, већ је купцима давана или исполцем, којим се из чамца избацује аловом увучена вода, или шакама, онако одока.

Али у ранија времена било је и сезона у којима је алов на Јалији хватао толико рибе да се није знало шта да се са њоме ради, јер је ондашњи Београд није могао потрошити. Онда су на крајњем Дорђолу, испод данашњих кафана „Спуж“ и „Седам чунова“, у близини негдашње Панчићеве Ботаничке баште, биле подигнуте „калаџинице“, зграде за чишћење („калање“) и сољење рибе. Аласке жене и у тај мах незапослени рибарски момци, или стари изнемогли рибари, у њима су „калалали“ рибу, тј. расплатали је на две полутке, усољавали је па је или слагали у дрвену бурад у којима су слојеве рибе посипали крупном сољу или је распростирали на конопце и сушили је на сунцу, па је исушену

паковали у дењкове. „Калације“ су ту имале пуне руке посла, јер је непрестано пристизала риба са околних аловских метова. Солио се шаран, сом, штука, смуђ, мрена и крупнија бела риба; ситнија се, кад ју је било у великом изобиљу, поклањала или бацала у воду.

Једна од риболовних година остала је у нарочитој и неизгладивој успомени код старих аласа из друге половине прошлог века, а добро је запамћена по једноме догађају који се десио те године и који је за цео свет био необичан. У јесен 1867. године турски султан Абдул-Азис пропутовао је аустријским паробродом низ Дунав поред Београда, враћајући се са париске изложбе. То је било први пут од стварања турске империје да султан изађе из своје земље и за то су били потребни дуготрајни преговори и дипломатске процедуре са владама држава кроз

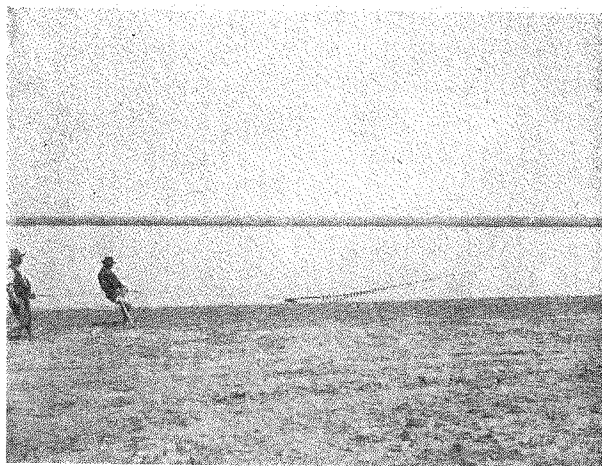
које је султан имао проћи. Сви београдски аласи са женама и децом похитали су тада на дунавску Јалију да посматрају то чудо и тај им је догађај остао у живој успомени. Запамтили су и доцнијим рибарским нараштајима препричавали како се књаз Михаило, уместо да свечано дочека султана код Београда и лично га поздравити, био намерно уклонио у то време из своје престонице. Запамтили су и мноштво појединости и о њима причали целог свог живота, али једно им је остало дубоко урезано у њиховој алаској памети: та рибља година била је богата, богатија него икад после тога, а као што су им причали њихови

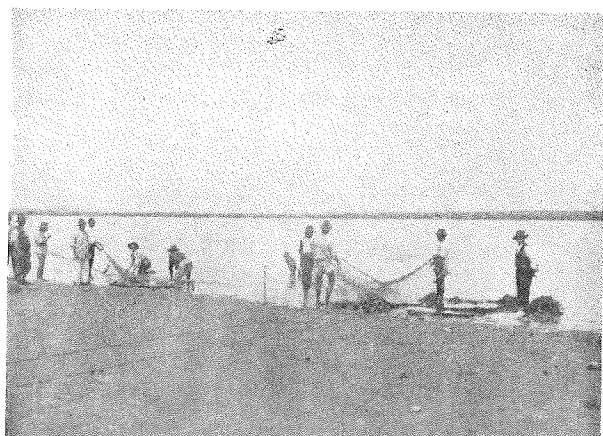
Сл. 37. – Велики алов ђолази на раг

Сл. 38. – Избацавање великог алова

Сл. 39. – Лайћарош води алов низ воду

Сл. 40. – Привлачење ојкољене рибе обали

претходници, стари аласи из времена Карађорђа и прве владе кнеза Милоша, такво рибље богатство нико није запамтио. Разлог томе богатству био је следећи.

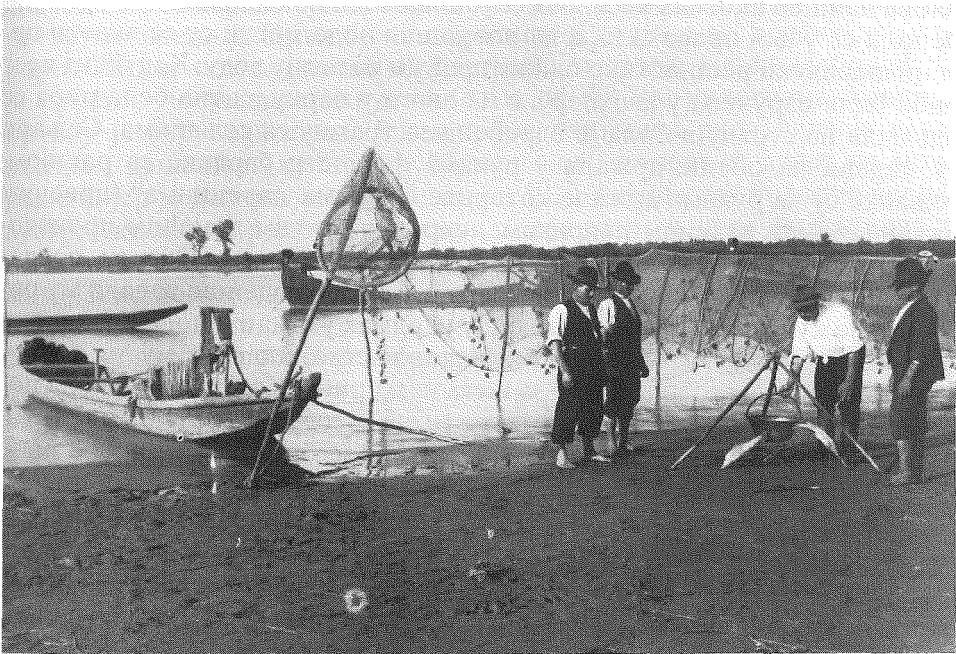
Изузетно велика вода учинила је да је сва риба, и ситна и крупна, која је дотле била затворена у непрегледним ритовима, могла, расплођена и исхрањена, без сметње и на време изаћи из ритова у Саву и Дунав и напунити их дотле невиђеним рибљим богатством. Осим тога, из доњодунавских „лапова“, бескрајних ритова у Румунији и Бугарској, риба је такође могла несметано изаћи у Дунав, јер на онако великој води није било могућно постављати и одржавати, као обичних година, заграде од трске које би јој спречавале излазак из лапова. Та је риба, дохвативши се Дунава, а препуна паразита који су се на њу нахватили у риту

и досађивали јој, потегла свом снагом да плива уз брзу дунавску воду да би се чистила и допрла у горње воде. Како су причали стари београдски аласи из тога доба, рибе је у београдским водама у тај мах било толико да је сваки, па и најпримитивнији рибарски алат, чим је бачен у воду извлачен са ухваћеном рибом; влакарوشي су, чим је ћуле влака куцнуло у дно, морали одмах „чупати“ мрежу из воде, јер је алас на прсту осетио да је риба ударила њушком у пређу; струкарوشي нису чекали ни пола сата откако су забацили струк, већ су одмах веслали ка струкарској тикви и вадили из воде струк накићен рибом. Алови су привлачили обали по стотине ока рибе наједанпут, па је та риба одмах

колима вучена у „калацинице“ на чишћење и сољење. Риба се продавала у бесцење јер је сваки пецарош или сертмарош могао са обале ухватити рибе колико је хтео. А може се себи створити слика о томе какав је покор (или како кажу аласи „мршу“) морао тога лета починити алов на мету „Јалија“, најиздашњијем тадашњем дунавском мету у београдском риболовном подручју.

Други један дунавски мет, чије је дно одувек било блатњаво, а који је некад давао у изобиљу крупну белу рибу и сомче, био је мет „Пумпа“, нешто испод данашње београдске електричне централе. Ту није у време рада било онолико света као на мету „Јалија“, јер је од варошке стране због мочвара мет био много теже приступан. На тај мет су обично у време лова долазиле аласке породице као на неки „теферич“; жене су чистиле рибу, кувале у гвоздењаку чорбу и пекле на ражњевима деверике, протфише и сабљаре, а аласи који су аловом радили „штренг“ прилазили су „лантуку“ с времена на време и „мезетисали“ пијући ракију.

Испод „Пумпе“, у близини Карабурме, радили су онда познати аловски метови „Карлица“ и „Роспија“. На мету „Карлица“ алов се почињао избацити наспрам ондашњег баштованског долапа, на 200 метара испод штофаре г. Владе Илића. Привлачио се крају и извлачио на обалу на 100 метара изнад ондашњег врбачића поред саме обале.

Сл. 41. – Сушење алова по завршеном лову (за то време професор Пејровић поред својих рибара сјравља рибљу чорбу)

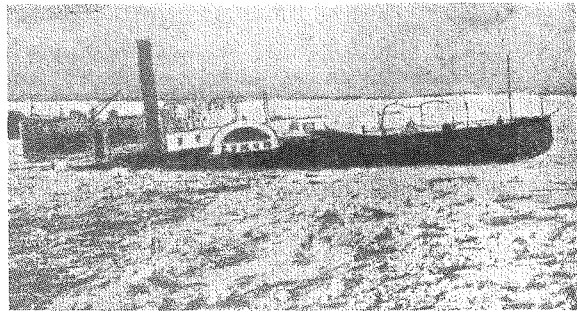
Мет је био доста кратак и плитак; дно му је било каменито, пуно рупа и мангура. Могао се ловити само тако ако се, пошто се избаце прва два аловска комада, аловска кеса и комад до ове, остатак алова избаци „шрек на воду“, косо низводно. На мету „Роспија“ избацавање алова почињало је од треће дебеле врбе, рачунајући одозго, од Карабурме; требало је избацити прва три аловска комада, па окренути и овде „шрек на воду“, јер је на дну мета било јако блато у које је алов зарезивао. Та два мета, „Карлица“ и „Роспија“, били су омиљени метови рибара „мадроваца“, који су ту својим кратким аловом „салећаком“ могли лако радити и хватати лепу рибу.

Дунавски мет на коме је у време лова, а нарочито у време „плове“, био читав вашар од сељака и сељанки, био је мет „Црквиште“, наспрам вишњичке цркве. Дно је било шљунковито и каменито; велики алов је запињао за крупно камење и момци су га морали за време рада чамцем предизати да би га скинули са стене на дну воде, али то није сметало да алов опколи и привуче обали масу ситнијег и крупног шарана, поред масе беле рибе и понеког сомчета и кечиге. На томе је мету алов рибарског мајстора Живка Брке, којим је радио мештер Иван Шокац, једном зграбио сома од педесет и неколико килограма. Кад је алов ту радио, окупљени сељаци су радознано посматрали прескакање шарана преко горњаке и нагађали да ли ће у алову, код толиког искакања рибе из њега, у мрежи шта остати. Међутим, ипак, кад је при извлачењу алова наишла аловска кеса, ова се још на води показивала као пуна рибе која се у њој праћакала, а на површини воде могли су се видети црвени шарански репови како одижу пређу и таласају воду. Кад би из кесе риба била изручена у „вохпер“, а из овога у барку, ситна бела риба се одвајала на страну и била је одређена за трампу са сељацима. Сељаци су, седећи на обали, држали у рукама флаше и бардаке са ракијом; сељанке су на рукама држале котарице са јајима, „врнцима“ (црвеним патлицанима), зеленим паприкама, сиром и другим домаћим производима, и сваки је чекао свој ред да пазари са аласима. Они су, погледавши најпре шта купац нуди за трампу, одока и издашно давали му рибу; ако је купац био задовољан, он ју је одмах узимао и носио кући; ако је најмањим знаком одао своје незадовољство, алас би му уз псовку казао да „иде преко пута“ и да за њега нема рибе. Кад се после пола ноћи рибарски чамац са аловом кренуо за Београд, вукући у великој барци уловљену рибу на лицитацију, чамац је био пун пиљарске робе добијене у трампи за белу рибу; момци су то у Београду делили између себе на равне талове и носили својим кућама или продали па попили.

Каткад је велики дунавски алов, кад му није ред да лови на пространим метовима са српске стране, ишао на мађарску страну „да краде мет“. Такав је један мађарски аловски мет био на Ади Крњачи (која се зове још и Хуја или Вишњичка ада). Ту се ишло ноћу, а мађарски финанси су на аду прелазили само онда ноћу, кад им је било потказано да ће ту бити кријумчарења. Мет би се обловио за један сат, па би се ода-

тле ишло на други који мет на мађарској страни, или би се ловило на метовима „Карлица“ и „Роспија“ на српској страни. Али су на свим тим ноћним метовима београдски аласи што раде аловом често бивали „покрадени“ од аласа „мадроваца“, који би кришом, без ларме и врло брзо такав мет обловили својим лаким мадровачким аловом, пре великог алова, па су онда, скривени са својим чамцем у врбаку или иза неког ћошка, „сеирили“ како ће проћи београдски алов кад дође да после њих лови на истоме месту где су они „већ скупили кајмак“ и пригушено се смејали кад су београдски рибарски момци стали псовати видећи како им је подваљено. Сви су ти негдашњи дунавски аловски метови сад искварени и на њима се више неће виђати велики београдски алов.

Сасвим другачије сцене и призори су се виђали кад се ловило лапташем, од Београда па низ Дунав до Винче или Ритопека. Дунавски лапташ би обично изашао са своја два чамца до ћошка града, до места где Сава утиче у Дунав, сваки чамац за себе; ту би изашли на сред воде, чамци би пристали поребарке један уз други, сваки би од њих примио једну половину мреже, па би се по том управили у супротним правцима, удаљујући се један од другог, један у правцу српске, други у правцу мађарске обале. За то време би мештер и лаптарош избацивали сваки из свог чамца своју половину мреже, док лапташ не буде сав избачен и раширен између чамаца. Кад буду избачена и оба штапца, па се осети да они ударају у дно, момци би умереном снагом завеслали право низ воду, па би се терала „рина за рином“, онако како је описано у ранијем четвртном одељку. Прво би се обрадила „Галијашка“, водени простор поред Ратног острва, преко од београдског града, и куле Небојше; тај је простор често давао крупног сома од 80–100 килограма, раније и крупну јесетру или сима. Једна добра лапташка рина била је некад наспрам данашњег купатила „Монплеzir“; на њој се данас не може радити, јер је на томе месту 16. марта 1929. године лед потопио велики аустријски парни реморкер „Земун“, који данас и за вечна времена ту лежи засипан песком и муљем и правећи на површини воде бук по коме се и данас познаје да је брод ту сахрањен. Писац је са својим рибарским момцима био очевидац бродарске трагедије, гледајући са обале Дунава страшан приказ кад је најпре задњи крај, а затим и цео брод отишао у дунавске дубине; посада му је срећом била пре тога сва спасена. Четири одважна рибара, који су би-

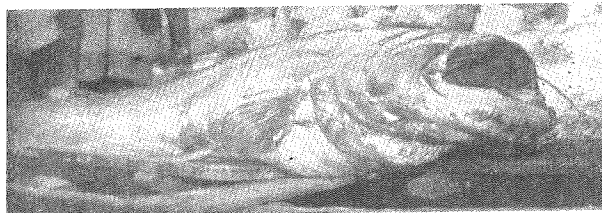
Сл. 42. – Реморкер „Земун“ пробацијен ледом пшоне у Дунав

ли успели да се чамцем кроз лед пробију до места несреће, нису имали кога спасавати.

Одатле се радило поред београдских дунавских тиквара, затим преко мета „Пумпа“, па онда, све идући низ воду, поред Карабурме, затим вишњичком „малом водом“ до доњег краја Аде Крњаче. Наспрам тога краја аде, „вексла Крњаче“, постојала је једна пространа дунавска рупа, која је често давала крупног сома. Писац је својим лапташем на њој у току свога рибарског рада похватио неколико сомова од 30 до 80 килограма. Рупа је сад засута и не даје ништа.

Затим се ишло мало наниже на рину „Вишњички праг“, која је често дала гомилу крупних шарана, мрена, кечига и по којег крупног сома. Ту је некада, пре четрдесет и неколико година, лапташ београдског рибарског мајстора Јакова ухватио сома од 140 килограма, уколико се памти највећег од оних што су деценијама хватани у београдском риболовном подручју. Лапташ писца ових редова ту је у једноме лову зграбио око 80 килограма кечига и два сома од по педесет и неколико килограма.

После тога се лапташем продужило радити поред Вишњичких воденица, Црквешта и Беле стене, па се улазило у „Малу воду“, дунавски рукавац између српске обале и прве панчевачке аде; у њој се терао „Попов

Сл. 43. – Сом од 140 килограма уловљен лапташем у Дунаву

лиман“, „Великоселска брежина“, „Средња стража“ итд. „Мала вода“ је увек давала по којег лепог смуђа, кечигу, манића, покадшто и по које крупније сомче. На простору од Аде Крњаче до Поповог лимана аласи што раде лапташем готово увек су сретали или стизали свима њима добро познате вишњи-

чке аласе влакароше: Лазу, Стеву, Миту и Мацу. Ови су, кад је томе било време, радили на својим имањима у Вишњици, као и остали сељани, али су све своје слободно време проводили на Дунаву ловећи влаком, по њих двоје ортачки. Били су добро извежбани влакароши и често су хватали по којег крупнијег сома, кечигу или шарана. Били су и весели људи, шаљивци, па су аласи што су радили лапташем врло радо на води или уз обалу застајали да се поразговоре и нашале са њима.

У „Малој води“ је раније, пре светског рата, увек било по 2–3 воденице које су млеле за оближња села и које су ишчезле после рата кад су прорадили по тим селима парни и моторни млинови. Више „Средње страже“ била је поред саме обале, уз струму брежину, водени-

ца чији је воденичар Стева, брат пишчевог вишегодишњег мештера Шандора Кење, увек радо примао на преноћиште аласе; његово гостопримство остало је за писца као једна од пријатних успомена из његовог дугогодишњег рибарског живота.

На Тоспаши и испод ње је за време летњих дана био читав логор струкароша; многобројне тикве на површини воде означавале су места где су били забачени аласки струкови. Струкароши, обично по њих двоје у чуну или омањем струкарошком чамцу, или би „рихтали“ струк, оштрили турпијом удице на њему, или претресали дрвени сандук са мамцима, или су где у хладу, испод „лантука“ или веће врбе, спавали и одмарали се од посла који је за њих настајао још од првог зрачка зоре, или су у малом струкарском гвоздењаку кували за себе рибљу чорбу. Зимски су се на истоме месту могле са воде запазити добро саграђене колибе београдских влакароша, који су се ту насељавали за дуже време, па влаком, обично „редаром“, ловили по целој дунавској околини тражећи кечигу или крупнијег сома. Ту су се, у томе влакарошком насељу, одигравале и веселе сцене и правиле каткад и чудне аласке шале које су занимале цео београдски аласки свет, али приче о њима нису ишле даље ван тога круга. Ту је влакарош Адам Симић, одувек познат као шаљивац и аласки подвалација, заваравши за један тренутак пажњу другог једног влакароша из суседне колибе, стрпао му у паприкаш, који је овај пред колибом кувао у своме котлићу, пуну шаку ситно насеченог ђона од старих опанака; паприкаш је ипак био у сласт поједен, само су се ашчија и његов колибарски друг мало ишчуђавали како је месо било тако тврдо; кад га нису могли сажвакати, они су га гутали и није им ништа било. Тако исто није ништа било ни аласу кога је због сличних приредаба заболоо стомак; неко му је од другова рекао да то долази отуда што су му се „замрсила црева“, па да би требало да гута драмлије, ловачке сачме зечарке, које би му својом тежином и проласком кроз црева ова размрсила; кад су му те ноћи болови престали, он је био убеђен да је то од тога финог лека и увек га је од тада у сличним приликама употребљавао и свакоме препоручивао. Шале и подвале су понекад бивале и претеране и лако су могле стати живота и оне који су их правили, и оне којима су биле намењене. Оне су чињене и са пушчаним мецима или са динамитом који су ондашњи аласи влакароши зими носили у чуну, у своме сандучету за прибор; исти влакарош Адам Симић носио је неко време главу обавијену платненом крпом због такве једне шале, што га, уосталом, није нимало спречило да и од тада прави такве шале кад год му се за то указала прилика.

Струкароши су, са своје стране, доприносили забавама и дистракцијама својих другова. Крмари бродова што су пловили Дунавом обично су били пажљиви према аласима, избегавајући да брод у проласку удари у струкарску тикву, чиме би нестало ознаке места на којем је забачен струк и алас би имао приметан посао да струк тражи по дну Дунава „клоцером“, справицом састављеном од дрвених кука привезаних

уз тежак камен који се чамцем вуче по дну, управно на правац струка. Али је било и крмара „угурсуза“ који су, ради забаве своје и бродских матроза, често и капетана брода, управљали брод управо на тикву, ову би точкови брода разбили, а они на броду су уживали посматрајући како се аласи са обале љуте и дреком протестују против таквог поступка. Таквом су броду, кад се знало да ће проћи поред струкова узводно, и то ноћу, приређиване овакве шале: чим се у даљини покаже бродска светиљка на катарци, алас на своме чуну изађе насред воде, онде где брод треба да наиђе (а нарочито ако је водени пролаз због околних пешчаних прудова тесан), па у чамцу запали пре тога спремљен и добро жицом стегнут сноп сламе, шаше и ситног грања, присут са нешто мало гаса, и спусти га из чуна да тако запаљен плови низ воду. Крмар брода, спазивши ватру која му прилази на путу којим треба да прође, није знао како да се снађе; узбунио је и капетана и сву посаду, крманио час налево, час надесно, бојећи се да не удари у запаљен предмет за који није знао шта је, а наслуђивао је да је то каква запаљена дереглија са које треба спасавати људство, па би у таквој недоумици учинио да брод наседне на пруд. Аласи би из неког прикрајка на обали, или на ади, пошто су погасили своје ватре, „сеирили“ гледајући ту узбуну на броду коме су се хтели осветити. Дешавало се и то да аласи на такав брод, који им намерно и без икакве потребе причињава штету, пришавши му ноћу кад он пролази поред њихових струкова, оспу бацати се камењем и поразбијају на њему прозоре. Тада нису као данас постојали бродски рефлектори, па се на јакој помрчини није могло распознати одакле пада камење, а док би се брод зауставио и матрози са њега спустили у воду чамац који ће разгледати околину, аласи би на своме лаком и спретном чуну били далеко од тога места. После таквих освета престале су и невоље које су несавесни крмари приређивали аласима.

Занимљиво је било, седећи ноћу поред аласке ватре поред које жубори Дунав, слушати приче и доживљаје струкароша и влакароша, каткад невероватне, али већином истините, јер они једни другима тешко могу у причању подваљивати, пошто сви знају исте ствари. Таква је нпр. била једна прича о староме сеоском аласу из Великог Села, кога је удавио крупан сом. У Великом Селу, које није далеко од десне обале Дунава, одвајкада је била покоја дружина сељана који су, кад су им то допуштали њихови обични тежачки радови, ловили рибу трбоком, рибарском справом описаном у ранијем четвртном одељку. То је долазило отуда што се кроз водени хатар тога села пружа дугачка дунавска ада, једна од панчевачких ада које су све припадале Аустро–Угарској. Она обала аде што је окренута нашој страни била је пуна потопљених клада, пањева, испреплетаних дебелих жила врба, топола и грмова, поред обале која се постепено и стално осипа и руши у воду, па се око њих скупљала и ситна и крупна риба, било у склоништа, било да ту тражи храну. За лов рибе на таквим местима нарочито је подесан трбок и од њега су Великосељани имали лепу зараду. Међу тим сељанима био

је и један стари „трбочар“ који се још из младости, поред рада са трбоком, био извежбао да, гњурајући под површину воде око таквих рибљих склоништа, хвата рибу рукама. При таквом послу он је о себи носио обешену пространу торбу у коју је још под водом метао ухваћену рибу, а око леве руке је имао везан танак, али јак једек који је на своме слободном крају имао јаку гвоздену куку у облику удице; оштри шиљак те куке он би хитро забо у трбух или бок опипане под водом рибе, ако је ова била крупна, и брзо затим изашао на површину воде, а одатле на обалу са које би извукао рибу на суво. Старца сам познавао и два-три пута сам га видео где чучи са својом торбом, куком и једеком на обали, чекајући да прође патрола мађарских финанси па да почне на свој начин ловити. Али кад сам са својим момцима једне ноћи ловио лапташем у „Малој води“ и приставши лапташким чамцима уз обалу пришао једној алаској ватри, аласи струкароши су нам испричали чудну причу. Стари алас је на неколико дана пре тога, загњузивши поред велике кладе, напипао крупног сома, забоо му испод предњих пераја гвоздену куку, испливао на површину воде и потегао пливати ка блиској обали. Али пре но што се дохватио обале, јаки крупан сом га, онако везан за старчеву руку, повуче на воду, а затим и под воду и старац се удави. По причању истих аласа, после три дана ухваћен је наспрам Ковина на површини воде стар човек који је имао везан једек за леву руку; кад су једек извлачили из воде, извукли су већ малаксалог сома. Сом су продали, а од онога што су за њега добили утрошили су нешто на старчеву сахрану, а остало на даћу коју су му приредили за покој душе, а већ се зна какве су аласке даће. Шта је од тога било истина, нисам проверавао, али је прича о догађају кружила свом дунавском обалом до Дубравице.

При ноћним седељкама поред аласке ватре, или у дунавским воденицама, могле су се чути и сетне приче о томе како је све у аласком свету било боље у ранија времена. Стари аласи причали би млађима о сретном времену њихове младости кад се још радило са једноставним чуновима издубљеним у стаблу великога грма, који су врло често вукли по којег уз њих привезаног крупног сома, јесетру или сима, а у њима се праћакала маса као дукат жутих шарана, сомчади, кечига и мрена. Вредно је, бар ради успомене, поменути да је последњи такав чун радио у Колубари, између Обреновачког моста и ушћа Колубаре; писац ових редова откупио га је 1905. године од старога колубарског аласа чика-Мате за 200 гроша; стари алас је лио горке сузе кад се растајао са својим чуном којим је радио преко четрдесет година и сам га својом руком издубио у великом храстовом грму, каквих је у оно време било у изобиљу у густим и пространим колубарским шумама. Чун је био изложен на Лондонској изложби 1907. године са целокупним рибарским алатом који се у то време употребљавао у нашим риболовним водама; од свих изложених предмета тај је чун највише привлачио пажњу посетилаца изложбе и највише се света код њега задржавало. Кад је чун враћен са

изложбе у Београд, писац га је предао Музеју српске земље где је до прошле године лежао у дворишту музеја; писцу је непознато где се он налази у овај мах.

Поред мноштва других прича о некадашњим за аласе сретним временима, могло се чути и о томе како су се они некад проводили о великим празницима. Пазар се у то време није делио као данас после свакога „раза“, већ се чувао у сандуку и делио се обично пред који од већих празника. Како су се за продату рибу узимале готово само „бакаруше“, новац од 5 и 10 пара, то је често бивало накупљено толико бакаруша да је аласима било тешко избројати их, па се онда пазар делио „капом и шаком“. Давала се шака бакаруша једноме аласу ортаку, друга другом и тако редом; ортак би свој новац однео у шубари право у кафану, пошто му је жена од тога узела колико је могла отети. Цигани свирачи су већ ту чекали, па је весеље одмах отпочињало и трајало док је трајао и последњи марјаш. Нарочито су били бесни панчевачки и земунски аласи који су, имајући добар рибарски алат и добра дунавска и ритска ловишта, много зарађивали. Празником су облачили доста скупа црна одела, са крупним округлим сребрним дугметима на прслуку и капуту, добре чизме и стављали велике црне шешире који су били окићени крљуштима крупног шарана, каткад и кљуновима крупних кечига и паструга. Најрадије су се веселили са касапским момцима и тада је, у таквом друштву, обично и природно долазило до гужве и туче. А треба знати да нико није жалио новац мање од аласа; сваки је од њих и сваког тренутка „коцкајући се са Богом“ имао наду да ће му још истог дана, или сутрадан, пасти какав крупан сом, јесетра, моруна или гомила шарана, па му накнадити све што је тога дана разбацао, а са опште укореењеним убеђењем да „алас циција и џебрак не хвата рибу“.

После такве, у аласким причањима проведене ноћи, лапташки чамци би се зором отиснули од обале, лапташ би био разбачен по мирноме Дунаву, па би се продужило ловити час српском, час мађарском страном. Прошао би се „Вексл Госпаше“ (доњи крај велике аде), Бајбок, Ивкова рупа (од које више нема ни трага), па би се кроз јутарњу измаглицу сагледао горњи крај Винчанске аде. Та шумовита ада, од које данас нема ни најмањег трага, била је у своје време јака станица за кријумчарење са наше на мађарску страну и поприште борби наших кријумчара са строгим и грубим мађарским финансима. У прибрежном селу Винчи познавао сам имућног домаћина, у чијој сам кући више пута и ноћио, а који је имао добре зараде од кријумчарења сирћетне есенције са мађарске на нашу обалу, преко Винчанске аде. Уопште, на дунавском простору од села Борче наспрам београдске Јалије, па до Винче и Ритопека, било је сељака кријумчара који су у томе послу били добро извежбани и њиме се готово стално бавили. Борчани су у томе били толико искусни да је понеки од њих за време „сувог режима“ одлазио чак у Америку да тамошњим бутлегерима, кријумчарима алкохолних пића, просветли ум о томе како се то ради; ти су људи псовали све на

свету кад је престанком сувог режима посао престао бити приносан, па су се морали вратити својим кућама у Борчу.

Риболов око Винчанске аде био је у своје време издашан и на гласу, тако да су у ту риболовну област долазили и београдски и смедеревски аласи струкароши, влакароши и они што раде лапташем. Нарочито су била на гласу места за струкарење у околини Винче, а смедеревски струкароши тога времена су се наводили као пример аласке вредноће и умешности. Београдски лапташи су се ту задржавали по два-три дана, ловећи од хапа Госпаше, поред Винчанске аде до ушћа Болечице у Дунав. Ту се лапташем хватала крупна кечига, понека обична или чичкава јесетра, сим или паструга, а и крупан сом није био реткост.

За аласе, који су се, по свршетку светског рата вратили у Београд, са Винчанском адом коју су они, полазећи у рат, оставили онакву каква је била од памтивека, десило се право чудо. Те велике и шумовите аде, раја за аласе и дунавске кријумчаре, потпуно је за време рата нестало са свом њеном густом шумом, прастарим тополама, грмовима и непролазним шибљацима. Дунавска матица је за то време не само подлокала и однела целу аду, тако да од ње данас нема ни трага, већ се на месту где је она била створила пространа дунавска дубина преко које иду путнички и теретни бродови и шлепови.

Ловећи лапташем даље низ Дунав и прошавши Винчу, наилазило се на дубину испод ушћа Болечице; на дубоком каменитом дну хватала се поглавито кечига. Велике камените дубине наспрам Ритопека постоје и данас, али оне ни издалека не дају ону рибу коју су некад давале; ту се данас с времена на време ухвати на пампурски струк понека крупнија кечига, али и то је реткост. Ниже Болечице, а више Ритопека, наспрам једног китњастог шумарка, постоји на обали место које аласи називају „Карин гроб“. Ту је писац једне ноћи, ловећи лапташем, преноћио са својим момцима и мештером Шандором Кењом; међу момцима је био и млади алас Карло, кога су другови звали Кара. Хтевши да се на томе месту окупа, Кара се свукао и скочио из чамца главачке у Дунав, ударио теменом о оштар камен на дну воде, од тога се онесвестио и ту се удавио. Момци су га одмах из воде извадили, али је било доцкан. Кара је на томе месту на обали сахрањен; име које место од тада носи долази од тога догађаја.

Од Винче па наниже низ Дунав већ су се стизали или сретали и смедеревски лапташи. Писац се ту више пута затицао са старим смедеревским рибарским мајстором, Стевом Стојчићем, који је у тој води готово свакодневно ловио лапташем. Његов је рејон рада био простор од Винче, па поред Ритопека, Плавинаца, Гроцке, Орешца, Смедерева, Годомина до ушћа Мораве; на томе простору он је из дугогодишњег рибарског искуства познавао сваки педаљ речног дна. Више пута је писац са мајстором Стевом преноћио на месту које одвајкада, па и данас, носи незгодан назив „Два бабина г..а“, како је обележено и на ђенералштабним картама, а има облик два округласта ћувика, између

којих и по највећим припекама има промаје па нема комараца и стога аласи су радо ту ноћивали. И ту је онда, поред разбуктале ватре, било аласких причања од интереса само за оне који су разумевали ствар. Претресано је стручно аласко питање о положају огромне подводне кладе испод Бајбока, на којој је мајстор Лука Лупур оставио половину свога лапташа, или проблем где је на хапу Тоспаше најзгодније постављати удице самице за крупног сома; о сомју грдосији кога су винчански сељани посматрали са обале како се излива, колобата и премеће по дунавским буковима наспрам винчанске механе и који чак прождире и сеоске гуске кад оне, пливајући по Дунаву, наиђу на те букове; о проблему како треба протеривати лапташ на простору незгодног назива „између коскаре и г...аре“ више Карабурме, због подводних цеви разних пумпи којих има на томе воденом простору и које су цепале пређу итд.

Код мајстор-Стеве Стојчића је радио као рибарски момак стари рибар Јошка, који је пре више деценија служио као матроз на ондашњем једином државном броду „Делиград“, па је волео у друштву које га разуме причати о својим доживљајима у тој служби. Брод је набављен шездесетих година прошлога века за потребе Министарства војног; доцније је припао Министарству народне привреде, затим га је од државе откупило Српско бродарско друштво, па је за време рата 1914. године потопљен од Аустријанаца. За време док је припадао Министарству, њиме је командовао стари капетан-Марко, страстан риболовац аматер, а који је, по самој природи своје службе, био у најподеснијим приликама да се у честој доколици коју је имао може занимати тим послом. Брод „Делиград“ је у то време најчешће био употребљаван за превоз дрва за војску, па се због утовара дрва често недељама бавио на једноме истом месту, најчешће у близини Голупца, Брњице и Добре. То није било везано ни за какве рокове и капетан-Марко, који је над собом имао само начелника Министарства, био је у томе апсолутни господар, одређујући по својој вољи кретање брода и његова задржавања на појединим местима. Та задржавања капетан је искоришћавао за риболов. За матрозе на броду примао је само рибаре од заната, набавио је сав потребан рибарски алат, па су му матрози стално ловили рибу. Најрадије су радили великим струком и грундкорном, кадшто и пирићем. Капетан је рибом хранио све своје особље, а оно што му је преостајало поклањао је свакоме ко је водом наишао, или ју је осушену раздавао својим пријатељима кад би брод стигао у Београд. За њега је то, као и за особље брода, био идеалан живот, и они који су га са њиме проводили имали су се само хвалити. Стари рибар и негдашњи матроз на „Делиграду“ причао би по два-три сата о риболовима капетан-Марка и о ситним, али за рибара занимљивим догађајима који су се у таквим приликама дешавали.

Кад се пре рата ловило по Дунаву, сретали су се свакога часа јаки парни бродови аустријског или мађарског паробродског друштва, који

су вукли по 6–10 натоварених шлепова за Горњи Дунав. Врло често се сретао негдашњи дунавски реморкер „Вилхелм“, својина рударског предузећа у Дренкови, који се издалека познавао по дебелом жутом месинганом обручу на половини високог димњака из кога је увек куљао густ црни дим, а пара је шиштала на све вентиле на казанима, што је показивало да се на броду не штеди угаљ. Шлепови су увек били претоварени дренковачким угљем; брод је, поред тога што су му машине радиле пуном снагом, ишао врло лагано уз дунавску матицу и аласи су имали покаткад могућност да се чамцима ухвате за последњи шлеп који би их за неколико часова одморне извукао до Београда. Брод је по свршеном рату припао нашој Речној пловидби и данас он, преправљен, још плови по Дунаву под именом „Срећко“, премда га аласи радије зову „Несрећко“ због његових честих наседања по дунавским пешчаним прудовима.

Дунавски лов лапташем београдски аласи су најчешће завршавали код Винче. Ту би лапташ био сав пребачен на мештеров чамац, чамци би се раздвојили, притерали обали, па би се дигла као катарка дугачка штица за чији је врх привезан танак јак једек „цам“; кранцарош би из чамца искочио на обалу, везао други крај цама за свој ам („пузн“), па потегао да чамац вуче уз обалу док не дође време да се он смени. Сваки је од момака, па и сам мајстор ако је са њима радио, имао да „вуче своју ују“, простор од 2–4 километра дуж обале; кад је извукао своју ују, смењивао би га друг чији буде ред. Од Винче до Дунавског кеја у Београду било је седам уја: прва од Винче до вексла Госпаше (до „уста Мале воде“), друга до Средње страже, трећа до Поповог лимана, четврта до Вишњичке накље (у близини вишњичких воденица), пета до Роспићуприје, шеста до Карабурме и седма, последња, до Дунавског кеја. Успут се местимице морало „курталити“: воденица, баштовански долап поред обале или високо дрво на самој обали приморавали су оне што вуку чамце да застану, скупе цам, уђу у чамац па да тек пошто се превесла и обиђе сметња, опет изиђу на обалу и потегну вући до краја ује. Није се никад застајало ради одмора пошто је сваки чамац вукао само по један момак, други је крманио, а трећи се на путу одмарао по један и по два сата док опет на њега не дође ред. Барка са уловљеном рибом вукла се привезана поребарке дуж лаптарошевог чамца; ако је ухваћен крупан сом који не може да стане у барку, он је био положен и везан за јегују у чамцу; тада се с времена на време морало стати крају и спустити једеком везаног сома у воду „да се одмори и дође к себи“. Само се тада морало пазити да везани сом не виси о чамцу, већ да легне на дно; иначе се чешће дешавало да он угине тако висећи. После одмора од четврт сата сом би опет био увучен у чамац, па би се продужио пут до идућег одморишта.

Успут се опет наилазило на призоре и сцене сличне онима које су се имале пред очима при низводном путовању и лову. Наилазило се на „лантуке“ многобројних струкароша и на њихове струкарске тикве које

су на местима подесним за струкарину прекриле нашу половину Дунава. Из лапташких чамаца добаћивале су се аласке шале струкароши-ма који су, чучећи у своме чуну или чамцу, „рихтали“ струк и набадали мамце на удице; по себи се разуме да и струкароши нису остајали дужни. Горе, узводно, на који километар одстојања, показале су се на површини воде две црне тачке које се у једно време приближују једна другој, па се опет удаље једна од друге, и то тако наизменце. Лапташки момци из својих чамаца на први поглед не само да разликују да је то влак или лапташ, већ по извесним, за сваког другог ништавним знацима распознају и који су то што им тако ловећи долазе у сусрет. И ту се онда опет добаћују шале и задиркивања, при чему се једна и друга страна толико развече да се то чује и на који километар даљине. Ако је вода подесна за рад бубњевима, на обали се, на појединим местима, поред аласких „лантука“ види читава шума бубњева разне величине, разапетих да се суше, док су други бубњеви побијени у води поред обале „шрек низводно“, па им ван површине воде вире само штапови на које су растегнути.

На Госпаши, око аласких чунова, видела се гомила аласа и сељана. Београдски влакароши Адам Симић и Ферко Балгач „салетили“ су малочас влаком редарем сома од шездесет и неколико килограма; око њиховог чуна са сомом искупљени други аласи процењују му тежину, оцењују да ли га је оштар врх гвоздене кукке, којом су га морали прихватити да би га могли увући у чун, смртно ранио или ће бити могућно да се сом одвуче жив до Београда на лицитацију. Сељани све то радознало посматрају, дају и они своја мишљења и сваки виче као да су они што га слушају сасвим глуви. Самице, постављене уочи тога дана на Госпаши, нису дале ништа, али влакови су се добро показали. Збору аласа и сељана приближују се још два влакарошка чуна и из једнога од њих стари рибар издиже главу сома да се још пре но што је чун стао уз обалу похвали ловом. Враћа се обали и један струкарошки чамац који је из воде дигао то јутро забачен струк; кад је пристао уз обалу и ту притврђен „штаглама“ побијеним у блатно дно, цео тај свет се нагиње над чамац да види рибу коју је дао струк: десетину кила кечига и драча, четири шарана од по две-три киле, једно сомче од три, једно од шест кила и неколико мреница. Струкароши међу рибу у барку, поткрепе се хлебом и синоћ куваном хладном рибом и одмах почињу „рихтати“ струк за идуће бацање.

На Белој стени испод Вишњице, љуља се мноштво струкарских тикава по узбурканој површини воде, а струкароши у чуновима поред обале оштре удице на својим струковима; понеки од њих, преморен радом од ране зоре, спава опружен на песку, бос и гологлав, са загрнутим ногавицама и рукавима. У баркама привезаним за штагле поред обале чује се лупање у њима затворене рибе; крупан шаран покушава да, ударајући главом о капак барке, овај разбије и ослободи се затвора. Понека сељанка наиђе са торбом о рамену и нуди аласима „врентке“ (црвене патлицане) или домаћу ракију за мало рибе; пазар је брзо

свршен јер у баркама увек има малаксале рибе коју треба пошто-пото продати док се није укварила. Ту су се опет могли наћи и вишњички аласи влакароши Лаза и Мита или Стева и Маџа, који терају влак или седе на обали са београдским друговима и причају им како им је „сомина“ пре неки дан провалила пређу на Вишњичком прагу, или како ју је распарао оштар камен на дну воде спрам Црквишта.

На Црквишту нема никога јер није време за велики алов. Ту ће можда идуће ноћи наићи мадровци са својим „салећаком“ да облове мет и „салете“ кога смуђарка, вретенара, чортана или белу рибу. Наилази се на вишњичке воденице и на „накљу“ на јакој дунавској води недалеко од обале. Воденичар одговара на поздрав лапташких момака и позива их да сврате на једну „воденичарску качамачину“ од кукурузног брашна, коју је баш малочас скувао. На Роспи-ћуприји стоји мадровачки чамац и чека ноћ да би обловио метовете на Ади Крњачи иако нема ни српску ни мађарску рибарску карту. Пролази се и Карабурма, и „Коскара“, и „Пумпа“; то је последња уја која се завршава код београдског Дунавског кеја.

Чамци стају уз обалу Кеја, барка се привезује за чамац или за коју тиквару, лапташ се распростре на „тиричке“ да се суши, па се износе ствари из чамаца. Рибарски трговци који се ту буду нашли распитују се за квалитет и количину донесене рибе. Они ће сутра зором бити ту и лицитирати рибу, било по килограму, било „ћутуре“. Распитују се и за „радош“, простију рибу која се не мери, већ коју трговац-купац добија „фрај“ уз купљену бољу рибу (шарана, смуђа, сома, манића и кечигу). Рибарски трговци рачунају на тај радош, па кад виде какав је и колико га има, за толико повисују цену боље рибе при надметању. Није редак случај да радоша буде много више но рибе за мерење; то је узрок неверици коју показују Београђани на рибљој пијаци кад им трговац каже да је он рибу купио по цени два пута већој од оне по којој је крчми, а што ипак може бити сасвим тачно. Све му то исплаћује „радош“ за који он узме добре паре, па му боља риба, она што је купио на килограм, дође по кили много јевтинија од онога што је он платио аласима и одиста има рачуна да је продаје јевтиније но што је он сам платио. А при том још треба узети у обзир и мерење негдашњих трговаца на њиховим коритима на рибљој пијаци. Кад би вадио рибу из корита да је измери и преда муштерији, он би је вадио тако да јој се отворена уста напуне водом па да риба буде за толико тежа. Поједини од трговаца, као нпр. Коста Пропела, били су се толико извештили при оперисању рибарским кантаром чији хоризонтални крак балансира, да су, макар да је кантар тачан, нарочитим покретом прстију, који је тешко запазити, могли крак одржати водоравно, па мада на тасу недостаје и по која стотина грама. То је могло бити и бивало је некада кад није било контроле каква је данас и казни које се плаћају кад се тако шта ухвати. Зато ће, као и из многих других разлога, покоји од данашњих старијих рибарских трговаца који то знају са сетом поменути занавек неповратна добра стара времена и уздахнути за њима.

СЕДМИ ОДЕЉАК

ПРЕРАТНИ РИБАРСКИ ПРАВНИ ОДНОСИ У РИБОЛОВНОМ ПОДРУЧЈУ БЕОГРАДА

Природно је и разумљиво да у ранија, стара времена, при примитивним и неодређеним правним односима какви су ови били и онда кад су у појединим пословима уопште и постојали, није могло бити ни речи о каквим одређеним рибарским правима и односима. Велике риболовне реке, Сава и Дунав, као и њихови пространи водоплавни терени, у та времена препуни рибе, били су сматрани као опште добро и општи извор за исхрану становништва. Ловило се где је и како је ко хтео и умео, без икаквог ограничења, а богатство у риби и непотребност скупог рибарског алата и какве нарочите уметности чинили су да није било потребно никаквог стручног рибарског знања, ни рибарског заната, ни рибарских организација, нити каквих год прописа о правним односима у рибарству.

Доцније, кад се сазнало да је риболовно богатство на појединим ловиштима нарочито велико, тако да је на таквим местима долазило до сукоба између риболоваца, при чему су се губили и животи, чињени су међу овима споразуми који су, у току времена, остајали да се са нараштаја на нараштај преносе у облику обичајног рибарског права. Још доцније се у то умешала и државна управа, па је поједина, изузетно богата ловишта уступила на искоришћавање или у својину појединим властелинствима, установама или манастирима. У још доцнија времена, кад су односи већ могли бити сређенији, поједина ловишта су се почела издавати под закуп, у корист државне касе или прибрежних општина у чијим су се хатарима ловишта налазила. Такав је нпр. случај још од пре неколико векова био са риболовом на Госпођином виру, уз српску обалу Дунава, испод села Добре. Он се помиње у једној повељи кнеза Лазара као риболов уступљен манастиру Горњаку, затим су га присвојили и искоришћавали Турци, док није прешао у руке наше државе, која га је од тада стално издавала под закуп у корист државне касе. За многобројне друге вирове на нашем делу Дунава поједине прибрежне општине

сматрале су да припадају њима, па су их такође искоришћавале издавањем под закуп у корист своје касе. Сличан је случај био и са некада чувеним „гардама“ на Дунаву, наспрам села Сипа. Њих је некада, у стара времена, било осам, доцније пет, затим четири, а пред сам светски рат свега три. Сад је од њих остала још само успомена. Оне су на томе месту постављене и одржаване још од незапамћених времена. До прве владе књаза Милоша припадале су адакалским Турцима, па их је Књаз од њих откупио и гарде су од тада ушле у састав владаочевих добара, док нису за време светског рата сасвим ишчезле.

Уколико се тиче риболовног подручја Београда, риболов је, као и свуда у риболовним водама, у стара времена био потпуно слободан и ограничен само тиме да се у водама заједничким са суседном државом не прелазе државне границе, премда се онда ни на то није много пазило. У текућој води он је за прибрежно становништво одвајкада био неисцрпан и потпуно бесплатан извор за исхрану. Али откако има о томе трага, риболови на водоплавним теренима и ритовима, који су остајали кад се велика вода врати у своје корито, одувек су или уступани појединим властелинствима, манастирима, патријаршији, или су издавани под закуп у корист државне касе или појединих општина, као што се то чини и у данашње време.

Међутим доцније, за време турске владавине, уведено је и за Саву и Дунав, али то само за занатски риболов, плаћање риболовног права у новцу или у натури. За прве владе књаза Милоша, као што се то види из *Мемоара Стивче Михајловића*, ђумругџије су од аласа наплаћивале као таксу сваку пету оку ухваћене рибе. За време аустријске владавине у северној Србији 1718–1739. године, за риболове је наплаћиван „десетак“ у новцу. Да би се могла имати слика о тако добијеним сумама од нашег прибрежног становништва, навешћемо да је, према подацима из бечких архива, по буџету од 1729. године Београд дао аустријској камералној каси од такса за риболове 86 форинти (по расправи Драже Павловића: *Аустријска владавина у северној Србији 1718–1729. г.*). Као што се види, такав је државни приход био ништаван, али, кад се он упореди са осталим ондашњим приходима од такса, риболов је ипак био међу изворима који су дали највише, јер је камерална каса за поменуту годину примила: од попаше свега 40 форинти, од пореза на воћњаке 22 форинте 30 крајцара, од аренде на касапнице 48 форинти, као десетак од кукуруза 108 форинти 27 крајцара итд. А при том треба имати у виду и баснословну јевтиноћу рибе у то време, кад се за једну форинту могло купити по сто и више ока рибе, као и ондашње тешкоће и немогућности контролисања риболова и продаје рибе.

Још доцније су и савски и дунавски риболови, како са српске, тако и са сремске и мађарске стране, подељени на „хатаре“ и ове су јавним надметањем издавали под закуп, а арендатор је имао право наплаћивати од појединаца за риболов у његовој закупљеној води таксу одређену нарочитим одредбама из тога доба. За наше српске савске и дунавске

риболове све до доношења првога закона о риболову 1898. године, а почевши од 1859. године, важила је у погледу тих такса Уредба од 27. јула 1859. године под ВN^о 3430, са допунама од 3. јула 1860. године под ВN^о 1671. Међутим, арендатори се нису придржавали те уредбе, него су наплаћивали таксе произвољно, како су хтели. Нека је поменуто да су наши савски и дунавски арендатори, о којима је код београдских рибара још сачувана успомена, били у другој половини прошлог века: Станко Тошић, Јован Деда, Игњат Папа, Спира Јаковљевић, Сава Димитријевић и Петко Трајановић. У то време није у нашој земљи постојао никакав закон о риболову. О неколиким незнатним и неодређеним одредбама у погледу риболова, садржаним у Закону о водама и њиховој употреби од 26. децембра 1878. године, није нико водио рачуна, ни они што су ловили рибу, ни саме државне и општинске власти. Оно мало ограничења наметнутих арендаторима било је садржано у прописаним условима о издавању државних риболова под закуп, а каква су била та ограничења може се нпр. видети из Услови које су 17. септембра 1895. године потписали лицитанти Јован Деда, Спира Јаковљевић, Јован Петровић, Ђока Стојковић и Петко Трајановић, а које овде наводим.

Услови за давање права државних риболова под закуп

1. Држава српска даје под закуп ово своје право риболова савског и дунавског за време од 1. јануара 1895. до 1. јануара 1898. године.

2. Закупац ће имати право да лови рибу само до половине воде.

3. За цену коју ће закупач држави плаћати он има право: а) да сам лови рибу сиравама за ловљење одређеним; б) да најлађује таксу за ловљење рибе у овоме просјору од свију оних који се овим послом баве, и то ону која је прописана у уредби од 27. јула 1859. године ВN^о 3430 и 3. јула 1860. године.

4. Закупац неће имати право: а) да сиречава право ловљења рибе ономе ко прописну таксу плаћи и да најлађује већу таксу од оне која је овим уредбама прописана; б) да најлађује икакву таксу за рибу која се у земљу са сиране уноси; в) да превози лица или ствари из суседне државе без нарочите дозволе власти; г) да идује или иначе ма каквим другим средствима убија рибу у овоме просјору.

5. Закупац ће се сам сирарати да најлађује таксу на коју има право према овим условима од оних који се баве ловљењем рибе и држава му неће одговарати ни за какву штету на случају да он какву таксу од риболоваца не најлаћи.

6. Држава ће имати право административним путем да оикаже закупцу и пре рока ово закупно право у овим случајевима: а) ако за десет дана после уговореног рока не плаћи припадајућу аренду; б) ако

буде најлаћивао већу шаксу или уошшиће радио оно шшо по овим условима не сме.

7. Каг се уговор са закуйцем раскине из узрока наведених у овим условима, закуйац ће биши дужан да плаши закуйну цену за време до раскинућа уговора и после до дана каг се ово право другоме буде усшуйило, а поред шога, као накнаду шшиетше, и шесшомесечну закуйнину унашрег.

8. Закуйник ће биши дужан да плаћа 12% инштереса на све оне суме које по овоме уговору не буде на време плаћао, рачунајући од дана каг је шо био дужан даши, па до најлашше.

9. У случају смрши закуйчеве, његови наследници могу овај уговор раскинуши ако плаше шромесечну аренду, рачунајући од дана каг се ово право буде другоме усшуйило.

10. Закуйац може и сам раскинуши уговор ако плаши све оно шшо је дужан до дана раскинућа уговора, а поред шога још и девешомесечну закуйну цену унашрег.

11. На случај да се закуйцу ушошреба овога права забрани из ма каквих државних обзира, он за време шше забране неће биши дужан нишиа да плаши. Пуцањ, маневрисање или вежбање војске и уошшиће ма какве ларме дешавале се поред обале, не дају закуйцу никакво право на накнаду.

12. Уговор о праву овога закуйа може закуйац на другога шренеши само по дозволи Минисшарсшва финансија.

13. Лицишанш ће биши дужан одмах по свршешку надмешња да положи четвршину од излицишшране суме аренде на име кауције, било у шошову, било у државним шаширима.

За лицишаншиа на коме овај закуй осшане вредиће лицишшација одмах, а за државу онда каг је одобри Минисшар финансија.

17. сешш. 1895. год.
Београд

Прочисшали:
(шошшиси лицишшанаша)

Као што се види из ових услова, о каквој заштити и прописима за рационално искоришћавање риболова нема у њима ни помена, изузимајући забрану тровања рибе; на какву заштиту није у оно време код нас нико ни помишљао. Међутим, пре но што је код нас сазрело уверење да је потребно законом регулисати не само рибарске односе већ и начин искоришћавања риболова, и прописати шта је допуштено, а шта не при томе послу, у суседној нам монархији већ су постојали такви закони. Закон о рибарству у слатким водама у Краљевини Хрватској и Славонији од 6. травња 1906. године и сличан закон о рибарству у Угарској од 1888. године садржали су све што је битно за заштиту рибе и рационалног рибарства.

ГЛАВНЕ ОДРЕДБЕ ХРВАТскоГ И МАЂАРскоГ ЗАКОНА О РИБОЛОВУ И ЊИХОВО ИЗВРШЕЊЕ

Главне одредбе тих закона, уколико су се непосредно тицале риболова који су снабдевали рибом Београд, биле су оне што су се односиле на забрану лова економски важнијих врста рибе у време њиховог мрестења; прописивање минималних величина испод којих се те врсте не смеју ловити; забрану преграђивања рибљих пролаза и спречавање изласка рибе из ритова у текућу воду; забрану лова помоћу експлозивних, наркотичких и отровних материја; забрану упуштања затроване воде из фабрика у воде у којима живи риба.

Најосетљивија тачка за закупце риболова у суседној монархији била је она којом се забрањивало заграђивање фокова и спречавање да кроз њих, после опадања воде, заостала риба у ритовима може изаћи у текућу воду: Саву, Дунав, Тамиш и Тису. А ритови, у оно време пуни рибе, и фокови преко којих су постављене „грађе“, преграде од коља и пређе, и који су издавани под закуп јавном лицитацијом, били су ови:

– од Панчева идући у правцу Титела: Нова Борча, Стара Борча, Овча, Ријево, Каловита, Прелива, Расова, Бели брег, Црни преток, Кеташка, Црвенка, Оћеш, Затоњ, Визељ, Лисичији јарак, Сибница и Тамиш;

– од Земуна навише, идући левом обалом Дунава: Кишвара, Бела-нош, Бесни фок, Опавачки Дунавац, Опавачки Тамиш, Аркањ, Кобиљски Дунавац и рит, Кувало, Тоња, Мајурски Дунавац, Бегеч (више Новог Сада), Жива, Берава, Бело блато, Новоселски ритови, Копач (наспрам Вуковара), Кут и Вајш (више Вуковара) и Апатински ритови и фокови;

– од Земуна навише, идући левом обалом Саве: Бежанијски рит, Сурчински и Јаковачки рит, Добановачка бара, Угриновачка бара, Живача, Моровић, канал више Сремске Митровице што спаја Саву са Вуковаром.

Закон о рибарству за Краљевину Хрватску и Славонију, као и онај за риболове у Мађарској, садржали су све што је битно за заштиту и рационално искоришћавање риболова, али су у већини случајева остали мртво слово на хартији. Оно што се строго извршавало, били су прописи о правним односима у рибарству, о риболовној својини, о начинима како се долази до рибарских права и др., али на оно што је ишло на штету арендатора гледало се кроз прсте. Држави је било на првом месту до тога да од тих закупа има што већи приход, а овај би био утолико мањи уколико би се строже извршавали законски прописи у погледу технике риболова, јер би у томе случају закупне цене на лицитацијама биле утолико мање. Томе непотпуном извршавању законских одредаба доприносило је и то што органи власти, који су с времена на време обилазили закупљене риболове да би се уверили о томе како се извршује закон о риболову, нису познавали доскочице и трикове које су

арендатори употребљавали да би у време доласка тих органа или државних комисија затајили оно што раде, а што закон не допушта. На пример, закон је строго забрањивао постављање преграда и препрека ма које врсте, које би спречавале излазак рибе из поплавлених терена и ритова у речно корито. Ти су излази били дубоки канали, фокови, кроз које је риба, као каквом реком куљала из рита у текућу воду, пошто се у рити измрестила и исхранила. Арендатор би преко таквог фока побио у дно воде дебело дрвено коље, па на ово разапео јаку пређу од дебелог канапа, теровану да не би спајањем у води трулила, а која је била распрострајта усправно од дна воде до на $1\frac{1}{2}$ –2 метра изнад водене површине и потпуно онемогућавала пролаз рибе. Риба из рита, осетивши да је ту излазак, улазила је масама у фок, допирала до грађе и ту морала стати, не могући ићи даље. Дешавало се у већим ритовима и њиховим дубоким фоковима да на грађу навали толика маса рибе, која се наслаже уз грађу, да од ње вода не може да отиче, већ почне у фоку расти, што је у више прилика учинило да се од терета који на пређу притискује, коље покрха, па пређа упусти сву сакупљену рибу.

Као што је поменуто, такво заграђивање било је и хрватским и мађарским законом строго забрањено. Међутим оно се од закупаца риболова одувек у највећој мери употребљавало. Државне власти су добро знале да рит не би имао ни издалека онолику закупну вредност колику има кад се буде спречио излазак рибе из њега, па се на преграђивање изласка из рита гледало кроз прсте. А кад се, на жалбе појединаца или општина, изашиљала на лице места у рит комисија да ствар провери, ова се обично враћала са извештајем да је достава лажна и да се фок не преграђује. Јер комисија, и да је то озбиљно хтела, од свега тога није могла ништа видети: момци су на пола сата пре доласка комисије (која није долазила другачије већ на арендаторовом чамцу, са његовим веслачима, а онда није било моторних чамаца) одрешили горњи обод пређе са кочева, оптеретили га камењем и оборили га поред коља на дно воде, а по кољу би распрострајрили бубњење да се суше као да је коље за то и понамештано. Комисија, не видећи никакву преграду, а почашћена добром аласком чорбом и рибом печеном на ражњу или у процепу, враћала би се задовољна и подносила повољан извештај. Чим би се удаљио чамац са комисијом, момци би чакљама за тили час дигли пређу са дна, одвезали за њу привезано камење, привезали је на потребној висини уз коље и забрана је изиграна. Велике барке са врстама рибе забрањеним у то време биле су посакриване дубоко у трсци и локвању на местима где комисија није могла допрети баш и да је за то знала. Писац је имао прилику посматрати такав један случај на грађи на Овчанском фоку. Риболовни купац, Шандор Штрајхер у то време је држао поред савског риболовног хатара, од Царске (Подгоричке) аде до железничког моста код Београд, а још и ритове од Борче до Панчева, и на тим ритовима, тј. на њиховим фоковима, имао је пет грађа: Борча, Овча, Сибиница, Тамиш и Шкрапља. Писац се десио на Овчанском фоку у

време кад је ту наишла контролна комисија и видео како је она извршила преглед.

У коликој је мери забрана постављања преграда на фоковима била осетна за ондашње арендаторе риболова, може се видети из представке највећег прератног риболовног закупца, Фрање Ловрековића из Новог Сада, упућене првих дана после закључења мира нашем Министарству пољопривреде. Да би се видела најосетљивија тачка тадашњих закупаца риболова, та ће лепо образложена представка овде бити дословце и у целини исписана. Она је гласила:

„Господине Министре

Закон од 6. јуна 1906. г. о рибарству у слајким водама у Краљевини Хрватској и Славонији, а ипак истом и у крајевима бивше Угарске, сада Војводине, закон од 1888. год. чл. 19. о рибарству у слајким водама у чл. 23. под словом *ц* забрањује да се подижу зајорне мреже, а под словом *ц* да се не сме бранити риби повраћак са појлављеном земљишћом у корићо воде. Са стручњачког гледишта је доказано да § 23. члан *ц* и *и* рибарског закона не одговара ни у ком погледу природним захтевима данашњега духа времена, а још мање служи јавном интересу наше земље. У коликој је мјери § 23. рибарског закона ишестан, слободан ћу бити следећом аргументацијом доказати.

Ја сам власник или закупник од 100 000 каи. рали појлављенога земљишћа; то земљиште буде сваке године 7–8 месеци појлављено. За време појлаве измрестити се риба и на истом земљишту одгоји се њен плод и остале велики. Кад наступи време да се власник са истим плодом користи, односно да убере одишћу за своје појлављено земљиште, то да рибу на свом земљишту задржи и излови, онда дође § 23. риболовног закона па каже: „немаш права рибу ловити, то није твоје добро, мада се на твоје одлодила и одгојила; то је интернационално добро, а теби не припада никаква одишћа“. Власник је, дакле, приморан дај неправадни закон рескрипцијом и одише велику ишћу.

Сада да видимо шта је резултат тога неправедног и неприродног закона. Са стручњачког гледишта, као и мога дубоког уверења, тврдим да оне рибе, које се на нашем земљишту одлоде и одгоје, не осћају у ономе хајару и земљи у којој су се одлодиле, него за случај водоста повлаче се заједно са водом у доње крајеве Дунава иноземних држава, тј. у Румунију, Бугарску и Русију, то у многим приликама, када је код нас најплоднија година, осћају наше јавне воде без сваког рибијећ плода. Најсмешнији је, међутим овај факт: наша држава је, као и бивша Аустро-Угарска, у сврху интензивног риболовног господарства пре неколико година склопила са Румунијом један конвенционални уговор, у коме се обвезала да неће, кад оида вода, риби са појлављеном земљишћом ићи у корићо воде стечавајући. Ми смо дај уговор на нашу

силну индустрију сирово обдржали, но Румунија је у оно доба своје риболове у власнишћу државној режији руководила, те је сваке године своја поплава, која се протиче од Оршаве па све до Црног Мора, у површини од више милиона каи. југара са разним сировинама зајављивала и приликом сваког поплава повратио риби са поплављеног земљишта у коришћеној води сирећавала, те нашој земљи на пољу риболовног дододарства велику и знатну индустрију наносила. Сада, пак, имамо прилику наше дододарско индустрије онако уредио како то природа и јаван интерес од нас очекује, јер, прво, не веже нас више никакви међународни конвенционални уговор, а друго, услед велике промене наше земље и граница, настало је потреба да се наше дододарство од старих законских одредака ослободи и онако уреди како то нами државни и јаван интерес налажу и како је то за јавну обскуру наше земље данас потребно.

Интерес, пак, наше јавне прехране данас тражи то да се бар за време абнормалног става § 23. риболовног закона из год. 1888. и чл. 19. закона од б. краја 1906. год. о рибарству у слатким водама уштем наредбе суспендује и да се све оне јавне воде, које имају своје природне дубине (коришћа), где се риба јуно боље развија него у самој реци и где јој не прети никаква погубел, прогласе у смислу риболовног закона од год. 1888. чл. 19. § 13. као зајворене воде, тим пре јер је данас једино риба и рибарство у стању накнадити силни мањак мяса и марве, који се већ у целој земљи осећа. Риба је у нашој земљи још једини живежни предмет који јружа крај мудрог дододарства јучанству код прехране велике олакшице. Колико је, пак, нужно да се § 23. риболовног закона промени, слободан сам год. Министра на следећи пример уознатити.

Између Оршаве и Панчева налази се једна површина поплављеног земљишта од 96 000 каи. рала; цела та површина, заједно са риболовом, пашом и сенкосом, доносила је држави годишњи закупни приход од 120 000 круна. Да видимо шта би та површина вредила када би се на томе поплављеном земљишту као зајвореној води рибогоство вршило? Доказано је да се на таквим поплављеним земљиштима годишње по једном каи. ралу минимално 30 кг рибе најлоди, дакле на 96 000 каи. рали 28 800 метр. центи рибе. Ја ћу бити сасвим скроман те ћу од те огромне количине 50% отпустио, те би онда свега било 14 400 метр. центи. Рачунајући по најминималнијој цени нормалног доба 3 круне по једном килограму, што би износило 4 320 000 круна, а по данашњој абнормалној цени износила би своја још три пута толико, или 13 860 000 круна. Када би се горе наведена површина као зајворена вода у закуп издала, односно када би се дозволило да се може са мрежама на извесним мачкама зајворити, ј. сирећити риби повратио у коришћеној реци, постојала би наша држава тоу циљ да би могла уз извесну перцентуацију на чистом добитку партиципирати, или би постојала огромно високу закупнину. Али најважнији је при свему томе овај факај, да би се само на ушћеном земљишту годишње мјесто 2 до 3

хиљаде метр. центри рибе продуцирало 15 до 30 хиљада метр. центри. А иако ових сличних неизрабљених појлавних земљишта има још много у нашој држави. Па када би се све јавне воде као зајворене воде манипулирале, уверавам госп. Министра да би годишње у државну благајну врло велика и замашна својта прихода улазила.

Ако жели госп. Министар да у нашој земљи постигне умножавање рибе, као и усјешно рибарење у нашим отвореним и јавним водама, онда је нужно да се на ове следеће три најважније околности велика пажња обрати:

1. да се хитно отклони путем најширожије наредбе бацање екслозивног материјала (бомби) по јавним и отвореним водама;
2. за време ловишта и мрештења рибе да се уопће минимално два месеца рибе не сме ловити, и то април и мај месец;
3. када се вода са појлавног земљишта услед водопада повуче у корићо реке, да се имају сви забарци, који постојају суви, са корићом реке скопчати, или из истих иакозвано младо рибије семе пажљиво у реку пренети.

Из свију горенаведених и необичних разлога молим у име целога рибарства, закупника и власника риболова најпокорније да благоизволи госп. Министар одобрити и путем наредбе одредити да је рибарење на појлавиштинама целе земље слободно као у зајвореним водама обављати и са пређама повратиак рибе у корићо реке сиречавајти, јер само на овај начин је могуће обилне и јешине живоине намирнице прибавити, и да се у смислу горе наведених трију штака најширожије наредбе и мере што пре предузму.

На концу молим најпокорније госп. Министра да благоизволи својим административним органима, односно надлежним властима одредити да се обнародује у званичним новинама, а иако исто путем добоша и у свима доленаведеним оштинама где се моји риболовни закупци проиђу, да није ником слободно без дозволе и приволе закупника рибу ловити и који се у том прекршају ухватио буде, да ће се у смислу закона најширожије казнити. Ту молбу за то поднашам, јер се на мојим риболовима под иштупом слободе формална анархија врши, све се насилно на овај начин сав мој годишњи приход уништи и мени огромна штета наноси.

Оштинне куда се моји риболови проиђу јесу следеће: у Дунаву – Беочин, Раковац, Каменица, Нови Сад, Пећоварадин, Каћ, Сремски Карловци, Горњи и Доњи Ковиљ, Гардиновци, Лок, Сланкамен, Рудолфсџаг, Ченџа, Сурдук, Белеџини и Ојава; на Тиси – Тишел, Мошорин, Перлез и Рудолфсџаг; на Тамциу – Сакуле, Баранда, Ојава и Севкерин.

У чврстој нади да ће Госп. Министар из јавног интереса уважити ову моју представку, бележим се.

С одличним поштовањем
Фрања Ловрековић, с.р.

Међутим, ако се остали прописи закона о риболову у сремским и мађарским водама нису строго извршивали, све што се тицало финансијског ефекта у државним риболовима извршило се са највећом тачношћу. Свака риболовна вода, било текућа, било стајаћа, издавана је под закуп, а власти су ишле наруку закупцима да би и они видели корист од риболова, како би се закупна цена све више дизала.

Закупац, кад је већ на лицитацији стекао искључиво право риболова на закупљеном воденом простору, ловио је у својој режији или је своје риболовно право преносио на рибаре који су му се тога ради обраћали. То је вршио на тај начин што је рибарима издавао своје одштампане и увек сликом арендатора снабдевене „рибарске дозволе“, за које је од њих наплаћивао одређену, често произвољну таксу. На пример, земунски арендатор, Шандор Штрајхер, са којим су београдски рибари највише долазили у додир, своје закупљене ритове ловио је у властитој режији, а свој речни риболовни хатар у Сави, који се протезао од Царске (Подгоричке) аде до савског железничког моста, наплаћивао је како пречанским, тако и нашим рибарима по 15 форинти годишње од чуна (влакарошима је два чуна рачунао као један), а за алов и лапташ по 30–40 форинти, допуштајући да му се то исплаћује у ратама. У једно време Штрајхер је држао и десну страну Дунава, више Земуна, до Чивутског фока испод Кишваре. Његове рибарске дозволе изгледале су овако.

Рибарска дозвола

Рибару Мих. Пејџр. из Београда дозвољавам да може у водама које сам узео у закују у Сави, у хајтару оишћина Обреж и Вишњојевци (до западног ћошка Подгоричке аде) у години 1908. са мрежама и бубњевицама рибу ловити. Ову дозволу издајем по прописима финансијалног ерара. Прије њоласка у лов имаде се пријавити Кр. финансијалној стјражи на Бурми. На захтев Кр. финансијалне стјраже или Кр. оружничтва имаде се дозвола показати.

Ову дозволу издајем по пропису новог Закона гледи риболова, ње мора сваки рибар имати државну ловну картиу и по њиме се строго држати вршећи рибарење. Рибарење може вршити само онај њосједник државне риболовнице, који буде имао и дозволу закујника риболова.

У Земуну,
17. марта 1908. год.

Шандор Штрајхер,
закујник риболова

Сличне су биле и дозволе других риболовних арендатора, који су своје закупом стечено право риболова, поред рада у властитој режији, искоришћавали још и издавањем својих рибарских дозвола по одређеној такси другим рибарима. Такви су нпр. били арендатори: Волф (који

је држао Саву од железничког моста до њеног ушћа, и десну страну Дунава од ушћа Саве до Старих Бановаца), Павле Мецгер (који је држао леву страну Дунава од горњег врха аде Бељарице до Борчанског Дунавца и рит од Расове до Каловите), Јован Атанацковић, Јозеф Лели и др.

Поред тих закупних рибарских дозвола, рибарима, како мајсторима, тако и њиховим помоћницима, издавале су аустријске државне власти још и свакоме лично њихову државну карту која се звала „Риболовница“ и која је за воде за које је важио хрватски закон о рибарству имала овакав облик.

Риболовница

Вриједи од 15. сриња 1911. год. до 24. вељаче 1912. год. за рибарској мајстору Мих. Пејџр. из Београда. Ову риболовницу ваља на позив органа јавне сираже, земаљских ливадара, чувара канала, надзирача лова, чувара риболова, пољара, лузара, оружника, на позив риболовних овлашћеника, њихових намешћеника предочиши (§ 23. закона). Риболовница гласи на особу, па се не смије рабиши по другој особи него на оно на које име гласи. За вријеме риболова ваља риболовницу собом носити.

У Земуну,
15. сриња 1911. год.

Управитељ
Кр. владин шајник
М. Н.

На полеђини карте било је означено време ловостаја (Schonzeit) за поједине врсте риба и печат власти која је риболовницу издала.

Сличног је облика била и мађарска државна карта, која се звала „Halászjegy“, а издавале су је мађарске државне власти рибарским мајсторима и њиховим помоћницима за риболове у Дунаву, Тамишу и Тиси.

ГЛАВНЕ ОДРЕДБЕ ЗАКОНА И ПРАВИЛНИКА О РИБОЛОВУ У СРБИЈИ ОД 27. ЈУЛА 1898. ГОДИНЕ

На дан 27. јула 1898. године обнародован је први закон о риболову у нашој држави, са потписима: краља Александра, министра народне привреде Симе Лозанића, министра унутрашњих дела Јеврема Андоновића и министра правде Косте Христића. Под ЗБр. 7454 од 28. децембра 1898. године министар Сима Лозанић прописао је Правилник за извршење тога закона.

Главне одредбе тога закона, уколико су се тицале искључиво београдског рибарства, састојале су се у следећем.

Право на риболов, уколико не би постојала никаква друга основана права сопствености припада:

- за Саву, Дунав и Дрину држави;
- за све остале реке, речице, потоке, затоке, баре итд. на општинским имањима оним општинама у чијем су хатару;
- у вештачким рибњаџима, барама и затокама на приватним имањима, као и у рекама и потоцима што протичу кроз приватна имања, сопственицима истих.

Сваки ко би хтео рибу ловити ма каквим справама, осим једне пецаљке са 1–2 удице мора имати рибарску карту коју је дужан собом носити и показивати је на захтев за то одређених органа. Рибарска карта даје се на годину дана и наплаћује се за целу календарску годину, па ма у које доба године била издата. Она гласи на име и може је употребити само онај на чије име гласи, члан његове породице који са њиме живи у заједници или његов плаћени служитељ. Помагачи у риболову онога који има карту не морају ову имати. Нико не сме са једном картом употребљавати више рибарских справа у једно исто време.

На карти ће бити означено: име, презиме, занимање и место становања онога коме се издаје; за коју је врсту справа наплаћена такса и колико; година за коју је карта издата; потпис и печат власти која је карту издала, и најважније одредбе законских прописа о риболову.

Рибарске карте израђиваће и властима раздавати Министарство народне привреде. Власти су дужне свакоме ко им се за рибарску карту обрати издати му је по наплати таксе, и то: за Саву, Дунав и Дрину надлежне су полицијске, а за остале риболовне воде општинске власти. Онај ко има рибарску карту може рибу ловити ма на коме незакупљеном риболовном месту што припада општини која му је карту издала, или ма на коме незакупљеном месту у Сави, Дунаву и Дрини, ако му је карту издала полицијска власт.

За рибарску карту плаћа се такса према врсти справа на чију употребу карта даје право, и то:

- за справе прве врсте, где спадају алов и лапташ, плаћа се 60 динара;

- за справе друге врсте, где спадају велики и мали рибарски струк, трбок, влак, кеца, кусака, бубањ (с правом на једновремену употребу до 30 комада у Сави, Дунаву, Дрини и барама, и до 10 комада у осталим водама), метлице, рогач, маказе, велики черенац, суп, као и све овде поменуте справе које захтевају употребу чуна или чамца (осим алова и лапташа), плаћа се 15 динара;

- за справе треће врсте, где спадају мали черенац, црпац, сертма, загажањ (до 5 метара дужине), вршка, остве, кошар и уопште све омање справе којима се ради поред обале и без употребе чуна или чамца, плаћа се 2 динара.

Поред ових такса наплаћиваће се и 0,50 динара за саму карту.

Онај ко има карту за једну врсту справа, има право служити се ма којом справом што припада тој врсти, али нема права служити се са

више справа у једно исто време, изузимајући случај да има онолико карата са колико справа ради једновремено.

У риболову забрањена је употреба пређа ако им окца немају прописану минималну величину (страну квадрата): код справа прве врсте 30 мм, код справа друге врсте 20 мм, а код справа треће врсте 10 мм. Код алова највише једна трећина пређе може имати окца од 20 мм, а највише једна трећина окца од 30 мм; остатак пређе не може имати окца мања од 40 мм.

Никаквим справама не сме се преградити више од половине текуће воде. Исто тако ни направе које се подижу у циљу риболова (заграде, супови и др.) не смеју заузимати више од пола речног корита и морају се у случају напуштања риболова одмах дићи из речног корита.

У време икрања риба се не сме ловити; тако исто не сме се уопште ловити ако нема прописну величину. Правилником је одређено време које се има сматрати као време икрања, а тако исто прописане су минималне величине испод којих се не сме риба ловити.

Најстроже је забрањено у риболову употребљавати динамит или какве друге експлозивне материје, а тако исто и сва средства којим се риба опија или трује. У воде у којима риба живи забрањено је без нарочитог одобрења бацати материје које риби шкоде. Тако исто је забрањено и исцрпљивање воде ради риболова.

За оне који се огреше о одредбе Закона и Правилника о риболову прописане су казне: наплаћене казне уносе се у државну или општинску касу. Са казнама је скопчано и одузимање уловљене рибе; ако је кривац ловио справама чија је употреба забрањена, поред казни одузеће му се и справе. Казне изриче и извршује надлежна полицијска власт, ако је дело учињено на Сави, Дунаву или Дрини, или надлежни општински суд у чијем је хатару дело учињено.

Да би се имала слика о томе како је у то време изгледао какав уговор о закупу риболова, на шта се у њему пазило и о чему је уопште у њему била реч, овде ће бити исписан један од таквих уговора из тога времена.

Уговор

Између села Жаркова са једне сѝране и М. П. рибара из Београда са друге сѝране, о закупу риболова у провали „Вилиману“ и риѝу „Црњачи“ у хайару села Жаркова, са обе сѝране насѝа, закључен данас на следећи начин:

1. село издаје ѓорњем закупуѝу ѝај риболов за шесѝ ѓодина, и ѝо од 1. маја ове 1899. до 1. маја 1905. ѓодине, за цену од шесѝ сѝоѝѝина динара ѓодишње;

2. закупуѝац је дужан исѝлађиваѝи аренду сваке ѓодине на дан 1. маја унаѝред за целу ѓодину;

3. осим закуйца и лица која он овластии, сваком је другом забрањено ловити рибу у поменутиим риболовним њосијорима;

4. закуйцу је дозвољено извршивати у „Вилиману“ и „Црњачи“ све радове њојребне за циљеве риболова, као њир. њоравњавање и чиићење дна, кресање обале ради њрављења месииа за извлачење алова ијид., само му се не дозвољава да озрађивањем сиречава најјајање сеоске сииоке у риболовној води и да забрањује на води сечење леда, на ишио ће имаии њраво оиииина села Жаркова;

5. село је дужно чинити све услуге закуйцу ради олакшавања чувања риболова, а суд оиииине села Жаркова узимаће у њосијуак све његове жалбе и ишужбе њрошвиу оних који се буду озрашили о његова њрава;

6. оваква два равногласна уговора њојврдиће се њолицииском влашћу и свака уговарајућа сирана да има њо један њримерак код себе; ишаксу за њојврду да илаици закуйца.

Жарково, 10. јуна 1899.

Уговорачи:

за село Жарково: њуномоћник Петтар Огабаишић
закуйца: М. П., рибар из Београда.

(Печати оиииине жарковачке и њојврда среског начелсиива)

ГЛАВНЕ ОДРЕДБЕ ЗАКОНА И ПРАВИЛНИКА О РИБОЛОВУ У СРБИЈИ ОД 27. МАЈА 1911. ГОДИНЕ

На дан 27. маја 1911. године обнародован је други закон о риболову у нашој земљи, са потписима: краља Петра, председника Министарског савета Николе Пашића, министра иностраних дела Мил. Миловановића, министра финансија Стојана Протића, министра војног Свет. Степановића, министра народне привреде Јаше Продановића, министра правде Косте Тимотијевића и министра грађевина В. Вуловића. Под ПБр. 8381 од 24. априла 1912. године тадашњи министар народне привреде, Милан Капетановић, прописао је Правилник за извршење тога закона.

Уколико се тиче разлике између овога закона и оног ранијег од 1898. године искључиво у погледу београдског рибарства, она није велика. Право на риболов у Сави, Дунаву и Дрини остало је опет да припада држави; за остале реке и речице општинама кроз чији хатар протичу, а за мање текуће воде (потоке) или стајаће воде (затоке, баре) сопственицима имања кроз која пролазе, у границама дотичног имања.

Начин на који ће држава и општине искоришћавати своје право риболова остао је исти као и у старом закону; појединци су стицали

право на риболов у Сави, Дунаву и Дрини куповином државне рибарске карте, али је при том разлика од старог закона била у овоме: рибарске карте су биле подељене на две класе (наместо три, као раније), од којих је прва класа стајала 60 динара, а друга 15 динара. У прву класу, поред алова и лапташа, увршћен је и пампурски струк (са правом на једновремену употребу до четири таква струка), а у другу класу увршћен је и морунски струк, као и суп. Овај који има карту прве класе може се по вољи служити справама или прве или друге класе, али се не може

Сл. 44. – Принц Ђорђе као престољонаследник на двору Карађорђевића Краљевић је поред мајтемајике заволео и рибарство, а свој професора Пејровића смањирао дружим оцем. Много је допринео да се Пејровићева рибарска дружина у Београду ојача.

(Музеј града Београда; снимак из 1905. године у Београду; аутор фотографије непознат)

истовремено служити и једном и другом врстом справа. У погледу рибарских карата разлика је између новог и старог закона у томе што се по новом закону за омање справе, којима се риба лови без превозних средстава (чуна, чамца), као што су пецаљка, мала сертма, загажња, мали обалски черенац, ђелберија, мала вршка и кош, риболов је допуштен бесплатно и без рибарске карте. Рибарске карте биле су, углавном, исте онакве као и раније, само је на њима изостављено означавање до које се величине риба не сме ловити и кад је забрањен лов појединих врста риба због мрестења.

Риболовне забране су, углавном, остале исте, само је забрана употребе експлозивних, отровних и наркотичких средстава допуњена забраном да се риба лови помоћу ватреног оружја или набадањем помоћу оства или харпуна.

Али битна разлика између овога закона и онога од 1898. године, и нарочита одлика новог закона, која би моћно допринела развоју рибарства у нашој земљи да то нису спречили ратови 1912–1918. године састојала се у овоме:

– у одредбама о подстицању приватне иницијативе за подизање рибарства, о повластицама приватним лицима, удружењима, општинама, срезовима, окрузима и манастирима при подизању вештачких рибњака;

– у одредбама о издавању под закуп појединих риболовних места или водених простора;

– у одредбама о организирању рибарских удружења са циљем да заједнички раде на заштити општих интереса у рибарству, а са нарочитим обавезама и повластицама предвиђеним Законом и Правилником;

– у оснивању Фонда за унапређење рибарства у земљи, који се оснива при Министарству народне привреде и којим ће руководити Управа фондова, а располагати Министарство.

Фонд за унапређење рибарства састављају:

– приходи од експлоатације државних риболова;

– приходи од новчаних казни за иступе, преступе и кривице против одредаба Закона о риболову;

– приходи од пропалих кауција по истом закону;

– приходи од продаје државних рибарских карата и закупа државних риболова.

Фонд се има употребљавати: за набавку и размножавање у земљи појединих врста риба и ракова; за награђивање појединих приватних лица за остварење вештачких рибњака; за проучавање рибарства у земљи и на страни, покушаје и експерименте о размножавању и гајењу риба; за набавке, штампање и хонорисање дела, расправа, пројеката и планова о рибарству, који морају имати практичан карактер.

Казне за иступе, преступе и кривице у риболову су појачане, као и непосредни надзор над извршавањем одредаба Закона о риболову. Тај надзор имали су вршити: за риболове у Сави, Дунаву и Дрини пограни-

чни царински стражари, под надзором царинарница, а за риболове у осталим водама органи полицијских и општинских власти, чувари поља, чувари шума и чувари лова.

Закон је, са својим правилником, важио до аустријске окупације 1914. године, кад је замењен неколиким специјалним наређењима аустријске власти. На дан 2. маја 1917. године обнародована је једна врста закона о риболову у Србији, која је носила наслов:

НАРЕДБА О РИБОЛОВУ И ХВАТАЊУ РАКОВА У ПОДРУЧЈУ ВОЈНЕ ГЛАВНЕ ГУБЕРНИЈЕ У СРБИЈИ ОД 2. МАЈА 1917. ГОДИНЕ

Наредба је садржала 13 чланова, чије су главне одредбе биле следеће.

Искоришћавање риболова у Дунаву и Сави, као и на водоплавним теренима у подручју тих река, врши војна управа у сопственој режији, преко риболовних станица које су нарочито у том циљу основане и које стоје под управом средишне риболовне станице у Београду (Цар. и краљ. редарствено рибарство у Београду).

„У поменутих водама допуштен је риболов удицом (пецање као спорт) само часницима, војним чиновницима и цивилним комесарима војне главне губерније у Србији, у законом дозвољеном времену. У погледу времена за поштеду рибе у Дунаву важи одредба угарског члана 19 од 1888. год., а у Сави законски члан од 6. априла 1906. год. с наредбом краљ. хрватске земаљске владе од 20. фебруара 1907.“

Наредбом се тада прописује време за које је забрањен лов појединих врста риба и минималне величине испод којих се риба не сме ловити. Ти су прописи нешто строжи но они у нашем закону од 1911. године.

За остале риболовне воде (осим Саве и Дунава) може се одобрити лов и приватним цивилним лицима пошто добију за то одобрење и плате прописну таксу. Али војна управа задржава себи право да и то забрани, привремено или стално, кад то нађе за потребно. Таксе за рибарске дозволе (карте) плаћају само цивилна лица, и то: за риболов ради властите употребе 3 круне, а за лов мрежама ради продаје 30 круна.

Мреже за риболов не смеју од 1. јануара до 31. јула имати окца ужа од 40 мм, а ван тога рока ужа од 20 мм. Мрежама се при риболову не сме преградити више од половине ширине дотичне воде.

Забрањују се вршке, тровање риба и лов експлозивима. Тако се исто забрањује упуштање у воде, у којима риба живи, за њу штетних материја.

Рибу могу продавати само они на чијим је картама то нарочито назначено. Продавци рибе су обавезни да најпре подмире потребу цар. и краљ. војске, а преостатак могу продавати грађанству, али то само за

продају рибе утврђеним трговима, по утврђеној цени, коју с времена на време буде одређивало цар. и краљ. редарствено заповедништво у Београду, односно ц. и кр. окружно заповедништво дотичног округа. Војне станице неће продавати рибу грађанству.

Сваки прекршај горњих одредаба казниће се одузимањем рибарске карте и прибора, као и глобом од 2 000 круна (односно затвором од 6 недеља), уколико тај прекршај не би собом повлачио већу казну.

Пошто је за време аустријске окупације било тешко доћи до потребног рибарског алата, војна власт је наредила реквизицију тога алата код свију оних који су га у то време имали. Из куће писца ових редова однесено је тада неколико алова, лапташа и другог рибарског алата, па је све то предато војној риболовној станици (Militärfischerei) на Дунавском кеју, као и неколико пишчевих рибарских чамаца и барки и друга рибарска опрема.

Наредба аустријске власти престала је важити кад је земља ослобођена окупације, па је одмах поново ступио у живот наш прератни закон о риболову од 1911. године са својим правилником. Он је пре две године замењен новим законом о риболову, који је данас на снази; о њему неће бити говора овде где је реч само о риболовима у подручју Београда пре завршетка светског рата.

ОБИЧАЈНО ПРАВО У МЕЂУСОБНИМ РИБАРСКИМ ОДНОСИМА

Законски прописи и наређења власти нису били једини фактори у међусобним рибарским правним односима код београдских рибара. Од незапамћених времена одржавале су се међу њима извесне конвенционалности које нису биле наметнуте писаним законима и наређењима, већ својом целисходношћу и тежњом да ти односи буду нормални и правични. Такве конвенционалности постале су доцније као неко обичајно право и у томе су се облику одржавале боље и чвршће но ма какви, па и најстрожи законски прописи.

Неке од таквих конвенционалности, које ћу овде навести, тичале су се саме технике риболова и уведене су у циљу да се избегну сукоби међу рибарима при њиховом раду, а зна се да рибари нису баш много мирољубив елеменат.

1. Одвајкада се на аловским метовима одржавао такав ред да се на њима, кад је време за рад великог алова, нису смели забацивати рибарски струкови, правити веје (нагомилано густо грање око кога би се окупљала и задржавала риба), ваге (коље побијено у песак на прудовима, на коме се налази платформа исплетена од шибља, за пецање рибе или за рад са черенцем или кршашем), супови или ма какве друге сталне направе које би онемогућавале рад алова на мету.

2. Кад је у једно време бивало у Београду више алова но што има у његовој околини добрих метова онда, да међу онима што раде алови-ма не би долазило до сукоба, рибарски мајстори су извлачили коцку која је одређивала који ће алов и кога дана радити на одређеном мету. Често су се, кад има много алова, а мало подесних метова, коцком одређивала по 2–3 алова који ће истовремено радити на једноме мету. То се радило у време „плове“, кад влакароши осете да риба нагиње масама уз воду; тада се радило „штренг“, тј. други се алов разбацује и распростире по води још пре но што је први пришао крају. Тиме се постизало то да се не пропушта да риба преко мета слободно пролази за време између два узастопна разбацавања алова. Два алова, која су тако радила на истоме мету, радила су или сваки за себе, или ортачки, делећи сутрадан међу собом на равне талове пазар од рибе.

3. Кад је на једноме аловском мету један алов већ „заузео позицију“, тј. стао са својим чамцем уз обалу на месту на коме ће радити, други неки алов који би ту наишао не сме радити на истом мету док га први не напусти. Ако је први алов ту радио „на храну“, тј. ако је ту разбацавао храну (обично куван јечам), довољно је било да му ту стоје „тиричке“ (дугачке хоризонталне мотке пребачене преко раклџастиг високог коља, на које се алов набацује ради сушења), па да други који алов не сме на томе мету радити док онај први мет не напусти.

4. Кад више лапташа раде на једноме истом воденом простору, они морају радити по лапташком пропису „рина ми је, рина ти је“, тј. док један лапташ „тера рину“, други сме распрострти лапташ и терати рину само поред њега или на толиком растојању испод њега да први лапташ има довољно простора за рад. То исто важи и за влак, као и за грундкорн. Мале мреже, као кеца и кусака, не сметају једна другој.

Друге од поменутих конвенционалности тицале су се начина деобе пазара од рибе међу ортацима. Пошто су сви што раде једним алатом (аловом, лапташем, влаком, бубњевима, струковима) увек ортаци у томе послу и раде на одређени „тал“, тај је тал одређен споразумом међу ортацима и такав какав је одвајкада одређен врло ретко се, и само у изузетним случајевима мењао. И то је била једна врста обичајног права, која се тако поштовала и одржавала да се међу београдским рибарима не памти случај каквога спора око деобе пазара.

Кад се нпр. радило аловом или лапташем, у једно време се пазар делио на овај начин: подели се на два једнака дела, па се један део подели опет на једнаке делове на оне који су радили (рачунајући ту и власника алата ако је и он суделовао у раду), а други је део припадао самоме власнику, али са обавезом да од тога свога тала исплати „комун“ (потрошену за време лова најпотребнију храну: хлеб, со, лук, паприку, сирће), затим да мештеру преда 10% од тога свог тала на име „мештерпеца“, тј. оправке мреже; тај новац мештер је имао право раздели-ти на момке како је хтео, обично према томе колико му је који од њих

помагао на тој оправци. Остатак новца, после тих обавезних издатака, припадао је власнику алата као његов чист тал.

Доцније је уведен други један начин поделе пазара, који је одвајкада био одржаван код смедеревских рибара. То је начин „на девет талова“, који се састојао у овоме: пошто се из пазара „извади комун“, остатак се подели на девет једнаких делова, од којих три припадају власнику алата, а осталих шест се разделе на једнаке талове онима који су суделовали у раду власниковим алатом. Ако се, дакле, радило аловом, сваки од четири момка добија по $1\frac{1}{2}$ тал од оних девет талова; ако се радило лапташем, сваки од шест момака добија девети тал од целокупног пазара (пошто се од овога одбио комун). Власник тада даје, према случају, понешто мештеру као мештерпез, а овај то разделеује себи и момцима по своме нахођењу.

Те су конвенционалности одвајкада биле тако укорене међу београдским рибарима да, као што је поменуто, у томе погледу није никад долазило ни до каквих спорова. Неке су од њих ушле и у Закон о риболову од 1912. године и боље прецизиране Правилником за извршење тога закона. Међутим, о њима нема ни помена у закону о риболову за Хрватску и Славонију, као ни у мађарском закону, иако су се оне тако исто и одвајкада одржавале и међу рибарима у суседној монархији.

Све је то данас, бар за београдске рибаре, постало излишно и бесциљно пошто у Београду данас не раде више од 1–2 алова и лапгаша, па и то само с времена на време. А прилике у којима се данас ради другачије су у свему од оних што су биле некада, па су и међусобни односи рибара такође различни од негдашњих.

ОСМИ ОДЕЉАК

ПРЕРАТНЕ БЕОГРАДСКЕ РИБАРСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

И по каквим писменим подацима, ни по рибарским предањима, не може се знати да ли је код негдашњих београдских рибара, за време раније турске владавине, било каквих год рибарских организација у њиховом послу. Може се сматрати као врло вероватно да тога у оно време није било, јер рибари који су радили на велико на београдским ловиштима били су Турци, а тај свет онога времена није знао ни за какве организације у томе послу, нити је за њих било какве нарочите потребе. Потлачени Срби или су ловили рибу кришом, примитивним алатом који су могли сами себи створити, или су радили као рибарски момци код турских рибара што су радили великим алатом: мрежама, великим рибарским струковима и такумима (морунским струковима). Историчар Драг. Павловић, који је проучавао бечке архиве из доба аустријске окупације Србије 1718–1739. године и у њима налазио податке о разним врстама радиности у Београду за то време, није нашао никаква трага о каквим год пословним организацијама које су остале од турске владавине.

БЕОГРАДСКИ РИБАРСКИ ЕСНАФ

Међутим, после Другог српског устанка већ има трага о томе да је у то време у Београду било наших српских рибара који су слободно обављали тај занат, па да је чак тада постојао и неки зачетак рибарског еснафа. У књизи др Тих. Ђорђевића „Архивска грађа за занате и еснафе у Србији од Другог устанка до еснафске уредбе 1847. године“ (Српски етнографски зборник, XXXIII, 1925) не каже се ништа изрично о томе, али наводи се да је нпр. сачуван „Тештер арачки вароши београдске 1825 лета“, као и онај од 1927. године, у којима има о томе подата-

ка. Тако, из тефтера из 1825. године види се да је те године у Београду било 7 аласа арачких глава (али се не види да ли су припадали еснафу), а у тефтеру из 1827. године, под рубриком „Преводи суму из свију еснафа“ наведено је најпре 4 аласа, а затим још 2 аласа у прегледу занимања и заната „ван еснафа“. Пошто у те тефтере нису улазили турски аласи, а она 4 аласа су под рубриком „Из свију еснафа“, значило би да је у то време за наше аласе постојао неки еснаф. Списак заната и занатлија из 1836. године (прилог уз наведену књигу) показује да је те године у Београду одиста било српских аласа, међу којима је био и један „ћесаро-краљевски поданик“.

На дан 21. јула 1845. године под ПН^о 3131 Попечителство унутрених дела извештава Државни совет да је састављен пројекат за еснафску уредбу и шаље му се „на благорасмотреније“. У пројекту у члану 13 предвиђено је 26 еснафа, међу којима је под бројем 25 „аласки еснаф“.

На дан 4. августа 1845. године под ПН^о 3309 Попечителство унутрених дела опет пише Државном совету и шаље му пројекат за еснафску уредбу „на даље његово надлежно употребленије“. У параграфу 10 пројекта цело се занатство дели на 34 врсте, међу којима су под бројем 33 „рибари“. У параграфу 33 дели се цело еснафство на 23 еснафа који се сви набрајају; под бројем 21 наводи се еснаф „баштованциски с рибари“.

На дан 4. септембра 1845. године Попечителство иностраних дела под № 1475 моли од своје стране Државни совет да се што пре обнародује еснафска уредба како би се уредио однос између наших људи и странаца на које се непрестано гомилају тужбе што уживају сва права, а не сносе никакве терете.

Напослетку, на дан 16. августа 1847. године Књаз извештава Совет да је под 13. августом № 527 потписао Уредбу о еснафима. На њој су потписи књаза Александра Карађорђевића, вицепреседатеља Совета Стефана Стефановића, попечитеља Иностранних дела Аврама Петронијевића и главног секретара Совета Јована Стејића, са печатом Књаза и Совета. У тој уредби, у списку еснафа, не помиње се изрично и Рибарски еснаф, али је, како изгледа, после њеног обнародовања протумачено да се међу еснафе има уврстити и тај еснаф. И тачно је да је Рибарски еснаф од тога времена без прекида и стварно функционисао са истим правима и дужностима као и остали еснафи, и пред земаљским властима званично представљао скуп београдских рибара. Он је имао свога старешину, који се раније звао „устабаша“, и чланове управе који су, кад се за то указивала потреба, држали своје састанке „лонце“, па на овима доносили одлуке обавезне за све београдске рибаре. Државне власти су се за рибарска питања редовно обраћале управи Еснафа, преко њега издавале и саопштавале своја наређења и само преко њега општите са рибарима појединцима. Еснаф се, са своје стране, за све што је задирало у интересе београдских рибара непосредно обраћао властима и примао њихове одлуке и наређења. О томе какве је врсте

послова обављао тадашњи рибарски еснаф може се добити слика из ових неколиких, у његовој прератној архиви сачуваних аката.

Под 28. јуном 1884. године старешина Еснафа рибарског, Игњат Бранковић, моли Управу вароши Београда да одобри београдским рибарима да могу на дунавској обали, а на месту које Управа нађе за подесно, подићи дућане у којима ће стално продавати рибу. По тој молби, а у споразуму са Судом општине београдске, Управа је одредила комисију која је по прегледу земљишта нашла најподесније место, па према мишљењу комисије, а у сагласности са Судом општинским, под № 1547 од 26. септембра 1884. године доноси одлуку: да београдски рибари могу на земљишту испод Дунавске улице и Ботаничке баште подићи дућане за продају рибе, са одобрењем да зими могу рибу продавати и на Великој пијаци као и до тада, на одређеном за то месту. Акт су потписали управник вароши Београда, Живко Блазнавац, и физикус др Стејић.

Месеца октобра 1891. године Еснаф се обраћа министру финансија молбом да се рибари ослободе плаћања трошарине на рибу из разлога што они соли само ону рибу што је нису могли продати у свежеј стању, па би је морали бацати кад је не би усољавали. Пошто се молба косила са чланом 2 и чланом 4 тачке 7 Закона о трошарини, то Министарство под ЦБр. 7645 од 9. новембра 1891. године извештава Рибарски еснаф да се молба овога не може уважити. На акту је потписан председник Министарског савета, заступник министра финансија – Никола Пашић.

Под ПБр. 5991 од 13. септембра 1898. године министар народне привреде, Сима Лозанић, препоручује Управи града Београда да од београдских еснафа, па и од Еснафа рибарског, наплаћује разрезане суме за занатски пензиони фонд.

Под ПБр. 1028 од 16. фебруара 1899. године Министарство народне привреде шаље Еснафу рибарском своју одлуку о томе да ли страни поданици имају право гласати и бити бирани на еснафским скупштинама. Одлука гласи: по смислу параграфа § 129, 130 и 131 еснафске уредбе, страни поданици, као чланови Еснафа, немају право гласа на еснафским скупштинама, нити могу бити бирани за еснафске часнике.

Под ЗБр. 987 од 3. марта 1899. године Министарство народне привреде саопштило је, преко Управе града Београда, Београдском рибарском еснафу акт следеће садржине:

„Еснаф рибарски из Смедерева доставио је Министру народне привреде да рибари из суседне монархије Аустро-Угарске лове рибу у Сави и Дунаву и у оно време кад је чланом 17 Правилника о извршењу закона о риболову то забрањено, па рибу у то време уносе у Србију и продају је. Одлуком министра забрањује се тај увоз рибе у то време (забрањене врсте риба), а ако се таква риба унесе, има се одмах жива пустити у Саву, односно у Дунав; са угинулом рибом поступити по закону.“

Под бр. 5386 од 10. марта 1899. године Управа града Београда саопштава „еснафу аласком“ акт министра народне привреде ПБр. 1338 од 27. фебруара 1899. године који гласи:

„Многи еснафи и поједина лица занатлијског реда обраћају ми се непосредно разним молбама, жалбама и тужбама, а више пута упућују и поједина питања, тражећи објашњења о појединим прописима еснафске уредбе. Ово појединачно и непосредно обраћање подручном ми Министарству изазива често дугу и излишну преписку, а уз то отежава правилан и једнообразан рад. Да би се те сметње отклониле, решио сам да се у свакоме окружном месту образује старешински одбор, по примеру старешинског одбора у Београду, и то тако: 1. да у сваком буде најмање пет чланова; 2. да избор чланова изврше све старешине у месту; 3. да сваки члан буде у одбору све дотле док је старешина дотичног еснафа.

Овим одборницима биће дужност: 1. да примају жалбе, тужбе, молбе и питања од свих еснафа и свих еснафских чланова; 2. да све примљене предмете са својим мишљењем спроводе подручном ми министарству; 3. да све наредбе, упутства и објашњења, које ја будем издавао по еснафским пословима, доставља свима еснафима у округу; 4. да мотри да сви еснафи и на време извршују моје наредбе и наредбе полицијских власти, и да се у свему придржавају еснафске уредбе; 5. да ми достављају неправилну радњу еснафских старешина и управа; 6. да ми подносе предлоге којима би циљ био унапређење занатства у земљи.

Да би одбор могао подмиривати своје канцеларијске трошкове, он ће разрезати прирез на све еснафе, и то према њиховом имућству. Прирез ће вредити пошто га ја одобрим.“

Управа града Београда под горњим бројем и датумом тражи од Београдског рибарског еснафа да је извести о пријему ове министрове одлуке и да одмах по њој поступи.

Под бр. 9035 од 12. априла 1899. године Управа града саопштава Еснафу рибарском следеће објашњење министра народне привреде ЗБр. 1838 од 7. априла 1899. године:

„На питање једне полицијске власти да ли се у пограничним рекама риба сме и ноћу ловити, кад о томе нема никаквих напомена ни у закону о риболову, ни у његовом правилнику, дајем ово објашњење: саобраћај на пограничним рекама врши се у смислу чл. 6 закона царинског, од изласка до заласка сунца; по чл. 4 истога закона сви бродови морају пристајати на оним местима пограничних река, која је за то царинарница одредила. То важи и за чамце, оранице и друга подвозна средства, којима се погранични саобраћај становника врши, било за одржавање везе са противном страном, било због риболова, па је због тога и правилном службе пограничне жандармерије прописано да сви чамци, оранице и остали возови морају ноћу бити на одређеном месту и под надзором царинским, који се састоји у томе што се кључеви чувају преко ноћ у царинарници.

По свему овоме, ловљење рибе ноћу немогућно је, како по овим царинским прописима, тако и по томе што се при ноћном риболову не може контролисати ловљење рибе по врстама које се када смеју, а када не смеју ловити, и по крупноћи која је правилником за извршење закона о риболову прописана. Изузетно од овога риболов ноћу може се допустити само закупцима риболова у пограничним рекама, ако се обвезу: 1. да ће се за сваки ноћни риболов претходно пријављивати дотичној царинарници; 2. да ће ловити само ону и онакву рибу која је у то доба године допуштена; 3. да ће сву уловљену рибу доносити пред царинарницу и подвргавати је њеном прегледу; 4. да за сваки царински преступ, који би купац или његови момци учинили, он одговара по царинском закону, поред одговорности који га за поједине кривице очекује по закону о риболову и његовом правилнику.“

После неколико месеци, а као одговор на наведено објашњење министра народне привреде о извршавању царинских прописа при риболову, Еснаф рибарски је под 20. децембром 1899. године упутио министру финансија представку ове садржине:

„Наредбом београдске царинарнице СЦБр. 12977 од 25. октобра 1899. године прописане су, између осталог, ове мере: 1. рибарима се за рад са великим алатом (аловом и лапташем) може одобрити задржавање на води највише пет дана, рачунајући од онда кад се буде пријавило царинским органима да се полази на рад, а највише 24 сата за остале алате; 2. сваки рибар мора при поласку на рад казати на коме ће простору ноћу радити, и то ће му се нарочито у рибарској књижици назначити; 3. ноћивање и уопште искрцавање, било дању, било ноћу, на нашој обали између стража забрањује се, изузимајући случајеве какве опасности на води.

Остале мере, садржане у поменутој наредби царинарнице и потребне су и корисне, али еснаф рибарски узима слободу обратити пажњу госп. министра на то да су горе побројане мере под 1,2 и 3 претерано строге и да оне потпуно онемогућавају извесне врсте риболова, и то баш оне за које су потребни највећи алати, највећи трошкови и за које држава наплаћује рибарима највећу таксу. Тако:

1. Риболов лапташем захтева велику послугу, велике трошкове и далека путовања, а састоји се у томе што се велика мрежа лапташ вуче на врло великим растојањима, као што је, на пример, од Шапца или од Царске аде до Београда. За такве риболове често пута само путовање до полазног места за лов траје по неколико дана, а сам рад, кад се поред тога десе још и оправке исквареног алата и раздеране пређе, захтева још више времена. А за ову врсту риболова и сам је закон дао право задржавања за дуже време, пошто свакоме рибару његова купљена рибарска карта даје право да лови рибу од ушћа Дрине до ушћа Тимока. Тако исто време од пет дана мало је и за струкарину, која опет тражи премештање и тражење погодних места, а ово захтева дуже време.

2. За риболове код којих је иоле развијенији рад, немогућно је при поласку знати и царинарници изјавити на коме ће се простору радити, а нарочито за оне врсте алата са којима се ради непрестано путујући, као што су: лапташ, пирић, влак, кусака, сачма и др.

3. Немогућно је и замислити ма какав рад на текућој и брзој води ако није допуштено искрцавање на обалу, било дању, било ноћу. Рибаре често ухвати на води ветар, који им не да радити ни путовати, а још чешће се дешава да пређа закачи о кладу, пањ, ленгер и др. на дну воде, па се исцепа, распара и треба је крпити и оправљати, што не може бити без искрцавања на једну или другу обалу.

Подносећи госп. министру ове разлоге, Рибарски еснаф га моли да, задржавши у снази све остале наредбе царинарнице, укине наведене три тачке, заменивши их тиме да царинарски органи уписују у рибарске књижице чланове еснафа да се рибар одиста пријавио царинарници при поласку на рад и да му се, ако ће радити великим алатом, може одобрити за тај рад време од десет дана, а за мали алат 24 сата. У велики алат имали би се уврстити и велики рибарски струкови. Финансијске страже, шилбоци и патроле могле би, при сусрету са рибарима, прегледати им чамце и барке са рибом и записивати им у рибарске књижице кад је преглед извршен и шта је њиме нађено.“

Писац ових редова се, као ондашњи члан Београдског рибарског еснафа, сећа да је горњу представку однео тадашњем министру финансија лично а устабаша Еснафа и поред свих царинских строгости у то време успео убедити министра о оправданости и потреби укидања поменутих царинских наредаба које су претиле да сасвим угуше риболов на нашој половини Саве и Дунава. Министар се одазвао молби Еснафа и те наредбе оповргао.

Под 14. јуном 1897. године Еснаф је поднео министру народне привреде следећу представку која показује колико је у њему вођено рачуна и о моралним интересима његових чланова. Представка је гласила:

„У току последњих година јако се на води намножило разних беспосличара, сумњивих људи и људи без икаквог сталног занимања, који врше или кријумчарење по Сави и Дунаву, или друга каква кажњива дела. Такви људи, присвојивши себи назив рибара, заклањају се за слободу риболова и као тобожњи рибари остају недирнути од стране пограничних власти. Својим радом, пак, они навлаче љагу на праве, занатске рибаре и рибарски еснаф, који од тога трпи и моралне и материјалне штете.

Да би се томе стало на пут, еснаф рибарски налази да би било и у интересу његових чланова и у интересу опште безбедности да се предузму овакве мере.

1. Да сваки рибар који припада београдској општини, био он мајстор, калфа или шегрт, мора имати од Рибарског еснафа буквицу у којој ће бити његово име, презиме, године старости, место рођења, чији је поданик, време од кад стално ради рибарски занат, као и то да ли је мајстор, калфа или шегрт рибарски.

2. Да се карте прве и друге врсте издају само мајсторима који су при тражењу карата од полицијских власти дужни ове уверити својом буквицом да су одиста мајстори.

3. Кад рибарски момци лове без присуства свога мајстора са чијом картом раде, дужни су имати писмено овлашћење тога мајстора, оверено од стране еснафа.

4. Да пограничне страже и полицијске власти допуштају рибарски посао само оним рибарима из београдске општине, који поред рибарске карте имају још и такву буквицу.

Еснаф, поред овога, налази да би било у интересу заштите и риболова и опште безбедности кад би се сличне мере предузеле и према свима рибарима, дуж целе границе. Само што би у таквоме случају еснафску буквицу имало да за рибаре ван београдске општине замени уверење оне општине у којој они стално живе; у уверењу би се имало тврдити да су они српски поданици, житељи дотичне општине и да их суд општински познаје као исправне грађане.“

Министар народне привреде је у потпуности усвојио ове разлоге и предлог Рибарског еснафа и својим претписом ПБр. 3905 од 25. јула 1897. године наредио Управи града Београда, а ова Еснафу под бр. 16149 од 31. јула да сваки рибар који припада београдској општини, био он мајстор, калфа или шегрт, мора имати од Еснафа онакву буквицу каква је од стране овога предложена. То је имало за ефекат нестанак беспосличара на Сави и Дунаву и оних који су дотле, на рачун риболова, обављали на води кажњиве послове.

Под 20. октобром 1900. године Еснаф рибарски обраћа се министру финансија представком о томе колико је штетно и за Еснаф и за државну касу то што рибари београдски нису сви груписани на једном месту; то повећава државне издатке на органе који врше контролу и наплаћују таксе, јер се такви органи морају одржавати на више места. Старешина Рибарског еснафа, Божидар Ђирић, моли министра за наређење да се сви рибари (којих има и на савском и на дунавском пристаништу) групишу на Дунаву, чиме би се олакшала контрола и смањили издаци за чиновнике и стражаре.

Месеца новембра 1903. године Еснаф упућује Управи Општинске трошарине у Београду акт ове садржине:

„По досадашњој пракси трошарина на свежу рибу при уласку у варош наплаћује се: 1. на царинарници; 2. на свакој станици; 3. на дунавском кеју. Трошарину под 1 наплаћују царинске власти; ону под 2 нарочити општински позорници који наплаћују и трошарину за остале животне намирнице; за наплаћивање трошарине на дунавском кеју општина одржава нарочите органе који раде искључиво тај посао.

Међутим, овом еснафу је познато да одржавање тих органа на дунавском кеју општину кошта толико да јој остаје посве незнатна сума као чист приход. Прошле године су, на пример, трошарински органи наплатили трошарину на отприлике 30 000 кг рибе, што чини око 1 500

динара, а издаци су по свој прилици премашили ту суму, тако да општинској каси или није остало ништа, или је остало нешто врло мало.

Да би и Управа Трошарине имала од тога какав сигуран чист приход, а да би и за Еснаф рибарски, који претурањем, преручивањем и премеравањем рибе трпи осетну штету од угинуле рибе, било у томе олакшано, Еснаф моли Управу да му уступи право наплаћивања трошарине на рибу која се увезе на дунавском кеју, и то за идућу 1904. годину, по цени од шест стотина динара годишње. Еснаф би се обавезао исплаћивати ову суму у одређеним роковима и ратама, а Управа нити би имала одржавати какав свој орган на кеју, нити би уопште имала да води ма какву бригу о наплатама трошарине која, разуме се, не би смела прећи законом одређену суму.“

Тврђење Еснафа да је 1903. године премерено за трошарину само 30 000 кг рибе није било тачно; са трошарином на рибу стајало је у то време овако.

Државна трошарина износила је за крупну рибу 15 динара у злату, а за ситну рибу $7\frac{1}{2}$ динара од 100 килограма. Општинска трошарина наплаћивала се и за ситну и за крупну рибу по 5 динара од 100 килограма, и то како за свежу, тако и за усолјену рибу. Једном својом представком Управи Трошарине Еснаф је тражио да општинска трошарина за свежу крупну рибу остане као што је, али да се смањи за ситну рибу; у томе се није успело. Раније се плаћало за ситну рибу по 1 динар за 100 кила, па је то после повишено и изравнато са крупном рибом. Еснаф је том приликом скренуо пажњу Управи да би се за ситну рибу и по самоме закону о трошарини, као за робу подложну кварењу, имало плаћати 40% од онога што се наплаћује за крупну рибу, а што би износило по 2 динара од 100 кила. Овде изложена статистика, добијена од Управе Трошарине, показује колики су били трошарински приходи од свеже рибе, наплаћивани по 5 динара од 100 кила, до подношења представке Еснафа тој Управи:

Година	Наплаћено динара
1893.	1 338
1894.	2 363
1895.	2 618
1896.	10 925
1897.	10 908
1898.	5 595
1899.	4 348
1900.	12 093
1901.	5 430
1902.	7 741
1903.	3 800

Трошаринске таксе за рибу су од тада у више махова мењане, али никада не онако како је тражио Београдски рибарски еснаф.

Последња до данас очувана представка Рибарског еснафа је она коју је 20. фебруара 1910. године Еснаф упутио министру финансија и која је била овакве садржине:

„Још до пре шест месеци сва жива риба, коју смо у баркама довозили из Аустро-Угарске, царињена је на дунавском кеју, на самоме рибарском пристаништу, где нам стоји и сав рибарски алат и сталне велике барке (тикваре) у којима рибу чувамо и свакодневно износимо на пијац.

Пре шест месеци то је измењено и нама наређено да сву рибу, било да она долази из Саве, било из Дунава, вучемо на савско пристаниште ради царињења, па да је онда тако оцарињену враћамо на дунавски кеј.

У колико смо обавештени, оваква је наредба потекла из тога што се нашло да је царинским властима тиме олакшан надзор над рибарима, члановима овога еснафа, на које се незаслужено, неоправдано и непрестано баца љага да су шверцери, и што се налази да се једино таквим мерама шверц даје предупредити.

Међутим, шверц врше не чланови Рибарског еснафа, већ једна нарочита класа људи којима је то занат, који имају нарочите путе и начине да не падну у руке царинарским органима и који заиста нису толико наивни да, возећи рибу и вукући тешке барке са којима је немогуће стићи и утећи, врше шверц.

Од поменуте наредбе да се риба царини на сваком пристаништу Еснаф рибарски трпи огромну штету. Није тешко свакодневно се уверити са каквим се нечувеним напорима оптерећене барке са рибом извлаче поред града уз брзу воду до савског пристаништа и колики се проценат рибе при томе изгрува и изгуби своју цену. Па и кад је риба извучена до савске царинарнице, царински чиновници, имајући да сваки час дочекују лађе, не царине одмах приспелу рибу, већ се за то често пута мора чекати по неколико сати, каткад и по 24 сата. Тек после тога се сме риба превозити на рибарско пристаниште, где долази већином излупана и изгрувана, тако да смо после свеколиких оваквих излишних напора и трошкова приморани да је солимо, наместо да је као свежу и здраву продајемо на пијаци.

На наше представке царинским властима да би трговину са рибом, као лако кварљивом храном, требало у интересу исхране становништва и јавне хигијене што више олакшати и дати јој маха, као што се то ради свуда на страни и на све могуће начине, нама је увек одговарано да је овако лакше за царински надзор, а да је све друго споредно.

Еснаф рибарски узима слободу представити ову своју велику невољу госп. Министру и замолити га да овоме злу стане на пут, што би изволео наредити да се од сад сва риба – као што је и раније рађено – царини на дунавском пристаништу, где се и налази целокупан еснаф ри-

барски и где и иначе постоји сталан царински чиновник и царински стражари, као и трошарински органи. Тиме ће и београдско грађанство доћи до јевтиније, свежије и здравије рибе, и трговина са рибом добити знатне олакшице и јача полета.“

*

Из овога што претходи види се да је Београдски рибарски еснаф савесно и енергично заступао интересе рибара, као и то да су државне и општинске власти на њега рачунале као на главни фактор за риболовне послове у риболовном подручју Београда. Писац ових редова, који је од 1897. године па све док је Еснаф трајао био његов редовни члан (по нарочитом, званичном и писменом одобрењу тадашњег министра просвете, Андре Николића, под ПБр. 2131 од 7. фебруара 1897. године, често је присуствовао еснафским „лонцама“ у рибарским кафанама „Златан шаран“ или „Јасеница“ и имао прилике посматрати са колико су се озбиљности, трезвености и разумевања ту претресала и расправљала питања што задиру у интересе рибара и рибарства, и тражили начини да се за њих корисне одлуке приведу у дело.

Највише су посла Еснафу задавале царинске строгасти онога времена кад су Сава и Дунав били граница двеју држава, и то граница преко које се вршио наш најјачи погранични саобраћај тога доба. Царинске власти, имајући пред очима само спречавање кријумчарења, нимало не познајући потребе рибарства и трговине рибом, о чему нису водиле рачуна, врло су често мењале своја наређења, поштровале мере за царински надзор и отежавање шверца, а не узимајући у обзир тешкоће и невоље које ће тиме бити причињене београдском рибарству. При сваком смењивању управника царинарнице нови управник, заплашен причама о развијеном шверцу дуж обала Саве и Дунава, сматрао је за прву дужност да поштри дотадашње царинске мере предострожности према рибарима. Еснаф није остајао равнодушан према таквим мерама и наређењима, него је после довољног „лонцања“ и претресања ствари енергично предузимао мере код виших власти да се она укину, или бар ублаже.

Као пример таквих, за ондашње рибаре врло незгодних наређења овде ће бити у целости наведена наредба коју је под СЦБр. 12977 од 25. октобра 1899. године издала царинарница београдска под потписом тадашњег управника царинарнице, Петра Богдановића, и цариника Драг. Поробића. Наредба је била одштампана у државној штампарији и послата Београдском рибарском еснафу да је разда својим члановима. Она је, поред све своје строгасти и напора Еснафа да се укине или ублажи, остала у важности за дужи низ година и гласила је овако:

„На основу одобрења ђосї. министра финансија ЦБр. 15183 од 21. септ. 1899. ђод., а у сїоразуму са Уїравом Града Београда ѓо њеном акїиу Бр. 25252 од 13. септ. иї. ѓ. дозвољава се да од 20. овог месеца мођу

овдашњи рибари и ноћу радијџи по Сави и Дунаву онако како је по прописано расписано. Министар финансија ЦБр. 447 од 5. маја 1887. год., који је шtamпан у 62. броју „Српских Новина“ од 1887. год. Одредбе поја расписана следеће су:

1. Чамци, рибарски чунови, оранице и дружи погодно возови по Дунаву, Сави и Дрини могу и смеју прописано покрај обала само онде где им по месна царинска власност одреди. Они смеју само са поја месна полазијџи и само се поу и враћати, по било да иду ради риболова, било ради преноса пошника и робе.

2. У меснима где нема царинских власности могу се држати само рибарски чунови и барке, по и они не смеју полазијџи са одређеног им месна ма за куд и ма за какав циљ, док се сошвеници истих не јаве месној полицијској власности.

3. Ноћу је забрањен сваки превоз или пренос. По поме, сви чамци и дружа погодно превозна средства морају сваког вечера, а у извесно време које ће им власност одредити, бити сви на своје месту за пребивање. Изузетак може бити само за рибарске чунове и оранице, на којима се риба може и ноћу ловити, али пог условом да се по увек и преходно јави власности.

4. Свака овоме прописана радња сматраће се и казниће се као учињен прописан прописан кордонских правила (параграф § 341 кривичног закона: да се казни заговором од осам до шездесет дана ко у безопасно време кордон прописан), а новчано по чл. 171 и 172 царинског закона, а рибарима, ако би уз по још и рибу донели, одузеће се и риба и воз на коме су је донели, као што ће се сваком без разлике за кријумчарену прогласити и заједно с возом одузети и свака дружа роба која се на овакав начин донесе, или из земље изнесе.

На основу ових прописана царинарница одређује:

1. Месна за прописано рибарских возова биће:

а) код сираже на Чукарици 20 метара обалом од шупе скелске радионице;

б) код сираже Савски мост 20 метара на обали пред сиражаром;

в) код царинске прогледнице на Сави, 50 метара уз воду од прогледнице;

г) код кеја на Дунавској Јалији по 100 метара лево и десно од кеја при малој води, а кад вода поплави Јалију, онда ће се возови везивати уза сам насип са леве и десне сирани његове.

Рибари који су у списку еснафа пописани, држаће своје возове, и по:

а) код Чукарице;

б) код моста на Сави они пог бројем 11–18;

в) код прогледнице на Сави они пог бр. 7–10; на дунавском кеју они пог бројем списка 1–7, 22–34 и 20–21.

Сви чамци и чунови морају се до 15. идућег месеца нумерисати оним бројевима пог којима је записано име сошвениково. Ко има два или више возова, поме ће сваки воз носити један и исти број списка, а

по одређеном бројем, у виду разломка, означиће се римском цифром који је по реду чамац или чун. Тикваре и барке неће се нумерисати. Нумерисање ће извршити сами сојственици возова, а бројеви да буду исписани масном белом бојом са обе стране кљуна чамца или чуна. Сваки број да буде велики један десетинар. Да би сваки сојственик воза јачније знао који ће број ставити и на који превоз, обрађиће се за то царинарници која ће му то одредити.

Сваки сојственик воза дужан је да за своје возове набави и на одређеном простору побије казуке, да за њих набави ланце и Вершајмове каианце за везивање и зашварање. Кључеве повезаних и зашворених возова, дакле и резерве, чуваће она страна под чију су надзор стављени. Оне код савске прегледалице чуваће дежурни чиновник, а оне на дунавском кеју руковођа одсека.

2. Сваки рибар мора имати своју рибарску књижицу коју ће царинарница оверити. Без ове књижице, у којој ће бити назначено име рибарево и возови са којима ради, не сме се кренути на воду. При поласку са једним или са свима својим возовима јављаће се рибар ономе који чува кључеве од возова, поднеће му своју књижицу на оверење и тек када моћи ће поћи на воду. Кад се са возом врати, пријавиће се њиме само и једино тамо где је страна, односно код савске прегледалице или код кеја на Дунаву. Ту ће се одмах јавити за царински преглед, па затим ће воз везати и зашворити и кључ ојет предати на чување ономе који је воз прегледао.

У рибарску књижицу уписиваће царински орђани да се одиста рибар (по имену) јавио да полази на рад, означивши у колико је сати то било и за које време иде на рад. Овде треба знати да се за радове са великим алатом (алов и лајтаи) може одобрити време до пет дана, а за све остале највише 24 сата. Ко се од рибара не врати на време које му је у књизи одређено, дужан је оправдати се извештајем и потписом у својој књизи од оне стране која је била најближа ономе месту на коме се рибар задржао.

3. Ноћу се дозвољава риболов под овим условима: сваки рибар мора при поласку на рад казати на коме ће простору ноћу радити, па му се то има нарочито у књижици назначити. Може запошљати на нашој страни само код усвојених страна и када се мора јавити страна чим се са возом приближи обали. Ноћивање и уопште искрцавање било дану или ноћу на нашој обали, између страна, најстроже се забрањује. Од овога се изузимају само случајеви какве опасности на води.

Финансијске стране, шљобоци и пашроле свакад ће при сусрећану са рибарима и при њиховом искрцавању на обалу прегледати им воз потпуно и у рибарској књизи означити кад је тај преглед извршен. Том приликом увериће се да ли се рибар јавио коме треба при поласку на рад и да ли му дозвољено време за рад није већ прошло. Ако нађе да је све исправно, пушта рибара даље на рад, иначе га заједно са возом

сироводи најближем царинском саобраћајном одсеку, тј. онеме на Сави или онеме на Дунаву.

Сойсџвеници возова одговорни су у свему за кривице својих млађих. Сџога им се прејоручује да их прејходно обавестџе о дужностџима и да сами надзиравају њихов рад. Ову наредбу нека сџарешина Рибарског еснафа саојшџи свима рибарима за које је јоднео сџискове и нека им прејоручи да се јо њој најџачније ујрављају. Свакоме који буде радио прејив ње забраниће се риболов јоред законске казне. Сџражама финансијским најсџроже се наређује вршење прејиса који су за њих овде изложени.“

Наредби је био прикључен списак ондашњих царинарница пријављених чланова Београдског рибарског еснафа (рибарских мајстора, рибарских трговаца и чунароша који су по еснафској уредби имали право на самосталан рад); они који су били набројани у томе списку имали су право држати своје чамце, чунове и рибарске момке. Од та 34 члана Еснафа данас је само један још у животу; то је овај што пише ове успомене. Списак су састављали сви рибари, онако како их је означила и нумерисала сама царинарница:

1. Ђока Сџојковић (Ђока Булдок), риб. трговац;
2. Сџма Пејровић, риб. трговац;
3. Ђока Милановић (Ђока Кантар), риб. трговац;
4. Лазар Лазаровић (Лаза Панчевац), риб. трговац;
5. Никола Димџиријевић (Никола Фирга), риб. трговац;
6. Косџа Трајковић, риб. трговац;
7. Пејко Трајановић, риб. трговац;
8. Пејар Сџефановић, риб. трговац;
9. Косџа Сџојковић, риб. мајстор;
10. Анџон Балгач (Шустер-Тоника), риб. мајстор, чунарош савски;
11. Ђџра Тодоровић, чунарош савски;
12. Тодор Пејровић, чунарош савски;
13. Илија Новић, чунарош савски;
14. Михаило Михаиловић, чунарош савски;
15. Павле Севдић, чунарош савски;
16. Ђџра Бекић, чунарош савски;
17. Косџа Кекин, чунарош савски;
18. Јован Сџејановић, чунарош савски;
19. Никола Бурзан, чунарош савски;
20. Јован Мијџковић, чунарош дунавски;
21. Косџа Луковић, риб. мајстор;
22. Младен Цветџковић (Младен Баца), риб. мајстор;
23. Јоца Берлеџић, риб. мајстор;
24. Јаков Илић, риб. мајстор;
25. Филип Хајцман (Филип Филигана), р. мајстор;
26. Живко Сџојиновић (Живко Брка), риб. мајстор;

27. *Лука Голубовић* (Сезовић, Лупур), риб. мајстор;
 28. *Јован Крстић* (Јоја), чунарош дунавски;
 29. *Михаило Павловић* (Михаило Вергенес, Зека), чунарош дунавски;
 30. *Владимир Боџановић*, чунарош дунав.;
 31. *Сава Димићријевић* (Савица Циганче), мајстор рибарски;
 32. *Игњатиј Бранковић*, риб. трговац;
 33. *Алекса Боџановић*, чунарош дунавски;
 34. *Михаило Пејчровић*, риб. мајстор.

Пре те драконске наредбе царинске мере за рибаре биле су много мање строге. Али ипак, како се поступало и са рибарима за које је царинарница била сигурна да неће на води вршити никаква кажњива дела, може се видети из овога царинског одобрења за риболов у подручју Београда, издатог под СЦБр. 5364 од 20. маја 1898. године са потписом управника београдске царинарнице, Љуб. Божановића, и писара Драг. Поробића:

„На молбу Михаила Петровића, рибара овд., београдска царинарница дозвољава му:

1. Да у њеном рејону, који се простире од села Умке до Винчанске реке, може у Сави и Дунаву рибу ловити и у том циљу служити се са

Сл. 45. – Ујрава ловачких удружења заједница Краљевине Србије (око 1903. године; професор Пејчровић седе четврти слева)

своја три рибарска чамца који ће, према његовој потреби, стајати, и то: а) пред скелском радионицом на Чукарици; б) код царинске прегледнице саобраћајног одсека на Сави; в) код саобраћајног одсека на Дунаву. Ови чамци стајаће под надзором саобраћајног одсека и пограничне страже код Чукарице, односно код савског моста.

2. Увек при поласку на рад безусловно је дужан са контролним рибарским бележником јавити се дотичном одсеку, односно стражи, да се полазак упише, а ако са собом води и своје момке, онда ће се и њихова имена уписати. При повратку на обалу учиниће то исто.

3. Чамци ће стајати под надзором означених царинских органа, али је сопственик дужан старати се о њиховом чувању и неговању, јер царинарница не прима на себе одговорност за штете које би се уопште десиле.“

Исти рибар држао је у то време под закуп риболове општине жарковачке: Вилиман, Црњачу и Велико окно. Количине уловљене рибе биле су велике, а риба је при преношењу у Београд, због јаким дневних жега, стиснута у баркама, стизала на Дунавски кеј у лошем стању. Царинарница никако није допуштала превоз рибе ноћу и рибар се морао за такво одобрење обратити самоме министру финансија који је, увидевши оправданост разлога, уважио молбу. На протест царинарнице Министарство је одговорило да одобрење остаје у важности из оправданих разлога, али царинске власти су ипак чиниле сметње кад год су могле. Одобрење је укинато после горе наведене драконске наредбе београдске царинарнице, чиме је закупник риболова био принуђен да рибу ноћу превози аустријском страном, па да је изјутра превезе на нашу обалу.

Последњи траг Београдског рибарског еснафа је позив на еснафску славу Петровдан 1910. године, који је одштампан и разаслат члановима Еснафа и њиховим пријатељима. Ради успомене овде ће се навести да је он гласио:

„Еснаф рибарски прославиће своју славу на дан 29. јуна ове године Петровдан у кафани код „Јасенице“, Цара Уроша бр. 65. Сечење колача у 10 часова пре подне. Управа еснафа има част позвати све чланове еснафа и пријатеље да изволу посетити еснафску славу. Примање гостију биће целог дана.“

Одмах после те своје последње славе, а према новоме закону о радњама и занатству, Београдски рибарски еснаф је престао постојати. Али му треба признати да је он за време од осамдесет година свога опстанка чинио великих услуга београдском рибарству, био спона између власти и рибара и овима уливао веру да има неко ко је позван да води рачуна о њиховим моралним и материјалним интересима. Кроз кратко време нестаће сви они који су учествовали у његовом раду, па је заслужио да му се бар на овај начин очува спомен и неки траг из кога ће доцнија поколења београдских рибара добити слику о томе како се и

под каквим погодбама обављало рибарство у подручју Београда у време кад је оно било најразвијеније.

БЕОГРАДСКО РИБАРСКО УДРУЖЕЊЕ

За једно кратко време после укидања Рибарског еснафа београдски рибари су остали без икакве организације, тако да је сваки рибар морао сам, појединачно, заступати своје рибарске интересе. Закон о риболову од 27. маја 1911. године и Правилник за његово извршење од 24. априла 1912. године створили су могућност оснивања рибарских удружења у нашој земљи. Наиме, члан 17 Правилника гласио је:

„Да би се стручно и исправно рибарење у Сави, Дунаву и Дрини као пограничним рекама заштитило од могућности да појединци, узимајући рибарење као изговор, врше недопуштена и кажњива дела на тим рекама, а на штету исправних рибара, рибари који лове или тргују рибом на овим рекама, било да им је то искључиво или узгредно занимање, овлашћују се да се организују у рибарска удружења са обавезама и олакшицама предвиђеним законом о риболову (чл. 16, 17 и 18 закона).“

Прво удружење, основано на одредбама тога закона и правилника, било је Београдско рибарско удружење основано 1912. године. Његови оснивачи били су београдски рибари, и то само риболовци: Алекса Богдановић, Живко Стојиновић, Адам Симић, Лука Голубовић, Љубомир Вучковић, Живко Стаменковић, Милан Крстић, Михаило Павловић, Светозар Крстић, Јован Белић. Правила Удружења одобрио је тадашњи министар народне привреде, Милан Капетановић, под ПБр. 8508 од 27. априла 1912. године, а главне одредбе правила биле су следеће.

„По члану 2. правила циљ је удружења:

1. да, удруживши исправне рибаре који ће у своме властитом интересу заједнички радити на заштити и унапређењу општих интереса у рибарству, нађе за њих код власти заштите од неисправног рибарења и од оних појединаца који, узимајући рибарење као изговор, врше недопуштена и кажњива дела на Сави и Дунаву, а на штету и државе и исправних рибара;

2. да се, извршујући ове своје обавезе, користе правима и олакшицама у рибарењу, предвиђеним у чл. 14. и 18. закона о риболову.

По чл. 3. чланови удружења морално јамче један за другог за тачно вршење одредаба закона о риболову и његовог правилника, закона и прописа царинских и свих наредаба надлежних власти, и обавезују се да ће увек бити на руци надзорним властима на Сави и Дунаву у њиховом раду на заштити риболова и хватању казних дела на води.

По чл. 4. члан удружења може бити сваки онај грађанин београдски, или друге које од прибрежних општина у којима нема рибарских удружења, кога удружење буде познавало да се бави риболовом или

трговином са рибом, било као искључивим, било као споредним занимањем, да је српски поданик, пунолетан и исправан грађанин, са сталним местом становања, и за кога буде имало уверења да ће рибарски посао вршити исправно и у границама закона о риболову, а да својим радом и понашањем неће причињавати никаквих незгода удружењу.

По чл. 7. чланови удружења имају ова права и олакшице у рибарским пословима:

1. према чл. 18. закона о риболову чланска карта удружења служи пред властима као легитимација сталног и одобреног рибарског занимања њенога сопственика;

2. према чл. 14. закона чланови удружења при тражењу рибарских карата од полицијских власти не морају подносити уверење општинске власти, предвиђено истим чланом закона, већ је за њих довољно да поднесу уверење издато од управе Удружења, предвиђено у чл. 18, тач. 1 закона о риболову, а на ова уверења не наплаћује се никаква државна такса;

3. ноћни риболов у Сави и Дунаву према чл. 18, тач. 2, одобравају царинске власти само онима који поред државне рибарске карте имају и чланску карту београдског или кога другог одобреног рибарског удружења за текућу рибарску годину. Добијено право на ноћни риболов за ту годину губи члан који би у тој години био два пута кажњен за преступе или кривице учињене на води, и то укидање бележи царинарница на чланској карти тога лица;

4. на аловским метовима, кад на њима сопственик рибарске карте прве класе, а члан Удружења, лови рибу аловом, законом о риболову (чл. 18, тач. 3) забрањено је другим рибарима постављати на мету струкове, бубњеве, веје, ваге или ма какве друге стајаће риболовне справе и на ма који начин сметати му у риболову;

5. чланови удружења имају право на зборовима удружења расправљати питања која се тичу удружења и његових послова, и доносити на њима одлуке, износити своје предлоге о начинима за унапређење рибарства у Сави и Дунаву и о мерама које би било корисно увести за једно одређено време и на једном одређеном риболовном простору, а у интересу олакшице, заштите или унапређења риболова и рибарске трговине. Министар народне привреде, према чл. 18, тач. 5. закона о риболову, узима у оцену такве предлоге кад му ови буду упућени од стране удружења;

6. при издавању под закуп појединих риболовних просторија у Сави или Дунаву узимају се првенствено понуде рибарског удружења и ове се понуде, при иначе једнаким условима, усвајају ако у њима понуђене цене нису ниже за 10% од највише понуде осталих понуђача (чл. 18, тач. 6 закона).

Према чл. 11. и 12. правила удружења, ово престаје: 1. или кад то реши збор својом пуноважном одлуком, а министар нар. привреде то одобри, 2. или кад то министар реши према чл. 17, тач. 5. закона о ри-

болову, и чл. 23. правилника за извршење тога закона. Члан 12. правила прописује за тај случај потребне формалности.“

Београдско рибарско удружење је трајало 25 година, преживело је и светски рат, па је пре неколико година престало постојати пред појавом нових облика рибарских организација, прописаних новим законом о риболову, али о којима није место говорити овде где је реч искључиво о негдашњем, прератном београдском рибарству.

За време свога постојања Удружење није играло ни приближно онакву улогу какву је у своје време играо негдашњи рибарски еснаф. Истина је да је у члану 24 Правилника за извршење Закона о риболову од 1911. године предвиђено да ће Министарство народне привреде узимати у оцену мишљење и предлоге које би му упутило Удружење о мерама за заштиту и унапређење рибарства, али до тога је ретко кад долазило, па и кад су та мишљења и предлози узимани у обзир, одлука је била у већини случајева негативна. Јер Удружење није имало ни издалека онај углед који је имао Еснаф; општи утисак који се о њему имао, како код власти, тако и код београдског грађанства, био је тај да је то нека врста удружења за међусобно лично помагање, за приређивање прослава, аласких вечера, забава и др. Зато нису ни озбиљно прихватани предлози Удружења, мада су они у понеким случајевима били сасвим оправдани и умесни, нити се много водило рачуна о његовим мишљењима. Томе је допринело и то што у Удружењу није било ни оне озбиљности, разложности и слоге којом се некад одликовао стари рибарски еснаф, о чијим су мишљењима ондашње власти друкчије водиле рачуна и на који је старо београдско грађанство гледало сасвим другим очима.

ДЕВЕТИ ОДЕЉАК

ПРЕРАТНЕ ВЕЗЕ БЕОГРАДСКОГ РИБАРСТВА СА ИНОСТРАНСТВОМ

Кад је реч о каквим везама београдског рибарства са иностранством, на првом месту се помишља на трговинске везе, тј. на увоз и извоз рибе и рибљих продуката из иностранства, или обратно. Међутим, о тачној статистици тога увоза и извоза не може бити речи из простог разлога што о томе има врло мало поузданих података. Увожено је доста рибе из суседних држава, али о томе се може имати само понеки изузетни и непоуздан податак из прератних царинских књига; такви подаци су несигурни и подбацују стваран увоз или извоз, јер се на релативно мали део увезене рибе плаћала царина, а имало се много начина да се риба увезе без царине, пошто је у оно време било тешко утврдити одакле она водом долази, а и контрола је била врло слаба.

У ранија времена Београд је, нарочито уз велике посте, трошио и много слане рибе, а велики део те рибе увожен је из суседних земаља: Аустрије, Мађарске и Румуније. Из Аустрије и Мађарске, из њихових пространих риболовних ритова, доношени су највише усолјен крупан шаран, штука, смуђ и крупнија бела риба деверика, крупатица, бодорка, црвенперка и др. Из Румуније нарочито је у великим количинама увожена усолјена крупна риба: моруна, јесетра и сом, као и црни и жути ајвар. Та је роба доношена још и из јужне Русије; већи увозници, као што је нпр. у своје време био Никола Спасић, доносили су ту рибу и ајвар поглавито из Одесе и Вилкова, важног руског рибарског пристаништа на јужној руској морској обали. Ко се од старих Београђана не сећа негдашњих великих београдских бакалница у којима су висили обешени о таванске греде као дувански листови спаковани дењкови усолјених и на сунцу или диму осушених шарана, штука или смуђева из аустријских или мађарских ритова, а поред тезге и дуж дувара биле поређане каце са усолјеном румунском или руском моруном и јесетром у великим комадима, или бурад са усолјеном талијанском јегуљом, или

кочице са руским пресованим црним морунским ајваром, или ајваром „малосолом“, или жутим ајваром, или бурићи са талијанском маринираном киселом јегуљом, или о гвозденим клинцима биле повешане „батокe“, каишеви усољених и на сунцу осушених комада моруне или јасетре, коју је београдски свет врло радо куповао? А да се не помиње усољена морска риба донесена са далматинских или италијанских ловишта, као што је био бакалар, туња, скуша, сардела, руса и др.

Мада је царина на такву увожену рибу била ништавна, ипак се риба радо и лако кријумчарила, па царински подаци о увозу не могу дати ни издалека приближну слику тога увоза. По тим подацима од пре светског рата види се да су нпр. година 1900–1909. на нашим савским и дунавским царинарницама оцарињене количине рибе и рибљих продуката наведене у следећем прегледу.

А. Увезено свеже рибе из иностранства		В. Увезено рибе у уљу, сирћету и зачинима, у бурадима	
год.	кг	год.	кг
1900	561 409	1900	3 943
1901	210 308	1901	1 642
1902	345 046	1902	4 550
1903	272 655	1903	5 186
1904	211 062	1904	4 692
1905	228 144	1905	2 552
1906	294 474	1906	8 189
1907	186 546	1907	1 547
1908	186 881	1908	4 561
1909	264 917	1909	2 335
Б. Увезено суве, усољене и надимљене рибе:		Г. Увезено црног ајвара	
год.	кг	год.	кг
1900	279 394	1900	1 222
1901	251 431	1901	1 272
1902	343 309	1902	524
1903	302 726	1903	550
1904	523 178	1904	564
1905	654 454	1905	631
1906	846 874	1906	400
1907	216 156	1907	383
1908	273 971	1908	369
1909	371 331	1909	473

Д. Увезено жутог ајвара	
год.	кг
1906	197
1907	28
1908	18
1909	124

Међутим, извоз наше рибе у иностранство био је одувек слаб. Пространи и рибом богати ритови у суседним државама давали су тамошњем становништву довољно рибе, а наши риболови, сведени само на Саву и Дунав, нису могли подмирити ни потребе нашег становништва. Тачно је да је наша савска и дунавска риба увек била бољег квалитета но ритска, али то није долазило у обзир. Извоз рибе био је само на местима у близини савске или дунавске обале, где није било риболовних ритова са сремске или банатске стране. О томе се извозу за године 1900–1909. имају ови царински подаци:

год.	кг	год.	кг
1900.	52 334	1905.	56 222
1901.	41 565	1906.	53 609
1902.	37 352	1907.	110 758
1903.	94 890	1908.	60 275
1904.	40 644	1909.	13 596

Извоз суве, усолјене, надимљене или препариране рибе, као и ајвара, био је одувек сведен на нулу, бар уколико се то може ценити по царинским подацима.

Као што се види, трговинске везе нашег рибарства са иностранством нису биле врло јаке, ни у погледу извоза, ни у погледу увоза. Али је зато постојала једна сасвим другачија веза која је имала утицаја на рибарство и рибарске односе дуж нашега дела Саве и Дунава. То су биле конвенције о риболову између наше и суседних држава. Наша је земље имала са Аустро-Угарском и Румунијом заједничких простора Саве и Дунава, по дужини тих великих риболовних река; до пола воде риболов је припадао нашој, а од пола воде другој, суседној држави. Мада су риболовни интереси у заједничким водама били исти, и мада је одвајкада са обе стране риба интензивно ловљена, до неког заједничког споразума о мерама за заштиту риболова у интересу његовог паметног искоришћавања није вековима долазило, нити је и покушавано да се постигне какав споразум такве врсте. Тек кад су пред крај прошлога века у свим трима државама донесени закони о риболову и увидела се могућност таквих међународних споразума, покушало се да се они и остваре.

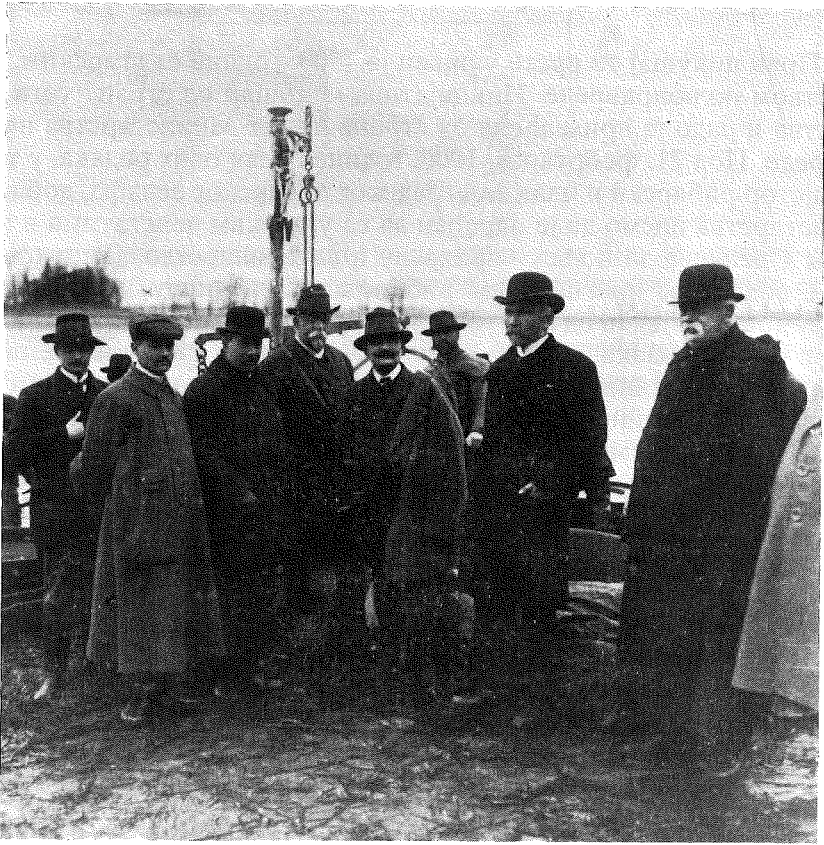
РИБОЛОВНА КОНВЕНЦИЈА СА АУСТРО-УГАРСКОМ

Први покушај те врсте учињен је 1900. године са угарским Министарством пољопривреде. Иницијатива је дошла од стране тога министарства и радо је прихваћена од стране нашег Министарства народне привреде. Под 21. фебруаром 1900. године писац ових редака, у то време мајстор рибарски и члан Београдског рибарског еснафа, добио је од Министарства писмо да је одређен да са угарским делегатима и начелником Одељења за пољску привреду и ветеринарство, Душаном Спасићем, води прве преговоре за риболовну конвенцију. „Угарски делегати су дошли и један од њих говори добро француски – вели се у писму – први састанак заказан је за среду 23. фебруара у 9 сати пре подне у канцеларији начелника министарства. Молим Вас имајте доброту неизоставно доћи у министарство у то време; у случају какве сметње отклоните је како год можете и свакако дођите.“

Угарски делегати били су: Едуард Кристинковић, шеф Секције за рибарство, министарски саветник у угарском Министарству земљорадње, и Јанош Ландграф, генерални инспектор Земаљског рибарства. Њима је био предат као експерт Никола Репаша, виши инжењер у Хидрографској секцији истог министарства.

Споразум том приликом није могао бити постигнут. Српски делегати су одлучно тражили безусловну забрану заграђивања ритова, којим закупци риболова спречавају повратак рибе у текућу воду. Угарски делегати су предочавали да Србија таквом забраном не би ништа губила, јер таквих риболовних ритова и нема на нашој страни. Међутим, њих има много у Аустро-Угарској и они су извор знатних прихода за државну касу и за приватне власнике риболова. Са своје стране угарски делегати су тражили општу забрану риболова у време икрања, коју је нашим делегатима било немогућно усвојити већ и због тога што, ако се у време икрања све врсте риба буду штедиле, забрана риболова би се протегла на време од неколико месеци и лишила за дуго време наш свет једног важног елемента за исхрану. Угарски делегати су предлагали још неке мање важне прохибитивне мере које се нису могле усвојити, па су се вратили у Будимпешту не обавивши посао ради кога су били послати.

Године 1905. угарско министарство је поново покренуло питање о риболовној конвенцији па је, добивши повољан одговор српске владе, молило да се тога пута преговори воде у Будимпешти. На дан 4. јануара 1905. године под ПБр. 96 писац ових редова је добио од министра народне привреде, др Светолика Радовановића, писмо којим га министар извештава да је одређен да одмах отпутује у Будимпешту где ће, уз припомоћ г. Тодора Петковића, генералног конзула Краљевине Србије, водити преговоре са делегатима за то одређеним од стране угарске владе. А ти су делегати и овога пута били они исти који су водили и прве преговоре 1900. године.

Сл. 46. – На обали Дунава са једном сџраном делегацијом
(Београд, 1898. година; професор Пећировић је са качкејтом)

Овога пута, захваљујући обостраној доброј вољи и инструкцијама које је писац добио лично од председника владе, Николе Пашића, и министра, др Светолика Радовановића, постигнут је потпун споразум и састављен пројекат за конвенцију. О томе шта је урађено добиће се слика из извештаја који су српски делегати поднели министру народне привреде и који је гласио:

Извештај

„Часић нам је поднећии Вам извешииај о довршеном раду на изради пројекта конвенције о зашћиићии и експлоатићии риболова између Србије и Угарске, који смо носии имали да извршимо као делегати српске Владе, према Вашем овлашћеењу од 14. јануара ић. г.

Преговоре о мерама које би требало да уђу у конвенцију ошћо-чели смо 17. ов. мес. у уђарском министарству земљорадње. После седмодневног рада поситићну је споразум у свима тачкама, утврђен дефинитиван текст и израћен пројекат конвенције, који је од стране обостраних делегата потписан 25. овог месеца. Подносећи Вам овај пројекат, сматрамо за дужности упознати Вас са његовим важнијим одредбама и изнећи разлоге који су нас руководили да поједина спорна тачкања, ишћо су се појављивала у току преговора, решимо на начин како је шћо у конвенцији утврђено.

Једна од најважнијих мера, које су се имале предузети за заштитиу риболова јесте забрана заграђивања ривиова у које риба у масама улази у време крања и одакле јој се од стране закућаца риболова сирећава повраћак у текућу воду. Таквих ривиова, у којима би се риболов на тај начин екслоатисао, нема на нашој страни; њих је, међушим, иуна Уђарска и риболови у њима предсћавају извор веома великих прихода, како за државу, тако и за поједине приватне оситвенике. У националној екслоатисацији оваквих риболова лежао је поглавити узрок оситиуном смањивању риболовног богаћства у нашим двема пограничним рекама. Међушим, баш тачање о рационалисању риболова у уђарским ривиовима било је увек камен спотичања при до сада чиненим покушајима да се дође до споразума о заједничкој заштити риболова између двеју суседних земаља. Оно је тек сад, овом приликом, благодаречи сиручном познавању риболовних прилика у својој земљи, правилном цењењу ошћитих интитета и предусретљивосити од стране делегата уђарске Владе, решено на начин какав се само могао пожелети према циљу који се имао пред очима. Наиме, уђарски делегати су у овоме погледу потиуно усвојили захтеве српских делегата: 1. да се у текст конвенције унесе забрана заграђивања и задржавања рибе у ривиовима у које се изливају текуће воде; 2. да све мере, предвиђене у конвенцији за заштитиу риболова у текућој води, важе и за такве ривове док су у вези са текућом водом; 3. да се одмах, чим конвенција стити на снагу, усити у извршење за све оситале воде у Уђарској тамошњи веома сирог закон о риболову, који до сада није био уведен у животи за целу земљу. Све су ове тачке утврђене у тексти конвенције, а ми смо слободни нагласити да у њима налазимо најачу сирану целокуине конвенције и најоузданије јемство за њену практичну вредност.

Друго важно тачање у коме су делегати имали покушати да дођу до споразума јесте тачање о забрани риболова у време кад се риба плоди. Тачање се саситији у шћоме: хоће ли се увесити ошћита забрана риболова у шћо време или ће та забрана важити само за боље врсте риба, које се нарочитио мисле заштитити, а да се оситале врсте и у шћо време могу ловити.

Уђарски делегати, према инсирекцијама добијеним од своје Владе, одлучно су иражили ошћитиу забрану риболова у време крања, бранећи

свој захтев овим разлозима, чију је јачину лако увидети: 1. ишло је веома тешко, гошћиво немогућно, контролисати рибаре при њиховом раду и уверавати се о томе да ли они лове само одобрене врсте риба у време забране бољих врста; 2. ишло је за заштитиу риболова од велике важности не допуштајући да се на ма који начин узнемирују она места на којима риба баца икру у време њеног плођења; то се узнемиравање не би могло спречавати ако би се одобрило да се у то време могу слободно ловити неке врсте риба; 3. ишло би само при таквој оштрој забрани угарској Влади било могуће пустићути у извршење свој закон о риболову за остале воде у Угарској.

Водећи рачуна о томе да је ово питање најосетљивија тачка конвенције за наше погранично савановништво које живи од риболова, као и то да је у ранијој, већ закљученој конвенцији са Румунијом усвојена само делимична забрана риболова у време о коме је реч, ми смо сматрали да, поред све оправданости и јачине горњих разлога, не можемо усвојити захтеве угарских делегата пре но што би за то добили овлашћење српске Владе. На акци од 18. јануара, којим смо гошћодину Министру Народне Привреде представили целу ствар и изнели разлоге за решење питања у једном или другом смислу, као и своје мишљење о смислу у коме би било најкорисније решити га, добили смо овлашћење да усвојимо оштро забрану риболова у размаку од два месеца. Тај је размак, као што се види из текстиа конвенције, утврђен од 28. маја до 28. маја по нашем календару, сматрајући да се то време оклада са оном у које се у нашим и угарским водама плоди највећа маса риба.

Са овим питањем о забрани риболова у време икрања било је у непосредној вези питање о томе: хоће ли забрана обухватити и риболове у нашим вировима што се налазе на просору између Добре и Текије, у којима је баш за време те забране најинтензивнији рад и који би њоме знајно изгубили од своје садашње вредности. Оваквих вирова има неколико; од највеће су практичне вредности два који се налазе на нашој страни и у којима се лови круйна риба (морун, јесетра, сим, пасируга, сом) при њеном путовању, а то су: Гошћођин Вир испод Добре и Калника испод Доње Милановца. На наш одлучан и мотивисан захтев да се ова два вира изузму од поменутих оштрих забране, и после доста дуге дискусије дошло се и у томе питању до споразума и његово решење исало је у нашу корист. Наиме, усвојен је захтев српских делегата и учињен изузетак за ове вирове у погледу оштрих забране риболова, иако да је у њима одобрен риболов преко целе године и тиме им потпуно сачувана њихова садашња вредност. Тако је исало учињен изузетак за ове вирове и у погледу оштрих забране продавања рибе и њене икре у наведеном двомесечном размаку времена; та је продаја слободна потпуно продавац докаже уверењем да је риба уловљена на вировима. Ови изузеци нису могли ући непосредно у текст конвенције, да ова не би била у контрадикцији са оном коју је Угарска већ закљу-

чила са Румунијом у погледу риболова на Дунаву, већ су они гарантовани на такав начин што је у конвенцији само предвиђена одређена могућност извесних изузетака, а у засебном протоколу су споразумно прецизирани поменути изузеци за горња два наша главна вира. За остале вирове од незначителне вредности, као и за гарде код Сиба, које су самим начином свога функционисања из основа противне принципима за заштитну риболова, није имало места правити питање о сличном изузећу, коме су, уосталом, угарски делегати били у принципу и са разлогом одсудно противни.

Једно од главних начела при заштити риболова јесте то да се риба, што се мисли заштити, не лови пре но што достигне ону минималну величину, коју треба да има да би се могла плодити. За сваку врсту рибе утврђена је искусством ипаква минимална величина. При прописивању мера за заштитну риболова може се само мислити о томе која се врста жели нарочито расплодити у заштићеним водама; избором таквих врста утврђене су саме по себи и минималне величине исход којих се те врсте не смеју ловити. Врсте риба, на које је обраћена нарочита пажња у томе погледу при изради пројекта конвенције, јесу боље врсте које, кад достигну довољну величину, имају ирговинску вредност, а међутим се данас хватају док су још ситне. То су рибе врсте *Acipenser*, шаран и смућ; остале врсте риба, које или не расту велике, или су грабљивице и зајеру другу рибу, или се и поред лова довољно размножавају или, најослећку, имају да као средство за исхрану задовољавају потреби онога дела прибрежног становништва које је ради својих најбитнијих потреба упућено на риболов, нису ушле у оквир ове конвенције у погледу њихових минималних величина. Али, и поред свега тога, а у циљу да би се бар у неколико одрежало хватање сасвим ситне рибе, па ма које врсте она била, једном таквом конвенције забрањена је истреба пређа чија би окца била толико ситна да сасвим ситна риба не би могла кроз њих слободно пролазити. Изузетак је ипак учињен само за извесне мање пређе којима се служи у риболову наше прибрежно становништво за своје свакидашње личне потребе и којима се хватају поглавито оне врсте риба што и остају ситне.

Остале такве пројекта за конвенцију од мањег су значаја, али су ипакве природе да морају наћи места у конвенцијама овакве врсте. Напоменућемо само да разлике које постоје између неких одредаба ове конвенције и оне коју већ имамо закључену са Румунијом, налазе свога разлога у разлици риболовних прилика између вода на које се распорширу одредбе једне и друге од ових конвенција.

Завршујући овај извештај, сматрамо за своју пријатну дужност одати признање пријатељској предусредљивости угарске Владе и њених делегата, као и њиховој готовости да се у свима тежим питањима дође до споразума. Уверени да се закључењем ове конвенције постиже у пуној мери заштитна риболова у нашим водама и да она по-

*иуно задовољава наше интересе у иџоме иџоґледу, слободни смо изрази-
ићи и своју жељу – а иџо је у иџиџо време и жеља уґарске Владе – да се за
времена учини све иџиџо је иџиџо потребно да конвенција иџиџо ире сџиуићи на
снагу.*

У Будим-Пеиџићи, 26. јануара 1905. године

*Делеґаићи срџске владе
Мих. Пеиџровић
Тогор Пеиџковић“*

Ствар се затим мало протезала у нашем министарству, док није лично председник владе, Никола Пашић, упутио под Пов. № 407 од 11. марта 1905. године министру народне привреде писмо ове садржине (на коме је стајало три пута подвучено „врло хитно“):

*„У вези са мојим иџисмом Пов. № 372 од 7. ов. мес. часиџ ми је, Го-
сџодине Минисџиџре, саоиџиџиџићи Вам да ме је данас деиџиџом молио
Краљ. Генерални Конзул у Будим-Пеиџићи, а на захџиџев уґарскоґ минис-
џарсџива земљорадње, да се го сџи. Михаило Пеиџровић, наш делеґаиџ за
иџиџиџис конвенције о риболову, иџиџо ире уџиуићи у Будим-Пеиџиџу. Изве-
иџиџавајући Вас о иџоме, часиџ ми је молиџићи Вас, Госџодине Минисџиџре
да ме изволиџиџе извесџиџиџи каг ће се го сџи. Пеиџровић кренуиџи за Будим-
Пеиџиџу и обраиџиџићићи Вам иџажњу да је иџиџо потребно да иџамо иџиџо ире оде,
иџиџиџо је сџивар хиџина уџиџолико иџиџо уґарски делеґаиџ, го сџи. Крисџиџин-
ковић, мора крајем овоґа месеца оџиџићи у Берлин.“*

Никола П. Пашић

Убрзо затим конвенција је била потписана, изнесена под Народну скупштину, од ове усвојена је у потпуности, обнародована у „Српским новинама“ и одмах је ступила на снагу, па је трајала све до светског рата.

РИБОЛОВНА КОНВЕНЦИЈА СА РУМУНИЈОМ

Као и у случају конвенције са Аустро-Угарском, први покушај за споразум, учињен 1902. године на тражење румунске владе, није успео. Под 10. јануаром 1902. године писац ових редова добио је од начелника Одељења за пољску привреду и ветеринарство у Министарству народне привреде писмо којим се моли да тога дана по подне дође у Мини-старство, где ће се одржати први састанак српских и румунских делеґа-та за преговоре о риболовној конвенцији са Румунијом. Делегати су били:

– од српске стране професори Велике школе Михаило Петровић (за практично рибарство), Живојин Ђорђевић (за научно рибарство) и Слободан Јовановић (за правна питања);

– од румунске стране румунски посланик при нашем Двору, Марокордато, и генерални инспектор риболова, др Грегор Антипа.

Спорне тачке су биле: заграђивање риболовних ритова и употреба „пампурских струкова“, једног од најштетнијих риболовних алата, који рањавају масу најбоље рибе, хватајући само понеку од тако рањених риба. За наше рибарство забрана заграђивања ритова могла је и не узимати се у обзир, јер ми таквих ритова нисмо ни имали. Али за румунско рибарство питање је од великог значаја, јер је водоплавна област румунског Дунава пуна непрегледних ритова („лапова“) у које дунавска риба улази ради мрестења и исхране и које закупци заграђују километарским поплетима од барске трске, спречавајући риби повратак у речно корито. Што се тиче пампурских струкова, они се употребљавају и у нашем Дунаву, али за румунске рибаре то је главни алат за лов крупне рибе.

При преговорима који су вођени између српских и румунских делегата, наши су делегати тражили забрану заграђивања ритова и забрану употребе пампурских струкова, допуштајући изузетак само за велике морунске струкове (такуме), којима се лови специјално моруна, пошто је њу скоро немогуће хватати другим допуштеним рибарским алатима. Румунски делегати, наводећи да румунско рибарство има од ритова и поменуте врсте струкова милионске годишње приходе, нису пристајали на захтеве наших делегата и преговори нису могли довести до пројекта конвенције, који би се могао обострано усвојити.

Ствар је била одложена, па је поново покренута тек 1907. године. Тога пута, на изричит захтев српске владе да наши делегати мало и попусте у својим тражењима и да се пројекат конвенције што пре изради, ствар је била окончана. Пројекат је израђен и обострано усвојен, па га је наша Народна скупштина, сазвана у редован сазив за 1908. годину, на своме XXX састанку од 22. јануара 1908. године у потпуности усвојила. Конвенција је обнародована 1909. године у облику закона и била је оваквог облика:

„Закон конвенције о заштити и експлоатацији риболова, закључен између Краљевина Србије и Румуније, који гласи:

Њ. В. Краљ Србије и Њ. В. Краљ Румуније, налазећи за корисно закључити конвенцију за одређивање једнаких мера које се имају предузети ради заштите и експлоатације риболова у ономе делу Дунава што чини границу између Србије и Румуније, наименовали су у томе циљу за своје њуномоћнике:

Њ. В. Краљ Србије: Господина Др. Михаила Пејровића, проф. Универзитета итд.,

Њ. В. Краљ Румуније: Господина Др. Греџора Анђију, начелника Министарства Индустрије, Трговине и Добара итд., који, ипак, су показали своја њуномоћја и нашли их у исправној и уобичајеној форми, сагласили су се у овоме што следује.

Члан 1. За риболов на ономе делу Дунава ишћо чини границу између Србије и Румуније важиће ове наредбе:

Члан 2. Забрањено је уйоћребљавати риболовне сйраве – йређе – ма од каквих материјала оне биле, чија би окца, йошћо је йређа већ била у води, имала сйране краће од 4 санћимейра. Код алова, и йћо за онај део йређе од кођа је сасйављена аловска кеса, дужина сйране окца може се свесћи на 2 1/2 санћимейара. Код йређе ишћо служе за хваћање дунавске харинђе дужина сйране окца може се свесћи на 3 см. Пређе ишћо служе искључиво за хваћање сйћне рибе, чија величина никад не йрелази 20 см, мођу имаћи окца чије сйране нису мање од 2 см, али целокуйна йовршина йакове йређе не сме бити већа од 10 квадратних мейара. Тако се ишћо изузимају йређе у облику кесе, зване „кеца“, чији оћвор није већи од 2 квадратна мейра, као и „балачка йређа“, чији оћвор није већи од 10 квадратних мейара; ове йређе мођу имаћи окца чије сйране нису мање од 25 милимейара. За ове минималне мере окца највеће је дойушћено одсйућање од једне десетћине йћих мера. Владе обеју држава, на основу сйоразума између својих делегачи, мођу свесћи димензије окаца за извесне сйраве и за одређено време на мање мере, али и йћо само за врсће сйћних риба.

Члан 3. Забрањује се риболов динамичћом или ма којим друћим ексйлозивним или наркочћичким материјима, као и риболов гвозденим набадачима (осћвама) и ваћреним орућем. Тако ишћо забрањено је у риболову на кечиђе уйоћребљавати сйрукове са малим удицама са йловцима без мамаца (йамйурски сйрукови), којима се закачује риба у њеном йролазу. Ова забрана не важи за сйрукове са великим удицама са йловцима (морунски сйрукови), који служе за хваћање друћих врсћа *Acipenser*.

Члан 4. Сйћалне риболовне заграде од дрвейћа или ййрске биће консйруисане йако да йролази на њима не буду ужи од 4 см.

Члан 5. Забрањено је йосйављати у води сйћалне или йокрећне риболовне сйраве које би заграћивале више од йоловине ширине реке и на йај начин сйречавале слободан йролаз риби која йућује. Ова йоловина реке одређена је једном обалом и средином најкраће линије ишћо сйаја обе обале у време најниже воде. Одредбе овођа члана не важе за канале који доводе у везу реку са каквим рийћом или језером; йакви се канали мођу и сасвим заграћивати, али йћо йомођу заграда од дрвейћа или ййрске, за које ће йада важићи одредбе члана 4.

Члан 6. Да би се зашћићило расйлођавање рибе, забрањено је за време од 1. айрила до 1. јуна (йћо сйпаром) ловићи ову рибу: моруну, јесейру, йасйруђу, сима, кечиђу, смуђа, шарана, лињака, мрену, као и све рибе врсће *Barbus*, као и рака. Владе обеју држава, йћо сйоразуму између својих делегачи, мођу забранићи лов и друћих врсћа риба које овде нису йобројане, а у одређено време. По изузећку биће слободан риболов у Дунаву за време од два дана ишћо йрећходе йразнику Цвейћи.

Члан 7. Забрањено је ловити доле означену рибу ако јој дужина не досиже овде прописану минималну меру, и то: морун 100 см, јесетра, сим и пасируга 60 см, кечиџа 35 см, смуђ и шаран 30 см, лињак 20 см, мрена 25 см, рак 9 см. Дужина рибе има се рачунати као растојање од ока до врха реиа. Највеће допуштено одступање је 10%. Владе обеју држава, по споразуму између својих делегата, и ако се нађе за потребно, могу прописати минималне допуштене величине и за друге врсте риба што овде нису побројане.

Члан 8. Уловљена риба која не би имала минималну дужину прописану чланом 7, или која би била уловљена у време кад би је према члану 6 било забрањено ловити, бацити се напразно у воду, ма и не била више жива.

Члан 9. Строго се забрањује продаја рибе која не би имала горе означену минималну допуштену величину, или чији би лов био у време продаје забрањен због заштитне њеног растопљивања; иако је што у време забрањена и продаја свежег ајвара ове рибе.

Члан 10. У интересу већинског заједња рибе и ракова, као и ради научних истраживања, може се изузетно дозвољавати риболов и хватање ракова за које неће важити одредбе чл. 7 и 8. То се има чинити нарочитом дозволом, издајом од стране надлежне власти, која иако ће може, у горе наведеном циљу, допустити употребу сива забрањених чланом 2.

Члан 11. Забрањено је бацити, дренирати или пуштати да утичу у дунавску воду нечисте воде од индустријских предузећа, које би по својој природи или количини могле бити штетне за рибу. Међутим, допушта се постављање канала за отицање ових нечистих вода у случајевима кад су интереси индустрије претежнији од риболовних интереса, али иада су саственици таквих предузећа дужни предузети о своме прошку све што буде потребно да се штеди, које би утицањем таквих вода могле причинити риболову, сведу на најмању могућу меру.

Члан 12. Владе обеју држава уговорница предузеће све мере потребне за примену ове конвенције; оне ће примењивати на кажњавање пресудна казне прописане специјалним законима о риболову и имаће потребан персонал ради надзора риболова. Ова конвенција осигурава слободу Владама и једне и друге државе да свака са своје стране и у својој области предузму, ако нађу за потребно, и строжије мере за заштити риболова.

Члан 13. И једна и друга од држава уговорница имаће по једнога свога нарочитог делегата. Ови ће се делегати међусобно споразумевати о мерама које ће њихове владе предузимати у погледу заштити риболова у водама наведеним у чл. 1. Осим тога, ови ће се делегати саједити од времена на време, а најмање једанпут годишње, ради проучавања и предлагања нових мера, као и ради уверавања да се конвенција иачно примењује.

Члан 14. Ова ће се конвенција ратификовати, а ратификација ће се измени у Букурешту што је могуће пре. Она ће почети важити одмах после измене ратификације и остати у важности за пет година. Ако је ниједна од држава уговорница не оћкаже на годину дана пре истека поменутих периода, она ће остати у важности и рок ће јој истећи тек 12 месеци пошто је била оћказана једном од влада уговорница.

За верности овога обострани пуномоћници су потписали ову конвенцију и ставили на њу своје печате. Састављено у два примерка у Букурешту, 27. фебруара 1908. год.

Закон о конвенцији потписали су 5. фебруара 1909. године краљ Петар и тадашња нова влада, којој је на челу био председник Министарског савета, Пера Велимировић.

Само треба напоменути да кад је, после ступања на снагу ове конвенције, наше Министарство народне привреде сазнало да се на румунским дунавским ловиштима ипак употребљавају пампурски струкови, забрањени чланом 3 конвенције, оно се нашло побуђено да употребу тога штетног алата не забрањује ни на нашем делу Дунава. Уосталом, ондашње наше министарство је унапред знало да је ова конвенција била више једна формалност. Дајући лично инструкције српском делегату, председник владе, Пашић, добро му је нагласио да „не треба много затезати, јер, знаш, сада треба да се са њима споразумевамо за трансбалканску (место трансбалканску) железницу и за ћуприју преко Дунава, па не треба да их љутимо“. Пашић је нпр. сам захтевао да се усвоји онај став из члана 4 конвенције где се говори о заграђивању канала, како је то одсудно тражио румунски делегат у име свога министарства, а коме се српски делегат одлучно опирао.

Ове две конвенције, са Аустро-Угарском и Румунијом, једине су прератне риболовне конвенције које је српска држава закључила са суседним државама.

ЗАСТАВА БЕОГРАДСКОГ РИБАРСКОГ УДРУЖЕЊА

У београдском Природњачком музеју се, без података о пореклу, чува једна заставица – поклон краљевића Ђорђа Карађорђевића Београдском рибарском удружењу. Изведена је на уобичајен начин, типичан за већину српских заставица насталих крајем XIX и почетком XX века, што значи од гулле чисте свиле, сада највише ошито, величине 109 × 123,5 cm, са обостраним ликовним приказима, иакође у рђавом стању, као и украсима и натписима, који су урађени златовезом. Застава је на оригиналном кољу дужине 169,5 cm. На једној страни, по важности другој, односно реверсу, насликан је уљем на платну, у овалу величине 49,5 × 54,5 cm, шаран око којег је извезен шекс: Београдско рибарско удружење / основано 1912–1914. год. На супротној страни или аверсу, насликана је сцена Христовог чуда у риболову, са шексом: Њ. К. В. КРАЉЕВИЋ ЂОРЂЕ / БЕОГРАДСКОМ РИБАРСКОМ УДРУЖЕЊУ.

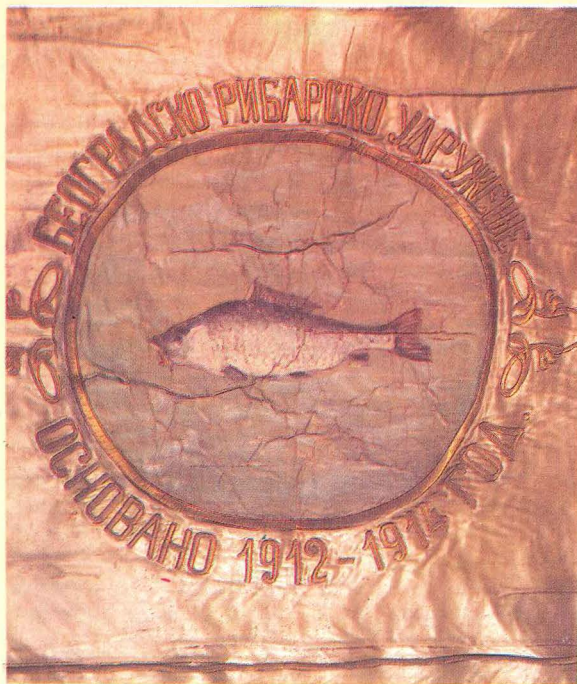
Извезени натписи садрже основне податке о застави и коме је намењена, затим о поклонодавцу и времену настања. Збуњује само што што више да је Београдско рибарско удружење основано 1912–1914. године. Међутим, пошто се поуздано зна да је министар народне привреде Краљевине Србије Милан Кайићановић одобрио правила овог удружења 27. априла 1912,¹ може се закључити да 1914. означава годину када је заставица дарована. Чињеница да је заставу наручио и Удружењу даровао млади краљевић Ђорђе Карађорђевић лако се може објаснити његовим односом према Михаилу Петровићу, кога су на београдским рекама знали и славили као ненадмашног Мику Аласа.

Наиме, одмах по доласку у Србију, непосредно после долазака 1903. године, почеле су припреме краљевића Ђорђа за престоноследника. Међу онима који су се стварали о његовом образовању био је и Михаи-

¹ Михаило М. Петровић, *Београд, негдашњи центар великог рибарства*, чланци одштампани у „Београдским општинским новинама“, бр. 1–9, 1940, *Београдско рибарско удружење*, стр. 742–743.

ло Пејировић, као професор математике. Тај званични однос ускоро се развија у блиско пријатељство, нарочито после инцидента 1909. године, у којем је стварао краљевићев послужитељ. Престолонаследник Ђорђе Карађорђевић је 25. марта, непосредно после инцидента, дао изјаву којом се одрекао права и прерогатива што му по Уставу припадају. Утху у несрећи млади краљевић изражио је и налазио дружећи се са Михаилом Пејировићем „... са којим проводи дане на реци у пецању и слободном животу.“²

Када се све ово зна, није тешко одговорити на питање ко је и са каквим разлозима подстикао младог српског краљевића да дарује заставу Београдском рибарском удружењу, баш на Пејировдан 1914. године (јер је, нема сумње, Удружење преузело славу од Београдског рибарског еснафа, који се последњи пут огласио управо позивом на своју славу 1910. године). Такође се може претпоставити да је Михаило Пејировић био духовни творца иконографског решења заставе и можда, њеног нацрта у целини. Само темељито и свестрано образована личност, какав је био Мика Алас, могла је да осмисли и предложи редак, али сврсисходан ликовни садржај заставе.

Нажалост, иконописац, коме је занатска радња за израду заставе (највероватније нека од оних што су се почетком века бавиле у Београду израдом црквених ствари од иконица: влашћаница, одежди, дарака за ђупуре и дискосе, надбедреника, наруквица, барјака, изв. хоруџва и пре свега, литијских барјака, прекривача за налоње и сл.) поверила сликарски део посла, није био дорасио задатку. Боље је обавио, разумљиво, једносавни-

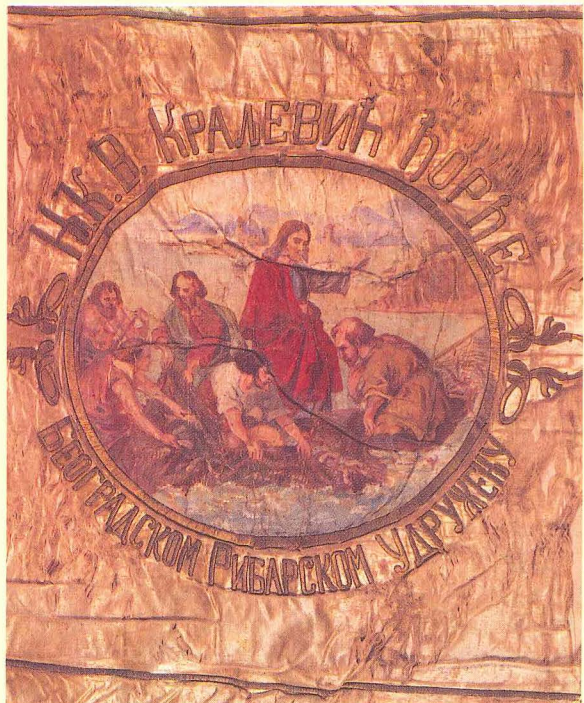
² Велибор Берко Савић, Карађорђевићи, Ваљево, 1990, стр. 77.

ји део посла, односно сликање изв. реверса заставице на којој је приказан шаран као „краљ“ београдских река и београдског риболова. Урађен црпачки солидно, и колористички свеже, уз прилично разгубан и живахан рад кистиом, овај насликани овал не вређа укус и не открива све слабости његовог извођача. Међутим, вишефигурална композиција Христовог чуда у риболову, сликана као главна тема на аверсу заставице, открива свеколику несипремности сликара да обави сложеније захтеве. Црпачки несипрећан, аналитички нећачан, у материјализацији неубедљив, колористички бледуњав и неуравнотежене композиције, овај сликани медаљон показује да је

поменућа занатска радња за израду заставица посао поверила необразованом уметнику, ићавише негаровићом аматеру.

Тако се за ову заставицу у Природњачком музеју, којом је краљевић Ђорђе Карађорђевић даровао Београдско рибарско удружење, може рећи да више вреди као докуменат нећо као уметничко дело, ућолико пре ићио је на њој приказан један редак иконографски моћив, ћоћиво нећознат у нашем црквеном сликарству. Илустрирована је, у сћвару, сцена из Новог завета, ићачније из ићеће главе Јеванђеља по Луци, где се оћисује ићроповед Христова на језеру Генисарећском. Христос је ићроповедао са чамца рибара Симона, касније Св. апостолола Пећира, коме је на крају рекао да иде на дубину и баћи мрежу. Мада је ићрећходне ноћи са друћовима узалуд ловио, Симон Пећар је ићслушао Госћода. „И учинивши ићо ухватише велико мноћство риба, и мреже им се ићродријеше. И намоћоше на друћиво које бјеше у друћој лаћи да доћу да им ићомоћну; и доћоше, и наћунише објеле ићако да се ћоћиво

поштоје. “³ Управо тај чин извлачења неочекивано богајног улова представља иконографски садржај главне сцене приказане на заслави, чији је идејни творца могао да буде само свестрано образовани Михаило Пејровић, иначе оспрашћени риболовац и најбољи познавалац историје рибарства код Срба. Због тога, као и због чињенице да представља драгоцен сведочанство о блиском пријатељству младог српског краљевића и једног веома угледног српског научника (што потврђује њихова заједничка љубав и интересовање за једну важну грану привреде, али и историја), много више него због изузетног квалитета израде и лепоте украса, **Заслава Београдског рибарског удружења** која се чува у Природњачком музеју представља значајно културно добро.

Никола Кусовац

³ Нови завјет, превод В. С. Караџића, Јеванђеље по Луци, гл. 5, 6–7.

ДЕСЕТИ ОДЕЉАК

ПРЕРАТНЕ ИЗЛОЖБЕ НАШЕГ РИБАРСТВА У ЗЕМЉИ И У ИНОСТРАНСТВУ

РИБАРСКА ИЗЛОЖБА У БЕОГРАДУ 1908. ГОДИНЕ

Рибарске изложбе, кад су приређене како треба, имају да служе не за забаву посетилаца, већ зато да дају верну слику рибарства у земљи или у покрајини која се жели у томе погледу приказати пред светом. Изложбе, које је пре рата у три маха приредило београдско рибарство у земљи и у иностранству, неоспорно су постигле тај циљ, што ће се видети из прегледа онога што је излагано и оцена званичних, за то компетентних лица.

Прва изложба београдског рибарства приређена је у Београду 1908. године. На дан 10. августа те године изашла је у броју 32 „Тежак“, органа Српског пољопривредног друштва, оваква објава:

„Под највишом заштитом Њ. В. Краља Петра I Српско Пољопривредно Друштво приређује у Београду, у просторијама свога дома и дворишта, од 28. септембра до 2. октобра ове године, изложбу из воћарства, виноградарства с подрумарством, пчеларства и рибарства. Рибарство ће бити изложено са овим оделењима:

1. *Оделење*: Врсте риба у нашим водама (живе рибе, усолјене и на разне начине сушене рибе, рибе одржане у алкохолу или формулу).

2. *Оделење*: Представа вештачког гајења риба (прибор и справе за вештачко извођење и гајење риба, модели, снимци, слике; рибњаци итд.).

3. *Оделење*: Рибарски алат, прибор и опрема (рибарски алат употребљаван у нашим водама: све врсте пређа, струкова и инструмената за риболов; чамци, шикље, барке, тикваре, ленгери, казуци, весла, исполци, прибор за вађење тешких предмета са дна, клоцери итд., све у природној величини или у моделима; рибарска опрема: одело, чизме, заклони од непогоде или инсеката, прибор за јело итд.). Материјал за рибарски алат (непрерађена и прерађена кудеља, памук, струна, једечи, канап, конац, гвозђе за удице, разне врсте удица, олово, дрво итд.).

4. *Оделење*: Снимци, слике, скице, карте и планови; фотографије и слике сцена из рибарског живота; скице механизма појединих врста риболова; карте прудова и матице на важнијим риболовним местима; планови важнијих риболовних места итд.

5. *Оделење*: Књижевност (штампање књига, чланци и расправе на српском језику о рибарству у нашој земљи; закони и пројекти закона о рибарству; конвенције и пројекти конвенција о риболову).“

Колико је рибарска изложба била успела, може се видети из „Тежака“ број 4–5 од 12. фебруара 1909. године у коме је управа Српског пољопривредног друштва поднела друштву и читалачком свету извештај о томе. Одељак извештаја, који се тиче специјално рибарства, гласио је:

„Докле се за ичеларство и може рећи да је на њему рађено и да је за њега нешто и урађено, дошло је рибарство оснивањено дошло само себи и природи, и о рибарству као привредној грани, о рационалном и вештачком рибарству, нема још ни помена. Све што је држава радила и предузимала на овој грани то је да се законским мерама уреди риболов и да се колико је могуће више заштити и пошитоношћење и заштирање рибе по рекама.

Српско Пољопривредно Друштво, познавајући појмове који у нас владају о рибарству, било се решило да учини оглед са приређивањем рибарске изложбе као новине, то да се изврши преглед и смотра природног рибарства у Србији, да се предоче мере законске заштите рибе по водама и да се приберу ради проучавања и познавања по могућству све врсте риба, које су засиуљене у нашим водама. И благодарећи г. Мих. Пејровићу, професору Универзитета, који се примио за руковаоца овога одељка изложбе, и његовој бојатној збирци алаша, модела и снимака, као и живе и усолјене рибе, благодарећи г. г. Пери Павловићу, ујравнику Музеја Српске Земље, и Душану Стојичевићу, његовом помоћнику, који су не само излазањем обилаше и изврсне збирке преиарисаних риба и њених нејријашеља увеличали и улејшали саму изложбу, већ и припремањем и преиарисањем и нових преиараша, прикуљених из скоро свију река и речица у Србији, много допринели њезином усиху.

Друштво је набавком пошребних стипакала и материјала за прикуљање и излазање рибе и подношењем прошкава за њено хвашање, паковање и конзервирање при транспортовању, учинило са своје стипране све што је могло да умољене своје поверенике пошитоношне у прибирању што веће броја и што лејших примерака свију врсте риба које се налазе по српским водама. Благодарећи многобројним својим повереницима који су се својски заузели за прибирање рибе, Друштво је усело да се досадашња збирка знајно пошитоно и обојати и да се поједини синоними у називима риба провере, односно ушврди њихово право сазнање.

За боље уређење изложбе Друштво је обавезно благодарношћу Управи Државних Монопола што му је уступило без монополске таксе извесну количину алкохола за конзервисање и прејарисање рибе, радњи *г. г.* Макса Флајшера и Мајера, друштвеног уштемљача, која је као и ранијих, иако и ове године уступио Друштву без икакве накнаде већу количину ситаклеја у изложби и ишме знајно уштедила Друштву излишне трошкове, *г. г.* Мирковићу и Лучићу за позајмљене му велике цираде за покривање предмета који су били изложени најољу, под ведрим небом.

Изложба рибарства, иако није могло ни у уљедима, ни у снимцима за очигледну наставау бити представљено већиначко рибарство, по обиму и разноврсности изложених предмета била је јединствена изложба свога рода и потпуно верни представник ове гране привреде у нашој земљи, иако да је сваки с интересовањем и задовољством испитивао и за себе многе нове и непознате ствари на њој нашао.

Од живих риба било је сомова у разним величинама, од којих је највећи био 83 килограма (изложио *г. г.* Мих. Петровић), мрена, шарана, шћука, јесетре и кечије, које су биле смеишћене у басену. Осим живих, изложене су биле и прејарисане разне рибе из свију наших главних река (својина Музеја Српске Земље) у 75 примерака. Даље је било: усољене и сушене рибе у 32 примерка; рибљих нејријашћела (сисара и ишћица, својина Музеја Српске Земље) у 24 примерка; рибарског алатија (серпме, загажње, черенци, алови, вршке ишћ.) у 36 примерака; потпуне рибарске опреме (чамци, чунови, барке и др.) у 39 примерака; 40 фототографских снимака из рибарења; 13 шема разних риболова; картија и планова 2 примерка, и рибарска књижевност.

Нагђађено је свега 10 излађача са новчаним нагђадама у суми од 760 динара, а 8 лица нагђађено је за труд око прибирања риба из разних река у Србији нарочито израђеним похвалницама. Овом приликом прикуљене рибе предаће су Музеју Српске Земље на прејарисање и за збирку.

28. септембра у 9 1/2 часова пре подне дошао је Министар Нар. Привреде, *г. г.* Косћа Главинић, кођа је друштвени председник *г. г.* Вучко С. Бођдановић поздравио и замолио да отвори изложбу. У праћњи друштвене управе, друштвених чланова, изасланика подружњинских, излађача и присујних госћињу из месћа и са сћране, госћин Министар је отворио изложбу, иа је онда с великим интересовањем и задовољан с изложбеним предметима и прељедним распоредом испћих, обшћао и расмотрио сва оделења. Тођа испћођ јућра посетитио је изложбу и Њеђово Високопреосвешћенство, Митрополит *г. г.* Димитрије.

30. септембра у 4 1/2 часа по подне изволео је својом највишом потпуном удостојити изложбу *г. г.* Краљ Петар, кођа су потпунички дођађаји сиречили шће није мођао првођа дана доћи и изложбу отворити. У праћњи своје свћше и друштвене управе *г. г.* је с највећим интересовањем разгледао сва оделења и до најмањих ситница се расћишћивао.

Изјавивши друшћивеној ујрави своје највише задовољство и доидања на одлично засиуљеним и срећеним изложбама, вратио се у Двор.“

Треба још додати да су на самој изложби сваке вечери биле приређиване аласке вечере на којима се често, уз музику тада познатог свирачког друштва „Суз“, остајало до зоре.

РИБАРСКА ИЗЛОЖБА У ЛОНДОНУ 1907. ГОДИНЕ

За време лета 1907. године приређена је у Лондону, на тада одлично организираној *Балканској изложби*, и специјална изложба нашега рибарства. То је одељење снабдео и на лицу места уредио писац ових редова, са циљем да се у природи, у фотографијама, сликама и плановима верно представи тадашње стање београдског рибарства, које је у то време било нарочито развијено.

О томе како је изложба изгледала, послат је из Лондона српском Пресбироу у Београду овакав званични извештај, који је објављен и прештампан у ондашњим нашим листовима:

„У српском одељењу Балканске Изложбе у „Кенс-Перису“, IX групи налази се рибарство (Fisheries) на простору од 60 квадратних метара.

Скоро сви изложени предмети, дакле скоро цела изложба, својина је професора српског универзитета г. Мих. Петровића, који је лично и средио ову интересантну групу у изложби Србије. На средини групе налази се енглески натпис на великом шарану од метала: „Exhibited by Michael Petrovitch master fisherman and contractor of fishereis in Belgrad“. У 20 великих и 16 малих слика представљени су разни начини риболова у Србији, сцене из рибарског живота итд. Ту се налази и велики списак риба којих има у Дунаву и

Сл. 47. – Амблем – обележје учешћа професора Михаила Петровића на изложби у Лондону 1907. године

Сави, са српским и латинским именима.

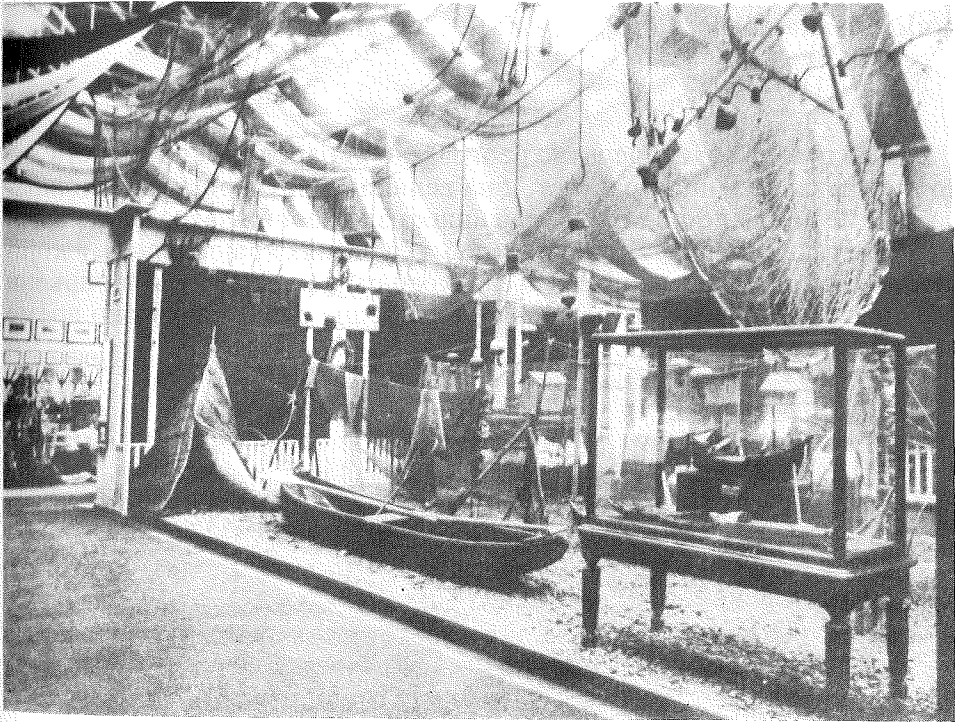
Цело рибарско одељење окићено је српским тробојкама, мрежама, пецаљкама и свим могућим рибарским алатима. Изложена су и весла, котве (ленгери), рибарски чамци, рибарске чизме, рибарска колеба, и уопште све што спада у рибарство. У једној витрини налазе се модели чамаца, барки и рибарских лађа. Ово лепо удешено одељење много интересује Енглезе који, као што је познато, воле рибарство. Ове групе нема у бугарском павиљону.“

А како је рибарска изложба оцењена од званичних енглеских стручњака, може се видети из извештаја који је поднео за то одређени експерт Сер Алберт Ролит и који је преведен са енглеског, оштампан у „Српским новинама“ Бр. 230 од 11. октобра 1908. год.; извештај гласи:

„IX група: Рибарство Србије. Рибарство на Дунаву и Сави. Излагач: проф. Мих. Петровић, Београд. Експерт: Сер Алберт Ролит.“

„Као члан оцењивачког одбора испитао сам пажљиво следеће предмете: 1° народне справе за хватање риба (1–15); 2° моделе чунова (16–30); 3° скице и планове (40–60); 4° фотографије (61–71). Имао сам прилике да више година пословно долазим у додир са рибарским предузећима у Хулском пристаништу, на реци Хомбер, и да се затим с риболовством још боље упознам као становник на Темзи и још на једној шкотској реци, где сам се врло често бавио рибарством, као што сам то чинио и у више делова Европе, и на реци Нилу, а и у Флориди.

Рибарске справе у српском одељењу Балканске Изложбе, као и модели чунова, сачињавају једну врло добру и прегледну изложбу, чија

Сл. 48. – На изложби у Лондону (1907. г.) професор Петровић је изложио и свој рибарски алај са Саве и Дунава

је конструкција и ванредна израда сасвим јединствена; исто тако и скице, планови и фотографије представљају живу слику онога што сам и сам видео на Доњем Дунаву и Сави, као и на рибарској изложби у Норвичу, Лондону и Букурешту

С тога се ни најмање не устручавам да госп. Петровићу, у његовом положају као излагачу, доделим Почасну Диплому, а лично, као колаборатору, Велику Награду (Grand Prix).“

Вредно је још поменути да су и на Лондонској рибарској изложби биле приређиване београдске аласке вечере, на којима је узимало учешћа мноштво енглеских и француских аматера риболова.

РИБАРСКА ИЗЛОЖБА У ТУРИНУ 1911. ГОДИНЕ

За време лета 1911. године приређена је у Турину велика међународна изложба, на којој је узела учешћа и наша држава. У српском павиљону било је изложено и београдско рибарство, опет у природи, у фотографијама, сликама и плановима. Једини излагач је опет био писац ових редова, који је своју збирку изложбених предмета лично однео у Турин и њоме приказао наше рибарство посетиоцима изложбе. Збирка је награђена златном медаљом, а извештај о томе оштампан је у „Српским Новинама“ бр. 2 од 3. јануара 1912. године.

*

Као што се види, прератно београдско рибарство било је доста лепо приказивано у иностранству, и на великим међународним изложбама увек је добијало по коју од највиших изложбених награда. Излагач је, после таквих изложба добијао писма са разних крајева света, у којима су му тражена обавештења о слатководном рибарству, или чињени предлози за рибарске послове. А то је за наше рибарство у оно време доста значило.

ЂЕРДАПСКИ РИБОЛОВИ
У
ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

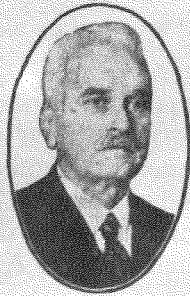
ЂЕРДАПСКИ РИБОЛОВИ

у прошлости и у садашњости

ОД

МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА

ПРОФЕСОРА УНИВЕРЗИТЕТА

1 Издање Задужбине Мих. Р. Радивојевића 1

БЕОГРАД, 1941

*Многа своја издања Српска краљевска академија је објавила средњивима добротвора који су свој иметак завешћали овој научној установи. Тако је Петровићева књига **Ђердапски риболови у прошлости и садашњости** објављена захваљујући помоћи Задужбине Мике Р. Радивојевића; појединости у књизи **Задужбине и фондови**, Српска краљевска академија, Споменице, књ. 8, Београд, 1936, стр. 473–490*

РЕЧ УНАПРЕД

Мало ко од данас живих зна шта о томе шта су у ранија времена били и значили велики риболови у Ђердајском Дунаву. А о томе, поред онога што је остало да се прича у данашњим нараштајима занатских ђердајских рибара и сивановника прибрежних села дуж дунавских обала, сведочи и оно што су о томе забележили поједини сивранци у својим аутобиографијама.

Данас, кад је то отишло у невођа, али кад се још могу похватити последњи трагови оног што је некад било, у „добро старо време“, писац је мислио да би било од користи прикупи о тим риболовима, који су некада били по свету чувени, што више података, док још није несало свакога, и сиварног и усменог трага о њима. О томе је врло мало писано, па кад не би било још свега неколицине живих сведока онога што је некад било, и кад се не би, прелиставајући сиваре сивраначке аутобиографије, нашла о томе по која белешка, сигурно је да се о сивари кроз коју годину већ не би ништа знало и да би она заувек отишла у ноћ заорава.

Писац, који је у току свога дугогодишњег занатског рибарења имао и живо интересовање за ђердајске риболове, и прелике да се о њима добро обавести, сматрао је за потребу и за дужност да прикупи о томе све што није за вечна времена отишло у заборав, из кога га доцније нико и никад више не би могао извући. Овде изложени подаци су поуздани; њих је прибавило лично рибарско искуство и познавање сивари, пажљиво посматрање и дугогодишњи додир са људима којима је у ђердајској области риболов и трговина рибом било стално занимање.

Међу појединосима које су приказане има их и сићушних, којима можда не би имало места у каквоме научном излагању. Али кад се ради о томе да се отме од заорава све што се може, о чему што је у своје време било и од економског и од етнолошког интереса, писац налази

да никаква појединости није излишна ни занемарљива; све оне доприносе да се добије што вернија слика ствари.

Треба још напоменути да све што је према сазнању писца досад о предмети писано, то су:

– чланци писца ових регова под насловом **О нашим риболовима на Доњем Дунаву**, штампани у „Ловцу“ (часопису савезних ловачких удружења у Краљевини Србији) за год. 1900–1901 (под псеудонимом А. Б.),

– брошура **Риболови у Тимочкој Крајини**, штампана из „Споменица Тимочке Крајине“ (од истога писца),

– два чланка од истога писца у дневним листовима 1939. и 1940. године.

Штепа је што истинитачи Неготинске Крајине и Кључа, који су били у дугоп्राјнијем додиру са становницима прибрежних места дуж Бердапског Дунава, нису у тим местима од старих људи прикуљали и податке о рибарству у тој области. Тих ће података ускоро нестати, са нестанком тих људи. Рибарство је, међутим, некада било једно од врло продуктивних занимања тога становништва, а и данас је још извор средстава за животи многобројних породица доњодунавских села и варошица. У „Српском етнографском зборнику“ LV, где се описују насеља и порекло становништва Крајине и Кључа, а у одељку „Занимање становништва“, налази се о томе само неколико редака, иако је то још и данас једно од важних занимања прибрежног становништва, а некада је цветало и доприносило више од свих осталих занимања благостању појединих села и варошица.

Писац мисли да ће се то јасно видети из излагања што следеју.

ПРВИ ОДЕЉАК

ВРСТЕ РИБА НА ЋЕРДАПСКИМ РИБЉИМ ЛОВИШТИМА

Врсте риба што се лове на ђердапским ловиштима нешто су многобројније од оних што се лове у областима Горњега Дунава и у Сави, Тиси и Дрини. Све рибе што се лове у овим областима (изузевши 2–3 врсте које су случајности у њима) лове се и на ђердапским ловиштима. Али на овим ловиштима је нарочито развијен лов крупних риба и врло цењених врста риба, које су реткост за наше горње воде. То су врсте риба које дају црну икру (ајвар), а припадају роду *Acipenser*. Ту спадају:

- *морун (моруна)* (*Acipenser huso*),
- *јесеџар (јесеџра)* (*Acipenser schupa*),
- *чичкава јесеџра* (*Acipenser Güldenstädti*),
- *сим (симче)* (*Acipenser glaber*),
- *џасџруџа* (*Acipenser stellatus*),
- *кечиџа* (носвица) (*Acipenser ruthenus*).

Најзнатнији је, по својој величини и трговачкој вредности, горостасни *морун*, који у мору достиже дужину од 4–5 метара и тежину преко 1 000 килограма. У нашим се водама хватао раније много већи но данас. У „Записима и натписима“ Љубомира Стојановића (Српска краљевска академија) налази се нпр. оваква белешка: „1793 лџта мџсеца марта 3-егга дне у четвртакъ бели уфати земунски рибаръ именовем Лазаръ едну морууну од 528 ока (преко 700 килограма) кромџ црева тешку на земунскомъ грунту“ (забелешка земунског учитеља Теодоровића). Све до регулације Ћердапа деведесетих година прошлог века могли су се у Београду, на Великој пијаци или на Зеленом венцу, видети крупни моруни, донесени у Београд са Ћердапског Дунава, које су рибари ту секли и крчили. На Зеленом венцу, на углу на коме се данас налази кафана „Триглав“, била је пре светског рата кафана „Код моруне“, јер су се ту, баш на улици, пред том кафаном, крчили крупни моруни и

Сл. 1. – Морун ухваћен код Кладова

љених штитова који су највиши на средини тела. Са бокова има по један ред од 40–50, а по трбуху два реда од 10–12 малих штитова. Горња је страна тела тамносива, а трбушна страна бела.

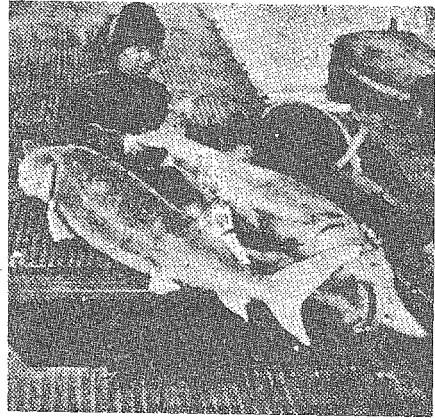
Морун живи у Црном и Каспијском мору и одатле улази у реке што утичу у та мора. До наших вода долази само одраслији морун, тако да је увек била реткост видети га код нас мањег од 40 кг. Године 1899. ухваћен је код Текије један од 27 кг, али ни најстарији рибари не памте други такав случај. Ајварит морун у нашим водама увек је тежи од 90 кг. Количина ајвара варира, али неправилно, са величином рибе: има нпр. моруна од 130–140 кг са 20 кг ајвара, а има их и толико исто тешких са 10 кг ајвара. Неки носе ајвар са леве, а неки са десне стране, и према томе их рибари разликују на „левице“ и „деснице“. Ајварит морун познаје се по томе што је трбушаст, што му је набубрио пупак и што се најђе на икру кад се у отвор материце завуче прст. Кад је без ајвара, рибари га називају „шипар“ или „јаловац“ и цена му је онда знатно нижа од оне за ајваритог моруна. До регулације Ђердапа цена му је била у Оршави (где је усредсређена та трговина) ајваритом 2–2,50 динара, а шипару 1 динар килограм (жива мера).

Морун се храни искључиво ситним животињцама које тражи по муљу на дну воде. У желуцу и цревима увек се налази само нека смоласта маса, по којој је тешко распознати природу хране. Што се тиче његовог начина и места плођења (бојишта), ствар није још довољно расветљена. Каква је то тајанствена сила која ову горостасну рибу гони да оставља своја сигурна прибежишта у мору и да се кроз читав хаос од каменитих препона, шљунковитих и пешчаних плићака, водених брзак, вртлога и разноврсних опасности креће на далеки пут из мора у наше воде, где је чекају само непрекидне борбе са природним препона-

сомови. После регулације Ђердапа ретко се хватао морун тежи од 120–160 килограма. ОDMAH после регулације ухваћен је код села Бурдеља један од 300 кг тежине; на неко време после тога, на простору од Тројанове табле до Радујевца, похватано их је доста од 120–160 кг тежине.

Морун је телом налик на кечигу, само је од ове здепастивији и затупастивији кљуна. На леђима има 12–15 заши-

ма и читава војска непријатеља да јој спрече повратак у њен прави завичај? Опште је мишљење оних који нису имали прилике упознати се са вековним искуством доњодунавских рибара да је томе путовању узрок инстинкт за плођење и да морун долази у наше воде да ту избацује икру и оплођава се. Међутим, наши рибари имају о томе своје утврђено мишљење, основано на посматрању и искуству, и сасвим супротно овоме малочас наведеном. Њихово је мишљење овакво:

Сл. 1-а. – Ухваћени моруни

Морун се „бије“ (мрести) по оним непрегледним ритовима што се простиру у околини дунавског ушћа. Ту, на додиру мртве морске и текуће речне воде која носи песак и муљ, овај се таложи и из тога се муљевитог дна, препуног ситних организама који моруну служе као храна, издиже до површине воде непрегледна и густа шума трске. То је област која има све услове за мрестење крупне рибе и морун се у њој мрести. Мрестење рибе бива као и код осталих риба: мужјак избацује млечац, женка икру и то двоје се у топлој и мирној ритској води, задржано и од ветрова заклоњено шумом трске, ту смешта и оплоди. Мали морунчићи или остају неко време у рити, или одлазе у море, или зађу у који од дунавских рукаваца, одакле их текућа вода опет сама снесе у море, пошто немају снаге да дају отпора брзој текућој води.

Бавећи се у рити (у „лаповима“, као што кажу рибари), крупан морун напуни се једном нарочитом врстом ситних пијавица, које се хватају или око шкрга, или око шкржних отвора, или испод бочних пераја („испод мишке“, по изразу рибара). Ове пијавице, које му јако досађују па било да се већ избио, било да му икра није још потпуно сазрела, натерују га да из рита потегне у текућу воду, јер га брза вода и трење о чврсте предмете испира и ослобађа тих досадних паразита.

Ово своје мишљење рибари поткрепљују овим подацима из рибарског искуства:

– сваки ухваћени морун, нарочито у време кад путује уз воду, пун је таквих пијавица, које сигурно није могао добити ни у Дунаву, ни у мору, где их нема, већ једино у поменутих ритовима где их има у изобиљу;

– путујући уз воду, он се увек држи брзака који га перу; пролазећи кроз подводне кланце и онај непрегледни сплет подводних стена којих је пуна ђердапска област, морун се о њих тара, као и уопште о сваки тврди предмет на који успут наиђе. То се доказује и тиме што се морун

удицама и хвата само по најјачим брзацима на којима се нарочито разапињу „морунски струкови“, а затим и тиме што је ухваћен морун увек пун ожиљака од трења о чврсте предмете, што се хвата морунском удицом за бокове, трбух или реп, чешући се о велике оштре удице које су рибари поставили на његовом путу, и, напослетку, што му је, кад се ухвати, црвенкаст кљун од борбе са брзацима и удара о стене на које у тим брзацима наилази и о које се чеше;

– што се у Дунаву, па чак и близу његовог ушћа, са малим изузетком, хвата само или морун који се већ избио (шипар, јаловац), или онај коме су ритске пијавице почеле досађивати пре но што му је икра сазрела.

Међутим, дешава се да морун избаци икру и у самоме Дунаву и понекад се у нашим водама ухвати по који морун за кога је очевидно да се избио пре који дан. Али се та, тако избачена икра не оплођава, једно стога што при том избацавању не суделује и мужјак са својим млечцем, а друго и стога што брза вода одмах разнесе ту неоплођену икру, па је у часу разграби друга риба као храну. На тај начин може се сматрати као поуздано да се морун не расплођава у нашим водама, а то се, уосталом, потврђује и тиме што још нико није ухватио мало морунче ни удицом, ни мрежом, нити икаквом год риболовном справом.

Од интереса је навести, а о томе има јасна трага, да је такво мишљење постојало и у ранија времена. Године 1776–1777. путовао је нашим крајевима немачки племић Фридрих Вилхелм фон Таубе, царско-краљевски саветник, па, поред осталог, описао је у своме опширном извештају и велико рибље богатство Саве, Дунава и њихових ритова. У томе извештају, који је поднео своме владаоцу и који је 1777. године у Лајпцигу одштампан у засебну књигу, Таубе, говорећи о моруну, вели од речи до речи ово:

„И у трима великим рекама које граниче државу, и у осталим мањим рекама, речицама и потоцима, необично је рибље богатство. Краљ свих риба је морун (у Русији зван „белуга“), који долази из Црног мора, а све реке што утичу у то море имају те рибе. Постоје несугласице о томе какав је узрок што он напушта своју постојбину и гура уз Дунав обављајући пут од преко 500 немачких миља, па кадшто долази и до самог Пресбурга. Запажено је да у Дунав не долазе мали моруни, који још нису дорасли за мрестење. Али ја сам се о томе распитао, ствар дубље испитао, па сам нашао да морун стога улази у Дунав и гура уз воду, да би се ослободио хиљада малих црвића на својој површини. Кад се први моруни, који у току године излазе из мора у Дунав, осмотре помоћу увеличавајућег стакла, види се да им је глава покривена сићушним црвићима који се једва могу запазити голим оком и који нису већи од ситних црвића у сиру. Да би се ослободио тога, морун гура уз брзу текућу воду по јаким дунавским матицама док се тих црвића не ослободи, или док ови не угину, што бива под јесен. Тада се он враћа у море и нестаје га из Дунава.“

Дошавши у наше воде, морун продире кроз брзаке и стење, држећи се већином матице и сврћући успут у дубоке лимане ради одмора од борбе са воденим струјама, да би затим опет продужио пут матицом. Преко лета остаје у нашим водама, боравећи по највећим дубинама, рупама, иза стена на дну воде и у подводним кланцима где је тада неприступан. Тек од августа излази из својих заклона и тада се покаткад може видети како се пребацује насред воде перући се. Тада се и почиње поново хватати на мреже, а пред јесен враћа се низ воду у море, када му лов опет постаје интензивнији.

Лов моруна бива, дакле, у пролеће кад путује уз воду ради чишћења и испирања од пијавица, и пред јесен кад излази из заклона и путује низ воду у море. Риболовне справе, које су некада за тај посао употребљаване, биће описане у току даљег излагања. Овде ће се само навести поглавита риболовна места на нашем Доњем Дунаву, на којима се морун некада ловио у знатним количинама и где је у доба лова радила чишава војска рибара, специјалиста за таква места и за такве справе.

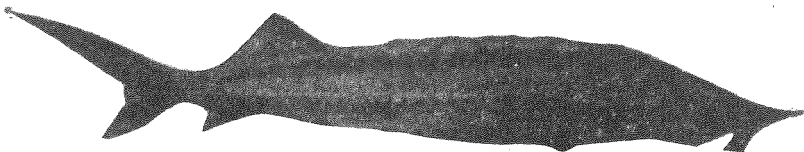
Већ одмах код Радујевца постављали су се морунски струкови (такуми), и то и на нашој и на румунској страни (Груја, преко од Радујевца), затим код Прахова и Михајловца. За риболов код Михајловца везан је комичан догађај који се десио приликом једног проласка кнеза Милоша кроз то место и који је за дуго време препричаван после тога дуж обала Доњега Дунава. 26. септембра 1834. године Књаз се кренуо из Пожаревца за Брегово, на Тимоку, где је Хусеин-паша имао да му преда једно султаново одликовање. У проласку, био је свесрдно дочекан у Михајловцу и угошћен, па су Михајловчани били одлучили да њему у част забаци морунски струк пред самим селом. Струк је забачен пред сам долазак Књажев, а одмах чим је Књаз стигао на обалу спрам тога места, струк је извађен и на њему је био ухваћен огроман морун. Моруна су одмах поклонили обрадованом Књазу „као производ воде која поред њиховог места тече и као плод свога трудољубија“, вели се у извештају о Књажевом путовању. Међутим, за свакога је рибара јасно да се морун не хвата по поруцбини. У ствари је било то да је раније ухваћени крупан морун поново био закачен морунским удицама и спуштен у Дунав заједно са струком, па био извучен заједно са овим пред очима Књаза кад је он наишао на место лова.

Чувено је било, за лов моруна, село Бурдељ или Бордељ, (данашњи Љубичевац), где су хватани најкрупнији моруни и где је одвајкада било добро извежбаних рибара за морунске струкове. Затим су била добра места: Велесница, Вајуга, Корбово, Брлог, Ратково, Велика и Мала Врбица. У Костолу се морун хватао само средином Дунава, баш онуда куда пролазе парни бродови, тако да ови покаткад ударе на саме тикве од струкова и поразбијају их. Одатле уз воду добра су места: Цеврин, Сип, Стење, два места код Оградене, преко од Трајанове табле, и 2–3 места у Казану, затим Калника и Госпођин вир, некадашња врло важна риболовна места.

Од Текије па наниже морун се ловио искључиво морунским струковима, изузимајући лов на гардама код Сипа; од Текије па навише он је ловљен рибарским клопкама које ће бити описане у даљем излагању. Лов моруна је одувек био обилатији од Сипа па наниже; пре регулације Ђердапа рачунало се да је од уловљених моруна 80% хватано испод, а 20% изнад Сипа; рачунајући ту и некад обилат риболов на Гребену и на Госпођином виру. Од овога последњег места па навише лов моруна био је одувек много ређи. Ту је још понеки морун хватан лапташем или балачком пређом.

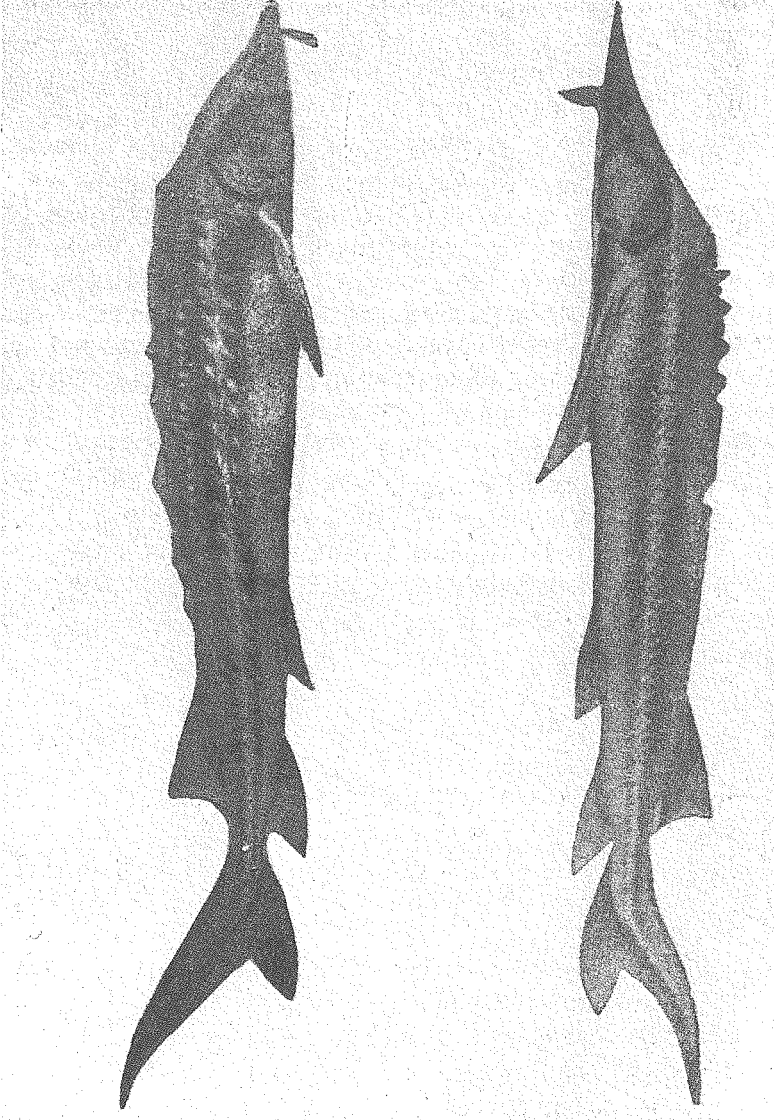
*

После моруна најважнија је врста рибе у ђердапској области Дунава *јесетар*, по облику доста сличан моруну. Кљун му је кратак и заокругљен, уста доста велика, без доње усне, а очи су му јајастог облика. Има 11–12 леђних штитова, 30–33 бочних и 7–9 трбушних; штитови су велики и раздељани један од другог. Кожа је посута сличним крљуштицама. Одозго је угаситосив, одоздо бледожут и бео. Највећи јесетри достижу тежину од 50 кг, а јесетри до 30 кг доста су обични у ђердапској области. Њих има доста у тој области, и то не само дораслих за мрестење већ и ситних, што је доказ да се они плоде и у нашим водама. Хватају се лапташем, балачком пређом, на обичне и пампурске струкове, великим крсташима који раде на нарочитим местима где су јаки вртлози. Раније су у масама хватани на гардама код Сипа, на риболовним клопкама на Гребену, Госпођином виру и Калники, као и великим вршкама на јаким брзацима наспрам Сипа, у околини данашњег Сипског канала. Ајварит јесетар мора имати бар 8 кг тежине. Мрести се и плоди и у нашим водама, и то од половине јула до краја августа, увек у дубинама, тишацима, рупама, иза стена, понајрадије у топлицама. Као бојишта јесетрова у ђердапској области познају се поуздано нпр. извесна места између Калнике и Трајанове табле, затим код Милановца, код Папернице више Поречке реке, где у време мрестења искаче и пребацује се многа крупна риба. Мрести се у јулу и августу, изузетно у првој половини септембра.

Сл. 2. – Јесетар

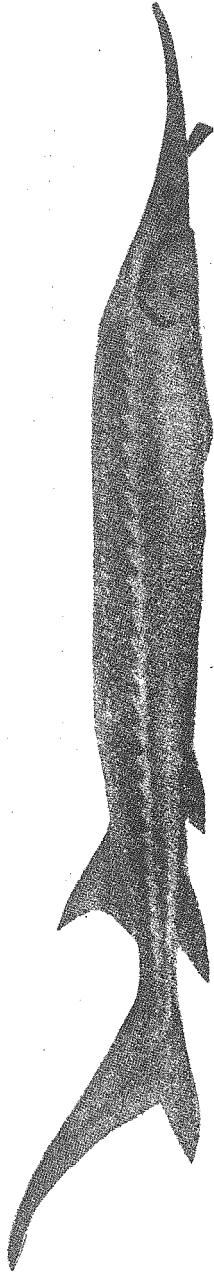
Трећа врста, *сим*, доста је распрострањена риба у Бердапском Дунаву и достиже, па и простиже дужину јесетра. Кљун му је врло кратак, дебео и затупаст, очи мале и дугуљасте. Леђни су му штитови јако развијени и раздељени један од другог, на боковима су мали и слаби, а на трбуху се једва примећују. Кожа му је гола, без крљуштица; по леђима је угаситоплав, на боковима нешто блеђи, а по трбуху бео. Ајварит

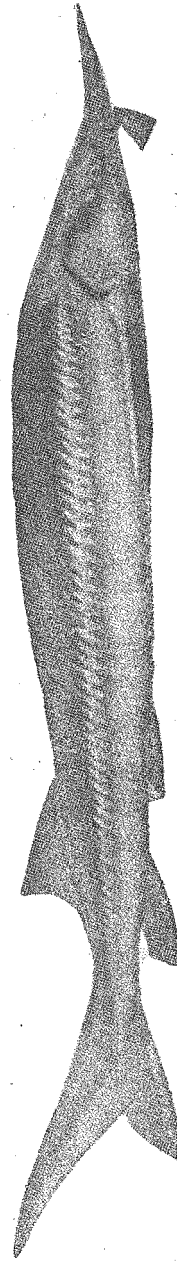
Сл. 3. – Чичкави (бодљави) јесетар

Сл. 4. – Сим

сим има, као и јесетар, бар 8 кг тежине. Мрести се и плоди и у нашим водама; хвата се и ситан и крупан, и то истим справама као и јесетар. Мрести се у исто време као и јесетар.

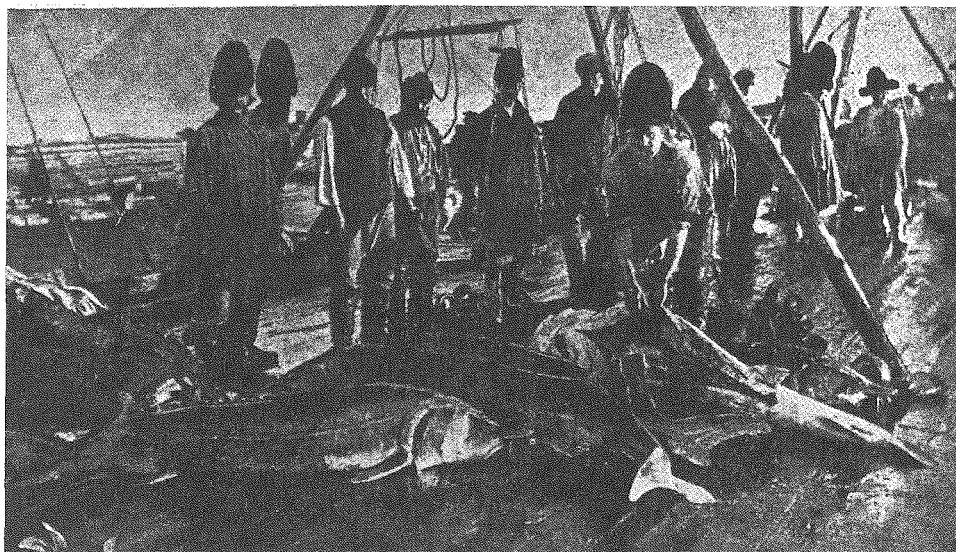
Сл. 5. – Пасируџа

Сл. 6. – Кечиџа

Пасируџа се одликује пљоснатом главом и дугачким пачјим кљуном, који може достићи дужину од 30 см. Сва је шарена, са црним, белим и црвеним пегама по леђима. Није реткост у Ђердапском Дунаву; хвата се и врло ситна, и до 12–15 кг тежине. Врло је мирна риба; ухваћена, ни мало се не отима тако да се, ухвативши за врх кљуна, може држати у води колико се хоће времена, а да не покушава отети се. По цени је нижа од моруна и јесетра; ако је ајварита, ајвар јој је јевтинији од ајвара тих двеју бољих врста риба; он је ситнији од овога, а мало крупнији од ајвара кечиге. Мрести се у исто време кад и јесетар и сим.

Осим ових врста риба које дају скупocen црни ајвар, и које се могу сматрати као специјалитети Доњег Дунава, у ђердапској области је веома распрострањена *кечиџа*, коју тамошњи рибари зову још и *носвица*. Мрести се и плоди у нашим водама, у јулу и августу, а хвата се и најситнија. Највећа до данас ухваћена кечига у нашим је она што је почетком деветстотих година уловљена на гарди код Сипа и која је тежила 12 килограма. Нешто доцније ухваћена је код Текије једна од 7 кг. На гласу су, због свога изванредног укуса, милановачке кечиге, које се хватају око Милановца, на простору између Јуца и Гребена, а и нешто изнад овога. Милановачки рибари налазе да им укус долази од непрестане борбе са брзацима и препонама, којих је у изобиљу у тој области Ђердапског Дунава. Те су кечиге необично живе и снажне; кљуна им се црвени од продирања кроз брзаке и удара о стење, а шупљине на глави и око шкрга увек су им пуне песка о који се тару, провлачећи се кроз таква места.

Сл. 7. – Вађење морунске икре

Кечига је неоспорно најфинија дунавска риба. Она увек тражи дубљу, чисту и брзу воду, а не улази никад у водоплавне терене, баре и ритове. Лови се балачком пређом или лапташем, а често обичним или пампурским струком. Рибари је сматрају као најглупљу рибу. Ако ју је мрежа само срела, она и не покушава спасавати се. Мада би кроз једно окце на пређи могла лако проћи и изаћи из пређе, она или завуче кљун у окце па се пусти да је пређа собом вуче док се не извуче у ораницу, или се препречи и пређа је собом потискује док је не извуче на површину. На Јуцу испод Милановца постоје бедеми од набацаног крупног камена, саграђени приликом регулације Ђердапа деведесетих година прошлога века. Кад Дунав јако нарасте, ти бедеми чине да му се ниво на томе месту уздигне и да је вода поред бедема врло брза. Кечиге које у то време наиђу на те бедеме, заморене од борбе са љутом водом завучу кљунове у међупросторе између крупног камења, па се дешава да у таквом положају остану и кад вода опадне. И тада се на Јуцу могао посматрати чудан приказ који пружају угинуле рибе што висе низ исушено камење, а чега су се лако могле спасти да су мало мрднуле док је још преко камења било воде. Кечига се слабо отима и кад се ухвати на удицу.

*

Сл. 8. – Сјрављање црноџ ајвара

Као што је напред казано, скупоцени црни ајвар, у већим количинама и од трговинског интереса, добија се од моруна, јесетра и сима; паструга и кечига дају ситнији ајвар у недовољним количинама за трговину. Ајвар од моруна, јесетре и сима одвајкада се прерађивао на начин који се у току векова није мењао и који је и данас такав исти. Из распорене рибе непосредно извађена икра прерађивана је у нарочитим за то радионицама, које су се налазиле у Кладову, Оршави и Текији, и то на следећи начин.

а) Ако је риба већ била угинула пре вађења икре, ова се стави у хладну воду са нешто соли (отприлике 1 кг соли на 10 кг икре); со тада скупи љигу, па пошто је икра стајала у таквој саламури око 20 минута, она се добро испере од љиге, па се испрана опет остави да неко време стоји у хладној води са мало више соли, и то све дотле док зрна не постану под прстима оштра. Зрна се затим поново исперу и тако испрана стављају се, у омањим комадима, у округло или четвртасто решето, чије је ткиво не од жице, већ од танког канапа. Ту се, преко тога ткива, комади руком пажљиво трљају, тако да зрна од икре пропадају кроз окца ткива, а опне, жиле и слузокоже остају у решету, одакле се с времена на време избацују. Зрна која су прошла кроз решета испадају у хладну воду у којој се оставе да стоје једно кратко време, па се онда пакују у плехане кутије и иду на продају. Тако припремљен ајвар од угинуле рибе траје лети највише 10 дана, и то кад је чуван у хладу.

б) Ако се икра вади из живе рибе, испере се од љиге и онако непосољена меће се у решето, у омањим парчадима; ту се пажљиво трља, па се зрна што су прошла кроз ткиво решета усоле колико треба, према томе колико ће се времена ајвар чувати. Пошто су зрна стајала четврт сата у тој саламури, она поцрне, очврсну и набубре, па се онда мећу у кутије. Не пушта се да стоје на гомили, већ у кутији, да се не би здробила.

Пре тридесет и више година риболовни закупац аустријске стране Дунава, Емил Екштајн, из Оршаве, прерађивао је икру јесетра, сима и паструге на један нарочити начин, који је брижљиво чувао као своју тајну, па је од ситне икре добијао крупан црни ајвар који је звао „астрахан“ (као чувени руски морунски ајвар) и који је имао цену бољу од онога што је био припремљен на обичан начин.

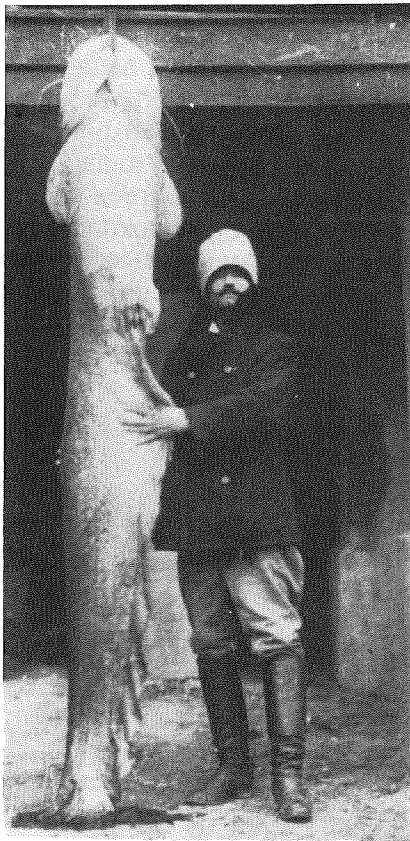
*

У ђердапској области Дунава доста је обилан и крупан сом, који покадшто премаша тежину од 100 килограма. Сом је риба грабљивица, и то врло прождрљива. У његовом желуцу налази се врло разноврсних предмета које он сретне по води, обзине их и прогута. Али главна му је храна риба, коју он гони и лови. У лов сомови каткад иду у групи и тада су сви приближно исте величине. Мањи се не мешају са већима јер би их ови изгризли по телу, а можда и прождрли. При лову су му бркови

Сл. 9. – Сом од 140 кг

чито ноћу, он испита величину своје жртве и положај у коме она лежи, затим јој се опрезно приближи док својим чељустима не допре до ње. Тада, не крећући се са места, нагло отвори чељуст у коју појури вода да попуни празан простор и повуче собом и рибу која ће бити жртва, па је сом јаким притиском чељусту згњечи и прогута. Ситнију рибу највише лови ноћу, и то на површини воде. Тада се може у мирној ноћи, са

Сл. 10. – Професор Петровић Ђорџ
уловљеној сома од 120 кг

главно оруђе; они му помажу ноћу и при мутној води да нађе и опипа рибу која ће му бити плен. Сом се при таквом лову вуче споро и опрезно. Бркове испружи унапред и најпре њима дотакне рибу; пипајући је брковима, нарочито ноћу, он испита величину своје жртве и положај у коме она лежи, затим јој се опрезно приближи док својим чељустима не допре до ње. Тада, не крећући се са места, нагло отвори чељуст у коју појури вода да попуни празан простор и повуче собом и рибу која ће бити жртва, па је сом јаким притиском чељусту згњечи и прогута. Ситнију рибу највише лови ноћу, и то на површини воде. Тада се може у мирној ноћи, са обале, с времена на време чути оно карактеристично „пуцање“ наред воде, произведено отварањем и затварањем сомовских чељусту при лову риба наред воде, или ударањем репа по површини воде. Ако тада какав мањи сом покуша ловити у близини крупнијег, овај га нападне, изгризе и отера са тога места.

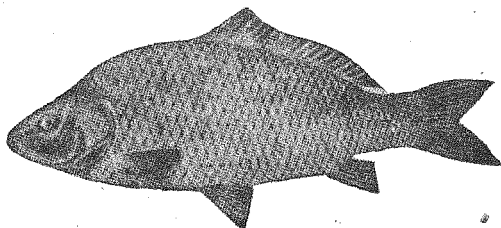
За мрестење сом тражи дубљу, а мирну воду. Док се из икре не излеже ситна риба, он лежи на томе месту и чува свој пород од друге рибе. Икра му је доста крупна, али је тврда; постоји ипак један начин да се од ње може правити ајвар укуса приближног морунском или јесетрином ајвару.

Рибари не деле иначе доста распрострањено мишљење да је сом најглупља риба, јер имају прилике да посматрају шта све он покушава чинити да се извуче из опасности у којој је. Ухваћен у лапташу, или у балачкој пређи, или у алову који га је опколио, он свом снагом покушава да провали пређу, у чему често успева; рибари то тада познају по продору који је оставио и по љиги на томе продору. Кад то не може, он, кад је крупан, својим ду-

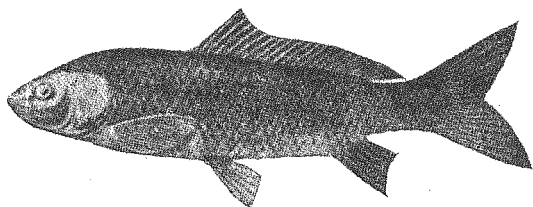
гим и јаким репом обавије табан оранице којом је ухваћен, укочи се у таквом положају и рибари имају муке да га, иако је сав замотан у пређу, увуку у ораницу. Ухваћен удицом на рибарском струку, или великом удицом „самицом“ везаном за „гибач“, мотку пободену у обалу на месту где је поред обале дубина, он покушава савити удицу, или прегристи јак канап што спаја удицу са гибачем, или сломити савитљиви гибач, или га истргнути из земље и повући собом на воду итд. Чим је својим дугим и врло осетљивим брком додирнуо балачку пређу која га је разјапљена срела насред воде, он у тренутку окрене назад и ако хитар и опрезан рибар у томе тренутку нагло не повуче доњи крај пређе и тиме ову брзо не затвори, сом за тили час изађе из пређе и рибар, мада је насигурно осетио крупну рибу у пређи, извуче је празну. Па и кад је ухваћен и добро везан за ораницу, сом покушава прегристи једек којим је везан, па се дешава да то и учини. Да би то спречио, искусан рибар онај део једека, што се провлачи кроз уста везаног сома, обавије комадом старе пређе о коју се оштри ситни зуби сома узалуд тупе не допревши до једека.

*

Међу економски важнијим врстама риба у ђердапској области, једно од бољих места заузима и шаран. То је, поред просте беле рибе, најраспрострањенија риба и у тој дунавској области. Њега и у тој области има више варијетета, међу собом различних по спољњем облику и боји. Рибари разликују шарана који је у текућу воду дошао из баре или рита, дебљег, тромијег и затвореније боје, од речног шарана, живљег од првога и отвореније жуте боје. Међутим, и у текућој, дунавској води, на самоме камену у дубинама реке, хвата се по који пут шаран црњи од барског. И то је шаран који ту живи, а није дошао из баре или рита. Затим постоји шаран стањен, издужен, а округло као ваљак; то је шаран који долази из далеких румунских „лапова“, ритова обраслих трском, локвањем и другим воденим биљкама, изишавши из заграђеног рита кад му се за то укаже могућност. У тај мах, кад је изашао из рита, он је по површини свога тела, а нарочито по глави, испод пераја, око шкрга, по трбуху, препун ситних животињица, пијавица, црвића и др., који му досађују и натерују га да по изласку из рита, непрестано и не тражећи храну, плива по брзој речној води да би ова са њега испирала и скидала те непријатне госте. У таквим напорима он стиже и у ђердапску област, али јако омршао, добијајући у дужини, а губећи у ширини и тежини. Излазак из рита бива у пролеће, кад је велика вода; у

Сл. 11. – Шаран

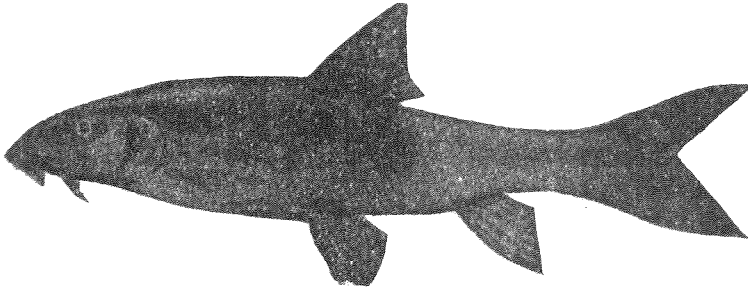
Сл. 12. – Ваљкасији шаран

мају и јуну он се у масама лови у Ђердапској области. Тада је нпр. интересно по-сматрати лов аловом и гледати како риба прескаче преко низа плутовача на горњем крају алова; таква риба је искључиво шаран.

Јер шаран је од свих дунавских риба неоспорно највештији да се спасе опасно-

сти кад је осети. Кад се лови аловом, па кад на њега наиђе „дојњака“ (доњи крај алова, оптерећен оловицама), шаран прилегне по дну воде, главом окренут тамо одакле алов наилази, и остаје тако лежећи док мрежа не пређе преко њега; кад то буде, он се дигне до површине воде, весело се праћне, па продужује свој пут кроз воду. А још много чешће, кад осети алов, он исплива до водене површине, прескочи преко плутовача и продужује пут. Дешава се да, за време док се алов вуче водом и привлачи обали, по десетине шарана прескачу преко њега, што даје врло занимљив приказ; у алову их у таквим приликама једва остане по који комад. Из лапташа шаран врло ретко искаче, јер је пређа дубока и мека, па се он у њој забуни као у каквој паучини, или се леђним бодљама или перајима закачи за окце пређе. Исто важи и за балачку пређу; рибар га осети чим он пипне пређу, па одмах, у тренутку ову затвара. Ухваћен у бубњу, шаран покушава наћи отвор кроз који је ушао; он га не налази, али приликом вађења бубња из воде он чини очајне напоре да провали пређу и изађе из ње. При зимским риболовима то је сасвим друкчије. Риба је тада прилегла по дну реке, обично у мангурама, неравнинама по дну; она је тада трома и кад пређа на њу наиђе, диже је као какав камен, без икаквог отпора од њене стране. Рибарски струк од по неколико стотина удица хвата шарана на глисте или ваљке. И ту се види лукавство шарана; он не гута одмах мамац на удици, већ му се приближи, обилази око њега, дрпне га устима па се тргне назад, и то понавља док му се не учини да нема опасности, па тек онда прогута мамац. Ако је мамац ваљак од кукурузног брашна, он га кида комадић по комадић, док га удица не закачи; он се тада може спасти само тако ако је удица закачила саму усну, па се ова искида од трзања рибе.

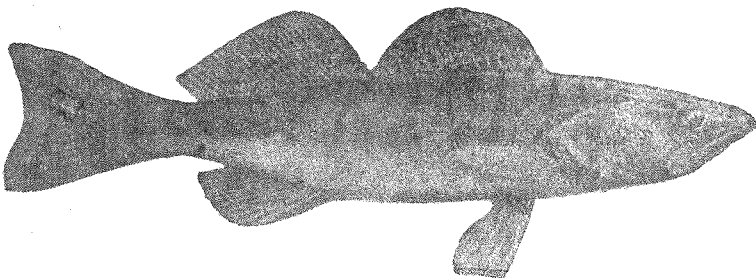
После шарана, најраспрострањенија риба у Ђердапском Дунаву је *мрена*. То је дубинска риба која тражи чисту, бистру, дубоку и брзу воду, као и кечига, а не излази у баре и ритове при изливању воде из речног корита. Достиже у тој речној области тежину до 8 килограма. Не храни се рибом, већ само ситним глистама и црвићима које нађе на дну воде. Лови се преко целе године, и то и мрежама (лапташем и балачком пређом) и удицама (рибарским струком). Мрена је једина дунавска риба чија икра и цигерица нису за употребу као храна.

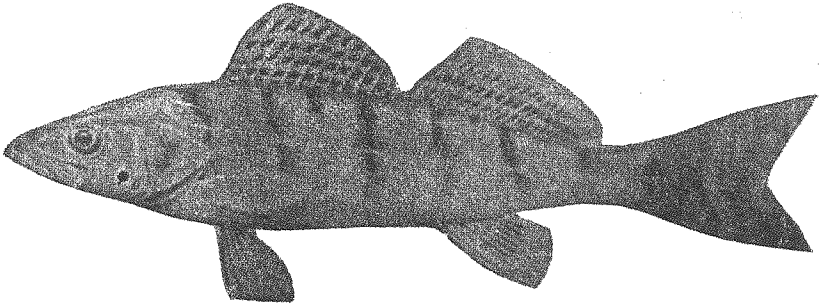
Сл. 13. – Мрена

Доста је у Ђердапском Дунаву распрострањен и *смуђ*, риба која због финоће свога меса има доста високу цену. Има га два варијетета: обичан *смуђ* и *смуђ камењар*. Први је бео, са slabим загаситим пругама преко леђа, а други има црне попречне пруге преко леђа и хвата се по каменитом дну. Обичан *смуђ* кадшто је врло крупан и може бити тежак по неколико килограма; крупан *смуђ* је кратак, али је широк, ваљкаст и здепаст. *Смуђ камењар* је много мањи. Оба варијетета су рибе грабљивице и хране се искључиво рибом. Уловљени *смуђ* брзо угине кад се извуче из воде; стога га рибар мора одмах, и то врло пажљиво, убацити у барку чим је из воде извађен.

Остале врсте риба, много мање, кадшто и незнатне економске вредности, јесу оне исте које се лове и у области Дунава више Ђердапа. То су: *штучка*, *манић*, *јазава*, сви варијетети беле рибе (*клен*, *сабљар*, *буцов*, *деверика*, *крупатица*, *бодорка*, *кесега*, *шпицер*, *цобер*, *плавонос*, *шљивар*, *црвенперка* и др.), варијетети бодљаве рибе (*бандар*, *греч*, *шрац*, *вретенар*, *тврдореп*). Осим тих обичних врста дунавских риба, у Дунав залази из Црног мора, па пловећи уз воду допире и до ђердапске области, као и у њу, једна врста морске рибе, налик на дебљу харингу, исте величине као ова, коју доњодунавски рибари називају *џиборји*,

Сл. 14. – Смуђ

Сл. 15. – Смуђ камењар

каткад и *скуприја*. То је сезонска риба: у рано пролеће она улази из мора у Дунав, плива средином реке и на простору испод Ђердапа хвата се у то време у доста великим количинама. Нешто слабије се лови у самој ђердапској области; одатле узводно постаје све ређа, али се у Горњем Дунаву ухвати по који комад, и то искључиво мрежом. Има врло танке коске које ишчезну кад се риба приуготови како треба, а месо јој је врло пријатног укуса. Сушена на диму, такође је врло пријатног укуса.

ДРУГИ ОДЕЉАК

ХИДРОГРАФСКЕ ПРИЛИКЕ ПРИ ЂЕРДАПСКИМ РИБОЛОВИМА

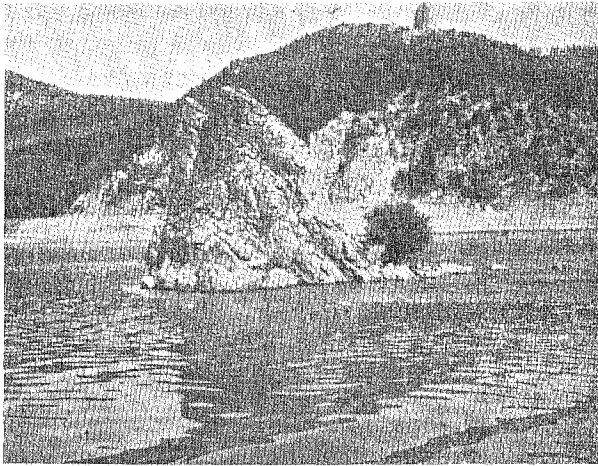
ЂЕРДАПСКИ ДУНАВ И ЊЕГОВО КОРИТО

Под Ђердапским Дунавом у ширем смислу подразумева се део Дунава између уласка у дунавске кланце испод Голупца, одакле већ почиње оно што карактерише ову област: стешњавање речног корита, високо подводно стење, напрасне промене речног дна, брзаца, букови, вртлози и лов крупне рибе у већим размерама, па до доњег, низводног краја данашњег Сипског канала. Тај водени простор захвата по дужини Дунава око 100 километара. Овде ће он бити описан онакав какав је био пре регулације Ђердапа 1890–1896. године, а према подацима са којима је имало да се рачуна при тој регулацији (по инж. Бела де Гонда, који је био један од главних руковалаца радова).

Већ мало ниже од Голупца Дунав улази у кланац између високих планина. Ту се, по дужини од 9 километара, налази један подводни стеновити плато, над којим није велика дубина. Не могући га подубљавати, Дунав се ту гранао на два подводна рукавца дуга 9 км, укупне ширине око 2 000 метара и у којима је, при најмањем водостају бивало по 2–3 метра дубине. Нагиб воде је ту слаб, око 8 см на километар дужине; то је и учинило да се наносима песка и муља створи острво Стара Молдава.

Одмах испод тога острва речно корито се сужава, тако да већ после два километра оно је сужено на 400 метара. При улазу у теснац, а почевши од леве дунавске обале, налази се мноштво подводних стена, међу којима се усамљени и високи стеновити врх Бабакај уздиже на 6 метара изнад водене површине и почевши од кога се низводно ниже безброј каменитих врхова, као и брзака, букова, вирова и вртлога које они производе.

Чим је сишао са подводног платоа код Молдаве, Дунав, стешњавајући се, добија у дубини; његово дно пада са 2–3 метра дубине на малој води, на дубину од 20, местимице и 35 метара, а на тој се дубини створила јака водена струја дужине око 5 километара. После тога корито се

Сл. 16. – Стена Бабакај

ка и подводно стење око ње праве сметње томе брзаку и тиме га праве још јачим тамо куда он може пролазити. Ту поред Стенке корито се опет шири, планине на левој обали удаљују се од ове и појављује се питама долина Љупкова; кроз њу пролазе потоци Каменица и Ораовица, који после киша набујају и носе у дунавско корито велике количине песка, муља и шљунка. Кад се пређе Љупкова, Дунав се сужава на 500 метара.

Одатле па на 7 километара низ Дунав појављује се лепа долина која носи име Брзаска, као и село што се на њој налази. Још два километра па се стиже у Дренкову, где се налази низводно крај тога првог великог дунавског брзака. Испод Дренкове Дунав, који је дотле текао према истоку, окреће свој ток на југоисток, па се од те окуке већ почиње чути удаљена хука и бука низводних катаракта. Таласи почињу бивати покривени сребрнастом пеном која испољава борбу јаке водене струје са подводним, невидљивим врховима стена. Подножје планине на левој обали пружа се доста далеко у реку и продужава се у високи подводни каменити плато Козлу, па одбија водену струју од леве обале на воду. Али струја одмах испод тога места наилази на стеновит праг Дојке, који је снажно одбија право ка десној обали Дунава, а овај се ту налази стешњен на ширину не већу од 380 метара. Између Козле и Дојке поток Сириња уноси у реку много наноса, правећи ту испод свог ушћа пешчане и шљунковите плитке прудове. Та два каменита подводна прага производе, на низводној дужини од 3 километра, јаке букове и струје, са нагибом од 80 см на 1 километар.

Низводно од Дојке корито реке се опет проширује и на дужини од 3 км још је испуњено подводним каменитим врховима стена, од којих

опет проширује, а дубина се смањује, тако да на месту где је ширина 1 000 метара, дубина није већа од 7 метара испод нормале (нуле на водомеру). Наспрам места Алибегова чесма, на десној обали, планине са једне и друге стране реке удаљавају се једна од друге и Дунав добија ширину од 1 100 метара. Затим се наилази на простор где стрми гранитни зидови високих планина, код Стенке, силазе у реку и праве јак водени брзак. Стенка

понека провирује изнад површине воде. На 2 км испод Дојке дугачка стена Пјатра Лунга пружа свој шиљати крај на воду. На три и по километра одатле, опет низводно, наилази се на пар стена које носе име Биволи, јер по облику и по боји подсећају на пар бивола који пливају по води. Пошто се прође ушће поточића Јелсове, корито се почиње стешњавати, а на левој обали уздиже се планина Тисковица, покривена бујном шумом. Ту се већ јако чује низводна и све јача бука на катарактама Излаз и Тахтаљија. Снажна водена струја, не могући продубљавати стеновито дно, простире се у ширину да би нашла одушке.

Затим се наилази на друге јаке препреке: најпре на стеновити праг Излаз, а одмах после овога на стење Велике и Мале Тахтаљије; мало нешто испод тога наилазило се на огроман каменити кљун Гребен који, улазећи са десне обале дубоко у Дунав, сужава га на 420 метара ширине. Наспрам самога Гребена, а у време мале воде, појављује се каменити плато Врањ, који пролаз воде сужава на свега 220 метара. Али чим се прођу Гребен и Врањ, Дунав се нагло проширује према десној обали и добија ширину од 2 километра, образујући на томе месту острвца и плитке прудове поред своје десне обале.

Пошто на томе месту брза вода добија нагло и велико проширење, одмах испод кљуна Гребена образовао се јак и простран водени вртлог, чија је снага у току векова продубљавала дунавско корито и ту створила вир дубок 30 метара, кроз који у време велике воде није могао проћи никакав чамац, нити лађа. А од почетка тог проширења па до Доњег Милановца, по дужини реке од 3 км, дубина воде је 3–9 метара.

Прошавши кроз тај простор, на једанаест и по километара низводно од Гребена, наилазило се на попречан каменити праг Јуц, који прави сметње воденом току, задржава га и испод себе прави јак пад воде и катаракту; на малој води нагиб тока воде прелази 2 метра на 1 километар. При великој води катаракте нестаје, површина воде се умири и ничим не одаје опасан каменити праг који је под њом. То долази отуда што у време велике воде уски дунавски теснац Казан, који се налази на растојању 14 км од Јуца, јако успори ток воде и диже јој ниво, чиме јако смањује брзину воде пред теснацем, па и преко Јуца. Изнад горњег, узводног краја катаракте, а на десној обали Дунава, налази се ушће бујне Поречке реке, чији се нанос слаже по целом простору између њеног ушћа и Казана и прави, нарочито поред десне обале Дунава, острвца и прудове. Томе доприноси и поток Јуц, такође на десној обали Дунава, који такође улива у Дунав своје јаке наносе.

Прошавши катаракту Јуц, Дунав поново мења дотадашњи правац и тече у правцу североистока. До теснаца Казана он има правилан, миран ток; дно му је песковито, дубина воде је 6–8 метара на малој води, а ширина 600–1 000 метара. Тако пролази поред села Голубиња на десној, Тисовице и Плавишевице на левој његовој обали. Тада се наилази на дунавски кланац, теснац Казан, једно од чуда природе, каквих има доста у Ђердапском Дунаву. Између два циновска, стрма, висока, сте-

новита зида на једној и другој обали, Дунав се нашао одједном стешњен на ширину од 170 метара. То је природно чудо, сведок циновске борбе коју од искона води велика река са брдима и стенама да би створила себи пролаз ка мору. Дунав ту, на дужини од 4 километра, протиче дубином од 20–50 метара (местимице и нешто више) па, изишавши из теснаца, шири се на 500 метара, са смањеном дубином од 10 метара, какву има пролазећи поред питоме и плодне долине Дуброве. После тога се речно корито опет сужава на 180–300 метара, а достиже дубину од 30–50 метара. Теснац целокупне дужине од 9 км престаје изнад села Оградене. Нагиб воде у теснацу не износи више од 36 см по километру.

Кад се прође теснац, Дунав мало скреће према истоку; планине на левој обали размичу се, а речно корито добија ширину од 400–500 метара. Прођу се села Стара и Нова Оградена и Јешелница на левој обали па се, на 10 км испод Казана, наилази на десној обали на најважнији ђердапски рибарски центар, Текију, а наспрам ње на тада угарску варош Оршаву. Испод Оршаве на левој обали Дунава, река Черна, која јако и опасно набуја после великих киша и топљења снега по планинама, убацује своје јаке пешчане и шљунковите наносе у Дунав, стварајући испод свога ушћа прудове. Затим се, нешто мало низводно, наилази на некадашње турско острво Адакале, насред проширеног Дунава.

Одмах испод Адакала Дунав опет мења правац, скрећући ка југоистоку; ту је, на левој обали, речица Водица која је, утичући у Дунав,

Сл. 17. – Острво Адакале

чинио границу између Угарске и Румуније. На томе месту се већ чује бука највеће и најопасније катаракте на Ђердапском Дунаву. Издалека се низводно виде запенушени дунавски таласи; вода ври као да кључа. На два километра од румунског прибрежног места Верчерове отпочиње прави, Велики Ђердап (Vaskapu), највећа и одвајкада најопаснија сметња за пловидбу. То је једна велика група подводних стена, која се по Дунаву пружа уздужно по дужини од 3 километра и чији врхови на малој води избијају на површину воде, а препречују ток воде готово по целој ширини Дунава. Група стена почива на пространом каменитом платоу над којим, у време мале воде, нема више од 2–6 метара дубине, док је испред њега, узводно, дубина била 7–18 метара. Тај се плато пружа низводно на дужини од 8 км, али катаракта на њему не захвата више од 3 км. На томе Великом Ђердапу разликују се ове три секције:

– прва, на горњем, узводном крају катаракте, где још нема заштиљених, опасних стена и где на иоле већој води нема опасности ни за пловидбу, ни за риболов;

– друга, где су опасни букови, вртлози и водени падови, што производи група подводних стена код села Сипа, а које преграђују ток Дунава и носе колективни назив Преграда, као и велика група каменитих врхова што избијају на површину воде; то је најопаснија секција и за пловидбу и за риболов;

– трећа, коју образује водени амбис велике дубине испод камените Преграде, у коју се улива вода пошто пређе препреке у другој секцији, ударајући ту у безбројне стене и излазећи одатле узбуркана и запенушена.

Врхова стена, који се при малој води појављују над њеном површином, има безброј. Већина њих има своје локалне, српске или румунске називе, што су им дали некадашњи лађари и ђердапски рибари, који су међу њима проводили свој век и на њима доживљавали разне догађаје, често и трагичне. То су нпр. стене: Горња и Доња Преграда, Краљева стена, Чифутски камен, Колумбачка-Маре, Разбојник, Пјатра-Кумиере, Пјетра-Калугере, Црни прут итд. Код тих стена су толики букови и водени падови да нпр. Горња Преграда на малој води провири из воде пре него Краљева стена која је за 45 см виша од ње или да Разбојник избије на површину воде пре него Пјатра-Кумиера која је за 54 см виша од те стене. Највећи пад воде је на месту где су те стеновите препреке најгушће; вода, кад запенушена прође између тих препрека, пада у дубоки дунавски понор испод њих.

Кад наспрам Сипа пређе катаракте Великог Ђердапа, Дунав има да још на простору дужине од 6 км удара на високе камените површине, плато и заштиљене врхове подводних стена, нарочито на кратком воденом простору што носи назив Мали Ђердап. Ту престају катаракте, опасне подводне стене и водени падови, па одатле Дунав улази у свој нормални, мирни ток који га води ка Црном мору. Ту се и завршава онај бурни део велике реке који носи назив Ђердапски Дунав.

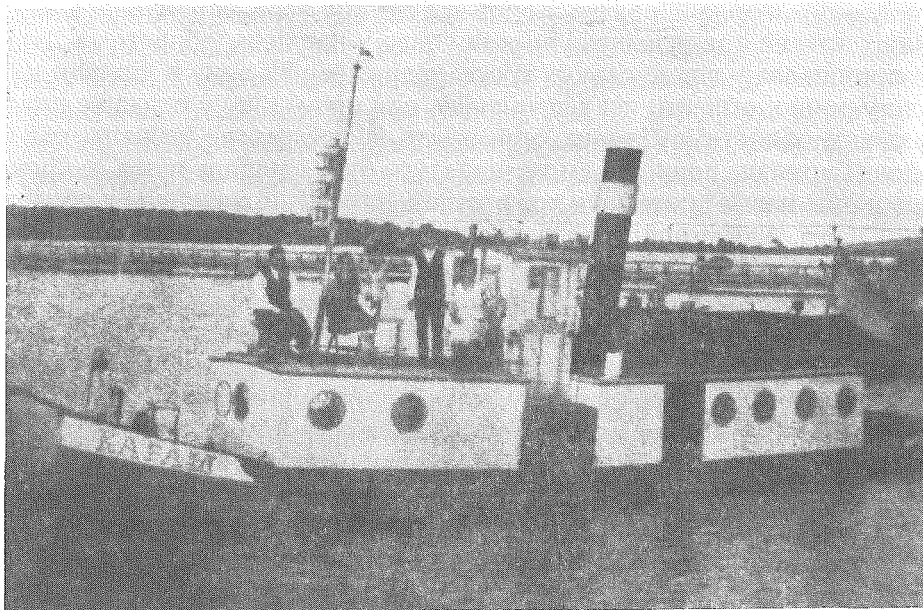
РЕЧНО ДНО И ПРОТИЦАЊЕ ВОДЕ

Облик и састав дна Ђердапског Дунава, од кога зависе у првome реду риболови у тој дунавској области, у непосредној су вези са обликом и саставом брда и планина што се више или мање стрмо уздижу на једној и другој његовој обали, као и долина које се указују поред обала између њих и планина. И као што је облик терена на обалама неправилан, а састављен из стеновитих маса, тако је и са речним дном, које је само њихово продужење у току векова испрано брзом водом. Вода је на дну испрала све што се могло испрати; оно што је остало, то су неправилни облици каменитих подводних стена и нагли прелази из једне дубине у другу, много већу или много мању. Курба што везује ординате дубина до крајности је неправилна, како у уздужном, тако и у попречном правцу тока реке. На подножју каквог стеновитог врха, који се уздиже над површином воде или на каквом подводном платоу, налази се често мноштво других зашиљених стена које увек остају под водом. Такав је нпр. случај код стена Бабакај, Дојке, Биволи, Врањ, Калника и др.

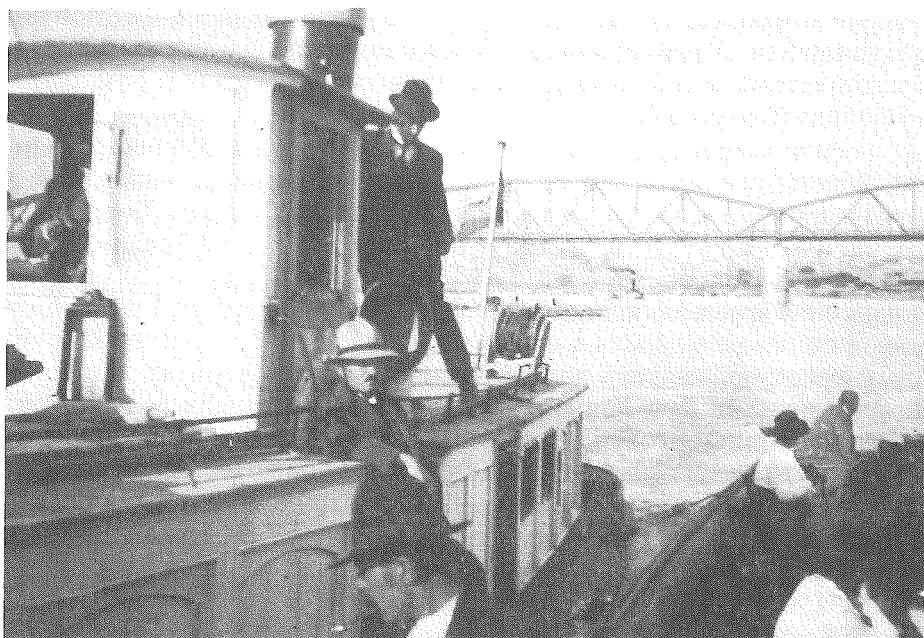
Горостасне стене, које се стрмо, каткад сасвим усправно уздижу на самој обали реке, продужавају се испод водене површине у облику каменитог дна, платоа или прагова; ако стрма стена залази даље на воду, а на њу наилази брза вода, иза ње се гради јак и простран вртлог, као што је нпр. то био случај на Госпођином виру, на виру код Гребена, код Калнике итд.

Што се тиче протицања воде кроз Ђердап и разлике водених нивоа у развоју доба године, једна доста чудновата чињеница, запажена тек онда кад су хидрографски стручњаци добро проучили ствар, игра у томе пресудну улогу. Од свих фактора који утичу на мењање нивоа Ђердапског Дунава, велика дунавска притока Сава је фактор који преовлађује у нормалним годинама над свима осталим и даје појави њене главне одлике. Јаки придоласци Саве стварају у тој дунавској области јаке поплаве; дунавска вода само их одржава и продужује им трајање. Кад се међу собом упореде дијаграми воденог нивоа на Ђердапском Дунаву са онима на Сави, одмах се запажа да они иду доста напореда. Највећи придолазак воде у тој области Дунава наступа у време кад од великих киша набуја Сава, или кад се деси да топљење снега у савским и горњодунавским областима буде такво да набујале воде са једне и друге стране стижу у исто време на ушће Саве. Слична ствар важи и за најниже стање воденог нивоа у Сави и на Ђердапском Дунаву. Тај утицај Саве тако је познат лађарима и рибарима у тој области Дунава да се они, обављајући своје послове на води, увек интересују о томе „шта ради Сава“ у тај мах.

Други један моћан утицајни фактор у погледу воденог нивоа на Ђердапском Дунаву је теснац Казан, нарочито зими при дуготрајним и јаким мразевима. Барикаде од леда, које се на лађарском и рибарском

Сл. 17а. – „Караи“ – параброд Михаила Пејровића. Саграђен је 1918. године; дужина 13 м, ширина 2,85 м и висина 1,35 м; гaziо је iрзан 0,70 м, а итерeиан 1 м; моћор од 25 кс

Сл. 17б. – Професор Пејровић (са белим шеширом) на свом „Караиу“. Параброд је био карличаст, низак, а имао је наiред дворницу у којој су сiјавали заiоведник и машиновођа, iа и соiсiивеник када је био на броду

језику зову „торлаш“ и које, поред све дубине воде, спречавају и задржавају водени ток, изазивајући и поплаве у предњим областима Дунава, причињавају сцене овакве врсте: задржавајући воду и дижући њен ниво у речној области испред теснаца, оне проузрокују опадање нивоа у задњим областима Дунава, онима што настају после теснаца; кад се ледене барикаде повишењем температуре буду срушиле и лед се крене, вода почне нагло протицати кроз теснац, па брзо повиси ниво у области испод њега. Али утицај тога фактора се испољава само при врло јаким зимама.

Кад нема тога утицаја стешњавања и спречавања тока воде у Казану, као ни дуготрајних киша за време лета и јесени, варијације воденог нивоа на Ђердапском Дунаву су нормалне. Први годишњи и најјачи надолазак воде је онај у априлу, мају и јуну; други слабији надолазак обично почиње крајем октобра и одржава се у новембру и децембру. Најмањи водостај је у августу, септембру и октобру, па затим по други пут у јануару или фебруару. Међутим, споредни фактори, као што су јаке и дуготрајне кише, понеке године сасвим мењају дијаграм водостаја.

Шта се при таквим варијацијама воденог нивоа дешава на катарактама Ђердапског Дунава? Природно је да препреке, каменити блокови и стене које штрче до саме површине воде, задржавају ток воде и образују водене струје, букове и вртлоге. Већ од Старе Молдаве до уласка у ђердапску област испод Голупца, пространи каменити подводни плато диже ниво воде у време малих вода, премда не много. То проузрокује пад који се осећа код Стенке, где је дно гранитно и не допушта продубљивање. Такво се дизање нивоа изнад воде испољава много јаче на катарактама Козла-Дојке, затим на онима на Излазу и Тахтаљији и на Гребену, а нарочито на Јуцу.

Теснац Казан испод Јуца такође диже водени ниво, а не производи већи водени пад. Али кад се пређе Текија и Оршава, наилази се на највеће препоне које Дунав има – на катаракте Великог Ђердапа. На каменитом речном дну, а у кориту проширеном до 800 метара, указује се стеновита узвишица дужине око 5 км и на њој безброј већих и мањих стена, које у време мале воде избијају на њену површину. Гледајући тај хаос од стена, које на малој води изгледају као да су потпуно закрчиле Дунав, тешко је схватити како та огромна маса воде може да пролази између њих. Али Дунав ипак туда пролази, провлачећи се између тих препона у облику стотина поточића који својим жубором производе ону буку што се чује издалека, још много пре но што се приђе томе хаосу, и која застрашује путника кад се први пут приближава томе опасном месту. Ту се ствара разлика воде од 4,27 м на дужини од један и по километар. На идућем километру све се то већ утишало и пад на њему није већи од 0,90 м.

Али све то бива само за време мале воде, кад ефекат катаракта долази до свога пуног изражаја. За време велике воде ствар стоји сасвим друкчије. Подводно стење, чији врхови штрче, и високе камените под-

водне узвишице немају тада онакав значај какав имају при малој води. Оно што игра важнију улогу то су промене ширине речног корита и повећана брзина придошле и набујале воде. У томе погледу ипак се могу катаракте на Ђердапском Дунаву поделити на две врсте: једне испољавају свој ефекат при малој, а друге при великој води. Међу првима се налазе катаракте: Козла, Излаз, Тахталија, Свињица, Јуц и Велики Ђердап; у друге спадају: Дојке, Гребен, делимично Излаз и Велики Ђердап.

При највећој води забележена је на водомеру у Базјашу висина нивоа од 8,10 м над нормалом, а код Стенке 7 м. Катаракта Стенка тада се ни најмање не осећа и не производи никакав пад; вода и на њој има нормалну, једнолику брзину све до катаракте Козла. Ту је она великом снагом ударала о циновску стену што је са десне обале штрчала у Дунав и правила иза ове простран, дубок и снажан вртлог, назван Госпођин вир, некада на великој води врло опасан и за рибарске чамце и за лађе са сољу и вином, које су туда наилазиле.

Код катаракте Дојка при малој води је јак застој воде, чија се брзина готово своди на нулу. Али при великој води брзина толико нарасте да постаје опасна и за чамце и за лађе које туда наиђу. Брзина се одагле смањи и постаје нормална све до катаракта Излаз и Тахталија. Пад воде од Козла-Дојке до ових последњих катаракта износи 3 м на 10 км дужине.

Велико стеновито брдо Гребен, које је некад, пре регулације Ђердапа, штрчало далеко у Дунав и сужавало му на томе месту корито, производило је веома јак пад воде у време кад је она набујала. При малој води пад је износио једва 80 см на дужини од 700 м, на којој се он у то време осећа. Али тај пад јако порасте кад Дунав надође, па на истоме простору од 700 м доспе до 1,60 м, што значи 2,30 см по километру. Али осим тога пада воде, на Гребену је тада постојала и друга опасност за пловидбу и риболов: простран и снажан водени вртлог над једним дубоким речним понором, коме негдашњи ђердапски рибари нису могли напипати дно тешким каменом спуштеним у дубину на јаком конопцу, јер је вода овај заносила и није му дала сићи усправно на дно.

Од Гребена до теснаца Казана при великој води пад је врло слаб, а брзина воде једнолика и нормална; теснац задржава воду и регулише јој брзину. Међутим, нагло сужавање корита има за ефекат јако и нагло повећање брзине воде при самоме улазу; та брзина, наишавши на стену Калника која штрчи над површином воде поред десне обале Дунава, производи снажан вртлог који има свој значај за риболов. Од Казана до Текије пад је у време велике воде доста јак, а напред је приказано шта бива од Текије па до доњег, низводног краја ђердапске области.

Треба још поменути да при великој води, и то кад Сава замути, Дунав носи собом велике масе наноса, алувијалних материја, и постепено их таложи на местима где брзина воде ослаби. Успут добија још и

наносе река, речица и потока што у њега утичу; оно што је крупније, таложи недалеко од њиховог ушћа и прави шљунковите плићакe, а уситњен материјал, као што је фини песак, носи дуго и таложи га далеко од места где га је примио. Тако се нпр. образују пространи пешчани спрудови испод Козле, међу којима је био и некадашњи, Ђердапским рибарима и лађарима добро познат пруд Мастек, некада од значаја за Ђердапски риболов.

РЕЖИМ ЛЕДА

Остаје још један хидролошки фактор који је одвајкада био од важности за риболов на Ђердапском Дунаву: то је у време јаких зима лед и његова улога у тој дунавској области. Ни у једној реци на европском континенту он нема такав значај за рибарство као у тој области.

Кад се, у време јаких и дуготрајних мразева, са узвишице на обали Дунава погледа нагомилани лед поред обала и ада, застаје се изненађен и зачуђен призором који се има пред очима. Изгледа у тај мах да се сав лед из Горњег Дунава, Саве, Тисе, Мораве и других дунавских уточица нагомилао у велику реку дуж њених обала, прудова и ада, кршећи се, нагомилавајући се, правећи „торлаше“ и ледене наслаге. Али у ствари није увек тако. Дешава се да је Доњи Дунав пун леда и онда кад се поуздано зна да то није лед из Саве, Тисе и Мораве. И успутно задржавање леда друкчије је него код других великих река. На овима, лед се задржава на плићацима, где пловeћи водом удари о плитко дно које га задржи. На Дунаву је највеће задржавање леда баш на најдубљем месту, у самој Казану, иако ту дубина достиже 50 и више метара. А кад се пажљивије посматра нагомилавање и „торлашење“ леда у Казану, могу се у појави уочити следеће фазе.

Пре свега, нагомилавање леда пада баш у време зимске мале, кад што и најмање воде. Кад ледене санте стигну на улаз у Казан, оне ту застају, а пошто је пред самим тим улазом брзина воде врло мала, вода се ту леди и санте се слепљују једна уз другу. Нове санте које придолазе, или се пењу уз оне што се ту већ налазе и најахују једна другу, или се слажу уз њих, или се подвлаче под њих, према нагибима ледених површина. Постепено се образује барикада од ледених маса; она све више расте, тоне под теретом масе што је над површином воде, расте и јача, па после извесног времена гочне задржавати не само санте и торлаше који непрестано придолазе, већ и саму дунавску воду. При томе задржавању леда игра улогу и стена Калника која, као што је казано, штрчи из воде у близини десне обале Дунава и служи при томе заустављању и задржавању санте као сигуран ослонац.

Ниво воде почиње се тада пењати јер вода једва, и то у млазевима, пролази кроз ледене међупросторе. Прве су се санте почеле слагати на улазу у Казан; а доцније се њима испуни сав теснац у коме је мртва вода,

па је за 8–10 дана сав потпуно закрчен ледом. Вода тада почне нагло расти пред Казаном, а опадати испод њега; то подизање речног нивоа испред Казана производи поплаве у дунавској области испред теснаца. Простор који захвата тако нагомилани лед обично захвата област Дунава од Казана до Плавишевице; кад је зима јача, он се пружа и до катаракте Јуц; на најјачим и најдуготрајнијим зимама он се пружа до Доњег Милановца, а врло ретко и до Свињице, поред све брзине воде код тога места.

Нарочито је импозантан приказ кад та огромна маса леда крене у време кад мразеви попусте и лед се почне нагло топити. Санте се, потискиване једна другом, стану колоботати, превртати, једна другу најактивати, једна другој подилазити, крхати се. Читаве куле од наторлашеног леда стану се међу собом сударати, ломити се и са праском обарати, а при том се цела ледена маса лагано креће низ реку у томе хаосу. Величанствени приказ праћен је великом лупњавом, праском, буком, тутњавом и шкрипањем, и ко га је једном у животу видео, остаће увек под утисцима које је добио. А сав тај хаос има за ђердапске рибаре ту корисну страну што истерује на чистину рибу из њених скровишта у којима, већином у гомилама, проводи зимске студене дане. То су рибари одвајкада искоришћавали, па и данас искоришћавају, ловећи својим лапташима или балачким пређама у тај мах невероватне количине крупне и ситне рибе.

Једна количина леда, несразмерно мала према оној што закрчује Казан, образује се испод излаза из теснаца, креће се низводно, пролази Текију, наилази на Сип и задржи се на стенама Великог Ђердапа, нарочито на Прегради где се наслаже и образује другу ледену барикаду. Али то се дешава само при најјачим зимама, кад се образује још и неколико мањих, локалних таквих барикада на појединим местима, па и те барикаде утичу на промене воденог нивоа. Такав је нпр. случај код катаракти Козла-Дојке, код стена Пјетра-Лонга, код стена Биволи и код катаракти Излаз-Тахталија. Пошто се лед најпре задржи над врховима зашиљених подводних стена, то кад су ове одмах испод површине воде, а невидљиве су, рибари по месту где запазе да лед стоји распознају да се ту мора налазити врх какве стене, ухвате спрам тога места белегу на обали и упамте га да не би цепали своје мреже при риболову у близини таквих места.

Пре регулације Ђердапа лед се готово сваке године задржавао код Гребена, а нарочито на великој подводној стени Врањ. То је спречавало слободан ток воде па се ова због смањене брзине лако ледила и гомилањем леда стварала ледене барикаде. Откако је Гребен приликом регулације зарубљен и Дунав на томе месту проширен, на Врању се више не стварају такве барикаде и Дунав туда пролази несметано.

Лева обала Дунава код Оршаве једина је област Ђердапског Дунава, на коју не ударају санте при шаријажи. И при најјачим шаријажама у ту област допиру само мање масе леда, потискиване у страну од великих компактних ледених маса. То има свога значаја и за бродарска предузећа и за рибарство у тој области Дунава.

ТРЕЋИ ОДЕЉАК

РИБОЛОВНО ИСКОРИШЋАВАЊЕ ЂЕРДАПСКИХ ХИДРОГРАФСКИХ ПРИЛИКА

ОПШТИ ПОГЛЕД

Као што је казано у предњем одељку, оно што у хидрографском погледу карактерише Ђердапски Дунав, то су: брзаци, букови, вирови са њиховим чеврнтијама, високо подводно стење чији врхови штрче над површином воде, катаракте и напрасне промене речног дна, на коме са плићака, без икаквог прелаза, вода тоне у поноре, и обрнуто, из амбиса се дижу високе камените површине и зашиљене гранитне стене. Рибари су умели згодно употребити те неправилности у своју корист и искуством, које се вековима текло, долазити до најпробитачнијих начина на које би их искоришћавали.

Са једне стране, стеновите неплодне обале, отцепљеност од унутрашњости земље непроходним планинама, врлетима и оскудицом путева, а са друге стране некадашње необично риболовно богатство те области Дунава, који је за сиромашно прибрежно становништво увек био једино прибежиште и спас, учинили су да су становници ових крајева од памтивека били упућени на риболов, одавали му се, проводили у њему свој век, непрестано га усавршујући, па предавали своје искуство нараштајима што су за њима долазили.

У исто време, необичне хидрографске прилике, ђудљивост облика речног корита, дна и воденог режима, а тако исто и нарочите навике и начин живота рибе у Ђердапском Дунаву, чинили су да се риболов у тој области морао самостално развијати, и да се он и по својој техничкој страни увек морао разликовати од онога у осталим областима велике реке, у којима су сасвим друкчије риболовне прилике. Дугачке мреже којима се врши риболов на велико у Сави и у Дунаву изнад и испод ђердапске области, неупотребљиве су тамо где су онакве хидрографске прилике какве су у тој области. Рупе, бездани, снажни вртлози и необична брзина воде баш на оним местима која су најбогатија у крупној риби, захтевају нарочита риболовна средства и досетке које у другим

областима не би дале никаквих резултата, док су у Ћердапској области оне, на таквим местима, једино и биле могућне.

Тешко да је игде риболов у толикој мери заснован на тачном познавању живота и навика риба, подводних места у којима оне пребивају, или кроз која путују, на искоришћавану облика дна, водених струја вртлога и свођењу вештачких средстава на најпотребнији минимум, као што је то случај у Ћердапским риболовима. И у осталим риболовним водама рибари који свој посао обављају у иоле већим размерама, морају добро познавати подводна места на којима раде, али се то познавање своди на приближне податке о дубинама и о закачкама под водом (кладе, камење, потопљене лађе, чамци, скеле, воденице, ленгери и др.), за које би мреже запеле и биле упропашћене. Такви су исти подаци потребни и за риболов у Ћердапској области, али са том разликом што они за ту област морају бити многобројнији и потпунији и што се мењају готово са сваком кораком, што су те промене врло нагле, тако да се нпр. са песковитог дна од 5–6 метара дубине одједном силази у каменити понор од 20–30 метара дубине; да се из мирне воде одједном улази у простране и снажне вртлоге који су одвајкада били страшило за пловидбу; да се правац водене струје непрестано ломи, каткад и под правим углом, одбијајући воду час од једне, час од друге обале итд. И те прилике рибару је потребно познавати стопу по стопу; од тога му зависи не само могућност кретања по води и маневрисање риболовним справама већ и сам успех лова, јер се са сваком променом хидрографских прилика у води мења и кретање рибе. Стога у Ћердапској области није ретка ствар да од више рибара, који терају нпр. балачке пређе једним истим путем, један поред другог, неки не ухвате ни комада рибе, док други, који боље познају место, згрну на њему обилат лов.

Осим тога, поставивши своје справе на згодним местима, користећи се воденим струјама или вртлозима, рибар је у овим водама у стању ништавним средствима постићи резултате који, по незнатности простора што га заузимају његове риболовне справе, често необично просте, изгледају непојмљиви ако се не води рачун о томе да се рибар у ствари више користи оним што му пружа сама природа. Улога његових справа своди се на то да рибу, већ на њу упућену природним препрекама, у згодном тренутку задржи и ухвати.

И то је била једна општа карактеристика негдашњих великих риболова у Ћердапској области: искоришћаване природних водених прилика, брзака, вртлога, разних природних препрека итд. Риболовне справе ту се нису одликовале својом величином, као што је случај код великих риболова у другим водама (нпр. дугачки алови, дубоки лапташи и др.), већ необичном целисходношћу и оштроумношћу, којима су оне прилагођене своме циљу. Али зато се и тражи велико рибарско искуство, извезбаност у маневрисању алатом, тачно познавање подводног места на коме се ради и навика појединих врста риба. У томе и лежи узрок што за сваку врсту справа постоје нарочити специјалисти

који искључиво њима рукују, без чијег се учешћа у раду не може риболов таквим справама обављати успешно и који се због тога узимају у службу и у местима знатно удаљеним од онога где они стално живе. Вредно је поменути да су такве специјалисте одувек били искључиво наши прибрежни становници, најчешће Текијанци и Милановчани. Може се и то тврдити да је одвајкада целокупни риболов у Ђердапској области углавном био у рукама наших људи. А ти риболови не само да су подмиривали потребе нашега прибрежног становништва већ су лиферовали и знатне количине рибе и њеног ајвара за извоз у иностранство.

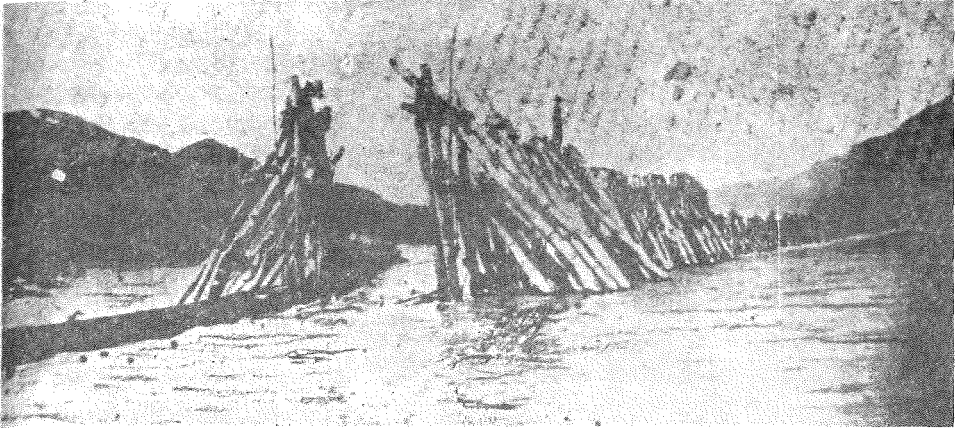
СТАРИ, ИШЧЕЗЛИ НАЧИНИ ВЕЛИКИХ ЂЕРДАПСКИХ РИБОЛОВА

Најинтересантнији и најпродуктивнији начини риболова, који су вековима употребљавани на Ђердапском Дунаву, а данас су потпуно и занавек ишчезли, то су они основани на употреби великих рибарских клопки у које риба улази и где се она хвата упућена на клопку природним или вештачким препрекама. Ти ће начини овде бити описани са потребним појединостима техничке природе, као и са онима за које писац налази да није излишно спасти их од заборава док још за то има времена и док им и сама успомена није занавек ишчезла.

Гарде

Ономе који је пре ранијег светског рата пролазио Дунавом кроз Доњи Ђердап, морале су привући пажњу велике рибарске направе наспрам села Сипа, управо поред и између српских ада. То су били по стотину метара дугачки плотови и поплети који се дижу из воде, и то наспред Дунава, онде где је он најбржи, и за које би се, да нису далеко на води и да им није онако необичан распоред, могло помишљати да су остаци какве разрушене грађевине коју је вода потопила. Свака од тих направа састојала се од по два дугачка плота који иду косо низводно један другоме у сусрет, тако да образују једну левкасту грађевину са ширим отвором са оне стране са које вода тече, а са уским пролазом онде где вода из ње излази. То су биле у раније време чувене „књажеве гарде“ у којима су се хватале невероватне количине сваковрсне рибе и које су биле утолико рентабилније што су радиле и дању и ноћу, аутоматски, без потребе људске снаге и без оне непрекидне напрегнуте пажње и напора, које захтевају друге риболовне справе.

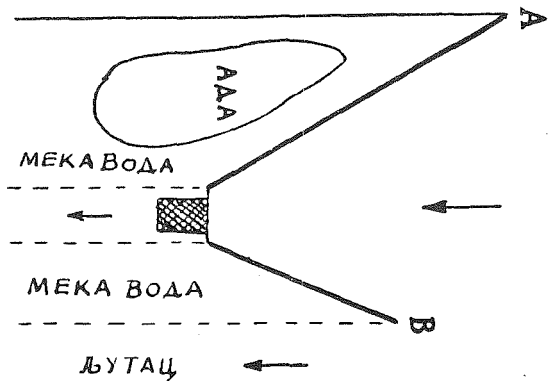
Принцип на коме је била основана конструкција гарди и риболов на њима био је тај да сама брза, јака вода убацује кроз њих рибу у риболовну клопку постављену на излазном крају направе. На месту где је вода била веома брза, а не сувише дубока, помоћу два дугачка плота,

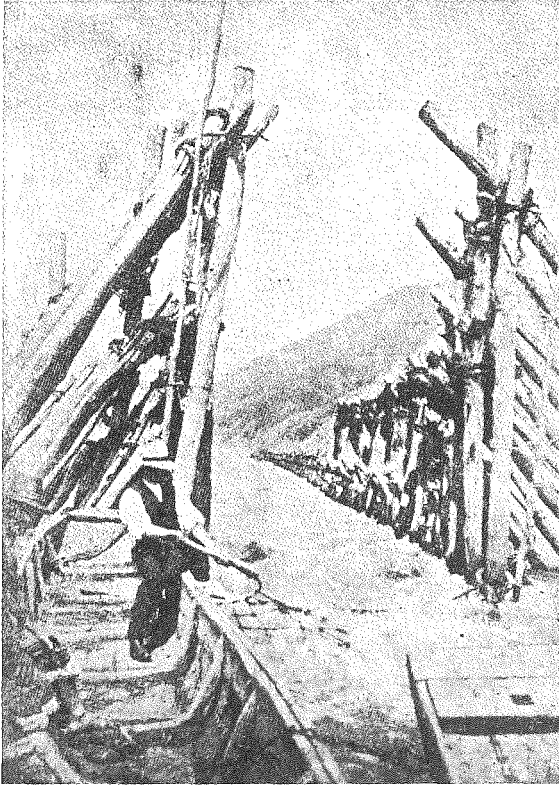
Сл. 18. – Гарда код Сити

који полазе од дунавског дна и издижу се изнад површине воде, те се брза вода стешњава и упућује да излази на доста узан отвор на коме се оба плота сучељавају. Риба која наиђе на горњи, узводни крај направе, широк по неколико десетина метара, створи се у простору између тих плотова и упућена је самим плотовима и брзом водом између њих на доњи, низводни узан отвор. Она буде врло великом снагом воде, која ту има јак пад, протерана кроз тај отвор. Ако се, дакле, на томе отвору рашири јака разјапљена кеса од пређе, која би отвор потпуно затварала, а кроз своја окца пропуштала само воду и ситне предмете, риба би била таквом снагом гурнута у ту кесу да ма колико била крупна и снажна, не би могла натраг, већ би у кеси морала остати све до доласка рибара који би с времена на време дошли да „визитирају гарду“ и одатле је вадили у велики чамац који стоји привезан при томе отвору.

О јачини те водене снаге, која убацује рибу у ову кесу и задржава је у њој, може се судити по томе што је риба, кад је већ допрла у кесу, том снагом толико приљубљена уз окца пређе да се често сва искрвати и да се, кад из кесе буде извађена, на њој познају дубоки ожилци тих окаца. Дешавало се врло често да се у пређи, поред свега тога што су јој окца врло крупна и пространа, нађе и ситна риба која би могла врло лако кроз окца проћи и

Сл. 19. – Принцип гарде

Сл. 20. – Мрежаста кеса на гарди са професором
Пејровићем у послу

њен такав услов. Најподеснија су била она места на којима би вода на горњем отвору гарде широком око 60–80 метара, имала дубину од 3–4 метра, а на доњем отвору, широком око 4 метра, исту дубину. Гарде су радиле само на средњој и великој води; кад Дунав јако опадне, неке од њих су остајале на суву, или се брзина воде у њима толико умањила да нису могле радити. Тада су оне оправљане или су дотериване за идућу сезону рада.

Све су се гарде налазиле наспрам села Сипа. Њих је раније, у време врло издашног риболова, било осам, доцније пет, затим четири, а пред сам светски рат свега три. Сад је од њих остала још само успомена. Оне су на томе месту постојале од незапамћених времена и у путописима странаца из прошлих векова помињу се као велика дунавска интересантност.

До владе књаза Милоша оне су припадале адакалским Турцима који су оставили репутацију вештих и искусних рибара и од којих је тамошње прибрежно становништво доста наследило у погледу вештине рибарења. Књаз Милош је, за време своје прве владавине, откупио

из кесе изаћи да је вода није тако притисла попреко преко окца да она не може ни мрднути.

Кеса се на јакоме лову придизала три пута на дан: изјутра, у подне и увече; на слабијем лову то се чинило само изјутра и увече; обично је најпродуктивније било јутарње придизање. То се вршило са два чамца (оранице), а вршила су га по четири човека. За тај се посао захтевало особито познавање посла и умешност, да би се ораница могла одржати и њоме маневрисати на онако јакој води каква је била на месту где је гарда била постављена, а на самоме њеном излазном отвору.

Гарде су се постављале или између две аде, ако је из њих текла врло брза вода, а дно је песковито и не сувише дубоко, или поред какве аде где је испу-

гарде од Турака, па су отада оне носиле назив „књажеве гарде“. Доцније су прешле у састав Краљевских добара, док нису за време светског рата саввим ишчезле да од њих не остане ни трага.

Гарде су, још од књаза Милоша, издаване под закуп, а закупна цена у оно време, кад је риба продавана по марјаш или по два марјаша ока, а морунски и јесетров ајвар по два или три цванцика ока, била је, према годинама, по неколико стотина дуката годишње. Према успоменама данас још живих савременика некадашњег рада на гардама, најстарији закупац гарди, који је још остао у њиховом памћењу, био је Коста Гардација, који је дошао из Смедерева у Кладово, закупио гарде за кратко време, имао срећу да су били одлични риболови, обогатио се, па се вратио у Смедерево. После њега био је закупац, опет за кратко време, Николај Костачевић (звани Раша) из Кладова, затим румунски трговац Јоница из Турн-Северина.

После њега је за дужи низ година гарде држао под закуп Никола Гардација из Доњег Милановца, који се ради тога посла био доселио у Кладово. После Николе држао их је за време од две године трговац Преда Димитријевић у ортаклуку са Јованом Граовцем, трговцем, али су у подужењу настрадали, јер су биле лоше риболовне године, а напослетку, пред крај њиховог закупа, надошла је велика вода, па им је набујали Дунав разрушио гарде и однео собом њихове плотове.

Око 1873. године гарде је закупио Димитрије Томић, трговац из Кладова, добар и честит човек, познат као такав у целоме томе крају. Кад је узео гарде под закуп, а лов је на њима у то време био обилан, приредио је на сипској ади Домоглед весеље о коме се годинама причало и о коме још постоји успомена код старих Кладовљана и Сипљана. На весеље је позвао велики број гостију из Кладова, Неготина, Оршаве и Турн-Северина. Потрошено је неколико крупних ајваритих јесетра и маса друге рибе уловљене на гарди поред аде; попијено је много најбољег неготинског вина и била је велика игранка и бучно весеље.

Димитрије Томић је на гардама добро зарађивао и стекао лепо имање и трговачки капитал. Око 1894. године он се убио због неких негода са меницама, па га је на гардама наследио његов синовац Ђорђе

Сл. 21. – Јесетар ухваћен у заргу

Томић, добар трговац кладовски и последњи закупац гарде. Од свију закупаца он је најдуже држао гарде под закуп и на њима је, нарочито првих година рада, имао доста среће. Плаћао је закупну цену око 200 дуката годишње, али је био обавезан редовно слати ајвар за Двор у Београду. У његовој кући, дућану и магазима стајали су чаброви и качице пуни морунског и јесетровог ајвара, од кога се један део продавао одмах, у свежем стању, а други је, боље прерађен и усолjen, чекао на купце. Ајвара је било толико да су се њиме ранили момци и шегрти у Томићевој радњи, а укућани су га једва могли очима гледати. Очишћени и на каишеве исечени моруни, јесетре, крупни сомови, паструге, крупне кечиге и шарани висили су на конопцима, сушећи се на сунцу; то је била негдашња чувена „батака“. У великим кацама у магази налагана је била усолјена риба, која ће се уз велики пост продавати не само по околини, већ и по удаљеним нашим варошима и селима, кадшто и у Румунији и Бугарској. Ко се од наших савременика, зашлих већ у године, а који су у својој младости имали прилике путовати кроз Бердап, не сећа оних горостасних моруна које су рибари на расточеним воловским колима вукли са места где су уловљени до Томићеве куће у Кладову и његове радионице за сољење рибе и справљање ајвара, гледајући како је глава рибе везана за предњи труп кола, а реп јој се вуче по земљи за колима? Ко се од њих не сећа оних баснословно ниских цена по којима се у то време могла у Кладову купити фина риба и њен ајвар, а зашта се, при свој нечувеној јевтиниоћи, онда узимао тако велики новац?

Све је то сад отишло у неповрат, а у најближој будућности, бар ако се не забележи, отићи ће и у вечити заборав. Од негдашње масе „гардација“, који су радили на гардама, остало их је у животу још свега њих 5–6. Кроз руке тих људи прошле су стотине хиљада килограма ђердапске рибе, ухваћене на гардама, а то су данас сиромашни сељани села Сипа који, грејући се на сунцу поред дунавске обале, бацају меланхоличне погледе на места на којима су некад проводили свој век.

Због јако ослабљеног лова на гардама и због штете коју је 1906. године причинио набујали Дунав, напевши на гарде велике класе које су разрушиле плотове, закупац Ђорђе Томић био се за једно кратко време одрекао закупа. Тада му је адвокат краљице Наталије одобрио да, пошто гарде буде оправио о своме трошку, држи их отада бесплатно док буде имао рачуна, да би од њих бар остао траг и успомена. Светски рат учинио је и томе крај; запуштене гарде разрушио је сам Дунав и оне отада нису више ни постављане. Главни узрок њиховом напуштању лежи у томе што се дунавски брзак (љуџац) одбио са плићака на коме је био раније; брзак је прешао на дубину где се не може побијати коље за плотове. Вода на местима где су биле гарде нема више снаге да утерује рибу на доњи отвор гарде, где је чека и прогута разјапљена мрежа. Приликом процене штете коју је регулација Бердапа, учинивши да дунавски брзак промени свој правац, причинила риболову на гардама, управни Краљевских добара исплаћена је за тако шта ништавна сума од 40 000 динара.

Сл. 22. – Последње „гардације“ са професором Михаилом Петровићем (сплимак из 1937. године)

Кад је писац ових редова са својим рибарским момцима почетком деветстотих година ловио рибу по Ђердапу, још су постојале три гарде које су се са брода издалека могле спазити код сипских ада. То су биле гарде Црквиште, Домоглед и Караташ; Домоглед се налазио у средини између других двеју. Од Сипљана, који су у то време на њима радили, писац се добро сећа њих неколицине, и то: Јона Савића, Ђорђа Долановића, Јована Калиновића, Ђорђа и Димитрија Добрића, Јована Скалушевића, Лазара и Ђорђа Бренчића, који су радили код закупца Томића и од којих су неки и данас живи. Јон Савић је био „котумбаша“ код Томића, тј. његов заступник на гардама, који је издавао наредбе гардаџијама, као и плату, храну и пиће, а водио рачуна о уловљеној риби.

Нека је још, као успомена на негдашње гарде, поменуто и то да је једном, мислим почетком деветстотих година, услед квара на крми при узводном путовању, путнички ђердапски брод „Цар Никола“, под заповедништвом капетана Стеве Јовановића, вода нанела усред једне од гарди, где је брод причинио велику штету, али се ипак из гарде извукао без квара.

Они што су радили на негдашњим гардама мисле да би ипак једна од њих могла бити продуктивна; то би била она што би се поставила на месту где је постојала гарда Црквиште. Ту је вода доста брза, а дубина не премаша 4 метра, као што је било и раније на старој гарди.

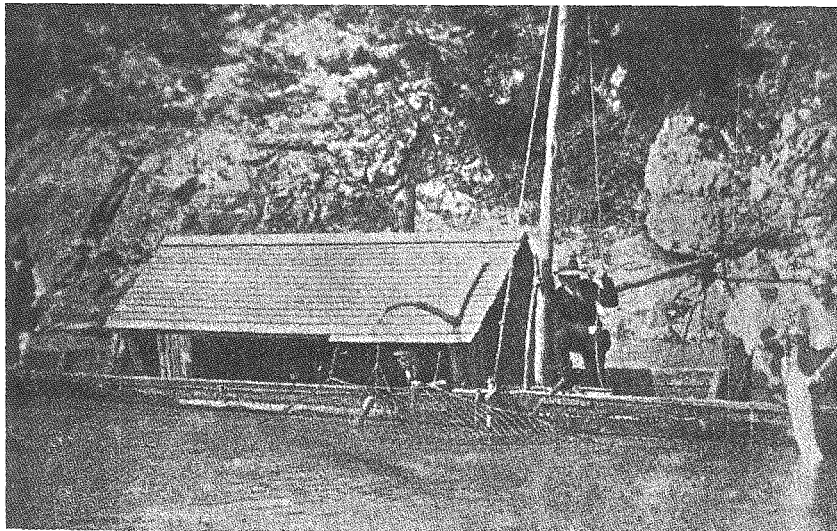
Напоследку, од интереса је напоменути да једна врста гарди сличног облика као сипске гарде постоји и на руским рекама што утичу у Црно море. Али те гарде имају друкчију намену. Наместо тога да се постављају на брзој, а плиткој води, која ће сама својом снагом утеривати рибу у мрежу, оне се постављају на обичној води где је пролаз крупне рибе, а имају за циљ само то да рибу упућују на место где ју је лако ухватити. И оне имају облик сипских гарди: два дугачка плота који се сучељавају и упућују рибу на узан отвор левкастог простора између њих; на томе је отвору чекају рибари и хватају на сасвим примитиван начин. Рибарска инсталација подсећа на оне много већег обима, при морском риболову, назване „мадраге“, за лов туњева при његовим миграцијама. Те инсталације, преграде од јаке, а ретке пређе, упућују рибу на место звано „соба смрти“, са кога се ниједна неће спасти.

Рибарска клопка „сет“

На десној обали Дунава, испод Добре, на 160. километру од Београда, у близини бучне катаракте Козла-Дојке, налазило се одвајкада па све до пре које године после светског рата чувено риболовно место Госпођин вир. На самој катаракти, више које је средином реке велика дубина, издиже се са речног дна до саме површине воде стена Козла, а нешто мало испод ње стене Дојке. Ове последње одбацују масу брзе

дунавске воде ка десној обали, и та вода испод велике обалске стене „Госпођин“ прави јак, простран и дубок вир и вртлог, за који су негдашњи ђердапски рибари тврдили да нема дна, врло опасан за оне који ту наиђу чамцем или омањом лађом, а не познају га добро. Тим одбијањем брзе воде ка десној обали створен је испод тога места, а на сред Дунава, некада чувени пешчани пруд, који су рибари и лађари звали Мастек.

Путујући пре светског рата од Добре ка Доњем Милановцу, путник је морао на томе месту где је био вир, уз саму десну обалу Дунава, запазити једну велику стену, која се сасвим усправно диже из воде, достиже знатну висину над овом, чини подужи простор обале потпуно неприступним и даје јој необично дивљи изглед. Одмах испод те стене, у заклону који она даје од љуте матице, падала је у очи једна дрвена лађа чудног изгледа: три високе катарке са чекрцима на њиховим врховима, о којима висе тешки камени терети, нехотице привлаче пажњу и изазивају радозналост. Лађа је ту и дању и ноћу, добро уленгерена и привезана за обалу, непомична и без икаквог знака да се на њој шта креће или ради. Само у извесним тренуцима, ако је путника случај наneo да туда бродом или чамцем прође кад треба, приметио би на непомичној лађи неку изненадну и особиту живост: тешки терети што висе на врховима катарки стропоштавају се са великом лупом и праском у воду; два-три рибара, за које се тек тада види да су се налазили на лађи, устумарали су се по овој и изгледају да се боре са нечим невидљивим, а што им задаје доста муке. Борба, журба и цео покрет једва да трају који минут; одмах после тога на лађи је завладала иста непомичност и ти-

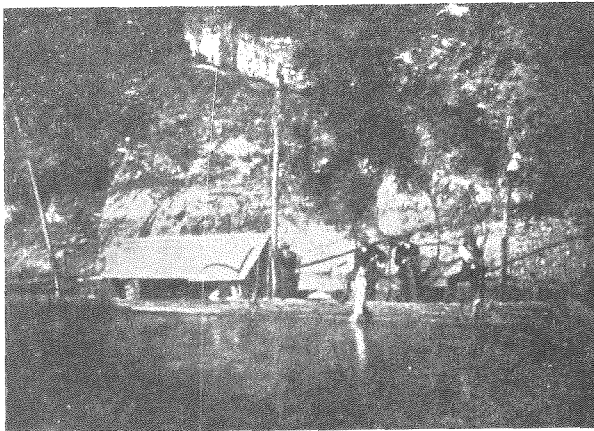
Сл. 23. – Клојка „сеј“ на Госпођиним виром

шина као и пре тога. Крупан морун, сим или сом, ухваћени у пространој кесастој мрежи коју су каменити терети својим падом у воду затворили, већ су савладани и дивљом лозом привезани уз бок лађе.

То необично место је некада чувени Госпођин вир, пре регулације једно од најјачих риболовних места на целој Дунаву. Лађа, која је стајала непомицна на томе месту, била је ту постављена ради риболова, а необична живост на њој у извесним тренуцима била је борба рибара са ухваћеном крупном рибом. То је риболовно место, кад су биле добре године, доносило закупу знатне приходе; његова продуктивност оправдавала је знатне трошкове око рибарске инсталације, издржавања момака и аренде, са којима је било скопчано рибарско предузеће на њему.

Принцип на коме је био основан риболов на Госпођином виру, један је од најинтересантнијих међу онима које је уште оштроумље рибара могло измислити у тој непрекидној и вајкадашњој борби са рибом. Целокупна рибарска инсталација није ништа друго до једна врста клопке: риба се не иде тражити као са другим великим справама, већ се чека на подесном месту на које ће је сама водена струја, матица и вртлог упутити чим се буде затекла ма где у близини; вода ће је сама својом снагом гурати у мрежу која има облик разјапљене чељусти што се у тренутку затварају чим очекивани плен у њу уђе.

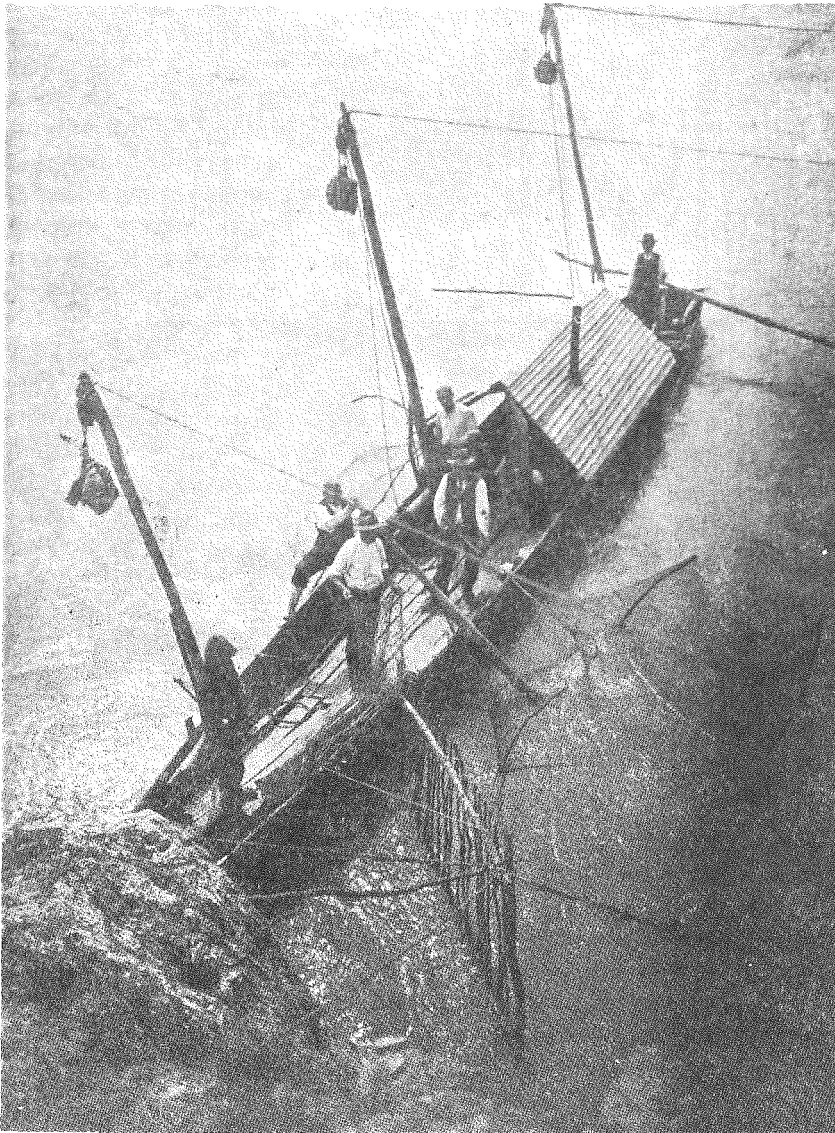
Сам принцип изведен је у појединостима на начин који ће овде бити описан. Више горостасне стене, која од саме обале штрчи на воду,

Са. 24. – Сећ на Госпођином виру

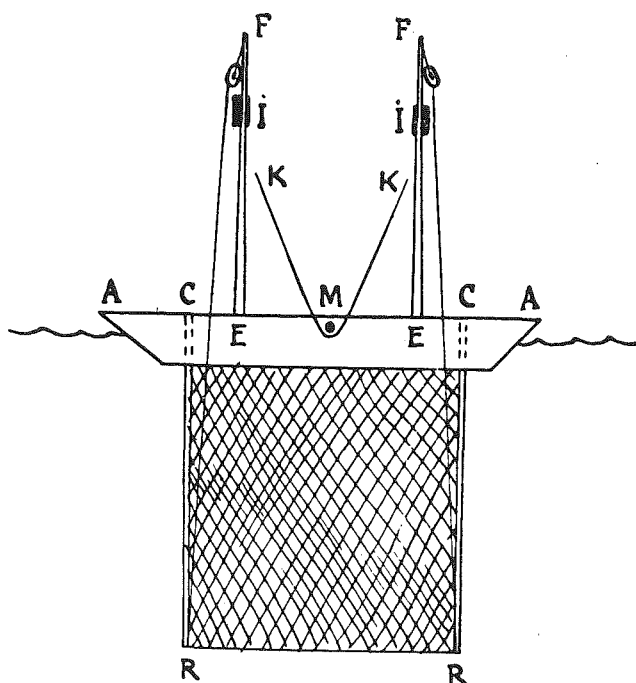
налази се веома јака водена струја. Ова, наишавши на стену, буде од ове одбијена и скреће са свога правца, па одмах испод стене, као увек у таквој прилици, прави необично јак вртлог (чевртију) који хвата доста велики простор и рачунао се као један од најјачих вртлога међу свима онима којима изобилује Бердапски Дунав. Ту је, на томе вртлогу, у исти мах и врло велика дубина, прави амбис, и то је у своје

време било једно од најопаснијих места у Дунаву. Вртлог враћа одбачену воду најпре ка обали, а затим је одбија од обале, тиме прави букове и упућује воду да са врло великом снагом дера поред саме обале и велике стене.

Сл. 25. – Сећ и крстџаши на Госћођином виру; професор Пећировић стоји у белој кошуљи и шеширу

На месту где је та струја најјача, постављена је и добро уленгерена поменута рибарска лађа, управно на правац струје; лађа је привезана тако да јој ни јака водена струја на којој се она попречила, ни ветрови који имају необичну снагу на томе месту Дунава, не могу наудити. Са лађе се, и то са њеног бока супротног ономе на који струја непосредно удара, спушта у воду врло јака пређа од дебелог канапа, са пространим

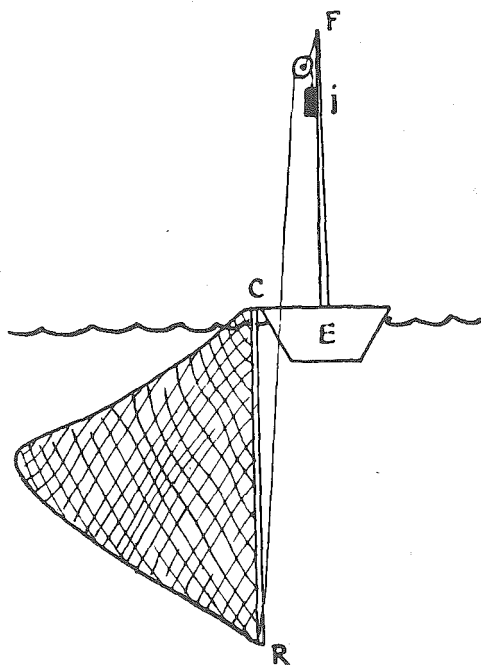

Сл. 26. – Отворен сет спреда

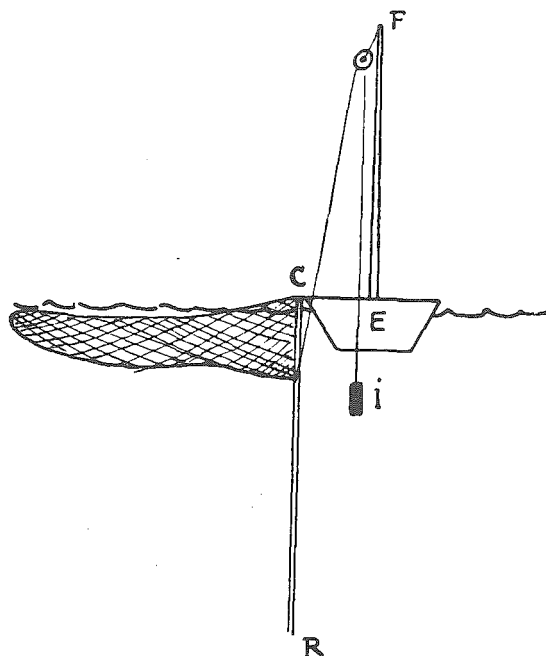
окцима. Пређа има облик простране кесе чији се горњи обод распрустре дуж бока лађе, а доњи и бочни ободи затегнути су помоћу три усправне дугачке подводне мотке, које могу клизати дуж три усправне гредице добро утврђене за бок лађе. Кад се те три мотке притиском наниже добро затегну, кеса остаје отворена, и утолико је отворенија уколико су те мотке дубље у воду гурнуте. Снажна водена струја, која удара право на отвор кесе, надима ову и држи је разјапљену као какву огромну чељуст која очекује свој плен. За крајеве трију покретних мотака везан је по

један јак и дугачак конопац; сваки од ових обавијен је око по једнога од три чекрка везаних за врхове катарки. У исто време за сваки од тих конопаца, пошто је обавијен око свога чекрка, везан је по један тежак тег од камена; кад се пусти да тегови падну са висине у воду, они повуку собом и конопац, а тиме подигну и мотке што затварају кесу од пређе, те се тако пређа одједанпут затвори. Положај, пак, тих тегова регулисан је помоћу друга три конопца, који кад се снагом рибара повуку, тегови се одигну до врхова катарки и ту стоје тако уздигнути све дотле док су ти конопци затегнути. А то ће бити све дотле док рибар, који је на стражи, не повуче руком један чеп, завучен у рупу пробушену на канатама лађе, око кога су обавијени и затегнути конопци што држе тегове на врховима катарки.

Тако намештена рибарска направа, права рибља клопка, назива се од рибара „сет“. Њоме се рукује и хвата риба на следећи начин. Гурајући наниже покретне мотке, тако да ове клизе дуж непокретних гредица, рибари учине да се кеса од пређе отвори. Вода, ударајући на њен отвор, надима кесу и даје јој облик погодан да задржи све што у њу наиђе. Тегови од камена тада су уздигнути до самих врхова катарки, а конопци који те тегове одржавају на тој висини затегнути су и скупљени око чепа што стоји испред рибара који је на стражи. Рибар, кад

Сл. 27. – Оtvорен сет са стiране

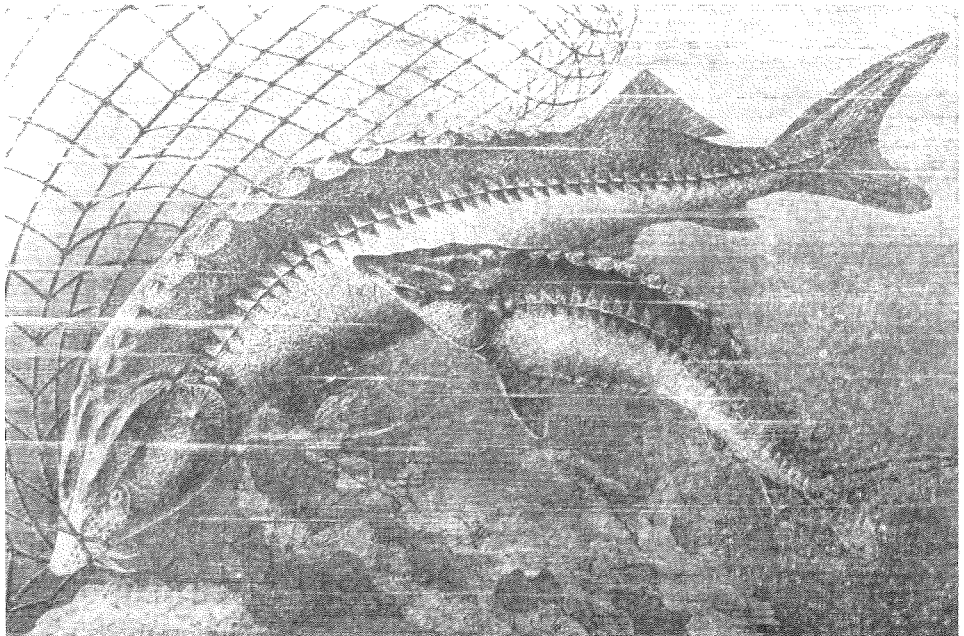
Сл. 28. – Затvорен сет

је сео поред тога чепа, узео је у руку и обмотао око прста неколико канапа који долазе са разних делова мреже, па онда чека тренутак да ступи у акцију.

У време кад ова клопка ради, риба се креће или уз воду, или низ воду. Ако путује уз воду, као што је то случај у пролеће или почетком лета, пошто је с воде веома јака брзина и матица, заморена риба радо скреће са ње и залази у воде где је та брзина мања и где би се или одморилa, или мекшом водом продужила пут даље уз воду. Десно не може скренути јер је и тамо велика брзина воде; остаје јој само лева страна, она испод велике стене, уз саму обалу, а где је у исто време и велика дубина и лиман. Скренувши у тај лиман, риба се пода воденој струји која је у први мах лагано, али поступно, а после све брже носи у вртлог који ће је упутити месту где је чека пропаст. Бук, који непрестано ради на томе месту, избаци рибу близу површине воде, где је подухвати јака струја и упути је право у разјапљену кесу од пређе. Ушавши у ову, риба задрма који од канапа што полазе од разних делова пређе, а које рибар држи сакупљене у руци, и тиме га извести о томе да је ушла у мрежу. Тако извештен рибар у тренутку зграби чеп, снажно га повуче себи и тиме ослободи затеге конопце што држе тегове на висини; тешки тегови, ослобођени онога што их је држало на тој висини, великом

брзином и лупњавом стропоштају се наниже у воду. Својим падом они повуку конопце везане за покретне мотке, ове нагло издигну усправно увис и тиме учине да се мрежа одједном затвори. То све бива за један тренутак; вода одмах избаци својом брзином пређу на површину и онда се у овој примети ухваћена крупна риба како се преплашена отима да прође кроз пређу што је од свих страна замотава, из које јој је више немогућан излазак. Рибари, њих тројица, који у колиби на лађи чекају тај тренутак, прискоче у помоћ ономе што је дотле стражарио и затворио мрежу, па привлачећи пређу лађи довуку и саму рибу до каната ове; подухвативши је за вилице и пераја, издигну јој главу на канате, ударе је два-три пута по глави тешким дрвеним маљем да би је онесвестили, провуку јој комад дивље лозе кроз уста и шкржњи отвор, извуку је из мреже, па је спусте у воду и добро вежу за лађу. Покаткад се између рибе у води и рибара отвори читава борба; крупна риба се очајно брани, колобата се, преврће се у води, удара репом и даје се савладати тек после упорне борбе. Кад је већ савладана, везана и спуштена у воду, посао је свршен и клопка се намешта за дочек друге рибе.

На овај се начин хвата само крупна риба: морун, јесетар, сим, сом, а кадшто и крупан шаран, јер су окца на мрежи пространа, па пропуштају ситнију рибу. Кадшто падне и по која паструга, која је врло мирна

Сл. 29. – Крупна риба у клопци

и слабо се брани. Највише се отима сом, кога је и иначе најтеже савладати због његове глаткости и љигаве коже, а и због велике снаге коју има у репу. Необичан је бивао приказ кад се деси да се у један исти мах ухвати и крупан сом и каква бодљава крупна риба, као нпр. јесетар или сим. Својим шиљатим, а веома тврдим бочним и леђним штитовима јесетар, колобатајући се и преврћући се по затвореној пређи, боде голишавог сома, који се више узбуни од тога но од опасности у којој је, и понекад тако избоден искрвави сву околну воду пре но што буде савладан и извучен из мреже.

Риболов на Госпођином виру био је још од давнашњих времена чувен са своје издашности у крупној риби. Он се помиње у једној повељи кнеза Лазара из времена око 1379. године, у којој се каже да је Вир уступљен староме манастиру Ждрелу (Горњаку) и означава се као „вир више Пореча и Гребен“ (Ст. Новаковић: „Законски споменици српских држава средњег века“, Београд, 1912. год., стр. 771). Нешто више узводно од тога места био је некада прастари манастир Свете Богородице, по коме је вир и добио своје име. Развалине манастира трајале су до 1830. године кад су их порушили околни сељаци тражећи „благо цара Радована“ (по Миленку Вукићевићу). А у једној повељи се наводи: „У Звижду је био Вир Госпођин на Дунаву“ (Летопис 1847, IV, 53).

Због своје некадашње велике продуктивности, Госпођин вир је доцније одузет манастиру, па је издаван под закуп од стране државе. У другој половини прошлога века држали су га, за дужи низ година, стари доњомилановачки кафеџија Ђорђе Боркан и син му Јован. Поред тих дугогодишњих закупаца држали су га још, али за краће време, и Ђорђе Стешић, трговац из Доњег Милановца, трговац Зарић из истог места и Крста Јордачевић, кафеџија из Текије. Боркан је у своје време плаћао по 7 000 динара годишње закупнине. Закупац Стешић (1903–1907.г.) плаћао је 2 800 динара, а једно време и 2 000 динара. Последња закупнина, онда кад је риболов на Виру био сасвим ослабио, износила је 500 динара. Закупац је имао закључене уговоре са рибарским трговцима из Текије и Оршаве, по којима је имао предавати овима сву ухваћену крупну рибу. Тако је нпр. закупца Стешић имао уговор са текијским рибарским трговцем Димитријем Војимировићем Моројем да овоме продаје сву ајвариту рибу по 2,50 динара, а јаловца по 1,10 динара килограм, са обавезом да закупца Вира довози о своме трошку рибу

Сл. 30. – Морун ухваћен у клојку

до Доњег Милановца а ту да је прими рибарски трговац и превози је даље.

Риболов на Госпођином виру више не постоји, нити ће икад више постојати. Он је, услед промена у дунавском кориту, после регулације, све више слабио, док није пре двадесетак година сасвим напуштен. Последња званична објава за његово издавање под закуп од стране државе изашла је у „Српским новинама“ од 2. априла 1909. године; том приликом је проширен рејон закупа, а то проширење обухватило је простор од места Стубице (Самара) до Старог Госпођиног вира. Тај стари вир био је нешто више, узводно, од доцнијега који је издаван под закуп, али је у њему био онемогућен рад тиме што се са брода одронила огромна стена и пала баш у вир. Стога је рибарска инсталација била пренесена на доцније место, на коме се риба ловила све док и тај вир није морао бити напуштен. А узроци томе слабљењу и потпуном напуштању риболова на томе месту били су следећи.

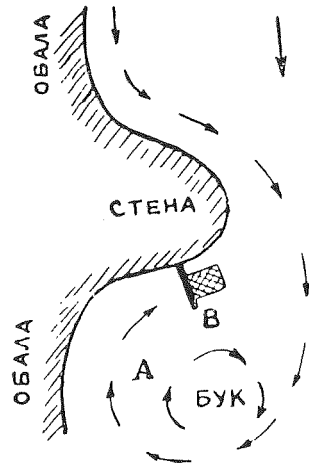
Велики пруд Мастек, о коме је напред била реч, а који се пружао од леве обале ка средини Дунава и даље, као и многобројно крупно камење на дну воде, сметали су пролазу риби кад она путује и упућивали је на дубину, у правцу Госпођиног вира. Тада су, пре регулације Ђердапа, путнички и теретни бродови морали пролазити поред самог вира, јер им је због пруда и камења било немогућно пловити даље водом. Приликом регулације те су сметње за пловидбу отклоњене; кроз сам Мастек прокопан је канал којим пролазе бродови, а тако исто и риба у своме путовању, тако да више нема шта да је упућује ка Виру. Осим тога, јаки брзаци на Јуцу и код Гребена чине да је риби ту тешко извући се уз воду и допрети до водене области у којој је Госпођин вир. О томе сведочи и издашан риболов који се после регулације обавља на простору између Јуца и Гребена, а чему је узрок тешкоћа да се риба извуче даље узводно из тог простора. Због тога до Госпођиног вира допире много мање рибе него пре регулације.

Риболов на другим ђердапским вировима

Иста риболовна клопка „сет“ употребљавала се још и на неколико других места на Ђердапском Дунаву. Тако, она је употребљена нпр. код Калнике испред Казана, где су је држали још у своје време турски рибари. И ту је био исти начин аутоматског затварања мреже, као на том виру, али не помоћу катарки и чекрка, као на томе виру, већ помоћу ђерма: једна направа, слична ђерму којим се вади вода из бунара, помоћу тега обешеног о један његов крак издиже доњи обод кесасте мреже у тренутку кад га ослободи рибар, осетивши да је риба ушла у мрежу. Сет је био употребљаван још и поред Гребена, код Сипа и у Стењу (код Оградене), а закупци су и ту најчешће били текијски рибари или рибарски трговци, а ређе Милановчани.

Целокупан посао око таквих риболова основан је био, као што се види, на искоришћавању вртлога, чевртија, јачих или слабијих према месту на коме су, а којима је био намењен задатак да кесасту мрежу непрестано надимају и држе је разјапљену. Каткад су томе придаване још и вештачке направе у облику плотова, које су имале да рибу упуте у такав вртлог, или из овога на уста мреже.

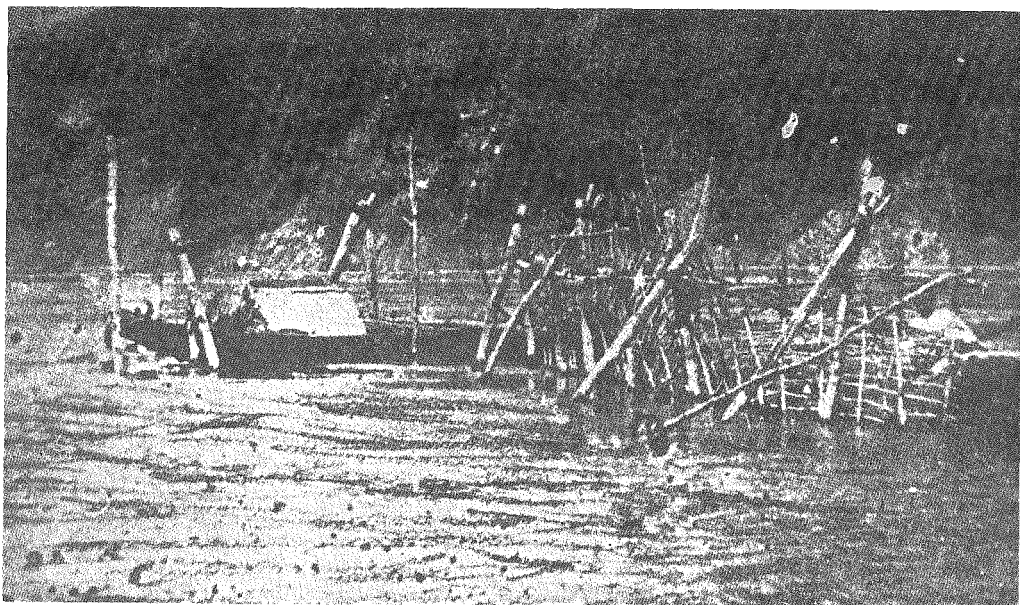
На Ђердапском Дунаву су чести такви вртлози и њих рибари искоришћавају, а за то плаћају кадшто знатне суме које им прибављају право да на њима постављају своје риболовне справе. Па чак и онде где нема природних вртлога или, ако их има, они нису довољно јаки за потребе риболова, рибари томе доскачу на тај начин што их сами праве на један особити начин. На местима где је поред саме обале вода врло брза, међутим није баш велика дубина, побије се косо – низводно један ред *дуџачкоџа коља*, које се споји јаким *поилешом*, а овај се пусти на воду што се год може даље. Одмах испод тако израђеног плота (А) побије се други један ред коља (В) и на њему се опет изради поплет, који такође иде на воду, косо према ономе првом, али не тако далеко као овај. Јак брзак, који дера поред саме обале више плота (А), удари на овај, промени свој правац и гради испод такве препоне вртлог утолико јачи уколико је већа брзина воде и величина препоне. Водена струја враћа се тада поред обале уз воду, наиђе на други плот (В) и поред овога дера скоро управно на правац обале. На згодном месту, у заклону од плота (В), испречи се на тој струји један повећи чамац (или ораница) (С), на коме је или под водом распрострта горе описана риболовна клопка сет, или се, кад се ради у мањим размерама, наместо ове употреби риболовни алат „крсташ“, налик на велику кашику од пређе, у коју водена струја из вртлога нанесе рибу и коју рибар с времена на време издиже из воде, а са њоме и рибу која се у њој затекне, или коју он осети ако је крупна.

Сл. 31. – Принцип клојке

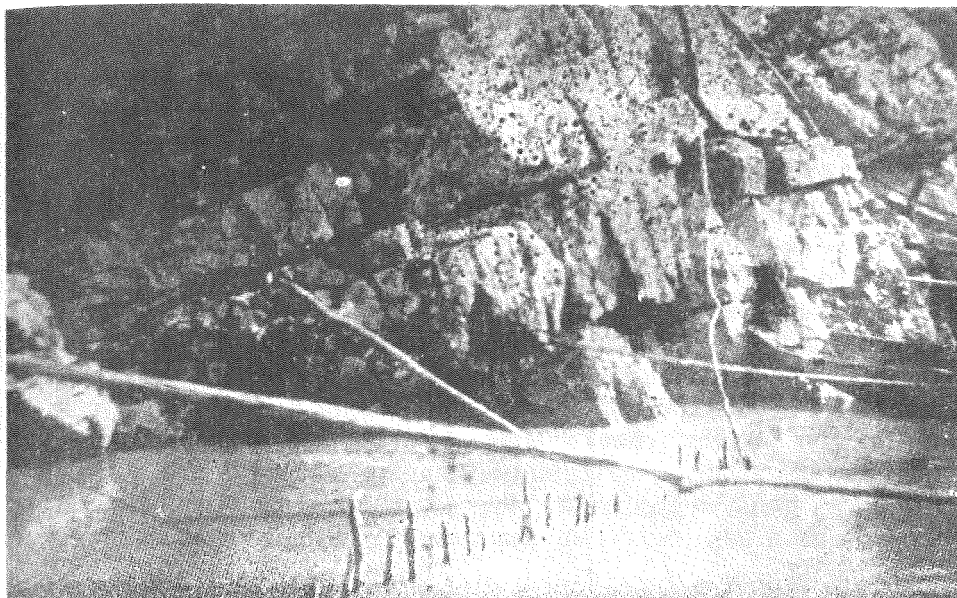
Сл. 32. – Јесећар ухваћен у *џарги*

Сл. 33. – Рибарске направе на вировима

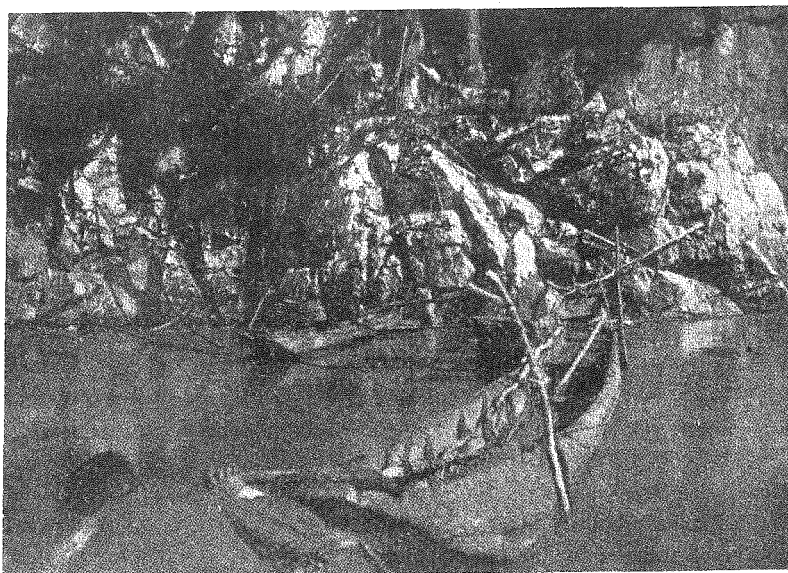
Такве су се омање направе могле видети у доста великом броју путујући Дунавом од Доњег Милановца до Сина. Оне нису биле сталне; вода често мења на појединим местима своју брзину; прудова нестаје, стварају се дубине и на њима брзаци, или се дубине засипају и на њима се стварају тишаци. У току времена, места на којима је у једно време био богат риболов осиромаше и рибари се премештају на друга места где су им се, променом воденог тока, отвориле нове наде на успех, а на која пре тога нико није ни помишљао. Пре регулације Ђердапа био је нпр. чувен и врло богат риболов на Гребену, где је био постављен сет на пространом и јаком вртлогу који се правно одбијањем јаке и брзе дунавске воде од гребенске стене што је закрчивала више од пола Дунава. Стена је регулацијом срубљена; на месту где је пре тога био *бездан* и најјачи дунавски вртлог, данас је нанос и ни по чему се не може распознати шта је ту било до пре четрдесет и које године. Од чеврнтије, која је некада била страшило за бродаре, данас нема ни трага пошто брзак више ту не наилази на препону која би од њега стварала вртлог. Приметимо још да су риболови на вртлозима обављани само од почетка пролећа до позне јесени; најјачи су били у почетку и при крају тога времена, јер тада крупна риба путује уз воду или низ воду.

Око многих ђердапских вирова, у ранија времена док је риболов на њима био слободан, отимали су се рибари, па је долазило и до оружаных сукоба. Због тих сукоба, као и због прихода које су могли доносити општинама, такви су се вирови почели, од стране општина, издавати под закуп. То су нпр. били, по називима које су им дали ђердапски рибари:

Сл. 34. – Рибарске најраве на вировима

– вирови општине текијске: Врбица, Пена, Радомир, Сирч, Иконе (код Трајанове табле), Поповац, Џеврин, као и врло познат вир код Калнике;

Сл. 35. – Рибарске најраве на вировима

– вирови општине сипске: Камен, Иљан, Крст, Ђуприја, Косовица, Смиљ и Капу-канал.

На неким од ових вирова радило се крсташем, на другима се риболов обављао удицама (пампурским струком). А колика је била заинтересованост рибара за те вирове и колико су на њима били изукрштани рибарски интереси, може се видети по споровима који су се огорчено и годинама водили око појединих од њих и од којих неки још и до данас нису окончани.

До почетка XIX века вирови око Кладова припадали су Турцима што су живели на острву Адакале и у граду Фетисламу код Кладова. Кад су власници тих вирова, за време српског и руског рата са Турцима, напустили своја места становања и отишли незнано куда, право власништва на те вирове прешло је на *турски царски вакуф*. Срби Текијци су тада молили турску власт да им уступи право на риболов у тим вировима, са обавезом да Турцима плаћају уговорену таксу и удео у риби коју у њима буду хватали. Турска власт је (уз добар бакшиш) на то пристала и издала молиоцима тапију која, преведена са турског, гласи овако:

„За време српског и руског рата прилежаци риболова (галјана) који побегли на Дунаву на Бердају у Фетисламској мукади побегли су ие је ииме иоменуи риболов ириао царском вакуфу. Сада иак Стеван думенција, Крачун думенција, Илија думенција и Јован, сви из Текије у Фетисламској мукади, обраиили су се мени с молбом да им иаију издам на основу које би они могли означени риболов да ирилежавају. Услед ове молбе, ја као муивелија (иуиор) царског вакуфа, ио најлаи ироисаног ресума за меаријску блајају, издао сам им иаију да они означени риболов ирилежавају, но иод условом да илаћају законом одређене иаксе за рибу коју буду иамо ловили, и њих у овом ираву неће смеи нико, како од моје, иако и од груе сиране узнемиравати.

*14 Рецеба 18–36–1819 год. Адакале,
Абдурахим Мирмиран Мохафиз адакалски и муивелија
фетисламског вакуфа“*

Испод тог потписа стоји ово:

„Овим се забрањује свакоме да узнемирује оне људе који су ирилежаци у иаији означеног риболова 1838. године.

Милош Обреновић, књаз српски“

Превод тапије, оверен од стране српског Министарства иностраних дела под № 3299 од 26. марта 1883. године налази се у верном препису код писца ових редова.

Означена у тапији лица, а доцније њихови наследници, искоришћавали су те риболове све до регулације Бердапа. Пошто је риболов на

вировима био јако оштећен регулацијом Дунава, то тадашњи власници тих вирова, Настас (Ђине) Јовановић, Ђорђе Чундрик и Никола Благојевић из Кладова, под 17. априлом 1895. године издају пуномоћство својме ортаку Анђелу Ј. Михајловићу да тражи одштету за оштећене вирове, на које они тврде да имају право по наведеној турској тапији. Анђел је мало после тога пренео то пуномоћство на свога брата Јована Ј. Михајловића, трговца из Кладова, који је био у приликама да боље ствар изведе.

За време док се ствар о одштини вукла, Јован је искоришћавао те вирове све до половине 1905. године, кад је био принуђен тужити рибаре Ђорђа Добрића, Димитрија Добрића, Јована Бугариновића и Лазара Бренчу, све из Сипа, због заузећа његовог вира Смиљ. Тужба, која се овде наводи у целости да би се разумели ондашњи рибарски односи на вировима, гласила је овако:

„Начелнику среза Кључкоџ

Мој деда Јован Благојевић из Сипа наследио је још од Турака вир за ловљење рибе на Дунаву код Сипа. За њо месџо мој деда је добио и џаџију од Турака, коју је џурски конзулатџ у Београду на срџски џревео. Од исџоџ вира ја сам наследник и уживао сам џо до џре неколико дана. Има 10–15 дана како на џоџе виру, на џџа ја џолажем џраво, бацају своје удице: Ђорђе Добрић, Димитрије Добрић, Лазар Бренча и Јован Бугариновић, сви из Сипа. Они џолажу џраво на џо месџо и хваџају рибу без да је џихова својина, а ја сам од исџоџ месџа џосџодар јер, као џџо рекох, имам и џаџију, џа сџоџа досџављам власџи среза кључкоџ и молим да их џозове и одџије на основу моје џриложене у џреџису џаџије џџд.

17. августџа 1905. џод,
Кладово

Ђорђе Благојевић,
џрџовац из Сипа“

Представник тужених, Ђорђе Добрић, кад му је тужба саопштена, изјавио је пред првостепеним судом у Неготину 16. септембра 1905. године ово:

„Суд оџџџине Сипске, решењем својим од 14. сепџџ. 1905.џ. Бр. 605, наредио ми је, као и мојим џомаџачима, да диџнемо своје риболовне сџраве из вира, наводећи да је вир својина Ђорђа Благојевића из Сипа, оснивајући џо на џреџису џеџове џаџије. Не џрисџајем на џу одлуку из ових разлоџа:

1. Суд није био надлежан за расџраву овоџ сџора;
2. Шџо нису биле исџуњене ни формалностџи судске, није одређено рочџџџе за расџраву, већ је сџвар решена џросџо, као џо кривичном џосџуџу;

3. *Што суд није узимао у обзир чл. 1. и 2. закона о водама и њиховој употреби;*

4. *Што суд није водио рачуна о чл. 7. закона о риболову, где изриком стоји да онај који има државну рибарску картицу, може рибу ловити на ма коме незакућеном месту у Сави, Дунаву и Дрини, а ја ипакву картицу имам;*

5. *Сви су сојственици вирова продали за добре царе своје вирове друшћиву за регулацију Ђердапа и свима је, па и тузиоцу Ђорђу, поштено исплаћена процењена сума и тиме се одрекао свога права на вир. Вирови су остали друшћиву на поштено располагање, кад је регулација довршена, они су му остали неоптребни. Али у том је случају у живој закон о риболову 1898.г., а по томе закону свакоме који има државну рибарску картицу слободно је ловити рибу на свима незакућеним местима у Дунаву, па дакле и у вировима. И ја сам од свога деде наследио један такав вир, али пошто сам га продао друшћиву и био исплаћен, налазим да немам на њега више никакво право.“*

Ствар се после тога годинама вукла по судовима, како у првостепеном суду у Неготину, тако и у суду општине Сипске, док нису сва акта о предмету била упућена на мишљење Правном факултету Београдског универзитета. Факултет је за референте одредио професоре Правног факултета, г. Живојина Перића и Косту Куманудија. Они су поднели државном правобраниоштву 1910. године свој добро образложен реферат о ствари, саопштивши свој закључак да ни општина сипска, ни поједини становници те општине нису сопственици вирова, који остају потпуно у власништву државе. Реферат који је од великог интереса за питање о власништву ђердапских вирова и даје тачну слику ондашњих рибарских правних односа на риболовима, гласио је овако:

„Димитрије Клендовљевић, Крачун Димитријевић и Јован Димитријевић, као пуномоћници села Сипа, изјавили су код нач. ср. Кључког 23. нов. 1895.г. да пристају да се ови вирови исплате сељанима по оцени и не траже више ни од наше државе, ни од другог кога накнаду, нити ће тражити више но што је процењено. Ту накнаду пуномоћници су и примили у износу од 40 000 динара. Ђорђе Благојевић, пуномоћник истог села, на саслушању код нач. ср. кључког у априлу 1910. год. казао је да су сви вирови били својина приватних лица, па су затим прешли у општинску својину, а по том у својину друштва за конструкцију сипског канала. Из услова, по којима је сипска општина давала под закуп те вирове, после примљене накнаде, види се да су (по тврђењу закуподавца, села Сипа) вирови својина друштвена и да једино оно има право на њих, и нико више донде док буде имало концесију на канал.

Све ово утврђује да је село Сип признало да оно није више власник вирова. Равнодушно је, за односе између тога села и српске државе, дали су ти вирови оном исплатом од 40 000 динара од стране друштва за регулацију Ђердапа – баш и кад би било тачно да је друштво ту накнаду дало, што не стоји, као што ће се мало ниже видети – постали влас-

ништво тога друштва. По чл. 2 закона о риболову од 27. јула 1898.г. право риболова у Дунаву (као и у Сави и Дрини) припада држави, а од тога правила има се увек поћи ако би неки појединац стицао какво право у погледу риболова у Дунаву; на основу наведенога законскога прописа, такав појединац би имао, у спору који би са државом повео, да то своје право утврди, и у том спору би он био тужилачка страна, а држава тужена. Све дотле, претпоставка је да не стоји, поред државног права на риболов, изузетак предвиђен у чл. 2 наведеног закона: „уколико не би постојала никаква друга основана права сопствености“, ако би се уопште узело да би таква права била могућна на српском делу Дунава (Саве и Дрине). Према овоме, држава има права да забрани селу Сипу издавање под закуп вирова за које је то село признало да су престали бити његови, ако су, то јест, уопште икада и били његови. Све што село Сип може, то је да поведе спор против државе, у коме може истаћи и оно своје тврђење „да је оно добило те вирове на поклон од Угарске државе (в. акт суда општине Сипске од 6. дец. 1910.г., бр. 1214), тврђење ничим недоказано, баш и да се узме да је Угарска држава могла те вирове селу Сипу и поклонити.

Погрешно узимају Сипљани да су вирови оном исплатом од 40 000 динара (чак и да стоји да је тај новац само то друштво положило) прешли у власништво друштва за регулацију Ђердапа. Истина, у односима тога друштва и села Сипа постоји експропријација риболовног права: село је из свога права риболова у тим вировима то експроприсало за суму од 40 000 динара, што се види из акта Министарства Народне Привреде од 17. јула 1895.г., бр. 3870, али што се тиче односа између друштва и српске државе, друштво није постало власник риболова у истим вировима. Образовано ради једног специјалног посла, уређења Ђердапа, друштву је било потребно само то да при изради тога посла има одрешене руке, наиме, било му је потребно да може свуда где је регулација Ђердапа то изискивала, па, дакле, и у речним вировима, предузети нужне радове. Ово је, пак, повлачило за собом било друштво, било Угарску државу да обештети све оне који су имали какво право риболова на местима на којима је оно радило, па је то исто важило и за вирове села Сипа. Ово обештећење могло је бити двојако: или да друштво, односно Угарска држава исплати само штету причињену праву риболова, остављајући да ово и даље постоји уколико би радови ђердапски то допуштали, или да заинтересованоме његово право потпуно исплати. Овде је био овај последњи случај, због чега, као што је казано, Сипљани немају више право риболова у реченим вировима. Овим хоћемо да кажемо да друштву за регулацију Ђердапа, односно Угарској држави није била намера да оном накнадом за себе прибави право риболова. Најпре, само друштво, по своме задатку, није могло на то ни мислити; том накнадом друштво је само хтело обезбедити себи право располагања вировима, утолико и у толикој мери колико је то било нужно ради његових послова, и више ништа. А то ће рећи да право ри-

болова у тим вировима, уколико овај буде могућан и после регулације, није више припадало ни селу Сипу, пошто га је се оно за горњу суму одрекло, ни друштву пошто оно није ни имало намеру прибавити га. Уосталом, не може се претпоставити да би српска држава пристала да право риболова на њеној територији припада једном страном друштву, остављајући на страну питање да ли су, и уколико, страна правна лица способна да имају таква права у Србији. Отуда и позивање Сипљана на то како им је друштво поклонило речене вирове нема вредности, пошто друштво није могло поклонити оно што ни само нема (параграф 29 грађ. зак.). Ово резонување има се тако исто применити и на Угарску државу, која је исплатила накнаду за вирове, јер ни она није постала власник тих вирова. Још мање би се могло допустити да је интенцијама српске владе могло бити то да једна страна држава има власништво вирова на српској територији. Напослетку, све то може бити питање између друштва, односно Угарске државе, и српске државе, али никако то не мења факт да је село Сип престало бити власник дотичних вирова.

Штавише, сасвим је сумњиво да је уопште то село и имало право у тим вировима. Пуномоћник тога села у своме напред наведеном саслушању није могао, у прилог претензије свога властодавца, да наведе ништа друго до то да село Сип издаје под закуп те вирове већ више од сто година. Турска тапија, која се налази у актима овога предмета, не гласи на село Сип, већ на неке појединце, а тапија Флора Николаја и Турну-Северина издата је Димитрију Томићу и Настасу Џани, апстрахујући питање о вредности тих тапија. Село Сип, дакле, утврђује своје право риболова на основу дугогодишњег вршења тога права. Међутим, наше законодавство такво стицање права риболова не познаје; баш и кад би неко показао *titulum acquirendi* и био *bona-fide*, а то су услови потребни за стицање стварних права код нас, он не би могао по томе основу стећи право на риболов у Дунаву, било после 12 година (са тапијом), било после 30 година (без тапије, према 926 и 931 грађ. зак.); сваки онај који би *non domino* прибавио право риболова на неком месту у Дунаву, не би могао бити *bona-fide*, тј. не би могао тврдити да није знао да је по закону сваки други, осим државе, *non dominus* код права риболова у Дунаву, нити би се могао по параграфу 14 грађ. закона позивати на незнање закона.

Сипљани нису могли тековинском застарелости прибавити право риболова у овим вировима ни за време турске управе, пошто је и тада, као што се то види из тапије издате извесним приватним лицима из Сипа од стране *Адакалског мућесарифа* 1819.год. и потврђене и Књазом Милошем 1838.г., право риболова на десној страни Дунава у Србији припадало *вакуфу*, те стога оно што је горе речено о *аквизицивној* застарелости права риболова по српском законодавству треба да вреди и за време када је горња тапија издата.

Остаје само у корист села Сипа то што је селу Министар Народне Привреде признао у своме акту МБр. 3870 од 17. августа 1895. г. право власништва на дотичне вирове. Питање је само да ли је Министар био овлашћен да такво признање за државу даје. Ако није, онда оно не веже државу и држава би могла да тражи од села Сипа повраћај оних 40 000 динара (тужбом *conditio indebiti*).“

Референти даље у реферату расправљају питање са гледишта међународног и јавног права, узимајући у обзир члан 57 Берлинског уговора и дипломатску преписку између Србије и Аустро-Угарске, која је претходила регулацији Ђердапа и у којој се расправљало и о риболову на дунавским вировима дуж српске стране. И на крају су дошли до овога закључка, који је од стране Правног факултета саопштен државном правобранилаштву:

„Општина Сипска на вирове на Дунаву, од како је извршена њихова експропријација у корист српске државе да би могли бити предузети радови на Ђердапу, нема никаква права сопствености. Она то право није могла имати ни пре тога, ни према општим принципима међународног права, ни према међународним уговорима. Оно јој је могло бити само толерирано као остатак каквога обичајног права. А по принципима нашег унутрашњег јавног права, који се налазе у височајшим решењима о риболову 1859.год., у закону о водама и у закону о риболову, она то право уопште није ни могла имати, па према томе експропријација није могла бити извршена према њој, већ је држава, којој искључиво могу припадати риболови као јавна добра, могла тражити од Аустро-Угарске накнаду штете у корист своје касе, због смањења својих прихода.

Према томе, поновно уступање права својине општини Сипској од стране друштва за регулацију Ђердапа, кад би оно одиста и постојало, нема никакве правне вредности. Међутим, уступање својине не може уопште ни постојати из ових разлога: а) то друштво не располаже ни својином самог канала, већ само његовом експлоатацијом; б) експропријација вирова није ни учињена у његову корист, већ у корист српске државе, да би она могла олакшати извршење радова, нити је накнаду штете исплатило друштво, већ Аустро-Угарска.“

Овај је стручни реферат овде наведен у својој опширности једино стога што даје јасну слику и поуздану основицу за процену компликованих правних односа на дунавским вировима, а друго и стога што је то до данас једини сачуван поуздан докуменат о томе праву, а који би, у случају сличних спорова, могао имати пресудну реч.

Међутим, треба знати да ствар са вировима још ни до данас није окончана. Јер оно што је горе наведено није сметало да вирове и данас прибрежне дунавске општине сматрају за своје власништво и да поједине од њих, од којих још и данас могу имати каква прихода, издају под закуп. Тако, већ на дан 6. децембра 1910. године суд општине сипске издао је објаву да издаје под закуп своје вирове: Косовицу, Крст, Иљан,

Ђуприју, Капу-канал и Потопљени шлеп. Неке од вирова општине и данас издају под закуп. Тако нпр. општина сипска издаје вирове Косовицу и Крст, а тако исто и вир код места Зидине, на доњем крају Сипског канала; држи га Лав Дејнега, рибарски трговац из Кладова. Општина текијска такође је нпр. издала један вир Јовану Петровићу, рибарском трговцу из Текије итд. Пре три године Бановинска управа из Ниша тражила је да јој се предају ти вирови, али је на томе и остало.

Напоследку, треба да је забележено да је на име одштете за риболов на дунавским вировима и гардама Аустро-Угарска држава, у току регулације Ђердапа, исплатила:

- управи Краљевских добара за оштећен риболов на гардама 40 000 дин.;
- српској држави за оштећен риболов на Госпођином виру 40 000 дин.;
- сељанима општине сипске за вирове 40 000 дин.;
- општини Доњег Милановца за упропашћени риболов на Гребену 30 000 дин.;
- Јовану Боркану, закупцу Госпођиног вира, на име одштете 12 000 дин.

Једна етнолошка занимљивост

Као што је напред казано, рибарску клопку која се употребљавала на Госпођином виру, на Гребену и на Калники, рибари су звали „сет“; друго име није имала. Међутим „сет“ или „сетка“ је руска реч и значи мрежа. Па откуда, код толиких наших техничких рибарских термина за све врсте мрежа, па и за поједине њихове делове, баш тај чисто руски назив? Да употреба те мреже није пренесена из руских река, у којима има исте крупне рибе као и у Дунаву? То би било сасвим могућно, па и донекле вероватно. Који од наших људи што су се разумевали у риболов, могао је видети тако шта на којој од великих руских река што утичу у Црно море, па, вративши се у свој крај, покушао употребити је, и имао у томе успеха; рибарска справа се и после њега продужила употребљавати под именом које јој је први власник донео из Русије. Али све би се то имало проверити, ако је то још могућно.

Међутим, с друге стране, таква иста риболовна справа ради и данас у Немачкој, у једној области реке Рајне. Кад се, у једно доба године, путничким бродом путује Рајном од Руделсхајма до Кобленца, па се стигне до места Лорелај (Lorelei), запазиће се неколико великих чамаца (дереглија) нарочите конструкције, са неким чудним направама на њима. На чамцу се дижу у висину три висока нагнута ђерма, оптерећена тешким камењем на својим врховима; са врхова тих ђермова висе и допиру до дна чамца неки јаки конопци. На средини чамца налази се колиба од дасака, са отвором на једној од бочних страна што гледају у

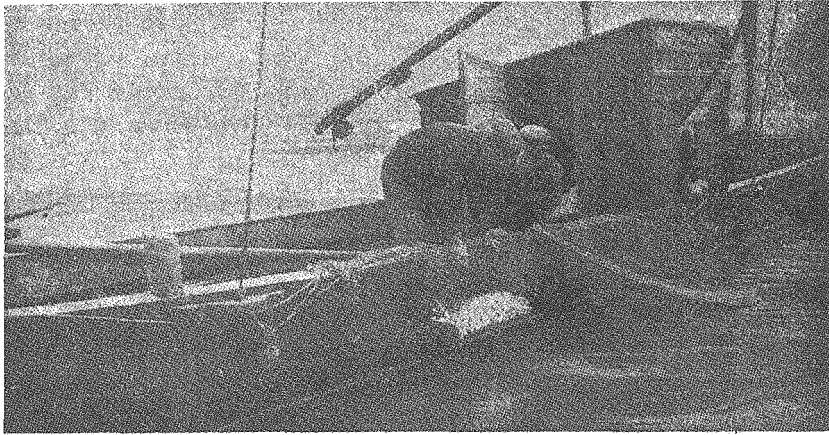

Сл. 36. – Рибарска клојка на Рајни

воду. То је све што ће путник видети са брода, кад туда пролази дању; на чамцу је све мирно и нема никаква трага живота. Али ако се у томе прибрежном месту остане и ноћу приђе једноме таквом чамцу, видеће се један необичан приказ. У колиби спава на сламњачи један рибар, а други седи будан и непомичан поред отвора што гледа у воду; он држи у десној руци читав сноп канапа што долазе са разних крајева једне простране кесе од пређе, која зјапи отворена у води дуж целог бока чамца. Његово бдење траје два сата и онда га смењује онај други рибар што дотле спава.

У једном тренутку рибар што бди нагло се тргне: осетио је удар у мрежи. У истом тренутку он зграби и повуче један дугачак дрвени клин што му стоји на домашају руке; тиме ослобођени каменити терети на ћермовима са лупњавом се стропоштају у воду, повуку собом доњи обод кесе од мреже и тиме је одједном затворе, а брза вода је тада издигне на површину воде уз бок чамца. Онај други рибар, пробуђен лупњавом, нагло скочи и онда оба рибара увуку целу мрежу у чамац. Тада се у мрежи, при светлости лампе, укаже ухваћена риба, леп примерак лакса (*Losos, Saumon*) од 10–12 килограма, који копрцајући се покушава да пробије пређу; један удар по глави масивним црвеним чекићем онесвести га, риба се извади из мреже, па се ова поново рашири дуж бока чамца и отвори у води да чека друге жртве.

То су на Рајни познати „ћермови за лакса“ (*Salmenwage*), који се налазе само на томе месту, код Лорелаја. Они раде само на левој обали реке; десна не даје ништа. Кад се баци поглед на правац водене матице,

Сл. 37. – Рибарска клојка на Рајни

почевши на два километра испод Лорелаја, лако се схвати и узрок томе. Вода поред леве обале бистра је и зелена. Прљава вода Мајне улази у Рајну нешто више тога места, па се две воде измешају тек код Лорелаја. Лакс тражи бистру воду, па одмах, чим на ову наиђе, улази у њу и њоме даље плови. А на његовом путу у таквој води постављене су рибарске клопке са ђермовима, које га чекају и у путу зграбе.

Рибарска справа је и по свом принципу, и по конструкцији потпуно иста као „сет“ на ђердапским вировима. Да ли је то случајност или је справа из једне водене области само пренесена у другу, са којом нема никакве везе ни додира? То се не зна, али ствар свакако представља једну етнографску занимљивост која би се, можда, кад би се то боље проучило, могла и расветлити.

Велике ђердапске вршке

Риболов помоћу великих вршки раније је са успехом употребљаван на Ђердапу, нарочито на месту где је данашњи Сипски канал, за лов моруне, јесетре и сима. Њему је учинила крај регулација Ђердапа, онемогућивши га на местима на којима се он успешно обављао. И до рата су се код Сипа, на ушћу канала, могли видети трагови тога риболова: велике вршке, већ иструлиле, стајале су поређане по обали као знаци некадашњег јаког риболова на томе некад богатоме риболовном месту.

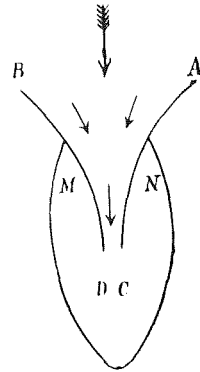
Вршке су имале купаст облик, са јако раширеним левкастим задњим крајем. Стране су биле од прошћа, проређене и местимице оплетене прућем, да би се прошће јаче једно са другим држало. Уски део (MN) левкастог отвора начињен је био од зашиљеног коља, са шиљци-

ма окренутим унутра; то је било удешено тако да попушта притиску споља и отвор се тиме шири, а, напротив, стешњава се кад нема никаквог потиска. Из тога отвора улазило се у једну пространу комору (CD) без излаза, која се завршава врхом купе. Справа је, као што се види, врло проста и само се својом величином и јачином разликује од обичних вршака што се свуда у нашим рекама и речицама употребљавају за лов ситне рибе.

Вршке су постављене на не баш дубоким местима поред саме обале, али где је вода била врло брза (љутац) и где је, баш због тога, био пролаз крупне рибе, и то на следећи начин. Један се крај (B) дугачке греде (AB), положене попречке по дну реке, углави до саме обале, а други се крај (A), помоћу колаца (C) побијених у само дно, задржава да га брза вода не би заносила низводно и да би остао у таквој попречном положају. За греду је, са њене низводне стране, везано по неколико вршака, са врховима окренутим уз воду,

а широким левкастим крајевима низ воду. Иза сваке од тих вршака прави се лиман (затишје), пошто вршка својом ширином задржава брзу воду што у њу удара; напротив, са једне и друге стране вршке врло је јака вода. Риба, путујући поред обале брзом водом, наиђе на лиман иза које вршке и њиме се упуту управо на њен левкасти отвор па покуша да се кроз њега провуче. Тиме се стране тога отвора размакну, риба прође и уједанпут се нађе у са свих страна затвореној комори (CD) вршке, из које би могла изаћи само кад би погодила сам узан отвор (MN) и кад би јој овај, баш иако на њега наиђе, допустио излазак. Али, као што је речено, тај се отвор завршава зашиљеним кољем, окренутим унутра, у комору, које, сужавајући отвор и бодући рибу кад год би ова на њега наишла, враћа је опет у комору. Брза вода што удара на вршку и пролази кроз њу и збуњеност у којој се риба налази нашавши се одједном затворена, чине да јој је немогућно погодити једини начин на који би из клопке могла изаћи. Она ту очекује рибаре који с времена на време долазе да прегледају вршке и који је тако уловљену ваде из вршке и одмах везују, па је спуштају поред обале у воду да би је одржали живу.

Риболов тим алатом био је до регулације Ђердапа продуктиван и није била реткост да се у једној вршки затекну по 2–3 јесетра или сима. Он је нарочито био развијен на појединим подесним местима код Сипа, а нарочито на простору где је данашњи канал. После регулације, сипски рибари су тражили друга места на којима би се он могао обављати, и на неколико места су чињени покушаји, али без успеха. Можда ће се

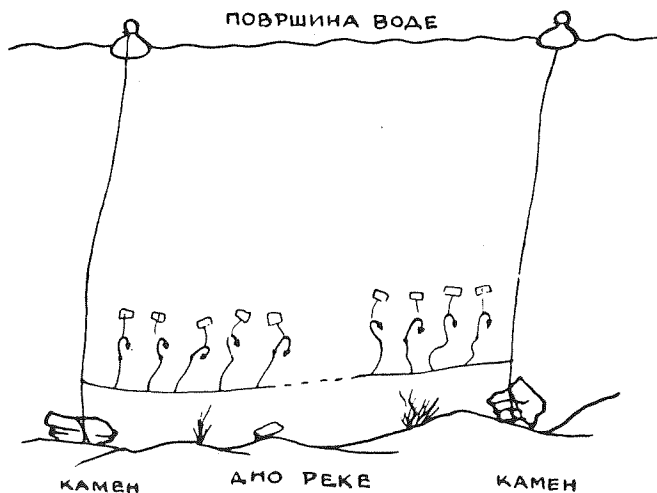
Сл. 38. – Велика ђергајска вршка

доцније, кад се променама обале, речног дна и тока воде Дунав буде сам од себе нешто изменио, опет наћи подесних места, на којима ће се моћи обновити ова врста риболова.

Морунски струкови

И морунски струкови, којима је од Турака још остао и назив „такуми“, били су у своје време један од доњодунавских специјалитета, а служили су само за лов најкрупније дунавске рибе, моруна. Принцип на коме им је била основана употреба састојао се у томе да се на местима где се зна да је пролаз ове рибе постави велики број крупних и оштрих удица, од којих ће бар једна закачити рибу која између њих пролази и задржати је ту на месту до доласка рибара. Риба се, дакле, том справом хвата, не тиме што прогута удицу на којој би тада морао бити насађен какав мамац, већ закачивши се за голу оштру удицу трбухом, боковима, репом или другим којим делом тела.

Морунски струк је састављен на следећи начин. За два велика камена, који се поставе попречно на правац воде којим риба пролази, а довољно су тешки да их брза вода или ухваћена крупна риба не може покренути, везана су два конопца који иду усправно увис до површине воде, и ту је сваки од њих везан за по једну тикву, која обележава место где се камен налази на дну воде. Та су два усправна конопца, а на кратком одстојању од речног дна, спојена међу собом једним попречним, водоравним конопцем дугачким 15–20 метара, а на овоме, на сваки ме-

Сл. 39. – Морунски струк

тар растојања, виси о једноме танком, а јаком, око једног метра дугачком конопчићу по једна велика морунска удица. Ове су удице дугачке један педаљ, једнокраке су, понеке и двокраке, и имају облик обичне пецарошке удице. Праве се од кованог гвожђа, и обично их кују сеоски Цигани ковачи. Врхови су им јако зашиљени и добро изоштрени, тако да је најмањи додир са рибом довољан да ову закачи. За сваку удицу, при њеном врху, везан је по један пловак, обично исечен из јагњедине коре, који удицу одиже од дна, тако да јој је шиљак окренут скоро водоравно; ударајући у пловак, брза вода чини да се овај, као и за њега везана удица непрестано крећу, играјући једнако од удара воде. Удица има на једном струку по 15–16 комада.

Оваква, по конструкцији веома проста, примитивна справа у стању је да закачи и задржи најкрупнију и најјачу рибу. Она се поставља на подесним местима, кроз која се зна да пролази морун путујући уз воду и тражећи брзу воду која би га испирала од ситних пијавица, црвића и других паразита које на себи носи. При постављању струка на место на коме ће радити, рибари најпре забаце лангер више тога места да им брза вода не би снела ораницу низ воду, па онда разбаце струк тако да поменута два тешка камена буду један од другог раздвојени по 16–20 метара и да попречни конопац, о коме висе удице, стоји попречке преко правца којим ће пролазити риба. Висина тога попречног конопца, па дакле и висина удица над речним дном, одређује се пробама. Кад се струк пушта први пут у воду, одреди се једна висина (нпр. један и по метар) која се задржи неко време док се не види какав је лов; ако је овај слаб, та се висина смањује или повећава док се не наиђе на најпробогачнију, тј. на ону које се риба у своме путовању у то време најрадије држи. Ако се располаже већим бројем струкова, који раде у једној истој околини, удице се код њих намештају на разним висинама, па се после неколико проба изабере за све струкове она висина, коју су имале удице на најиздашнијем струку. Најобичнија је висина од $1\frac{1}{2}$ –2 метра над дном; то је, по рибарском искуству, висина које се морун најрадије држи путујући уз воду.

Обично се бацају по неколико морунских струкова по једноме подесном месту. Кад се раније путовало по нашем Доњем Дунаву, у време кад је на њему био јак рад морунским струковима, могао се са брода видети, с места на место, на површини воде велики број тикава, од којих све две по две стоје напоредо. Између свакога пара тикава стајао је разапет морунски струк, а распоред им је био такав да удице буду поразмештане извијугано, тј. тако да удице два струка, постављена један више другог, не буду управо једна иза друге, већ на цикцак. Такав распоред струкова чинио је да риба, провлачећи се кроз густ сплет као игла оштрих удица са уздуженим шиљцима, ако прође између двеју удица једнога струка, мора наићи на удицу другог струка.

Путујући уз воду, а држећи се при том висине од речног дна на којој су поразмештене удице морунских струкова, риба наилази на место

прекривено тим удицама. Не слутећи о опасности којој се ту излаже, борећи се непрестано са љутом, брзом водом, коју само са великим напорима може савлађивати, она улази у тај сплет удица које се, понаместане у цикцак и покретане пловцима у које удара брзак, непрестано повијају час лево, час десно, као да траже своју жртву, и чине тиме непролазним извештан простор око себе. Па пошто су удице доста близу једна друге, а при том још и риба, борећи се са јаком водом, непрестано ради перајима и повија репом, то она, чим наиђе на сплет удица, додирне ма коју од њих. Тај додир са оштром удицом довољан је да рибу ма и најмање закачи и тиме је натера да се отима од удице, а тим отимањем њу закачи још која удица поред оне прве. Па баш да је риба и успела проћи кроз прве слојеве морунских удица, немогућно јој је проћи кроз остале такве слојеве, а да је која удица у пролазу не закачи. Морун се обично закачује иза бочних пераја („испод мишке“, како кажу рибари), или за реп којим при усиљеном пливању и борби са водом непрестано маше лево и десно, па се тиме највише и излаже опасности да буде од оштрих удица закачен. А кад се стане отимати и осети да је добро закачен, он очајно и свом снагом јурне на једну страну да би се откачио, али тиме учини само то да га још која удица закачи. За који тренутак таквог отимања он је већ закачен од неколико удица које се све боље закачују уколико се он више отима. Удице су, међутим, по самотме својем облику такве да веома лако улазе у месо, али да се, због једнога репелка на њима, не могу ишчупати док се не откине парче меса или коже. Ако се удице забоду плитко, а риба је јака и очајно се отима, она се откачи, поново се закачи за другу удицу, опет се откачи и после читавог низа таквих борби са морунским струковима изађе из области у којој су изукрштане удице, па продужује путовање да се можда на другоме коме оближњем месту поново закачи. Тада, кад га рибари негде, далеко од тога места, ипак ухвате, виде да је пун старијих или свежих ожиљака од удица на које је наилазио, па се од њих ипак откачињао. Али у највећем броју случајева морун на првоме ловишту на које наиђе буде тако спетљан морунским удицама, да му је поред све огромне снаге и очајних напора немогућно ишчупати се да, малаксао од напрезања, дочекује долазак рибара који прегледају струкове и проверавају да ли на њима има ухваћене рибе.

То прегледање струкова бива на следећи начин. Дошавши ораницом на место где је струк забачен, један рибар одржава ораницу на висини тикава што обележавају место струка, а други помоћу једне врсте великих трокраких удица (ченгела) тражи доле по води попречни конопца струка, за који су повезане удице. Нашавши га и закачивши га ченгелама, он га вуче навише, привлачећи га из воде себи док га не добије у руке. Кад је то урадио, он, вукући се рукама по њему, вуче ораницу од једног краја тога конопца до другог. Вукући се тако рукама по конопцу, кад наиђе на коју од удица, а на овој није закачена риба, он је или одмах спушта у воду, ако нађе да није иступљена, или је извуче и турпијом

боље изоштри, па је затим спусти у воду на њено место. Али ако има закачене рибе, што се још издаље, чим се узме струк у руке, позна по трзању конопца, рибар се по овоме полако, пажљиво привлачи овој удици која је рибу закачила, и кад ова избије на површину воде, гледа да на њу набаци још коју од околних удица које ће је закачити. Кад је риба добро закачена, рибар је привуче на површину воде уз бок оранице, па је уз припомоћ другог рибара, ухвативши је за вилице, или закачивши је нарочитом оштром куком коју држи у руци, увуче у ораницу. Ту је, ако је то потребно, ударцима маља по глави онесвести и онеспособи за отимање бар дотле док се ораница не притера обали. Ако је риба врло крупна и јака, позове се у помоћ још коју ораница са рибарима док се риба потпуно не савлада.

Морунски струкови су остали од Турака и били су главни риболовни алат наших прибрежних становника са доње стране Ђердапа. Они су некада и доносили оно благостање тих крајева и створили ону јаку трговину крупном рибом, која је некада тако цветала у Текији, Кладову и Неготину. Они који су у то време имали прилику путовати нашим Доњим Дунавом, сретали су рибаре који су на расточеним колима превлачили горостасне моруне од места где су ухваћени до тржишта, или до радионица у којима ће се сећи и усољавати. Данас је лов моруна код нас сведен на врло малу меру, а само је врло бледа слика онога што је некад било. Па ипак, и данас постоји понеки морунски струк који је главни алат за хватање моруна. Ти струкови бар не захтевају неку велику и скупу опрему, а и сами не стају скупо; лаки за израду и за маневрисање у риболову, они су бар том својом страном увек били омиљена риболовна справа за наше рибаре на Ђердапу и у околини.

Уловљен морун уносио је радост и весеље у рибарске куће, јер је био у стању исплатити дотадашњи рибарев дуг у селу и у вароши. Власт се увек нашла ту кад рибар прима новац од купца и одмах је наплаћивала дуговани порез. Повериоци, а нарочито кафеџије, такође су похитали да се наплате, али је рибар ипак био весео што је био раздужен, па се може понова, и још са већим кредитом, задуживати. А увек је преостајало још толико да се може са друштвом добро провеселити. Писац се једном приликом, пре тридесет и неколико година, затекао у кафани Јеремије Глигоријевића у Текији, кад је у кафану, уз велику ларму, упала весела дружина рибара који је тога дана уловио и продао моруна од 180 кг. Пиво се поручивало на „батерије“ (сандук од 25 флаша), а не на флаше. Али писац је такође био очевидац и оваквог призора: између Сипа и Кладова његов чамац је био престигнут од оранице, која је хитала средином Дунава и у којој су били три његова познаника, рибара из Текије; један је од њих веслао, други крманио, а трећи је узјахао крупног моруна у ораницу, кога су мало пре тога ухватили на морунске удице. После се сазнало да су они хитали у Турн-Северин да тамо моруна продају румунским трговцима, како би у Текији избегли да им порезник наплати дуговани порез, а кафеџије дуговано пиће. Сав новац доби-

јен за моруна остао је у Турну, попијен и разбацан свирачима по румунским кафаницама, а рибари су се вратили у Текију празних џепова.

Простор дуж српскога дела Дунава, на коме су одвајкада радили морунски струкови, јесте онај између Текије и Радујевца. Пре их је понекад било и више Текије, па чак и у Горњем Дунаву. Стари рибари из прошлог века памтили су и причали да су их наши и турски аласи (балугџије) постављали чак и у нашим горњим водама, на пример одмах испод Београда; уз Аду Крњачу, на Тоспаши, код села Винче, Ритопека итд. Пуцњава из пиштоља и пушака приликом прегледања такума оглашавала је да је ухваћен крупан морун и скупљала свет на тржиште где се риба имала изложити продаји. Данас је од свега тога остала само бледа успомена, а рад тим некада тако продуктивним рибарским алатом ограничен је само на поједина места испод наше ђердапске области. Таква места почињу одмах више ушћа Тимока, код Радујевца, а има их и на нашој и на румунској страни (нпр. Груја, преко од Радујевца); затим код Прахова и Михајловца, а нарочито код Љубичевца (раније Бордеља или Бурдеља). Ово је последње место било одвајкада чувено због богатог морунског риболова, а његови рибари су се рачунали као најизвежбанији и највештији у раду морунским струковима. Затим, идући једнако уз воду, долазе некада чувена морунска ловишта: са српске стране Велесница, Вајуга, Корбово, Брлог, Ртково, Велика и Мала Врбица, Цедерац и Костол, а са румунске стране Шимијан и брзак код Турн-Северина. У Костолу су се струкови постављали самом средином Дунава, баш онуда куда пролазе парни бродови, путнички и теретни, тако да су ови покаткад у пролазу ударали у струкарске тикве и разбијали их.

Више пута је било покретано питање о штети коју морунски струкови чине рибарству, рањавајући рибу која у своме путовању мора да пролази баш кроз места где су они у густим сплетовима и по нарочитом плану понамештани, тако да је риби немогуће туда се провући неизрањављена. Кад би се сва та закачена риба одиста и похватала, питање се не би ни постављало, јер би се од све те рибе видела корист и циљ би оправдавао средство. Али отимајући се од удица које су је закачиле са бокова, трбуха или репа, риба се у великом броју случајева ипак откачи и рањена продужује пут, да се можда никако више и не ухвати. То је и узрок познатој чињеници да готово сваки морун, ухваћен више Ђердапа, носи на себи ожиљке и ране од великих удица. Закупци риболова на Госпођином виру и на Калници, на које наилази ова риба пошто је прошла кроз опасности које је чекају на Ђердапу и испод њега, у облику морунских струкова, уверавају да је сваки морун кога су ухватили на своме закупљеном ловишту бивао израњављен од морунских удица.

Риболов морунским струковима свакако је посве нерационалан, и кад би се само о томе водило рачуна, одиста би га требало забранити. Зашто рањавати рибу ако се она не може ухватити? Али разлози за толерирање таквога риболова много су јачи од оних што су против

њега. Та крупна риба што се хвата морунским струковима долази у наше воде са дунавског ушћа и Црног мора, где је има у изобиљу, и она се у одређено доба године враћа ка мору. То није риба која би се стално задржавала и расплођавала у нашим водама те да тиме доприноси рибљем богатству ових; штедети је не значи ништа за наше воде. А количина те рибе што допире до наших ловишта сасвим је незнатна према оној што остаје у мору и у непрегледним лаповима око ушћа дунавског. Нама се ваља користити на какав било могућан начин тим малим делом ове рибе што допире до нас, утолико пре што се врстом риболова о којој је реч ниуколико не шкоди осталој риби што стално живи у нашим водама. Морунске удице рањавају и хватају само моруна, или врло изузетно по кога крупнога јесетра или сима, а за све остале врсте риба оне су безопасне. Оно што би много пре требало забранити то је употреба много мањих „пампурских струкова“, али који рањавају врсте риба што стално пребивају у нашим водама. Али то би се могло учинити једино каквом међународном конвенцијом о риболову, између свих заинтересованих дунавских држава. Међутим, сви досадашњи покушаји да таква забрана уђе у рибарске конвенције остали су неуспешни. А разлог томе је тај што су неке од суседних држава у томе толико заинтересоване да се не мисле лишити замашних прихода што га имају од таквога нерационалног начина риболова.

Расподела риболовних места у граничној области Србије и Румуније

Променљивост воденог режима, појава нових прудова и плићака, а нестајање дотадашњих, прокопавање речног дна брзацима, промена правца матице и др. чинили су да се у току година које риболовно место у Дунаву примакне ближе једној или другој обали. Тада је често настајао сукоб између рибара једне и друге граничне државе, а сукоби су каткад били врло озбиљни. Они су избијали нарочито на местима на којима су постављани струкови, обичан или морунски, и тада се то расправљало веслима, моткама, па и оружјем.

Једном је, пре тридесет и неколико година, усред најјаче зиме, сукоб био тако заоштрен да су били у опасности и животи обостраних рибара, и онда се десило ово: на шест дана пред сам Божић писац ових редова био је замољен од министра народне привреде да са тадашњим инспектором Министарства, Ацом Живановићем, оде на лице места и покуша у име Министарства измирити завађене странке, нашавши какав начин за решење спорних питања. По најјачем мразу, по дебелом снегу, по снежним мећавама и сметовима, два изасланика Министарства су, пошавши из Пожаревца саоницама, преко Кучева, Благојевог камена, Мироча, Мајданпека и Капетанских ливада, стигла на спорно место на Дунаву, испод Доњег Милановца. На томе су месту искупили

завађене рибаре, са њима ту провели божићне празнике и измирили их, нашавши решење које их је могло задовољити.

У пролеће исте године избили су слични рибарски сукоби на неколико места у области Дунава што дели Србију од Румуније. Тада је од стране српске владе била одређена једна комисија, у којој је учествовао и писац ових редова, са задатком да на лицу места извиди ствар и покуша изравнати сукобе. Али поред тога посла комисија је била умољена да чамцем обиђе линију Кладово-Радујевац и да у споразуму са тамошњим рибарима одреди риболовну границу између Србије и Румуније, која би могла бити предложена румунској влади ради споразума. Комисија је извршила поверени јој посао, испитала ток матице, положаје прудова и ада према њеном току и према средини реке која се дотле прећутно сматрала као риболовна граница, па је о свему томе поднела извештај краљ. влади. Писцу је непознато шта је даље по томе рађено. А резултати испитивања о ондашњем стању ствари били су следећи.

ТОК МАТИЦЕ

Од Верчерове (гранична тачка) до Сипа (6 км) матица иде средином Дунава, уколико код Сипа није постројењем канала вештачки измењена. Код Сипа прилази нашој обали, додирне је, па се одбија право на Гуравај, ка румунској обали. Дужина ове попречне матице износи 2 км.

Одатле па до испод Џеџераца (данашњег Давидовца), на дужини од 2 км, матица иде румунском страном, остављајући све три аде на српској страни (према матици). Од Џеџераца она се грана у два крака: један се примиче румунској, а други српској обали, па се оба крака састају на румунској страни више кладовске скеле. Дужина тих матица износи 4 км. Матица што иде румунском страном јача је на малој води од оне што иде српском страном.

Од кладовске скеле до на 1 км испод Кладова матица иде румунском страном и ту се опет грана у две матице које опкољавају аду Ши-мијан и пруд више те аде, па се састају наспрам српског села Велике Врбице. Дужина тих матица износи 11 км. Она што иде румунском страном јача је на малој води, а она што иде српском страном јача је на великој води.

Од Велике Врбице до испод Рткова, на дужини од 3 км, матица иде српском страном. Одатле се одбија у правцу Хинова ка румунској обали, достиже до средине реке па, правећи лук од 1 км дужине, враћа се српској обали. Одатле иде стално српском страном до пруда испод Корбова. Рачунајући од Рткова до ове последње тачке, дужина матице износи 9 км. Од те тачке матица прелази (салдуми) право на Батоцу на румунској страни и држи се те стране све до Вранче, на дужини од 6 км. Онда опет салдуми српској обали у правцу Јакомира, у дужини од 1 км.

Од Јакомира до испод Велеснице, на дужини од 6 км, матица опет иде српском страном и на овој последњој тачки (испод Велеснице) грана се у две матице, које опкољавају аду код Бродела (Љубичевца), а тако исто и аду између Бордела и Грабовице, па се испод ове последње аде састају. Дужина ове две матице износи 6 км, а на малој води јача је она што иде српском страном. Одатле она иде средином воде до на 1 км изнад Брзе Паланке, где је ћошак спрам тога места одбија сасвим на српску страну. Дужина ове матице што се држи средине реке износи 4 км.

Код Брзе Паланке матица још више прилази српској обали и држи се ње све до наспрам Купусишта, на дужини од 4 км. Од тога места она скреће ка Циганашу на румунској страни, на дужини од 3 км. Додирнувши Циганаш, где се и сам Дунав грана на два рукавца, главна матица окреће у рукавац српске стране и држи се те стране све до Михајловца, а на дужини од 6 км.

Од Михајловца нагло скреће ка румунској страни, па пошто обиђе пруд који образује речица Земна, враћа се опет српској обали код Рженке; овај скретни лук дугачак је 1 км.

Од Рженке матица хвата средину воде све до Кусјака, на дужини од 9 км. Од Кусјака прилази српској обали и држи се ње до ћошка испод Прахова (спрам државних винограда), на дужини од 5 км. Одатле скреће ка средини воде и њоме тече до мало више Радујевца, на дужини од 3 км.

Напослетку, на 1 км више Радујевца матица почиње благо скретати ка румунској обали, па се онда, све до граничне тачке, ушћа Тимока, држи румунске стране, на дужини од 6 км.

Према свему томе налази се да дужина матице дуж граничне линије Србије и Румуније, тј. од Верчерове до ушћа Тимока, износи 101 км и да је матица дуж те линије овако распоређена:

- иде средином реке на укупној дужини од 23 км;
- иде ближе српској обали на укупној дужини од 42 км;
- иде ближе румунској обали на укупној дужини од 30 км;
- прелази са једне стране на другу (салдуми) на укупној дужини од

6 км.

АДЕ И ПРУДОВИ

Мада су обострани рибари прећутно сматрали међу собом као риболовну границу средину реке, као званична државна граница сматра се ток матице. Према таквој граници, изузевши аде код Сипа и Цецераца (Давидовца) које су румунске иако су према тадашњем, вештачком току матице остале све на српској страни, Румунији припадају следеће аде:

- ада Шимијан,
- Корбовско острво,

– ада испод Брзе Паланке, наспрам Купусишта, и

– Велико острво, а

Србији припадају:

– ада испод Вајуге,

– ада спрема Бордеља (Љубичевца) и

– ада између Бордеља и Грабовице.

А прудови су према званичној граничној линији, тј. према току матице, расподељени на следећи начин.

На румунској страни:

– пруд наспрам Кладушнице,

– пруд више Шимијана,

– пруд наспрам Велике Врбице,

– пруд наспрам Рткова,

– пруд испод Корбовског острва,

– пруд између Вранче и Кривине,

– пруд на ћошку наспрам Брзе Паланке и

– пруд наспрам села Великог острва и местимични прудови дуж целог острва.

Од ових прудова првих пет стално су са свих страна опкољени водом, а стали су у вези са обалом.

На српској страни:

– сипски прудови,

– давидовачки прудови,

– пруд код Кладова,

– пруд од Корбова до Вајуге,

– пруд код Грабовца,

– пруд код Хајдука,

– михајловачки пруд (Земна) и

– пруд код Редута испод Михајловца.

Од свих прудова само је пруд код Кладова опкољен са свих страна водом, а остали су у вези са обалом.

РАСПОДЕЛА РИБОЛОВНИХ МЕСТА

Уколико се тиче риболовних места са обичним рибарским алатом (обични рибарски струкови, алов, лапташ, балачка пређа и вирски крсташ), ова су, по области Дунава о којој је овде реч, тако распоређена да их има довољно и са једне и са друге стране званичне граничне линије. Може се само додати да полојитих места, са довољно благим нагибом од обале ка средини реке, нарочито подесних за риболове поменутих рибарским алатом, има знатно више уз српску обалу но уз румунску, а и боља су од румунских.

Уколико се, пак, тиче риболовних места за морунске струкове, и она су распоређена тако да их има у довољном броју и са једне и са дру-

ге стране граничне линије. Али су ипак нешто боља и многобројнија места ближа румунској обали, а нарочито она што се налазе у близини средине реке. Тако је нпр. са румунским риболовним местима код Шимијана, Корбова, Бордеља, Михајловца и Прахова, мада се морунским струковима успешно радило и код Кладушнице, Кладова, Костола, Велике и Мале Врбице, Рткова, Вајуге, Брлога и Велеснице. Највећа је навала и највише су се дешавали рибарски сукоби, као и несугласице између наших и румунских пограничних власти, на местима за морунске струкове која су у непосредној близини граничне линије, а нарочито поред напред поменутих прудова опкољених водом. Поред тих прудова се провлачи крупна риба и поред њих се често, због подесног дна и брзине воде, радо задржава. Боља риболовна места остају увек за ону страну којој буде припадао део пруда окренут граничној линији, а у томе погледу румунска страна, према тадашњој граничној линији, стајала је боље од српске.

Треба само додати још то да је целокупно у том комисијском извештају изложено стање важило за ондашњи, прератни ток матице, расподелу прудова, ада и риболовних места, пошто је овде реч не о данашњим, већ о некадашњим дунавским риболовима. Међутим, све се то могло у току година и деценија само по себи знатно изменити. А у коликој се мери то може променити и за релативно кратко време, може се видети из овога случаја из дунавске области у близини Београда.

Испод села Винче, на 27. километру водом испод Београда, постојала је од незапамћених времена у Дунаву доста велика и шумовита Винчанска ада, обрасла густом шумом, пуна великих, прастарих грмова, топола, врба и непролазних шибљака. Мада је припадала Аустро-Угарској, иако је била много ближа српској него мађарској обали, ипак су наши рибари на њој безбрижно преноћивали, секли дрва и шибље колико су хтели и сматрали аду као да је српска. Мађарски финанси су ретко на њу прелазили, јер је била доста удаљена од мађарске обале, а нису на њој имали ни своју караулу, ни ма какав заклон од непогода. Ада је у исто време била и рај за српске кријумчаре, пошто је била мађарска, а врло близу српске обале, па је било лако одатле преносити кријумчарску робу на ову обалу. Риболов око аде био је у своје време издасан и на гласу, тако да су у ту риболовну околину долазили и београдски и смедеревски аласи струкароши, влакароши и они што раде лапташем. Ту се хватала крупна кечига, понеки обичан или чичкави јесетар, сим или паструга, а и крупан сом није био реткост. Међутим, за аласе и за кријумчаре, који су се по свршетку рата вратили својим кућама, са Винчанском адом, коју су они оставили онакву каква је била од памтивека, десило се право чудо. Те велике, лепе и шумовите аде потпуно је нестало за време рата 1914–1918. године. Дунавска матица је за то време не само подлокала и однела целу аду, тако да од ње није остало ни трага, већ се још на месту где је она била створила вели-

ка дунавска дубина, преко које данас иду путнички и теретни бродови са шлеповима.

Врло је могуће да се од онда кад је српској влади поднесен напрепоменути комисијски извештај о хидрографским приликама у граничној области Србије и Румуније много штошта изменило, али писаније познато да ли је то после рата проверавано. Међутим, тај је извештај био једна од основица за разграничавање тих држава дуж Дунаја после рата, па је, према томе, и расподела риболовних места у граничној области остала онаква какву је у своје време била предложила комисија.

ЧЕТВРТИ ОДЕЉАК

ЛЕТИМИЧНИ ПОГЛЕД НА ДАНАШЊЕ ЂЕРДАПСКЕ РИБОЛОВЕ

ДАНАШЊИ НАЧИН РИБОЛОВА

Ко се данас бродом, путујући низ Дунав, зађе у ђердапску област, узалуд ће се очима тражити велике рибарске инсталације, постављене на негдашњим, од памтивека познатим и чувеним дунавским вировима, које су привлачиле пажњу путника и заинтересовале га да се распитује шта је то. За Госпођин вир једва се зна и место где је некад постојао и давао својим закупцима стотине и хиљаде крупних риба које су, привезане у води дивљом лозом уз бок великог арендаторског чамца, превлачене у негдашње рибарске трговачке центре. Нема више ни трага од негдашњег горостасног Гребена и његовог бучног вира од кога су се његови закупци богатали. Стена Калника још увек штрчи из Дунава онаква каква је одвајкада била, али она не даје ни близу оно што је некада давала. Прошавши кроз величанствени дивљи Казан, па затим поред негдашњег центра ђердапског риболова, Текије, узалуд ће се, у правцу Кладова, тражити старе импозантне гарде које су се некад могле сагледати и са даљине од неколико километара, а необавештеном путнику су изгледале као остаци неке старе, велике разрушене грађевине које је потопила вода. Од њих данас нема ни трага и само се још може наћи по који стари рибар из Сипа који је некад на њима радио, па се још сећа места на коме су оне постојале. Тако исто ће се узалуд тражити и оне многобројне велике тикве које су некад, на појединим риболовним местима, биле прекрииле површину Дунава, означујући места где су морунски струкови врбали своје жртве.

Данас је све то друкчије и из основе измењено. Старих продуктивних начина риболова је занавек нестало; оно што је остало то су најобичнији начини риболова који су у употреби не само у ђердапској области већ и по целом Дунаву, па и по осталим нашим већим риболовним рекама. Само што је то прилагођено хидрографским прилика-

ма у којима се ради, али измене нису такве да се ти начини риболова могу сматрати као ђердапски специјалитети.

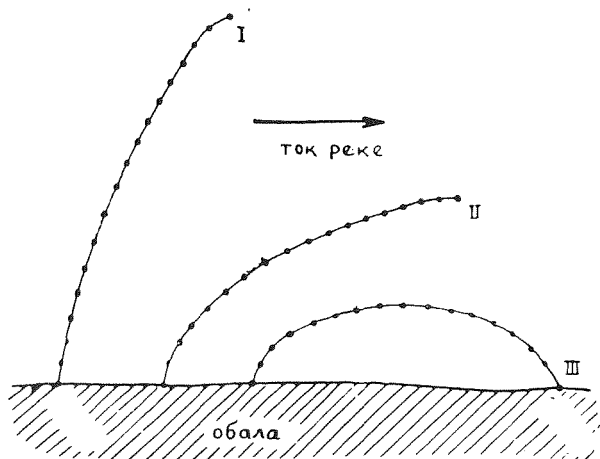
Пре свега, местимице, где престају оне ђудљивости дна и струја, којима се у толикој мери одликује Ђердапски Дунав, и где се на повећем простору јављају чиста места са равним, песковитим, блатним или каменитим дном, једноликом брзином и правилним током воде, употребљавају се велике мреже: алови и лапташи слични онима што се употребљавају у Горњем Дунаву, Сави, Тиси, Драви, Морави и др. Поред тога такозваног великог алата, употребљава се, и то много чешће, „мали алат“ у који се на Ђердапу рачунају:

- а) балачка пређа, крсташ, ђелберија;
- б) удичарски алат: обичан и пампурски струк, самице.

Овде ће бити укратко описан тај обичан рибарски алат.

1. **Алов** је у ђердапској области дугачка, а плитка мрежа, која се не разликује од алова „салећака“ што се употребљава у другим нашим риболовним водама. Састоји се из комада пређе дугачког по 60–80 метара, са окцима раније од 15–25 мм, а данас од 25 мм, како је то допуштено Законом о риболову. Горњи обод пређе, онај што иде површином воде, носи нанизане на њему пловке од јагњедине коре, а доњи обод, онај што гребе речно дно, оптерећен је нанизаним оловицама.

Алов ради на прудовима и чистим, полојитим местима, где се дно врло благо спушта од обале па на воду и где има довољно места за рад њиме. Њиме раде четири рибара. Пре но што се почне ловити, он је сав прикупљен на канатама оранице. При његовом разбацавању на месту на коме се мисли ловити, један од момака остаје на обали и држи почетни крај алова, везан за 1 1/2 метар дугачку мотку; ораница се тада удаљује од обале управно на ток воде. При томе двојица веслају, а трећи разбацује по води пређу, тако да, уколико се ораница удаљава од

Сл. 40. – Алов ојкољава рибу

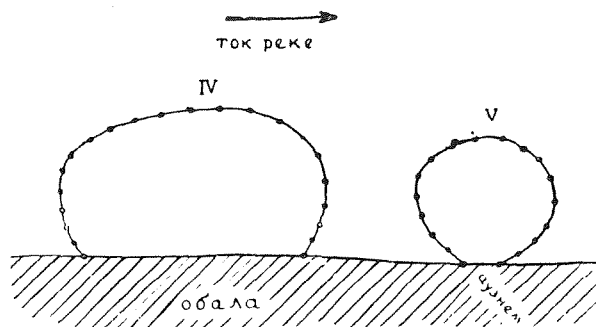
обале, уколико се пређа више распростире. Кад је сва избачена, једек везан за завршни крај пређе веже се за ораницу, па се пусти да ова мрежу једно кратко време носи док се алов потпуно не „прислони“ уз обалу, тј. док „дојњака“ (доњи обод пређе са оловицама) сва не дохвати дно. Тада се ораница притера обали па сва четири рибара искачу на ову, прихвате дугачак једек везан за завр-

шни крај алова и сло-
жно потегну вући га, па
тима привуку и тај крај
алова обали, затворе
полукруг од пређе и та-
ко опколе рибу која се
на томе месту буде на-
шла. Рибари тада скуп-
љају мрежу на обалу и
тима све више сужавају
полукруг који она пра-
ви. Кад је сва мрежа та-
ко скупљена, у њој је
сконцентрисана сва ало-
вом опкољена риба коју
рибари тада покупе и
изруче у ораницу. Кад
је то свршено, мрежа се
поново пренизује на
ораницу и спремна је за
идући лов. Често се ало-
вом прави само „око-
лиш“, тј. он се привлачи
обали чим буде разба-
чен.

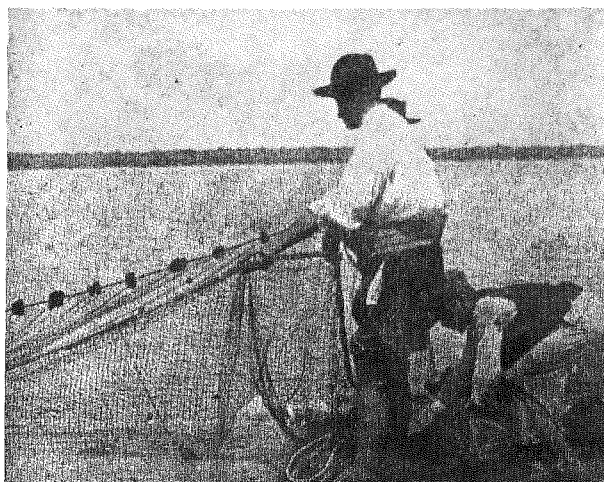
Аловом се ради ве-
ћином лети; њиме се
хвата готово искључи-
во ситнија риба, јер се
крупнија држи дубина
на којима алов не може

да ради. Њиме се најчешће хвата: бела риба, ситнији шаран и сомче,
мрена и ситнија кечига. Лов је обилатији ноћу, јер риба радије ноћу
излази на прудове и прикучује се обалама.

Од интереса је приметити да се алови на Ђердапском Дунаву раз-
ликују од оних што се употребљавају на пространим прудовима и поло-
јама у Сави и Горњем Дунаву, не само обликом и величином већ и по
начину како се њима ради. Ови су алови много дужи и достижу дужину
од 250–300 метара, каткад и више. Облик им је клинаст, тако да је онај
крај што се вуче поред саме обале врло плитак, па затим поступно, уко-
лико се пружа даље од обале, постаје све дубљи, док не достигне дубину
од неколико метара. Напротив, ђердапски алови су подједнаке дубине
по целој својој дужини. Савски и горњодунавски алови имају отприлике
на трећини своје дужине (рачунајући од онога краја што је до обале)
пространу кесу у коју се риба поступно скупља тражећи да у алову нађе

Сл. 41. – Алов околио рибу

Сл. 42. – Извлачење алова на обалу

Сл. 43. – Алов извучен на обалу

какав отвор кроз који би изашла, и сва се риба, кад је алов прикупљен нађе у тој кеси. Међутим, те кесе никад нема на аловима што се употребљавају у ђердапској области. Напослетку, и само маневрисање је различно код ове две врсте алова.

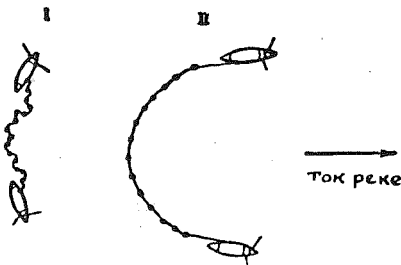
Узрок је овој разлици у самој природи места на којима се лови. У нашим горњим водама алови раде на врло пространим местима, „метовима“, где је релативно мала брзина воде. У ђердапској области, а на таквим местима где ради алов, вода је брза и јака, па би било немогуће маневрисати онаквим аловима какви се употребљавају у поменутих горњим водама. Вода би онај крај што иде на воду врло великом снагом и брзином снела низ воду и тиме би алов самом водом био одмах притеран уз обалу, пошто рибар што је остао на обали држи предњи крај алова чврсто и не пушта га на воду. Кесу би брза вода одмах притерала под аловску пређу или би је истерала пред алов, тако да се не би водом вукла разјапљена и гутала рибу. Међутим, ипак би се могао наћи извесан број аловских метова, нарочито на простору од Ђердапа до Радужеваца, на којима је вода тиша и где би се са успехом могле употребљавати велики алови из наших горњих вода.

2. *Лайшаи* ђердапски је мрежа дугачка 40–50 метара, дубока 6–8 метара, са окцима од 25–30 мм, којом се ради са две оранице и 6 рибара. На своме горњем ободу пређа је пришивена („начеткана“) на дугачак једек („горњаку“), на који су нанизани пловци од јагњедине коре. На доњем ободу пређа је начеткана на други једек („дојњаку“), на који су нанизане оловице; то чини да мрежа, разбачена по води, стоји успра-

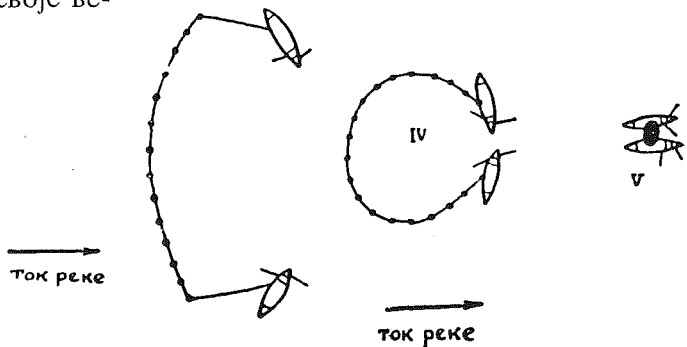
вно. Оба краја мреже привезана су за по један „штапац“, кратку мотку од 1 м дужине, оптерећену на доњем крају комадом цигле, каменом или гвозђем, тако да штапац, бачен у воду, стоји усправно. Лапташ, према томе, има облик врло велике загажње.

Дошавши са две оранице или два чамца на место на коме ће да раде лапташем, рибари притерају оранице једну уз другу, окрену их обе предњим крајем низводно, превуку пола мреже на једну, а пола на другу ораницу, па повезу једну од њих једној, а другу другој обали. Уколико се оранице једна од друге удаљују, утолико по један рибар из њих избацује мрежу у воду, и кад се оранице удаље једна од друге толико колико је лапташ дугачак, сва је пређа разбачена, а оловице и штапци одвуку је на дно. Штапци су дебелим једеком везани сваки за своју ораницу, а рибар, сваки из своје оранице, попушта свој једек све дотле док по његовом дрмању не осети да лапташ дрља дно. Кад то буде, оранице се тако раздаљене једна од друге веслањем терају лагано низ воду, паралелне једна другој. За то време лапташ, вукући се по дну, купи као у какву кесу сву рибу што у путу сретне; риба која би њиме тако потискивана могла, ударивши о пређу, вратити се и изаћи из ње, не чини то по својој навици да радије иде уз воду но низ воду, а и због тога што за све то време покушава главом да прође кроз окца или да пробије пређу. Кад је на тај начин лапташ, вођен ораницама, прешао простор од 40–60 метара, кадшто и нешто више, оранице се одједном на дати знак главног рибара повезу у сусрет једна другој, састану се својим предњим крајевима на води, вежу се тим крајевима једна за другу набацивањем једне замке од конопца, па се онда лапташ, почевши од штапаца, увлачи („чупа“) што се може брже у оранице. При том увлачењу купе се само горњака и дојњака, а сва пређа што се налази између њих остаје у води између ораница и у њој се, као у каквој скупљеној кеси, налази сва уловљена риба. Кад су у оранице извучене цела горњака и дојњака и тиме лапташ прикупљен и потпуно затворен, извуче се и сама пређа из воде и из ње се повади риба.

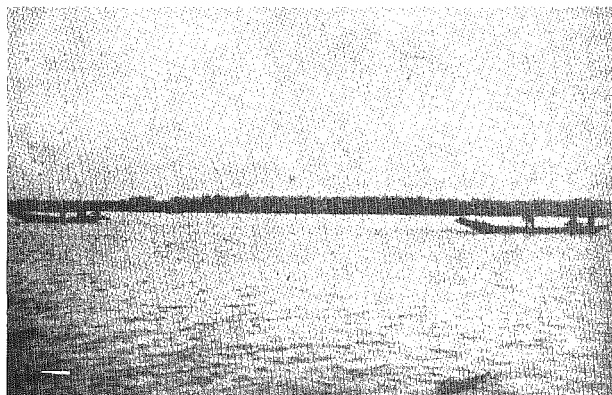
Лапташ је моћан рибарски алат, једно због своје ве-

Сл. 44. – Развожење лапташа

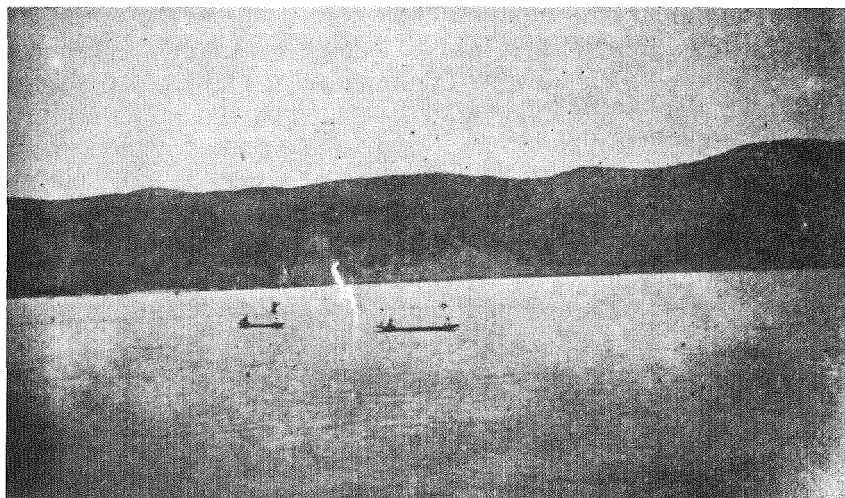
Сл. 45. – Раг лапташом

Сл. 46. – Два рибарска чамца вуку лайиши

радостан догађај. У то се време у дугачком дунавском теснацу испод Бабакаја може виђати необичан приказ. Лед, путујући из дунавске области више теснаца, наилази на овај и ту се загуши; потискујући једна другу, санте се пењу једна на другу, тако да се образују читави ледени стубови. Ти стубови услед своје тежине тону; друге санте прелазе преко њих, најахују се и својом тежином чине да гомила све више тоне и да на многим местима допре чак до речног дна. Кад се затим лед у теснацу, услед Сунчеве топлоте и механичке снаге других санти што га потискују, почне топити, прскати и комадати се, сва ледена маса крене низ воду. Стубови леда парају речно дно, истерују и крупну и ситну рибу из

личине, а друго и због тога што он чисти велике просторе, а може да ради и по плићацима и по дубинама. Лов њиме нарочито је продуктиван зими кад крене лед и својом тутњавом и лупом узбуни и крене рибу из њених склоништа. Голубачки и доњомилановачки рибари, кадшто и Текијци, нарочито се спремају за то време, и кретање леда за њих је

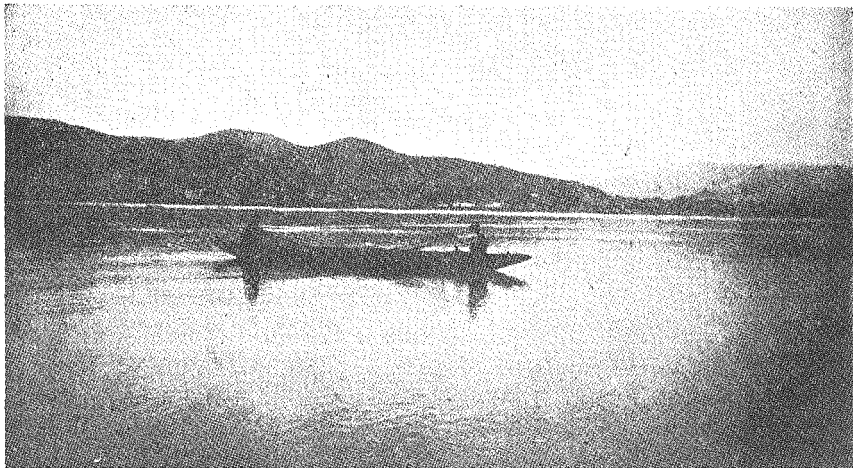
Сл. 47. – Балање у Бердајском Дунаву

њених лежишта, а у исто време и муте воду парајући блатно и пескови-то дно. Риба се тада одигне са дна и расплашена узбуни се по тој мутној води. Тај моменат жељно ишчекују рибари са спремним лапташима или балачким пређама, па пловећи одмах за ледом, или између санти, вуку своје мреже. Лов је кадшто тако обилан да се пређа цепа под притиском рибе. Нарочито се у таквим приликама изобилно хвата крупан сом, који се као влада ваља у пређи за време док се она вуче по дну.

Треба приметити, као и за алов, да је ћердапски лапташ краћи и плићи од онога што се употребљава ван ћердапске области, а из оних истих разлога који су наведени за алов.

3. *Балачка пређа* или *орија* је једна омања, добро смишљена мрежа која се у великом броју налази у ћердапској области и ту чини велике услуге и рибарима од заната, и прибрежном становништву села дуж те области Дунава. Велике мреже, алов и лапташ, захтевају знатну опрему, повећу послугу, доста стају, међутим, њима су, баш због њихове величине неприступна многа одлична риболовна места. Стога је у мно-го већој мери у поменутој области распрострањена та врста омањих, а врло спретних мрежа, око којих не треба ни велике опреме, ни послуге, а које, међутим, могу радити на сваком месту, ма какве биле неправилности дна и воденог тока. Ко није запазио, путујући кроз ћердапску област и пролазећи водом поред наших рибарских села и заселака, онај велики број ораница које се, кад риба пада у већим количинама, размиле по тихој површини Дунава, дајући слику водених тица које по води траже свој плен? Свака од њих носи по једну балачку пређу и окушава срећу на местима где има изгледа да се може ухватити риба.

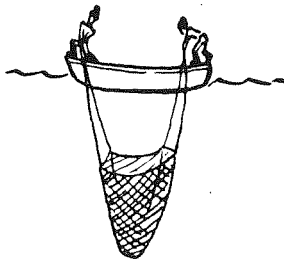
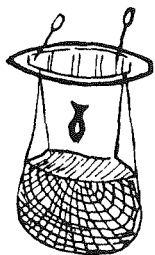
Балачка пређа има облик плитке четвороугласте кесе, дугачке 3–4 $\frac{1}{2}$ метра, дубоке 2 метра, која није оптерећена ни оловицама, ни пловцима, нити са стране има штапце као велике мреже о којима је

Сл. 48. – Раг балачком пређом

горе била реч. Њоме се ради помоћу само једне оранице и за тај рад потребна су два рибара. Један од њих седи на самоме кљуну оранице, а други на њеном задњем крају. И један и други једном руком раде веслом и непрестано одбијају своју ораницу низ воду, старајући се да ова при том остане управна на правац тока воде; другом руком сваки од њих држи крајеве два конопца, на којима виси пређа разјапљена у облику кесе. Један од тих конопаца (који је често испреден од лике) је дебљи и он је везан за ћошак доњег обода мреже, онај што иде ка дну; други је тањи и везан за ћошак горњег краја пређе, онај што је ближи површини воде. На месту где је дебели конопач везан за пређу, везан је камен или комад топовског ђулета, или какво теже заокругљено парче гвожђа, у тежини 3–4 килограма. Један такав терет је везан за леви, а други за десни крај пређе и ти терети, кад се дебели конопци које рибари држе у рукама попусте, повуку доњи обод мреже ка дну и одржавају кесу отворену. Напротив, кад се ти конопци нагло повуку увис, терети се издигну, повуку собом тај доњи обод и кесу затворе.

Балачка пређа ради и на самоме дну, као и „у пола воде“, одигнута од дна, према томе да ли се риба држи дна или је „на перу“, тј. плива

Сл. 49. – Рад балачком пређом

средином између дна и површине; висина од дна, на којој ће се тада радити, зависи од тога колико јој се пусти конопца из оранице. Пре но што ће почети да лове, рибари се извезу више риболовног места, рашире мрежу на канатама оранице тако да се она, пошто је од оранице краћа, добро опружи; затим управе ораницу тако да буде управна на правац тока воде, губе је попречке низ воду, па одједном оба рибара спусте терете, а са њима и пређу у воду. Кад је пређа стигла до дна, или до оне дубине на којој се мисли радити, рибари, веслајући једном руком, терају ораницу попречке низ воду, а другом руком придржавају конопце који држе пређу. Ова се тада полако креће у облику разјапљене кесе која гута све што у путу сретне. Кад риба, коју је пређа у путу срела, удари у ову, од тога се лако задрма танак конопач у руци једног и другог рибара; ови, извештени тиме да има рибе у пређи, у тренутку оставе весла, скоче на ноге и сложено повуку оба конопца и тиме кесу са рибом затворе, па је затим извуку на ораницу, изваде рибу из пређе и ова се онда изнова забаци за даљи лов.

Лов балачком пређом, који се назива „балање“, често је врло издашан, нарочито онда кад му је време и кад рибари добро познају облик дна на коме раде. Он се може обављати на сваком месту, па чак и онде

тако да се она, пошто је од оранице краћа, добро опружи; затим управе ораницу тако да буде управна на правац тока воде, губе је попречке низ воду, па одједном оба рибара спусте

где по дну има клада, пањева, крупног камења и других препона које закачују и цепају пређу. У таквом случају рибари се труде да тачно сазнају место и положај таквих препона, па кад су то учинили, они мрежу, којом је због њених малих димензија, простоте и спретности лако маневрисати, терају тако да прође између тих препона, али се само о њих очеше. Пошто се риба, нарочито зими кад се скупља у гомиле, радо бави баш иза клада, стена итд., то кад се угоди да мрежа прође баш поред ових, обично се наиђе на необичан лов. А кад је риба „на перу“, балачке пређе раде и онде где је дно препуно опасних препона, само се тада пређа не пушта да гребе дно, већ се одржава на потребној висини од овога.

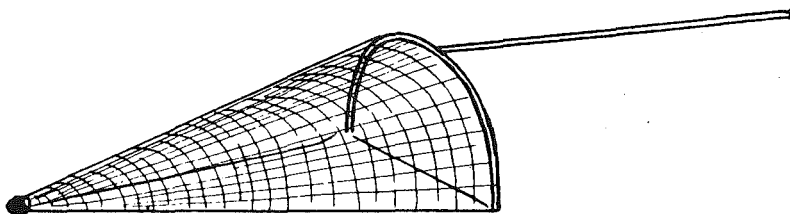
Балачким пређама, поред свега тога што су мале, ипак се хвата и најкрупнија риба: крупан сом, јесетар, сим итд. Њиме се у ђердапској области највише хвата кечига; ова се радо бави на дубоким местима и око стена, где ју је немогућно ловити ни великим мрежама, ни удицама. Знајући добро таква места и положај стена у њима, ђердапски рибари по њима „балају“ тако да пређа прође између стена, почисти место и згрне рибу коју на њему нађе. Таква су позната места нпр. код Добре, по околини Доњег Милановца, у Стењу итд., где се балањем хватају крупне кечиге.

4. *Крсташ* је омања мрежа на форму кашике од пређе, дугачка и широка 3–4 метра, састављена од два укрштена полукружно савијена штапа, преко њих превучене пређе и дугачке, јаке мотке која служи као дршка. Крсташ се постави на повећу ораницу или чамац, где му се придода једна нарочита дрвена направа у облику ђерма: јак кратак усправан дрвени стуб на чијем се врху постави крсташ тако да може око једне кратке осовине осцилирати, као ђерам кад вади воду.

Крсташем се лови на природним или вештачки створеним вировима. Ораница се на виру препречи тако да брза вода вирског вртлога на њу удара са њене издубљене стране. Крсташем ради свега један рибар; кад је ораницу, уз припомоћ још кога од другова, поставио и утврдио на виру како треба, он спусти и загњури у воду крак ђерма на коме је кашика од пређе, тако да риби која би наишла препречи пут. Риба која се нађе у близини вртлога буде овим подухваћена и упућена право на мрежу, где остаје једно кратко време, покушавајући да кроз њу прође. Утом рибар, притиском све своје тежине на други крак ђерма, издигне крак са мрежом из воде и риба остане у мрежастој кашици, одакле је рибар извуче, веже за ораницу или је остави у овој, па опет спусти крак са мрежом да се ова загњури у воду и да чека нов плен (в. сл. 25).

Ма како да је мала и проста справа, крсташ, употребљен на подесним местима, хвата и крупну рибу: јесетра, сима, сома, као и обичну белу рибу, шарана и др. То је данас права и једина мрежа за вирове, и од ње закупци вирова зарађују на својим закупима.

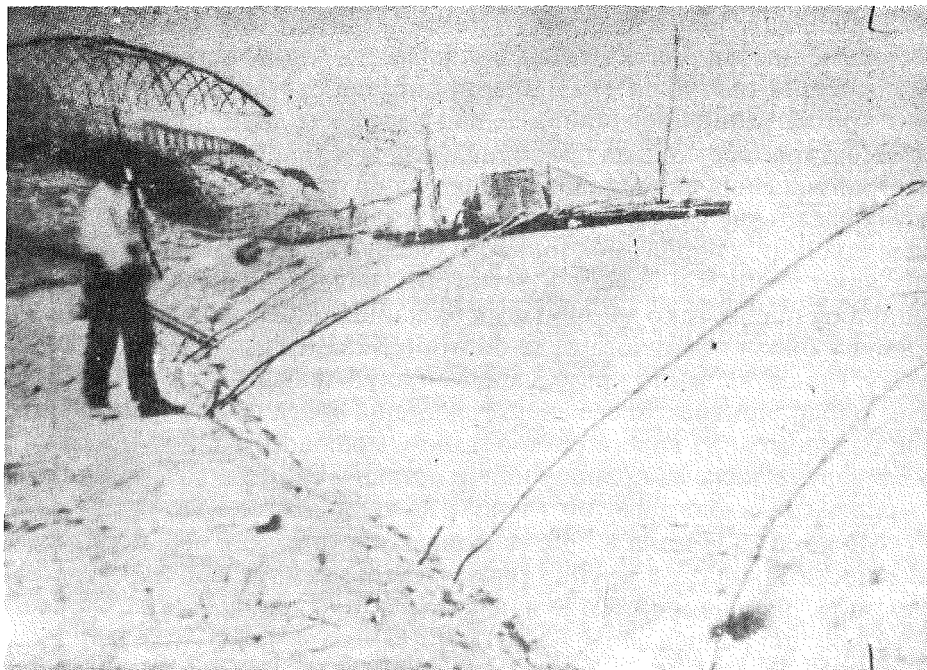
5. *Ђелберија*, која се још зове и „оди-вамо“, је најмања мрежаста рибарска справа која се употребљава у ђердапској области. То је једна

Сл. 50. – Ђелберија

врста мрежасте грабуље која, наместо гвоздених или дрвених зубаца, има 1 метар дугачку коничну кесу од густе пређе, са усправним полукружним отвором; кеса се држи отворена помоћу полукружно савијеног штапа чији су крајеви везани затегнутим танким конопчићем. Дршка мрежасте грабуље, на којој отвор кесе стоји усправно, дугачка је 2–3 метра.

Ђелберијом се лови искључиво на местима где је поред саме обале врло брза вода (љутац), а дно полојито, тако да са обале у воду забачена кеса брзо дохвати дно. Рибар који њоме лови иде поред обале, по времену на време хитне ђелберију у воду, тако да му дршка остане

Сл. 51. – Ђелберија, сећ и самице код Сиња

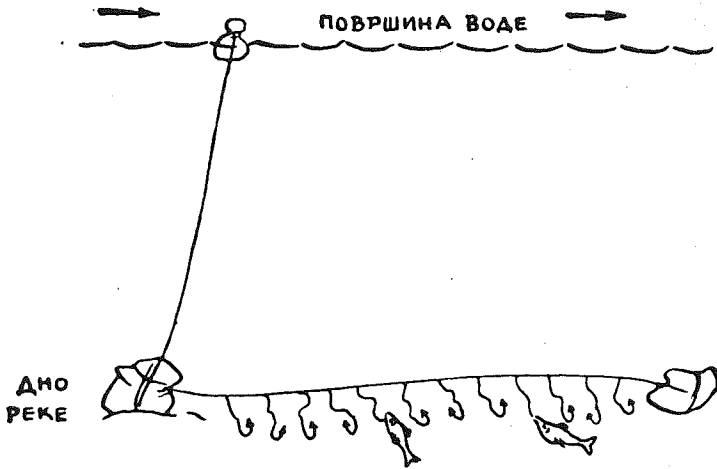
руци, а кеса се у тренутку загњури у воду, својим врхом на воду. Чим је мрежу тако забацио, рибар је одмах, у истом тренутку привуче к себи и извуче на обалу. Риба на таквим местима, да би се што лакше извучила уз јаку брзу воду, привлачи се крају и вуче уз саму обалу. У тренутку кад рибар избаци кесу од пређе на два метра далеко од обале и нагло је привуче к себи, кеса зграби рибу која се затекла између обале и њеног отвора и рибар има само да је извади из кесе. Риба, заморена борбом са брзом водом, нема времена ни довољно окретности да се спасе.

Тешко је веровати каква се риба и у коликој маси може на подесном за то месту похватати једним тако малим и примитивним рибарским алатом као што је ђелберија. Писац је једном приликом, на Сипском каналу, посматрао такав лов, кад је њих десетина рибара, радећи сваки са по једном ђелберијом, за непуну два сата лова нахватало преко 200 кг шарана, од 1–8 кг комад.

6. *Рибарски сѝрук*, онакав исти какав се употребљава и у нашим горњим водама, употребљава се и у ђердапској области. Састављен је из једнога 200–400 м дугачког, врло дебелог канапа (иншљига), за који је, помоћу 20–30 см дугих парчади тањег канапа (путила), а на растојањима од једног растегљаја, везано по 100–300 омањих, добро изоштрених удица. Један је крај дугачког иншљига слободан и канап је опружен дуж дна реке, у правцу њеног тока; узводни крај је привезан за камен тежак 5–10 кг, који служи за то да струк задржи у месту, да га брза вода или ухваћена на њему крупнија риба не би одвукла. Удице се „наглистају“, или се на њих као мамац натакну ровци, пијавице, ситна риба и др.; оне се тако окићене ређају једна до друге на канате оранице, па се онда струк разбацује по води, на месту на коме ће се радити, почевши од онога краја што је везан за камен. При томе разбацавању, пошто је спуштени камен пао на дно, терајући чамац полако низ воду, избацује се са каната једна по једна удица, кад на коју дође ред, док се цео струк тако не разбаци. За сам камен струка, који је тако по дну опружен и чека свој лов, везан је још један тањи једек који иде од камена до површине воде и ту је везан за једну тикву. Тиква служи за то да означи место где је почетак струка.

Струк се баца по чистим местима, где је песковито, шљунковито или каменито дно, али никако не по блатном дну, где би мамац могао упасти у муљ па га риба у пролазу не би спасила. Риба се најчешће хвата за уснице; сом и манић често прогутају и удицу и мамац, па им се удица закачи дубље у унутрашњости тела, тако да је рибар не може ишчупати, већ мора пресећи путило, а удицу оставити у риби. Кечига се понекад хвата за реп, трбух или бокове, јер се радо чеше и таре о песковито и шљунковито дно, па се, наишавши на оштру удицу, за њу закачи и ухвати.

При вађењу струка рибар прво тера ораницу ка тикви и увлачи ову у њу; вукући затим једечић што спаја тикву са каменом на дну воде, он

Сл. 52. – Рибарски сџрук

камен издигне и увуче у чамац, па онда пренизује у ораницу и дугачак иншљиг са дна, на коме су удице и на њима ухваћена риба. Ораница иде при том лагано низ воду, у сусрет удицама које наилазе. Закачена риба на удицама осети се пре но што удица приђе рибаревој руци, јер се она још издалека отима од удице и тиме трза иншљиг који рибар увлачи у чамац. Крупнији шаран осети се по томе трзању и на 30–40 метара даљине; крупнији сом још и даље. Шаран се при извлачењу у ораницу очајно отима и праћака, тако да га је скоро немогућно увући у чамац ако се под њега не подметне мередов (рачило). Сим и јесетар су мирни, тако да рибар, осећајући по затезању иншљига да вуче неку тежину, више пута не може да оцени да ли је то какав пањ или риба; ова се риба стане отимати и превртати тек кад дође до саме оранице, или кад је већ у њу увучена.

Струком се риба лови већином лети, на бистрој води, кад она плови по дну тражећи храну. Баца се покад што и зими кад се „ради на маниће“ којим се хватају само зими, у позну јесен и у рано пролеће, јер тада они излазе из

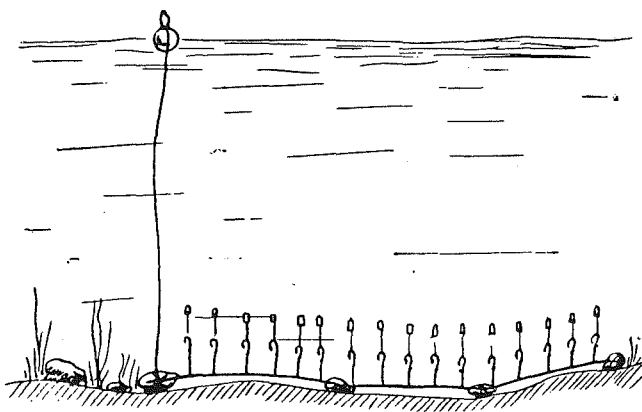
Сл. 53. – Лов рибарским сџруком (професор Пејровић је у белој кошуљи)

рупа, чкала, камења итд. у којима се преко целог лета крију, клонећи се од сома који их радо гута.

7. *Пампурски сѝрук* (плутовача) по облику и начину рада није ништа друго до дужи морунски струк, са много мањим удицама, већим бројем ових и обичним иншљигом и канапом наместо јаких терованих конопаца што на морунским струковима носе велике коване, јако зашиљене удице. По својој намени и начину хватања рибе он се разликује од обичног рибарског струка тиме што се на удице не стављају никакви мамци, тако да се на њима риба не хвата за уста, већ се закачује за бокове, реп или трбух. Има 100–150 удица, а путила су му нешто дужа и много чешћа но код обичног струка. За голу удицу, при њеном завијутку, везана је по једна „плутача“ („пампур“), комад плуте или коре од јагњеде, који држи удицу уздигнуту од дна, а у исти мах и чини да се она са путилом, дејством водене струје, непрестано љуља. Кад риба у пролазу наиђе између два једно другом блиска путила, једна од удица је дохвати, забоду се у њу и задржи рибу; кад се ова стане отимати, закачи је још која удица и она буде тако спутана да ту остаје док струк не буде прегледан од рибара и риба скинута са удица.

Пампурски струк ради са једном ораницом и два рибара. Он остаје у води за све време струкарења; прегледа се обично рано изјутра па, пошто се са њега поскида закачена риба, удице се изоштре турпијом кад која од њих наиђе, па се опет спуштају у воду. Пампурским струком се ради на кечигу, јесетра, сима, пастругу или сома. Риба се, нарочито крупнија и снажнија, покадшто и откачи са удица и тада за дуго време носи ожилјак или рану од удице, на местима где је била закачена.

Пампурским струком се ради или на отвореној води, на дубинама за које се зна да се поменута риба по њима креће, или на специјалним местима на која рибу тера јака и брза дунавска вода. Таква се места налазе нпр. у околини Доњег Милановца, у области траверза саграђених приликом регулације Ђердапа од Гребена до Милановца. Вукући се уз воду, риба код Милановца удара на Ратајску накљу (испод бродарског штега), па одатле право на прву, низводну траверзу. У басену ограниченом том траверзом, а нарочито поред каменог зида басена, милановачки рибари разбацују многобројне пампурске струкове и хватају јесетру, сима и крупну кечигу као у клопци. Кад вода опада и ри-

Сл. 54. – Пампурски сѝрук

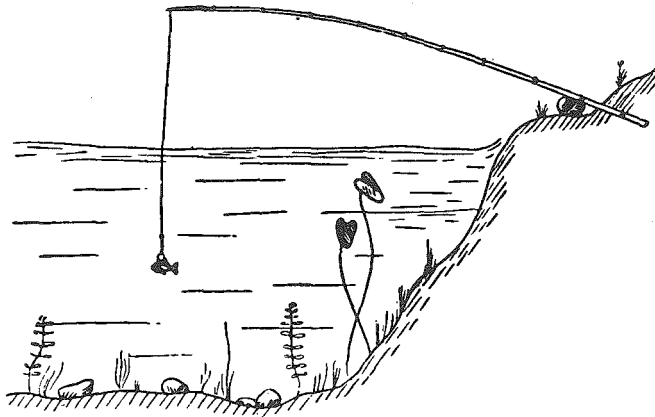
ба нагне да излази из басена између траверза, онда се пампурски струкови забацију на доњем уласку прве траверзе, одмах више Ратајске.

Кад се са пампурским струком наиђе на добро место, лов пробране рибе може бити врло издашан. Писац ових редова ће се увек радо сећати једнога свог лова 1925. године у дунавском теснацу више села Брњице, наспрам ондашњег великог багремара, кад је са два своја рибарска момка и два пампурска струка, за два дана дигао са каменитог дна двадесет и неколико комада крупних кечига, од 2–4 кг комад. Али се још од прве појаве тих струкова, а и данас, покретало и покреће питање: да ли би требало забранити риболов таквим нерационалним алатом, који више рибе израђави него што је похвата. Разлог који је важио за морунске струкове, да их не треба забрањивати, не може важити за ове струкове. То нису више крупне морске рибе селице, које су само гости у нашој дунавској области; то су наше домаће рибе које оштре удице пампурских струкова рањавају, тако да је данас немогуће ухватити иоле крупнију кечигу, јесетра, сима, пастругу, који не носе ране и ожиљке од рана што су добили од набадања на удице, па, откачивши се својом снагом од њих, успели да се провуку кроз подводне шуме тих удица и продужили пут даље уз воду. То су баш најбоље и најплеменитије врсте риба, а које су стални становници наших вода, што су у питању. Са таквог гледишта, пампурске струкове би одишта требало једном засвагда и најстроже забранити. Али, с друге стране, забрана би била неправична за наш рибарски свет ако не би била општа, за цео Дунав – од његовог ушћа па до горње границе вода у којима живи врста племенитих риба *Acipenser*. А за то би био потребан међународни споразум између свих заинтересованих држава кроз које пролази Дунав.

8. *Самице* су врло прост, али моћан удичарски алат како у осталим областима Дунава, тако и у ђердапској области. У тој области оне лове само крупног сома. Састоје се из „вагала“ или „гибача“, јаке жилаве мотке дуге око 3 метра, дебљине 3–5 см, забодене и добро утврђене на каквој брежини где је уз саму обалу дубина. За горњи, слободан крај гибача везан је јак, дебео канап који на своме крају, баченом у воду, има велику сомовску удицу. На удицу се као мамац меће живо жапче или рипче (чиков, кесега, шаранче).

Самица се поставља увече, а прегледа рано изјутра. Ако на њој има ухваћен крупан сом, њега рибар, после краће или дуже борбе, увуче у ораницу, било на обичан начин, обема рукама, ухвативши га за вилице, било на тај начин што забије у њега велику, јаку гвоздену куку, коју држи спремно у ораници, па га извуче помоћу те куке.

Самицом се ради лети кад је мала вода и бистра; тада сом прилази дубљим местима поред обале да тражи храну, поглавито ситну рибу; вода треба да је бистра да би он спазио мамац који ће обзинути и прогутати. За њу су најбоља места: пространи лимани и дубине поред стрме

Сл. 55. – Самица

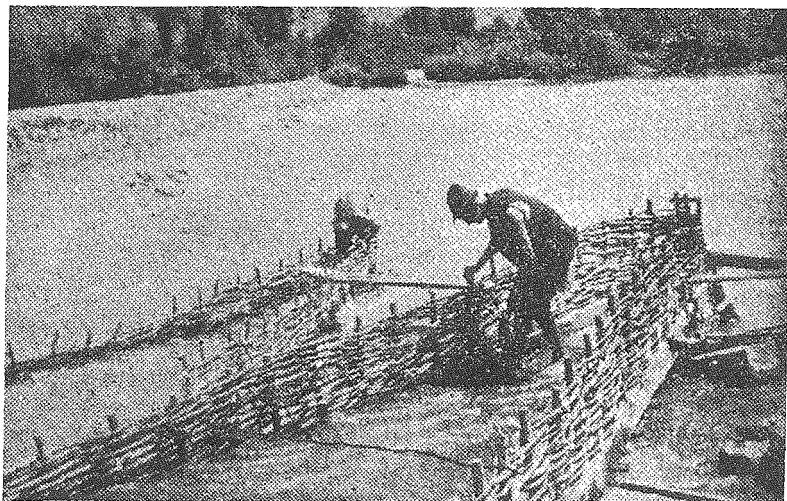
обале, као и простор око повеће кладе, потопљене дереглије, шлепа итд., недалеко од стрме обале.

*

То би били разни начини риболова у Ћердапској области, који су и данас у употреби у тој области, а они, као што је речено, нису везани искључиво за те области Дунава. Остале врсте риболова, које се успешно употребљавају у осталим областима велике реке и њеним уочицама, као што је риболов пирићем, грундкорном, кусаком, бубњевима, черенцем, трбоком, бућком итд., нису у употреби у Ћердапској области.

Али та област и данас има својих специјалитета у томе погледу, који су тако везани за природу необичних риболовних места у њима да би на другим местима били потпуно неупотребљиви. Од њих ће овде бити наведена ова два што следеју.

Године 1900, после довршене регулације дунавског корита на простору од Гребена до Доњег Милановца, један насељеник те варошице, Иван Мајер, звани Талијан, који је раније при регулацији радио као радник на грађењу каменитих траверза, саграђених на томе простору ради регулације тока воде и обезбеђења водостаја, дошао је био на идеју да искористи падове воде преко попречних зидова што спајају обалу са великим уздужним каменитим зидом у Дунаву. На самоме почетку првога попречног зида, код острва Пореча, Мајер је подигао неколико лесе, у које је брза и јака дунавска вода имала да сама убацује ситнију рибу што плови поред зида узводно, борећи се са необично брзом водом за коју она нема довољно снаге да је може савлађивати. Водом убачена риба у лесе не може више из ове изаћи и рибар који чува лесе има само да је с времена на време из ње вади. Мајер је одавно умро, али његове лесе, обнављане и одржаване, раде и данас на подесној води и представљају један специјалитет Ћердапских риболова.

Сл. 56. – Рибарске лесе код Пореча

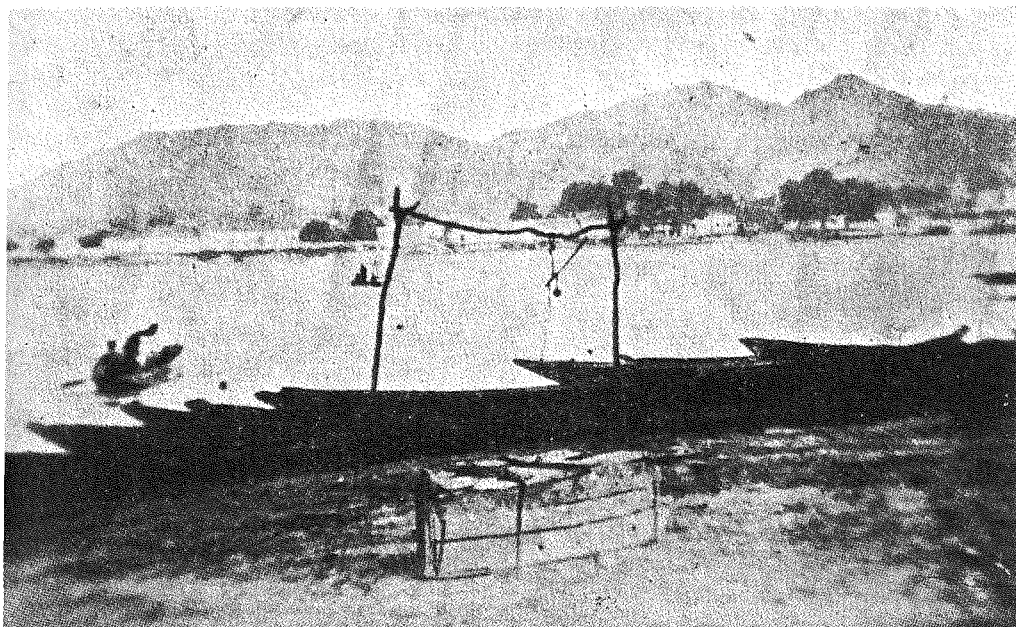
Други један специјалитет то је рибарска направа коју ће путник са брода спазити код румунског села Свињице, на левој обали Дунава. Уза саму ту обалу, на томе месту, издалека ће се сагледати једна водена направа од неколико јаких, дебелих и високих усправних дирека, који из воде штрче увис и привлаче пажњу. На тим дирецима је, горе на висини, начињен мост од дасака, а на овоме су постављене дизалице са гвозденим ланцима који се са моста спуштају доле у воду. За доњи крај сваког ланца везана је по једна гвоздена вршка купастог облика, и то тако да кад се ланац спусти у воду и олабави се колико треба, вршка се сама постави тако да јој широк отвор дође низводно, а затворен зашиљени крај узводно. На месту, поред саме обале, где је направа постављена, брза је вода. Риба, пловећи поред обале и борећи се са том водом, нашавши се пред широким отвором вршке, који унеколико ублажава брзину воде, уђе у њега па кроз тај отвор продужује пролазити у вршку. Међутим, тај се отвор левкасто у вршки сужава, па кад риба једном кроз њега прође, више га не може наћи да би кроз њега изашла из вршке.

Конструктор и власник те необичне рибарске направе, стари рибар из Свињице, Јован Јанкуловић, са својим сином Мојсијем (у овај мах службеником Дунавске комисије) свако се јутро и вече пење на мост над водом, помоћу ланца и дизалица извлачи из воде своје вршке и диже их горе на мост, повади из њих ухваћену рибу и спусти их опет на исти начин на место где су биле и где ће их сама вода окренути и наместити како треба. Направа хвата само ситнију рибу (кечигу, мрену, сомче, смуђарка, белу рибу) која се може провући кроз стешњен левкаст отвор у вршки; кад је за вршке подесна вода, лов је доста обилат.

ТРГОВИНА ЂЕРДАПСКОМ РИБОМ

Риба ловљена на ловиштима ђердапске области продавана је и у земљи и у иностранству. У земљи је трошена највише обична риба: шаран, сом, смуђ, манић, мрена и бела риба, са нешто кечиге, а ређе јесетар, сим, паструга и крупан сом. Међутим, ова боља риба, нарочито крупна, она што је ловљена у закупљеним вировима, извозена је у иностранство, и то искључиво у Аустро-Угарску; њен ајвар је извозен и даље, у Немачку, кадшто и у Француску.

Трговински центри за ђердапску рибу што је трошена у земљи били су: Текија, Доњи Милановац и Кладово. Рибари, који су у тој области радили аловом, лапташем, балачком пређом и обичним или пампурским струком, доносили су уловљену рибу од по неколико дана рада у који од тих центара и продавали је или непосредно варошанима и сељанима, или рибарским трговцима, овима последњим или лицитацијом, или по унапред са њима уговореним ценама за време једне сезоне. Кад је купац био сам закупац риболова на ономе риболовном рејону у којем је рибар продавац ловио, њему је рибар или уступао рибу по унапред уговореној цени за сезону, или му давао уговором предвиђени проценат од продате рибе, најчешће 20–25%, било од све уловљене рибе, било само од ајварите, према условима под којима је купац допуштао појединцима риболов у његовом рејону. Такав је нпр. био уговор између закупца Текијског рејона, Јеремије Глигоријевића, трговца и кафеције из Текије, са рибарима што су радили у његовом заку-

Сл. 57. – Рибарско пристаниште на Ђердапском Дунаву

пљеном рејону. До 25 кг уловљене рибе рибар је могао продавати коме хоће и како хоће, али кад је лов премашио 25 кг, риба се морала продавати лицитацијом, јер је арендатору припадало 20% од продате рибе. А Текијски закупни рејон (ондашњи III рејон) обухватао је дунавски простор од речице Качајне до Белих вода, више Казана. Од Белих вода до Госпођиног вира био је IV рејон; I рејон је био од Радујевца до Брзе Паланке, а II рејон од Брзе Паланке до Качајне.

Трговински центар за рибу која се извозила у иностранство била је Оршава, наспрам српског рибљег трговинског центра Текије. Велики рибарски трговци у Оршави, као што су пред светски рат били Екштајн и Сал, држали су под аренду аустроугарске риболовне рејоне у Ђердапском Дунаву, а у исти мах имали уговоре са нашим закупцима вирова, по којим су уговорима ови били дужни уступати им сву на виру ухваћену рибу по унапред уговореним сезонским ценама. Тако нпр., као што је напред речено, купац Стешић са Госпођиног вира морао је уступати оршавском рибарском трговцу Екштајну и текијском трговцу Мороју сву ајвариту рибу по 2,50 дин. килограм, а сву јалову крупну рибу по 1,10 динара. Риба сакупљена у Оршави слата је, спакована у сандуке са ледом, у Будимпешту, Арад, Сегедин, Темишвар, Мехадију, кадшто и у Беч и даље.

У оно време није у ђердапској области постојала никаква ни државна ни општинска трошарина на рибу која се трошила у земљи, или је, ако је кад и постојала, била толико незнатна да финансијске власти нису о њој водиле озбиљна рачуна. То је био разлог да се о количинама рибе трошене у земљи није водила никаква статистика, па се и не може имати никаквих, ни тачних, ни колико-толико приближних података о томе колико је рибе уловљене у ђердапској области продато и потрошено у земљи. Али се ипак, због наплате неких државних такса, водио рачун о риби која даје скупочени црни ајвар, па су о томе наше пограничне финансијске власти већ водиле неку статистику. Статистички подаци о извозу те рибе, и то по царинарницама, изложени су у књизи „Статистика спољне трговине Краљевине Србије“ (издање Министарства финансија, царинске управе). Ту се нпр. за године 1896-1898. налазе следећи подаци.

а) Извоз рибе по количини у килограмима

Царинарница	1896.	1897.	1898.
Кладово	6 954	8 656	25 686
Текија	29 144	64 891	36 768
Доњи Милановац	5 427	5 204	19 797

б) *Вредносћ извоза рибе у динарима*

Царинарница	1896.	1897.	1898.
Кладова	5 536	11 598	17 815
Текија	28 177	85 584	42 364
Доњи Милановац	5 506	2 966	19 780

Само при томе треба имати на уму то да рибари уопште нерадо пријављују своју рибу финансијским властима, бојећи се да они којима дугују не сазнају колико су примили за продату рибу и не затраже одмах наплату; међутим, они имају много начина да то пријављивање избегну. А у оно време било је врло тешко утврдити одакле риба водом долази и куда се одвози, па да би се могле наплаћивати царинске таксе, а и контрола је у томе погледу била сасвим слаба. Стога и царинске књиге из тога доба дају сасвим непоуздане податке о промету рибе. Све што се може сматрати за сигурно то је да ти подаци јако подбацују право стање ствари и да је тај промет насигурно био много јачи но онај што показују царинске књиге и статистички подаци које је објавила царинска управа. За те податке може се тврдити да они дају само једну доњу границу за количине извезене робе; стварна количина је сигурно морала бити много већа.

Што се тиче данашње трговине ћердапском рибом она је неоспорно у сваком погледу далеко слабија од некадашње. Извоз рибе и ајвара је сведен на веома малу меру, а о томе колика је та мера, писац није могао доћи до поузданих података. Од рибарских трговаца који прекупљују рибу од рибара, на нашој страни су данас свега њих двојица: Јован Петровић у Текији и руски рибарски трговац, Лав Дејнега, у Кладову, а на румунској страни оршавски рибарски трговац Сал. Они прекупљују рибу уловљену у риболовном рејону Текије и Кладова, израђују ајвар и то препродају поглавито у земљи, а нешто и у иностранству. Али се не може знати колике су те количине.

ОСВРТ НА УЗРОКЕ СЛАБЉЕЊА И ИШЧЕЗАВАЊА НЕГДАШЊИХ ЋЕРДАПСКИХ РИБОЛОВА

Већ у овоме што је напред изложено испољавају се главни узроци слабљења ћердапских риболова и потпуног ишчезавања за вечита времена појединих, некада веома продуктивних начина тих риболова. Овде ће се још једном осврнути на те узроке, допунивши их оним што није напред казано. Риболов је уопште у свима нашим риболовним водама знатно опао, или га је потпуно нестало, из нарочитих и општих разлога познатих свакоме ко је о томе водио рачуна. Али за ћердапску рибо-

ловну област постоје још и специјални разлози, јачи од оних општих, а то су: регулација Ђердапа и интензиван риболов на Доњем Дунаву.

Регулација извршена деведесетих година прошлога века из основе је изменила риболовне прилике у Ђердапском Дунаву. Она је за рибарство имала двоструких последица: изменила је ток воде и путеве којима је крупна морска и доњодунавска риба путовала уз Дунав кроз стење и подводне пролазе, а поред тога искварила вирове и гарде, у којима је она хватана нарочитим за то подешеним рибарским справама; то су била једина места где су такве справе могле радити.

Измене воденог тока учиниле су да нестане оних јаких водених струја које су некада, пре регулације, упућивале рибу на места где су је очекивале постављене рибарске клопке, као што је то нпр. био случај код Гребена и Госпођиног вира. Осим тога, риби је данас, после регулације, врло отежан, често и онемогућен прелаз из доњег дела Ђердапске области у горњи, одакле би се дохватила нормалнога Дунава више те области и продужила путовање даље уз воду. Тако, путујући уз воду од Кладова, риба је наилазила на прве дунавске катаракте, на Велики и Мали Ђердап. Многобројно стење тих катаракти и бучање воде на овима одбијало је рибу на српску страну, где није било те буке; риба је туда несметано пролазила и извлачила се даље уз Дунав. Катаракте и њихова бука и данас постоје, али на српској страни, у Сипском каналу и поред њега, толика је брзина воде да заморена риба често нема толико снаге да може из брзе воде испливати, већ се пусти да је вода опет снесе у воде испод катаракти. Раније су баш на тим данашњим брзацима постављани морунски струкови и постојали су вирови у које је залазила крупна риба и где је лако хватана, али сад тога више не може бити. А да риба одиста чини напоре да се поред српске обале извлачи уз воду и да тако прође та тешка места, сведочи и обилан лов крупних шарана који се уз саму обалу Сипског канала хватају у изобиљу кад дође време да путују. Сељани села Сипа су их ту доскора хватали са обале малом мрежом ђелберијом у невероватним количинама; у последње време управа Канала забранила је тај лов из техничких разлога.

Риба која би поред свега тога успела да се провуче кроз те Ђердапске брзаке, продужујући своје путовање уз Дунав наилази на јаке брзаке поред Јуца, па кад и њих прође, онда на оне између Доњег Милановца и Гребена. Брза и необично јака вода не само што је вуче у простор између траверза саграђених приликом регулације Дунава већ на великој води, кад ова прелива траверзе, свом снагом пребацује рибу преко њих. Ту рибу данас дочекују лампурски струкови доњомилановачких рибара. Риба која ипак успе да се извуче до Гребена, није могла то учинити ако се не провлачи поред самог данашњег великог уздужног каменитог зида регулације. Она тада, у напрезању да савлађује јаку брзу воду, дохвата својим левим бочним перајем, као веслом, камени зид, што се познаје по искрзаном и огуљеном перају јесетра или

има, који се ту ухвате. А све је то једна врло тешко савладљива претона за рибу да се извуче одатле и оде даље уз воду.

Са гардама је био друкчији случај. Постављене на местима на којима је дерала брза и јака вода, а где је у време мале воде било могућно лобијати у дно реке високс и јако коље које ће састављати гарду, оне су, сужавајући се на своје излазном крају, подизале ниво дунавске воде у њима, као воденичарске бране и уставе, стварале водени пад који је неодољивом снагом утеривао рибу у разјапљену мрежу на томе крају. После регулације, изменом тока воде смањила се њена брзина у гардама, јер је матица хватала други правац. Места су се постепено засипала, па по истеку неког времена гарде нису више имале основни услов за њихов рад, а то је стварање воденог пада у њима, па су морале бити, и то засвагда, напуштене.

То би били технички узроци слабљења и ишчезавања некадашњих ђердапских риболова. Али поред њих постоји још један узрок сасвим друге природе, који је, уосталом, и раније имао, а данас га има у још јачој мери, моћан утицај на стање наших риболова. То је интензиван лов крупне рибе у румунској области Доњег Дунава, оној области из које у наше воде и долази таква риба у своје путовању уз Дунав. Писац ових редова имао је прилике да се лично увери, на лицу места, од колике су замашности ти риболови и у коликој мери се њима има приписати слабо долажење крупне морске и доњодунавске рибе у наше воде. И ствар стоји, у томе погледу, овако као што следује.

Дунав улази у Црно море у три своја велика рукавца:

- руски рукавац (Килија),
- сулински рукавац (канал Дунавске компаније комисије) и
- румунски рукавац Сан-Ђорђ.

Путнички и теретни саобраћај се обавља само првим и другим рукавцем; рукавцем Сан-Ђорђ плове само омањи рибарски парни бродићи који превозе рибу и сандуке за ову од ловишта до места за продају или прераду. На ушћу тога рукавца, као и у њему самом, тако је јак лов моруна, јесетра, сима, паструге и крупног сома да је то тешко веровати ономе ко то није гледао својим очима. А тај рукавац је баш главни пут којим се та риба упућује са дунавског ушћа у Дунав да њиме продужи пут до наших вода. Сулински рукавац је одређен за међународну пловидбу. Пошто је плитак, а једнако се засипа, на њему непрекидно раде велики багери „Дунавске компаније“. Лупа багера, као и врло јак бродарски саобраћај, одбијају од њега крупну рибу. Руски рукавац је такође непогодан за путовање рибе, због саобраћаја и плиткости дна. Остаје као једини подесан за то путовање румунски канал Сан-Ђорђ, у коме нема саобраћаја, а вода има и потребну дубину и брзину коју тражи крупна риба.

Кад се са каквог узвишења при ушћу румунског рукавца погледа у правцу мора, види се овакав приказ. Вода у мору, до на 3-4 км даљине од ушћа, мутна је, тамножуте прљаве боје, па затим одједном, готово

без прелаза, настаје сасвим бистра, зеленкаста вода која се продужује до крајњих граница видика. То замућена дунавска вода, која собом носи муљ и песак, својим снажним током надире у непокретну, мирну морску воду, потискује је на 3–4 км од места сусрета са њоме и образује далеко на мору ону мутну област која се састоји искључиво из те јаке, мутне дунавске воде. Са леве стране самога утока, у тој мутној речној води састављеној од мешавине слатке и слане воде, налази се непрегледна и густа шума високе водене трске, израсле на муљевитом дну. Морске рибе селице, као што су морун, јесетар, сим, радо излазе, и то у масама, у ту подводну шуму, где налазе обилну храну у ситним организмима којих ту има у изобиљу. Остајући ту недељама и месецима, исхрањена риба се, а нарочито морун, напуни ситнијих и крупнијих паразита, пијавица и црвића, који му стану досађивати. Риба тада излази из те тршчане шуме у чист простор пред самим дунавским ушћем, па из овога улази у дунавски рукавац и потегне пливати уз воду да се испира и чисти од паразита. А ту је онда, дуж целог око 70 км дугачког рукавца Сан-Ђорђа, чека права шума пампурских струкова кроз које би требало да се провуче. Ретко која у томе успе, а ако је успела, она сва израњављена излази из дунавског рукавца, па продужује путовање уз Дунав да ретко која стигне до наших вода.

Дуж рукавца Сан-Ђорђ рибу дочекује читава војска рибара „пампурџија“. Риболов ту није издаван под закуп (бар до времена кад се писац ових редова бавио у томе крају), већ је обављан па овакав начин: рибар се пријави администрацији државних риболова у Тулчи (*Administria pescarilor statului*, каквих у Румунији, на Доњем Дунаву, има још два – у Браили и у Костанци), где плати државну таксу за рибарску карту; администрација му тада одреди место на коме ће моћи ловити. Он на томе месту лови, али уловљену рибу не сме продавати коме хоће и где хоће, већ је дужан са њоме се пријавити агенту администрације, који рибу премери и изда му о томе потврду. Са том потврдом и рибом иде у Тулчу, пријави се за то одређеном чиновнику администрације, који преконтролише рибу према датој му цедуљи и изложи је продаји јавном лицитацијом. Од добијене суме администрација узме 30%, наплати неке државне и општинске дажбине, а остатак (нешто мање од 70%) преда рибару.

Држава олакшава рибарима набавку алата отварајући им кредит код трговаца што продају рибарски алат и прибор. Понеким, који су поузданији, она отвара и кредит код банке. То после наплаћује у облику одређеног процента од продате рибе, тако да рибар неосетно исплаћује тај дуг. Агенти администрације распоређени су дуж обале Дунава, с места на место, на растојањима од по неколико километара.

Осим таквог начина кредитирања постоји још један који је у великој употреби. Велики предузетници риболова у оно време: Јање Милано, Василије Толану, Јање Константино, Фотије Георги, Василије Корнело, држе у рукавцу Сан-Ђорђ војску својих рибара за које они

плаћају државну рибарску карту и дају им сав потребан рибарски алат, тако да рибар улаже само свој рад. Да се не би пропуштало време превлачећи чамцима (лоткама) рибу у Тулчу, предузетници имају своје омање парне бродове којима брзо и лако врше то превлачење, тако да рибари не губе у томе ни време, ни своју снагу. У Тулчи, или у Галцу, овлашћени заступници предузетника обрачунавају се са администрацијом као сваки рибар, па од добијене суме за продату рибу предузетници предају уговорени проценат рибарима што су рибу уловили.

Предузетник Јање Милано из Галца, у време кад се писац тамо ба вио, имао је дуж Дунава, с места на место, своје радионице (завод) које су се издаље познавале по високој катарци поред њих. Одатле су полазили у лов његови рибари, са лоткама и струковима; ту су они доносили и премеравали уловљену рибу, па су или чекали предузетников парни брод који ће рибу превући у Тулчу или Галац, или ће је ту сећи на велике комаде и солити, ако се мисли да ће се укварити док стигне на поменута тржишта. И ту усолјену рибу предузетник је био дужан предати агенту администрације, који ју је, после премера, упућивао у продајно место, опет у Тулчу или Галац, својом упутницом. Разуме се да је и сам предузетник могао бити купац своје рибе на лицитацији. У сваком случају он је био дужан да рибу очува у добром стању док не дође до лицитације; укварена риба ишла је на његову штету.

Поред таквих рибара који лове за предузетника, било је још и мноштво других који раде самостално, за свој рачун. То су они што су имали својих средстава за набавку алата и за трошкове око риболова. Они се непосредно обраћају администрацији за државну рибарску карту и ова им одређује рејон у коме ће ловити, према расположивости рибарских места у тај мах.

Искључиви рибарски алат којим се лови у рукавцу Сан-Ђорђ то је пампурски струк, а таквих струкова у њему има у невероватном броју. Сваки има по 25–26 удица, везаних на растојањима од 30 см, једна од друге. Лов је необично богат; ондашњи подшеф администрације риболова у Тулчи, г. Панајотеско, уверавао је писца ових редова да је једном приликом, око половине месеца јуна, у једном „заводу“ предузетника Јање Милано видео гомилу од 20 000 кг самих моруна и јесетра, ухваћених за два дана, са само неколико пампурских струкова, и сложених на обали пред кућом као хватови дрва. А колико хиљада таквих струкова вребају рибу по целој рукавцу и по Дунаву, почевши од његовог ушћа па до наших вода, постављени баш на местима којима та риба мора да пролази?

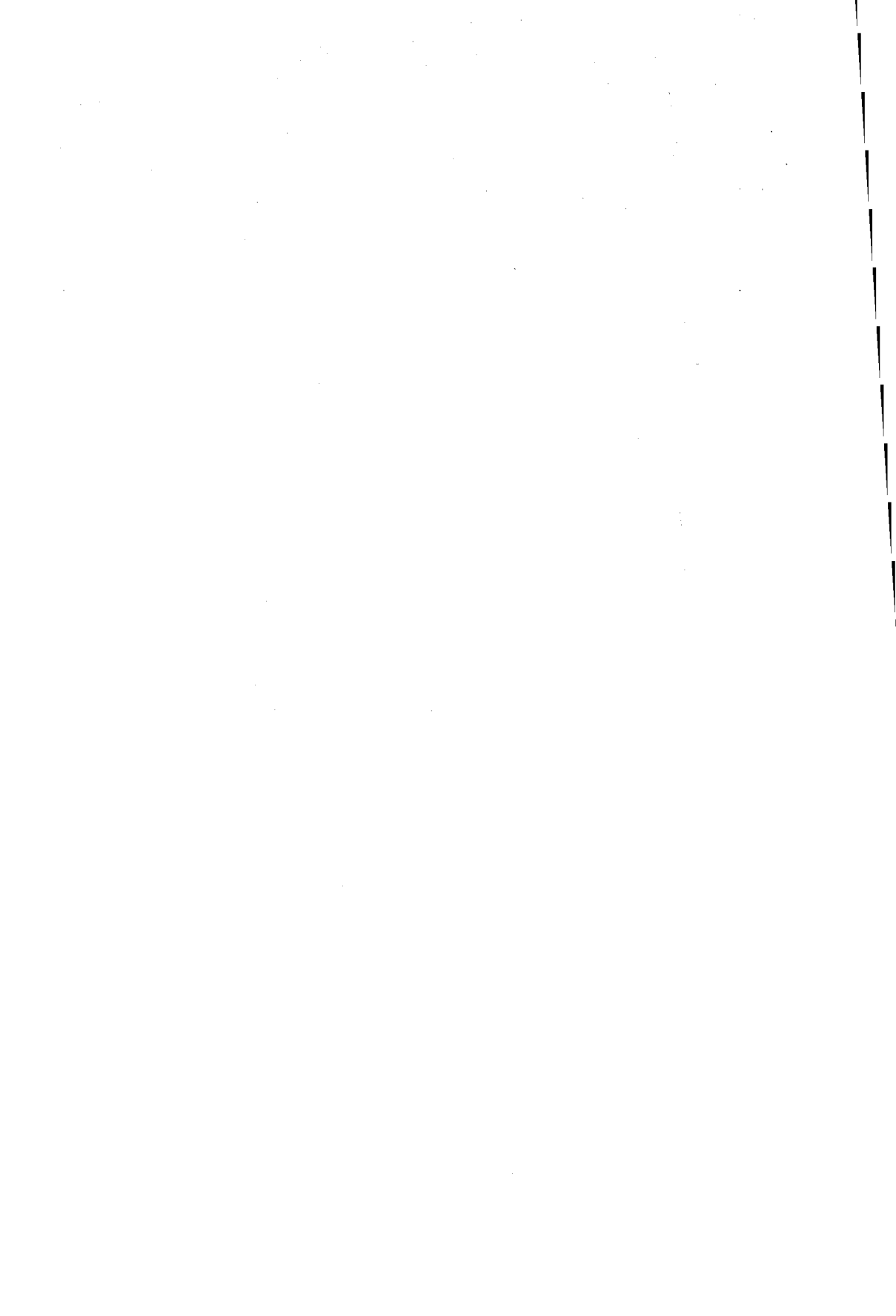
Најбоље место у рукавцу Сан-Ђорђ за лов моруна, јесетра, сима, паструге и крупне кечиге налази се код села Мамудије. А колико је у тој области богат лов и друге, обичније рибе, може се видети из овога. Из истог дунавског рукавца одваја се један потпуно прав вештачки канал од 32 км дужине, 20 м ширине и 3–4 м дубине, који из рукавца води право у језеро Реселм, у које продире и нешто морске воде; у језеру има

у изобиљу шарана и смуђева. Израда канала је стајала 600 000 динара, а све је то исплатио риболов за две године.

Кад је писац све то сазнао, лично разгледао и о свему се лично уверио, било му је јасно шта је главни узрок што племените врсте риба, којих на Доњем Дунаву одиста има у изобиљу, не допиру до наших вода да бар унеколико поправе данашње стање наших ђердапских риболова, који су некад тако цветали и били по свету чувени.

ЧЛАНЦИ – СТУДИЈЕ

О НАШИМ РИБОЛОВИМА НА ДОЊЕМ ДУНАВУ

Под нашим Доњим Дунавом подразумеваћемо део Дунава између улаза у дунавске кланце, ниже Голупца, одакле већ почиње оно што карактерише ту област: брзаци, вртлози, високо подводно стење, напрасне варијације речнога дна и лов крупне рибе у већим размерама, па до наше доње границе у Радујевцу.

Риболови у овој области, својом техничком страном, размером у којој се врше, врстама рибе која се хвата, изобиљем крупне рибе и својим економским значајем за прибрежно становништво, знатно се разликују од риболова у осталим областима наших великих граничних река Саве и Дунава. Стеновите, неплодне обале, отцепљеност од унутрашњости Србије непроходним планинама, врлетима и оскудицом путева, а са друге стране необично богатство Дунава, који је за прибрежно становништво увек био једино прибежиште и спас, чинило је да су становници ових крајева одвајкада били упућени на риболов, одавали му се, проводили у њему свој век, непрекидно га усавршивали, предајући своје искуство генерацијама што су за њима долазиле и на тај начин довели риболов до онога савршенства које га данас одликује у тим нашим крајевима.

У исто време, необичне хидрографске прилике, ћудљивост облика речнога дна, вртлога, струја, падова и правца воде, нарочите навике и начин живота рибе која се лови, чинили су да се риболов у овим крајевима морао самостално развијати и да се он и по својој техничкој страни увек морао разликовати од онога у осталим областима Дунава, у којима су сасвим друге риболовне прилике. Велике пређе, којима се врши риболов на велико у Сави и Дунаву изнад ове области неупотребљиве су на већини риболовних места на Доњем Дунаву; рупе, амбиси, стење, неравности дна, снажни вртлози и необична брзина воде баш на оним местима која су рибом најбогатија, захтевају нарочита риболовна

средства и досетке, које на другим местима не би дале никаквих резултата, а међутим на Доњем Дунаву оне једино и чине могућним риболове у онаквим размерама у каквим се они тамо врше.

Тешко да је игде риболов у толикој мери заснован на тачном познавању живота и навика риба, подводних места у којима она пребива или кроз која путује, на коришћењу облика дна, струја, вртлога и свођењу вештачких средстава на најпотребнији минимум, као што је то случај у доњодунавским риболовима. И у осталим риболовним водама рибари, који свој посао врше у иоле већим размерама, морају познавати подводна места на којима раде, али се то познавање своди на приближне податке о дубинама и закачкама под водом (кладе, камење, потопљене лађе, чамци, скеле, воденице итд.), за које би пређе запеле и каткад се и упропастиле. Такви су исти подаци потребни и за риболов на Доњем Дунаву, али са том разликом што они овде морају бити многобројнији и много разноврснији, што варирају готово са сваком кораком, што су те варијације веома нагле, напрасне, тако да се од песковитог дна од 5–6 м дубине одједном силази у каменити амбис од 20–30 м дубине; да се из дубине дижу стене које допиру до испод саме површине воде; да се од брзине воде од неколико сантиметара у секунди нагло прелази на брзину од неколико метара; да се од мирне воде улази у огромне и снажне вртлоге, који су одвајкада били страшило и несавладљиве препреке за пловидбу; да се правац струја непрестано ломи, каткад и под правим углом, одбијајући масу воде час од једне, час од друге обале итд. И те прилике рибару је потребно познавати такоређи стопу по стопу; од тога му зависи не само могућност кретања на води и маневрисање риболовних справа, већ и сам успех лова, јер се са сваком, и најмањом, променом прилика у води мења и кретање рибе. Стога на Доњем Дунаву и није ретка ствар, иначе немогућна у другим водама, да од више рибара, који терају пређу једним истим путем, један за другим, неки не ухвате ни комада рибе, док други, који боље познају место, згрну на њему обилат лов.

Осим тога, поставивши своје справе на згодним местима, користећи се воденим струјама, бубковима, вртлозима итд. рибар је у овим водама у стању ништавним средствима постићи резултате, који по знатности простора што га заузимају и необичне простоте њихове изгледају непојмљиви, ако се не води рачуна о томе да се рибар, у ствари, више користио оним што му сама природа пружа, и да се улога његових справа своди на познату меру, а то је да рибу, већ упућену природним препрекама на справу, у згодном тренутку задржи и ухвати.

И то је општа карактерна црта великих риболова на Доњем Дунаву: коришћење природним воденим приликама – вртлозима, брзацима, разноликим препрекама итд. – које упућују рибу на место где је постављена справа што хвата рибу и велика оштроумност којом су ове справе прилагођене своме циљу. Риболовне справе за велике риболове овде се одликују не својом величином, као што је случај код великих риболо-

ва у другим водама, већ необичном целисходношћу, али зато и траже веома велико рибарско искуство, извежбаност у маневрисању, тачно познавање места на коме се ради и навика појединих врста риба. У томе и лежи узрок што за сваку врсту ових справа постоје нарочите специјалисте, који искључиво њима рукују, без чије се помоћи не може вршити успешно риболов таквим справама и који се због тога узимају у службу и у местима знатно удаљеним од онога где они стално живе. Вредно је поменути да, мада је риболов подједнако развијен и са наше и са угарске, односно румунске стране, овакве специјалисте искључиво су наши прибрежни становници и да је, може се слободно тврдити, целокупни риболов на делу Дунава, о коме је овде реч, у нашим рукама. Њега, са обе стране Дунава, врше готово искључиво наши рибари; закупи риболова на угарској страни и целокупна рибарска трговина такође су у рукама наших рибара и рибарских трговаца. И ови риболови не само да подмирују потребе нашега прибрежног становништва, већ се знатне количине рибе и извозе на страну и тиме уноси доста знатан приход у нашу земљу.

О количини извоза може се добити приближан појам из ових статистичких података трију главних царинарница: доњомилановачке, текијске и кладовске.

Тако, преко царинарнице доњомилановачке извезено је крупне рибе:

<i>године</i>	1896.	<i>килограма</i>	5 506
"	1897.	"	2 966
"	1898.	"	19 780

Преко царинарнице текијске:

<i>године</i>	1896.	<i>килограма</i>	28 177
"	1897.	"	85 584
"	1898.	"	42 364

Преко царинарнице кладовске:

<i>године</i>	1896.	<i>килограма</i>	5 536
"	1897.	"	11 598
"	1898.	"	17 815.

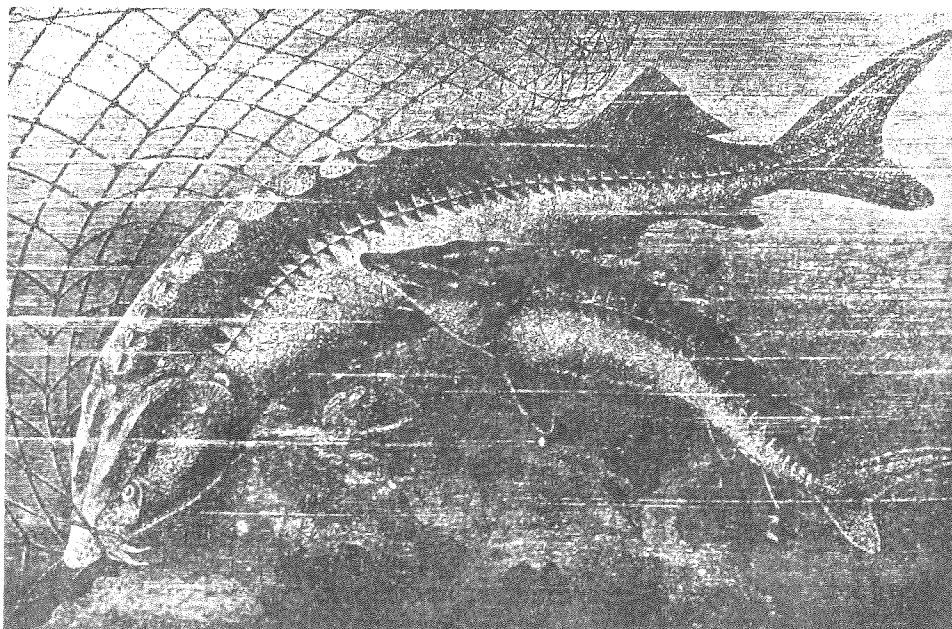
Као што се види већ и из ових приближних података, крупна је риба на Доњем Дунаву предмет доста развијене трговине, чији су конци у рукама наших људи од тога заната. То је један од обзира, поред необичне интересантности ствари са чисто ловачког и техничког гледишта, због кога риболови, о којима је овде реч, заслужују да буду познати ширем кругу наших ловаца, а због чега их и износимо овде у појединостима.

Врсте риба које се лове у Доњем Дунаву многобројније су од оних у Сави и Дунаву више Ђердапа. Све врсте што се лове у овим водама (изузевши 1–2 врсте дринских риба, које каткад залутају у Саву), лове се и у Доњем Дунаву; али, поред ових, ту је нарочито развијен лов из-

весних крупних врста риба, које су или реткост за наше овдашње воде или их у њима никако и нема, и које се могу сматрати као специјалитети Доњег Дунава. То су врсте риба што дају црн ајвар, а припадају роду *Acipenser*. Ту спадају, поред кечиге, која није реткост и за остали део Саве и Дунава, још:

- морун (*Acipenser huso*),
- јесетар (*Acipenser schyba*),
- сим (*Acipenser glaber*),
- њасџура (*Acipenser stellatus*).

Све се ове врсте одликују издуженим ваљкастим телом, које се напред свршава кљуном, а остраг неједнако раздељеним репним перајем. Уста им се налазе на доњој страни главе, управо испод очију или нешто иза ових. У њима нема зуба, а пошто се ове рибе хране ситним животињцама, што се налазе по дну, уста су им удешена тако да се могу знатно испружити унапред и храну хватати. Између уста и врха кљуна висе четири брчића, којима риба пипа и тражи храну. По телу се налази пет редова коштаних штитова: један на леђима, два на боковима и два на трбушној страни. Поједини штитови су у средини издигнути и зашиљени, те тело изгледа бодљасто. Кожа, која се налази између редова ових штитова, или је гола и глатка, или је покривена ситним

Сл. 1. – Улов крујне рибе у Дунаву

крљуштицама. Са старошћу рибе иде упоредо и мењање облика штитова: шиљци на њима постају тупљи, а трбушни се штитови каткад сасвим изгубе.

Најзнатнији је по величини и својој трговачкој вредности горостасни *морун*, који у мору достиже дужину од 6–7 метара и тежину до 1 500 килограма. У нашим се водама хватао раније 400–500 кг; данас се веома ретко хвата већи од 120–160 кг (пре неколико година ухваћен је у Бурдељу, на нашој страни, један од 300 кг; прошле је године ухваћен код Текије, на једноме дубљаку, готово уз саму обалу, један комад од 160 кг).

Телом је налик на кечигу, само је од ове здепастији и затупастијег кљуна. На леђима има 12–15 зашиљених штитова, који су највиши у средини тела. Са бокова има један ред од 40–50, а на трбуху два реда од 10–12 малих штитова. Горња је страна тела тамносива, а трбушна страна беличаста.

Морун живи у Црном и Каспијском мору и одатле долази у реке што утичу у ова мора. До наших вода допире само крупнији морун, тако да је највећа реткост видети га мањег од 40 кг (прошле зиме, изузетно, ухваћен је један од 27 кг код Текије, али ни најстарији рибари не памте такав случај).

Ајварит морун у нашим водама увек је тежи од 90 кг. Количина ајвара варира, али не правилно, са величином рибе: има их нпр. од 130–140 кг са 30 кг ајвара, а има их исто толиких са 10 кг ајвара. Неки носе ајвар са десне, неки са леве стране, и према томе их рибари разликују на „деснице“ и „левице“. Ајварит се морун познаје по томе што је трбушаст, што му је набубрио пупак и што се наиђе на ајвар кад се завуче прст у отвор материце, који се налази на трбушној страни. Ако је без ајвара, назива се „шипар“ или „јаловац“, и цена му је онда знатно нижа од оне за ајваритог моруна: данашња је цена у Оршави, кад се на велико продаје, ајваритом 2,50 дин., а јаловцу 1,10 дин. килограм.

О начину живота и плођењу моруна и данас се мало чега непобитног зна. Мисли се да се он храни искључиво ситним животињицама, које тражи по муљу. У желуцу и цревима увек се налази нека смоласта маса, по којој није могућно познати природу хране. Што се тиче начина и места плођења (бојишта), и о томе се слабо шта поузданога зна. Каква је то тајанствена сила која ову горостасну рибу натерује да оставља своја сигурна прибежишта у мору и да се кроз непрегледне препоне, брзаке, вртлоге и разноврсне опасности креће на далеки пут у наше воде, где је чекају само непрекидне борбе са природним препонама и читава војска непријатеља, да јој спречи повратак у њен прави завичај? Опште је мишљење оних који нису имали прилике упознати се са дугогодишњим искуством доњодунавских рибара да је томе путовању узрок нагон за плођењем и да морун долази у наше воде да ту баца икру и оплођава се. Међутим, наши рибари имају о томе утврђено

мишљење, основано на посматрању и искуству и сасвим супротно овоме малочас наведеном. Њихова се теорија састоји у овоме:

Морун се бије по оним непрегледним ритовима (лаповима) што се простиру у околини дунавског ушћа, на додиру слатке и морске воде. Плођење бива као и код осталих риба: мужјак избацује млечац, женка икру и ово се двоје у топлој и мирној ритској води смеша и оплоди. Мали морунчићи или остају неко време у риту, или одлазе у море, или зађу у који од рукаваца дунавских, одакле их текућа вода сама опет снесе у море, пошто немају снаге да даду отпора брзој текућој води.

Бавећи се у лаповима, крупан морун напуни се једном нарочитом врстом пијавица, које се хватају или око шкрга, или око шкржних отвора или, најзад, испод бочних пераја („испод мишке“, по изразима рибара). Ове га пијавице, које му јако досађују, па било да се већ избио, било да му икра још није потпуно сазрела, натерују да из рита иде у текућу воду, где га брза вода и трење о чврсте предмете перу и ослобађају тих досадних гостију.

Ово своје мишљење рибари потврђују овим подацима из рибарског искуства:

– сваки ухваћени морун, нарочито у време кад путује уз воду, пун је таквих пијавица, које извесно није могао добити ни у Дунаву, ни у мору, где их нема, већ једино у поменутих ритовима;

– путујући уз воду, он се увек држи највећих дубина и брзака, који га перу; пролазећи кроз подводне кланце и онај непрегледни сплет подводних стена, којих је пун Доњи Дунав, он се таре о њих, као и уопште о сваки чврст предмет на који уз пут наиђе. То се доказује тиме што се морун и хвата само по највећим брзацима, по којима се нарочито разапињу „морунски струкови“, што је пун ожиљака од трења о чврсте предмете, што се хвата за леђа, бокове, трбух и реп, чешући се о велике оштре удице које су рибари поставили на његовом путу и што му је, кад се ухвати, црвенкаст кљун од борбе са брзацима и удара о стење, на које у тим брзацима наилази;

– што се у Дунаву, па чак и непосредно близу његовог ушћа, са незнатним изузетком, хвата само онај морун који се већ избио (шипар, јаловац), или онај коме су ритске пијавице почеле досађивати пре но што му је икра сазрела. Тај морун једино и излази у лапове и одатле у текућу воду, којом допире и до наших риболовних места.

Међутим, дешава се да морун избаци икру и у самоме Дунаву и често се у нашим водама ухвати по који комад, за који је очевидно да се избио пре дан-два. Али та се тако избачена икра никад не оплођава, једно стога што при томе избацивању не суделује и мужјак са својим млечцем, а друго и стога што брза вода одмах ту неоплођену икру разнесе, те је у часу разграби друга риба као храну. На тај начин може се сматрати као поуздано да се морун не расплођава у нашим водама, што је, уосталом, јасно већ и по самом факту да још нико није ухватио мало морунче ни пређама нити икаквим другим справама.

Дошавши у наше воде, морун продире кроз брзаке и стење, држећи се увек дубина и матице, и сврћући уз пут у дубоке лимане ради одмора од борбе са воденим струјама, да би затим опет прудужио пут матицом. Преко лета остаје у нашим водама, боравећи по највећим дубинама, рупама, иза стена и у подводним кланцима, где је тада неприступан. Тек од августа излази из својих заклона и тада се покаткад може видети како се пребацује насред воде, перући се. Тада се и почиње поново хватати на пређе, а пред јесен враћа се низ воду у море, када му лов опет постаје интензивнији.

Лов моруна бива дакле у пролеће, кад путује уз воду ради чишћења од пијавица, и пред јесен, кад излази из заклона и путује низ воду у море. Справе које се за тај циљ употребљују јесу нарочито пређе и велике морунске удице. У идућем одељку биће детаљније описане ове справе, њихова конструкција, улога и маневрисање; овде ћемо само изнети поглавита риболовна места на нашем Доњем Дунаву на којима се морун лови у знатним количинама и где се у доба лова налази читава војска рибара, специјалиста за та места и за справе које су за ова места најпогодније.

Већ одмах код Радујевца разапињу се морунски струкови, и то и на нашој и на румунској страни (Груја, преко од Радујевца), затим код Прахова и Михайловца. Чувено је риболовно место Љубичевац (пређе Бурдељ), на коме се последњих година хватају накрупнији моруни и где су рибари нарочито извежбани за морунске струкове.

У Грабовици, на нашој страни, било би добро риболовно место, али се становници ту више не занимају риболовом. Затим добра су места: Велесница, Вајуга, Корбово, Брлог, Ртково, Велика и Мала Врбица и са румунске стране Шимијан и Турна. У Костолу се хвата морун самом средином Дунава, баш онуда где лађе пролазе, тако да лађе покаткад ударе на саме тикве од струкова и изразбијају их.

Одатле уз воду добра су риболовна места: Цеврин, Сип, Стење, два места код Оградене, преко од Трајанове табле, у Казанима два места на угарској страни; затим Калничка стена (Калника) и Госпођин вир (Госпођин), испод Добре.

Од Текије наниже морун се лови морунским струковима (удицама) и на гарде; напротив, од Текије навише никако не раде ни удице ни гарде, већ само нарочите пређе, које ћемо у идућем одељку описати.

Лов је много обилатији од Сипа наниже но изнад тога места: рачуна се да је од уловљених моруна 80% ухваћено испод, а 20% изнад Сипа, рачунајући ту и обилати риболов на Госпођином виру.

Од Госпођиног вира навише лов моруна готово сасвим престаје, тако да се ретко годишње ухвати по који комад. У Голуцу је, нпр., ухваћен један прошле године балачком пређом; у Градишту ухваћен је један повелики лапташем пре 3 године. Од Градишта уз воду није већ неколико година ухваћен ни један комад. Међутим, раније, пре регулације Ђердапа, која је врло јако изменила стање наших риболова,

морун се обилато хватао не само по целом нашем Дунаву, већ и у Сави. У београдској је води последњи морун ухваћен лапташем 1894. године.

После моруна, најважнија је врста рибе за овај крај, са економских обзира, јесетар (јесетра), по облику доста сличан моруноу. Кљун му је кратак и заокругљен, уста велика, без доње усне, а очи јајастог облика. Штитови леђни (10–11), бочни (30–33) и трбушни (7–9) велики су и раздаљени један од другог. Кожа је посута ситним крљуштицама. Одозго је угаситосив, одоздо бледожут и бео. Највећи егземплари достижу тежину од 50 кг; најобичније се хвата до 30 кг.

Ајварит јесетар мора имати више од 8 кг тежине. Бије се и плоди и у нашим водама, и то од половине јула до краја августа, и то увек у дубинама, тишацима, рупама, иза стена, понајрадије у топлицима. Као бојишта јесетрова познају се нпр. поуздано извесна места између Калнике и Трајанове табле; затим код Милановца, код Папернице више Поречке реке, где у време бијења искаче и пребацује се многа крупна риба.

Јесетара има у нашим водама у свако доба, и то не само крупних (као што је случај са моруном), већ и ситних, што је доказ да се они одиста и код нас плоде. Хватају се лапташима, балачким пређама, на гарде, на струкове и великим черенцима, који раде на нарочитим местима, где су јаки вртлози и матице.

Трећа врста, сим (симче), доста је распрострањена риба у Дунаву и достиже величину јесетра. Кљун му је врло мали, дебео и затупаст, очи мале и дугуљасте. Леђни су штитови јако развијени и раздаљени један од другог; на боковима су врло слаби, а на трбуху се једва примећују. Кожа му је гола, без крљуштица; по леђима је угаситосив, на боковима нешто блеђи, а на трбуху бео. Ајварит сим увек има више од 9 кг тежине. Плоди се и у нашим водама; хвата се и ситан и крупан, и то истим справама којима и јесетар.

Напослетку *џасируџа* се одликује пљоснатом главом и дугачким кљуном; на леђима има црне и беле пеге, и то црне су веће од белих. Није реткост на Доњем Дунаву, и хвата се најчешће у тежини од 4–15 кг. Цена јој је нижа од моруна и јесетра. Веома је мирна риба, лако се хвата и ухваћена ретко се кад отима и брани.

Осим ових врста риба, које дају црни ајвар и које се могу сматрати као специјалитети Доњег Дунава, у овим је водама веома распрострањена *кечиџа*, која у Доњем Дунаву достиже своју највећу могућну величину, и чији је лов ту веома јако развијен, тако да је покаткад јевтинија од друге рибе много нижег квалитета. На гласу су, због свога ванредног укуса, милановачке кечиге, које се хватају спрам Милановца, на простору између Јуца и Гребена, а и нешто изнад њега. Милановачки рибари тумаче да им укус долази од непрестане борбе са брзацима и препонама, којих је у изобиљу у њиховим водама. И одиста, ове су кечиге необично живе и снажне; кљун им се црвени од продирања кроз брзаке и удара о стење, а шупљине на глави увек су им пуне песка о који се тару, провлачећи се дном кроз таква места.

У овој области Дунава изобилан је и крупан *сом*, који овде достиже тежину од 180–200 кг. Остале врсте риба не разликују се ни по величини, ни по квалитету, ни по распрострањености од оних које се налазе у осталим нашим водама.

У извесно време долази Дунавом до Казана једна врста морске рибе, за коју наши доњодунавски рибари тврде да је *харинџа*. Но, по опису који они дају, то ће пре бити *макрела*, врста морске рибе, које има изобилно у Црномом мору и која се у великим количинама хвата на ушћу Дунава (за лов ове рибе постоје у румунском закону за риболове у слатким водама нарочити прописи, из чега се види да она долази из мора у реке, које су са овим у непосредној вези). Ствар је од интереса за познавање нашега рибарства и било би од неоспорне практичне користи да је стручњак у појединостима испита на лицу места, у време кад се та риба хвата. Тај лов траје само неколико дана, а наши текијски и кладовски рибари сматрају за утврђено да је Казан крајња тачка до које долази ова риба путујући уз Дунав. Кад би ствар била добро расветљена, и кад би се утврдило да су то одиста макреле, могле би се за њихов лов у то време препоручити извесне нарочите врсте риболовних справа, за које се у нас не зна, а које у поморским риболовним местима, где се макреле на велико лове, дају врло повољне резултате.

Начини риболова и справа, које се за овај посао употребљују на Доњем Дунаву, одликују се не толико својом величином, као у осталим нашим великим водама, већ нарочито тиме што су веома добро прилагођене циљу за који су одређене, месту и приликама у којима се употребљују и навикама рибе. Отуда на овим риболовним местима постоје и раде нарочите справа, којих не само да нема у осталим областима Саве и Дунава, већ које искључиво и могу функционисати у онаквим риболовним приликама, какве карактеришу ова тако необична места.

Ми ћемо овде навести само оне начине риболова и справа што се употребљују за велике риболове, тј. за хватање крупне рибе и велике количине ситније рибе, остављајући на страну велики број омањих справа, које, уосталом, постоје и на осталим нашим риболовним местима, а које су неспособне за лов у већим размерама.

Пре свега, местимице, где престају оне ђудљивости дна и струја, којима се у толикој мери одликује наш Доњи Дунав, и где се на подужем простору јављају чиста места, равно песковито, блатно или каменито дно, униформна брзина и правилан ток воде, употребљују се велике пређе: алови и лапташи, слични онима што се употребљују у Сави и Горњем Дунаву.

Доњодунавски су *алови* дугачке, а плитке пређе, дубине 2–4 метра, дужине до 150 метара, у којих је доња страна, она што има да гребе дно, оптерећена оловицама, а горња страна, што иде површином воде, пловцима од јагњедине коре (нарашима). Раде на спрудовима и полојитим местима, где је чисто дно и где има довољно места за њихово маневрисање.

На алову раде четири момка. Пре но што се њиме почне ловити, он је сав прикупљен на канатама оранице (врста чамца коју искључиво употребљују доњодунавски рибари). При његовом разбацавању на месту на коме се мисли ловити, један од момака остаје на обали и држи крај од једека, што је везан за крај пређе; кад је момак изашао на обалу и прихватио једек, ораница се удаљује од обале управно на ток воде. При томе двојица веслају завозним веслима, а трећи разбацује пређу, тако да уколико се ораница удаљује од обале, утолико се пређа више распростире. Кад је сва избачена, једек, везан за други крај пређе, веже се за ораницу и пусти се да вода ову полако носи, а пошто се у тај мах и онај момак што на обали држи први једек почне кретати обалом низ воду, то се цела пређа почне кретати низ воду, дрљајући по дну и терајући пред свом својом дужином рибу коју у путу сретне. Пошто се на тај начин пређе одређена дужина реке (која зависи од места на коме се лови и обично је 150–200 метара), ораница се притера обали и онда сва четири момка, што са аловом раде, привуку га са сува обали и тиме у исто време притерају крају и покупе рибу, коју је алов у путу заградио. Пређа се затим понова прикупи у ораницу и припреми за ново разбацавање.

Аловом се лови већином лети; њиме се хвата готово искључиво ситнија риба, јер се крупнија држи дубина, на којима алов не може радити. Њиме се најчешће хвата: бела риба, шаран, мрена, ситнији сом и ситнија кечига. Лов је обилатији ноћу но дању, јер риба радије ноћу излази на спрудове и полојита места.

Ваља нам приметити да се алови на Доњем Дунаву разликују од оних, што се употребљују у Сави и Горњем Дунаву, не само обликом и величином, већ и по самом начину на који се њима маневрише. Савски су нпр. алови много дужи и кадшто достижу дужину од 350–400 метара. Облик је ових алова клинаст, тако да им је онај крај што је до саме обале врло плитак, а затим поступно, уколико се пружа даље од обале, постаје све дубљи, док не достигне дубину од неколико метара. Напротив, доњодунавски алови подједнаке су дубине по целој својој дужини. Савски алови имају на трећини своје дужине (рачунајући од онога краја што је до обале), повелику кесу, у коју се риба поступно скупља, тражећи да кроз алов нађе какав отвор кроз који би утекла, и сва се риба кад је алов покупљен на обалу нађе у тој кеси. Те кесе никад нема на аловима што се употребљују на Доњем Дунаву. Напослетку, и маневрисање је различно код ове две врсте алова. Код оних првих, савских и горњодунавских, један се крај алова оставља до саме обале и за све време кретања низ воду момак који држи једек од тога краја и иде обалом, вукући алов, стара се да тај крај пређе одржава непрестано до саме обале; при извлачењу и прикупљању алова на обалу, у први мах, док се не прикупи једна трећина пређе што је са воде, онај се крај што је до обале никако не прикупља, већ се почне прикупљати тек онда кад кеса од алова буде подједнако удаљена од оба краја. Напротив, код до-

њодунавских алова оба су краја пређе далеко од обале и при извлачењу алова на обалу прикупљају се оба у исто време.

Узрок је овој разлици у самој природи места на којима се лови. У нашим горњим водама алови раде на врло пространим местима, где је сразмерно мала брзина воде. На Доњем Дунаву и на таквим местима где ради алов (аловски метови) вода је брза и било би немогућно маневрисати онаквим аловима какви се код нас употребљују: вода би онај крај што је удаљен од обале врло великом брзином снела низ воду, док би онај крај што је уз обалу заостајао и тиме би алов самом водом био одмах притеран уз обалу; кесу би брза вода одмах притерала под алов или би њену пређу терала пред алов, тако да кеса не би могла бити разјапљена, као код наших алова. Међутим, ипак постоји изванредан број аловских метова, нарочито на простору од Ђердапа до Радујевца, на којима је вода тиша и где би се са успехом могли употребљавати наши много савршенији савски алови. О томе писац овога чланка има личног искуства.

Доњодунавски *лайїаиш* је пређа дугачка 40–50 м, дубока 6–9 м, којом се ради са две оринице и шест момака. Ради на дубљим местима, ако је на овима дно довољно чисто да пређа не запиње; извлачи се, не на обалу као алов, већ на води у оринице. Одоздо, са оне стране што гребе дно, опшивен је дуплим конопцем (дојњаком), на коме су оковане оловице; горња страна опшивена је једноставним конопцем (горњаком), на коме су, као и код алова, нанизани пловци, али нешто ређе но код алова. Са бокова, на самим крајевима, привезана је, као код обичног загажња, по једна мотчица (штапац), на којој је на доњем крају утврђена цигла или камен да би се оптеретила. Лапташ, према томе, има облик врло великог загажња.

Дошавши на место на коме ће да раде лапташем, рибари притерају оринице једну уз другу, окрену их обе низводно, превуку пола пређе на једну, а пола на другу ориницу, и затим повезу једну ориницу једној, а другу другој обали. Уколико се оринице једна од друге удаљују, утолико се из њих избацује пређа, и кад се оринице удаље једна од друге за толико колико је пређа дугачка, сва је пређа разбачена, а оловице и штапци одвуку је на дно. Штапци су дебелим једецима везани сваки за своју ориницу, а једеци се попуштају све дотле док се по њиховом дрмању не осети да лапташ дрља по дну. Кад то буде, оринице се, тако раздаљене, са пређом између њих, веслањем терају низ воду, паралелно једна другој. За то време лапташ, вукући се по дну, купи, као у какву кесу, сву рибу што у путу сретне; риба која би терана њиме могла, ударивши о пређу, вратити се и изићи из ње, не чини то по својој навици да иде радије уз воду но низ воду, а и због тога што за све то време покушава да прође или се пробије кроз пређу. Кад је на тај начин лапташ, вођен ориницама, прешао простор од 100–200 метара, оринице се одједном на дати знак повезу једна другој у сусрет, састану се насред воде, вежу се својим предњим крајевима једна за другу и лапташ се,

почевши од штапаца, увлачи што се брже може у оранице. При томе по један од момака у свакој од ораница има за посао да, маневришући веслом, одржи своју ораницу управно на правац тока воде, како ораница при извлачењу пређе не би ишла уз воду већ давала што већи отпор таквом кретању, а у исто време и због тога да се лапташ не би скупио више но што треба. При извлачењу купи се само горњака и дојњака; сама пређа, која се налази између њих, остаје у води између ораница и у њој се, као у каквој скупљеној кеси, налази сва уловљена риба. Кад су извучене цела горњака и дојњака, и тиме лапташ прикупљен, а риба у њему заграђена, увуче се у оранице и сама пређа и из ове повади ухваћена риба.

Лапташ је веома моћно оруђе за хватање рибе, једно због своје величине, а друго и због тога што он експлорише веома велике просторе, и то баш на дубинама и местима на којима се риба најрадије налази. Он се на Доњем Дунаву употребљује у знатној мери, нарочито око Голупца, Милановца и испод Сипа.

Лов лапташем нарочито је богат зими, кад крене лед и својом тутњавом и механичком снагом узбуни и крене рибу из њених прибежишта. Голубачки се рибари сваке године нарочито спремају за то време, као за какву свечаност, и сваке године кретање леда за њих је радостан догађај. У то се време у дугачком теснацу испод Бабакаја може видети необичан приказ. Лед, путујући из Горњег Дунава низ воду, наиђе прво на Бабакајску стену, затим на теснац испод ње и ту се загуши: потискиване огромном снагом леда, који иде низ воду и потискује све што пред собом нађе, санте се пењу на санте, које у теснацу наиђу, тако да се образују читави стубови леда. Ови стубови услед своје тежине, а не могући се кретати унапред, тону; друге санте прелазе преко њих, пењу се једне на друге, својом тежином чине да гомила све више тоне и да на многим местима допре чак до дна дунавског. Кад затим лед и у самоме теснацу, услед сунчане топлоте и механичке снаге леда која га потискује, прсне и крене се, награђени стубови од леда парају дно, истерују рибу из њених лежишта, а у исто време и муте воду, парајући блатно и песковито дно. Риба се тада одигне са дна, и расплашена узбуни се по оној мутној води. Тај моменат жељно очекују рибари са спремним лапташима и свом потребном опремом, и путујући одмах за ледом разбацују и терају своје лапташе. Лов је кадшто толико изобилан да пређа не може да издржи свој терет и цепа се под притиском рибе. Крупан сом, јесетар, сим, шаран, кечига итд. измешани су у таквим гомилама, и рибари се кадшто после 2–3 сата лова морају враћати кући, не имајући где да сместе уловљену рибу. Нарочито се у таквим приликама изобилно хватају крупни сомови, 100–150 кг тежине; ови се тада на голубачкој и добрањској обали продају по необично ниску цену.

Приметимо напоследку и то да су доњодунавски лапташи за нешто краћи и плићи од оних што се употребљавају у Сави и Горњем Дунаву, из оних истих разлога које смо навели малочас код алова.

Али ове велике пређе захтевају знатну опрему, повећу послугу, доста стају, а међутим њима је, због њихове величине, неприступна већина риболовних места. Стога је у много већој мери на Доњем Дунаву распрострањена једна врста омањих пређа, које је врло лако израдити, око којих не треба велике опреме, ни послуге, а које међутим могу радити на свакоме месту, ма какве биле неправилности дна и воденог тока. То су такозване *балачке пређе*, које се у великоме броју налазе на овом делу Дунава и које и рибарима од заната чине великих услуга, а прибрежном су становништву села дуж наше обале често једино средство за издржавање. Ко није уочио, путујући нашим Доњим Дунавом, и пролазећи поред наших рибарских села и заселака, онај велики број ораница које се кад риба пада у већој количини размиле по тихој површини Дунава, представљајући слику водених тица које траже свој плен? Свака од ових носи по једну балачку пређу и окушава срећу на местима где има изгледа да се може ухватити риба.

Балачка пређа има облик плитке четвороугласте кесе, дугачке 3–4¹/₂ м, дубоке 2 м, а није оптерећена ни оловицама ни пловцима, нити са стране има штапце као велике пређе, о којима је раније било речи. Њоме се маневрише помоћу једне оранице и за тај рад потребна су два рибара. Један од ових седи на самоме кљуну оранице, а други на њеном задњем крају. И један и други једном руком весла (члани) и непрекидно одбија ораницу низ воду, старајући се да при том ова остане управна на правац тока воде; другом руком сваки држи крајеве од два конопца, на којима виси сама пређа, раширена у облику кесе. Један је од ових конопаца дебљи (често је начињен од лике) и он је у вези са доњом страном пређе, оном што је ближе дну; други је конопац тањи и везан за горњи крај пређе, онај што је ближи површини воде. На месту где је дебели конопац везан за пређу, везан је камен или комад топовског ђулета, у тежини 5–6 кг; један је такав терет везан за леви, други за десни крај пређе и они, кад се дебели конопац који рибар држи у рукама попусти, повуку доњи крај пређе и подржавају кесу разјапљену; напротив кад се конопац затегне и повуче навише, терети се издигну, повуку за собом доњи крај кесе и тиме је затворе.

Балачка пређа ради и на самоме дну, а и „у пола воде“, одигнута од дна, према томе да ли се риба држи дна или се држи „на перу“, тј. плива по средини воде; висина на којој ће радити зависи од тога колико јој се пусти конопца из оранице. Пре него ће почети да њоме лове, рибари се извезу више риболовног места, рашире пређу на канатама оранице тако да се она, пошто је краћа од оранице добро опружи; управе ораницу тако да буде управна на правац тока воде, потеряју је попречке низ воду и одједном оба рибара спусте пређу у воду, спуштајући при томе и своју ђулад. Кад је пређа стигла до дна или до оне дубине на којој се мисли радити, рибари веслајући једном руком терају ораницу попречке низ воду, а другом руком придржавају конопце за које је везана пређа. Ова се тада полако креће низ воду у облику разјапљене кесе, која гута

све што у путу сретне. Кад риба коју је пређа у путу срела удари у кесу, од њеног се удара о пређу лако задрма танак конопац у рукама рибара, који – извештени на тај начин да има рибе у пређи – у тренутку оставе весло, нагло и снажно повуку оне конопце за које су везана ђулад и тиме кесу са рибом у овој у тренутку затворе. Пређа се затим одмах извлачи на ораницу, риба се из кесе извади и пређа се изнова разбаца за даљи лов.

Лов балачком пређом (који се назива „балањем“) често је веома издашан, нарочито онда кад му је време и кад се добро познаје облик дна на коме се ради. Он се може вршити готово на свакоме месту, па чак и онде где је дно пуно клада, пањева, стена и других препона које закачују пређу. У овим случајевима рибари се труде да тачно сазнаду место и положај таквих препона, и кад су у томе успели, они пређу, којом је због њених незнатних димензија, простоте и спретности лако маневрисати, терају тако да се само очеше о те препоне. Пошто се риба, нарочито зими, кад се скупља у гомиле, радо бави иза клада, стена итд., то кад се пређа угодно баш поред или одмах испод ових проведе, обично се наиђе на изобилан лов. Напослетку, кад је риба „на перу“, балачке пређе раде и онде где је дно препуно опасних препона, само се тада пређа не пушта да гребе дно, већ се одржава на извесној висини од овога.

Балачким пређама, поред свега тога што су веома мале, ипак се хвата и најкрупнија риба: морун, крупан сом, јесетар, сим итд. Оне се најчешће употребљују за хватање кечига; ове се радо баве на извесним дубоким местима и око стена, где их је немогућно ловити ни удицама ни великим пређама, о којима је раније говорено. Међутим, знајући добро таква места и положај стена у њима, рибари „балају“ тако да пређа прође између препона, почисти такво место и згрне рибу коју на њему нађе. Таква су позната места нпр. у околини Милановца и Добре, где се балањем хватају веома крупне кечиге.

Једна врста балачких пређа, но већих димензија и са другојачијим начином маневрисања, употребљује се и у нашим овдашњим водама. То је *влак*, чија је употреба доста раширена од Славоније па све до Дубравице, и који се нарочито у знатној мери употребљује од београдских и смедеревских рибара; од Дубравице наниже (Рам, Градиште, Винце, Голубац, Добра итд.) ова је пређа замењена доњодунавском балачком пређом.

И влак је једна врста четвороугласте кесе, дубље и дуже но обична балачка пређа, а за чије су маневрисање потребна два чуна. Пређа је раширена између ових чунова, који се раздаље један од другог за 20–30 м; она се понекад пушта до самога дна и онда се веслањем тера да дрља по дну и купи рибу на коју у путу наиђе; понекад се држи на извесној висини дна. Прво се чини нарочито зими, кад је риба на дну; друго лети, кад се риба одигне са дна и плива средином воде или одмах испод саме површине. Сваки од рибара једном руком весла и тера свој чун низ

воду, а другом руком држи два конопца: један тањи, везан за горњи крај пређе, други врло дебео и јак, везан за онај крај пређе што је окренут дну и који је оптерећен парчадима топовске ђулади. Држећи у руци танак конопац од горње стране пређе, рибар осети кад и најмања риба у ову удари; у томе тренутку оба рибара нагло повуку за оне конопце што су везани за доњи крај пређе, издигну овај и тиме саму кесу са рибом у њој затворе, па затим је увуку пола у један, пола у други чун и изваде рибу. Чунови се одмах затим опет растављају један од другог, пређа се разбацује између њих и понова тера низ воду, док опет не сретне какву рибу.

Напоследку, од обичних риболовних справа, које нису баш специјалитети доњодунавских риболова већ се употребљају и у горњим водама, навешћемо још обичан *рибарски струк*, који ваља разликовати од великога морунскога струка. Струк је састављен од једнога 300–600 м дугачког врло дебелог канапа (ишљига), за који је на сваких $1\frac{1}{2}$ –2 м привезана по једна удица, тако да струк има 150–300 удица. Један је крај ишљига слободан, а други привезан за тежак камен (10–15 кг), који служи за то да струк задржи у месту, да га брза вода или ухваћена на њему риба не би однела. Удице се „наглистају“ или се на њих као мамац на такну ровци, пијавице итд., поређају се на канате чамца и струк се разбацује по води, почевши од онога краја што је везан за камен. При томе разбацавању прво се спусти у воду тај камен, затим се, кад је камен пао на дно, пуштајући чамца да га вода носи, избацује једна по једна удица, кад којој дође ред, док се цео струк тако не разбаца. За сам камен струка, који је тако опружен по дну и очекује свој плен, везан је још један конопац који иде од дна до површине воде и ту је везан за једну тикву. Тиква служи за то да се зна место где је струк бачен, те да би се могао наћи кад дође време да се вади из воде и скупи риба коју је похватио.

Струк се баца по чистим местима, где је песковито или шљунковито, али никако на блатно дно, како би риба видела мамац и задржала се код њега у пролазу. Риба се обично хвата за уснице, прогутавши мамац; сом често прогута и удицу и мамац, и удица му се закачи дубоко у унутрашњости тела; кечига, сим и јесетар, напротив, најчешће се не закачују за уста, већ за реп, трбух или бокове. То долази отуда што се ова риба радо чеше и таре о песковито и шљунковито дно и, наишавши на удицу, закачи се и ухвати.

При вађењу струка из воде рибар тера прво чун ка тикви и увлачи ову у чамца; вукући затим уже што је везано за тикву вуче тиме и камен са дна, и кад је овај увучен у чамца, почне извлачити и сам ишљик, на коме су удице и ухваћена риба. Чамца при томе иде полако низ воду, тако да он иде удицама на сусрет, а не удице њему. Закачена риба на удицама већином се осети много раније но што у томе извлачењу дође до чамца, јер се још издалека отима од удице и тиме трза ишљик, који рибар увлачи у чамца. Крупнији шаран осети се по томе трзању на

30–40 м даљине; крупан сом и на 60–70 м. Шаран се при извлачењу очајан отима и праћака, тако да га је скоро немогућно увући у чамац док се под њега не подметне мередов. Сом је мирнији и отима се тек кад је већ увучен у чамац. Сим и јесетар врло су мирни, тако да рибар, осећајући их издалека по затезању ишљика, не може више пута да оцени да ли вуче рибу или какву кладу; ова се риба отима тек кад је увучена у чамац, и то покадшто, кад је крупнији, задаје муке рибарима, од којих га један мора свом својом тежином притиснути.

Струком се риба лови већином лети, на бистрој води, кад се она креће по дну тражећи храну. Зими се покадшто баца искључиво ради манића, који се само зими хватају, јер тада излазе из рупа, чкаља, камења итд. из којих се не мичу преко целог лета; али овај је лов незнатан према ономе у лето.

*

То би били разнолики начини риболова у већим размерама који се употребљавају на Доњем Дунаву, а чија употреба као што је поменуто, није везана искључиво за ову област наше велике граничне реке. Али Доњи Дунав има и својих специјалитета у томе погледу, који су тако везани за природу ових необичних риболовних места да би на другим местима били апсолутно неупотребљиви и да, уколико су за Доњи Дунав zgodно и оштроумно смишљени, утолико би били неспретни и бескорисни у другојачијим риболовним приликама.

Као што је поменуто у почетку овога чланка, Доњи Дунав се у хидрографском погледу одликује веома великом разноврсношћу прилика, необичном неправилношћу дна и воденог тока и наглим прелазима од једнога стања на друго. Рибари су умели zgodно употребити ове неправилности у своју корист и искуством, које се вековима текло, доћи до најрационалнијих начина на које би се њима користили.

Поглавити начини великих риболова на Доњем Дунаву, који се могу сматрати као специјалитети ове дунавске области, јесу они помоћу гарда, сетова и чевртија, великих кошева и морунских струкова.

Ми ћемо се задржати на овим специјалитетима, који доносе знатне приходе нашем тамошњем прибрежном становништву и који поглавито и чине да је риболов на нашем Доњем Дунаву готово искључиво у рукама наших људи.

ГАРДЕ

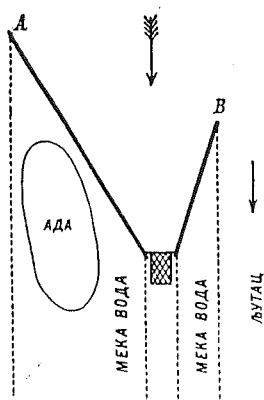
Путнику који путује нашим Доњим Дунавом морају пасти у очи велике рибарске направе наспрам Сипа и нешто испод овога: дугачки плотови и поплети који виरे насред воде, на местима где је Дунав најбржи и за које би се, да нису баш на средини воде и да им није онакав

необичан распоред, могло помишљати да су остаци какве грађевине на суву коју је вода потопила. Свака од тих направа састоји се из два дугачка плота, који иду косо низводно један другоме на сусрет, тако да заједно образују једну левкасту грађевину, са ширим отвором од оне стране од које вода тече, а са ужим крајем онде где вода из ње излази. То су *garde*, једна од најмоћнијих рибарских справа, којом се хватају огромне количине рибе и крупне и ситне и која је утолико моћнија што захвата велики простор и што функционише без прекида и дању и ноћу, без потребе надзора и без употребе људске снаге и без оне непрестано напрегнуте пажње, коју захтевају друге риболовне справе.

Принцип на коме је основана употреба гарде јесте овај: на местима где је вода веома брза, а не сувише дубока, помоћу два дугачка плота, који полазе од дна реке и излазе на њену површину, вода се стешњава и упућује да излази на један доста узан отвор. Риба, која наиђе у простор између ових плотова, понесена веома брзом водом између ових и упућена самим плотовима на поменути отвор, буде кроз овај протерана врло великом снагом, која је утолико већа што на отвору добија пре тога стешњена брза вода одушке и којој се, ма колико била велика, не може одупрети. Ако се, дакле, на томе отвору рашири каква јака пређа, која би имала облик разјапљене кесе, а која би отвор потпуно затварала, пропуштајући кроз себе само воду и ситне предмете, риба би тако великом снагом била гурнута у ту кесу да из ње не би могла натраг, већ би ту морала остати до доласка рибара, који би од времена на време долазили и одатле је вадиле, кад се довољно рибе скупи.

Сама, пак, конструкција ових риболовних справа изведена је у појединостима на овај начин.

Наспрам врха какве аде, где се обично налазе спрудови, а међутим је брзина воде ипак врло велика, и то од оне стране где је вода љућа, а дубина на средњој води не прелази 6–7 метара, побију се два дугачка плота *A* и *B* (сл. 2). Један је од њих, и то онај плот *A*, који је од стране мекше воде, много дужи од другог *B*, који је испречен на љутој води („љутац“). Плотови су постављени побијањем јаким балвана и проштаца у песковито дно Дунава, и то онда кад је вода врло мала. Врх од плота оплетен је јаким пружењем, да би се што више ојачао. Та два плота образују једну врсту огромног левка са широким отвором, окренутим узводно, и уским отвором на супротној страни, онде где вода из њега излази. На овоме уском отвору разјапљена је једна од конопаца оплетена пређа са широким окцима, да би кроз себе пропуштала сву ситнију рибу и шљам, који брза вода у њега наноси. Сама пређа има облик велике кесе, исте конструкције као и раније описана „балачка пређа“, а вода, ударајући на њен отвор великом снагом, чини да она непрестано остаје разјапљена. Да би јој се, пак, при томе дао што згоднији облик, њен обод је нанизан за саму ивицу отвора гарде, и то помоћу алки (ове се обично праве од леске, угрејане у ватри и увртене), што чини да је отвор кесе увек четвороугласт и затвара цео отвор гарде.

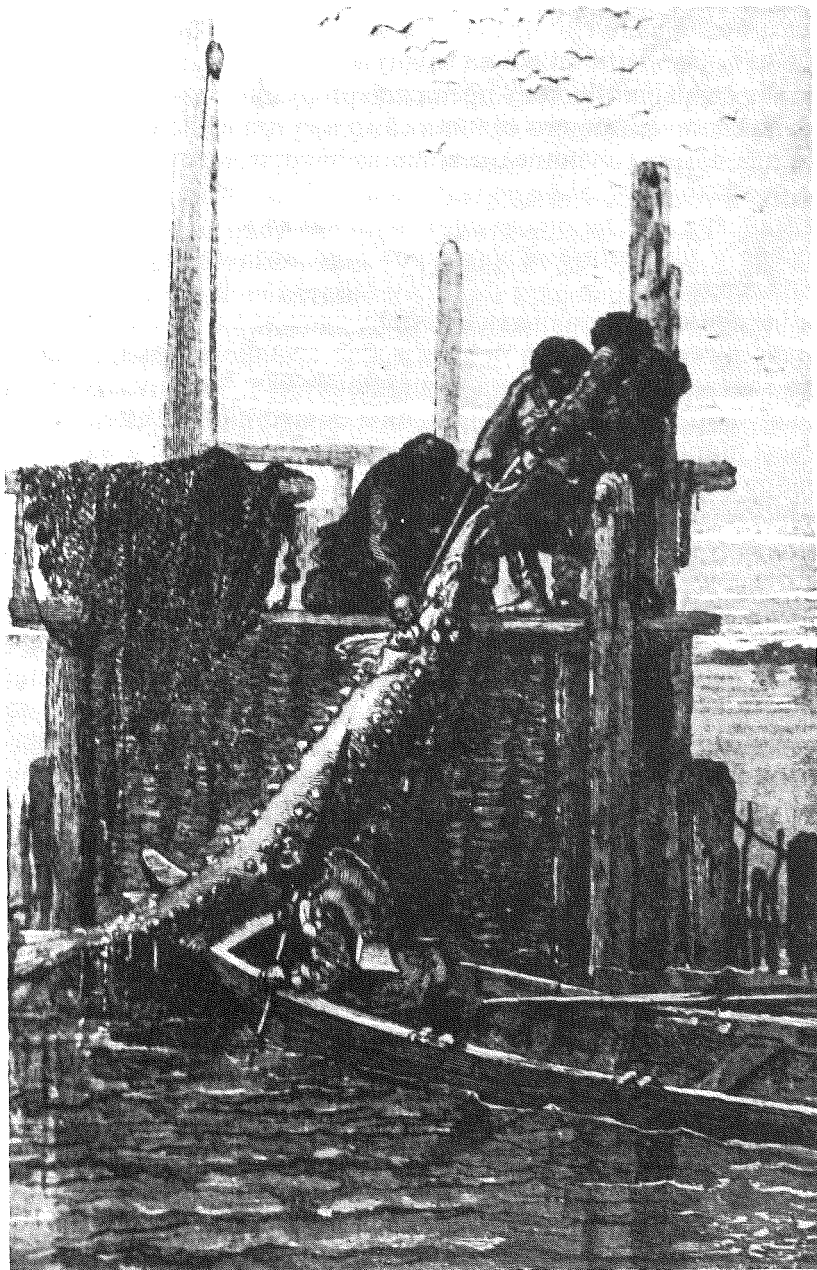
Сл. 2. – Принцип
рибарске сѝраве

Функционисање ових риболовних справа бива на овај начин. Са спољашње стране краћег плота Б налази се мека вода, пошто је заклоњена самим плотом који задржава брзу воду што одозго на њега удара. Та мека вода захвата отприлике онолику ширину колика је заклоњена самим плотом В. Чим тога заклона нестане (на слици је то са десне стране плотом заштићеног простора), јавља се љута, веома брза вода. Унутра, пак, у самој гарди, налази се свуда брза вода, јер је сама гарда конструисана баш на најјачем љутцу, који управо у њу удара; тај је љутац утолико јачи уколико се ближе иде доњем, стешњеном отвору гарде.

Риба, путујући, креће се уз воду или низ воду. Ако иде низ воду, и ако наиђе на широки простор изнад горњег, широког отвора гарде, њу брза вода упути на сам тај отвор, а одатле у простор између плотова; подухваћена риба брзом водом између ових плотова буде великом брзином снесена на доњи отвор гарде и одатле гурнута у разјапљену кесу из које више, не могући савладати брзину воде што у кесу удара, не може изићи, већ остаје приљубљена и притиснута уз саму пређу до доласка рибара.

Ако пак риба путује уз воду, она се радо држи меке воде која се налази одмах испод гарде, у простору заклоњеном самим плотовима, јер јој је уз ту воду лакше изићи но уз љутац са десне стране тога заштићеног простора. И најкрупнија риба, она која се обично држи матице, радо сврће ради одмора у овакву меку воду да се за часак одмори од напрезања које је имала пливајући уз љутац и савлађујући велику брзину воде. Путујући тако уз меку воду, риба наилази на плот В, на чију страну она радије наилази но на плот А, јер је од стране овога последњег сама ада и плићак; затим упућена плотом плива уз воду, непрестано заклоњена од удара брзе воде са десне стране плота. Кад је тако испливала до горњег, узводног краја плота В, тога заклона у један пут нестaje и риба се одједном нађе на најжешћем љутцу. Ако сад и најмање сврне улево, што риба обично и чини, очекујући да ће са те стране, као и малочас, наићи на мекшу воду, њу или вода одмах снесе у гарду, а одатле као што је малочас показано у пређу на отвору гарде, или, ако је риба јача, она удари преко, управо ка плоту А, очекујући да ту наиђе на мекшу воду, али ту наиђе на сам плот о који удари главом; преварена у нади, а немајући снаге да удари уз брзак навише, она се одатле упути на супротну страну, ка плоту В, где опет удари о плот; одатле се, ако је јака, опет враћа ка плоту А итд. За све то време брзак у гарди, који је утолико јачи уколико је риба ближа доњем крају плота, непрестано је заноси наниже, ка доњем отвору гарде, што комбиновано са горњим

кретањем рибе чини да ова после једнога низа прелазака од једнога плота ка другога, крећући се на цикцак, напослетку буде упуњена на тај отвор, из кога огромном снагом буде бачена у кесу од пређе и из које више не излази. О јачини ове водене снаге која рибу баца у ову кесу

Сл. 3. – Прихваћање улова

може се судити по томе што је риба, кад је већ допрла у кесу, толико том снагом приљубљена уз конопце, од којих је пређа оплетена, да се често сва искрвави и да се увек кад се из пређе извади на њој познају дубоки ожиљци окаца од пређе. Дешава се да се у пређи, поред свега тога што су јој окца веома пространа, наиђе и ситна кечигица, која би врло лако могла из пређе кроз око изићи да је вода није тако притисла попреко уз пређу да не може ни мрднути.

Пређа се на јакоме лову предидже три пута на дан: изјутра, у подне и увече; на слабоме лову то се чини само изјутра и увече. Предизање се врши са два чамца (оранице), а врше га четири човека; за тај се посао захтева особито познавање воде и умешност, да би се могли чамци одржати и маневрисати на онако јакој води каква је на месту где су гарде постављене и на самоме отвору кроз који вода тако великом снагом излази из гарде.

Гарде се могу постављати и између две аде ако је између њих врло брза вода, песковито дно, а међутим није сувише велика дубина. Конструкција им је иста, а и начин функционисања, као и у случају кад се постављају поред једне аде. Најзгоднија су места она на којима би вода на горњем широком отвору гарде имала 6–7 м дубине, а на доњем, уском отвору 3–4 м.

Гарде раде само на средњој и великој води; кад је вода мала, неке од њих остану покадшто на суву, или се бар брзина воде у њима смањи испод потребне мере.

Све се наше гарде налазе у околини Сипа. Њих је пре регулације Ђердапа било осам; данас их има само четири. Риболов у њима, поред свега тога што је и данас јак, ипак је од регулације знатно ослабио, као и сви наши риболови на Доњем Дунаву. Наместо огромних моруна, сомова, јесетара итд. који су пре били обичан лов на гардама, и од којих су се при свакоме предизању пређе пуни чамци износили на обалу, данас се закупници морају задовољити ситнијом рибом па и она се хвата у много мањим количинама но некад. Дешава се и данас да се, од времена на време, у њима ухвати по који морун, крупан сом, или крупан јесетар, али то је већ постало извесна реткост. Узрок је томе слабљењу лова двојаке природе: са једне стране, данас је у нашем Доњем Дунаву много мање крупне рибе но што је некад било; са друге стране, због саме регулације Дунава измењене су у њему хидрографске прилике: измењен је облик дна, засута места која су пре била погодна за риболов, измењен правац струја и одвраћене матице од места на којима су некад биле најјаче.

Помињемо, напослетку, и то да су наше гарде доста сличне онима које се употребљују у великим руским рекама, што утичу у Црно море. И ове су последње гарде састављене из два плота, који се уздижу усред реке од дна воде до изнад њене површине, и то у истоме положају у коме су и она горе описана два плота, тако да образују једну врсту великога левка. Риба улази у гарду на шири отвор левка, долази до ускога

отвора, пролази кроз њега и улази у једну комору, заграђену од свију страна, изузимајући ону кроз коју риба улази у комору. Једном механичком направом удешено је да чим риба уђе у комору за њом се сама од себе спусте и затворе једна врата, која јој препрече повратак и потпуно је затворе у уски простор коморе. Рибари извештени о томе падом тих врата или једним нарочитим звонцетом, које аутоматички зазвони кад је риба ушла у комору, дођу чамцима на отвор гарде и извлаче из ове рибу на начин, који показује наша сл. 3. Само у овим руским гардама нису на тако згодан начин употребљене ђудљивости тока реке, као што је случај код наших доњодунавских гарди.

За наше се гарде зна да постоје од далеких времена и у извесним старим путописима описују се већ и као куриозум и као веома моћно оруђе за хватање крупне рибе. До владе кнеза Милоша оне су припадале Турцима, који су оставили у овим крајевима репутацију веома вештих рибара и од којих је наше прибрежно становништво и наследило знатно усавршену вештину рибарења. Кнез Милош их је за своје прве владе откупио од Турака и гарде су прешле у његову личну својину; оне су данас саставни део краљевских добара.

СЕТОВИ

Путујући Дунавом од Голупца ка Доњем Милановцу, путник ће испод Добре, на једноме од најдивљих и најпустијих места, каквима изобилује наша дунавска обала, запазити једну горостасну стену, приљубљену уз саму обалу, која се потпуно усправно диже из воде, достиже знатну висину над водом, чини подужи простор обале потпуно неприступним, и даје јој необично дивљи изглед. Одмах испод те стене, у заклону који она даје од љуте матице, што поред ње дере и чини је неприступном, пада у очи једна омања лађа чудног изгледа: две високе катарке са тешким каменим теретима, што висе на њима, и чекрци на врху катарка, нехотице привлаче пажњу и изазивају радозналост. Лађа је ту и дању и ноћу; кад год вас пут туда нанесе, видећете је увек у истоме положају, увек непромењену и без икаква знака да се на њој што креће или ради. Само у извесним тренуцима, ако вас је случај нанео да у згодно време туда прођете, приметите на лађи неку особиту живост: тешки терети што висе на врху катарки стропоштавају се са великим праском у воду; неколико људи, који се тек тада виде да су били на томе месту, устумарају се по чамцу, вуку ужурбано неке конопце, и изгледају као да се боре са нечим за вас невидљивим, а што међутим њима задаје доста муке. Борба, журба и цео покрет једва да трају који минут: још пролазећи Дунавом поред њих нисте добро ни одмакли од тога места, а на њему већ завлада иста непомичност и тишина, која је била и пре тога.

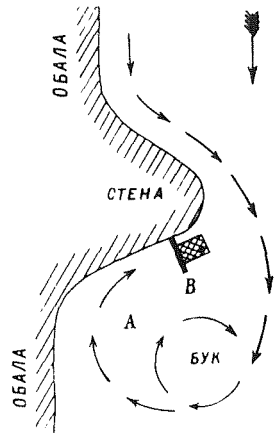
То необично место јесте Госпођин вир, једно од најјачих риболовних места на целој Дунаву. Лађа, коју примећујете на томе месту, путујући Дунавом, намештена је ту ради риболова, а необична живост на њој, која ће вам пасти у очи кад у извесним тренуцима поред ње пролазите, јесте борба рибара са ухваћеном крупном рибом. То је риболовно место надалеко чувено; но, кад су добре године, доноси знатних прихода и његова издашност у риби, оправдава знатне трошкове око инсталације справа, одржавање момака и аренде са којима је скопчано риболовно предузеће на њему.

Принцип, на коме је основан риболов на Госпођином виру, један је од најинтересантнијих међу онима које је уопште оштроумље рибара могло измислити у тој непрекидној и вајкадашњој борби са рибом. Целокупна рибарска инсталација није ништа друго до једна врста заседе: риба се не тражи као другим великим справама, већ се чека на згодном месту, на које ће је саме водене струје, матице и букови, упутити, чим се буде затекла ма где у близини; вода је сама својом огромном снагом, што је има од брзине на томе месту, гура у пређу, која има облик огромне разјапљене чељусти, што се у тренутку затвара, чим очекивани плен у њу уђе.

Сам принцип изведен је у појединостима на овај начин.

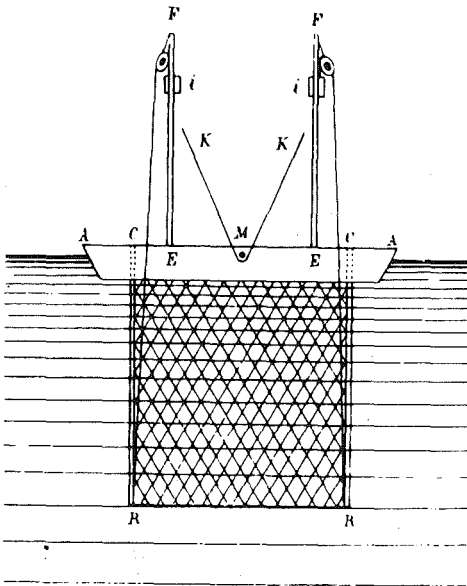
Више једне горостасне стене, која се од саме обале пружа на воду, налази се веома јака водена струја (сл. 4). Ова, наишавши на стену, скреће са свога правца и одмах испод стене прави, као увек у таквим приликама, необично јак вртлог (чеврнтију), који захвата доста велики простор и разуме се као један од најјачих вртлога међу свима онима којима тако изобилује Доњи Дунав. Брзина воде и чини да је на томе месту врло велика дубина, прави амбис, и да је то место једно од најопаснијих места дунавских. Вртлог враћа воду ка обали, прави букове и упућује да се врло великом снагом дере поред саме стене, у правцу стрелице, скоро управно на правац обале. На месту где је ова струја најјача, постављена је једна омања лађа, АА, управно на правац струје, па дакле готово паралелно самој обали. Лађа је добро уленгерисана, тако да јој ни јака струја водена, на којој се она испречила, ни јаки ветрови, који имају необичну снагу на томе месту, не могу наудити. Са лађе се спушта у воду, и то са стране супротно оној на коју вода непосредно удара, једна врло јака пређа, исплетена од танких конопаца, са широким окцима. Пређа има облик балачке пређе или влака, који је описан у ранијим нашим чланцима: то је једна врста велике кесе, чији се горњи обод рашири дуж лађе, а доњи као и бочни обод затегнути су помоћу две усправне мотке, на које су нанизани бочни ободи кесе. Ове мотке могу клизати дуж сталних усправних гредица *CR*, навише и наниже; кад се затегну наниже, кеса остаје отворена и утолико је отворенија уколико су те мотке дубље у воду спуштене. Веома снажна водена струја, која произлази од вртлога и удара правце на отвор кесе, надима ову и држи је непрекидно разјапљену као какву огромну чељуст, која очекује свој

плен. За крајеве покретних мотки везана су два дугачка и јака конопца, који прелазе преко два чекрка, што се налазе на врховима високих катарки *EF*, усправљених на предњем и задњем крају лађе. За ове конопце, пошто су прешли преко чекрка, везана су два тега и од камена, који, кад се пусте да падају, повуку за собом и сам конопац, а тиме издигну и мотке што отварају пређу, те се тако пређа одједном затвори. Положај, пак, тих тегова регулисан је са друга два конопца *KM*, који кад су затегнути, тегови се одигну до врха катарки и ту стоје све дотле док су ови конопци затегнути; ово ће пак бити све дотле док рибар руком не извуче један чеп *M*, завучен у рупу пробушену на канатама лађе; око чепа су обавијени и затегнути конопци *KM*.

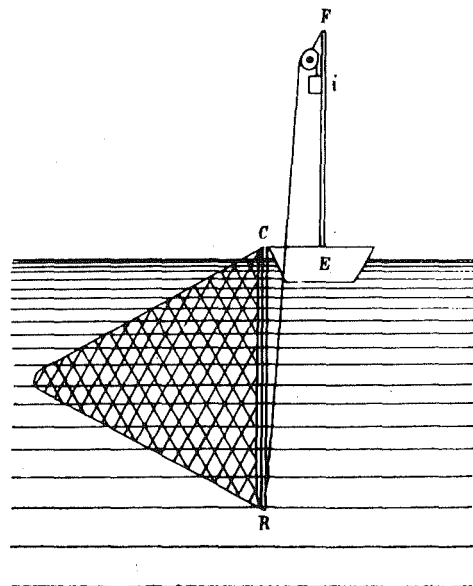

Сл. 4. – Шема водене сџрује

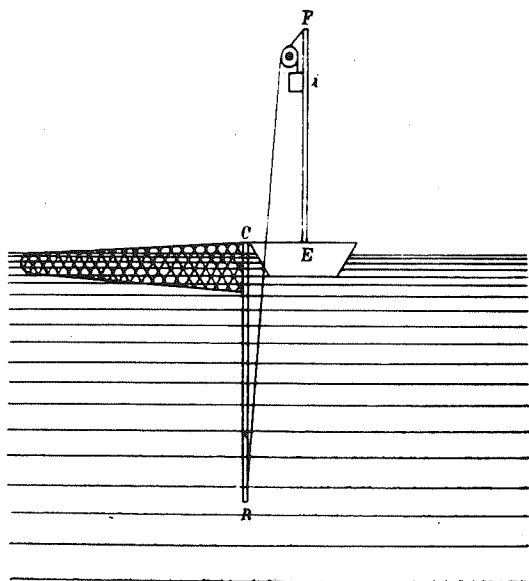
Тако намештена рибарска справа назива се сет. Њоме се рукује и хвата риба на овај начин: Гурајући наниже покретне мотке тако да склизе дуж сталних гредица *CR*, рибари учине да се кеса поступно отвара, и она ће бити потпуно отворена кад се мотке потисну до самих крајева *R*. Вода, ударајући на отвор кесе, надима ову и даје јој облик згодан да задржи све оно што у њу наиђе. Тегови

Сл. 5. – Изглед сџремљеног сџа за раг

Сл. 6. – Први облик ѓређе

Сл. 7. – Дружи облик пређе

i тада су издигнути до самих врхова катарки *EF*, и конопци *KM*, који тегове одржавају на тој висини, затегнути су и обавијени око покретног чепа *M*. Код самога овога чепа седне рибар, одређен на стражу, и узме у руке неколико канапа, који долазе са разних места разјапљене пређе и скупљају се њему између прстију и онда седећи чека тренутак да ступи у акцију. Пређа за то време има облик сл. 6 и подсећа на запету кљусу, којој треба најмањи импулс па да шчепа свој плен.

У време кад се овом справом ради риба се креће, путујући или уз воду или низ воду. Ако путује уз воду, као што је то случај у пролеће и у почетку лета, пошто је с воде веома јака брзи-

на и матица, заморена риба радо скреће са ње и залази у воде где је та брзина мања, и где би се или одморила или мекшом водом продужила пут даље уз воду. Десно не може скренути, јер је и тамо веома велика брзина; остаје јој, дакле, само лева страна, она испод стене, уз саму нашу обалу, а где је у исто време и велика дубина и лиман. Скренувши у овај лиман, риба се пода струји, која је у први мах лагано, али поступно, а после све брже, носи у горе описани вртлог, који ће је упутити месту где је чека пропаст. Бук, који непрестано ради на томе месту, избаци рибу близу површине воде, где је подухвати струја означена стрелицама на сл. 4 и упути је правце у разјапљену пређу. Ушавши у ову, риба задрма ма који од поменутих канапа, које рибар држи сакупљене у руци, и тиме овога извести о своме присуству у пређи. Тако извештен рибар у тренутку зграби чеп *M*, снажно га вуче себи и тиме ослободи затегне конопца *KM*; ови нагло одскоче увис, а тиме се тешки тегови и, ослобођени онога што их је одржавало на висини, са великом брзином и праском стропоштају наниже у воду. Својим падом они повуку конопац везан за покретне мотке, нагло издигну ове и тиме учине да се пређа одједном затвори. То све бива за једну секунду времена; вода одмах сама својом брзином избаци пређу на површину (сл. 6) и онда се у њој примети ухваћена крупна риба, како се преплашена очајно праћака и отима да прође кроз пређу, која је сад од свију страна опкољава и из које јој је више излазак немогућан. Рибари, њих четири на броју, који, у једноме нарочитом заклону на лађи, чекају тај тренутак,

прискоче у помоћ ономе који је дотле стражарио и затворио пређу и привлачећи пређу лађи, довуку и саму рибу до каната ове; подухвативши је за шкржне отворе и пераја, издигну јој главу на канате, провуку дебео конопац или комад дивље лозе кроз уста и шкржни отвор, извуку је из пређе, спусте одмах натраг у воду и добро вежу. Покаткад се између рибе у пређи и рибара отвори читава борба: крупна риба се очајно брани, праћака се, удара репом и даје се савладати тек после упорне борбе. Кад је већ савладана, везана и бачена у воду, посао је свршен и справа се намешта за дочек друге рибе.

Ако риба путује низ воду и у томе се путу довољно приближи ономе месту где се ствара вртлог, овај је опет подухвати и упути месту где је чека пређа.

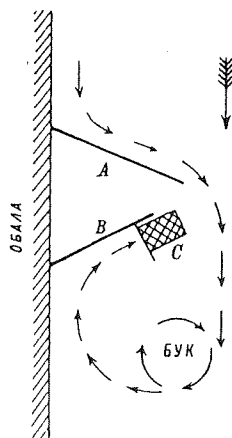
На овај се начин хвата само крупна риба: сом, јесетар, сим, морун. Кадшто падне и по која паструга, која је веома мирна и слабо се брани. Највише се отима сом, кога је и иначе најтеже савладати због његове глаткости и љигаве коже, која чини да га је веома тешко задржати, а и због велике снаге, коју има у репу. Необичан је приказ кад се деси да се у један исти мах ухвати крупан сом и каква бодљива риба, као нпр. јесетар. Својим леђним и бочним штитовима јесетар праћакајући се и преврћући се по затвореној пређи боде голишавог сома, који се много више узбуни од тога но од опасности, у којој је, и покаткад искрвави сву околну воду пре но што га савладају и извуку.

Риболов на Госпођином виру чувен је још од давнашњих времена са своје издашности у крупној риби. Он се нпр. помиње у једној *Хрисовуљи Кнеза Лазара: У Звижду је био Вир Госпођин на Дунаву* (Летопис, 1847, IV, 53.) У ранија времена он је припадао калуђерима једног оближњег манастира, затим су га присвојили Турци, док није прешао у руке наше државе. Али раније справа—сет—није била овако савршена као данас. Док је риболов био у турским рукама, па и за неко време после тога, пређу су затварали кад се у њој осети ухваћена риба, не аутоматски, као данас, помоћу тегова и чекрка, већ рукама, вукући нагло нарочито за то одређене конопце, који су издизали доњи крај пређе и тиме затварали њоме образовану кесу. Данашњи систем, овај што је малочас описан, измислили су текијски рибари, који су на гласу као најискуснији и највештији рибари на Доњем Дунаву. Тај је систем савршенији не само по томе што њиме један једини човек оперише наместо њих неколико, као некад, већ и због тога што се њиме пређа у магновењу затвори и тиме одједном спречи риби нагли повратак и излазак из пређе. И данас се, код тако савршене справе, деси да риба осети опасност и измакне из пређе пре но што се ова потпуно склопи, или да већ до половине изиђе из пређе кад је ова, склопивши се, ухвати за пераја или за леђни штит. Колико ли их је морало утећи онда кад је још употребљаван примитивни систем, где се пређа рукама затварала? Што је лов у то време, и поред свега тога, био много богатији но данас, узрок

је једино велико богатство у крупној риби којим се одликовао Доњи Дунав пре регулације Ђердапа.

Иста справа, сет, употребљује се још на неколико риболовних места на нашем Доњем Дунаву, са неким незнатним изменама. Тако, она је употребљена на Калничкој стени (Калника) испред Казана, где су је такође још турски рибари држали. И ту је данас систем аутоматског затварања пређе, али не помоћу две катарке и чекрка, као на Госпођином виру, већ помоћу ђерма: једна направа слична ђерму, којим се извлачи вода из бунара, помоћу тега обешеног на један његов крак издиже доњи крај пређе у тренутку кад га ослободи рибар, извештен о присуству рибе у кеси. Сетови су употребљени још и код Сипа, испод канала, и у Стењу са аустријске стране (Оградена). Закупци су и ту искључиво текијски рибари.

Целокупан посао око тога риболова основан је, као што се види, на коришћењу вртлога – чевртијама, јачим или слабијим према месту на коме су, а којима је намењен задатак једино да пређу непрестано надимају и држе је разјапљену, а друго и понајглавније да рибу која доспе у такав вртлог упуте на пређу, која је на згодном месту дочекује. На Доњем Дунаву врло су чести такви вртлози и они су увек употребљени од стране рибара који плаћају знатне суме за право да могу на таквим местима поставити своје справе. Па чак и онде где нема природних врт-

Сл. 8. – Грађња вешњачког вира

лога, или ако их и има, они нису довољно јаки за потребу риболова, рибари томе доскачу, производећи их сами на један особити начин. На местима где је поред саме обале вода врло брза, а међутим није баш велика дубина, побије се косо низводно један ред шипова *A* (сл. 8), на коме се начини јак поплет, који иде на воду штогод се даље може и који се обично изради кад је мала вода. Одмах испод овога побије се други ред шипова *B*, али косо узводно, и на њему се опет начини поплет, који иде такође на воду, али не тако далеко као онај први. Јака матица, која дера поред саме обале више поплета *A*, удари на овај, промени свој правац и по познатоме искуству гради испод такве препоне вртлог и букове, утолико јаче уколико је већа брзина воде и величина препоне. Водена струја враћа се тада поред обале уз воду, наиђе на други поплет *B*, и поред овога дера скоро управо на правац обале. На згодном месту, у заклону поплета *B*, испречи се на тој струји један чамац *C*, на коме је или раширена мало-

час описана справа, или се, кад се ради у мањим размерма, наместо ове употребљује једна нарочита врста рогача, налик на велику кашику, од пређе, у коју вртлог нанесе рибу и коју рибар у згодном тренутку издиже ван воде, а са њоме и рибу коју је већ осетио у пређи.

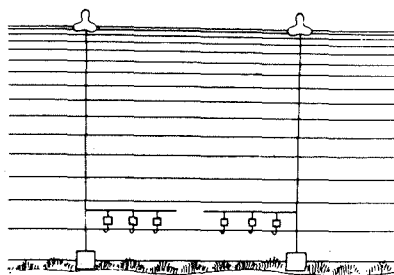
Овакве се омање направе могу видети у великом броју путујући од Доњег Милановца до Сипа. Оне нису сталне: вода веома често мења на појединим местима своју брзину; спрудови се сами од себе дубе, стварају се понори и на њима матице; дубине се засипају и стварају се тишаци; у току времена места на којима је био обилат риболов осиромаше и рибари се премештају на места где су им се променом воденог тока отвориле нове наде на успех, а на која пре тога није нико ни помишљао. Пре регулације Ђердапа био је нпр. чувен и врло богат риболов помоћу малочас описане справе – сета – на Гребену, где је у то време био прави амбис и једна огромна чеврнтија, која се градила од одбијања воде од саме Гребенске стене. На месту где је био тај амбис данас је нанос и ни по чему се не може распознати да је ту пре кратког времена био опасни понор; од чеврнтије, која је некада била право страшило за бродаре, данас нема ни трага, пошто матица више не наилази на препону која би је скретала са правца и тиме производила вртлог. Регулација Ђердапа потпуно је изменила оне прилике које су биле узрок негда тако богатоме риболову на томе месту, и овај је данас потпуно уништен. На другим, пак, местима те се прилике саме од себе мењају, ђудљивошћу речног тока.

Приметимо напоследку још и то да риболови на вртлозима раде само од пролећа до јесени; најјачи су у почетку и при крају тога размака времена, јер се тада крупна риба креће уз воду или низ воду.

МОРУНСКИ СТРУКОВИ

И ове справе представљају једну од одлика доњодунавског рибарства и служе само за лов најкрупније рибе, моруна. Принцип на коме им је основана употреба састоји се у томе да се на местима где се зна да је пролаз ове рибе постави велики број крупних и оштрих удица, од којих ће бар једна закачити рибу која између њих пролази и задржати је до доласка рибара. Риба се, дакле, овом справом хвата не тиме што прогута удицу, на којој би тада морао бити какав момак, већ закачивши се за голу удицу трбухом, репом или којим другим делом тела.

Морунски струк има облик као што показује сл. 9 и састављен је на овај начин. За два камена који леже на дну и довољно су тешки да их брза вода или ухваћена риба не би могла покренути, везана су два јака конопца, који иду до површине воде и ту је сваки од њих везан за једну тикву. Та су два конопца спојена међу собом једним попречним конопцем, дугачким око 16 метара, и на овоме, а на сваки метар расто-

Сл. 9. – Морунски струк

јања, виси о једноме танком, а јаком, један метар дугачком конопчићу, по једна морунска удица. Ове су удице дугачке један педаљ, једнокраке су, имају облик обичних удица и праве се од челика. Врхови су им јако зашиљени и добро заострени, тако да је најмањи додир са рибом довољан да ову закачи. Више сваке удице – а ових је на једноме струку 15–16 – везан је по један пловак, који служи за то да непрестано покреће удицу за коју је везан, играјући непрекидно од удара брзе воде.

Оваква, по конструкцији веома проста, справа у стању је да ухвати и задржи најкрупнију и најјачу рибу. Она се поставља на згодним местима кроз која се зна да пролази морун путујући уз воду и тражећи брзу воду, која би га трењем ослобођавала од пијавица и паразита, што на себи носи. При постављању струка рибари забаце ленгер више места на коме ће га поставити да их брза вода не би снела наниже и разбаце струк тако да поменута два камена буду један од другог удаљени за 15–16 метара, и да попречни конопац, онај о коме висе све удице, стоји попречке преко воде. Висина тога попречног конопца, па дакле и удица, над дном речним, одређује се покушајима у почетку рада; кад се струк пушта први пут у воду одреди се извесна висина која се задржи за неко време, док се не види какав је лов; ако је овај слаб, та се висина поступно мења, док се не наиђе на најпробитачнију, тј. на ону на којој се риба у то време најрадије држи. Ако се располаже већим бројем струкова, који раде на истом месту, удице се код ових понамештају на разним висинама, па се после неколико покушаја изабере за све струкове она висина коју су имале удице на најиздашнијем струку. Најобичнија је висина удица од $1\frac{1}{2}$ –2 метра над дном; то је висина које се морун најрадије држи, путујући уз воду. Рибари који раде са морунским струковима морају о томе непрекидно водити рачуна и увек према тој висини подешавати струкове.

Обично се забације велики број струкова на једноме згодном риболовном месту. Путујући од Сипа наниже низ Дунав, у време кад је рад са овом справом најинтензивнији, види се на појединим местима велики број тикава, које су прекриле површину Дунава, и од којих све по две и две стоје упоредо. Између сваке ове две тикве разапет је морунски струк, а распоред им је такав да удице буду по води понамештане извијугано, да никад удице од два струка не буду управо једна иза друге, већ на цикцак. Такав распоред струкова чини да риба, пролазећи кроз та места, мора да се провлачи кроз густ сплет као игла оштрих удица, а тај сплет заузима повелики простор и по дужини и по ширини.

Путујући уз воду и држећи се висине на којој се налазе поразмештане удице, риба наилази на место прекриљено тим удицама. Не слутећи о опасности, којој се ту излаже, и о судби која је чека, улази у сплет удица, борећи се непрекидно са љутом водом, коју само са великим напорима може савлађивати. За то време удице, понамештане у цикцак, покретане пловцима на које удара брзак, непрестано се повијају час лево, час десно, треперећи за то време, и тиме чине непролазним

известан простор око себе. Па пошто су оне доста ублизу једна другој (1 метар растојања), а при томе још и риба, борећи се са брзаком, непрестано ради перајима и репом, то ће она, још одмах чим наиђе на први слој тих удица, додирнути ма коју од њих. Тај додир са оштром удицом довољан је да рибу ма и најмање закачи и тиме је натера да се отима од удице, а тим отимањем опет закачи још коју удицу поред оне прве. Па баш да је риба и недирнута прошла кроз прве слојеве удица, апсолутно јој је немогућно проћи кроз остале такве слојеве, којих је у великом броју, а да је бар једна удица у пролазу не закачи. Морун се обично закачује иза бочних пераја („испод мишке“ по изразу рибара), или за реп, којим при пливању непрекидно маше лево и десно, и тиме се највише и излаже опасности да буде закачен. Кад га је већ једна удица ма и најмање закачила, и кад он то већ осети, почиње се отимати лево и десно да би се откачио. При томе отимању увек га закачи још по која удица са стране, што га натерује да се још јаче отима и да, кад се осети добро закачен, очајно јурне, са свима удицама, које га дотле већ држе, на једну страну и тиме учини да га још која удица закачи. За неколико тренутака оваквог отимања он је већ закачен од неколико оштрих удица, које се све боље закачују што се он више отима. Удице су, међутим, по самоме своје облику тако удешене да веома лако улазе у месо, али да се због једнога репељка на њима не могу ишчупати док се не откине парче меса или коже. Ако су удице плитко забодене, тако да хватају само кожу, а риба је међутим јака и очајно се отима, она се откачи, понова се закачи, опет се откачи и после читавога низа таквих борби изиђе из места где су удице испреплетане и продужује пут, да се можда на другоме коме оближњем месту поново ухвати. Али у великоме броју случајева морун тако буде спетљан удицама да му је поред свих напора немогућно више отети се, и да, малаксао од напрезања, дочекује долазак рибара који прегледају струкове и уверавају се о томе да ли има ухваћене рибе.

То прегледање бива на овај начин: дошавши на чамцу (ораници) на место где је струк забачен, рибар држећи чамац на висини тикава што држе струк, помоћу једне врсте великих трокраких удица тражи попречни конопца струка о коме висе удице. Нашавши га и закачивши га таквом рачвастом удицом, он га вуче навише, привлачећи га дотле док га не добије у руке. Кад је то учињено, рибар, вукући се рукама по њему, вуче ораницу од једног до другог краја струка. Том приликом, кад наиђе на коју од удица што висе о томе конопцу, а на овој није ухваћена риба, он је или одмах опет спусти у воду ако је довољно оштра или је извуче и боље наоштри, па затим је опет спусти у воду на своје место. Напротив, ако има ухваћене рибе, што се још издаље, чим се узме струк у руке, познаје по трзању конопца, рибар се по овоме полако привлачи оној удици за коју је риба закачена и, дошавши близу ове, гледа да је закачи са што више околних удица које на њу баца. Кад је риба добро закачена, рибар је извлачи до површине воде и онда је

удари једном великом куком, која има облик врло велике удице и која је насађена на јаку дрвену дршку. Кука је тако удешена да се врло лако забада у тело рибе, али да се не може једном забодена лако извући. Закачивши је тако и удицама и куком, рибар привуче рибу до самих каната оранице и веома је вешто и брзо увуче у ову, где је, ако је потребно, ударцима по глави онесвести и онеспособи за отимање, бар док се не дочепа обале. Ако је риба врло крупна и јака, позове се у помоћ још која ораница, па понекад и велики број рибара има муке док рибу савлада.

Морунски струкови главно су риболовно оруђе наших прибрежних становника са доње стране Ђердапа. Они су некад и доносили оно благостање тих крајева, о коме је остала успомена и изазивали ону јаку трговину са крупном рибом, која је некада тако цветала у Текији, Кладову и пограничним нашим селима у околини тих рибарских центара. Ко се, од оних што су имали прилике у то време путовати нашим Доњим Дунавом, не сећа оних огромних моруна, које су рибари масама вукли на колима од места, где су ухваћени до тржишта, и којима се реп вукао по земљи, иако им је глава била везана чак за предњи део кола? Ко се не сећа оне баснословне јевтине цене, по коју се могла добити ова крупна риба и њена икра, за коју се, при свем том, што је била толико јевтина, узимао тако велики новац? Данас је лов моруна сведен на много мању меру, и само је бледа слика онога што је раније био. У томе лову морунски струкови и данас играју главну улогу, тако да је он поглавита справа за хватање моруна; број оних који се преко године ухвате пређама, веома је мали спрам броја оних које ухвате ови струкови. Не захтевајући велике и скупе опреме, не стајући ни сами скупо и лаки за израду и маневрисање у риболову, морунски струкови су и том својом страном омиљена риболовна справа за наше становнике испод Ђердапа, који сваке године жудно очекују време, кад се почиње радити овом справом.

Простор дуж нашега дела Дунава, на коме данас раде морунски струкови, јесте искључиво онај између Текије и Радујевца. Пре их је било и више Текије, па чак и у Горњем Дунаву. Стари рибари памте да су их наши и турски аласи приметили чак и у нашим горњим водама, на пример одмах испод Београда, уз аду Крњачу, на Тоспаши, код Винче, Ритопека итд. Пуцњава из пиштоља и пушака, приликом прегледања струкова, оглашавала је да је ухваћен крупан морун и скупљала свет на тржиште, где се риба имала продавати. Данас је од свега тога остала само успомена и рад овом рибарском справом ограничен је, као што је казано, на извесна zgodna места између Текије и Радујевца. Таква места почињу одмах код Радујевца и има их и на нашој и на румунској страни (нпр. Груја, преко од Радујевца); затим код Прахова и Михаиловца, а нарочито код Љубичевца (раније Бурдеља). Ово је последње место било одвајкада чувено са богата риболова; оно и у данашње време даје најкрупније моруна, а његови се становници рачунају као највештији и

најизвежбанији у раду са морунским струковима. Затим, идући уз воду, долазе чувена места са наше стране: Велеснице, Вајуге, Корбова, Брлога, Рткова, Велике и Мале Врбице, а са румунске стране код Шимијана и Турне. У Костолу се струкови забацују самом средином Дунава, баш онуда куда лађе пролазе, тако да ове покаткад ударе на саме тикве и изразбијају их.

Више је пута истицано питање о штети коју морунски струкови чине рибарству, рањаве крупну рибу, која у своме путовању мора да прође баш кроз места где су они у густим слојевима и по извесном нарочитом плану понамештани, тако да је немогућно да се риба кроз тај сплет удица провуче, а да се бар за једну удицу не закачи. Кад би се сва та закачена риба и похватала, питање о штети не би требало ни истицати, јер би се од све те рибе имало користи и циљ би оправдавао средство. Али, отимајући се, риба се у великоме броју случајева откачи и рањена продужује пут да се можда на каквоме блискоме месту опет закачи, а можда и да се никако више и не ухвати. То је и узрок познатоме факту да готово сваки морун ухваћен више Ђердапа носи ожилке рана од удица, и то понајчешће на боковима, испод бочних пераја и на репу. Закупци риболова на Госпођином виру и Калники, на које наилази ова риба пошто је прошла кроз замке што је у облику морунских струкова чекају испод Ђердапа, уверавају да је веома редак случај да ухвате необрањеног моруна.

Риболов помоћу оваких справа на сваки је начин сам по себи нерационалан, и кад би се водило рачуна искључиво о рационалности, изгледало би да би га бар ваљало, на првоме месту, забранити. Зашто рањавити рибу, ако нисмо сигурни да је тиме и ухватимо? Али, разлози за допуштање таквога риболова много су јачи од оних који су против њега и које смо малочас поменули. Та крупна риба, што се хвата морунским струковима, долази нам са ушћа дунавског и Црног мора, где је има у изобиљу. Она не продужује пут даље уз Дунав, већ се у извесно доба године сва враћа ка мору. То није риба која се задржава стално и расплођава у нашим водама, те тиме доприноси богатству ових, и штетни је, значило би доприносити нешто мало богатству Доњег Дунава и Црнога мора, па и то у веома незнатној мери, пошто је количина те крупне рибе, која допире до наших вода, сасвим незнатна према оној што остаје у непрегледним лаповима око ушћа Дунава и у самоме мору. Нама се ваља користити на који било начин оним малим делом ове рибе што до нас долази, утолико пре што се врстом риболова, о којој је овде реч, ниуколико не шкоди осталој риби што стално живи у нашим водама: морунске удице хватају само моруна или га ране, не ухвативши га добро, а за остале врсте риба оне су потпуно безопасне. Осим тога, риболови те врсте су једини извор прихода за наше крајеве, у којима се они врше; од њега читава села искључиво живе и подмирују и своје и државне потребе. Забранити га, значило би онемогућити код нас хватање моруна, који се пређама несразмерно мање хвата но струковима,

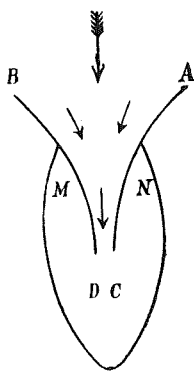
и за чији се лов онда ниуколико не би могли користити оним згодним риболовним приликама којима се одликују наша риболовна места на Доњем Дунаву.

То су разлози са којих код нас не би никако требало забрањивати риболов морунским струковима, поред све његове нерационалности.

ВЕЛИКЕ ВРШКЕ

Риболов помоћу великих вршака доскора је са успехом употребљаван на нашем Доњем Дунаву за лов крупне рибе: јесетра, сима, сома итд. Њему је учинила крај регулација Ђердапа, уништивши згодне прилике на местима на којима се он употребљавао. И данас се код Сипа, на ушћу канала, могу видети трагови овога риболова: велике вршке, већ потрулиле, стоје поређане по обали као знаци некадашње јачине риболова на томе, у то време тако богатоме риболовном месту.

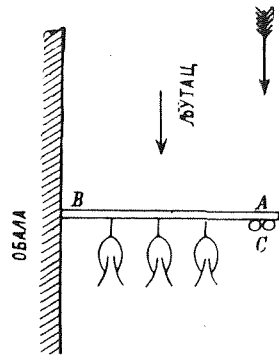
Вршке имају облик купе, са јако раширеним и левкастим задњим крајем *AB* (сл. 10). Стране су велике од прошћа, проређене су и местимице оплетене прућем, да би се прошће јаче једно са другим држало. Уски део *MN* левкастог отвора начињен је од зашиљеног коља, са шиљцима окренутим унутра; тај је део удешен тако да попушта потиску споља и отвор се њиме шири, а, напротив, стешњава се кад нема никаквог отиска. Из тога отвора улази се у једну пространу комору без излаза *CD*, која се завршује купиним врхом. Справа је, као што се види, врло проста и разликује се од обичних вршака, што се свуда по нашим рекама и речицама употребљују за хватање ситне рибе, само својом величином (која достиже неколико метара) и јачином.

Сл. 10. – Вршка у облику „купе“

Вршке су се постављале на извесним, не баш дубоким, местима поред саме обале, али где је вода била необично брза (љутац), а где је био пролаз крупне рибе, и то на овај начин. Један се крај *B* (сл. 11) дугачке греде *AB*, положене попречке по дну реке, углави до саме обале, а други се крај *A*, помоћу колаца *C*, побиијених у само дно реке, задржава да га брза вода не би снела и да би остао у томе попречном положају. За греду је, са њене низводне стране, везано неколико вршака, са врховима окренутим уз воду, а широким, левкастим крајевима низ воду. Иза сваке од тих вршака прави се лиман (затишје), пошто вршка својом ширином задржава брзу воду што у њу удара; напротив, с једне и друге стране вршке врло је јака вода. Риба, путујући поред обале брзом водом, наиђе на лиман иза које вршке, и њиме се упути управо на левкасти отвор *AB*, уђе у њега, наиђе на узан отвор *MN* левка и покуша да се кроз њега провуче. Тиме се стране тога отвора размакну, риба прође

и у један пут се нађе са свих страна у затвореној комори CD , из које би могла изићи једино онда кад би опет погодила сам узани отвор MN , и кад би јој овај, баш и ако на њега наиђе, допустио излазак. Међутим, као што је казано, тај се отвор завршује заостреним прошћем, окренутим унутра, које, сужавајући отвор и бодући рибу кад год би покушала да на њега наиђе, враћа је опет у комору. Уосталом, врло је мала вероватноћа да риба и наиђе на овај отвор баш главом унапред, како би једино и могла проћи. Брза вода, која удара у вршку, и збуњеност у којој се налази риба одједном затворена, чине да јој је немогућно погодити једини поменути начин на који би из клопке могла изаћи. Она ту очекује рибаре, који од времена на време долазе да прегледају вршке и који је тако уловљену ваде из вршак и одмах везују.

Сл. 11. – Вршке у низу

Овај је риболов до регулације Ђердапа био издашан и није била реткост да се у једној вршки затекну по 2–3 јесетра или сима. Он је нарочито био развијен на zgodним местима код Сипа, баш на простору на коме је данашњи Дунавски канал. После регулације тражена су друга места на којима би се он могао вршити и на неколико места чињени су покушаји, али без успеха. Можда ће се доцније, кад се променом обале, дна и тока воде Дунав буде сам од себе нешто изменио, опет наћи zgodних места, на којима ће се моћи обновити ова врста риболова.

*

Из овога летимичног прегледа разноликих начина риболова на нашем Доњем Дунаву може се увидети оно што је писац хтео истаћи, а то је: колико се тај риболов разликује од онога што се врши у осталим деловима нашега Дунава и Саве, и то како својом техничком страном, тако и економским значајем за наше прибрежно становништво, које је у тим крајевима одвајкада самом природом ствари било упућивано на риболов, проводећи век у њему и усавршавајући га непрекидно.

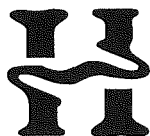
Овај је риболов, као што је више пута помињано у току ових чланака, претрпео јак удар од регулације Ђердапа. Ова је онемогућила извесне врсте риболова, који су раније вршени са великим успехом, и покварила баш најбоља риболовна места, на којима је раније био пролаз рибе, где се ова могла zgodно дочекивати и ловити. Међутим, риболов је и данас јако развијен у тим крајевима и врши се непрекидно на овде описане начине. Он је готово искључиво занимање тамошњих наших становника и предмет доста јаке трговине, која је за данас у рукама наших рибара и рибарских трговаца.

Стога је писац, као ловац, сматрао за вредно да упозна шири круг наших ловаца са појединостима тога риболова, које су за њих од интереса и са ловачког и са техничког гледишта.

(Београд, 1900. г.)

ВРСТЕ РИБА И ТЕХНИКА РИБОЛОВА У ОХРИДСКОМ ЈЕЗЕРУ

ВРСТЕ ЈЕЗЕРСКИХ РИБА

адалеко чувене и одвајкада чувене рибе Охридског језера мештани разликују на *чисте* и *дивје* рибе. Чисте су оне које немају крљушти, а дивје оне са крљуштима.

Чисте рибе, изузимајући *јеѓуљу* и *белвицу*, припадају врсти Salmonidae (пастрмке и младице) и Охриђани их разликују на више варијетета, према облику, времену и месту где се хватају. Такви су варијетети: *лејница*, *зимна*, *кресница*, *корен*, *ѓушавка* или *белоусија*, *каћељска*, *адуница*, *крајојник*.

Најукуснија и најскупља од ових риба јесте *лејница* која се хвата у величини од 50 грама до 5 ока, а најчешће од 200–300 грама (кад је ситна зове се стрв). Највише пада код села: *Пешијани*, *Горица*, *Маклина*, *Лин* и *Пискујайи*. Хвата се у лето и тада нема икре. Са икром се хвата зими и тада се зове *зимна*. Ухваћена у априлу и мају зове се *мајојца*. Кад зађе у Дрим код Струге и тамо се ухвати, назива се *кресница*; ту се хвата најчешће у величини од 300 грама до 2 оке.

Ђушавком се називао један њен варијетет који има малу главу и који је нешто шири испод прсију и трбуха. *Каћељска* је најгора врста пастрмке, а име јој долази од села Каћеља код кога се нарочито хвата; глава јој је врло широка а риба је врло неукусна. *Коран* је мужјак пастрмке са црним и црвеним пегама у облику звездица и хвата се у величини од 50 грама до 4 оке. *Крајојник* је највећа од језерских *Салмониди* и хвата се од 12 ока тежине.

Белвица припада врсти Coregonus и биће да је то један од варијетета lavaret, fêra или gravenche, који се налази у швајцарским језерима. Веома је распрострањена у Охридском језеру, а хвата се понајвише лети, и то у величини од 10–200 грама, а најчешће од 30–40 грама. То је, са летницом, најфинија риба овога језера.

Јегуља (јагула) се највише лови у јесен, кад дувају јужни ветрови, а ређе, у незнатним количинама, лети. Лови се у величини од 50 грама до 3 оке, а највише 200–400 грама, и то највише код Струге у Дриму, у који она сама улази кад дува јужни ветар. Лови се и удицама у самом језеру, али у малој количини.

Дивје су рибе у Охридском језеру: **крај**, **клен**, **скобаљ**, **скобуси**, **мрена**, **јиса**, **црвенијерка**, **јлашица**, **јрунец**, **моранец** и **шљунец**.

Крај (наш шаран) је највећа риба језерска и достиже тежину до 15 ока. – **Скобаљ** је наш шљивар и хвата се у величини од 1–60 грама. – **Скобуси** личи на клена, само му је доња усна нешто краћа. Кад се распара, унутра је црн као обојен мастилом. Хвата се у величини од 100–300 грама. – **Мрена** је величине до 100 грама; ситна до 5 грама зове се **мренец**. – **Клен** се хвата од 20 грама до 1½ оке. – **Црвенијерке** су од 1–5 грама. – **Плајшица** (језерска сардина) је ситна риба (по 100–200 комада у једну оку), врло укусна и која се хвата у великим количинама. Соли се и суши и продаје као врло јевтина храна. – **Јрунец** је ситна риба која личи на клена, али не расте већа од 50 грама. Један је његов варијетет **моранец**, који је нешто црњи и шаренији, а има и мало шиљатија уста. Сличан је и **шљунец**, која је једна од најситнијих и најјевтинијих риба у овоме језеру. Све те ситне рибе пливају по крајевима, уз обалу језера, нарочито крај стења и камењара.

НАЧИН РИБОЛОВА У ЈЕЗЕРУ И НА ИЗЛАСКУ ДРИМА

Сама техника риболова, доста разноврсна и према незнатним средствима којима се располаже и уложеном у њега капиталу доста рационална, показује разумевање посла и довитљивост мештана да се са што мање средстава и са оним до чега се лако може доћи на самоме лицу места, постигне у риболову што бољи резултат. Риболов се у језеру врши помоћу справа које су:

- разноврсне, веће или мање мреже од канапа, конца или свиле;
- струкови са удицама;
- сталне направе од прућа, трске или жице у које риба залази и не може из њих више изаћи.

1. **Лейни**, **немачки** или **јешћански влак**, врста алова, састављен од мреже, ужета, камења и плуте, у облику велике кесе дугачке 15–20 метара а широке 12–15 метара и два крила од мреже, од којих је свако дугачко 30–40 метара, широко 8–10 метара. Ради се на 2–3 чамца и са 8–10 људи. Пређа се вуче са обале, али се не излази на аву, већ на чамце, далеко од обале. Њоме се хвата: летница, зимна, белвица и клен, а врло ретко јегуља и крап. Пређа носи назив од села Пештана, где се највише њоме лови и где су за њу најподеснија места. Данас на целом језеру раде 20 таквих пређа са 150–200 људи, и то: у Горици и Пештанима по 4 влака, у Маклини, Трпејици и Паградецу по 2, а у Удуништу,

Пискупату, Лину, Радожђи, Калишту и Мегдану по 1 такав влак. У Пештанима, Трпејици и Пискупату ова пређа ради и лети и зими; у осталим местима само од половине фебруара до месеца новембра. Пређа стаје 10–15 турских лира.

2. *Меџдански влак*, врста алова, дугачак 200–250 метара, дубок 6–8 метара, са кесом од 15–20 метара дужине а 8–10 метара ширине. Ради се са 10–12 људи и са 1–2 чамца, и то у свако доба године; вуче се са обале и извлачи се на аву. Стаје 15–20 турских лира. Њиме се хвата: летница, зимна, дивја риба (клен, мрена, крап) и каткад јегуља. У Струги хвата већином зимну.

Данас на језеру раде 17 таквих влакова, и то у Струги 8, а у Охриду, Маклини, Пештанима, Трпејици, Лубаништу, Луну, Радожди и Калишту по 1 влак.

3. *Грунчар*, алов дугачак до 200 метара, дубок 6–8 метара, са кесом као код мегданског влака, али са много ситнијим окцима. Ради се са 10–12 људи и 1–2 чамца, и то у свако доба године, а вуче се са обале и извлачи на аву. Стаје 20–25 турских лира. Хвата грунце, моранце, мрене, кленове, скобусте, краптове и по неку јегуљу. Данас на језеру раде 7 таквих влакова, и то у Охриду, Трпејици, Лубаништу, Поградецу, Лину, Радожди и Калишту по 1 влак.

4. *Влачка*, алов дугачак до 100 метара, дубок 4–5 метара, са кесом два пута мањом но код мегданског влака и од врло густе пређе (окца мања од дебљине малог прста). Ради се са 6 људи и 1 чамцем, и то ноћу; вуче се са обале и извлачи на аву. Хвата само белицу и по неког клена и скобуста. Стаје 5–6 турских лира. Данас на језеру раде 20 влачки, и то: у Пештанима 3, у Трпејици, Поградецу, Пискупату, Лину и Мегдану по 2, а у Горици, Маклини, Лубаништу, Удуништу, Каћељу, Радожди и Костену по 1 влачка. У свима тим местима влачка ради само зими, а у Мегдану и Лубаништу још у пролеће и јесен.

5. *Плаћичарник* или *слејо влаче*, врста алова 40–50 м дужине, дубине 6–8 м, са два крила и кесом, начињен од најчешће мреже, тако да ни најситнија рибица не може да прође кроз окца. Са њиме се ради само зими са 10–15 људи и 1–2 чамца, и то увек поред саме обале на коју се и извлачи. Њиме се хватају нарочито плашице, грунци и друге ситне рибе које се не удаљују далеко од обале језера. Стаје до 30 турских лира и скупа је због тога што јој је пређа веома честа.

6. *Кључ*, врста кратког клинастог алова, дугачког 25–30 м, дубоког на једном крају 2–3 м, а на другом 7–8 м, са једном кесом која се налази на ширем крају пређе. Њиме се ради све на самом чамцу, без икакве везе са обалом, и за тај се посао употребљује 1 чамац са 5 људи, који пређу растурају са чамца и у овај одмах извлаче. Њиме се ради само зими, у децембру и јануару, кад се бије (икра) зимна риба која се само и лови овом пређом; ради се већином поред каменитих обала, а никад поред песковитих. Кључ стаје до 2 турске лире. Данас на језеру

има 21 оваквих справа, и то: у Пештанима 8, у Прпејци 5, у Поградецу 2, а у Охриду, Горици, Пискупату, Лину, Радожди и Калишту по 1 кључ.

7. *Гаџа*, пређа истога облика као и кључ, само се не извлачи у чамац већ на обалу. Ради се са 5 људи и једним чамцем. Стаје 2 лире. Њоме се лови највише зими, кад се чиста риба бије, а ређе у пролеће и у јесен. Лети не ради никад.

8. *Сачма* и *серџма*, округле омање мреже, познате и код нас под тим именом, које се бацају са обале или чамца и склапају у води. Има их свуда по језеру, и њиме се хвата клен, грунец, шлунец и друга ситна риба поред саме обале.

9. *Мрејци* и *мрежи*, врсте наших метлица од врло танког конца или од свиле, у које се риба, хтевши да прође кроз мрежу, заплете и ту остане. Мрејци су дугачки до 120 м, а дубоки до 0,70 м; мрејци су дебљи и краћи. Мрејци се праве од чешће пређе и не хватају крупнију рибу као мрежа. Обе се справе разбацују увече на плићим местима тако да стоје као плот, на који риба наилази и у који се заплете, и сутрадан се изјутра скупљају са ухваћеном рибом. Њима се хвата зимна и белвица, а ретко дивја риба. Ове су справе веома распрострањене на Охридском језеру, јер не стају много, а њима се лако рукује: мрејца има преко 500 а мрежа има 1 000 комада; тако, мрејца сам нашао: у Охриду 50 комада, у Горици 25, у Маклини 30, у Пештенима 60, у Трпејци 26, у Подградецу 80, у Удуништу 32, у Каћељу 20, у Пискупати 30, у Лину 64, у Радожди 32, у Костену 16, у Калишту 20, у Струги 20 и у Мегдану 36 комада. Мрежа сам нашао: у Охриду 25, у Горици 12, у Маклини 15, у Пештанима 200, у Трпејци 110, у Подградецу 40, у Удуништу 16, у Каћелији 10, у Пискупату 50, у Радожди 20, у Костену 8, у Калишту 100, у Струги 240 и у Мегдану 60 комада.

10. *Ћејче*, кеса од пређе, зашивена за гвоздени обруч, која се помоћу конопаца или дрвене држаље спушта на дно воде, где мало постоји, па се затим нагло диже са ухваћеном ситном рибом.

Пређе се уопште плету од конца са 2–3 жице или свиле. Плету их већином жене у Охриду и продају их нешто скупље но код нас. Ужарија се добавља већином из Врање. Пловци на мрежама (*џлуџа* или *манџари*) праве се од борове и чамове коре, или од праве плуте. Наместо оловица, какве се употребљавају на нашим пређама, на језерским се пређама употребљује ситно камење везано за доњи крај пређе. Штапи, који се налазе на крајевима наших олова, никад се не употребљују на језерским пређама, већ су једечи (фортоми) везани непосредно за саме крајеве пређе.

Удице (у Охриду јадице) су обични струкови са по неколико стотина удица са мамцем, за који се обично узима ситна риба плашица. Употребљује се за хватање јегуље, а ређе за дивју рибу. На језеру има свега 6 чамаца са по 4–5 људи који раде удицама; на једнога човека дође по 100–200 удица. Удице раде у пролеће и у јесен; зими и лети се не употребљују.

Од сталних направа у које риба сама улази и у њима остаје, постоје ове:

1. *Коци* или *долјани*, справе од прућа, једна врста гарда, у којима се лови по рекама што излазе из језера. Плотом од леса, начињених од дебелог прућа, прегради се река потпуно, тако да плот пропушта воду, али не и рибу која на њега наиђе. Плот висок 1 м тако је извијуган да је риба, пипајући поред њега да би наишла на отвор којим би даље прошла, упућена да улази у потпуно ограђена одељења у којима остаје не могући се више враћати путем којим је дошла. Риба се одатле вади ћебчетом и меће у нарочите кошеве или амбаре, одакле се после продаје или соли. То је поглавито начин на који се лови језерска јегуља, која у јесен, кад дуне јужни ветар, масама излази из језера у Дрим код Струге и вата се у долјане који ту постоје на неколико места. Дешава се да се тако ухвати по неколико хиљада ока за 24 сата. Долјана има данас код Студеништа, код Високе Махале и код Струге; ови су последњи од највеће важности. На њима се из дана у дан хвата понешто, и то свакојаке рибе, али прави је лов у њима: 1. за пастрмке и младице (креснице и зимне) у новембру и децембру, кад је нарочито интензиван рад на њима; 2. за јегуље у јесен и пролеће кад дуне јужни ветар а за то је време облачно и без месечине.

Омањи коци, којима се не опреграђује пут риби, већ се ова сама упућује у омање просторе из којих више не може изаћи, налазе се на више места и на самом језеру у трскарима поред обале, као нпр. код Струге близу изласка Дрима, у Треју код Охридске кланице итд.

2. *Врше*, врсте наших *вршка*, у облику коша исплетеног од танког храстовог прућа, које се преконоћ остављају на дну воде и у које риба лако може ући, али не може више из њих изаћи. Такве се врше остављају и у самим долјанима и коцима, у одељења у којима се риба скупља, или поред плотова који је упућују у та одељења, тако да ту скупљена риба улази у врше и одатле се изјутра вади. У последње се време такве врше праве и од гвоздених обруча и металне мреже.

Напоследку, један од продуктивних, иако веома штетних начина риболова у Охридском језеру јесте риболов помоћу *остива* (ости): то је врста виљушке са 6–7 веома оштрих кракова у облику удице, који набадају рибу и са којих се набодена риба не може сама откачити. Оствама се лови много, и то разноврсне рибе, у Дриму између Струге и села Враништа. Тако се исто помоћу њих, а у самој језеру, у трскарима поред обале, лови крап, који у априлу и мају у читавим јатима прилази обали и завлачи се у трскаре да се бије (да икра *н'рши*). Трскар се тада опколи пређама (внацима) и крапови се похватају гађајући их и набадајући оствама. Такав се лов зове *зелек*, и он, кад му је време, доноси по коју хиљаду ока дневно.

То су једини начини риболова који се данас употребљују на Охридском језеру. Они су зато добро прилагођени месним риболовним приликама, тако да се њима, помоћу релативно незнатних средстава који-

ма располажу рибари, а и сами закупци риболова, прибрежни риболов доста добро експлоатише. Али они су после недовољни за рационалну експлоатацију језера, при којој се не може чекати да риба приђе крају да се ту лови, већ је треба тражити по самим језерским дубинама. О таквоме начину експлоатације језерског риболова биће речи на другоме месту.

(Београд, 1913. г.)

РИБОЛОВИ У ТИМОЧКОЈ КРАЈИНИ

Нод нашим Доњим Дунавом подразумева се део Дунава између уласка у дунавске кланце, ниже Голупца, одакле већ почиње оно што карактерише ту област: брзаци, вртлози, високо подводно стење, напрасне варијације речнога дна, лов крупне рибе у већим размерама, па до наше доње границе у Радујевцу.

Риболови у овој области, својом техничком страном, размером у којој се врше, врстама рибе која се хвата, изобиљем крупне рибе и својим економским значајем за прибрежно становништво, знатно се разликују од риболова у осталим областима наших великих граничних река Саве и Дунава. Стеновите, неплодне обале, отцепљеност од унутрашњости Србије непроходним планинама, врлетима и оскудицом путова, а са друге стране необично риболовно богатство Дунава, који је за сиромашно прибрежно становништво увек био једино прибежиште и спас, чинило је да су становници ових крајева одвајкада били упућени на риболов, одавали му се, проводили у њему свој век, непрекидно га усавршавали предавајући своје искуство генерацијама што су за њима долазиле и на тај начин довели риболов до савршенства.

У исто време, необичне хидрографске прилике, ђудљивост облика речнога дна, вртлога, струја, падова и правца воде, нарочите навике и начин живота рибе која се лови, чинили су да се риболов у овим крајевима морао самостално развијати и да се он и по својој техничкој страни увек морао разликовати од онога у осталим областима Дунава, у којима су сасвим друге риболовне прилике. Велике пређе, којима се врши риболов на велико у Сави и Дунаву изнад ове области, неупотребљиве су на већини риболовних места на Доњем Дунаву. Рупе, бездани, стење, неравности дна, снажни вртлози и необична брзина воде баш на оним местима, која су рибом најбогатија, захтевају нарочита риболовна средства и досетке, које на другим местима не би дале никаквих

резултата, а међутим на Доњем Дунаву оне једино и чине могућним риболове у онаквим размерама у каквим се они тамо врше.

Тешко да је игде риболов у толикој мери заснован на тачном познавању живота и навика риба, подводних места у којима она пребива, или кроз која путује, на коришћењу облика дна, струја, вртлога и свођења вештачких средстава на најпотребнији минимум, као што је то случај у доњодунавским риболовима. И у осталим риболовним водама рибари, који свој посао врше у иоле већим размерама, морају познавати подводна места на којима раде, али се то познавање своди на приближне податке о дубинама и закачкама под водом (кладе, камење, потопљене лађе, чамци, скеле, воденице итд.), за које би пређе запеле и каткад се упропастиле. Такви су исти подаци потребни за риболов на Доњем Дунаву, али са том разликом што они овде морају бити многобројнији и много разноврснији, што варирају готово са сваком кораком, што су те варијације веома нагле, напрасне, тако да се од песковитог дна од 5–6 м дубине одједном силази у каменити понор од 20–30 м дубине; да се из дубине дижу стене које допиру до саме површине воде; да се од брзине воде од неколико сантиметара у секунду нагло прелази на брзину од неколико метара; да се од мирне воде улази у огромне и снажне вртлоге, који су одвајкада били страшило и несавладљиве препреке за пловидбу; да се правац струје непрестано ломи, каткад и под правим углом, одбијајући масу воде час од једне, час од друге обале итд. И те прилике рибару је потребно познавати стопу по стопу; од тога му зависи не само могућност кретања на води и маневрисање са риболовним справама, већ и сам успех лова, јер се са сваком променом прилика у води мења и кретање рибе. Стога на Доњем Дунаву није ретка ствар, иначе немогућна у другим водама, да од више рибара, који терају пређу једним истим путем, један за другим, неки не ухвате ни комада рибе, док други, који боље познају место, згрну на њему обилат лов.

Осим тога, поставивши своје справе на згодним местима, користећи се воденим струјама, буковима, вртлозима итд. рибар је у овим водама у стању ништавним средствима постићи резултате, који по незнатности простора што га заузимају, и необичне простоте њихове изгледају непојмљиви, ако се не води рачуна о томе да се рибар, у ствари, више користио оним што му сама природа пружа и да се улога његових справа своди на незнатну меру, а то је да рибу, већ упућену природним препрекама на справу, у згодном тренутку задржи и ухвати.

И то је општа карактерна црта великих риболова на Доњем Дунаву: коришћење природним воденим приликама–вртлозима, брзацима, разноликим препрекама итд. – које упућују рибу на места где је постављена справа што хвата рибу и велика оштроумност којом су ове справе прилагођене своје циљу. Риболовне справе за велике риболове овде се одликују не својом величином, као што је случај код великих риболова у другим водама, већ необичном целисходношћу, али зато и траже веома велико рибарско искуство, извежбаност у маневрисању, тачно

познавање места на коме се ради и навика појединих врста риба. У томе и лежи узрок што за сваку врсту справа постоје нарочите специјалисте који искључиво њима рукују, без чије се помоћи не може вршити успешно риболов таквим справама и који се због тога узимају у службу у местима знатно удаљеним од онога где они стално живе. Вредно је поменути да, мада је риболов подједнако развијен и са наше и са угарске, односно румунске стране, овакве специјалисте одувек су биле искључиво наши прибрежни становници и да је, може се слободно тврдити, целокупни риболов на делу Дунава, о коме је овде реч, углавном у нашим рукама. И ови риболови не само да подмирују потребе нашега прибрежног становништва, већ и знатне количине рибе и ајвара извозе на страну.

Врсте риба, које се лове у Доњем Дунаву, многобројније су од оних у Сави и Дунаву више Ђердапа. Све врсте што се лове у овим водама (изузевши једну до две врсте дринских риба, које каткад залутају у Саву), лове се и у Доњем Дунаву. Али, поред ових, ту је нарочито развијен лов извесних крупних врста риба, које су или реткост за наше овдашње воде, или их у њима никако и нема, и које се могу сматрати као специјалитети Доњег Дунава. То су врсте риба које дају црн ајвар, а припадају роду *Acipenser*. Ту спадају, поред кечиге, која није реткост и за остали део Саве и Дунава, још: морун (*Acipenser huso*), јесетар (*Acipenser schupa*) сим (*Acipenser glaber*), паструга (*Acipenser stellatus*).

Најзнатнији је по величини и својој трговачкој вредности гороста-сни морун, који у мору достиже дужину од 4–5 метара и тежину од 1 000 килограма. У нашим се водама хватао раније од 400 до 500 кг, данас се веома ретко хвата већи од 120–160 кг. У марту 1929. ухваћен је код Корбова ајварит морун од 206 кг и продат за 17 500 динара. У новембру 1931. рибари из околине Кладова ухватили су моруна од 140 кг.

Морун живи у Црном и Каспијском мору и одатле долази у реке што утичу у ова мора. До наших вода допире само крупнији морун, тако да је реткост видети га мањег од 40 кг. Ајварит морун у нашим водама увек је тежи од 90 кг. Количина ајвара варира, али не правилно, са величином рибе: има их нпр. од 130–140 кг, са 20 кг ајвара, а има их исто толиких са 10 кг ајвара. Неки носе ајвар са десне, неки са леве стране, и према томе их рибари разликују на „деснице“ и „левице“. Ајварит се морун познаје по томе што је трбушаст, што му је набубрио пупак и што се наиђе на ајвар кад се завуче прст у отвор материце који се налази на трбушној страни. Ако је без ајвара, назива се „шипар“ или „јаловац“ и цена му је онда знатно нижа од оне за ајваритог моруна.

Морун се бије (икра) по оним непрегледним ритовима (лаповима) што се простиру по околини дунавског ушћа, на додиру слатке и морске воде. Плођење бива као и код осталих риба: мужјак избацује млечац, женка икру и ово се двоје у топлој и мирној ритској води смеша и оплоди. Мали морунчићи или остају неко време у риту, или одлазе у море,

или зађу у који од рукаваца дунавских, одакле их текућа вода сама опет снесе у море, пошто немају снаге да даду отпора брзој текућој води.

Бавећи се у лаповима, крупан морун напуни се једном нарочитом врстом пијавица, које се хватају или око шкрга, или око шкржних отвора или, најзад, испод бочних перја („испод мишке“, по изразима рибара). Ове га пијавице, које му јако досађују, па било да се већ избио, било да му икра није још потпуно сазрела, натерују да из рита иде у текућу воду, где га брза вода и трење о чврсте предмете пере и ослобађа тих досадних гостију.

Дошавши у наше воде, морун продире кроз брзаке и стење, држећи се увек дубина и матице, сврћући у дубоке лимане ради одмора од борбе са воденим струјама, да би затим опет продужио пут матицом. Преко лета остаје у нашим водама, боравећи по највећим дубинама, рупама, иза стена и у подводним кланцима, где је тада неприступан. Тек од августа излази из својих заклона и тада се покаткад може видети како се пребацује насред воде, перући се. Тада се и почиње поново хватати на пређе, а пред јесен враћа се низ воду у море, када му лов опет постаје интензивнији. Каткад се улови и на каквом муљевитом плићаку.

Лов моруна бива у пролеће, кад он путује уз воду ради чишћења од пијавица, и пред јесен, кад излази из заклона и путује низ воду у море. Справе које се за тај циљ употребљавају јесу: нарочите пређе и велике морунске удице. У даљем излагању биће описане ове справе, њихова конструкција, улога и маневрисање њима. Овде ћемо изнети само главита риболовна места на нашем Доњем Дунаву, на којима се морун лови интензивније и где се у доба лова налази читава војска рибара, специјалиста за та места и за справе које су за ова места најпогодније.

Већ одмах код Радујевца разапињу се морунски струкови, и то и на нашој и на румунској страни (Груја, преко од Радујевца), затим код Прахова и Михаиловца. Чувено је риболовно место Љубичевац (пређе Бурдељ), на коме се последњих година хватају најкрупнији моруни и где су рибари нарочито извежбани за морунске струкове.

У Грабовици на нашој страни било би добро риболовно место, али се становници ту више не занимају тим риболовом. Затим, добра су места: Велесница, Вајуга, Корбово, Брлог, Ртково, Велика и Мала Врбица, и са румунске стране Шимијан и Турна. У Костолу се хвата морун само средином Дунава, баш онуда куда лађе пролазе, тако да ове покаткад ударе на саме тикве од струкова и изразбијају их.

Одатле, уз воду, добра су риболовна места: Цеврин, Сип, Стење, два места код Оградене, преко од Трајанове табле, и у Казанима, 2–3 места на румунској страни; затим Калничка стена (Калника), и некадашњи важан у риболовном погледу Госпођин вир (Госпођин), испод Добре.

После моруна најважнија је врста рибе, за овај крај, са економског гледишта, *јесешар* (јесетра), по облику доста сличан моруноу. Њега има, доста ретко, и у нашим водама у свако доба, и то не само крупних (као

што је случај са моруном), већ и ситних, што је доказ да се он одиста плоди и код нас. Хвата се лапташима, балачким пређама, на гарде, на струкове и великим черенцима, који раде на нарочитим местима, где су јаки вртлози и матице. *Сим* (симче) доста је распрострањена риба у Дунаву и достиже, па и престоже, величину јесетра. Плоди се и у нашим водама; хвата се и ситан и крупан, и то истим справама као јесетар.

Напоследку, *џасџура* се одликује пљоснатом главом и дугачким пачјим кљуном; на леђима има црне и беле пеге, и то црне су веће од белих. Није велика реткост на Доњем Дунаву, и хвата се најчешће у тежини од 4–15 кг. Цена јој је нижа од цене моруна и јесетра. Веома је мирна риба, лако се хвата и ухваћена ретко се кад отима и брани.

Осим ових врста риба, које дају црн ајвар и које се могу сматрати као специјалитети Доњег Дунава, у овим је водама веома распрострањена *кечиџа*, која у Доњем Дунаву достиже своју највећу величину, и чији је лов ту веома развијен, тако да је покатакд јефтинија од друге рибе много нижег квалитета. На гласу су, због свога ванреднога укуса, милановачке кечиге, које се хватају спрам Милановца, поглавито на простору између Јуца и Гребена, а и нешто изнад њега. Милановачки рибари тврде да им укус долази од непрестане борбе са брзацима и препонама, којих је у изобиљу у њиховим водама. И одиста, ове су кечиге необично живе и снажне; кљун им се црвени од продирања кроз брзаке и кроз стење, а шупљине на глави увек су им пуне песка о који се тару провлачећи се кроз таква места.

У овој области Дунава изобилан је и крупан *сом* који овде достиже тежину од 120–140 кг. Остале врсте риба не разликују се ни по величини, ни по квалитету, ни по распрострањености од оних које се налазе у осталим нашим водама.

У Тимочкој области Дунава лови се и једна специјална врста рибе, која долази из Црнога мора пловећи уз Дунав, а које нема на осталом делу Дунава, нити ма у којој другој нашој риболовној реци. То је риба коју наши тамошњи рибари називају „гиборт“, покатакд „скуприја“, облика и величине наше јазаве (јаз, братфиш), а хвата се у рано пролеће, у великим количинама, на простору ниже Казана. Одатле узводно постаје много ређа, мада се покатакд и нешто доцније, крајем пролећа, по који примерак ухвати чак у смедеревском или београдском делу Дунава. Хватају је искључиво балањем, балачком пређом, или лапташем.

Начин риболова и справе које се за тај посао употребљују, одликују се не толико својом величином, као у осталим нашим великим водама, већ нарочито тиме што су веома добро прилагођене циљу за који су одређене, месту и приликама у којима се употребљују и навикама рибе. Отуда на овим риболовним местима постоје и раде нарочите справе, којих не само да нема у осталим областима Саве и Дунава, већ које искључиво и могу функционисати у онаквим риболовним приликама какве карактеришу ова тако необична места.

Ми ћемо овде навести само оне начине риболова и справе што се употребљују за велике риболове, тј. за хватање крупне рибе и веће количине ситније рибе, остављајући на страну велики број омањих справа које, уосталом, постоје и на осталим нашим риболовним местима а које су недовољне за лов у већим размерама.

Пре свега, местимице, где престају оне ђудљивости дна и струја којима се у толикој мери одликује наш Доњи Дунав, и где се на подужем простору јављају чиста места, равно песковито, блатно или каменито дно, иста брзина и правилан ток воде, употребљавају се велике пређе: алови и *лайшаши*, слични онима што се употребљавају у Сави и Горњем Дунаву.

Доњодунавски су алови дугачке а плитке пређе, дубине 2–3 метра, дужине до 100 метара, у којих је доња страна, она што има да гребе дно, оптерећена оловицама, а горња страна, што иде површином воде, пловцима од јагњедине коре (парашима). Раде на прудовима и полојитим местима, где је чисто дно и где има довољно места за њихово маневрисање.

Аловом се лови већином лети; њиме се хвата готово искључиво ситнија риба, јер се крупнија држи дубина на којима алов не може ради-ти. Њиме се најчешће хвата: бела риба, шаран, мрена, ситнији сом и ситнија кечига. Лов је обилатији ноћу но дању, јер риба радије ноћу излази на прудове и полојита места.

Доњодунавски лапташ је пређа, дугачка око 40 м, дубока 5–6 м, којом се ради са две оранице, или чамца, и шест момака. Ради на дубљим местима, ако је на овима дно довољно чисто да пређа не запиње; извлачи се, не на обалу као алов, већ на води, у оранице. Лапташ је веома моћно оруђе за хватање рибе, једно због своје величине, а друго због тога што он чисти веома велике просторе, и то баш на дубинама и местима на којима се риба најрадије задржава. Он се на Доњем Дунаву употребљује у знатној мери, нарочито око Голупца, Милановца и испод Сипа.

Лов лапташем нарочито је богат зими кад крене лед и својом тутњавом и механичком снагом узбуни и крене рибу из њених прибежишта. Голубачки се рибари сваке године нарочито спремају за то време, као за какву свечаност, и сваке године кретање леда за њих је радостан догађај. У то се време, у дугачком теснацу испод Бабакаја, може видети необичан приказ. Лед, путујући из Горњег Дунава низ воду, наиђе право на бабакајску стену, затим на теснац испод ње и ту се загуши: потискивање огромном снагом леда, који иде низ воду и потискује све што пред собом нађе, санте се пењу на санте које у теснацу наиђу, тако да се образују читави стубови леда (торлаши). Ови стубови, услед своје тежине, а не могући се кретати напред, тону; друге санте прелазе преко њих, пењу се једна на друге, својом тежином чине да гомила све више тоне и да на многим местима допре чак до дна дунавског. Кад затим лед и у самоме теснацу, услед сунчане топлоте и механичке снаге леда која

га потискује, прсне и крене се, награђени стубови од леда парају дно, истерују рибу из њених лежишта, а у исто време муте воду, парајући блатно и песковито дно. Риба се тада одигне са дна, и расплашена узбуну се по оној мутној води. Тај моменат жељно очекују рибари са спремним лапташима и свом потребном опремом и, путујући одмах за ледом, разбацују и терају своје лапташе. Лов је кадшто толико изобиљан да пређа не може да издржи свој терет и цепа се под притиском рибе. Крупан сом, јесетар, сим, шаран, кечига итд. измешани су у таквим гомилама, и рибари се кадшто после два до три сата лова морају враћати кући, не имајући где да сместе уловљену рибу. Нарочито се у таквим приликама хватају крупни сомови, 50–100 кг тежине; ови се тада на голубачкој и добрањској обали продају по ниској цени.

Али ове велике пређе захтевају знатну опрему, повећу послугу, доста стају а међутим њима су, због њихове величине, неприступна већина издашнијих риболовних места. Стога је у много већој мери на Доњем Дунаву распрострањена једна врста омањих пређа које је врло лако израдити, око којих не треба велике опреме ни послуге, а које, међутим, могу радити на свакоме месту, ма какве биле неправилности дна и воденог тока. То су такозване *балачке пређе*, које се у великоме броју налазе на овом делу Дунава и које и рибарима од заната чине великих услуга, а прибрежном су становништву села дуж наше обале често једино средство за издржавање. Ко није учео, путујући нашим Доњим Дунавом и пролазећи поред наших рибарских села и заселака, онај велики број ораница које се, кад риба пада у великој количини, размиле по тихој површини Дунава, представљајући слику водених тица које траже свој плен? Свака од њих носи по једну балачку пређу и окушава срећу на местима где има изгледа да се може ухватити риба.

Балачким пређама, поред свега тога што су веома мале, ипак се хвата и најкрупнија риба: морун, крупан сом, јесетар, сим итд. Оне се најчешће употребљују за хватање кечига; ове се радо баве на извесним дубоким местима где их је немогућно ловити ни удицама ни великим пређама, о којима је раније говорено. Међутим, знајући добро таква места и положај стена у њима, рибари „балају“ тако да пређа прође између препона, почисти такво место и згрне рибу коју на њему нађе. Таква су позната места нпр. у околини Милановца и Добре, где се балањем хватају веома крупне кечиге.

Напоследку, од обичних риболовних справа, које нису баш специјалитети доњедунавских риболова, већ се употребљују и у горњим водама, навешћемо још обичан *рибарски сџрук*, који ваља разликовати од великога морунскога струка.

Струком се риба лови већином лети, на бистрој води, кад се она креће по дну тражећи храну. Зими се покадшто баца искључиво ради манића, који се само зими хватају, јер тада излазе из рупа, чкала, камена итд. из којих се не мичу целога лета; али овај је лов незнатан према ономе у лето.

То би били разнолики начини риболова у већим размерама, који се употребљују на Доњем Дунаву, а чија употреба – као што је поменуто – није везана искључиво за ову област наше велике граничне реке. Али Доњи Дунав има и својих специјалитета у томе погледу, који су тако везани за природу ових необичних риболовних места да би на другим местима били апсолутно неупотребљиви и да, уколико су за Доњи Дунав згодно и оштроумно смишљени, утолико би били неспретни и бескорисни у другојачијим риболовним приликама.

Као што је поменуто у почетку овога чланка, Доњи Дунав се у хидрографском погледу одликује веома великом разноврсношћу, необичном неправилношћу дна и воденог тока и наглим прелазима од једнога стања до другог. Рибари су умели згодно употребити ове неправилности у своју корист и искуством, које се вековима текло, доћи до најрационалнијих начина на које би се њима користили.

Поглавити начини великих риболова на Доњем Дунаву, који се могу сматрати као специјалитети ове дунавске области, јесу они помоћу: некадашњих гарда, сетова, великих кошева и морунских струкова.

Путнику, који је до пре Великог рата путовао нашим Доњим Дунавом, морале су падати у очи велике рибарске направе наспрам Сипа и нешто испод овога: дугачки плотови и поплети који виरे напред воде, на местима где је Дунав најбржи и за које би се, да нису далеко на води и да им није онакав необичан распоред, могло помишљати да су остаци какве грађевине на суву, коју је вода потопила. Свака од тих направа састојала се из два дугачка плота, који иду косо – низводно, један другоме на сусрет, тако да заједно образују једну левкасту грађевину, са ширим отвором са оне стране од које вода тече, а са ужим крајем онде где вода из ње излази. То су *garpe* – једна од најмоћнијих рибарских справа, којом су се хватале огромне количине рибе, и крупне и ситне, и која је утолико била моћнија што је захватала велики простор и што је функционисала без прекида и дању и ноћу, без потребе надзора, без употребе људске снаге и без оне непрестано напрегнуте пажње коју захтевају друге риболовне справе.

Принцип, на коме је била основана употреба гарде, јесте овај: на местима где је вода веома брза, а не много дубока, помоћу два дугачка плота који полазе од дна реке и излазе на њену површину, та се вода стешњава и упућује да излази на један доста узан отвор. Риба која наиђе у простор између ових плотова, понесена веома брзом водом између ових и упућена самим плотовима на поменути отвор, буде кроз овај протерана врло великом снагом, која је утолико већа што на отвору добија, пре тога, стешњена брза вода одушке, а којој се риба, ма колико била крупна, не може одупрети. Ако се, дакле, на томе отвору рашири каква јака пређа, која би имала облик разјапљене кесе, а која би отвор потпуно затварала, пропуштајући кроз себе само воду и ситне предмете, риба би тако великом снагом била гурнута у ту кесу да из ње не би могла натраг, већ би ту морала остати до доласка рибара који би од

времена на време долазили и одатле је вадили, кад се довољно рибе у њој накупи. Гарде су радиле само на средњој и великој води; кад је вода мала, неке од њих остану покадшто на суву, или се бар брзина воде у њима смањи испод потребне мере.

Све су се наше гарде налазиле у околини Сипа. Њих је пре регулације Ђердапа било осам; доцније само четири, а сад не постоји више ни једна. За гарде се зна да су постојале од далеких времена и у извесним старим путописима описују се већ и као куриозум и као веома моћно оруђе за хватање крупне рибе. До владе кнеза Милоша оне су припадале Турцима који су оставили у овим крајевима репутацију веома вештих рибара, и од којих је наше прибрежно становништво наследило усавршену вештину рибарења. Кнез Милош их је, за своје прве владе, откупио од Турака и гарде су прешле у његову личну својину; оне су доцније постале саставни део краљевских добара. Држао их је за дуги низ година закупац Томић из Кладова.

Путујући Дунавом од Голупца ка Доњем Милановцу, путник је могао испод Добре, на једноме од најдивљижих и најпустијих места каквим изобилује наша дунавска обала, запазити горостасну стену приљубљену уз саму обалу, која се потпуно усправно диже из воде достиже знатну висину над водом, чини подужи простор обале потпуно неприступним и даје јој необично дивљи изглед. Одмах испод те стене у заклону који она даје од љуте матице што поред ње дере и чини је неприступном, пада у очи једна лађа чудног изгледа: три високе катарке са тешким каменим теретима, што висе на њима, и чекрци на врху катарки, нехотице привлаче пажњу и изазивају радозналост. Лађа је ту и дању и ноћу; кад год вас је пут туда нанео, могли сте је видети увек у истом положају, увек непомицну и без икаква знака да се на њој шта креће или ради. Само у извесним тренуцима, ако вас је случај нанео да у згодно време туда прођете, приметили бисте на лађи неку особиту живост: тешки терети што висе на врху катарки стропоштавају се са великим праском у воду; неколико људи који се тада виде да су били на лађи устумарају се по њој, вуку ужурбано неке конопце и изгледају как да се боре са нечим за вас невидљивим, а што међутим њима задаје доста муке. Борба, журба и цео покрет једва да трају који минут: још пролазећи Дунавом поред њих, нисте добро ни одмакли од тога места: на њему већ завлада иста непомицност и тишина која је била и пре тога ухваћен морун, сим, јесетра, сом, савладан је и конопцем или дивљом лозом привезан за рибарску лађу.

То необично место јесте *Госпођин вир*, једно од некадашњих најјачих риболовних места на целоме Дунаву. Лађа коју сте приметили на томе месту, путујући Дунавом, намештена је ту ради риболова, а необична живост на њој, која ће вам пасти у очи кад у извесним тренуцима поред ње пролазите, јесте борба рибара са ухваћеном крупном рибом. То је риболовно место било надалеко чувено; оно је, кад су добре године, доносило знатних прихода и његова издашност у риби оправда

вала је знатне трошкове око инсталације справа, одржавање момака и велике аренде са којима је било скопчано риболовно предузеће на њему.

Принцип на коме је основан риболов на Госпођином виру један је од најинтересантнијих међу онима који је уопште оштроумље рибара могло измислити у тој непрекидној и вајкадашњој борби са рибом. Целокупна рибарска инсталација није ништа друго до једна врста заседе: риба се не тражи, као другим великим справама, већ се чека на згодноме месту на које ће је саме водене струје, матице и букови упутити чим се буде затекла ма где у близини; вода је сама својом огромном снагом, што је има од брзине на томе месту, гура у пређу која има облик простране разјапљене чељусти што се у тренутку затвара чим очекивани плен у њу уђе.

На овај се начин хватала само крупна риба: сом, јесетар, сим, морун. Кадшто падне и по која паструга која је веома мирна и слабо се брани. Највише се отима сом, кога је и иначе најтеже савладати због његове глаткости и љигаве коже, што чини да га је веома тешко прихватити и задржати, а и због велике снаге коју има у репу. Необичан је приказ кад се деси да се у један исти мах ухвати какав сом и каква бодљава риба, као нпр. јесетар. Својим леђним и бочним штитовима јесетар, праћкајући се и преврћући се по затвореној пређи, боде голишавог сома, који се много више узбуни од тога но од опасности у којој је, и покаткад искрвави сву околну воду пре но што га савладају и извуку.

Риболов на Госпођином виру био је чувен још од давнашњих времена са своје издашности у крупној риби. Он се нпр. помиње у једној хрисовуљи кнеза Лазара: „...у Звижду је био Вир Госпођин на Дунаву“. (Летопис, 1847, IV, 53). У ранија времена он је припадао калуђерима једног оближњег манастира, затим су га присвојили Турци, док није прешао у руке наше државе. Али раније справа – *сеџи* – није била овако савршена као доцније. Док је риболов био у турским рукама, па и за неко време после тога, пређу су затварали кад се у њој осети ухваћена риба, не аутоматски, као доцније, помоћу тегова и чекрка, већ рукама, вукући нагло нарочито за то одређене конопце који су издизали доњи крај пређе и тиме затварали њоме образовану кесу. Последњи систем, овај што је малочас описан, измислили су текијски рибари, који су на гласу као најискуснији и највештији рибари на Доњем Дунаву. Тај је систем најсавршенији, не само по томе што њиме један једини човек оперише наместо њих неколико, као некад, већ и због тога што се њима пређа у магновењу затвори и тиме одједном спречи риби нагли повратак и излазак из пређе. Па и код тако савршене справа дешавало се да риба осети опасност и измакне из пређе пре но што се ова потпуно склопи, или да већ до половине изиђе из пређе кад је ова, склопивши се, ухвати за пераја или за леђни штит. Колико ли их је морало утећи онда кад је још употребљаван примитиван систем, док се пређа рукама затварала? Што је лов у то време и поред тога био много богатији но

данас, узрок је једино велико богатство у крупнијој риби, којим се одликовао Доњи Дунав пре регулације Ђердапа. Нека је, успомене ради, поменуто да су риболов на Госпођином виру за дуги низ година, до рата, држали закупци Боркан и Стешић из Доњег Милановца. Данас је он потпуно напуштен.

Иста справа, названа *сеџ*, употребљавала се још на неколико риболовних места на нашем Доњем Дунаву, са неким незнатним изменама. Тако, она је употребљена на Калничкој стени (Калника) испред Казана, где су је такође још турски рибари држали. И ту је систем аутоматског затварања пређе, али не помоћу две катарке и чекрка као и на Госпођином виру, већ помоћу ђерма: једна направа слична ђерму, којим се извлачи вода из бунара, помоћу тега обешенога на један његов крак, издиже доњи крај пређе у тренутку кад га ослободи рибар, извештен о присуству рибе у кеси. Сетови су употребљени још код Сипа, испод канала, и у Стењу са румунске стране (Оградена). Закупци су и ту били искључиво текијски рибари. Целокупан посао око тога риболова основан је, као што се види, на искоришћењу вртлога, чеврнтија, јачих или слабијих према месту на коме су, а којима је намењен задатак једино тај да пређу непрестано надимају и држе је разјапљену, а друго и понајглавније, да рибу која доспе у такав вртлог упуте на пређу, која је постављена на згодноме месту. На Доњем Дунаву врло су чести такви вртлози и они су увек употребљени од стране рибара, који плаћају знатне суме за право да могу на таквим местима поставити своје справе.

Овакве се омање направе и данас могу видети путујући од Доњег Милановца до Сипа. Оне нису сталне: вода веома често мења на појединим местима своју брзину; спрудови се сами од себе дубе, стварају се понори и на њима матице; дубине се засипају и стварају се плићаци у току времена, на местима на којима је био обилат риболов; рибари се премештају на места где су им се променом воденог тока отвориле нове наде на успех, а на која пре тога није нико ни помишљао. Пре регулације Ђердапа био је нпр. чувен и врло богат риболов помоћу малочас описане справе – сета – на Гребену, где је у то време био прави понор и једна огромна чеврнтија, која се градила од одбијања воде од саме гребенске стене. На месту где је био тај амбис, данас је нанос и ни по чему се не може распознати да је ту пре четрдесет година био опасан понор. Од чеврнтије, која је некад била право страшило за бродаре, данас нема ни трага, пошто матица више не наилази на препону која би је скретала са правца и тиме производила вртлог. Регулација Ђердапа потпуно је изменила оне прилике које су биле узрок негда тако богатоме риболову на томе месту, и овај је данас готово потпуно уништен. На другим местима те се прилике саме од себе мењају, ђудљивошћу речнога тока.

Приметимо, напослетку, још и то да риболови на вртлозима раде само од пролећа до јесени; најјачи су у почетку и при крају тога размака времена, јер се тада крупна риба креће уз воду или низ воду.

И *морунски сѝрукови* (такуми) представљају један специјалитет доњодунавскога рибарства и служе само за лов најкрупније рибе, моруна. Принцип на коме им је основана употреба састоји се у томе да се на местима где се зна да је пролаз ове рибе постави велики број крупних и оштрих кованих удица, од којих ће бар једна закачити рибу која између њих пролази и задржати је до доласка рибара. Риба се овом справом хвата, не тиме што прогута удицу на којој би тада морао бити какав мамац, већ закачивши се за голу удицу трбухом, репом или којим другим делом тела.

Морунски струкови били су одувек главни риболовни алат наших прибрежних становника са доње стране Ђердапа. Они су некад и доносили оно благостање тих крајева о коме је остала успомена, и изазивали ону јаку трговину са крупном рибом, која је некада цветала у Текији, Кладову и пограничним нашим селима у околини тих рибарских центара. Ко се, од оних што су имали прилике у то време путовати нашим Доњим Дунавом, не сећа оних огромних моруна које су рибари воловима вукли од места где су их ухватили до тржишта и којима се реп вукао по земљи иако им је глава била везана чак за предњи део кола? Ко се не сећа оних баснословно јефтиних цена, по којима се могла добити ова крупна риба и њена икра за коју се, при свем том што је била толико јефтина, узимао тако велики новац? Данас је лов моруна сведен на малу меру и само је бледа слика онога што је раније био. У томе лову морунски струкови ипак играју главну улогу, тако да је то поглавити алат за хватање моруна; број моруна који се преко године ухвате пређама веома је мали спрам броја оних које ухвате ови струкови. Не захтевајући велике и скупе опреме, не стајући ни сами скупо, и пошто су лаки за израду и маневрисање, морунски струкови су и том својом страном увек били омиљена риболовна справа за наше становнике испод Ђердапа, а који припадају Тимочкој Крајини.

Простор дуж нашег дела Дунава, на коме раде морунски струкови, јесте искључиво онај између Текије и Радујевца. Пре их је било и више Текије, па чак и у Горњем Дунаву. Стари рибари памте да су их наши и турски аласи приметили чак и у нашим горњим водама, нпр. одмах испод Београда, уз аду Крњачу, на Госпаши, код Винче, Ритопека итд. Пуцњава из пиштоља и пушака, приликом прегледања струкова, оглашавала је да је ухваћен крупан морун и скупљала свет на тржиште, где се риба имала продати. Данас је од свега тога остала само успомена и рад овом рибарском справом ограничен је, као што је казано, на поједина подесна места између Текије и Радујевца.

Риболов помоћу *великих вршака* са успехом је употребљаван на нашем Доњем Дунаву за лов крупне рибе: јесетра, сима, сома итд. Њему је учинила крај регулација Ђердапа, уништивши згодне прилике на местима на којима се он употребљавао. До пре рата су се код Сипа, на ушћу канала, могли видети трагови овога риболова: велике вршке, већ

иструлиле, стојале су поређане по обали као знаци некадашње јачине риболова на томе, у то време тако богатој риболовном месту.

Вршке су се постављале на извесним беша и дубоким местима, поред саме обале, али где је вода била необично брза (љутац), и где је био пролаз крупне рибе. Риболов тим алатом, до регулације Ђердапа, био је издашан, и није била реткост да се у једној вршки затекну и по 1–2 јесетра или сима. Он је нарочито био развијен код Сипа, баш на простору на коме је данашњи Дунавски канал. После регулације тражена су друга места, на којима би се он могао вршити, и на неколико места чињени су покушаји, али без успеха. Можда ће се доцније, кад се променим обале, дна и тока воде Дунав буде сам од себе нешто изменио, опет наћи згодних места на којима ће се моћи обновити ова врста риболова.

Из овога летимичног прегледа разноликих начина риболова на нашем Доњем Дунаву може се увидети оно што се овде мислило истаћи, а то је: колико се риболов у Тимочкој Крајини разликује од онога што се врши у осталим деловима нашега Дунава и другим нашим рибарским водама. И то како својом техничком страном, тако и економским значајем за наше прибрежно становништво, које је у тим крајевима одвајкада самом природом ствари било упућивано на риболов, проводећи век у њему и усавршавајући га непрекидно.

Овај је риболов, као што је више пута поменуто у току овога чланка, претрпео јак и судбоносан удар од регулације Ђердапа. Ова је онемогућила извесне врсте риболова, који су раније вршени са великим успехом, и покварила баш најбоља риболовна места на којима је раније био пролаз рибе, где се ова могла згодно дочекивати и ловити. Међутим, риболов је и данас јако развијен у тим крајевима; он је искључиво занимање тамошњих прибрежних појединих становника и предмет је доста јаке трговине.

Тимочка Крајина је и по другим риболовним водама одувек била привилегисана. Неготински рит – Блато – био је, пре но што је преграђен и исушен, на гласу због изобиља рибе у њему, која се интензивно ловила вршкама, суповима, слепим кошом и једном врстом гарди од трске. Речице које утичу у Дунав или у Тимок, као и овај сам, биле су раније пуне ситније рибе. У своме писму из Сумраковца, где је био учитељ, Ђура Јакшић пише своме пријатељу Ђорђу Поповићу Даничару: „имам школског слугу, то ти је прави гем; што год рибе у Тимоку и Злоту има, све повата, тако да меанцију, попа и мене рибом храни“. (По Јер. Живановићу.)

Све је то данас измењено, али је још у свежој успомени негдашње риболовно и виноградарско благостање Тимочке Крајине.

(Београд, 1933. г.)

САДАШЊА ЕКСПЛОАТАЦИЈА ОХРИДСКОГ ЈЕЗЕРА

Рад који ће се, вероватно, у блиској будућности развити на Охридском језеру, рационалном експлоатацијом овог новог по риболовном богатству и по квалитету рибе несумњиво најважнијег риболовног објекта у нашој земљи, изазива интерес да се зна: на који је начин до сада вршена експлоатација језера и колику је економску вредност могао представљати риболов у њему, вршен онако како је то до сада чињено? То ће бити у најкраћим потезима изложено у овоме чланку, остављајући за други чланак питање о стварној економској вредности тога риболова, каква ће се имати онда кад он буде вршен на најрационалнији могућан начин.

ДОСАДАШЊИ НАЧИН ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ РИБОЛОВА

Риболов у језеру, за време док је ово припадало Турској издаван је под закуп (аренда, *мирија*), и то раније за 1 или 2 године, а од 1900. године на 4 године. Годишња закупна цена за цело језеро и Дрим до села Враништа варирала је од 300 000 до 500 000 гроша. Закупнина се рачунала од марта једне до марта друге године. Целокупна се закупнина састојала из два дела: једна је обухватила цело језеро, осим Поградеца и Старова, који се крај издавао за себе. Разлог томе дељењу био је у административној подели језера и његове непосредне околине: места обухваћена једним закупом потпадала су под Охридску, а места обухваћена другим закупом под Старовску административну област. У ствари, понајчешће је оба закупа узимао један исти купац. Највећа је закупнина била она 1912–1916. године и она је престала важити откако је наша војска заузела језеро; износила је 4 300 лира годишње. Последњи је закуп имао Петар Филевич и компанија из Охрида; исти су закуп-

ци држали језеро и у року 1908–1912. године, са нешто мањом закупницом. Риболов је издавала под закуп администрација турских државних дугова, и закупнина је служила као гаранција за амортизацију одговарајућег дела државног дуга.

Закупац је своје право на риболов вршио на један или други од ова два начина:

1) Вршећи риболов у властитој режији, помоћу својих људи, надничара, који су ловили његовим справама и за његов рачун, а за месечну плату или на надницу (у средњу руку по 200–250 гроша месечно). Закупац је ухваћену рибу или сам продавао свежу или усолјену у својим продавницама у Охриду, Струги и Битољу, или ју је продавао прекупцима (*мајџрајазима*), који су је крчили на ситно док су свеже, а оно што претекне добро испрали, посолити, остављали у великим кацама да постоје по неколико дана, па их онда слали у Битољ, Дебар, Корчу или у иностранство. Цена је појединих врста свеже рибе варирала у овим границама: летница 6–15 гроша ока; зимна по 2–5 гроша; кресница по 4–8 гроша; коран по 3–8 гроша; гушавка по 4–8 гроша; каћелска по 3 гроша; крапотник по 6–7 гроша; белвица по 4–6 гроша; јегуља по 4–6 гроша; крап по 3–6 гроша; клен по 1½–3 гроша; скобуст и скобаљ по 1–1½ грош; мрена по 2–3 гроша; писа по 1½–2 гроша; плашица по 1 грош; грунец, моранец и шљунец по 1–1½ грош ока.

2) Делећи закупљени простор у мање аренде које се зову *сћелад* и продавајући их појединим рибарима подзакупцима. Тако, у области што припада охридској аренди продавала су се ова сћелад: Охрид, Голеш, Белвиц, Кукуљ, Каравир, Бела, Котешница, Песок, Горица, Кривина, Мегдан, Струга, Калиште, Радожђа, Маклина, Лин, Пешчани, Лубаниште или Стара колиба. У области што припада старовској аренди продавана су сћелад: Пискупати, Удуниште, Мумулиште и Старово. Свакој је сћелади припадао један риболовни простор коме су се тачно знале границе. Цене су појединих сћелади зависиле од риболовног богатства и врста риба на њима обухваћеноме простору. Најскупља су била сћелад: Струга, Пештани, Горица, Маклина, Лин и Пискупати. Наместо закупне цене, купац је од подзакупца узимао проценат (обично 20%) од ухваћене рибе на сћелади коју му је издао.

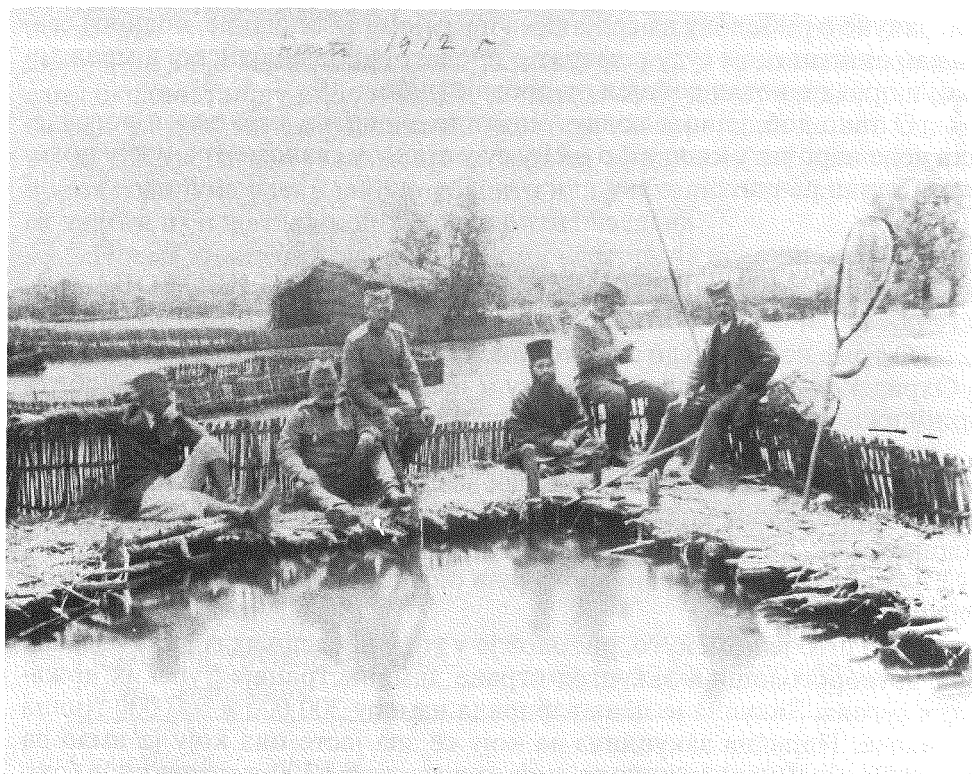
Поред ових закупних места, постојало је још двоје сћелади, од којих је вукла корист једна џамија у Охриду и која нису потпадала под општи закуп, то су: сћелад на Далјанској реци између Охрида и Струге и сћелад Трпејица код села истога имена (вакуфи). Права на те вакуфе била су, вероватно, основана на некој задужбини.

Откако је наша војска заузела Охридско језеро, сви су ти закупи и подзакупи престали важити, и по наређењу Врховне команде риболов се у језеру и у Дриму до далјана врши од почетка ове године до даље наредбе на овај начин.

Риболов може вршити сваки ко плати рибарску карту. Карте издају општине: охридска, струшка и поградечка. Ухваћена риба има се сва донети у једно од та три места, и то:

- 1) у Охрид се доноси риба из места: Охрид, Горица, Пештани, Трпејица, Елшани, Пискупати, Лин, Радожда, Мегдан, Маклина, Калиште, Удуниште, Лубаниште и Свети Наум;
- 2) у Стругу само риба из непосредне околине Струге;
- 3) у Поградец риба из Поградеца и Старова.

Донесена риба излаже се продаји у тим местима за 24 сата, да би се њоме могло снабдети месно становништво и војска. Општина охридска утврдила је за ту рибу овакве продајне цене: летница и кресница по 2 динара ока; коран и јегуља по 1,60 дин.; зимна и белвица по 1,40 дин.; крап по 0,80 дин.; клен и мрена по 0,60 дин.; скобаљ и скобуст по 0,50 дин.; грунец и моранец по 0,40 дин.; плашице и друга ситна риба по 0,20 дин. ока. У општинама струшкој и поградечкој није утврђена цена, већ се ова одређује при самој лицитацији донесене рибе.

И за време балканских ратова професор Пејровић није занемарио риболов. Као капетан II класе резервног састава (седи на огради) осматрао је Охридско језеро и његове прилике размисљајући о послератном риболову у овим крајевима ослобођеним од Турака

Од добијенога новца за продату рибу општина струшка задржава половину, а половину издаје рибару који је рибу уловио; општине охридска и поградечка задржавају једну петину, а четири петине издају рибару.

Велики риболов код Струге, на изласку Дрима из језера (струшки *галјани*, плотови од леса којима је река потпуно преграђена, тако да плот пропушта воду, али не пропушта и рибу која на њега наилази), врши за сад искључиво општина струшка у властитој режији. Она ту држи 4 рибара са месечном платом од 38–44 динара и једног чувара риболова са месечном платом од 50 динара. Ови ту имају стан и храну; сваки од њих има своју одређену колибу где пази на рибу и дању и ноћу. Ухваћена риба на далјанима продаје се лицитацијом и цео приход од тога задржава до даље наредбе општина. Општински рибари, кад је слаб лов на далјанима, лове и пређама на самоме језеру, или лове оставама шарана у трскарима поред обале, у време икрања; они у овоме последњем случају имају један мали проценат од ухваћене рибе. Општина струшка има и свога нарочитог надзорника риболова, који води све рачуне о риболову на далјанима и у рејону те општине, подноси сваки дан општинском суду реферат о продатој риби далјанској и мрежарској и предаје новац добијен од продаје рибе.

О тако добијеноме новцу, општине охридска, струшка и поградечка воде нарочиту књигу и о њему су у стању у свакоме тренутку положити тачан рачун.

ЕКОНОМСКА ВРЕДНОСТ ДОСАДАШЊЕГ РИБОЛОВА

О томе колику је до сад економску вредност представљао риболов у Охридском језеру (рачунајући ту и излазак Дрима), може се добити приближна слика кад се зна:

- годишња закупнина језерског риболова у току последњих неколико година и приближни трошкови везани за његову експлоатацију;
- приближна количина и вредност продате рибе у току једне године;
- како су материјално пролазили они који су се до сада тим послом бавили.

Као што је поменуто, риболов је у току последњих година издаван под четворогодишњи закуп од стране администрације турских државних дугова. Закупна је цена варирала између 300 000 и 500 000 гроша годишње. Највиша закупнина за коју се зна јесте она коју је имао да плати Петар Филевич и комп., која је износила 4 300 турских лира (око 100 000 динара) годишње и која је престала важити са новим приликама што су настале по уласку наше војске у Охрид. Раније је та закупнина била знатно нижа. Тако се нпр. око 1880. године она држала на 6 000 лира за две године; око 1894. године Охридска је двогодишња аренда

коју је држао Исмаел–ефенди Дудаксас из Битоља износила 4 500 лира, а старовска, коју је држао Аћим Маело, рибар из Охрида, износила је 250 лира; годишња аренда за цело језеро износила је, дакле, само 2 375 лира (око 55 000 динара). Колико сам могао сазнати, то је најнижа закупнина за коју се зна у току последњих година.

Као што је поменуто, купац је своје право на риболов употребљавао: 1) вршећи риболов у властитој режији; 2) препродавајући поједину *сћелад* подкупцима рибарима за уговорену суму у готовом новцу или за одређени проценат од уловљене рибе; 3) употребљавајући и оба та начина у један пут.

Кад се узме да је рибарским раденицима плаћено у средњу руку по 200 до 250 гроша месечно, да велике риболовне справе, којих је арендатор кад врши риболов у властитој режији морао имати у изобилју, стају по 10–20–30 турских лира комад (летни влак 10–15 лира, мегдански влак 15–20, грунчар 20–25, плашичарник око 30 лира итд.) и да на свакој од тих справа мора да ради по десетина људи, прост приближан рачун показује да је арендатор, кад је вршио риболов у режији, морао похватати и продавати годишње рибе несумњиво за преко 200 000 динара па да је могао само исплатити закупнину и трошкове везане за саму експлоатацију риболова. Да се годишњи бруто приход од риболова одиста није много разликовао од горње цифре, и да се ово одиста може сматрати као једна његова средња мера, коју тај приход може према годинама унеколико подбацити или унеколико пребацити, може се видети из података који ће овде бити наведени.

Према књигама које су водили арендатори за неколико последњих година и које су ми за време мога бављења у Охриду и у Струги били ставили на располагање количина рибе која је хватана годишње кретала се, према годинама, између ових граница:

летница	између 16 600 и 39 500 ока
зимка и белвица	између 51 200 и 102 000 ока
јегуља	између 11 000 и 23 000 ока
крап, клен, мрена, скобуст итд.	између 24 000 и 61 000 ока
плашица, грунец, моранец и др. ситна риба	између 50 000 и 100 000 ока

Кад се узме да је продавано у средњу руку: летница по 2 динара, зимна и белвица по 1 динар, јегуља по 1 динар, крап, клен, мрена и скобуст по 0,80 дин., плашице грунец и др. ситна риба по 0,20 дин., изашло би да се средња продајна вредност те рибе кретала између ових граница:

летница	између 33 200 и 79 000 дин.
зимна и белвица	између 51 200 и 102 000 дин.
јегуља	између 11 000 и 23 000 дин.
крап, клен и др.	између 19 200 и 48 000 дин.
плашица и др.	између 10 000 и 20 000 дин.

Према горњим ценама рибе, годишњи бруто приход није могао бити мањи од 124 600 динара ни већи од 272 000 динара, што би се подударало са горњим тврђењем да је сума од 200 000 годишње минимална сума на коју је арендатор имао рачунати као на свој годишњи бруто приход да не би на предузећу штетовао, или бар много изгубио. По себи се разуме да ове цифре немају у себи ничега апсолутног: цене су рибе ипак варирале у одређеним границама; на многим је местима обустављен рад и тиме изостављени излишни трошкови у време кад је лов слаб; напротив, рад је појачаван на местима на којима се показивао добар лов, што је све чинило да се учињени трошкови што боље искористе; на дримским далјанима, који су испуњавали један знатан део целокупног бруто прихода, трошкови су били незнатни, јер су употребљаване сталне инсталације, које су се незнатним трошковима одржавале, тако да је арендатору који се разумевао у послу и водио рачун о свима приликама које је требало искоришћавати, могло остајати и више чисте добити но што би се из горњих цифара могло предвидети. Али те цифре, поред свега тога, ипак дају једну приближну слику о ономе на шта је арендатор могао рачунати као на свој вероватни бруто приход и своју вероватну чисту добит.

Горња се приближна слика потврђује и овим, иако за сада недовољним подацима. Као што је напред казано, од почетка ове године сва риба ухваћена у језеру и изласку Дрима доноси се у Охрид, Стругу и Поградец, где је општина премери, излаже продаји и о продатој риби води тачан рачун по данима. У Поградец се доноси само риба уловљена у непосредној близини тога места и у Старову; она је тако незнатна да се у посматрањима, о којима је овде реч, може занемарити и може се узети да сва ухваћена риба прелази преко општине охридске и струшке. Међутим, према званичним рефератима које сам добио од тих двеју општина количине рибе која је донесена у Охрид и Стругу биле су ове.

У Охрид је за време од 3 месеца, од 1. јануара до 1. априла, донесено:

чиста риба (Salmonida)	23 612 ока
белвица	79 ока
крап	198 ока
клен	1 685 ока
скобуст	21 ока
плишице и грунци	22 623 оке

У Стругу је од 17. јануара до 2. априла донесено:

чиста риба	701 ока
крап	1 473 оке
клен	1 231 ока
скобаљ	491 ока
плашица	311 ока

а на далјанима гордама у Струги је за то време ухваћено:

чиста риба	616 ока
јегуља	232 оке
крап	106 ока
клен	96 ока
скобаљ	289 ока

Кад се узме на ум да је уопште у октобру, новембру и децембру лов бољи но у јануару, фебруару и марту, из ових се цифара може предвидети да ће ове године лов бити обилатији него што би излазило из прегледа ухваћене рибе ранијих година. Али кад се зна да је ове године број риболоваца јако порастао и да је већи но иједне од досадашњих година због нарочитих привремених олакшица које имају од слободе риболова и због тога што не плаћају никакву аренду, већ задржавају за себе у рејону охридском 80%, а у рејону струшком 50% од уловљене рибе, лако је увидети да се овогодишње појачање риболова има приписати нарочитим нередовним приликама у којима се врши и да је слика јачине риболова у раније време, кад тих прилика није било, морала бити приближно онаква каква је напред изнесена. Уосталом, из извештаја које ће Министарство на крају ове године добити од општина охридске, струшке и поградечке и који ће бити потпуно тачни пошто сва ухваћена језерска риба пролази преко тих општина, моћи ће се створити тачна слика о томе шта би риболов у Охридском језеру могао доносити кад би се овако интензивно и на овај начин, као сад, експлоатисао.

О томе како су материјално пролазили они који су имали велике закупе риболова и поједине области, *сћелад*, тога закупа, могао сам сазнати ово: до данас се ни један од великозакупаца није јако обогатио од риболова, иако их је било који су закуп држали по неколико година. Бруто приход је за коју десетину хиљада динара подбацивао или пребацивао закупнину и трошкове око риболова или се са овима поклапао. Кад се покушавало смањити трошкове, смањивао се и лов, а са њиме и бруто приход; кад се овај хтео појачати, било је неизбежно повећати

саме трошкове. Један је нпр. арендатор око 1900. године, рачунајући да подзакупци зарађују закупом сћелади на његову штету и да је тада у Охриду било око дваестина продавница рибе (мантрапази) које препродају од њега купљену рибу, укинуо сву сћелад и матрапазе, отпочео сам са својим људима ловити по целом језеру и сам продавати рибу у својим продавницама у Охриду, Струги и Битољу, у циљу да све оно што су зарадили подзакупци рибари и матрапази задржи за себе. Резултат је био тај да је са приличним губитком морао напустити посао. Боље су пролазили они арендатори који су препродавали подзакупцима поједину сћелад за сигуран новац, а за себе задржавали само најбоља места, као што су: далјани на Дриму, код Струге, Горица, Пештани, Калиште итд.; понеки су од њих радећи на такав начин, прилично зарадили. Најбоље су још пролазили поједини подзакупци кад се дешавало да је у размаку времена, за које су имали сћелад, лов био издашан. Многи су, пак, од подзакупаца на томе послу и изгубили имање и спали на обичне рибаре аргате. Риболов је на језеру ћудљив; некога подигне, а некога знатно оштети, па и упропасти. Као што се види из овога што је напред казано, досадашња економска вредност Охридског језера није била ни близу онако велика како се то уопште код нас мисли. Поред све предузимљивости појединих закупаца, поред све разгранатости рада на језеру, многобројног алата и људства који су у посао стављали, поред све вештине и познавања посла од стране језерских рибара, похватана риба за једну годину није могла ни у коме случају, ни у најсретнијим приликама, много премашати вредност од 300 000 динара, а у већини је случајева прилично подбацивала ту вредност.

Значи ли то да се та вредност има сматрати као мерило праве економске вредности риболова у Охридском језеру? Да ли је то одиста максимум бруто прихода на који се у најбољем случају може рачунати и према коме би подузетник риболова имао подешавати своје рачуне и своје спекулације?

(Београд, 1913. г.)

ОМАЊИ РИБЊАЦИ ЗА ГАЈЕЊЕ ШАРАНА

Гајење рибе у рибњацима представља данас једну важну привредну грану, и за извесне земље оно је извор знатних прихода. Брижљивим посматрањем начина живота и навика појединих врста риба, разноликим покушајима и прикупљеним искуством из праксе, гајење је риба данас усавршено до једне нарочите, веома лукративне вештине, која се одомаћила у свима уређенијим земљама. У нашој земљи, поред свих природних услова за одомаћење ове привредне гране, на њу се до сада није готово ни помишљало. Међутим, нама се чини да кад би се знало са колико се мало средстава могу остварити извесни омањи рибњаци, који би ипак доносили прихода или, бар, ако су скромнијих размера, подмиривали сву потребу у риби било читавих општина, манастира, задруга, било појединаца, и кад би се имало мало предузимљивости за послове те врсте, споменута би се привредна грана брзо и код нас одомаћила, и ушла у ред оних које данас састављају нашу домаћу економију.

По закону о риболову, који је усвојила претпрошлогодишња Народна скупштина и који је ступио у живот 1. јануара 1899. године овлашћен је министар народне привреде да, у циљу размножавања риба и подизања рибарства у Србији, установи један или више завода за вештачко гајење риба (члан 23. Закона). У таквим ће заводима, кад се временом буду установили, бити остварено све оно до чега се до данас искуством и науком дошло у томе погледу и они ће, ако им буде поклоњена сва пажња коју заслужују, бити расадници за ширење рационалног рибарства у нашој земљи и праве школе за оне који се буду хтели одавати томе послу.

Али установљавање таквих великих, модерних завода захтева знатне капитале, озбиљна проучавања и нарочите стручњаке, који би њима руковали. Оно је стога могућно само за државу, поједина већа друштва и капиталисте, и вероватно је да ће проћи доста времена док се

буде код нас остварио који завод те врсте. Ми не мислимо овде говорити о таквим рибањацима, нити се упуштати у описивање оних начина гајења риба које је могућно само таквим средствима остварити. Нама је пред очима много скромнији и практичнији циљ. У нашој земљи има услова да се одомаће омањи рибањаци извесне врсте, за које нису потребне нарочите угодне земљишне прилике, велики капитали, нарочита стручност и брига око њихових одржавања. Поједине општине, манастири, па и појединци осредњега стања могу лако остварити такве рибање, који би им у свако доба подмиривали потребу у риби, и, ако су иоле већих размера, доносили и прихода, нарочито у време постова, кад је риба обично на цени. То су рибањаци у којима би се гајио и расплођавао искључиво шаран, и за које се трошкови и стручност око инсталације и одржавања могу свести на веома малу меру.

Шаран је, између свих врста риба које живе у нашим водама, она чије је гајење и најлакше и најјевтиније, а уз то се добро рентира. Он се лако прилагођава свима водама и приликама за живот. Он се одржава како у текућим, тако и у барским водама, и подноси како велике дубине тако и плићаке од само неколико дециметара дубине. Његова је исхрана врло проста и јевтина, и упоредивши га са осталим нашим врстама риба, шаран од свију најбрже расте. Напослетку, његово је размножавање врло лако и брзо, и пошто се шаран, ни крупнији, ни ситнији, не храни рибом, то се ситна риба не затире као храна крупније. То су особине које чине да је гајење шарана у рибањацима практичније од гајења осталих риба и због којих би било пожељно да се оно и код нас одомаћи.

Најпростији и најјевтинији начин за то гајење био би онај у омањим басенима, чија конструкција не захтева ни великих трошкова, ни особите пажње. Такви се басени често већ налазе поред какве веће воде (и тада их треба само поправити и осигурати од преливања, поплаве или пресушивања), или их је лако ископати поред какве реке, речице, извора или потока, па затим навратити каквим јазом воду у њих, или, ако је земљиште довољно порозно, оставити да вода у њих подвире. Напослетку, може се басен ископати и у близини какве изворске воде и ова у њега јазом навратити; али, ваља нам додати да је вода у непосредној близини извора мање погодна за гајење риба но речна. У Француској, у крајевима где падају велике кише, копају се басени на местима где се може кишница сливати из околине, и нпр. у покрајинама Les Dombes, La Bresse итд., где годишње пада у средњу руку 120 см кише. налази се веома много рибањака, које једино кишница снабдева водом. Али у нашим крајевима такви се рибањаци не би могли одржати; у време препека они би или сасвим пресушили, или би им се вода укварила. Уосталом, веома велика издржљивост шарана и његова особита способност за прилагођавање најразноврснијим приликама за живот чине да се он може одржати у свима водама, осим у онима које су сасвим загађене. Питање о природи воде за гајење шарана стога је много простије

но за ма коју другу врсту рибе. Ваља нам само додати, да ако се за снабдевање рибњака узима вода из какве реке, речице итд. у којој већ има рибе, ваља добро пазити да се том водом не узуче у басен и ситна риба, јер се међу овом може налазити и каква ситна штука, буцов, смуђ, бандар, сом итд., који се хране рибом и који би, док одрасту и размноже се, стаманили велику количину ситног шарана, а можда и сасвим опустили рибњак.

На местима где вода утиче у басен, а из овога отиче, ваља поставити гвоздене или дрвене решетке, или ограду ма које врсте, кроз коју вода може протицати, а риба не може пролазити. Ту ограду ваља с времена на време чистити да је не би предмети, које вода може нанети, затворили и тиме спречили протицање воде.

Осигурање од поплаве може бити на тај начин ако се цео басен огради довољно високим плотом, поплетом, насипом итд., који би били толико високи да надвишавају бар за један метар највећу висину воде на томе месту, а кроз које риба не може пролазити. Ако се у басену мисли гајити само крупна риба, осигурање од поплаве може бити и на тај начин, кад се око целога басена, на растојању од 1–2 метра, побију у земљу шипови, који би ту стално стајали и на које би се само онда, кад прети опасност од преливања или поплаве, натакла нарочита, у напред спремљена, пређа, која би служила за то осигурање. Ова пређа треба да је од јакога канапа или ишљика, са окцима довољно малим да риба не може кроз њих пролазити; ако је могућно, ваља је још превући и тером, да дуже служи. Она се привеже за шипове тако, да образује потпуну ограду око басена. Кроз доњи крај пређе треба да је провучен конопац, за који је на сваки 0,50–1 м растојања привезано камење, довољно тешко да ветар, таласи или сама риба не би могли одићи пређу са земље; други конопац, провучен кроз горњи крај пређе, утврди се везама за горњи крај шипова. Наместо ове пређе може се наместити друга каква унапред спремљена ограда од гвоздених решетака, летава итд., која се може брзо и наместити на поменуте шипове и уклонити са њих. Добра је страна оваквих покретних ограда та што се оне, чим прође опасност од поплаве, могу уклонити, те да рибњак опет остане изложен сунчаној светлости.

Величина басена може бити колика се хоће и колико допуштају земљишне прилике и количина воде, која се има на расположењу. Та величина уопште треба да је толика да млаз воде којим се располаже буде довољан да накнади ону количину воде која се губи испаравањем и упијањем воде у земљу. У случају кад је земља таква да се велика количина воде губи тим упијањем, треба било цео басен, било поједина места у њему, обложити каквим мање пробојним материјалом (иловачом, циглом, цементом).

Облик басена може бити ма какав. Стране треба да су косе: једно, зато да не би било оброњавања, а друго, и стога да би риба имала и плићих места, на која она покаткад радо излази. Ови су плићаци нарочито

потребни у басенима у којима се риба и плоди; они тада треба да с покривени травом, и што је могућно боље изложени сунцу. Дубина при најмањој висини воде не треба да је мања од 0,50 м; у плитким басенима треба да се налази бар једно дубље место (нпр. каква нарочито ископана рупа на дну басена), где би риба могла наћи склоништа од јаких врућина и велике хладноће. На дну басена треба да има доста водених биљака. Ове, осим тога што служе за храну шарану, имају још и ту додату страну што, ослобађавајући кисеоник, чисте воду. А ако се у басенима риба и плоди, онда су те биљке потребне и стога што шаран око њих баца икру. Најпрактичнији начин за запаћивање таквих биљака у малим басенима био и тај да се у ове пренесу заједно са земљом из какве оближње баре, или да се посеју у другом каквом плитком басену, одакле би се, заједно са земљом, пренеле на дно басена у коме се мисли гајити риба.

Начин гајења шарана у таквим басенима зависи од тога да ли се њима мисли гајити само одрастан шаран, или се овај мисли и расплодити.

У првоме случају, који је врло јевтин и згодан кад се већ одрасла риба може набавити из оближњих река, речица или бара и пренети у рибњак, гајење би се састојало само у исхрани те рибе, њеноме чувању браћењу од разних водених животиња и старању да у рибњаку вода не опадне преко крајње допуштене висине, или да не прелије, или да се при великим мразевима риба не загуши од великог леда.

У мало већим рибњацима, у којима се по дну налази доста траве и водених биљака, водених инсеката, црва итд., шарана готово није ни потребно хранити, јер он ту налази потребну храну. У случају оскудице такве природне хране ваља је надокнађивати вештачким храњењем. Ово је врло просто и јевтино, и састоји се у бацању ђубрета од домаћих животиња (коња, говеди, свиња, оваца, разуме се не у претераним количинама) куваног кукуруза, јечма, кромпира, исецканих биљака, неу потребљивог воћа, трепера итд. Познати ихтиолог Gauckler тврди да је ђубретом од шест свиња, храњених у обору, исхранио 300 шарана за месец. Тако храњена риба највише добије у тежини за време лета и је сени; зими остаје на истој мери, а у пролеће губи у тежини. Овај губитак може избећи ако се у једноме басену хране само мужјаци, а другом само женке; ако се располаже само једним басеном, онда у овоме ваља хранити само мужјаке, јер они боље успевају. Приметимо и то да ако у рибњаку има довољно хране, или се ова обилато даје, може с великим бројем шарана одгајити на маломе простору.

Раније је казано како се треба осигурати од преливања, поплава или пресушивања рибњака. Овде ћемо споменути само да је опадање воде у рибњаку много мање опасно за шарана него за ма коју другу врсту рибе, јер шаран за времена ископа себи дубоко лежиште на дну рибњака и довољно му је неколико сантиметара воде, па да се може одржати за време мале воде, ако ова сасвим не пресуши.

Ако је рибњак плићи од три метра, онда зими, при јаким мразевима, ваља добро обратити пажњу да се под ледом, који се хвата на површини воде, не погуши риба. Смрзавање воде спречава обнављање ваздуха у њој, који је неопходно потребан за живот рибе. Предохрана од овога могла би бити на тај начин, ако се на неколико места помоћу притока на површини воде утврде снопови сламе, тако да стоје вертикално; кроз њих, ако није сувише јак мраз, пролази довољно ваздуха за одржање рибе под ледом за извесно време. Ако рибњак није велики, може се шмрком или помоћу судова извући нешто воде испод ухваћеног леда; међупростор између леда и воде испуниће се тада ваздухом, који ће се растварати у води у довољној количини за опстанак рибе. Просто копање рупа на леду, кроз које би вода добијала ваздуха, опасно је, јер сва риба нагрне тада на те рупе, где јој велика хладноћа може тако исто шкодити као и оскудица ваздуха.

На ово обнављање ваздуха ваља добро пазити и онда кад нема леда на површини. Због тога не треба пустити да се водене биљке сувише размноже у рибњаку. Извесне врсте тих биљака покатак тако покрију површину воде да направе на њој густо покривало, које спречава додир ваздуха и воде. Осим тога, такав заклон спречава продирање светлости у воду; у таквом случају остале биљке, што се налазе под водом, ако су у довољно великој количини, пошто су непрестано у помрчини, апсорбују сав кисеоник што се налази у води, претварају га у угљен-диоксид и риба, лишена на тај начин кисеоника, може лако да се погуши. Такви су се случајеви више пута дешавали у рибњацима пољопривредне школе у Грињону у Француској, који иначе могу служити као углед добро уређених рибњака те врсте.

Осим загушивања, ваља рибу чувати и од тровања поквареним органским материјама. Дешава се да рибњак доспе каква цркнута животиња, парче покварена меса, отпаци животињски итд. Кварећи се у води, они шире по овој шкодљиве материје, које, ако су у иоле већој количини, могу да затру рибу у рибњаку. Такве предмете ваља одмах из воде vadити и воду, ако се не обнавља довољно брзо, одмах дезинфиковати. Као најбоље средство за ову дезинфекцију показао се раствор калијум-перманганата у води; њега ваља дотле сипати у рибњак док вода у овоме не постане бледоцрвенкаста. Пре кратког времена један рибњак у околини Женева, у коме се налазило 1 700 комада пастрмки био је загађен са неколико кила укварена меса и риба је почела увелико цркати. Један килограм калијум-перманганата, разбачен по рибњаку и јазу, који је снабдевао рибњак водом, био је довољан да га потпуно дезинфикује и да спречи даље цркавање риба. Али не треба претерати са количином баченог калијум-перманганата, јер би овај у већој количини извесно и сам шкодио риби.

Напоследку, рибу треба добро бранити од разних животиња, којима она сама, или њена икра, служи за храну. То су: видра, водени пацов, разне водене птице, домаће гуске и патке, жабе итд. Тако исто ваља је

бранити и од паразита, који се по њој хватају и проузрокују јој разне болести. Такви се паразити највише хватају на ослабелој, рањеној или болесној риби, коју стога треба, чим се примети, избацити из рибњака. Најопаснији је од свију биљни паразит *Saprolegnia Ferax*, чије се споре утврде испод крљушти, на кожи рибљој, те се убрзо развију и чине да риба често угине. У последње време показало се (опити г. Oltramarea из Женеви) да је најбољи лек против овога паразита споменути раствор калијум-перманганата, који ваља разбацати по води, док ова не постане бледоцрвенкаста.

Ако се у басенима, о којима је овде реч, хоће не само да гаји одрасла риба, већ се ова мисли и расплођивати, онда се мора нешто друкчије радити. У таквом случају најбоље је имати два басена: један за већ одраслу рибу, овакав као овај о коме је напред говорено, и гајење те рибе састојало би се у ономе што је догде речено; други басен треба да је унеколико друкчији, а тако исто и гајење ситне рибе, за коју је он искључиво резервисан.

Басени ове друге врсте треба да су добро изложени сунцу и да су плићи од оних првих (најдубља места 30–40 см); стране треба да имају врло благ нагиб, тако да је свуда унаоколо плићак, засађен ситном травом и барским биљкама. Ово је потребно стога што ситна риба тражи оваква плитка места и ту се задржава. Свуда по дну басена треба да има барских биљака, које ту ваља запатити на раније показани начин. Око тих ће се биљака шаран бити и разбацивати икру.

Само расплођавање шарана у таквим басенима бива на овај начин: у другој половини месеца марта уносе се у басен шарани репродуктори (егземплари одређени за приплод), да би се раније привикли и упознали место; за ове је најбоље узимати шаране од 2–3 кг тежине. Што се тиче њиховог броја, у великим рибњацима рачуна се по 30 репродуктора на један хектар површине рибњака, и то тако да буде две трећине мужјака, а једна трећина женки; за мање рибњаке узело би се сразмерно мање егземплара, али тако, да увек буду мужјаци и женке у сразмери 2 : 1. Од маја до августа, при тихом времену и јакој сунчаној светлости, шаран се бије; тачно време не може се утврдити, јер је оно променљиво и зависи од атмосферских прилика. То бијење познаје се по узнемирности која се опажа у рибњаку: риба јури једна другу, збија се на плитка места, на којима тако згомилана таре трбух о траву и барске биљке, које се ту налазе. Мужјаци услед тога трења испуштају млечац, женке икру; мешавином тога двога икра се оплођава и из ње се после кратког времена (неколико дана) развије ситна риба. У то време ваља највећу пажњу обратити на то да риба ничим не буде узнемирена и да оплођена икра буде на миру од разних водених животиња (нарочито од жаба, које су врло халапљиве на икру).

Расплођена ситна риба, чим изиђе из икре, скупља се на плитким местима по трави. Тада ваља, ако је рибњак мали, похватати репродукторе и вратити их у први басен за одраслу рибу, а у овоме другоме

оставити само ситну, разредивши је, ако је има сувише много. Ову ситну рибу треба хранити, бацајући јој на места на којима се она скупља куван изгњечен кромпир, измешан са нешто кукурузна брашна, и то два пута на дан. Доцније, кад мало одрасте, може јој се давати и куван јечам, кукуруз итд. Осим тога, риба налази и сама хране на дну басена. Тако отхрањена и већ доста одрасла риба преноси се у јесен у онај први басен, где ће бити у бољим приликама да се преко зиме одржи.

Навешћемо још ове податке из рибарског искуства. У рибњацима, где је шаран у угодним приликама за живот, он може за годину дана израсти до пола килограма, за две године до једног а за 4–5 година до два килограма. Ако је његово гајење предмет трговине, најбоље се рентира за прве 3–4 године, јер после тога времена шаран већ много спорије расте.

Завршујући, наглашујемо да смо у овоме чланку само скренули пажњу наших пољопривредника на послове овакве врсте, ограничивши се на оно што је у њима најпростије и најприступачније, а оставивши навлаш на страну све оно што захтева нарочиту стручност, извежбаност и веће трошкове. Ако у нас буде иоле предузимљивости за такве послове, споменути би и мањи рибњаци створили почетке доцнијега рибарства у већим размерама, за које у нашој земљи има довољно природних погодаба.

(Београд, 1900. г.)

НЕШТО О ПОДИЗАЊУ МАЛИХ РИБЊАКА ПО СЕЛИМА

Земљоделци су обично врло неверљиви за свако новачење, као што су с друге стране упућени и на велику штедњу. Из неверења они се често плаше и од најмањих издатака, а нарочито тек за ствари које су им непознате. И опет, како би многи и многи земљоделац наш могао подићи рибњак и запатити рибу, те корисно употребити понеко своје баровито или мочварно земљиште да му доноси лепе приносе, место што од њих има само штете и што му она служе за паћење пијавица и жаба!

Свако окно, рудна рупа (где се вадио песак, камен итд.), бара, такорећи сваки шанац и сеоска брља, само ако преко лета може колико-толико трајно имати воде, згодно је за рибарство, а како ли тек не толики поточићи и потоци, толики јаки извори, кладенци и бунари, од којих се вода лако прикупити, загатити и до згодног места за рибњак спровести може!

Кад непосвећен човек чује где се говори о подизању рибњака за шаране или пастрмке, он је одмах вољан да у себи ствара мишљење да му за то требају хиљаде динара, те да може довршити и подићи иоле људски рибњак.

Нема сумње да има по свету таквих рибњака великих размера и с величанственим уређењем. Њих радо подижу велики баштиници, или и држава, али да ли се они и плаћају и доносе онолико користи колике се од њих очекују, то је већ сасвим друго питање. Код нас, пак, и што би их било подигнутих, више су подигнути као каква играчка, за показивање свету, као ствар раскоши, неголи за оно за што се рибњаци и подижу, то јест за гајење рибе за потрошак, или за запат и одгајивање рибе за продају.

Зато сам сад, поводом и одређивања једне награде за подизање рибњака у жичком срезу, узео да проговорим коју реч уопште о подизању малих сеоских рибњака.

Чешка нарочито, па и Немачка, имају јако развијено рибарство, и у великим и у малим рибњацима. У Чешкој се за њино подизање распитује и сељак. Он с коришћу употребљује свако и најмање пространство воде. Човек који такве мале рибњаке први пут види – кад види у каквим се све рупама и мрачним окнима рибе пате и користи сопственику доноси, мора се прекрстити од чуда и никад не би веровао, да му се прича, кад једва и рођеним очима својим може да поверује у оно што њима може ту да види!

Као пример навешћу један малени такав рибњак, који могаше бити око $\frac{1}{4}$ дана орања велики, ништа друго но један комад тресетљиве ливаде, из које је тресет покопана, повађена за сушење и за гориво, те остала рупа са неколико полузараслих јендека. И у њему могло је да живи и да се храни око 120 шарана! Но не само да су могли да живе, већ и да своје газди својим растењем – месом – плаћају богату кирију и доносе леп приход.

У Кинеској, где је коришћење земљом и водом на целој земној кугли највише развијено, рибе се хране и гоје у басенима од само неколико квадратних метара, и то често поглавито људском погани!

Земљорадник који жели да подигне рибњак а има згодно место за то, са живом или подземном водом, има најпре да одговори на једно од главних питања од којих зависи успех целе ствари, а то је: „Која је риба подесна за ову или ону воду и место?“

Одговорити на ово питање, није тако лако. Најбоље је да учини с тиме покушај.

Најпре ће испитати је л' вода више ил' мање тврда (тј. кречовита ил' гвожђевита); мора узети у обзир и садржину кисеоника у води (главног састојка из ваздуха, животног гаса, потребног за дисање живим створовима од реда) јер га понеки пешчарски и кречни извори често немају и зато су за рибе неупотребљиви. Такве ваздухом оскудне воде махом су подземне и изворне.

Но оне се могу учинити за рибарство корисним ако се могу удесити, спровести тако, да се стичу преко каквих *брана* *ће да се у шито ширем млазу изложе ваздуху, ће да иако и шито више ваздуха у се приме*. Такве воде махом су и доста хладне и онда могу бити згодне и за паћење пастрмке.

Вода у лапорним и пешчаним мајданима, барама итд. махом је топла, млака. Што је већа просечна топлота рибњака, он је утолико бољи за рибарство. У окнима, која су дубока 0,95–1,20 метара, могу се корисно гајити шарани и онда је њихова величина сасвим споредна ствар. Уза шаране могу се пустити и јегуље или раци, ал' не и јегуље и раци, јер би једно друго затрли. Рано с пролећа треба купити двокоде рибе, које су $\frac{1}{2}$ до 1 килограма тешке. Под крај јесени ове ће рибе бити тешке 2, 3, па и до 4 кг ако се хране како треба.

Основну главницу (уложени новац), оне ће често исплатити са 200%.

Наравно, из плитких бара или окана морају се у јесен све рибе поводити, јер ту не могу презимити. У то ће доба и шарани доспети за продају.

У мочарима, јендецима и рупама тресетним могу се, уз шаране, пустити и лињааци, или раци.

Што се тиче испитивања овакве воде, из мочара или баруштина, ту вреди практика над сваком теоријом.

Гвожђевите, смрдљиве воде, са сивом, црвенкастом, плавкастом и црнкастом бојом слабо да ће бити згодне за рибарство. Ту би се прво могао чинити покушај са манићима (*Lota vulgaris*).

За рибњаке су особито добра окна у које вода дотиче, или из којих вода отиче. Ако су она плитка, то због њихове особите вредности, треба их прво подубити, па да се могу употребити и за презимљавање рибе.

Окно у које вода дотиче и из њега и отиче може се јаче рибом населити но свака друга. А и смеће се риба хранити, без да се морамо бојати да се вода испогани и уквари.

Како се вештачки удешено протицање воде може употребити корисно и подесити за презимљавање шарана, за доказ ће нам послужити опис овог уређења. Сељак и крчмар један у Гр. Л. (у Прусској) има око 20 ари пространо окно, сасвим просто, али које дотле није могло бити употребљено за презимљавање шарана. Обале окна биле су мањевише снабдевене изданима воде, она је пиштала из обала.

Сопственик, да би га могао учинити подобним за презимљавање рибе, саградио је од дрвених греда укуп (басен) тако од некаквих 2С кубних метара садржине. Висина воде у басену износи око 0,95–1,20, а у окну је иначе нижа. И тај басен употребљавао је он за узимљавање своје рибе и ту ју је сортирао по старости и крупноћи и одвојио у одељцима.

Да се преко зимског доба сачува од мраза и да се не заледи, он га покрива стељом шумском и овчијим ђубретом. Да удеси дотицање воде у овај басен, сопственик је, на 20 корака од басена, у подводној обали наместио абесински бунар (набијену цев од шмрка). Исти покреће малс једно покретало (мотор) на ветар, који избацује прилично непрекидан млаз водени. Како је за покретање овог абесинског шмрка потребна мала снага, покретало се окреће и при најмањем ветрићу. Кроз цев осигурану да се не мрзне (увијену сламном гужвом), вода тече у басен.

Маленом уставом удешеном у овој цеви, да преко ње вода прелива као преко малене бране, вода се снажно излаже дејству ваздуха, те да се по све корисно употреби у рибњаку. И веле да шарани ту особито добро изимљују.

Неискусан човек у рибарству треба да је врло обазрив са овим окнима за презимљавање, не треба у њих да спусти одвећ много рибе на зимовник. Ако окно има незнатно дотицање воде, овде ће се оно морати нарочито још и проветравати.

Сем сламних и тршчаних свежњева, који се полажу у усеке начињене у обали и спуштено под водом да огрезну, може се произвести посве довољно проветравање воде и сувим лишћем од дрвета (било од воћака, лишћара или четинара) на следећи начин: просте борове мочице, све по четири комада састављене у четвороугаоник, на крајевима својим наместе се у рибњаку који треба проветравати. С овим мочицама, ограничени простор у води треба попунити лишћем или шумском стељом, а да их не би разнео и раздувао ветар, покрити их танким слојем гранчица или трске.

Овако удешено ветрило, које може запремати од 25–30 кубних метара, према дужини мочица, показаше се врло корисно. Покров ће (од стеље или лишћа) услед струјања ветра добити таласасто кретање, љушкање, што са сламним или тршчаним свежњевима не може бити случај.

Како и поједини лист, водом засићен, почиње падати на дно, проишвешће се кретање воде скроз, па тиме и проветравање њено, не само на површини, но и у дубину.

Ни најјачи мраз не може замрзнути тако лишћем покривену површину воде у окну. Због тога се овај начин проветравања рибњака зими може најтоплије препоручити.

Напослетку, на реду је да речемо коју *о вођењу надзора над рибњацима и њиховом чувању и о храњењу риба у њима*.

Сви отпаци пољопривредног газдинства и дома могу се употребити за храну риба. Ако је окно дубоко, треба начинити на прилично дубоком месту каквом *асџал за храњење риба*. На четири на оквир везаних коца или сохе треба наместити под водом таблу од дасака, као за астал, и то да стоји на једну и по – две стопе дубоко под водом.

На ту таблу треба метати сваки дан одређену храну за рибу. Тако се врло лако може знати и водити рачуна о томе, да л' се много ил' мало хране полаже и колико је се троши.

Ако се у окну држе и лињаци и раци, или јегуље, онда се може јаче хранити. Остац, који преостану за оброком, који се и сутрадан још нађу на столу, треба просто да се сману каквом јаком метлом, те да их поједу раци и лињаци ил' јегуље.

Све што се риби за храну полаже треба припремити, тј. давати им иситњено као кашу ил' прекрупу. Месо, боље је кувано, но сирово давати. Цигерицу и крв треба добро измешати, или иситнити и помешано са земљом риби давати. Мркве, тикве, грашак, вучац (лупину) треба ситнити и прекрупљивати. Исто тако и кукуруз.

Ако немамо увек таквог чега за храњење рибе, можемо употребити с великом коришћу говеђе и овчије избаце, па и поган гојазних свиња.

При храњењу важи као њравило: боље и мање давати на оброк но много, те да се вода узалуд не прља и не квари.

За заштиту рибњака од штеточина, животиња, добро је оградити их плетеном жицом. Од лопова добра су потајна курјачка кљуса.

На крају крајева, неће бити згорег напоменути да сваки онај ко рибњак подиже и хоће од њега вајде да види, треба да води поглавито рачуна о врстама рибе које у природном стању обично у његовој околини успевају; оне ће бити свагда много боље за рибњак но да се уводе нове врсте и сорте риба.

Онде гди не би шаран добро успевао, напредоваће врло лињак, караш и јегуља или можда сом и друга која риба.

Осим новчане користи, која се има од рибњака, подизање рибњака има и својих других примамљивих страна. Постови су код нас и дуги и чести, и међ' посном храном рибља храна игра и код богатих и код сиромаша велику улогу. Иако је по цени крупнијих и бољих сорти рибе уживање исте ограничено на богатију класу, наша је дужност да насељавањем лепих потока, речица и река у нашој домовини дамо и сиротињи прилике и могућности да се користи богатством рибљим у њима. Дужност је и наших привредних и ловачких удружења да се и овом послу приступи: *уређењем једнога завода за вешићачки зајам и креирије рибе*, те да се реке наше њима насељавају и да се строже пази на извршење законских прописа о томе, а не да се хватањем ситне рибе ова затире и да ситне кечигице, нанизане на пруту, само неколико сантиметара дугачке, на доглед главне полиције, на београдској пијаци јавно продају, противно закону и смеру, лепом и разумном смеру његовом.

Но нису незнатне ни оне користи од подизања рибњака које он има и за кућу сопственикову. Сваки сељак о гозби, ил' свечару, ил' гајећи старо, признато гостопримство српско, у свакој недоумици одмах налази рибњак при руци, те да пециво рибље замирише госту на трпези, да га њиме погости и почасти.

И нека би ово неколико редака, као поклич, нашле одјека код нас, да се и са овом привредном граном отпочне, нама и домовини на корист и дику.

Други пут прећи ћу можда на друга питања, и мало подробније, из ове корисне привредне гране по нас. Ово нека послужи и као увод и као подстрек за јаче интересовање рибарством.

(Београд, 1901. г.)

ПОДАЦИ О РИБОЛОВУ НА ДРИНИ

И Дрина спада у ред оних наших река у којима се риболов врши у већим размерама и од које прибрежно становништво има осетне користи. Поред тога што се велики део рибљих врста које живе у Сави лове и у Дрини, она има и својих (према нашим осталим рекама) специјалних врста, од којих једна, и то *младица* (*Salmo huho*), спада у најбољу врсту риба и на доста је великој цени.

Стога држимо да је од интереса имати податке: о дринским риболовима, о врстама које у овој реци живе, о томе која је највећа величина, од које се ове хватају, о навикама ових риба итд. Подаци које овде износимо важе за риболове у Дрини од Зворника до Лознице; они су добијени од рибара који су годинама ловили по Дрини, а нарочито од старог и искусног рибара Станка Богуновића.

У Дрини живе и лове се ове врсте риба:

	највеће тежине до	20	кг
– сом	"	"	"
– <i>младица</i>	"	"	10 "
– <i>шћука</i>	"	"	9 "
– <i>шаран</i>	"	"	8 "
– <i>смуђ</i>	"	"	8 "
– <i>ландов</i>	"	"	4 "
– <i>мрена</i>	"	"	4 "
– <i>скобаљ</i>	"	"	3,500 "
– <i>деверика</i>	"	"	3 "
– <i>клен</i>	"	"	2 "
– <i>лињак</i>	"	"	1,800 "
– <i>кечиџа</i>	"	"	1 "
– <i>јез</i>	"	"	1 "
– <i>сабљарка</i>	"	"	0,500 "

– носара	"	"	"	1	"
– црвенџерка	"	"	"	0,250	"
– суцов	"	"	"	0,250	"
– караш	"	"	"	0,250	"
– чиков	"	"	"	0,120	"

Најраспрострањенији је у Дрини од свију ових врста скобаљ. Од како се памти, ни једна се од тих врста до сада није приновила, нити је које нестало. Уочено је само да је сад уопште рибе нешто мање по количини но што је било пређашњих година, изузимајући младицу, за коју се зна да је и данас има у приближно истој количини као и пре.

Младица лети плива само по најјачој матици, где се искључиво и лови, али то само онда кад вода добро замути, и то пређом. Зими радо борави одмах испод леда, у затоњима, и ту се може хватати на одушке. Дешава се да зађе и у Саву и ту је покадшто улове лапташем.

Сом, кад је вода бистра, најрадије се задржава по дубинама и вировима, а тако исто и крупнији шаран; само кад вода замути, та риба долази на плића места. Остала риба, а нарочито скобаљ, радо се бави на плићим местима. Интересантно је да јегуља, које има у Сави, где их се годишње по више комада улови, није никад ухваћена ни виђена у Дрини. Вероватно је да је разлог овога у томе – поред реткости саме јегуље и у Сави – што ова не трпи брзу воду, која карактерише Дрину.

Најјачи су риболови у Дрини за време поводња и у време у које се риба бије. Кад вода опада, већином се лови скобаљ. Ноћни је риболов издашнији, особито за лов скобаља и шарана. Сом се нарочито највише хвата за време поводња.

Штука се у Дрини бије у фебруару; младица од половине до конца марта; сом и шаран у другој половини априла и првој половини маја, премда се за ову рибу не може утврдити стално време бијења, јер ово зависи од стања воде, топлоте која влада итд.

Од нарочите је важности за заштиту риболова у Дрини знати време кад се младица бије. То је, као што је горе казано, у другој половини марта, што је потврђено и извештајима које је наше Министарство народне привреде добило ове године од среских власти у Љубовији и Бајиној Башти. Горње се време подудара и са подацима који су служили као основа при изради наредба за заштиту риболова у Хрватској и Славонији, само што је у тим наредбама предвиђено дуже време, и то од 19. фебруара до 2. априла по нашем (В. Načrt naredbe krv. vladinoga odjela za unutarne poslove radi podignuća ribarstva u kopnenih vodah u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, odštampan u Glasniku hrvatskoga naravoslovnoga društva, Zagreb 1892).

(Београд, 1900. г.)

ДА ЛИ РИБЕ СПАВАЈУ?

У бечком дневном листу изашао је недавно један чланак од др Теодора Бера, који третира горње питање. Из њега саопштавамо следеће белешке:

„Мишљење, које уосталом брани и познати и изврсни посматралац Брем, да рибе спавају, многе зачуђава и не може да увери, стога што се у води не може лако разликовати да ли је риба у сасма мирном стању или спава. Човека, који само мирно лежи са затвореним очима а не спава лако је познати, јер је *Мосо*, професор физиологије у Турину, показао и доказао да у човека, који спава при дисању раде само груди, а не и предградна марамица на трбуху. Код риба нисам могао никакве томе сличне знаке приметити, али се нека разлика у дисању ипак мора наћи, ако се са довољно пажње оне посматрају. У најчешћим случајевима карактеристична је већ она потпуна мирноћа. Посматрао сам рибе у великом басену зоолошке постоје у Напуљу и приметио сам како оне преко целог дана немирне и лакокретљиве у почетку сутона смирише се, стајаше по неколико часова на једном месту, у куту или на стени, поред какве водне биљке наслоњене или на дну базена лежеће, без да перајцем ману, или погледом свога иначе немирнога ока крену. Док спавају оне леже на трбуху или на страни а не лебдећи, као што би коњ спавао на ногама стојећи. Чинио сам пробу и одсецао сам им пераја, услед чега су оне, изгубивши равнотежу, спавале стојећи са обореном главом доле. Пераја расту у риба као и у нас коса. Рибе усничаре спавају изваљене на једну страну и често сам чуваре слушао где их у шали грде што су лење и сањиве. Неуки посматрачи, пак, помислили би да су болесне или мртве. Особито се то дешава риби месечару, која лежећи на површини воде изгледа као каква пловећа глава. При лепом времену, у каналу Ламаншу дешавало се често да су је матрози опазили

како плови на површини воде и како је таласи носе, те су јој се врло пажљиво приближавали и из воде вадили.

Многима учиниће се невероватно да риба спава, а очи су јој вазда отворене, те ће помислити да је она доиста будна. У риба је очњача чврста и без очњих поклопаца, те зато не може ока ни склопити, и као год што ми ухо не можемо да затворимо док спавамо, тако и рибе спавају са отвореним очима, те их вода влажи и не може да засуше, као што би то случај био код нас, кад не бисмо имали на очима капка. Узима се да су рибе глуве (о овоме ћемо у засебном чланку проговорити), те као год што нас у спавању слух учини пажљивим на какву опасност и ми се пробудимо, њих вид опомене, тргне из сна и оне се спасавају.

Напоследку да напоменемо да има риба које спавају и са затвореним очима. Број познатих врста риба изнеће ваљда на 10 000, од тих долази 1 500 врста на штитоноше, рекавичарке, ајкуле и рађе. Све оне не само да имају заклопце на очима, већ су им очи заштићене још кожом, која је више ока покретљива и исто преклапа. Да рибе ове врсте заклапају своје очи при спавању, да се њихове зенице до најмањих граница сузе, као код човека који спава, то сам се лично и често уверио, посматрајући их у базену наше станице за посматрање. Становници копна замишљају ајкулу као чудовиште, неколико метара дугачко, које је у стању да човека једним гутљајем прождере, и сећајући се да су по продавницама морских риба, шкољака и сунђера о томе грозовите слике гледали, изненаде се кад им се она покаже у величини од 20 до 100 сантиметара дужине, а на пијаци Напуља виђају се често – наравно мртве – и већи егземлари. Често сам, после дугога рада у својој радионици, враћајући се кући посматрао ове ждере у базену њиховом и видео да преко дана, онако троме, лење, са затвореним очима лежеће, сада постају живе и хитре, те са отвореним, раширеним зеницама, дивне жуте боје, и са страшним пепељавозеленим оком јуре по води, крећући се елегантно својим змијастим телом и траже себи плена. Овако оне јуре по целе ноћи, тек свитање дана гони их на смирај. Уморне спуштају се лагано на дно базена, најрађе у који закутак, на какву стену, ту се смире, шкргама понајлак крећући, пупила се очна сужава, капци се спуштају, затворе, и оне спавају све до следеће ноћи.

(Београд, 1897. г.)

КАКО СЕ ОДРЕЂУЈЕ СТАРОСТ РИБА?

Као што је познато, досад је врло тешко било одредити старост риба, међутим, у изгледу је да ће се и ово питање ускоро моћи извести са поузданошћу као и код коња. Код ових се она одређује према зубима, а код риба сличну улогу врше крљушти. Др Хофбауер, руковођа стације за гајење риба у Тренбергу, испитао је велики број крљушти шарана од разних година, па је према њиховој структури не само нашао средство за одредбу старости, већ је успео да покаже и како је бивало растење у појединим периодима гајења.¹⁾

Ако се обрати пажња на структуру једне нормалне крљушти, приметитиће се ово: споља се разликују два дела: један непровидан, кожом покривени, већи део, који се види (задњи део) и други провидан (предњи део) у кожу урастао, те се споља не види. Само овај последњи служи за одредбу старости. Лупом се овде одмах распознају концентричне пруге, које теку паралелно ободу крљушти (в. сл. 1). У средишту пруга лежи *центар растења*. Он одговара најстаријем делу крљушти и карактерише се тиме што нема пруга. При јачем увеличању примећује се да су *концентричне линије* – које по ређању јако опомињу на годишње прстење у пресеку дрвета – образоване од пругастих узвишица горње површине крљушти, те је стога ова површина рапава, што није случај с доњом страном. Њихово стварање стоји у присној вези с растењем крљушти. По Baudelot-у, ово долази отуд што се на доњу страну крљушти, која је испочетка састављена само од једне мале, танке ламеле (центар растења), наслањају ламеле, које мало-помало по ободу све више расту, те се тако на њеним слободним ободима граде концентричне линије. Раније се држало да се сваке године образује нова

1) *Über die Alterbestimmung des Karpfen an seiner Schuppe*, Allgemeinfischerzeitung 1900, No 8–9.

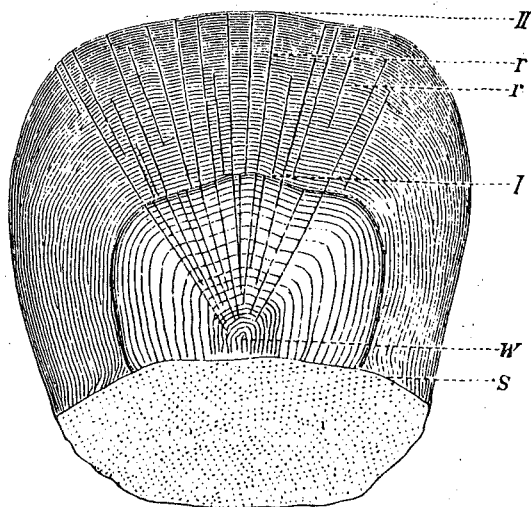
ламела, тако да је нпр. крљушт неке 12-годишње рибе састављена од 12 ламела, а 12 концентричних линија представљале би слободне ободне њихове. Ова претпоставка није тачна, јер, прво, број ламела није раван броју концентричних линија, а друго, укупан број концентричних линија много је већи од броја година. Крљушт трогодишњег шарана нпр. може имати 200 и више концентричних линија.

Хофбауерова метода оснива се на шарановом начину живота. Он вели: „Код животиња које имају зимскога сна, увиђавно је, приметиће се и промене у структури тела, јер већ за време хладније јесени мање се хране уноси, те им је и тежина тела мања, која, у најповољнијем случају, остаје иста преко зиме, док је у топлим, летњим месецима растење много живље. Ову појаву налазимо не само код животиња истог начина живота, већ она важи и за биљни свет.“

Ако погледамо на микрофотографију (сл. 2) једне крљушти од овогодишњег шарана, који је уловљен крајем јесени, видећемо како она врло лепо потврђује горњу претпоставку.

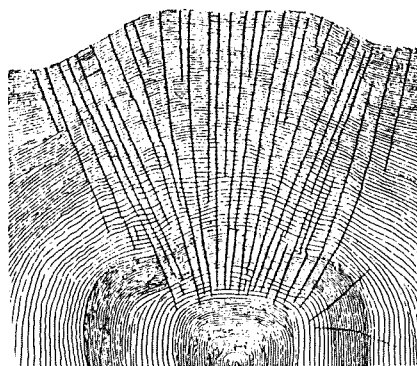
Из беструктурне, набране партије центра растења граде се испочетка неправилне, често прекинуте, затим континуелне правилне линије, које, примичући се све ближе, најзад теку паралелно нешто тамнијој бочној зони.

На овај начин дошли смо до границе прве године. У другој зони, што

Сл. 1. – Шемајски изглед једне крљушти од овогодишњег шарана

Тачкасти део – задњи део, остало је предњи део;
W – центар растења; r – радијалне линије; I – граница прве, II – граница друге године, прелаз у задњи део

Сл. 2. – Крљушт двогодишњег шарана

(16 пута увеличано)

за овом долази, обнављају се исте појаве, тј. испочетка неправилне концентричне линије, идући ободу, добијају све већу правилност, а близу самог обода приближавају се врло јако. Код крљушти трогодишњег шарана после друге зоне долази трећа, која је сличног састава. На основу свега овог може се рећи: *да што је интензивније растење шарана, ресективне његових крљушти, уколико је већи размак између концентричних пруга и уколико неправилнији њихов узајамни паралелни положај.*

Ово обнављање минимума и максимума растења даје изредно средство за одредбу старости.

(Београд, 1901. г.)

ЈЕДАН ПОГЛЕД НА ЗАКОН О РИБОЛОВУ

Риболов, сматран било као врста забаве, било као важан извор животних намирница и прихода, који се од њега могу имати заштићен је, са малим изузетком, у свима земљама нарочито законима и специјалним прописима. Циљ је ових двојак:

- да регулише право на риболов, који може припадати држави појединим општинама, појединим друштвима или приватним лицима;
- да спречи безразложно утамањивање рибе, прописујући врем кад се поједине врсте риба не смеју ловити, величину испод које вал уловљену рибу бацати у воду, справе и начине лова, а забрањујући оно што смета расплођавању рибе, њеноме опстанку, кретању и р спростирању.

У нашој земљи, све до прошле године, оставивши на страну неколико незнатних наређења, која су, уосталом, фигурисала само на хартији, риболов је био потпуно слободан, незаштићен и остављен на милост и немилост онима који се о њему баве, било ради забаве, бил по занату. Довољно је сетити се средстава која су код нас употребљавана за тамањење крупне, а нарочито ситне рибе, и то како од рибаца по занату, тако, и још више, од оних који то чине ради забаве и код којих се то не може правдати борбом за животне потребе, па да се увиди сва потреба и важност заштите риболова од стране државе.

Наше унутрашње, некада рибом тако богате реке и речице, опунтео је динамит, балук и остала слична средства којима се риба лако без икакве вештине лови, али која, поред оно неколико крупнијих комада, посатиру хиљаде и хиљаде ситних риба, које би у таквој реци израсле и доцније намиривале потребе околнога становништва. Штетни динамит и отров, који су употребљавани нарочито по вировима, где риба згомилана, оставе на миру, довршују друга средства, која не мање безразложно тамане рибу и која су утолико још опаснија што о њима није било ни помена у забранама, прописаним полицијском влашћу.

Стотинама великих и малих пређа, честих готово као платно и које не пропуштају ни најмању рибицу, затирале су свакодневно масу ситне рибе. Грађе и супови, стално намештени на згодним местима и заграђујући сву ширину реке, заустављали су сву рибу која се креће уз воду или низ воду, било сама по себи, било ношена бујицом. Риби, која у време бацања икре тражи топлија, плића места и улази масама у баре и ритове, препречаван је свима могућим средствима повратак у речно корито и, кад бара пресуши, риба се похвата рукама или поцрка и непохватана. Није редак случај да се речица језовима одврати од свога корита или пресуши да би се могла рукама похватати риба, како крупнија, тако и најситнија, која се у њој налази. Досетљивост наших сељана за послове такве врсте не познаје границе и она се утолико јаче развијала уколико су воде постајале рибом сиромашније и уколико је требало више труда и досетљивости, па да се извуче из воде и оно мало рибе што се у њој налази. Додајмо томе и посредне узроке, међу којима је најосетливији несталност тока наших река, њихове бујице и пресушивања, која избаце или оставе на суву сву рибу из једне речице и која стоје у тесној вези са нестајањем шума, тога великог регулатора за сталност тока и нивоа речица и потока, па ћемо имати слику онога стања до кога би дошло рибарство и риболов у унутрашњости Србије да се и даље тако продужило и да се од стране државе није увидела потреба заштите риболова законским путем.

У великим пограничним рекама Сави и Дунаву ствар стоји нешто другојачије. Сама величина њихова чини да је у њима немогућно онако немилице затирати рибу како се то чини по унутрашњим нашим рекама; начини лова и справе које се за то употребљују – оставивши на страну употребу експлозивних материја и отрова – такве су природе да се у погледу њихове употребе не би имало шта бранити, осим хватање ситне рибе и лов појединих врста риба у време бацања икре.

Али савски и дунавски риболови састоје се не само у риболову у речном кориту, већ и у ономе у рукавцима, затокама, барама и ритовима дуж обале Саве и Дунава, који су са овима у непосредној вези и у које риба улази у пролеће из реке ради исхране и бацања икре, а који је риболов на многим местима претежнији од онога у речноме кориту. У време икрања – а које се време подударе са периодом великих вода – риба масама улази у такве ритове, који се затим заграђују на уласцима и изласцима и издају под скупу аренду. Срем, Бачка, Банат и Доња Угарска пуни су таквих великих ритова, од којих неки вуку по неколико десетина хиљада форината годишње аренде за риболов. Повећих ритова има и на нашој страни: довољно је навести оне око ушћа Дрине у Саву (Јовача, Засавица итд.), ритове више Забрежја, рит код Кулича, Градишта и Неготина. Риболови у таквим ритовима, нерационално вршени (што код нас још није случај, али вероватно би ускоро био, по угледу на рибарство у Аустро-Угарској) били би главни узрок нестајању рибе у Сави и Дунаву, задржавајући расплођену рибу у рити и не

пуштајући је да се врати у речно корито, те да одржи и умножава изобиље реке у риби.

Потреба регулисања питања о риболову и његове заштите од стране државе осетила се од како се сиромаштво наших унутрашњих река почело јаче осећати и од како се почело увиђати да узрок томе лежи поглавито у злоупотреби слободе риболова и начина на које се он врши. Та је потреба за данас задовољена, бар у онолико уколико се тиче чисто наших риболова и уколико се може од наше стране учинити за једно питање, чије се решење налази у рукама трију суседних држава. Прошла 1898. година, поред закона о лову, донела нам је и закон о риболову, као први покушај од стране државе да регулише ствар, уколико је то засад могућно према нашим приликама и потребама.

Ја сам намеран у овоме чланку бацити један општи поглед на прилике и разлоге који су се имали пред очима при одређивању прописа садржаних у овоме нашем првом рибарском закону и на неке његове карактеристичне одлике.

Пре свега, најпростије би и на први поглед најприродније било при израђивању оваквог закона усвојити оне одредбе које се налазе у рибарским законима земаља, у којима је то питање већ регулисано. Али ко иоле познаје наше рибарство, брзо ће увидети да би такво копирање страних закона било сасвим неприлагодно за наше прилике. Разлика у приликама у којима се врше риболови, становништва које се о њему бави и риболовних вода чини да су рибарски закони у разним земљама разни и да се подударају само у извесним тачкама. Довољно би било за доказ упоредити нпр. француски закон са угарским или румунским. Код нас је читава класа становништва силом околности (нпр. због неродности земљишта на коме је, крајње сиротиње итд.) приморана да готово искључиво риболовом подмирује своје свакидашње животне потребе, и то онаквом рибом каква се према скромности средстава може ухватити, и усвајање онаквих прописа какви се нпр. налазе у угарском закону (који се, уосталом, нека је узгред речено, не извршује ни у Угарској) извесно би довело у питање опстанак не баш незнатнога дела нашега становништва. Мере које је и потребно и праведно прописивати за риболове у регулисаним риболовним водама и у земљама у којима је и све остало добро уређено, биле би претеране – бар засад – кад би се буквално пренеле код нас. Забранили, нпр., употребу пређа, чије се стране окаца мање од 40 мм (као што је то у угарском закону), или забранили рибарске струкове (као што је то у француском закону за риболов у текућим водама), значило би код нас монополисати риболов и одобрити га једино онима који би били у стању одржавати велике рибарске справе и знатне трошкове који су скопчани са употребом таквих справа.

Стога се при усвајању одредаба закона, о коме је овде реч, непрестано имало на уму то да их, поред свега тога што се од њих тражи стварна и енергична заштита риболова, ипак ваља подесити према на

шим данашњим приликама. Осим тога, имало се пред очима и то да најважнији наши риболови, они у Сави и Дунаву, нису искључиво у нашим рукама и да би дефинитивне одредбе за њих имале смисла тек по споразумном пристанку суседних држава. Ма какве мере, предузете на нашој половини ових великих пограничних река, биле би савршено илузорне ако их Аустро – Угарска и Румунија не би предузимале и са своје стране. И, напоследку, кад се узме на ум и то да су опадању рибљег богатства у Сави, Дунаву и рекама које су са овима у непосредној вези, узрок данашњи јако развијени али веома нерационални риболови у рукавцима и ритовима у Срему, Бачкој, Банату и Горњој Угарској, где се риба у време великих вода пушта у таква риболовна места, а затим се ту затвара и лови у колосалним количинама, онда је јасно да би било без циља усвајати код нас онакве законске одредбе за заштиту риболова какве би требале да су, кад би богатство у риби поменутих река зависило искључиво од нас.

То су општи назори, на основу којих је рађен наш рибарски закон. Из појединости, које ћу овде навести, видеће се у чему се састоји заштита коју он гарантује и у колико је она могла бити подешена према приликама у којима се налази наше рибарство.

*

Одредбе закона односе се само на риболов у текућим водама и оним притокама, затокама, барама и ритовима које са овима стоје у таквој вези да риба може прелазити из њих у текућу воду и обратно, било у свако доба године, било само у извесно време. Разлог оваквог ограничавања лежи у томе што се заштитом рибе у затвореним водама, које никако и ни у које време немају везе са текућим водама, ниуколико не подиже изобилје у риби по нашим рекама, речицама и потоцима, а што би и био циљ целокупнога закона. Стога је у вештачким рибњацима и оним стојећим водама које су непрестано изоловане од текућих вода, риболов потпуно неограничен, изузевши употребу експлозивних материја у циљу риболова и продају рибе испод прописне величине.

Једна од првих одредаба у закону јесте она која регулише права на риболов у појединим водама. Право на риболов припада: 1. за Саву, Дунав и Дрину држави; 2. за остале реке, потоке, затоке, баре итд. на општинским имањима, оним општинама у чијем су атару; 3. сваки сопственик има у границама свога имања право риболова, али му није допуштено рибу спречавати при повратку у речна корита.

Поједина важнија риболовна места може давати под искључиви закуп држава или општина, којој такво место припада. Право на риболов на незакупљеним местима добија се узимањем рибарске карте, која се даје на годину дана, од стране државе или општине у чијем ће се атару ловити.

Поређења ради, навешћу како је регулисано право риболова нпр. у Француској и у Румунији, у којима су слатководни риболови доста развијени.

У Француској право риболова припада држави у свима рекама, речицама, каналима, рукавцима и уопште текућим водама кроз које се могу кретати рибарски превози и о чијем се одржавању стара држава. Риболови у каналима, природним или вештачким, који се налазе на приватним имањима и одржавају се о трошку власника имања, припадају томе власнику. Исто тако, риболов у текућим водама, које су неприступне рибарским превозима из других вода, припадају власницима обала, свакоме до половине тока воде. У затвореним водама (барана, језерцима итд.) право на риболов припада власницима обала. Власници риболова – било држава, било општине, било приватна лица – могу издавати појединцима нарочите писмене дозволе за риболов у њиховим водама или издавати своје риболове под закуп. У свима риболовним водама, што припадају држави, одобрено је бесплатно хватање рибе пецаљком, која се држи у руци и не силази до дна (*ligne flottante*).

У Румунији право риболова у Дунаву, Пруту и свима водама које се налазе у Добруци, или на државном земљишту, или пролазе кроз ова, припада држави. У осталим водама право риболова припада власницима (општинама или појединцима) имања, у којима се таква вода налази или кроз које она пролази, изузевши случајеве каквих других основних и раније утврђених права. У државним риболовним водама одобрен је прибрежном становништву бесплатан риболов, али само за исхрану и намиривање свакидашњих животних потреба. Власници риболова могу издавати појединцима рибарске карте у границама својих права или издавати своје риболове под закуп.

Као што се види, право риболова регулисано је и код нас на основама сличним онима у поменутиим земљама. Држава и општине преносе своје право на појединце: било издавањем појединих важнијих риболовних места под искључиви закуп, било издавањем рибарских карата, уз наплату одређених такси, које дају право на риболов на свима незакупљеним местима државне, односно дотичне општинске области. На Дунаву се нпр. налази више риболовних места, чувених са богатих риболова, која су и пре овога закона издавана под закуп. Такви су нпр. риболови код Сипа (гарде), Госпођин вир (код Добре), Калничка стена (испод Д. Милановца), Џеврин итд. Од неколико година издају се под искључиви закуп и ритски риболови у Макишу, као: Црњача, Репиште, Велико окно, Вилиман. А сигурна је ствар да ће тако исто бити и са риболовом у осталим нашим ритовима кад буду регулисани за рационалан риболов и тиме постану продуктивнији но што су данас.

Задржимо се сад мало више на ономе у чему се поглавито и састоји циљ Закона о риболову: на заштити риболова, коју он осигурава и на начинима на које се ова мисли остварити.

У свима је земљама та законска заштита изведена углавном на овај начин:

- забраном да се риба лови у време икрања;
- забраном да се лови риба која нема извесну најмању допуштену величину;
- забраном употребе експлозивних или отровних материја, којима се риба убија или трује;
- забраном употребе извесних рибарских справа које се покажу штетне (које би нпр. рањавале више рибе но што би похватале);
- забраном употребе препречних средстава у циљу задржавања рибе у појединим водама;
- забраном да се у воде, у којима риба живи, бацају или потапају предмети који кваре воду и шкоде риби.

Размотримо на који су начин ове забране изведене у нашем рибарском закону, и због каквих се разлога он у томе погледу местимице разликује од сличних закона у другим државама.

Пре свега, за све врсте риба које се у нашим водама лове прописано је време кад се не смеју ловити због икрања. Познато је да ово време није једно исто за све врсте, као и то да се оно и за једну исту врсту мења према приликама и зависи нпр. од топлоте која влада, од стања воде, од исхране рибе, од тога да ли је риба нашла згодно место за икрање итд. О томе најбоље сведочи она разноликост која у погледу забране лова постоји у рибарским законима разних држава, а још боље разноликост у рибарском искуству код рибара једне исте земље (в. нпр. брижљиво сакупљене податке о рибарском искуству приликом писања Закона о риболову за Хрватску и Славонију, у Гласнику Хрватског природњачког друштва, 1892, VII). Не могући из наведених разлога тачно одредити време у које се поједине врсте риба бију, код нас је усвојено и у Закон унесено оно време кад се према рибарском искуству поједине врсте понајвише бију, тако да се забрана лова односи, ако не на целокупно време икрања, а оно бар на један део тога времена, и то баш на онај који се у нормалним приликама највероватније поклапа са правим временом икрања. Уосталом, питање је о томе времену отворено и на нашим је природњацима да га брижљивим посматрањем што тачније одреде заједно са приликама што утичу на његово мењање. То би био једини начин да се исправи очевидан недостатак Закона у томе погледу. За ту тачку Закон је оставио и министру народне привреде право да је може мењати према стеченом искуству.

При одређивању минималних величина, испод којих се поједине врсте риба не смеју ловити, имало се пред очима то да се маса нашега прибрежног становништва исхрањује рибом, и то готово искључиво ситнијом. Поред свега тога што би штетња ситне рибе, изведена у онаквој мери као што је то у извесним земљама, неоспорно била од велике користи за подизање рибарства и обогаћивање река рибом у нашој земљи, ипак се мора застати пред фактом да би се сувише строгим забрана-

ма те врсте, бар засад, довео у питање опстанак доста великог броја наших сељана, који су често силом околности упућени на исхрану једино рибом, а међутим због оскудице продуктивнијих рибарских справа у стању су хватати само ситнију рибу. Са тих обзира минималне величине, прописане Законом, нису онолике колике би требале бити кад би се имало пред очима искључиво подизање нашега рибарства, не водећи рачуна о данашњим животним потребама приличнога дела нашега становништва. У аустроугарском и румунском закону забрањено је нпр. ловити шарана и мрену испод 30 см дужине (наводим само наше најраспрострањеније рибе). Претераност таквих прописа најбоље се огледа у томе што се они ни у самој Аустро-Угарској не извршују, као и то што су у Француској, где је рационално рибарство веома усавршено, ти прописи много блажи (минималне величине нпр. за шарана и мрену сведене су на 14 см). Али, с друге стране, сама заштита која се хоће да осигура законом била би илузорна кад би се риболовцима оставила апсолутна слобода, односно величине рибе коју смеју ловити. Стога су прописи у томе погледу унесени у наш закон такви да, водећи довољно рачуна о приликама и потребама становништва, ипак довољно заштићују ситну рибу и стају на пут ономе досадашњем безразложном и до крајности распуштеном тамањењу ситне рибе. Закон је, уосталом, и за ту тачку оставио право министру народне привреде да је може мењати према потребама и стеченом искуству.

С тим питањем стоји у непосредној вези и одређивање минималне величине окаца на рибарским пређама. У аустроугарском и румунском закону утврђена је величина од 40 мм за све пређе, подразумевајући под том величином дужину стране четвоространика, што представља једно окце, и то кад је пређа влажна. Но, и тај се пропис не извршује због своје претераности, пошто је њиме искључена могућност хватања рибе која мало расте. У Француској су пређе подељене на три врсте, код којих су минималне величине окаца утврђене на 40 мм, 27 мм и 10 мм. Водећи рачуна о томе да извесне врсте риба, које су код нас доста распрострањене, никад не расту преко извесне, доста незнатне, величине (нпр. кесега, греч, кркуша, пеш итд.) и да би њихово хватање било онемогућено кад би се за пређе, што служе за њихов лов, прописале исте мере као и за крупне врсте риба, у наш је закон такође унесена подела пређе на три врсте, од којих свака има своју прописану минималну величину окаца. Ове су мере блиске онима у француском закону и потпуно одговарају нашим приликама.

Један од поглавитих узрока нестајању рибе у нашим унутрашњим водама јесте употреба динамита и отровних материја. Поред тога што је овај начин риболова био полицијски забрањен, он се увелико врши по целој земљи, и то у великоме броју случајева баш од оних који су били позвани да га енергично сузбијају. Нарочита тачка у новоме закону поштрава забрану употребе таквих средстава и прописује знатне новчане казне за оне који се о њу огреше.

У законима неколиких држава забрањена је употреба извесних рибарских справа које су се показале штетне. У Француској се, нпр., сматра као штетна употреба пређа које допиру до дна и које, оптерећене оловом, вукући се по дну, узнемирују, а каткад и сатиру ситну рибу у њеним прибежиштима. Стога је у текућим водама забрањена употреба лапташа, кеце и уопште пређа које при маневрисању парају дно (Filets trainants), изузевши алове, који раде само на појединим специјалним местима, и то под надзором за то одређених државних органа. Тако су исто у Француској за поменуте воде забрањени рибарски струкови који би се разбацивали по дну и који рибу више израђаве но што је похватају. У Аустро-Угарској и Румунији не постоје такве забране за оптерећене пређе и струкове, али је забрањена употреба оства и уопште свију справа које рањавају рибу, изузевши удице.

Иако се не може порећи умесност и оправданост таквих забрана у земљама као што је Француска, у којој је заштита риболова до крајности изведена, оне би биле веома претеране и готово без циља за наше воде. Код нас се крупнија и боља риба и лови баш таквим справама као што су пређе, које се вуку по дну, и велики рибарски струкови; губитак који би се имао онемогућивши такво хватање крупне рибе извесно би био несразмерно претежнији од штете, која се данас причињава употребом таквих справа. Нашто, уосталом, по такву цену можда и унеколико подићи богатство наших вода, кад би ту рибу било немогућно хватати у оноликој мери која је неопходно нужна за наше потребе? Има разлога прописивати такве забране у Француској, где би због густе насељености и великих потреба маса риболоваца појурила да се служи тим, иначе веома продуктивним, справама, кад би се њихова употреба одобрила и где би оне, употребљаване у великом броју, на свима местима и свима водама, заиста брзо опустошиле и иначе рибом много сиромашније реке но што су просечно данас ове код нас. Али код нас се, бар засад, те справе не употребљују у толикој мери да би њихова употреба стављала у изглед осиромашавање наших вода. Осим тога, оне су за данас неопходно потребне за хватање оне рибе што подмирује животне потребе не баш незнатнога дела нашега становништва. Стога ни у наш, као ни у румунски ни Аустро-Угарски закон, није ушла никаква забрана поменутих справа, изузимајући прописе за минималну величину окаца на пређама.

Али ипак морамо навести једну празнину која се увукла у наш закон о риболову у погледу употребе справа што рањавају рибу и коју је веома потребно првом приликом допунити. Код нас се по ритовима, кад вода толико опадне да се по њој може газити, риба лови оствама у знатним количинама. Такав је лов јако развијен нпр. у Макишу, Градиштанском риту итд., где се читава војска сељана, наоружаних оштрим оствама, разиђе по води и експлорише сваки закутак рита, бодући по сити и рогозу, у којима риба налази своја прибежишта. Кад би се похватала сва она риба која се тиме избоде, не би се имало шта преба-

цити овоме начину риболова који је надомаку свакога, па и најсиромашнијег сељанина и којим би овај на веома јевтин начин подмиривао своје потребе у риби. Али од рибе, која се оствама обрани, често се ни десети део не похвата, обрањена риба смакне се са оства и утекавши болује или угине. Ко је имао прилике гледати кад се риба лови аловима по Макишкоме риту, могао је видети колика је количина ухваћене рибе већ ровашена оствама и оценити сву штетност поменутога начина риболова. Стога би риболов помоћу остава ваљало сасвим забранити и што пре попунити празнину која у томе погледу постоји у нашем закону.

На Доњем Дунаву употребљује се још једна врста справа које рањавају знатан број крупних риба, не могући да их увек похватају и задрже. То су познати морунски струкови (такуми), који се у великом броју употребљују испод Ђердапа и који су одређени да у путу закаче и задрже крупну рибу (моруну, јесетру, сима итд.). Путујући уз воду и провлачећи се између великога броја великих, вишекракних и оштрих удица, понамештаних по извесном плану и у густим слојевима баш на оним местима на која риба мора да удари, ретко се која крупнија риба не закачи, било репом, било леђима, било боком, за једну или више удица. Отимајући се, она се већином откачи и рањена продужује пут да се опет на другоме месту закачи. Закупци Госпођиног вира и Калничког риболова, на које наилази ова риба, пошто је прошла кроз Ђердап, уверавају да је веома редак случај да ухвате необрањену крупну рибу. Риболов помоћу поменутих справа на сваки је, дакле, начин веома нерационалан и, кад би се водило рачуна искључиво о рационалности, ваљало би га на првоме месту забранити. Али разлози за допуштање тога риболова много су јачи од ових малочас поменутих. Та крупна риба, која се хвата морунским струковима, долази нам са Доњег Дунава и Црнога мора, где је има у веома великим количинама; она не продужује пут даље, већ се у извесно доба године враћа ка мору. То није риба која се задржава у нашим водама и доприноси богатству ових, и штедети је значило би само доприносити богатству Доњег Дунава и Црнога мора, од чега наша земља не би имала никаквих користи. Риболови те врсте извор су знатних прихода за наше погранично становништво; од њега читава села искључиво живе и подмирују и своје и државне потребе. Забранити их, значило би онемогућити хватање те крупне рибе, која се пређама (а ове би у томе случају морале бити веома гломазне и скупе) несразмерно мање хватано поменутих справама. Осим тога, такве би забране само тако могле имати смисла кад би их од своје стране увеле све четири суседне државе, нашта ове извесно не би пристале према данашњем стању дунавских риболова. То су били разлози због којих у наш рибарски закон није ушло никакво ограничавање које би се тицало риболова на Доњем Дунаву помоћу морунских струкова.

Једна од важних одредаба Закона јесте она којом се забрањује употреба препречних средстава у циљу задржавања рибе у појединим

водама. Без те одредбе власници стајаћих риболовних вода у близини какве текуће воде могли би у време кад риба улази у ритове ради икрања и исхране пуштати ову у своје воде, па затим јој препречити излазак у време кад се она враћа у текућу воду. И кад би се то радило у иоле већим размерама, могло би се у томе тражити један од поглавитих узрока осиромашавању текућих вода. Иако то досад није код нас рађено у осетним размерама (због трошкова са којима су такви послови скопчани), ипак је потребно да буде у Закону предвиђена могућност таквих поступака и да се ови унапред забране.

Што се тиче препречних средстава, којима се риба лови у текућим водама, ова не смеју преграђивати више од половине ширине реке. Ако се у једно исто време лови са више таквих справа, оне све скупа не смеју преградити више од половине ширине воде. Исто тако, ни направе у води, које се подижу у циљу риболова (заграде, супови итд.), не смеју заузимати више од половине речног корита и морају се уклонити у време забране риболова, или у случају кад се овај напушта.

Није редак случај код нас да се речица, поток итд. јазевима одврати од свога корита или пресуши, да би се могла похватати риба која се у њој налази. Закон је забранио риболов те врсте, као и уопште одвраћање или исцрпљивање воде у циљу риболова.

Напоследку, као једну од важнијих одредаба навешћемо и ону којом је забрањено бацање штетних материја у воде у којима риба живи. Исто тако, забрањено је и спровођење у њих отпадака из индустријских, земљорадничких итд. предузећа, који по својој природи или количини могу риби штетити. Но, оваква забрана није могла бити апсолутна. Дешава се да је општа корист, која се има од каквога предузећа, већа од користи која се у дотичном случају има од риболова. У таквим случајевима надлежне полицијске власти власне су одобрити спровођење поменутих отпадака и у воде о којима је реч. Таква се овлашћења, уосталом, налазе и у рибарским законима свију земаља и лако им је разумети оправданост.

Наведимо и то да доведе поменуте одредбе Закона, изузевши ону која се тиче забране употребе експлозивних и отровних материја, не важе:

– прво, за воде које редовно сваке године пресушују, и то од времена кад изгубе везу са текућом водом или са каквом стајаћом водом, која никад не пресушује;

– друго, за воде које покатак пресуше, и то у случајевима кад изгубе везу са текућом водом или са каквом већом стајаћом водом, а међутим у изгледу је да ће те године сасвим пресушити (но, за ово је потребно нарочито овлашћење Министарства народне привреде).

У таквим водама допуштена је употреба свију риболовних справа, без икаквих ограничења, односно величине окаца на прејама, величине преја, времена икрања и прописне величине риба. Оправданост овога лежи у томе што рибу за коју се насигурно зна да ће, ако се за времена не похвати, остати на суву и поцркати, нема разлога штетети.

*

То би биле најглавније и за први мах код нас најпотребније одредбе Закона о риболову, које се тичу онога што је најосетливије у питању о заштити риболова. Лако је разумети да се Законом за први мах нису могли обухватити сви могући случајеви и да ће се многе мере, које је засад немогућно увести, показати и као потребне и као остварљиве по истеку извесног времена. Стога је Министарству народне привреде остављено право да према стеченом искуству и потребама које се буду указале може само прописивати извесне мере за заштиту риболова и подизање рибарства у нашим водама. Оно је нпр. овлашћено да може у свако доба потпуно забранити, било местимично, било у целој земљи, лов оних риба које су ретке или које се желе умножити (такве забране могу трајати највише пет година). Тако исто Министарство народне привреде може у циљу размножавања рибе ставити под нарочиту заштиту поједина речна места или читаве реке (која заштита може трајати до три године); оно може, према показаној потреби, местимично или у целој земљи забранити или ограничити употребу оних риболовних справа које би се показале штетне за рибарство. Напоследку, Министарство може у циљу научних испитивања и вештачког гајења рибе одобрити да се изузетно могу ловити рибе и у време забране риболова, а тако исто и рибе које немају најмању допуштену величину.

Остаје нам још да наведемо како стоји са применом Закона на наше велике пограничне реке Саву и Дунав. Риболов у овима припада, поред Србије, још и Аустро-Угарској и Румунији и било би потпуно илузорно од једне стране уводити мере за заштиту риболова ако их се не би и друга страна придржавала. Законске одредбе за те риболове могу се, дакле, уводити тек по заједничком споразуму ових трију држава и морале би бити једне исте за целу партију тих река, што припада овим државама. Међутим, поред свега тога, у наш су закон ушле и одредбе које се тичу Саве и Дунава, али са том нарочитом напоменом да Министарство народне привреде може за те реке обуставити поједине или све мере, предвиђене Законом, ако суседне државе не би вршиле исте или бар сличне мере. Такве су одредбе ушле у наш закон стога што се оне приближно онакве какве се код нас већ налазе у законима тих суседних држава и што их ове државе досад нису остваривале једино због оскудице сличних прописа од наше стране. Сад, кад и Србија има свој рибарски закон, самим тим има се основица за споразум, и, кад овај буде извршен, предузеће се и за Саву и Дунав све мере потребне за заштиту риболова у тим рекама. Ми ћемо другом приликом детаљно изнети обзире које би требало имати с наше стране при усвајању рибарске конвенције са суседним државама; овде наводимо само то да тежина питања не лежи толико у риболовима у Сави и Дунаву, колико у ритским риболовима, који се нпр. у Аустро-Угарској врше у огром-

ним размерама и који представљају поглавити узрок нестајању рибе у томенутих два великих рекама.

Наведимо и то да је од стране Аустро-Угарске и Румуније досад чињено више покушаја да се изврши поменути споразум и да се заједничком рибарском конвенцијом предузму мере које би подигле рибарство у тим досад већ прилично осиромашеним рекама. Ти су покушаји остајали без успеха са оскудице рибарског закона у нашој земљи и недовољне пажње, која је досад од наше стране указивана томе питању. Надати се да ће сад, кад се и код нас увидела потреба заштите риболова и његовог регулисања на начин сличан ономе на који је она изведена и у осталим уређеним државама, више пажње поклонити питању о рибарској конвенцији, кад се оно поново буде појавило, и да ће се и код нас наићи на готовост да се ово једном реши. А ово би било погребно нарочито стога што пре учинити, што су до извршења споразума обустављене све мере, прописане посебним законима Србије и Аустро-Угарске за риболов у Сави и Дунаву, те је тако он данас потпуно незаштићен и остављен на милост и немилост онима који се њим баве.

Завршујући, нека нам је допуштено приметити колико су, према овоме што је доведе изложено, обзира који се морају имати при изради рибарског закона разноврснији од оних са којима се има посла при изради закона о сувоземном лову. Начини риболова, справе које се у њему употребљују, прилике потребне за опстанак, расплођавање и кретање рибе представљају разноврсност много већу од оне на коју се наилази код обичног лова. Осим тога, питања те врсте нарочито постају сложенија кад се мора водити рачуна, као што је то овде случај, о заједничким правима трију суседних држава, које се не налазе у истоветним приликама у погледу риболова и од којих свака има своје властите интересе у томе питању.

Овакав какав је, Закон о риболову, о коме је овде била реч, ако се буде озбиљно примењивао, извесно ће допринети да се подиже рибарство у нашим унутрашњим, данас рибом сиромашним, рекама и речицама. А није потребно наглашавати да ће сваки закон у томе погледу бити илузоран ако се не буде најозбиљније и са преданошћу извршавао од стране оних којима је поверено старање о њему.*)

Напомена. – Приликом говора о минималној величини окаца, допуштеној на рибарским пређама, подвукла се једна мала погрешка, коју овде исправљамо. Величина од 40 мм за све пређе утврђена је само у Аустро-Угарском закону; у Румунском она важи само за пређе, којима се хвата крупна риба. За пређе које хватају само ситну рибу (испод 20 см дужине допуштена су окца до 25 мм, али тада целокупна дужина пређе не сме изнети више од 10 квадратних метара. Напослетку, за омање реке и потоке у унутрашњости земље допуштена је за пређе, што хватају ситну рибу (испод 15 см) најмања величина окаца од 20 мм, али тада целокупна површина пређе не сме бити већа од 2 квадратна метра.

(Београд, 1899. г.)

ПОДСТИЦАЊЕ ПРИВАТНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ ЗАКОНОМ О РИБОЛОВУ

Закон о риболову од 27. маја 1911. године, поред осталих одлика које он има према староме закону у погледу саме заштите риболова у нашим пограничним и унутрашњим текућим и стајаћим водама, има једну нарочиту своју страну којом улази у ред наших најкултурнијих привредних закона. Та се страна састоји у нарочитом подстицању приватне иницијативе за подизање рибњака у земљи и у обавезама које држава, по томе закону, узима на себе да на све могуће начине, и материјалном и моралном помоћу, даје подстрек рационалном рибарству у земљи. Правилником за извршење тога закона од 24. априла 1912. г. прецизиран је у појединостима начин на који ће то држава чинити и ми налазимо да ће бити од интереса скренути нашим привредницима пажњу на то и дати им у томе погледу извесна обавештења која им могу бити од користи.

Под рационалним рибарством има се разумети не само паметно коришћење природног богатства риболовних вода, већ – и то у првоме реду – и гајење риба и подизање рибљег подмлатка. Ово се чини поглавито у вештачким рибњацима, са димензијама и програмом рада који зависе од циља што се има пред очима, од месних прилика којима се располаже и од капитала који се мисли уложити. У нас је и пре овога закона било појединих приватних покушаја таквога начина рада који су, да су се могли одржати и до краја извести, могли бити клица за послове те врсте у целој нашој земљи. Али то није било могуће, не искључиво из оскудице иницијативе и интересовања за те послове већ и зато што за њих није било никакве заштите и што су се и подигнути рибњаци морали запуштати пред немогућношћу да се одрже и развију.

Законом о риболову и правилником за његово извршење дата је подизању рибњака у нашој земљи не само довољна заштита, већ и подстрек, на све могуће начине којима држава може располагати. Заштите се састоји у осетним казнама за оне који сопственика рибњака буду не

ма који начин штетили или га ометали у послу. Подстрек, о коме ћемо се нарочито у овоме чланку позабавити, састоји се у овоме:

1. Један од главних узрока слабом интересовању наших привредника за рибњаке, за које у земљи има у изобиљу подесних прилика, лежи у непознавању посла, у неизвесности и сумњи са којом се у нас на то гледа. Сваки би се радо тога латио кад би му било јасно шта треба да ради, на који начин треба да искористи природне прилике које му се за то нуде и на који ће начин најлакше и најпрактичније доћи до потребног рибљег запата и однеговати га до потребне величине. Законом о риболову предвиђено је да сама држава, у циљу давања угледа, узме иницијативу за то, на тај начин што ће сама остварити извештан број државних рибњака у земљи, са свима постројењима за расплођавање и гајење рентабилних врста риба, на којима ће се моћи давати и поуке из рибарства и упутства за подизање мањих и већих рибњака, као и продавати или раздавати рибљи запат и приплодне рибе (чл. 8 Закона; чл. 5 и 39 Правилника). У томе циљу Министарству је народне привреде већ ове године стављен на располагање потребан кредит и оно је већ предузело шта треба да се у кратком времену остваре два повећа угледа на рибњака: један на имању пољопривредне станице у Ваљеву, а други на државноме имању у Добричеву. Први ће, са потребним мрестилиштима, младичњацама и рибњаком за исхрану имати површину од десетину хектара, а други нешто више. Они ће, кад буду довршени, бити прави расадници културнога рибарства у нашој земљи и несумњиво је да ће омогућити и изазвати послове те врсте код наших привредника и предузетника.

2. Министар народне привреде овлашћен је давати при подизању рибњака нарочите повластице приватним лицима, удружењима, општинама, срезовима, окрузима и манастирима. Те се повластице састоје: у уступању за 10–25 година, бесплатно или по уговореној цени, појединих стајаћих вода или области текућих вода подесних за вештачке рибњаке, или појединих земљишта на којима се могу начинити такви рибњаци, кад су те воде на државним или у државној интервенцији при прибављању потребних права кад такве воде или земљишта нису државна својина; у уступању или прибављању права службености на потребна земљишта уз рибњак, као и земљишта за јазове, доводе, канале и пут за приступ рибњаку; у испуштању, кад за то има довољних разлога, да повластичар може у државним шумама и адама сећи потребно пруже, коље и трску за постројење, заграђивање и осигурање рибњака, и у ослобођавању од порезе на рибњак и приходе од овога за првих десет година рада (чл. 9 Закона). Правилником су прецизиране погодбе и формалности за стицање и одржавање такве једне повластице (чл. 7, 8, 9, 10, 11. Правилника); оне су такве природе да се ономе ко се озбиљно мисли одати пословима рационалног рибарства одиста излази на сусрет са свима могућним олакшицама, а да је, напротив, онемогућена, или бар јако отежана, свака неозбиљна или спекулативна намера.

3. Да би се што јаче подстакла приватна иницијатива за подизање рибњака, поред наведених олакшица, заштита и повластица, министар је народне привреде овлашћен и материјалном помоћу подстицати прве покушаје те врсте. Та помоћ може бити: или у облику награде за већ отворен рибњак (10–30 динара од ара водене површине рибњака, према његовој величини, техничкој изради и циљу коме има да послужи), или у облику зајма из Државне класне лутрије са интересом 4% при подизању већих рибњака, за чије је остварење потребан већи капитал. Првенствено право на награде имају рибњаци намењени расплођавању рибе и гајењу свога рибљег запата, а првенствено право на зајам имају рибарске задруге које би биле основане у циљу вештачког расплођавања и гајења рибе у већим размерама. Погодбе и формалности за одобрење таквог зајма прецизиране су чл. 37 и 38 Правилника.

Материјална подлога, која је стављена на располагање министру народне привреде за такво подстицање приватне иницијативе, састоји се у овоме:

а) Установљен је у томе циљу фонд за унапређивање рибарства у земљи, којим рукује Управа фондова, а располаже Министарство народне привреде и у који улазе: приходи од експлоатације државних риболова и рибњака; приходи од новчаних казни по закону о риболову приход од пропалих кауција предвиђених тим законом; приходи добијени продајом државних рибарских карата и од закупа државних риболова.

б) Приход Државне класне лутрије, у размери у којој Министарство народне привреде нађе за корисно употребити за ову нову привредну грану у нашој земљи. Члан 5. закона овлашћује министра да из тог прихода својим решењем издаје потребне суме за организацију, уређење и експлоатацију државних рибњака и риболова; члан 35. закона оставља министру право располагања тим приходом при одобравању и издавању зајмова за подизање рибњака већих размера.

Законодавно је тело, као што се види и ставило у дужност Министарству народне привреде да о подизању рибарства у земљи поведе нарочиту бригу помажући на поменуте начине приватну иницијативу, и ставило му на располагање сва за то потребна средства. Ова су таква да се одиста ни у најкрупнијим земљама не би могло ништа више у том погледу тражити. С друге стране, њихова је употреба тако добро Законом и Правилником регулисана да не може бити бојазни да ће се она узалуд исцрпљивати и да неће водити намењеном им циљу. Одредбе Закона и Правилника у томе погледу такве да сваки неозбиљан или спекулативан покушај повлачи са собом осетне материјалне штете, какве су: пропадање кауције и губитак повластичарских објеката, свим оним што је на њима урађено, саграђено и утрошено. То је једна врло добра и важна страна данашњег Закона о риболову и правилника за његово извршење, о којој, да се није за времена мислило, Закон би поред најбољих намера законодавног тела, морао промаштити свој циљ

Остаје још да се они који имају воље и могућности за ову врсту посла користе олакшицама којима им држава и Закон о риболову излази на сусрет. Ништа не стоји на путу томе да се ово одмах отпочне чинити и Министарство је народне привреде готово да одмах чини употребу од овлашћења које је добило тим законом. Међутим, има један узрок због кога то треба за једно кратко време одложити, баш у интересу сигурности посла и да би цела ствар још у почетку била стављена на што сигурнију основицу. Наиме, у државним рибњацима, на чијем се подизању сад ради, расплодиће се запат баш оних риба које најбоље напредују у рибњацима онакве врсте каква ће се код нас имати, и с којима се може са сигурношћу рачунати на успех. То би нарочито био чешки шаран, као најрентабилнија риба за рибњаке, који и знатно брже расте и јаче се плоди од остале рибе, али кога је данас, у тако малим количинама као што би се тражило за обичне приватне рибњаке, готово немогућно добавити. Кад бар један од пројектованих државних рибњака буде остварен, за њега ће се одмах набавити са стране велика количина приплодних чешких шарана, тако да ће такав рибњак, са транспортним средствима за пренос живе рибе на веће даљине, моћи у довољној мери снабдевати приватне рибњаке који се буду подизали. Тиме ће бити решено за сада врло тешко питање о првом снабдевању подигнутих рибњака рентабилном врстом рибе, а тиме ће нестати и последње тешкоће да се приђе послу распростирања рибњака у нашој земљи.

(Београд, 1912. г.)

ТРИ НЕДЕЉЕ У ЦЕНТРУ НАЈВЕЋИХ РИБОЛОВА НА КУГЛИ ЗЕМАЉСКОЈ

Дрод са експедицијом г. др Михаила Петровића и његови сапутника, после дводневног бављења на острву Антикости и разгледања колоније на њему, обишао је око целог острва, и продужио заливом Светог Лорана у правцу француске колоније у тој области, острва Сен-Пјера и Миклона, центра највећих риболова на кугли земаљској.

То су два острвца, са вароши истог имена, која су још једино припадништво Француза што је остало од некадашње простране Француске Канаде. Оба се острвца налазе у близини јужне обале великог острва Њуфаундленда (Terre Neuve) које припада Енглезима.

Нешто на југоисток од тих острва налази се светски чувен проспирити њуфаундлендски пешчани спруд, чија дубина не прелази двест метара и на коме је зборно место риба грабљивица једног пространог дела Атлантског океана.

Спруд се пружа на југоисток од великог острва, и његове димензије, дужина и ширина, прелазе хиљаду километара. На томе се спруду и у његовој близини, сукобљавају топла Голфска струја, која долази и топлих вода средње Америке, и хладна Лабрадорска струја, која долази из северне поларне области. Свака од ових струја носи са собом планктон и друге ситне организме који су прилагођени топлоти ових вода.

На простору где се те струје сукобљавају, сићушни организми који оне носе налазе на разлику температуре која изазива њихову пропаст. Милијарде тих организама лебде изумрле под површином Океана, и њих се, као на сигуран плен, скупљају најпре ситне рибе које се њима хране, па за овима и крупне рибе грабљивице које се хране том ситном рибом. Од свих тих грабљивица највише има бакалара, који је у огромним густим јатима распрострањен по целој пространости спруду.

За то рибље богатство сазнало се још одмах после проналазачке Канаде 1535. године, и француски океански рибари први су похитали д

Сл. 1. – Тийови њуфаундлендских рибара

га у што већој мери експлоатишу. За њима су одмах дошли енглески, холандски и скандинавски рибари, и на томе су месту у више прилика вођени ратови око права риболова. Напослетку је постигнут један споразум у томе погледу, и данас тамо лове неколико хиљада рибарских бродова и бродића француских, енглеских, скандинавских и америчких.

У тој је риболовној области брод са сапутницима г. др Петровића провео три недеље, посматрајући интензиван рад рибара, живот који они воде, начине риболова и препарирање уловљене рибе.

Риба која се ту лови готово је искључиво бакалар (*morue*), дужине од пола метра до један метар и шездесет сантиметара. Лови се или удицама или великим мрежама које по дну вуку једрењаче, парни или моторни бродови.

Бродови полазе из Европе између 5. и 20. марта. Растојање од њуфаундлендских спрудова износи отприлике пет хиљада километара; путовање једрењача до њих траје по повољном ветру око петнаест дана, а при неповољним ветровима и до шест недеља. Парни и моторни бродови прелазе то много брже.

Једрењаче опремљене за тај риболов имају обично посаду од једног капетана, његовог помоћника, два шефа, двадесет четири рибара, једнога дечка („малог“, како кажу наши морнари) и једног куvara. Такав брод носи са собом двеста до двеста педесет буради са сољу, за сољење рибе, по четрнаест рибарских чамаца, сто хиљада удица за струкове и сву осталу рибарску опрему. Парни и моторни бродови раде с великим мрежама, једном врстом огромне кесе која гута све што срећне на своме путу по морском дну; вучена је бродским машинама.

Посао око риболова веома је напоран и захтева нарочито издржљиве и прекаљене људе. Океан је у тој области ретко кад миран. Јаки

ветрови и буре у њој су најобичнија и свакидашња ствар. Мокри од главе до пете, ти људи раде месецима без одмора, не осетивши ни тренутка да имају под собом чврсту и мирну подлогу. Не зна им се ни дан ни ноћ, ни време обеда. Риба наилази у масама и густим ројевима. Не сме се губити ни тренутка ако се мисли вратити у Европу са магацинима пуним усољене рибе, што је амбиција и скоро питање части за свакога њуфаундлендског рибара. А магацини могу примити по неколико стотина, па и коју хиљаду тона рибе.

Доста велики број преморених прозебних рибара подлеже. Њих сахрањују на морнарски начин, бацањем у дубине Океана са теретом везаним за ноге. Велики проценат буде подављен заједно са бродом и целим ловом.

На француским обалама Атлантског океана постоје рибарска гробља, са читавим редовима крстова један до другог, али у њима није нико сахрањен; то су само зборна места ожалошћених удовица и деце оних што су остали далеко тамо преко Океана, на дну побеснелог мора.

Уловљена, грубо очишћена и усољена риба, кад су магацини већ пуни, превози се у Европу и предаје нарочитим фабрикама, које је понова препарирају и суше, па у осушеном стању пуштају у продају и потрошњу. У Француској постоје две такве велике фабрике, у Сен-Малоу и у Бордоу, поред других мањих. Треба приметити да исушени бакалар који се продаје код нас није ни изблиза онако добро препариран као онај у француским и енглеским сушионицама.

На њуфаундлендским спрудовима (Bancks de Terre Neuve) брод са сапутницима г. др Петровића остао је три недеље. Тако су они могли да учествују у великоме риболову, да посматрају рад рибара, живот који они проводе, начине риболова и препарисање уловљене рибе на лицу места.

За време њиховог бављења у тој области стигао је из Француске болнички брод „Сент Жан д'Арк“ са специјалном мисијом да купи и прими оболеле француске рибаре и врати их у домовину.

Сл. 2. – Ескимска колиба на Лабрагору

Брод је у исто време донео и пошту из Француске, и лако је замислити радост оних који су, у тој за њих бескрајној удаљености од својих, и у онаквим приликама у каквим се месецима налазе, добили писма и поздраве од својих милих и драгих.

После три недеље, чланови експедиције пришли су са риболовних спрудова обали Њуфаундленда и посетили резиденцију енглеског гувернера великог острва, варош Сен-Џонс.

То је једна потпуно модерна и уређена варош са електричним трамвајима, аутобусима, великим базарима, првокласним хотелима и тако даље, што изненађује кад се помисли на то где се она налази. Одатле полази железничка пруга за унутрашњост острва, врло сиромашну и са врло разређеним становништвом.

Главна индустрија у Сен-Џонсу је препарисање рибе, поглавито бакалара. Риба се види и осећа на свакоме кораку. Ваздух је пун задаха од рибе. О риби се само и говори, и по кућама, и по кафанама, и по улицама, и у трамвајима. Ретко ко кога сретне улицом да не носи у руци бакалар: људи, жене, деца, царински и полицијски чиновници, шофер који једном руком управља аутомобилом а другом, испруженом ван аутомобила, држи за вилице бакалара, са кога путем капље крв. Кад се уђе у какву галантеријску радњу или дрогерију, одмах се застане од рибљег задаха: ту је неко време пре тога било стовариште уловљеног бакалара, или је такво стовариште још у подруму те зграде.

Из Сен-Џонса брод је окренуо право на исток преко Океана, у правцу пролазног пристаништа Ла Рошел. Океан је преполовљен за недељу дана, без икаквих догађаја које би вредело помињати.

(Београд, 1933. г.)

Сл. 3. – Острва Лабрадор и Њуфаундленг

МОДЕРНИ ИНДУСТРИЈСКИ МОРСКИ РИБОЛОВИ

Оно што у техници морских риболова нису учинили векови, учинило је последњих педесет година. За тих педесет година та је техника толико измењена да се данашњи старији рибари, морски вуци, који су у морским риболовима провели свој век, не могу више у томе снаћи и да се само запрепашћују ходајући по рибарским пристаништима у којима су они некад господарили, кад виде како све то данас изгледа. Њихови некадашњи рибарски једрењаци, барке, бродићи или гоелете, којима су обављали ондашњи индустријски риболов у даљним морима, а чиме су подмириване потребе становништва у риби, изгледају према модерним парним или моторним рибарским бродовима као сељачка воловска кола према најмодернијем аутомобилу. Оно што је некад тражило само људску снагу, и то најснажније морске вукове, данас захтева само разумевање рада машина и справа на броду и искоришћавање оног што даје данашња риболовна техника, немајући нимало потребе за какав људски физички напор. А поред свега тога, количине рибе уловљене са таквом опремом несразмерно су веће од оних које су ловили некадашњи примитивни рибарски бродови.

До пре које године, свакидашње потребе за морском рибом у појединим земљама подмиривали су обични рибарски чамци и омањи прибрежни бродићи, без машина или са слабом помоћном машином, која је радила само кад нема ветра, увек са једрима којима се по ветру маневрисало, било да се путује до места на коме ће се ловити, било да се по мору разбацују и вуку мреже које ће ловити рибу. Није се смело много удаљивати од обале и отискивати далеко на морску пучину, јер се риба тада не би могла довозити у свежем стању на потрошачка тржишта. Хладњача, које би за дуже време задржавале рибу непокварену, ретко је било на коме броду, а и кад их је било, могле су рибу задржати у исправном стању само за који дан дуже но без хладњаче. Ри-

барски брод без хладњаче морао се враћати своје пристаништу после 24-30 часова, а ако је имао хладњачу, могао је ловити још 2-3 пута толико времена. Кад је море мирно, рад је био немогућан, јер се брод није могао кретати без довољно ветра; кад је бура, платна су се морала скупити, често са опасношћу живота, и рад је опет био немогућан. Дотле уловљена риба кварила се и морала се бацати натраг у воду. Брод покадшто није доносио ни по који квинтал рибе и рибари су, незадовољни и забринуте за опстанак својих породица, журили на ново путовање у лов.

Велики, индустријски риболов вршиле су рибарске гоелете са по 20 до 30 момака, које су ишле на даљна путовања, у исландске или њуфаундландске воде, где их је вековно искуство научило да има рибе у изобиљу, и то оне рибе коју се исплаћује солити и у таквој стању доносити је на велика рибарска тржишта ради продаје. А та је риба била искључиво бакалар, кога на појединим пространим морским просторима на северној хемисфери има у невероватним количинама. Друга уловљена риба се бацала натраг у море да не запреми место у бродским магацинима, јер кад усољена дуго стоји, мења структуру меса и постаје неподесна за трговину.

Гоелете су ловиле искључиво удицама. Један од највећих таквих једрењака, рибарски брод „Мартин Печур“ из Сен-Малоа, и који је пре светског рата годинама ловио по исландским и њуфаундлендским рибљим ловиштима, носио је по 150 000 челичних удица, исто толико кратких конопчића који ће везивати те удице за дебље конопце од по 125 метара дужине, 750 таквих конопаца и др.; за сољење рибе носио је по 300 до 400 тона соли, и тако даље. У бродске магацине било је сложено све што треба за далеки пут, а да се ништа не мора за време пута и лова набављати, јер се морало проводити по шест месеци у потпуној осамљености од осталог света. Магацини брода могли су примити по 300-1 000 тона усољене рибе, према величини брода и његовом унутрашњем распореду.

Кад се брод, у срећном случају, напунио рибом, за време једне сезоне, рада од шест месеци (са путовањем), или кад се приближи крај сезоне, он се, са онолико рибе колико је дотле буде имао, враћао преко океана своје пристаништу у Европи. И то би све ишло тако кад би ствари ишле тачно по програму. Али то није баш тако чест случај. Било при самој раду, било при путовању од ловишта до Европе са пуним товаром рибе, имало је компликација које су чиниле да се ствари дешавају нешто друкчије, понекад и фатално. То је стварало рибарске трагедије које узбуђују осетљива срца и које су биле предмет узбудљивих романа. У појединим рибарским местима на француским, енглеским, норвешким и данским обалама могу се видети рибарска гробља у којима читав ред гробова носи један исти тужни натпис на каменим споменицима: „Х.У. који је остао на дну океана на исландском ловишту заједно са својим верним друговима маја 18... године.“

Од пре педесетину година почели су се појављивати парни мрежарски бродови, испрва само за свакидашњу потрошњу рибе у прибрежним местима и онима што су са њима у доброј саобраћајној вези. Бродови су били у први мах мали и слаби, па пошто су тешко издржавали буре, и како је на њима било мало места за уловљену рибу, увидела се потреба да се конструишу велики парни или моторни бродови који ће се рентирати при великим риболовима.

Данашњи парни мрежарски бродови могу да приме у своје магацине по 8–10 000 тона рибе, а понеки брод и више. Такви бродови не само да издржавају најјаче буре, већ и не прекидају рад за то време.

У последње време се за индустријски риболов све више конструишу велики моторни бродови са дизел моторима од 1 000–1 200 коња снаге. Цистерне за нафту примају по 300 тона нафте. Брод прави по две до три даље експедиције за време сезоне лова и донесе у своје пристаниште по 10 до 12 000 квинтала рибе, покадшто и више. Имао сам прилике разгледати такав један велики, модеран рибарски брод који носи име „Викторија“. На њему је од особља: капетан и његов помоћник, 3 маринска официра инжењера, 4 механичара, рибарски мајстор и 42 стручна рибара, поред куvara, његовог помоћника и неколико дечака. Трошкови су му за време путовања и лова велики; само храна и пиће стају хиљаду франака дневно, али у једној осредњој сезони лова брод за своје две туре донесе по два до три милиона франака рибе. Иначе, обични, мањи мрежарски бродови, при мало бољем лову, улове за пола до једног милиона франака рибе, али су им зато и трошкови знатно мањи. А дешава се и то да, кад је лоша сезона, предузећа буду још и у дефициту.

Мрежа којом се обавља такав индустријски риболов има општи међународни назив „травл“. Она се састоји из простране количине кесе исплетене од танког конопца, дугачке 60–70 метара, чији отвор, што у путу гута рибу, обично има ширине 30–40 метара, кадшто у највећим бродовима и по 50 метара. Врх коничне кесе је зарубљен, и то се зарубљење продужује у један ваљак од врло јаке, ситно плетене пређе који се на своме задњем крају затвара једним кроз њега пронизаним конопчићем. На предњем крају кесе, ономе што зјапи отворен и гута све што у путу сретне, налазе се два по 2–3 метра дугачке, а 2 метра високе табле од тврдых басада и гвожђем оковане. За те се две табле везује по један јак челични кабл који иде од табле до самога брода и добро је везан за овај. Кад из брода избачена у море мрежа сиђе на дно и брод пусти своје погонске машине да раде, оба се кабла (састављена у један који се продужује до брода) затегну, табле се усправе и тако усправљене заузму положај кос према правцу вучења, па тако косо вучене теже да се једна од друге удаљују и мрежу растегну. То учини да се кеса од мреже отвори колико год то допушта њена ширина, па да тако разјапљена и вучена по морском дну гута све на шта наиђе. Риба која тако буде од мреже прогутана, не излази више из ње. Кад се, после вучења

од 2–4 сата мрежа машински извуче на брод, њу дочекује читав ред за то постављених рибара и прикаче је на нарочите дизалице које јој кесу издигну над палубу брода; кад је то учињено, отвори се задњи део кесе и риба покуља из ове по палуби. Тај је моменат врло интересантан, па и узбудљив за оне који нису имали прилике тако шта видети; кад је лов издашан, кеса изручи по неколико тона рибе, са разјапљеним устима, избуљеним очима, још праћакајући се по палуби. И тада на броду почиње да се сортира, пере, чисти и слаже у магацинима. Електрична светлост бљешти на броду, замењујући некадашње бедне петролејске лампе, или још раније лампе са уљем. Усавршене машинске инсталације замењују људску снагу до крајњих граница. Читава водоводна мрежа за морску и дестилисану воду чини испирање риба лаким, брзим и потпунијим, па се риба и брже и боље преради но што је то бивало на некадашње примитивне начине на рибарским бродоћима и гоелетама.

Али, има још једна битна разлика између некадашњих и модерних морских индустријских риболова.

Ранији такви риболови лиферовали су само бакаларе; то је једина риба која се могла хватати у масама и усољена издржати све промене у току времена, и одржати се онаква каква се тражи за трговину. За то се морало ићи на даљна риболовна места, путујући до њих недељама, кадшто и месецима; од уловљене рибе задржавао се само бакалар, па и оне које на тржиштима имају највишу цену бацане су натраг у море. Ишло се на исландска или њуфундлендска ловишта, где је радила читав флота гоелета, а доцније парних рибарских бродова. У време кад сам 1933. године био са океанским рибарима на Великом платњу, на њуфундлендском ловишту, на њему је, поред неколико стотина гоелета разних народности, ловило и 56 само француских парних мрежарских бродова. Први такви бродови појавили су се на тим ловиштима 1904. године. Од тада су они почели ловити са таквим успехом по тим даљним и хладним водама, да су се одмах у Француској, Енглеској, Норвешкој, Данској и Америци образовала акционарска рибарска предузећа, за чији рачун су на брзу руку конструисани такви нови или преправљени стари и теретни бродови и одмах слати на ловишта.

Али, за свакидашњу потрошњу рибе у тим земљама усољен и из даљине доношени бакалар није много значајно; била је потребна огромна количина свеже рибе свих врста. Ту је потребу раније подмиривала прибрежна флотила рибарских барки и бродоћима једрењака, а доцније флотила нарочито за тај посао конструисаних парних мрежарских бродова, који се у последње време замењују моторним бродовима. Таква је флотила ловила само на мањим одстојањима од обале, која су допуштала да се риба доноси у још свежем стању на рибља тржишта у већим морским пристаништима. Међутим, потреба за свежом рибом све је више расла. Риболов, онакав какав је у то време вршен, није могао задовољавати ту потребу, па се морало отискивати даље на пучини и тражити риба по удаљенијим морским просторима.

Да би се задовољила та потреба, почела су се образовати моћна акционарска предузећа са милионским капиталима, за чији су рачун конструисани огромни моторни бродови, са хиљадама коња снаге и са опремом која је последња реч модерне технике. Ти су бродови тада упућени, не у исландске, њуфаундлендске или грендландске хладне воде да лове и соли бакалара, већ у топле воде океана да траже све врсте потрошачких риба и да их у свежем стању доносе на европска тржишта. Пронађена су богата ловишта дуж афричких обала, где је, на пример, у околини Бизерте и Табарке рибарски мрежарски брод наилазио на толике масе рибе да се од ње цепала мрежа исплетена од конопаца; затим, на простране пешчане платое између Канарских острва и Белог предгорја; на муљевита ловишта у водама Азорских острва и Мадере; на чувени подморски плато удаљен на стотинак километара од азорског острва Фајал, познат у рибарском свету под именом „Плато принцезе Алисе“, необично богат сваковрсном рибом, а нарочито белим туњевима, и тако даље.

Такви модерни рибарски бродови опремљени су за путовања од 10 000 километара, рачунајући ту и рад на ловишту, без потребе да игде свраћају ради снабдевања. Они раде тачно као сат, знајући на који сат тачно време кад ће се вратити у своје пристаниште и истоварити уловљену рибу. Они су радио-телеграфијом сваки дан у вези са управом предузећа коме припадају, извештавају га о успеху лова, обавештавају се о ценама појединих врста риба, добијају од предузећа упутства о томе која је врста рибе више, а која мање потребна и тако даље. Уловљена риба се на броду шаље у простране хладњаче које се хладе, не ледом, већ расхлађеним ваздухом. Свакога сата кеса велике мреже, машински извучена над палубу брода, изручи на ову по неколико тона сваковрсне рибе, која се за кратко време од $1/2$ –1 сата сортира, испере и сложи у фригорифичке просторије по сортама. Колика је моћност такве рибарске опреме, може се видети из овога упоређења: обичан мрежарски једрењак из Ла Рошела, ловећи у Гасконском заливу, и то само при доброме лову, доноси у своје пристаниште око 12 тона рибе за месец дана; модеран, велики моторни рибарски мрежарски брод излови дуж обала Мауританије, насигурно више од 12 тона употребљиве рибе на дан, поред огромне масе рибе од мале вредности, коју враћа натраг у воду.

Рибарска флота пред овај рат успела је да пуној мери задовољи потрошњу свеже рибе у великим поморским земљама, и била је на путу да се још више развије и унапреди. Она је само у Француску, у последње време, пред рат, доносила око 250 000 тона свеже рибе, колико износи редовна годишња потрошња у тој земљи. Сад је све то стало; ти су бродови или затворени у пристаништима, или су употребљени у рату на мору за патролну службу и чекају крај рата да би се, ако остану читави, вратили на своју редовну службу.

(Београд, 1941. г.)

ЛОВ У ВЕЛИКИМ ОКЕАНСКИМ ДУБИНАМА

Има нешто више од сто година откако се сазнало да и у великим океанским дубинама има органског живота. Пре тога није се могло ни замислити постојање органског света у морским дубинама у које не допире сунчана светлост и где је огroman притисак воде. За сунчану светлост сматрало се као утврђено да она не допире у морску воду дубље од 200 метара. На сваких 10 метара и 7 сантиметара дубине повећава се водени притисак за по једну атмосферу, тако да је, на пример, на дубини од 2 014 метара притисак од 201 атмосфере. Који би то организам могао издржати такав притисак?

Међутим, крајем XVIII и почетком XIX века ухваћени су неки организми на великим дубинама. Тако је експедиција сер Џона Роса 1818. године извукла мрежом из дубине од 1 830 метара зеленкасти муљ у коме су нађени живи организми; удицом, спуштеном у дубину од 1 465 метара ухваћена је морска звезда. Син сер Џона, онај што је пронашао северни магнетни пол, вукући нарочиту, за дубинска истраживања пројектовану и конструисану кесасту мрежу по морском дну у северној поларној области, извукао је мноштво дотле непознатих животињица што живе у муљу на великим дубинама. Али убеђење о немогућности живота у дубинама већим од 200 метара није тиме било поколебано; оно је било тако укоренењено да се није веровало у тврђења тих експедиција. Напротив, тражила су се објашњења поменутих чињеница које су се сматрале као привидне и варљиве.

Било је велико изненађење и за природњаке, и за ширу јавност, кад се 1861. године рашчупало да је приликом вађења из Средоземног мора једнога подморског телеграфског кабла, који је дотле лежао положен по морском дну, на дубини од 2 200 метара, нађено на каблу припијено мноштво живих морских организама. Није се могло сматрати да

су се они припили уз кабл за време његовог извлачења из мора; они су били тако чврсто за њега прирасли да се на то није могло ни мислити.

Доцније, брижљивија истраживања показала су неоспорно постојање живих морских бића и на великим дубинама. Од 1851. до 1861. године шведски океанографи су испитивали морске дубине поред Гренланда и Шпицберга, где су наишли на дубине од 1 800 до 2 600 метара. Из тих дубина извукли су жива бића за која није могло бити сумње о томе да одиста живе у таквим дубинама.

Таква су испитивања продужили од тада енглески биолози и убрзо утврдили да и у дубинама од 1 200 метара постоји једна доста богата фауна. Око половине јула 1869. године једна енглеска експедиција, која је вршила испитивања у водама западне Енглеске, Шетланда и острва Ферое, а после тога и у Бискајском заливу, наишла је и на океанске дубине од 4 450 метара. Одмах је на тој дубини пуштена у рад кесасти мрежа, која је вучена по морском дну по једанаест сати без прекида. То је био први риболов у таквим дубинама, а може се себи представити нестрпљење са којим су истраживачи на броду ишчекивали да мрежа буде извучена са дна на површину мора и на брод. Кад је то било учињено, нађен је у извученом муљу велики број у њега заривених бескичмењака, као и више примерака дотле потпуно непознатих риба. Обављено је око стотине таквих дубинских ловава, па се брод вратио у Енглеску са неоспорним доказима да и у великим морским дубинама постоји доста интензиван живот. Учесници експедиције су у својим тврђењима чак и претеривали, тврдећи да у океану не постоје границе дубина за могућност органског живота.

Од тога доба су све државе које имају интереса за море слале своје експедиције за испитивање живота у океанским дубинама, и уткривале се у томе послу. Најзначајнија је од њих неоспорно била чувена енглеска експедиција са бродом „Challenger“. Експедиција је крстарила морима и океаном од свога поласка из Енглеске 21. децембра 1872. године, па до свог повратка 25. маја 1876. године, прешавши на путовању око 130 000 километара; потрошила је десет милиона килограма угља и, поред разноврсних других послова, обавила на стотине ловава великим дубинским мрежама тога времена. Резултати рада објављени су у педесет великих књига, које и данас служе као једна од најважнијих основица океанографије.

Дотадашње дубинске експедиције извлачиле су из великих морских дубина само најниже облике морских организама. Риболовне справе брода „Challenger“ извлачиле су из таквих дубина и масе риба, и то дотле потпуно непознатих врста. Осим тога, дотле је владало опште мишљење да, почевши од 500 метара, морске животиње које живе у томе вечитом дубинском мраку, не могући ништа видети, и немају очи. То је мишљење било поткрепљено кад је на осредњим дубинама похватао неколико врста морских животиња које одиста нису имале очи. Може се мислити какво је било изненађење кад су биолози брода „Chal-

lenger“, вративши е у Енглеску, донели са собом једну врсту краба, ухваћених на дубини од 3 000 метара, које не само да нису биле слепе, већ су имале необично развијене очи, које су код неких врста заузимале скоро половину главе. Тада је, на пример, из таквих дубина извучена риба са потпуно прозачним телом; риба која лови својом пецаљком што стоји на врху главе; риба што лови својом сурлом; прождрљива риба која лови и прождире рибу четири пута већу од ње саме; риба са светлосним извором у устима итд.

Међу многобројним дубинским експедицијама свих поморских држава, о којима се не може овде говорити, нарочито место заузимају оне што их је о своме трошку опремио и водио велики мецена океанографских истраживања, кнез Алберт I од Монака. Одушевљен успесима и резултатима експедиције „Challenger“ и двеју француских експедиција, које су после ове са много успеха проучавале океанске дубине, кнез је, почевши од 1885. до 1900. године, са најбољим тадашњим француским океанографима вршио таква испитивања и сабрао невероватно обилну и драгоцену океанографску грађу. У богатој кнежевој збирци, која је понос француске океанографије, могу се посматрати и рибе ухваћене у дубини од неколико хиљада метара; међу њима је и чудновата риба извучена из дубине нешто веће од 6 000 метара.

Како се уопште лови у тако великим океанским дубинама? Овде није реч о великим индустријским риболовима које данас по морима и океану обављају индустријска предузећа моћним материјалним и техничким средствима. Ту се, уосталом, и не иде до великих дубина. Струкарски риболов ретко кад иде до дубина које прелазе 100 метара. Реч је о лововима које обављају океански научни испитивачи, са експедицијама којима је нарочити циљ испитивање живота у великим дубинама.

За хватање сићушних и крупнијих морских организама по морском дну и у жељеним дубинама, употребљују се справе које нису ништа друго до обичан рибарски алат прилагођен циљу и приликама са којима се има посла. То су: усавршене вршке, разне врсте кесастих мрежа и обичне, веће или мање удице разних врста.

Вршке су врста затворене гвоздене корпе, призматичне а троугластог пресека, са отворима удешеним тако да морска животиња може у њих ући, али да не може изаћи. Оне се, везане за дугачак метални кабл, спуштају са брода на морско дно, на коме се оставе да стоје непомицне по неколико часова, кадшто и по који дан. При дизању вршке, брод или чамац приђе пловцу који јој на површини воде означаје место, прихвати га и почне извлачити из воде за њега везан кабл, дижући тиме и вршку. То се, кад се ради на већим дубинама, врши машински, помоћу нарочите парне или моторне дизалице. Риба, или каква друга морска животиња, која је на дну мора ушла у вршку, за све то време остаје у њој тражећи излазак, док се вршка не увуче на брод или у чамац и лов се из ње не извади. Пошто је дизање вршке доста брзо, дубински створови ухваћени у њој не стижу живи на брод; нагло смањивање воденог

притиска при дизању вршке чини да се брзо наруши равнотежа између унутарњих течности и спољне воде; животиња се надује, избаци на уста своје унутрашње органе, или се и распрсне. У велике дубинске вршке обично се ставља и по која мала, густо оплетена за хватање сићушни организима. Тако су дубинске експедиције хватале мноштво нових врста риба, крустацеа и др. које су стални становници дубоког морског дна.

Повлачне мреже све су облика разјапљене коничне кесе, везане јаким, дугачким металним каблом за брод, који их сатима вуче по морском дну. То су за дубински лов прилагођене обичне рибарске справе те врсте: кеца, страшин или коћа, и травл. Спуштање мреже са брода у море и њено вучење по дну врши се помоћу металног кабла дугачког по неколико хиљада метара. За обичну такву мрежу, вучену на пример по дубини од 4 000 метара, пушта се нешто више од 12 000 метара кабла. По себи се разуме да се спуштање мреже у море и њено дизање на брод врши машински. Мрежа нахвата по дну по 2–3 тоне муља и блата, па кад се узме у обзир и тежина самога кабла, која, при великим дубинама износи и до 15–20 тона, као и тежина ухваћених животиња, може се разумети да се дизање мреже може вршити само јаким машином.

Треба поменути да се на омањим дубинама, до 400 метара, може употребити и велика и моћна рибарска мрежа „травл“, којом се обавља индустријски риболов на дубинама мањим од ове поменуте. Али кад се то ради на великим дубинама, мрежа је неупотребљива. Њу је тада немогућно одржати разјапљену и у положајима какви су потребни; подморске струје је изокрену, преврну њену кесу што треба да гута рибу пребаце унапред и затворе је.

За хватање морских организама у слојевима воде између дна и површине употребљује се опет једна врста кесастих мрежа, али са хоризонталним отвором окренутим навише. Мрежа се са брода спушта право наниже, у воду, до дубине до које се хоће, па се затим машински извлачи вертикално на брод. Разјапљена кеса прогута све што се нађе у вертикалном стубу воде кроз који она буде прошла. Све што се на томе путу у њој скупи, изручи се на брод и разврста. И то је један врло занимљив приказ кад се присуствује изручивању мреже на брод; хиљаде живих створова гамижу по мокром поду брода, или пливају у суду у који је лов изручен; ту се нађу и лепи, као кармин црвени рачићи, и љубичасте медузе, и провидне као стакло животињице, које су у мору невидљиве, и мноштво разноврсних других морских створова, све лепши један од другог.

У току два прошла лета, 1938. и 1939. године, ја сам се бавио у водама Азорских и Бермудских острва, са експедицијом која је имала да проучи живот јегуље у околини њеног светског плодишта. Познато је да сва европска и афричка јегуља долази на то плодиште да се ту мрести и да се само она мрести која допре до те океанске области. За посао, који се има у виду, било је потребно дубинском мрежом ловити

егуље у дубинама те области, а то је био посао за риболовце техничаре. Природњаци су већ одавно, још од пре 60 година, пратећи свадбено путовање јегуља, дотерали им траг до Азорских острва, али се одатле траг потпуно губио. Међутим, било се неоспорно утврдило да се у тој области сви трагови сусрећу, као у некоме предсобљу пред плодиштем. Одатле се јегуља отискује, у правцу Бермудских острва, у све веће морске дубине, и ако се хоће да се ту улови који њен примерак, од интереса за природњаке на броду, требало је ловити у дубинама од које хиљаде метара.

Није се могло радити великим индустријским мрежама, јер се ове на тим дубинама замршују и не хватају ништа. Тако исто није се могло радити ни мрежама које употребљавају биолози океанографи за научне циљеве јер су оне исувише мале за необично окретну јегуљу и не хватају их. Ни дубинске удице ту не вреде ништа, јер јегуља пред парење и за време овога не тражи никакву храну, па не удара на мамац на удици. И онда је 1938. године на лицу места испробана једна специјална кеса мрежа, чији се облик види на слици. Двострука конична мрежа од јаког канапа навучена је на једну врсту гвозденог кавеза таквог облика да, ма како он стигао на дно мора и рибарски брод га почео вући до њему, кавез се сам постави како треба па да кеса од мреже, на њему зацепта, остаје разјапљена и гута све што у путу сретне. Извршене пробе у водама Азорских острва дале су одиста одличан лов. Извлачено је мноштво дубинских риба и других морских животиња; међу рибама било је и јегуља икрашица и млечњака. Али није се уловио ни један примерак јегуље после мрестења, да би природњаци могли расвеглити нека нерешена питања из завршне фазе јегуљиног живота.

За оне које би могло занимати ово што се овде износи, сигурно ће бити од интереса питање: како је то могућно да риба може опстати у дубинама у којима је водени притисак од по неколико стотина атмосфера, који би требало да је потпуно згњечи и здроби? До пре једнога века, не само шира публика, већ и стручњаци, мислили су да је живот под таквим притиском апсолутно немогућан, и да је апсурдно и мислити о томе. Међутим, као што је напред казано, дубински риболови показали су да рибе, не оне отпорне, него баш најмекше и најнежније, врло добро живе и крећу се по таквим дубинама. Па како се онда то објашњава?

Огледи, вршени у лабораторијама, показали су да су течности у унутрашњости ткања дубинских организама у комуникацији са околном морском водом са којом се аутоматски, осмозом, постављају у равнотежу, а ова чини да ткања не буду ни у чему измењена спољним притиском воде. Притисак се распореди на милијарде сићушних честица у организму, и то код сваке честице од свих страна; пошто је притисак пропорционалан површини на коју делује, а ова је код сваке честице скоро бескрајно мала, свака од њих је у стању поднети свој део при-

тиска, а све скупа, у скоро бескрајном броју, подносе целокупан притисак спољне воде на организам који састављају.

Кад би жива бића на дну мора имала за воду непробојну кожу, или херметички затворен оклоп, таква се бића не би могла загњурити ни коју десетину метара дубине, а да не буду спљоштена или здробљена. А оваква каква су, ако наглим силаском у дубину компресија није сувише брза да се не би могла успоставити равнотежа између унутрашњих течности и морске воде, та створења не трпе ништа од огромног спољнег притиска. То, међутим, не важи за животиње које у својој унутрашњости имају гасне резервоаре, као што су грудни кош са плућима, или рибљи мехур; овај би се, наглим силажењем у дубину, спљоштио, ткања би се покидала и живи створ би угинуо; при пењању из дубине резервоар би се надимао и распрснуо, или би био истиснут из унутрашњости тела, па би створ опет угинуо. То је, на пример, један од узрока што и најснажнији кит не иде у дубину више од које стотине метара, док толике нежне и слабе морске животињице иду и до које хиљаде метара. То је и разлог што рибе, које имају рибљи мехур напуњен гасом, не иду у велике дубине. Тај мехур је једна врста регулатора за дубинске разлике и морске слојеве у којима ће се риба кретати кроз цео свој живот; ван своје зоне риба ће угинути, на пример извучена рибарском мрежом из те зоне на површину воде. А све то расветљује питање о томе шта бива са рибом која има да подноси спољни притисак од по коју стотину атмосфера и како се објашњава могућност живота у великим океанским дубинама.

(Београд, 1940. г.)

ЛОВ НА АЈКУЛЕ

Данас се ајкула, истио као и киџи, ѿражи и лови свуда ѿ морима и океанима

Кад сам једнога дана, месеца августа 1935. године, нешто северније од очајних Кергеленских острва, стајао на предњем крају брода који лови китове, поред норвешког харпунера Никса Кристијансена и његова топа, и од њега се преко тумача обавештавао о појединостима лова у јужној хемисфери, јато горостасних ајкула пратило је брод и халапљиво гутало све што су китоловци са брода бацали у воду ради своје забаве. Харпунер би с времена на време зашкрипао зубима и као за себе промрмљао: „Доћи ће ускоро ред и на вас“. Кад сам га упитао шта то има да значи, он је одговорио да он харпунира, за предузеће за које ради, само крупне китове, али да ће ови кроз коју десетину година, вероватно, бити истрељбени, па ће онда доћи ред на ајкуле којих су пуни сви океани, пошто се оне несметано множе и развијају. За њега би била играчка да напуни брод тим морским горостасима, али то му за данас није посао; његов син, кога такође спрема за харпунера, вероватно ће имати да харпунира само ајкуле, разуме се, прилагођеном за то ловачком опремом.

Вештом харпунеру Кристијансену, који има на души хиљаде харпунираних и уловљених китова, није у тај мах било познато да већ увелико постоји индустријски лов и корисна употреба ајкула. То је и данас мало коме познато, иако се та индустрија после светског рата јако развила. Опште је мишљење и међу китоловцима обе хемисфере, и међу обичним, у ствар неупућеним морнарима целог света, да не служи ничем уловити ајкулу. Мада је они, покадшто, у доколици или путујући у област китолова, улове великом челичном удицом са мамцем, то чине само за своју забаву, уловљену ајкулу, пошто је извуку на брод, убију и распоре да би видели шта је све она прогутала, и бацају натраг у воду као ствар без вредности.

Путујући раније, у лето 1932. године од плодишта јегуља у Атлантском океану до Бахамских острва, а одатле до негдашњих гусарских

гнезда у Карипском мору, имао сам у доколици, на дуготрајном путу прилике разабрати шта сапутници природњаци и морнари мисле о ајкули. Опште је познато да је она страшно прождрљива и скоро је немогућно веровати шта се све може наћи у њеној утроби. Без изузетка све што падне с брода у море бива у тренутку прогутано, само ако може проћи кроз уста и ждрело.

Па и поред све те прождрљивости природњаци тврде да ајкула (са изузетком две њене врсте) не напада радо на човека и да су доста ретки случајеви да се то деси. Они распрострањену фаму приписују морнарима који су увек склони да увеличавају опасности мора, и да би врло ретко ко од њих могао навести поуздан случај такве врсте, при коме је он био очевидац. Матрози са нашег брода, који су то слушали, вртели су главом не верујући у то, па кад су природњаци сишли у своје кабине, они су, бунећи се против свега онога што су нам природњаци напричали, рекли да тако шта могу говорити само учена господа, која су све што мисле да знају нашли у књигама, а да би они, морнари, волели видети како би се снашао један такав учен господин кад би пао у море при таквој пратњи какву смо ми у тај мах имали.

То уверење да свака ајкула напада и на човека, свакако је један од разлога што се месо од ајкуле код културног света нерадо употребљавало за храну. На поменутом путовању један од морнара на броду, који је раније ловио китове по јужним морима, причао нам је да је, као бродоломац, неколико дана морао јести ајкулино месо. Оно је, по њему, врло неукусно, опоро, жилаво и тешко сварљиво, али препарисано на извесне начине, ипак се може у изузетним приликама употребити као храна. Он је чак тврдио и то да је за урођенике многих острва у јужним морима ајкулино месо редовна храна, а о томе смо се доцније уверили да је тачно. Они га расеку на танке каише, који се оставе да стоје неко време у морској води, у којој се исперу и усоле, па се онда обесе да се суше на сунцу и ветру.

Међутим, амерички ловци китова поодавно су почели харпуном ловити ајкуле кад дуже време не би наишли на китове. У једно време, нарочито око половине прошлога века, јако се тражило уље од ајкулине цигерице као лек против реуматизма. Доцније се покушавало да се њено месо, препарисано на изванредан начин, продаје у облику конзерве у металним кутијама, а за то је постојао један нарочити патент. Месо, препарисано на тај начин, имало је доста пријатан укус морског рака и у трговини је добро пролазило под америчким називом „grayfish“. Али се временом то напустило; месо је садржало много амонијака који се у току времена из њега развијао и надимао металну кутију, а коју тада нико није хтео куповати.

Међутим, идеја о употреби ајкулиног меса није напуштена. Године 1912, месеца августа, у повратку са једног међународног конгреса у Кембриџу, нарочито сам се задржао у Лондону више но што сам рачунао да бих посетио велико лондонско рибље тржиште Билингсет

поред Темзе. Тржиште је само за продају рибе en gros рибљим трговцима, и треба бити на њему нешто пре шест часова изјутра. Призор је у то време одиста импозантан. Осећате се потпуно у царству морских риба и морских чудовишта свих врста. Безбројни вагони пуни тона рибе, из којих се цеди морска вода или рибља саламура, циркулишу по изукрштаним шинама по тржишту у свима правцима. Људи и жене, са којих дури бала од рибе, преносе рибу у великим корпама из вагона или рибарских бродова у продавнице рибарских трговаца. Вика рибара који се довикују, задах од рибе и саламуре, неподношљив за онога који на то није научио, опасност да се на вас изручи који товар рибе што га на глави носи висока и снажна рибарева жена, све то чини да онај кога то нарочито и јако не интересује бежи што брже може из тога рибљег пакла. Улазите и излазите с муком из безброја рибарских дућана у које једнако придлази риба купљена из бродова и вагона, крчећи себи пут како будете могли. Наилазите на радње које тргују искључиво рибљим специјалитетима: једне само лаксом, друге туњом, треће гигантским рибљим врстама којима не знате ни називе ни шта су, и тако редом.

Међу таквим радњама нарочиту пажњу привлачи једна што носи фирму „Браћа Ховлет“ и пред којом стоји, као хватови дрва, наслагана камара горостасних риба једне исте феле. Кад приђете оној страни камаре којој су окренуте главе наслаганих риба, а разумете се у послу, познаћете одмах да су то ајкуле разне величине од 3–7 метара дужине и од 300–1 000 килограма тежине, а на камари штрчи и понека још гежа. Кад уђете у радњу, нађете се пред гомилом наслаганих дрвених сандука, пуних поређаних металних кутија са конзервама; те су конзерве месо од ајкула препарисано по једном нарочитом енглеском пагенту. Оне се приуговљавају искључиво од оне специјалне врсте ајкула које носе назив „морски пас“ а имају укус морскога рака (јастога). Друга једна камара састављена је опет од самих ајкула, али са којих је скинута кожа. Те се коже у маси продају фабрикама које од ње израђују разне трговачке артикле.

Већ од дужег времена неуштављена кожа ајкуле употребљавана је, под именом „шагрена“, за навлаку на балчацима сабаља и мачева, као и за ручне торбице. Али јој се употреба није могла проширити, јер сви покушаји индустријалаца да се са ње скине њена спољна рапава кожица, а да се не повреди кожа испод ње, остајали су безуспешни. А га је покожица покривена ситним бодљикама, тврдим као камен и приврђеним за меку покожицу. Тек је у последње време, после светског рата, 1919. године узет први патент за скидање тих бодљика; начин је пронашао дански хемичар Бендиксен из Копенхагена. Одмах је образовано акционарско предузеће за искоришћавање патента, а у исто време основана је у Америци друштвена филијала и станица за лов ајкула у великим размерама. Но све то није имало великог успеха; ловачке станице нису биле распоређене на подесним за то местима; алат је био неусавршен, па је све то чинило да фабрика ајкулиних кожа није

имала довољно материјала за прераду. Осим тога, прерађена кожа није имала добру прођу, јер је ствар била нова и није се још добро знало шта се може са њоме радити. Акционарско предузеће је ликвидирало.

Године 1920. америкашки технолог Теодор Колер пронашао је један хемијски раствор који чисто хемијски, без икакве механичке процедуре, ослобођава кожу њених бодљика и чини је бољом и издржљивијом од оне која је пре тога добијана механички, по ранијем данском патенту. Она је постајала врло мека, а јача од свих осталих врста кожа. Америкашки биро за мере, испитујући јачину такве коже, нашао је да њен отпор при истезању износи 400 килограма по квадратном сантиметру; поједини делови коже достижу и издржљивост до 500 килограма. Од ње се данас праве лепе женске торбице, корице за књиге, разне врсте кожних кеса и куфера, разне навлаке и модне ситнице. На луксузним плажама у Калифорнији ове се године први пут појавио женски костим од ајкулине коже, који не пропушта влагу, а чува тело од претеране врућине. Почине се већ правити и обућа од те коже, а нарочито врло лаке и издржљиве чизме за ловце и спортисте. А у најновије време, данска кожарска индустрија почела је употребљавати такву кожу за горње лице ципела; у овај мах се у истој индустрији врше огледи како би се она могла употребити и за ђонове.

Ново акционарско друштво, образовано у Америци ради искоришћавања Колеровог патента, имало је брз и велики успех. Предузеће је, осим коже, почело искоришћавати и сав сиров материјал који се може имати од ајкуле, а за њен лов постављене су станице на местима која је раније искуство истакло као врло подесна. Ловачке справе су усавршене; набављене у изобиљу и раздјељене на ловачке дружине, оне су учиниле да је притицај уловљених ајкула потпуно задовољавао. У Кини су од незапамћених времена ајкулина месната пераја сматрана за праву посласицу; предузеће је одмах са кинеским трговцима закључило уговоре за лифровање тих пераја, осушених топлим ваздухом. Уље, које се вадило из ајкулине цигерице, такође је по доброј цени продавано индустрији, а нарочито фабрикама апотекарских артикала. Још нису добро испитане терапеутичке особине тога уља, али је искуство показало да је оно одиста одличан лек за разне болести. Показало се нпр. да га треба давати туберкулознима и у разним дечјим болестима.

У појединим земљама је, у најновије време, почела продирати свакидашња употреба ајкулиног меса за храну, препарисаног по нарочитим патентима. Па и скелет ајкуле нашао је у последње време корисну употребу која се све више шири. Од њега се, на пример, кад се исуши у аутоклавама, на обичној температури, и кад се измеша са цереалијама, добија одлична храна за домаћу живину. Брашно од ајкулиних костију садржи доста витамина и велики проценат протеина, као и других хранљивих елемената, па се, измешано са другим, мање хранљивим састојцима, даје стоци као изврсна храна. Напослетку, од отпадака свих врста прави се изванредно добро вештачко ђубре, чија вредност лежи у

томе што садржи много амонијака. Чак се искоришћавају и ајкулини зуби, нпр. у јувелирским радњама, или за украсе. Нешто од костију употребљује се за справљање одличног лепка, који се налази по трговинама.

Од интереса је још питање: како се обавља индустријски лов ајкула?

Пре свега, у употреби су велике, јаке челичне удице са мамцем; моторни брод вуче за собом повећи број таквих удица, а машинска инсталација извлачи на њега прождрљиве и на удицу ухваћене ајкуле. Ове буду одмах убијене и, кад их се накупи онолико колико их може на брод стати, брод их одвлачи на најближу ловачку станицу предузећа, где им се одмах скине кожа и подвргне првоне, примитивном штављењу помоћу морске воде; остатак се у комадима шаље у оближњу фабрику на прераду.

Тако је исто у индустријском лову у употреби и вајкадашњи примитивни начин лова харпунирањем. На омањем и окретном чамцу крстари дружина од три ловца, двојица што веслају, и један који стоји усправљен на кљуну чамца; он држи у руци спремну харпуну везану танким, а јаким конопцем за чамац. Харпунирана риба зарони у дубину и почне вући чамац у разним правцима. Кад ловци по олабављеном конопцу осете да је риба почела малаксавати, крате конопац, зарију риби, ако је потреба, још коју харпуну, довуку је малаксалу до чамца и дотуку секиром или пушчаним метком. Вешт харпунер може, при добром лову, предати својој станици по коју десетину ајкула на дан.

Али, најмоћније средство за индустријски лов ајкула, који се почео на велико употребљавати тек у последње време, то је лов помоћу пространих, јаким мрежа исплетених од танких, али издржљивих конопаца. Окца су толико пространа да ајкула, ударивши на прећу, може кроз окце провући само главу, али не и тело. Ајкула ноћу радо прилази из дубине површини воде, да тражи свој плен; наишавши на разапету мрежу која јој спречава пролаз, она покушава проћи кроз њу, провуче шиљату главу кроз пространо окце на које јој је кљун наишао па, осетивши да се не може кроз окце провући, почне се бесно отимати и превртати да би скинула са себе прећу, али се тиме само још више запетљава, замршујући прећу и скупљајући је гомилом око свога тела. За ловце, који јој ујутру буду тако спетљаној пришли, лака је ствар да јој главу закаче великом челичном куком, привуку је уз брод и рибу дотуку. Није ретка ствар да ловачки брод, приликом прегледа својих мрежа, донесе на своју станицу по неколико десетина хиљада килограма ухваћених ајкула.

Лов ајкула је данас тако рентабилан посао да се на њега одају и аматери којима, према њиховом ранијем животу и позиву, то не би могла бити професија. Такав је нпр. случај енглеског бродарског капетана Казвела, који се после четрдесет и две године путовања по трговачким пословима и по свима морима, наместо мирног живота који га је чекао, страсно одао лову ајкула, проводећи на томе тешком послу остатак свога дугог века, продајући индустријском предузећу производ

лова и богатећи се од тога. Још је интересантнији случај америчког капетана Јунга, који већ десетинама година проводи свој век у индустријском лову ајкула, и сматра се као највећи данашњи ловац у свима морима где има ајкула; ове он у масама продаје предузећима.

Ајкула, која је од постанка своје феле, вековима ничим несметана крстарила по океанима земаљске кугле, дочекала је и свој црни петак. Данас се она тако исто по морима и океанима тражи и лови, као и китови, и да се није у току непрегледног низа векова неограничено расплођавала, она би после извесног довољно дугог времена можда била истребљена, као што ће то бити са китовима. Али ће данас има милијардама и не може се предвиђати да ће, при ма како интензивном лову, она икад бити потамањена.

(Београд, 1941. г.)

ЈЕДНА НЕОБИЧНА РИБЉА АВАНТУРА НА ДВОРУ ЦАРА НАПОЛЕОНА ТРЕЋЕГ

Кнегиња Паулина од Метерних, у исто време и унука и снаха великога аустријског државника, који је деценијама давао правац европској политици, провела је у Паризу време од 1859. до 1871. године. Била је удата за свога ујака, кнеза Рихарда од Метерних, који је 1859. године постављен за аустријског амбасадора на двору Наполеона Трећег и у томе својству остао до 1871. године. Кнегиња од Метерних је, као лична и интимна пријатељица царице Евгеније, активно суделовала у сјајном животу Другога царства, а нарочито ондашњег царског двора. Њене објављене „Успомене“, које обухватају живот на француском двору за време од поменутих дванаест година и по којима је кнегиња названа „аустријском Мадам Де Севиње“, пуне су финих, духовитих описа, занимљивих личних доживљаја, што је све проткано једним нарочитим ведрим хумором.

Ко би могао мислити да ће у таквоме једном доживљају, који се догодио на Наполеоновом двору у Фонтенблоу, главну улогу играти један крупан шаран? То се, међутим, одиста догодило, и мислим да је вредно испричати тај комичан догађај који је у своје време у Паризу изазвао буру од смеха.

Као сваке године, тако и 1863, кад се догађај десио, царска је породица проводила месец јун у Фонтенблоу, са многобројним званицама и дворским особљем. Ишло се у шетњу по пространој шуми, возило се чамцима по језеру, обављани су велики ловови; вечером су на дворској позорници приређиване позоришне представе у којима су играли париски глумци из Француске комедије, Водвиља или Жимназа, или су давани музички

Сл. 1. – Наполеон III

концерти од париских артиста. Око пола ноћи све је престајало и ишло се на одмор од дневних напора.

Такве једне ноћи, Наполеон, тек што је уморан легао и што га је ухватио сан, буде тргнут из сна страшном лупњавом у соби што је била управо над његовом. Час је изгледало да неко у тој соби игра, скаче, час да се води нека борба, крха намештај, разбија посуђе, час као да лустери падају са плафона на патос. Изненађен тиме и не могући схватити да се тако шта може дешавати у то доба ноћи, и то баш управо њему над главом, цар љутито скочи са постеље, зазвони за свога личног слугу, па кад је и овај застао забезекнут, не могући доћи себи од чуда, нареди му да отрчи на горњи спрат и види ко се то усудио на тај начин узнемирити, ни више ни мање, но самога цара и у чему је ствар.

Слуга разбуди дежурног ађутанта, објасни му у две речи о чему се ради и замоли га да он лично изврши царев наређење. Ађутант се на брзу руку обуче, отрчи на горњи спрат и стане пред врата собе из које се чула лупа, у тај мах баш најјача. Кад је љутито закуцао на врата и тражио у име цара да му се одмах отвори, врата су плашљиво отворена; ађутант је улетео унутра и застао пред оваквим призором:

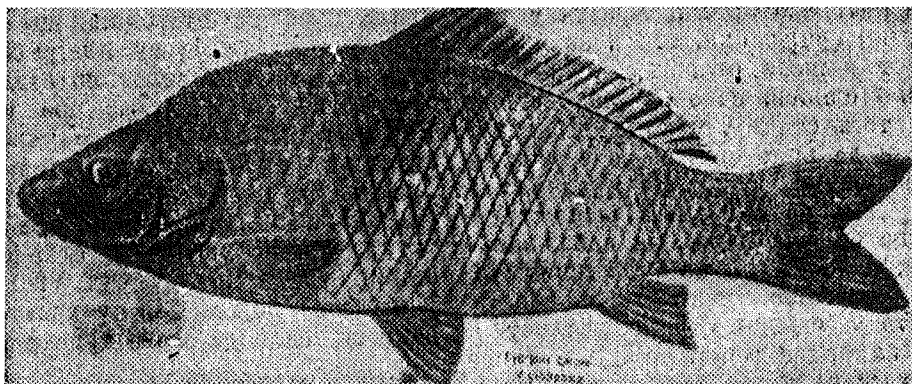
Један од официра ордонакса стајао је преплашен у костиму за спавање, поред постеље која је била сва у неред, са загрнутим рукавицама, сав испрскан водом и изгледајући да је у тренутку пре тога имао да издржи неку тешку физичку борбу. На лицу му се оцртавао страх и очајање; није могао проговорити ни речи кад се на вратима појавио царев ађутант и упро на њега зачуђен поглед. Тек на поновљено питање овога о томе шта се то у соби дешава и уморног цара буди у поноћ из сна, он је збуњено промрмљао да је у очајању шта да ради „са њоме“; учинио је све што је могао да се „она“ смири, али све то није ништа помогло и он сад не зна шта да ради.

Кад му је ађутант љутито пребацио што се толико заборавио да „тако шта“ доводи у двор, и што није за такав посао узео собу у хотелу, кривац му је одговорио да би то било немогуће, јер „она“ никако не би смела остати сама; лупала би и правила читаву узбуну, па треба и он да је ту, да је умирује до сванућа, а то не би могло бити у хотелу, пошто он не би смео напуштати двор. Ађутант, који у свему томе није ништа разумео, приближи се из радозналости постељи, пошто је упитао кривца да ли је „она“ бар лепа, а овај му одговорио да је изванредно лепа и крупна. У тај мах у постељи, испод покривача, стаде нешто мицати се и дизати покривач. Кривац, мало умирен радозналошћу ађутанта, коме се на лицу огледала пријатност кад је чуо да је „она“ лепа, поведе овога да „је“ види, мада се ађутант устезао бојећи се да „њу“ то не би женирало, па можда и наљутило. Кад је кривац на то одговорио да ће то „њој“ свакако бити свеједно, и дигао на постељи покривач, ађутант је застао запањен: у постељи је, под покривачем, био крупан шаран од неколико килограма тежине (треба имати на уму да се на француском шаран зове „la carpe“, па да је, дакле, женског рода).

Преварен у нади да ће видети оно што је мислио, ађутант, сад већ због тога наљућен, пребаци кривцу за такву глупост и љутито га упита како је уопште могао доћи на такву идеју да се ноћу, управо над царевом главом, игра са таквим стварима кад зна шта га то може стати. Сиромах човек му тада, збуњен, очајан, у поверењу исприча како је до тога дошло.

Кривац је страсно волео риболов. У то време језеро поред дворца у Фонтенблоу било је пуно крупних шарана, за које је постојала фама да су ту расплођени још у време краља Франсоа Првог (те су шаране покупили Немци приликом инвазије 1871. године). Страсни риболовац је сваки дан, шетајући се поред језера, посматрао те шаране и једнога дана спонадне га неодољива жеља да улови једнога од њих, да га има који минут у рукама, па да га опет врати у језеро, пошто буде проверио да ли се на њему, као што се говорило, налази сребрн прстен на коме је урезана година 1530.

Риболов је у језеру био најстроже забрањен; преступ би се имао казнити и новчаном казном и затвором. Поред свега тога, не могући одолети жељи која га је спопала, риболовац набави једну рибарску вршку, па је пред зору, кад га нико није могао смотрити, намести на месту где је свакога дана имао прилике посматрати шаране који се ту скупљају. Преко целог дана био је на дворској служби као дежурни официр, а по повратку из лова са царем и његовим гостима морао је присуствовати дворској вечери. За све то време он је мислио само о приметној вршки у језеру и о томе да ли се шта у њој ухватило. Тек после вечере пошло му је за руком да се искраде из друштва и да у мраку, невиђен ни од кога, придигне на површину воде вршку везану за обалу. Није знао шта ће од среће и потпуно је изгубио главу кад је, издигнувши вршку, видео да се у њој налази ухваћен огроман шаран који се, кад је вршка већ дошла до водене површине, стао снажно праћакати и прскати риболовца водом од главе до пете.

Сл. 2. – Шаран из језера у Фонтенблоу

Сав радостан, риболовац однесе уловљеног шарана у своју собу, која се налазила управо над царевом собом за спавање, и спусти га у једну велику кофу, коју је ту негде нашао, пошто ју је напунио водом. Рачунао је да ће шаран тако у води бити миран, па ће га он неко време посматрати и онда га опет кришом вратити у језеро, тако да нико о томе неће ништа знати.

Шаран је одиста неко време и био миран и риболовац га је са усхићењем посматрао, заборавивши потпуно на време које је пролазило. Али кад је вода у кофи била већ толико устојана да је шаран све теже морао у њој дисати, он се узнемири и почне се бесно праћакати, избацујући репом воду из кофе, прскајући водом све околне предмете и причинивши такву лупу, да се цар од тога разбудило. На то риболовац, није рачунао, и да се бар лупа не би чула он са много муке извади шарана из кофе и баци га на своју постељу, покрије га својим покривачем и притисне одозго да не би, отимајући се и праћакајући се, спао на под собе. У тај је мах царев ађутант закуцао на врата и после добијеног објашњења ситуације похитао да о томе обавести цара.

Да не би он лично узнемирио цара, који је дао наређење непосредно своме служи, а не њему, да извиди ствар, ађутант саопшти у две речи служи да је узрок свом нереду један шаран и да је сад све доведено у ред, па га пошаље да то саопшти и цару. Слуга, сањив и збуњен, не разумевши у брзини ни сам добро у чему је ствар, обавести цара тако, да је овај разумео на један чудан начин: да је узрок свему једна дама која се нашао те ноћи у двору, у соби дежурног официра, и мало се зачудио што се даме такве врсте називају шаранима, док се у његово време то звало другим именима.

Тек сутрадан изјутра цар је тачно сазнао шта се десило и стао се смејати до суза. Убрзо затим сазнали су за рибљу авантуру и сви гости и цео двор; на све стране се разлегао смех. Цар тада позове несретног и преплашеног риболовца и строго му нареди да му тачно, у свима појединостима, исприча своју авантуру. Кад је овај то учинио, очекујући после тога најстрожу казну, цар га, начинивши што је могао озбиљније лице, осудио на тешку казну која се састојала у овоме: да на скупу свих гостију и дворана, који је сазван по царевом наређењу, „шарански Дон Жуан“, како су га од тада сви прозвали, мора да исприча ствар од почетка до краја, и да одговори на сва заједљива питања која су му се постављала од слушалаца, чији се смех орио по целој дворци. Од те кобне ноћи риболовац је смртно и завек омрзнуо све шаране на свету, па и сам риболов.

(Београд, 1934. г.)

МАТЕМАТИЧКА АНАЛИЗА И ОЦЕАНОГРАФСКО-БИОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ

1.

Једна пространа математичка дисциплина, грана примењене математике, а која се тек у последње време почела систематизирати и која носи назив математичке феноменологије, има у својој основици ове концепције:

У бескрајном шаренилу природних појава, међу заједничким цртама које у њима открива непосредно посматрање или дубља анализа, има их и таквих које се распростиру на најдиспаратније појаве, према којима конкретна природа појаве не игра никакву улогу а које, при свему томе, површније или дубље задиру баш у најкарактеристичније, кадгод и најбитније појединости појава.

Остављајући на страну безброј површних, безначајних, заједничких црта међу диспаратним појавама, подсетићемо нпр. на оне што се могу запазити:

1. у начину на који се узастопна тренутна стања нижу једно за другим у току појаве, разноврсне појединости у којима се састоји ток појаве; осцилаторан, периодичан, аperiodичан карактер тога тока; непроменљивост, истовремено рашћење или опадање појединих елемената у појави; поступност или нагли скокови при тим модификацијама; поступно и непрекидно приближавање једноме одређеном стационарном стању итд.;

2. у схематизираним механизмима појава, тј. у скупу улога оних прилика и фактора чији стицај одређује ток појаве, у начину на који су те улоге међу собом комбиноване, у правцима модификација које поједине улоге намећу току појаве; у начину на који се утицаји појединих фактора мењају; у сличности прилика у којима је реализован један комплекс фактора итд.

Друга једна основна концепција математичке феноменологије састоји се у овој констатацији: математичке нијансе су један атрибут који се може придати најразнороднијим елементима, па ма какве матери-

јалне или инпондерабилне природе они били. Нема тога материјалнога или инпондерабилног елемента који у себи нема нечега мерљивог, ако не у смислу прецизне мерљивости, а оно бар у смислу више или мање овлашне упоредљивости, нечега што се на елементу може схватити као веће или мање, као јаче или слабије, осетније или неосетније. Јачина ацидитета или базичности једне хемијске смеше; јачина једне дражи, акутност једне болести, јачина једног осећаја, интензивност једне представе у свести, јачина пажње, величина телесног или душевног напора, степен једне културе, интерес једне ствари, брзина напредовања или ретроградације при каквој прогресивној еволуцији или каквоме било процесу, величина једне кривице, одмеравање казне према степену кривице, диспропорција између казне и кривице, све су то атрибути код којих, иако они сами по себи могу бити неприступни практичном мерењу и прецизном изражавању у одређеним јединицама мере, ипак је могућно замислити им све оне овлашне појединости на које се наилази у варијацијама практички мерљивих атрибута: рашћење или опадање, јачање или слабљење, анулисање, континуални, дисконтинуални, интермитентни, осцилаторни, ритмички итд. карактер, максимуме, минимуме, оптимуме итд.

Зна се нпр. да јачина осећаја расте *знајно сјорије* него јачина надражаја који га је изазвао; да токсичка и коагулаторска моћ крвног серума слабе под утицајем топлоте али тако да прва *слаби у јачој мери но друга*; да депресивни утицај светлости на развиће микроба *расіе ујоредо са раићењем јачине свејлосіи*. Осцилаторне појаве најразноврснијих природа састоје се у осциловању елемента, или скупа елемената, око једнога средњег стања, у *наизменичном јриближавању и удаљивању* од њега. Мноштво ритмичких појава у биологији, маса трајних историјских појава, поступни развитак разних социјалних институција у дугим периодима времена, који би се састојао у низу таквих *ријмичких флукуација*, јасан су пример за то. Егзистенција *максимума, минимума, ојјимума* може се такође схватити за елеменат свих могућих врста и природа; изрази као што су кулминација једне болести, врхунац силе, каријере, моћи, богатства то јасно показују. Изрази као што су: *удвосіручійи* пажњу, *анулираји* вољу, *убрзаји* ток догађаја, *усјоріји* развој ствари, *јојачаји* какав утицај итд. исказују ма и овлашно процењивање релативних величина неприступних прецизном мерењу. Факт да је покретачка моћ, везана за једну идеју, *ујолико јача* уколико би за њу везан акт изазивао више задовољства; тврђење да је једна заслуга *јројорционална* тешкоћама које су се имале савладати, да одушевљење увек пролази брже него мржња; да људске масе у извесним приликама осцилирају између одушевљења и душевне депресије итд., такође су чињенице које непосредно исказују схватање појединости у варијацијама величина свих врста и природа.

Све то јасно показује да се математичке нијансе, које очевидно нису само игра речи или елементи за сликовито изражавање, могу при-

давати елементима свих врста. И онда, математичка феноменологија пресликава те нијансе и њихове промене на један општи начин, подједнак за све факторе и елементе свих врста. То се чини пресликавањем тих промена на дијаграм промена једног фиктивног математичког параметра, који би у мислима био придат елементу, а за чије би се варијације узело да иду упоредо са променама елемента.

Напоследку, трећа основна концепција математичке феноменологије састоји се у овоме: када се у појави, ма какве конкретне или *аистиракћне* природе ова била, *познаје скуи извесних каракћеристћичних факаћиа* у њеном механизму, *моћућно је предвићати математћичке нијансе пјојединих елеменатиа* у њој.

Таква предвићања врши у најпросгијим случајевима обична логика, у мање простим случајевима такозвана квалитативна математика, али највеће мноштво случајева захтева прецизни математички апарат који у томе предвићању иде много даље.

Зна се нпр. да све што *пјојачава* јачину надражаја, *пјојачаће* и за њега везан осећај, али увек у *знајћно слабијој мери* но сам надражај. Тако исто, зна се да све што *пјојачава* лично задовољство или лични интерес при људским акцијама, *пјојачаће* и покретачку моћ идеје за прелаз у акт. Обична логика тада предвића извесне психолошке појединости које се у стварности показују као тачне.

Кад се у каквој појави, што се састоји у поступно слабљеним осцилацијама једног елемента, појави какав реактиван, депресиван узрок C који јача упоредо са јачањем елемента, сваки секундаран узрок који изазива *пјовећање* коефицијента утицаја узрока C , изазваће у исто време и *убрзавање слабљења* осцилација; сваки секундаран узрок који изазива *пјојачање* специфичке индукције у појави *смањује* у исто време и брзину тога слабљења осцилација, тако да кад је он довољно интензиван појава добија *пјриближно пјериодичан каракћер* и своди се на дуги низ осцилација које се неосетно једна од друге разликују. Те појединости о математичким нијансама у појави не може да предвиди обична логика, али њих предвића квалитативна математика.

Као пример појаве у којој ни обична логика, ни квалитативна математика не доводе до резултата, већ је за то потребан прецизан математички апарат, може се извести овај што следује. Кад се зна да један узрок у појави, пошто је већ једном произвео свој ефекат, делује поново и на исти начин на резултат своје акције, затим опет на резултат те поновне акције, па тако продужује и даље, математички апарат предвића ово: крајњи ефекат v , после n тако поновљених акција може се изразити обрасцем

$$v = v_1 e^{n\lambda},$$

где је v_1 јачина ефекта после прве акције, а λ један коефицијенат чија вредност остаје иста, па ма колико био број поновљених акција, и који

се у датом конкретном случају може одредити експериментално. А све се то експериментално потврђује на тај начин што ће се наћи да израз

$$\frac{\log v - \log v_1}{n}$$

не мења своју вредност у току појаве, па ма колико ова трајала, тј. ма колико се пута узастопце понављала акција посматраног узрока.

Тај резултат математичке феноменологије обухвата нпр. ове међу собом диспаратне појаве:

– разређивање ваздуха у затвореном суду помоћу обичног ваздушног шмрка (улогу броја n игра број удара, а улогу броја v густина ваздуха у суду);

– умножавање једне биолошке феле, у претпоставци да свака индивидуа оставља исти број потомака и да се за време размножавања може занемарити морталитет (улогу n игра број генерација, улогу v број индивидуа у n -тој генерацији);

– слабљење, у току времена, какве органске особине природном или вештачком селекцијом, примењеном на велики број генерација једне исте феле (улогу n игра број генерација, а улогу v математички параметар што представља јачину посматране особине).

Таквих општих теорема за предвиђање математичких нијанса елемената у појавама свих конкретних врста има непрегледан број. Овде ће бити наведено неколико најпростијих, које могу наћи примену у свима наукама.

Први пример. – Кад се механизам појаве састоји у акцији једног импулсивног узрока који тежи да појачава свој непосредан објекат, а сам је сталне јачине у току појаве, или кад је такав узрок депресиван и тежи да слаби свој објекат, предвиђа се овакав ефекат: елементат ће непрестано и равномерно јачати или слабити према томе да ли је узрок импулсиван или депресиван; дијаграм варијација елемента биће права линија чији је коефицијент правца позитиван или негативан према смислу акције узрока, а његова вредност је једнака начину узрока.

Други пример. – Када се механизам појаве састоји у акцији једног импулсивног или депресивног узрока, који зависи непосредно и једино од протеклог времена његове акције, предвиђа се овакав ефекат: непосредни објекат акције узрока ће расти или опадати у току времена, према томе да ли је узрок импулсиван или депресиван; он ће имати свој максимум или минимум у тренуцима кад узрок, у току својих флукуација, постане неосетан. Ако је узрок периодичан, тако ће бити и са појавом; ова ће имати исту периоду као и узрок.

Трећи пример. – Кад се механизам појаве састоји у акцији двају депресивних узрока, једнога који се мења упоредо са извршеним ефектом и једнога који се мења пропорционално тоталитету тога ефекта, тј. упоредо са површином дијаграма флукуација ефекта у току појаве, за

ову се предвиђају овакве појединости: појава ће бити или монотона или осцилаторна, према јачини инерције њеног дескриптивног елемента и величини коефицијента утицаја првога узрока. Први ће случај наступити кад је тај коефицијенат довољно велики наспрам инерције елемента; појава може тада достићи највише један максимум или минимум, после кога ће непрестано слабити и по истеку довољног времена постаћи неосетна. Други ће случај наступити кад је инерција врло велика наспрам коефицијента првога узрока; осцилације у појави поступно слабе у току времена (амортизирају се) и амплитуде им опадају по аритметичкој прогресији.

Математичка феноменологија даје начин за предвиђање математичких нијанса у појавама и у случајевима истовремене акције произвољног броја узрока у чијим би се активитетима имали потребни подаци. Само при томе треба напоменути ово што следује:

Математичке нијансе појединих елемената могу се познавати или *прецизно* или само *овлашно*. На пример, кад се зна да при несметаном размножавању једне биолошке феле, свака индивидуа оставља исти број потомака, знаће се тачно бројно стање те феле после коликогод се хоће броја генерација; математичке нијансе тога бројног стања биће тада прецизно познате. Напротив, у биолошким појавама за непрегледан број узрока знају се само овлашне математичке нијансе, нпр. само то да је узрок импулсиван или депресиван, тј. да тежи да појача или да ослаби свој објект акције, или се зна да он сам јача или слаби у току акције, или да за то време он пролази кроз какав свој максимум или минимум, или да је ритмичан, или да од два активна узрока један јача или слаби брже од другог, или да они упоредо расту или опадају итд. А таквих овлашних података о математичким нијансама елемената има у свима наукама, па и у онима које немају везе ни са чим материјалним и тачно мерљивим.

Из прецизних података о математичким нијансама елемената математичка феноменологија извлачи предвиђања о другим непознатим математичким нијансама, и то прецизно. То тада спада у надлежност прецизне математике. Такав је нпр. прост случај са напред наведеним примером размножавања биолошких фела, код којих индивидуа даје исти број потомака, било да је морталитет у току размножавања занемарљив или не.

Али та математичка дисциплина тако исто извлачи и предвиђања непознатих математичких нијанса и у случајевима кад су оне нијансе, што су дате, познате само *овлашно*. То онда спада у надлежност квалитативне математике, која не одговара на питање „колико“, већ даје квалитативне податке о томе „како“ се нешто мења. Такве би нпр. биле појединости ове врсте:

1. неједнакости са одређеним смислом, међу величинама; ове се састоје у томе што се зна да је једна величина већа или мања од друге, али се не зна за колико; или да се једна величина у току појаве повећава

или смањује, али се не зна у коликој мери; или да је један фактор у појави надмоћнији од другог али се не зна у колико; или да се једна величина налази између друге две боље познате, али се не зна где;

2. егзистенција максимума или минимума, тј. прелаз из повећавања на смањивање, из рашћења у опадање, из јачања у слабљење, или обратно, а не знајући колики је сам такав екстремум, нити на коме се месту он налази;

3. враћање једнога стања које се мења у првобитно стање из кога се и пошло, а без познавања интермедијарних стања кроз које је оно прошло у току тих промена, као што је нпр. случај у појавама разних конкретних природа које се састоје у затвореним циклусима;

4. осцилације или ондулације, тј. наизменично приближавање једноме одређеном стању, пролаз кроз ово, удаљавање од њега, поновно приближавање итд., без тачнијег познавања начина на који то бива;

5. потпуно поништавање (анулирање) или изједначивање величина, а да се при томе не познају све фазе процеса (нпр. амортизирање, поступна синхронизација у току појаве);

6. монотоност у променама, тј. промене са непрестаним рашћењем или опадањем, јачањем или слабљењем онога што се посматра без застоја и прекида и таквом процесу;

7. корелација између скупа факата, која се састоји у томе да један, ма који, саставак низа неминовно повлачи са собом други какав саставак скупа, а без ближег познавања интимног механизма такве везе;

8. сазнање да један фактор утиче на промену кога од секундарних узрока појаве у одређеном смислу, нпр. јачајући га или слабећи га, а без познавања квалитативних појединости тога утицаја.

2.

Сад настаје питање: како се из прецизно или овлашно познатих података о узроцима одређују непознате математичке нијансе ефеката и узрока?

У математичкој феноменологији то се врши помоћу опште везе између јачине узрока и јачине ефекта, а та се веза изражава деференцијалним једначинама, од којих свака исказује да је брзина промене елемента, на који узрок непосредно делује, у сваком тренутку пропорционална јачини узрока у том тренутку. Ту је једначину увек могућно формулирати, без обзира на то да ли су познате или не математичке нијансе узрока у току појаве. Ако се о тим нијансама не зна ништа, из таквих се формираних једначина не може ништа извући. Уколико се зна шта прецизно, квантитативно, о тим нијансама, утолико ће се из једначина моћи извући чега прецизног о ономе што се тражи. А кад се о њима имају само овлашни квалитативни подаци, из једначина се могу извући макар квалитативни подаци, али који ипак могу бити од интереса.

Као подесан пример за такве закључке који одговарају не на питање „колико“, већ на питање „како“, може се навести овај геометријски проблем: Кривина једне ма какве криве линије увек је одређена функција њеног лука, али док се не зна каква је то функција, не може се ништа рећи о облику посматране криве линије, а кад се та функција познаје тачно, знаће се тачно и облик криве; али шта се може рећи о томе облику, кад се о функцији зна само то да она непрестано расте кад се иде унапред дуж лука криве? Квалитативна математика тада налази да кад та функција расте до бескрајности, крива линија мора бити спиралног облика, са бескрајно много завојака, који се све више згушњавају тежећи једној одређеној асимптотној тачки око које се замотавају и бескрајно јој се приближују, али је никад не достижу. А кад та функција не расте до бескрајности, већ само до једне одређене коначне границе, крива линија опет је спирала, а са бескрајно много завојака, али који се замотавају око једног утврђеног асимптотног круга коме се бескрајно приближавају, али се никад не могу са њиме поклопити.

А као прост пример природних појава за сличне квалитативне закључке може се навести појава ритмичких мирисних еманација у цвату биљака. Јачина тих еманација код биљака чији цвет испушта мирис мења се ритмички, пролазећи наизменце кроз максимуме и минимуме који одговарају наизменичности дана и ноћи. Констатовано је да те еманације појачава влага, а да их слаби утицај сунчане светлости. Начин на који се објашњавају појединости појаве своди се на овакав један механизам: истовремена акција два периодична, међу собом антагонистичка узрока. Улогу *импулсивног узрока* игра тежња, везана за влагу, да појачава ослобођавање мирисних састојака у цветним ћелијама, помажући у исто време и избацивање таквих материја из епидерме цвета. Улогу *гејресивног узрока* игра тежња, која карактерише акцију сунчане светлости, да паралише такав утицај влаге, са једне стране својом хемијском акцијом која олакшава трансформацију мирисних састојака, а са друге стране својим механичким утицајем, којим слаби притисак у цветним ћелијама. Оба су узрока *ријимичка*, периодичка, растући и слабећи наизменце са појавом дана и ноћи. Диференцијална једначина доводи тада до тога квалитативног закључка, до кога се, уосталом, долази у овоме случају и обичним резоновањем, да се и јачина мирисних еманација мора мењати осцилаторно, ритмички, и да ће имати ону исту периоду која је заједничка поменутих двама антагонистичким узроцима.

Као други биолошки пример исте врсте посматрајмо ритмичко размножавање органских тела у ограниченом простору, у коме је количина заједничке хране ограничена, а кад су феле такве да се не прождиру међу собом. Кад је један размак времена нарочито повољан за развијање једне феле, она ће се размножавати јаче него обично; скуп таквих повољних прилика за размножавање феле игра улогу *импулсивног фактора*. Али после извесног времена почињу се осећати изве-

сни деструктивни утицаји. Ако је фела биљна, а земљиште на коме она може напредовати доста ограничено, самим тим напредовањем првобитних јединки све се више отежава напредовање потоњих. Поред те сметње, која игра улогу *реактивног фактора*, јавља се још и један *активан и депресиван фактор*: животиње које живе на рачун те биљне феле (ларве, птице, биљождери), почињу се јаче размножавати. Ако је фела животињска, уколико се више размножава, утолико ће бити мање хране за њене јединке. Поред тога, почињу се размножавати и животиње које живе на рачун те феле, њени паразити, често и болести. Фела дакле, која се у једноме размаку времена пре тога била одржавала у једноме нормалном броју јединки, не може се јаче размножавати а да депресивни фактори, реактивни и деструктивни, не почну такође и сами јачати. То ће учинити да ће, по истеку извесног времена, размножавање феле застати. Кад би био у питању само реактивни фактор онај што потиче из узајамног стешњавања и конкуренције, размножавање би се после тога застоја одржавало и даље у ономе стању у коме га тај застој затече; то би се стање, од тада стабилизирано, претворило у перманентни режим. Али активни депресивни, деструктивни фактор то не допушта; он изазива опадање размножавања и своди га на један минимум, који наступа у исто време кад и деструкторска фела толико ослаби услед смањивања хране поступним нестајањем првобитне феле да и она сама буде сведена на један минимум. То стање минимума постаје тада почетно стање за једну нову осцилацију: испрва размножавање са својим максимумом, затим опадање са својим минимумом итд.

Механизам појаве се, дакле, пресликава на једну овакву феноменулошку слику: промене деструктивног елемента акцијом трију фактора:

1. једнога импулсивнога, који испрва јача, па по истеку извесног времена то јачање престаје;
2. једнога реактивног, изазваног рашћењем самога елемента;
3. једнога активног, а депресивног, који непрекидно јача у току процеса, и то упоредо са рашћењем елемента, али са извесним задоцњењем према овоме.

Све се то даје ставити у једну диференцијалну једначину која исказује да је брзина промене времена пропорционална алгебарском збиру јачина та три фактора, узета са знаком који им припада према смислу њихове акције. Из једначине се тада извлаче ови квалитативни закључци:

Елемент ће, под утицајем импулсивног фактора који јача, испрва и сам расти, и то ће се продужити све дотле док остала два фактора, оба депресивна, не ојачају толико да могу контрабалансирати импулсивни фактор. То ће наступити тек по истеку извесног размака времена. Када наступи тај тренутак, рашћење елемента ће имати застој, после којег ће почети опадати, и то ће се продужити за све време док је импулсивни фактор надјачан од других двају фактора. Али, пошто слабљење еле

мента повлачи са собом и слабљење та два депресивна фактора, то ће наступити тренутак кад ће се тај фактор, по своје утицају, изједначити са збиром утицаја депресивних фактора, па пошто ови и надаље слабе он ће од тада опет постати јачи и надмоћнији од њих два. Од тога тренутка, после тога застоја у опадању, тј. после свога минимума, елемент ће поново почети расти и, ако се спољне прилике не измене, то ће се тако ритмички понављати. А све је то експериментално потврђено на извесним биљним и животињским фелама.

Природњак би за овакве примене математичке феноменологије и квалитативне математике могао казати да су сувише симплистичке, да су биолошке појаве резултати истовремених акција комплекса узрока састављених из непрегледног броја испреплетених крупних и сићушних узрока, од којих смо ми далеко од тога да их све познајемо у потребној мери. Неки су од тих узрока и случајни, други се појављују напрасно, изненада, и њихово непознавање не допушта да математичка анализа каже шта о ефекту њихове колективне акције.

Али тада треба подсетити на једну чињеницу, која је сасвим тачна: дешава се у непрегледном броју случајева да се у таквој комплексу нађе по један или више превлађујућих узрока, чији је утицај знатно претежан међу свима осталима, а којима се има приписати главни карактер и тип појаве, према којима се губи остала маса ситнијих, по утицају далеко незнатнијих узрока са својим сићушним пертурбацијама што их уносе у ток појаве, онакав какав би био кад би се сматрао као резултат акције само тих крупних, претежних узрока. За такве су претежне узроке везани предоминирајући активитети, којима је у маси случајева могућно знати начине њихових варијација или бар имати о њима довољно квалитативних података за предвиђање онога што би се њима имало приписати у току појаве. Довољно је подсетити се нпр. на такав случај са привлачним силама Сунца и Месеца у појавама плиме и осеке, а од којих зависи битни део појаве; локалне и случајне прилике као што су: конфигурација месног морског дна, стешњеност воде сувом земљом, правци ветрова итд. играју само споредне улоге и могу се занемарити а да тиме битни карактер појаве не буде измењен. Такав би случај био и са великим доминирајућим узроцима у маси биолошких појава, у којима број сићушних случајних, неправилних узрока може бити врло велики, а међутим они не делују сви у једној истој правци. За пертурбације, унесене таквом масом непознатих сталних узрока, важи тада познати закон вероватноће, што важи и за случајне ситне грешке при мерењима: ове су подједнако вероватне и у позитивном и у негативном смислу, и та је једнакост утолико потпунија уколико су грешке многобројније. Колективна активност целога комплекса своди се, бар у првој апроксимацији, и уколико се тиче битних карактера појава, на збир активитета само великих, доминирајућих узрока, о чијим је активитетима врло често могућно имати довољно одређених података за предвиђање њиховог колективног ефекта.

А кад се све то зна, може се схватити да увођење математичке анализе и у тако комплексне појаве као што су биолошке није само жонглирање формулама и математичким апаратом. За једну такву теорију, основану на принципима о којима је напред била реч, и на којој у последње време споразумно раде и математичари и биолози, у изгледу је да ће донети до практичних резултата од интереса и за саму оценографију у биолошком погледу, и за практично морско рибарство, као што ће се моћи назрети из онога што ће малочас бити изведено. То је модерна математичка теорија *биоценоза*, тј. *биолошких* заједница, у којој се математичком анализом расправља проблем борбе за опстанак биолошких фела што живе у једној истој средини, а у разним приликама какве су остварене у природи. Да би се колико-толико схватило шта ту има да ради математика, пођимо од најпростијих примера те врсте.

Најпростити проблем флукуације једне феле је онај кад се фела размножава тако да свака јединка даје један исти број потомака, а кад то размножавање није ничим ометано. Изразивши да је брзина размножавања у тренутку t пропорционална броју јединки v у томе тренутку, добија се проста диференцијална једначина

$$\frac{dv}{dt} = kv,$$

где је k један коефицијент који се не мења у току процеса и који карактерише посматрану фелу. Интеграцијом једначине добија се да ће број јединки у ма коме тренутку t бити изражен обрасцем

$$v = v_0 e^{kt},$$

где v_0 означаје број јединки у почетном тренутку $t = 0$. Тада ће се експериментално констатовати да израз

$$\frac{\log v - \log v_0}{t}$$

задржава једну исту непромењиву вредност за све вредности t за време размножавања феле, и та вредност даје коефицијент k . То је и практички проведено, па је тиме утврђена тачност теоријског предвиђања. Кад има узрока који доприносе размножавању, као и оних што му сметају, диференцијална једначина је облика

$$\frac{dv}{dt} = kv + X - Y,$$

где X означава јачину скупа узрока прве врсте, а Y јачину скупа узрока друге врсте. Кад се имају подаци о јачинама X и Y , па се у једначини смене својим изразима према тим подацима, интеграцијом једначине

или њеном непосредном дискусијом може се математички предвидети крива линија по којој ће се вршити размножавање феле у току времена. А кад су подаци само квалитативни, из једначине ће се моћи извући квалитативне појединости о тој кривој линији.

Тако нпр. кад у простору у коме фела живи има имиграције, тј. придолажења нових јединки из те феле које ће се и саме ту расплођивати, а зна се закон тога прилажења у облику

$$X = f(t),$$

где је функција $f(t)$ нпр. одређена експериментално, диференцијална једначина ће бити облика

$$\frac{dv}{dt} = kv + f(t).$$

Њен интеграл

$$v = e^{kt} \left[v_0 + \int_0^t e^{-kt} f(t) dt \right]$$

изражаваће закон по коме ће се вршити флукуације феле у датоме простору и за време трајања процеса.

Кад се води рачун о морталитету феле при тим флукуацијама, и кад за њега важи закон

$$Y = \varphi(t),$$

закон по коме ће се вршити размножавање феле биће опет изражен обрасцем (9), али пошто се на његовој десној страни смени

$$f(t) \text{ са } f(t) - \varphi(t).$$

Разне претпоставке, које се могу чинити о јачинама узрока X и Y , а које би одговарале стварним случајевима у природи, доводе до разних облика диференцијалне једначине (6); сваки од тих облика доводи преко свога интеграла до одговарајућег закона по коме ће се обављати флукуација феле у датоме простору, а у току времена. Па ако та фела (нпр. једна одређена фела бацила) врши у каквом организму у коме се размножава какав ефект (нпр. појачавајући или слабећи какву болест), онда пошто је њен активитет пропорционалан броју v , изразивши да је брзина тог појачавања или слабљења ефекта пропорционална јачини тога активитета, тј. броју јединки v те феле бацила, добија се друга једна диференцијална једначина која ће у облику обрасца изражавати ток болести, тј. начин на који ће се јачина болести мењати у току времена. Ток болести може се тада унапред предвидети у облику једне криве ли-

није која има за апсцису време, а за ординату ток болести. Све то, разумемо се, у случајевима кад је болест ефекат само акције те феле бацила без икаквих секундарних компликација.

Кад у затвореноме простору коегзистира n разних биолошких фела, ове могу водити једну егзистенцију потпуно независно једне од других, или бити у каквој било међусобној зависности. У првом случају имаће се за њихове флукуације систем од n обичних диференцијалних једначина независних једна од друге, од којих се свака може интегралити засебно, без икаквог обзира на остале. У другом случају то ће бити систем од n симултаних једначина облика

$$\frac{dv}{dt} = f_1(t_1, v_1, v_2, \dots, v_n)$$

.....
.....

$$\frac{dv_n}{dt} = f_n(t_1, v_1, v_2, \dots, v_n)$$

где v_k означаје бројно стање k -те феле у тренутку t . Облици функције f_k зависиће од претпоставки које се могу чинити о међусобним односима фела што коегзистирају у посматраном простору, а које би претпоставке одговарале стварним случајевима у природи. Тако су нпр. проучени у квалитативним и квантитативним појединостима ови случајеви на које се стварно наилази у природи:

1. поједине од фела, или све, црпе једну исту храну која се у посматраном простору налази у ограниченој количини, или се у току живота тих фела принавља по каквоме емпирички познатом закону, или је постепено нестаје, опет на какав емпирички познат закон, поред тога што је троше поменуте феле;

2. међу фелама има их које се расплођавају по Малтусовом закону, док друге имају сезонско расплођавање;

3. једна од фела у биоценози храни се другим фелама исте биоценозе, тако да ових нестаје у мери у којој се множе феле које их прождиру;

4. једне од фела у биоценози троше се вршећи какав ефекат који фаворизира расплођавање друге које феле у истој биоценози, или шкоди томе расплођавању итд.

Таквих случајева, који су одиста у природи остварени, има врло много и велики број их је већ проучен прецизном или квалитативном математичком анализом. Међу диференцијалним једначинама или системима таквих једначина на које се проблем своди, неке се могу потпуно интегралити и онда њихов интеграл изражава ток флукуација сваке од фела у биоценози. Друге се не могу интегралити, али и без

праћеног за време од 14 месеци онако како је био најпре прорачунат, па затим практички посматран, представљен је овом таблицом:

број месеци	0	2	4	6	8	10	12	14
предвиђен број индивид.	2	5	16	20	40	109	200	283
проверен број индивид.	2	5	10	22	50	112	252	282

Други, још убедљивији, пример даје поступно распрострањање по датој површини једне феле бактерија (*B. dendroides*), које је практички посматрао и тачно мерио у размаку времена од 5 дана енглески природњак *Thornton* и које је представио овом таблицом:

број дана	0	1	2	3	4	5
посматрана заузећа површина у cm^2	0,24	2,78	13,53	36,30	47,50	49,50

Међутим, амерички научник *A. I. Lotka* предвидео је тачно такав ток процеса, нашавши да он треба да задовољи извесну линеарну диференцијалну једначину, чијом је интеграцијом нашао да тај ток треба да је овакав:

број дана	0	1	2	3	4	5
израчунања површина у cm^2	0,25	2,05	13,08	37,05	47,39	49,02

што се врло добро слаже са емпиричком таблицом појаве.

Као још један подесан пример може се навести пораст једне биолошке феле (нарочито проучен на *Drosophila melanogaster*) на ограниченом простору, на коме количина њене хране прирашћује у слабијој мери но што се фела размножава. *Pearl* је теоријски нашао да флукуације бројног стања феле треба да задовољавају једну *Riccati*-еву диференцијалну једначину, чији интеграл даје криву линију тока тих флукуација у току времена. Тако одређена крива линија показује да се фела неће све више размножавати у току времена; она се до једне одређене границе све више размножава, али по истеку извесног времена брзина размножавања постаје све мања, док не постане неосетна; од тада број јединки више не прирашћује, већ остаје непроменљив. *Pearl* је све то експериментално проверио на поменутој фели и видео да се експериментална крива флукуација феле потпуно поклапа са оном коју је предвидела математичка анализа.

Таквих потврда математичко-биолошке теорије има данас и с њима данас постоји читава једна литература. Истина, треба додати и тс

да су биолози чинили замерке математичарима да ови сматрају ствари сувише симплистички, занемарујући безброј утицаја који свакако морају мењати ток процеса. Математичари су увек одговарали да се овакве ствари морају почињати упрошћавањем, тако да се испрва води рачуна само о најкрупнијим узроцима, онима који су у појави претежни и дају јој бар главне црте у њеној овлашној слици; остали слаби утицаји уводиће се у рачун постепено кад се буде довољно приближно сазнао њихов активитет, тј. начин на који они теже да уносе пертурбације у резултат акције претежних, доминирајућих узрока што су уведени у рачун.

Има већ више од пола века откако се математичари и биолози баве проблемима наведене врсте, проучавајући их и математичком анализом, и непосредним посматрањем, и експериментално. Тако:

Marchal је 1897. год., проучавајући инсекте штетне за агрикултуру, запазио и тачније испитивао периодичке осцилације њиховог бројног стања и теоријски формирао механизам тих осцилација.

Ghigi је 1903. год. проучавао биолошке равнотеже осцилација разних фела на истоме простору, испитивао узроке који нарушавају или само померају те равнотеже и нашао је те узроке у разним физичким појавама на томе простору, у флукутацијама хране и у варијацијама појединих фела што живе у заједници. Заједнице које је проучавао исти научник су оне у којима живе на истоме простору извесне феле биљака фитофагих инсеката и њихових непријатеља. Таква је испитивања наставио *Berlese* 1906. год., и истакао на видик осциловање проучаваних биолошких равнотежа, при чему као фактори играју претежне улоге животне прилике на простору на коме живи заједница и спољни утицаји које је прецизирао. То је све нешто доцније допунио *Guénot* дубљим проучавањем биолошких заједница.

Ronald Ross је 1911. год., установио тачну статистику односа између бројног стања комараца и распрострањања маларије у појединим покрајинама. Он је то ставио у једначине и конструисао курбу тога распрострањања, у вези са курбом бројног стања комараца; те су линије конструисане према формулама и проверене емпирички јасно истицале везу та два фактора. Та су истраживања 1920. год., продужили *Sella* и *Lucaroni*, пошавши од једначина које је поставио *Ross*.

Затим, *Martini* је 1821. год., проучавао равнотежу између патогених клица у болестима код којих је могућа имунизација и отпора организма, па је у извесним случајевима констатовао осцилације око једног одређеног равнотежног стања и објаснио их теоријски, узимајући у обзир факторе који померају ту равнотежу.

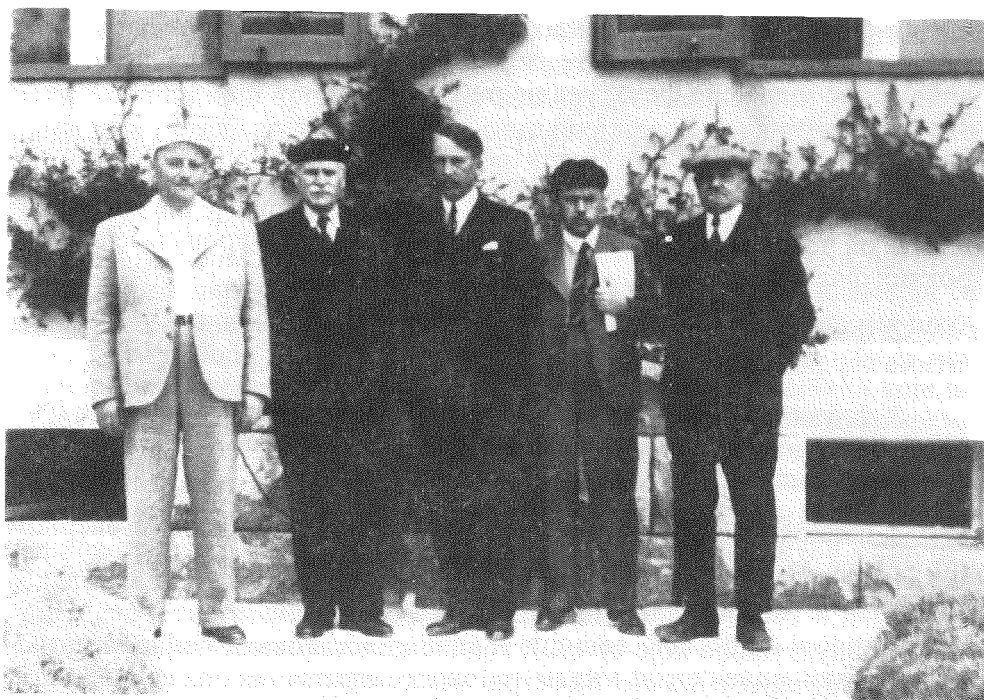
Lotka је 1923. год., дубље проучио, допунио и генералисао *Ross*-ове једначине и применио их на теоријско проучавање маларичне епидемије, водећи рачуна о томе да периода инкубације чини да активни фактор у процесу ступа у акцију са извесним закашњењем.

W. R. Thompson је 1922–1930. године обрадио математичку теорију акције ентомофагних паразита и дао основне диференцијалне једначине за циклички паразитизам, одредивши рачуном трајање циклуса и закон прираштаја паразита.

Напоследку, **Lotka** је 1925. год., поставио једну општу математичку теорију за флукуације фела у биолошким заједницама и дао општи тип диференцијалних једначина за најопштије проблеме те врсте, који обухвата не само све дотле проучаване случајеве, већ и нове које је он проучио у разноврсним њиховим математичким појединостима. Он је према тим једначинама конструисао криве линије по којима би се, према математичким предвиђањима, имале збивати флукуације бројног стања појединих фела у заједници, а под разним, у природи оствареним претпоставкама (као нпр. да феле имају различне коефицијенте наталитета, морталитета и отпора према спољним утицајима, да се једне од њих хране другима, да у заједници има имиграције или емиграције појединих фела итд.). За математичаре је од интереса напомена да је у последње време доказано да се све алгебарске диференцијалне једначине, ма кога реда оне биле, и сви алгебарски системи своде на тип једначина које је поставио **Lotka** за биолошке појаве поменутог врсте.

У појединости те данас простране модерне теорије, која поред назива *теорије биоценоза* носи још и назив *математичке теорије борбе за опстанак*, не може се овде улазити. Циљ је овога излагања само то да покаже могућност и оправданост улоге која се почела придавати математичкој анализи у проучавању тако комплексних појава као што су биолошке. Али ће бити од интереса навести неке случајеве који су проучени на тај начин у својим било квантитативним било квалитативним појединостима, а у *нејосредној су вези са проблемима биолошке оценографије*.

Године 1926. италијански истраживач проф. **Umberto d'Ancona** проучавао је чисто емпирички статистику риболова у северном делу Јадранског мора, а према подацима добијених са рибарских тржишта у Реци, Трсту и Венецији. Кад је према тим подацима израчунао проценте разних фела риба продатих на тим тржиштима за време од 1910–1923. године, пао му је у очи један факт који се збио за време светског рата 1914–1918. године и који се састојао у овоме: за неке феле риба тај је проценат за време рата постао знатно већи, а за неке знатно мањи од процента за време мира. Феле за које је нађено да им се проценат повећао припадале су рибама грабљивицама, које се хране рибом, као што је нпр. фела скомбрида (разни варијетети туња, скуше и др.); оне за које се тај проценат смањио биле су феле што се хране морским биљкама и морским бескичмењацима, а те су феле биле плен оних првих. Такву је исту констатацију учинио и **Arghi** 1929. године на производима риболова у Средоземном мору, око пристаништа **Cagliari** у Сардинији.

Океанографски одбор; њоред осџалих на слици су Михаило Пејџровић и Иван Ђаја

Из својих проучавања *D'Ancona* је извео тај закључак да док је интензиван риболов пре рата померио природну равнотежу која у тој морској области постоји између риба грабљивица и оних које су њихов плен, обустава риболова за време рата повратила је првобитну, природну равнотежу, фаворизирајући размножавање риба грабљивица. *D'Ancona* је нашао да при риболову има за ту равнотежу један оптимум: кад риболовна активност спадне испод извесног нивоа, биће тиме фаворизирани рибе грабљивице на рачун оних других које су им плен; кад се риболов појача преко тога оптимума, ефекат је обрнут.

Међутим, још пре тих констатација италијански математичар *Vito Volterra* је тај факт предвидео чисто математичком анализом, извакавши га из диференцијалне једначине биоценозе двеју фела, од којих се једна храни другом. Наиме, *Volterra* је формулисао овај математички закон, данас познат под именом *закон њерџурбације средњих вредности* у биоценозама и који гласи:

У биоценози двеју фела, од којих се једна храни другом, кад се каквим спољним узроком (нпр. интензивним риболовом) обе феле утамањују сразмерно броју индивидуа сваке од тих, увек ће наступити релативно појачање процента оне феле која је храна оној другој, а релативно слабљење процента оне феле која се храни првом.

Једначине које је поставио *Volterra* доводе још и до других закључака о флукуацијама појединих фела риба у разним европским морима и у приликама у којима те рибе живе. Тако су објашњене и предвиђене ове запажене флукуације рибљих фела:

1. флукуације које су 1921–1922. године, констатовали дански истраживачи *Jacobsen* и *Johansen* на разним рибљим фелама у данским водама; нашло се да оне произлазе из две групе узрока, једних што произлазе од човека (интензиван риболов) и једних што произлазе од природних фактора који се данас познају;

2. флукуације које је 1927 – 1929. године констатовао *De Buen* на јатима сардина поред шпанских обала;

3. флукуације које је 1929–1931. године, запазио италијански биолог *Sella* на лову туња у италијанским водама Средоземног мора и које показују извесну, бар овлашну периодичност;

4. периодичне флукуације при лову разних врста риба у Северном мору, које је 1929. године, констатовао *Schostakovitch*, а које је 1932. године проверио енглески биолог *Storrow*;

5. флукуације које су 1927. године констатовали немачки истраживачи *Hagmayer* и *Kändler* на остригама дуж западних обала Шлесвига, а које се подударају са онима што их је констатовао *Spärck* у Лимсфјорду у Данској; при тим флукуацијама истакнута је на видик улога коју играју морске звезде, муље и други морски организми што живе у биоценози са остригама.

При свим тим флукуацијама општа математичка теорија коју је израдио *Vito Volterra* оснива се на конексији између њих и биолошких појава што проистичу из заједничког живота у биоценози, на једном истом простору, при конкуренцији у исхрани, при прождирању једних фела од других итд. Иста теорија предвидела је и понеке интересантне појединости при тим флукуацијама, које су доцније проверене, а које самим посматрањем тешко да би биле запажене.

Да би се схватило на који начин математичка анализа долази до потребних јој и довољних података за њена објашњења и предвиђања, овде ће бити наведена једна појава из области океанографије, запажена на више места дуж француских морских обала.

Француски биолог *Fischer-Piette* проучавао је за време од десет година ловишта шкољака у околини рта *Décollé*, посматрајући и статистичким методама проучавајући истовремене флукуације трију фела морских организама у међусобној борби за опстанак: шкољака (*moules*), рачића *Balanus balanoides* и пужића волчића *Purpura lapillus*. Он је запазио да се ефекат борбе за опстанак манифестује у једноме циклусу који се периодички понавља:

Циклус почиње тиме што се појављују рачићи који готово сасвим покрију површине подморских стена, фиксирајући се на љуштурама шкољака приљубљених уз те стене. Тада се у масама почну појављивати волчићи који прождиру те рачиће прикачене на љуштурама шкољака, али остављајући недирнуте саме шкољке. Кад рачићи буду тако утамањени, волчићи остају без такве хране; они тада мењају свој дотадашњи начин исхране, па почну бушити љуштуре шкољака и прождирати ове. Па пошто се волчићи при таквој исхрани јако и брзо размножавају (порасте им коефицијент расплођавања), то шкољака брзо нестаје и од њих остају само празне љуштуре. У то дође време да се нове ларве рачића факсирају на тако испражњеним љуштурама шкољака, што доводи до поновне њихове појаве у масама. Али чим се ови довољно размноже и одрасту, појаве се опет у масама волчићи који их стану таманити, остављајући на миру младе шкољке које се за то време развијају, расту и множе се, док на њих не дође ред да их волчићи стану таманити. Кад се не би понова појављивали рачићи, та би деструкција ишла до њиховог потпуног истребљења на тим местима; али појава рачића пренесе на њих прождрљивост волчића, остављајући недирнут један део шкољака за њихово даље расплођавање. Циклус од тада почиње спочетка и састоји се у периодичком појављивању и нестајању свих трију фела, шкољака, рачића и волчића. Запажено је још и то да такав циклус траје четири године, са малим позитивним или негативним поступањима.

Сличан циклус и периодичност флукуација запазио је и француски биолог *Fauvel* у морској области *Saint-Vaest-la Hougue*, коју с времена на време насељавају шкољке из оближњег залива *Baie d'Issigny*, па онда ове, после одређеног времена, ишчежавају потамањене од организама који се њима хране.

Све су то довољни квалитативни подаци за формирање система диференцијалних једначина и биолошких флукуација, а такве су једначине стварно и постављене. Једначине система су међу собом повезане, а формиране су на основу принципа да је за сваку од фела у биоценози брзина њеног размножавања или нестајања у сваком тренутку пропорционална разлици јачине импулсивних и депресивних узрока у томе тренутку. А малочас наведени биолошки подаци, прецизирани практичким одредбама процената трију фела у одређеним размацима времена и допуњени интерполацијом, доводе до познавања јачине тих узрока. И тада једначине не само да допуштају да се предвиди горе наведени циклус и периодичност флукуација, већ својом интеграцијом доводе и до дијаграма тих флукуација, који су проверени непосредним опажањима.

Природњаци се, као што је напред казано, а у многим случајевима са потпуним правом, опирау увођењу математике у биолошке проблеме, налазећи да је то просто жонглирање формулама које никад неће довести до чега новог. Али се и ту показало да кад се математичком апарату

да оно што њему треба, а то су било прецизни, било ма и овлашни квантитативни или квалитативни подаци о математичким нијансама онога са чиме он има да оперише, он доводи не само до закључака несравњиво прецизнијих од оних до којих доводи обична логика, већ и до чињеница које би и извезбаноме оку природњака могле остати незапажене. А напред је показано да се такви подаци могу имати у појавама свих могућих врста, па чак и у онима које немају веза ни са чим материјалним и тачно мерљивим.

(Силић, 1939. г.)

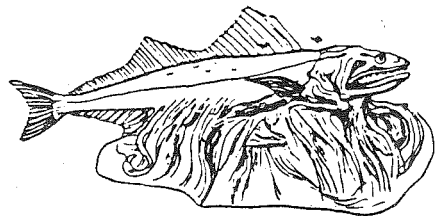
ЗАНИМЉИВОСТИ У ПРИМЕНАМА ПИТАГОРИНОГ ПРАВИЛА

Питагорино правило, по коме је, за правоугли троугао, квадрат хипотенузе једнак збиру квадрата обеју катета, једно је од основних правила за израчунавање дужина у геометрији. Већ смо упознати са применом тог правила при таквим израчунавањима, а овде ћемо показати како то исто правило може довести и до неочекиваних резултата који имају своје занимљивости.

Дешава се да неки задатак изгледа немогућан, каткад и бесмислен, а Питагорино правило показује да је он сасвим могућан и да има смисла. Као пример могу се навести задаци овакве врсте.

Да се једно чврсто тело, без промене облика и величине, не може провући кроз друго неко, тако исто чврсто тело чије су све димензије мање од првог тела, изгледа сасвим разумљиво и очевидно. Шта би се казало, на пример, кад би неко тврдио да кроз нерастегљив кружни отвор величине једног динара може проћи и већи метални нсвац од двадесет динара, који је и несавитљив и нестишљив? Или тек кад би неко тврдио да се у једној чврстој, нееластичној коцки увек може прорезати канал кроз који ће се моћи провући друга, од ње већа, такође чврста и нееластична коцка, и то без промене облика и величине?

Истина је да у самој природи има понешто што подсећа на то да већи предмет може стати у мањи или проћи кроза њ. Тако, је нпр., у зоологији утврђено да једна врста морске рибе (*Chiasmodon*) (сл. 1) гута рибу исте врсте три пута већу од себе. Али то није иста ствар са претходним тврђењем: отвор за гутање и простор за варење код те рибе су растегљиви за толико

Сл. 1. – Морска риба *Chiasmodon*

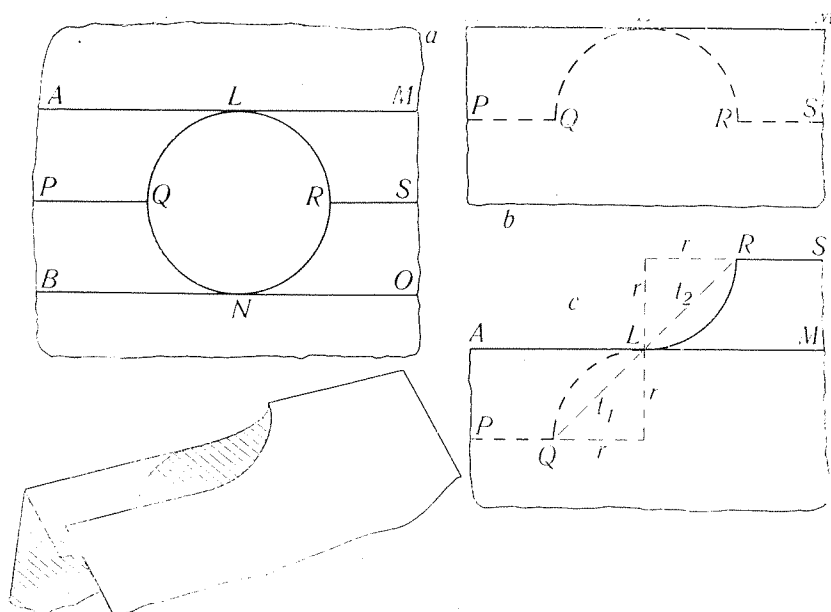
да већа риба може стати у тај простор. Међутим, у горњим тврђењима реч је о телима чврстим, нерастегљивим, нестишљивим и несавитљивим. Како су таква тврђења необична за наша схватања може се закључити по томе што се у обичном животу за нешто што је немогуће каже да ће „пре камила проћи кроз иглене уши“ но што ће се то десити.

Па ипак, такве су ствари могуће, и само са нешто вештине изводљиве. Показаћемо одмах на неким примерима како се то изводи и тачност ћемо проверити сасвим простим рачуном.

1

Узмимо најпре задатак: *да се кроз дајчи кружни отвор (сл. 2 а) провуче кружни коџур већеџ пречника, а да се при њом пречник кружноџ отвора не повећа.* Опишимо за то на парчету чврстиџ хартије круг C , па повуцимо две његове паралелне дирке AM и BO и једну њима паралелну праву по пречнику круга. Исецимо врхом перореза кружни котур $NQLRN$, тако, да на том месту остане кружни прорез чији је пречник једнак пречнику d круга C .

Превијмо хартију дуж дирака AM , BO и праве $PQRS$, тако да то парче хартије, одозго гледано, добије облик као на сл. 2b, где су обе дирке поклопљене са правом $PQRS$, а полукруг QLR поклопљен са полукругом QNR .

Сл. 2. – Проблем кружноџ отвора

Кад се то учини, гурне се ивица RS нависше тако, да се подигне и дође у положај RS (сл. 2c) Кружни лук LR заузеће положај LR на тој слици, и дуж QLR указаће се један узан праволинијски прорез QR већи од прореза QR на првој слици.

За колико ће овај нови прорез QR (сл. 2c) бити већи од прореза QR за прве слике (сл. 2a), тј. већи од пречника d круга C ? Према Питагорином правилу и једна и друга тетива t_1 и t_2 биће (као хипотенузе равнокрако правоуглих троуглова, чије су катете једнаке полупречнику r круга C) једнаке са

$$\sqrt{r^2 + r^2} = \sqrt{2r^2} = r\sqrt{2},$$

па ће најзад бити

$$QR = t_1 + t_2 = 2r\sqrt{2} = d\sqrt{2}.$$

Према томе, од кружног прореза, чији је пречник d , начињен је, без икаквог проширавања круга, праволинијски прорез дужине $d\sqrt{2}$. Овај прорез једнак је дужини првобитног прореза увеличаној за једну дужину која је једнака разлици

$$d\sqrt{2} - d = (\sqrt{2} - 1)d = 0,4142 \dots d \approx 0,4d.$$

Прорез се, дакле, повећао за нешто мало више од $0,4d$ тј., за нешто мало више од две петине своје првобитне дужине. Новац од једног динара има пречник 23 мм, а новац од двадесет динара од 31 мм. Једна петина пречника динара износи приближно 4,6 мм, па ако круг C има пречник исти као динар, отвор на хартији биће на горњи начин повећан приближно за 9 мм. Пошто се пречник новца од 20 динара разликује од пречника динара за $31 - 23 = 8$ мм, дакле, за мање но што је повећан отвор, то ће кроз тај отвор сигурно моћи да прође и новац од 20 динара, о чему се лако може уверити и практички (сл. 2d).

Горње тврђење може се исказати и на овај начин.

Како површина P кружног прореза пречника d износи

$$P = \pi \left(\frac{d}{2} \right)^2 = \frac{1}{4} \pi d^2,$$

а површина P_1 круга чији је пречник $d\sqrt{2}$ износи

$$P_1 = \pi \left(\frac{d\sqrt{2}}{2} \right)^2 = \frac{1}{2} \pi d^2 = 2P,$$

може се тврдити:

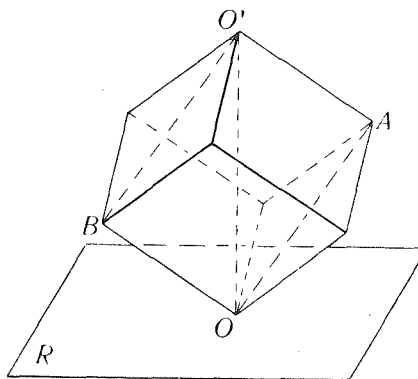
Кроз сваки нерастјељив кружни отвор може се, на најпрег наведени начин, провући нестипиљиви и несавијљиви кружни коџур чија ј њовршина два њућа већа од њовршине самог отвора.

2

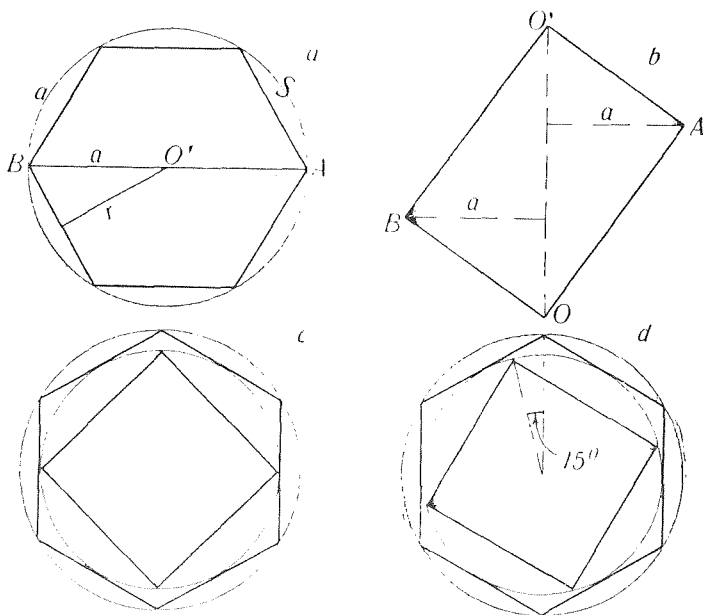
Узмимо сад задатак: да се кроз нерастјељиву чврсту коцку про реже канал кроз који ће се моћи про вући друга једна од ње већа, нестипиљива и чврста коцка.

Поставимо коцку K на хоризонталну раван R тако, да једна њена дијагонала, нпр. $O'O$ буде вертикална. Тада, када се та коцка K гледа са стране, видеће се у облику (сл. 3), а кад се гледа одозго, видеће се пројекције њених ивица на раван R у облику правилног шестоугла S (сл. 4а).

Да бисмо израчунали страну a тог правилног шестоугла посматрајмо пресек коцке $AO'BO$ (сл. 4 б) који има облик правоугаоника. Једна стра-

Сл. 3. - Положај коцке

Сл. 4. - Проблем нестипиљиве коцке

на тог правоугаоника једнака је ивици коцке и ту ћемо дужину узети за единицу. Друга страна је дијагонала стране коцке и према томе износи $\sqrt{2}$. Најзад дијагонала $O'O$ тог правоугаоника је дијагонала коцке чија е ивица 1, и стога је једнака $\sqrt{3}$. Са слике видимо да је дужина a висина оба троугла на које дијагонала $O'O$ дели наш правоугаоник и према томе можемо ту дужину овако да израчунамо. Знамо да, с једне стране, површина правоугаоника је једнака производу димензија:

$$1 \cdot \sqrt{2} = \sqrt{2}.$$

С друге стране се површина правоугаоника може представити и као збир оба подударна троугла који га чине. Оба та троугла имају заједничку основицу $O'O = \sqrt{3}$ и исте висине a . Према томе је површина правоугаоника

$$a\sqrt{3}.$$

Кад изједначимо та два израза

$$a\sqrt{3} = \sqrt{2}$$

добивемо

$$a = \frac{\sqrt{2}}{\sqrt{3}}.$$

Одредимо сад полупречник круга уписаног у наш шестоугао. Познато је да је

$$r = \frac{1}{2} a\sqrt{3},$$

што у нашем случају даје

$$r = \frac{1}{2} \cdot \frac{\sqrt{2}}{\sqrt{3}} \sqrt{3} = \frac{\sqrt{2}}{2}.$$

Најзад одредимо страну квадрата уписаног у том кругу. Она, као хипотенуза равнокрако-правоуглог троугла са страном r , износи $r\sqrt{2}$. У нашем случају то даје

$$\frac{\sqrt{2}}{2} \cdot \sqrt{2} = 1.$$

На тај начин смо показали да је страна квадрата уписаног у овај круг једнака ивици наше коцке.

Тако уписани квадрат може имати у кругу ма који положај. Ако из положаја (сл. 3 *c*), где су два темена квадрата лежала на обиму шестоугла, обрнемо наш квадрат за 10° , он ће доћи у нов положај (сл. 4 *d*) у коме се ниједно теме квадрата не налази на обиму шестоугла. Другим речима, та слика показује да између обима квадрата и обима правилног шестоугла има свуда растојања. Дакле, наш квадрат можемо још да повећамо, па да стане у правилан шестоугао. Ако сад у нашој коцки начинимо канал у правцу дијагонале $O'O$ са пресеком величине овако повећаног квадрата, онда ће кроз тај канал моћи да прође и коцка већа од наше првобитне коцке.

(Београд, 1939. г.)

ИМАНУЕЛ КАНТ О РИБОЛОВИМА

Велики филозоф, чија је двестогодишњица рођења прослављена прошле године, није био заузет искључиво проблемима које поставља трансцендентална метафизика. Поред многобројних дисертација о моралу, проблемима психологије, космологије, педагогије, етнологије, о земљотресима, атмосферским кретањима, људским расама и др., Кант је размишљао и писао и о *риболовима*.

Нека се не мисли да је то казано у шали, и нека је допуштено једноме рибару од заната да на овоме месту прикаже ту неочекивану и мало познату страну активности великога мислиоца.

Хоће ли се веровати да се Кант, за кога се зна да се није кретао из Кенигсберга, по чијим су изласцима из куће регулисани часовници у томе граду, који целога свога дугог века сигурно није упецао ни једну кесегицу, а још мање био очевидац великих риболова које описује, могао толико заинтересовати за те ствари да им посвећује читаве стране и одељке у својим делима, и то баш у време кад је имао да ствара основе за свој пространи филозофски систем?

Међутим, Кантови биографи изрично кажу да су његово омиљено друштво били поморски капетани бродова, са којима је проводио по читаве часове у шетњи, и који су му у тим шетњама описивали своја дуга прекоморска путовања и своје доживљаје. Осим тога, зна се да је Кант предавао физичку географију (први пут летњег семестра 1757. год.). Та његова предавања, у којима је употребио материјал добијен од помораца и допуњен оним што је он сам о томе читао у путописима које врло савесно цитира, публикована су у делу: *Immanuel Kant Physische Geographie*. Дело има неколико свезака, од којих писац овога приказа има у рукама други одељак прве свеске (друго, потпуно прерађено издање, од Јох. Јак. Вилх. Фолмера, Мајнц и Хамбург, код Готфрида Фол-

мера; нема године издања). Свеска (а можда и цело дело) посвећена је тадашњем пруском наследнику престола, Фридриху Вилхелму.

Та свеска, која има 414 страна велике осмине, садржи општи опис океана и појединих мора. Кант у њој не пропушта, кад год му се дала за то прилика, задржавати се на детаљним описима разних врста риболова у мору. Читав одељак (стр. 36–136) описује риболовно богатство Северног леденог мора, са масом података о врстама риба у томе мору, техничких и стручњачких обавештења о начинима и справама за њихов лов, статистичким подацима о рибарима, рибарским лађама, рибарском алату, о рибарској трговини, начинима препарисања уловљене рибе, о томе како поједине врсте риба треба јести итд. Нарочито су интересантни подаци те врсте за харингу и бакалар, за које су рибе у појединостима описане мреже и струкови којима се та, за рибарску индустрију најважнија риба, у то време ловила, са стручњачким описима технике таквих риболова, са подацима о димензијама мрежа, о улози појединих њихових делова, величини окаца на мрежама, о величини, броју и распореду удица на рибарским струковима, о начину маневрисања појединим рибарским алатима итд. (стр. 81–108). Све је то данас измењено, али су Кантови подаци од живог интереса за онога који воли да упоређује данашње са ондашњим.

Описујући животињски свет у Атланском океану и Средоземном мору, Кант налази да су „најукуснија морска створења“ у тим водама рибе „*Lampreten*“ које личе на јегуљу и за које Кант наводи у појединостима оно што их разликује од јегуље. Чак износи и рационалне разлоге због којих је та врста рибе добра за маринат (стр. 221).

Говорећи (стр. 236–238) о врсти *Accipenser* (која обухвата моруну, јесетру, сима, пастругу и кечигу), Кант упада у једну рибарску грешку, наводећи да су то „највеће рибље грабљивице“, што сваки рибар зна да нису. Али му се мора признати као тачна рибарско-гастрономска опсервација да су мањи примерци те рибе укуснији и да се те рибе „једу свеже, усолјене и мариниране“ (стр. 236). За кечигу и он налази да има „најукусније месо и најфинију икру“, као и то да је најбоља икра од јесетре (стр. 237).

Одељак од стр. 205–290 пун је занимљивих причања о рибама, рибарима, сценама и интересантностима из рибарског живота, као и поука о томе како треба спремати за јело поједине рибе, остриге итд. Нпр., остриге из Сијера Леона морају се прво скувати и ситно исецкати, па се тек онда могу јести (стр. 295). За јаја од морске корњаче каже да су „врло укусна, како свежа, тако и кувана, и да се могу употребити за разноврсна јела“ (стр. 234).

Све то не би имало нарочита интереса да долази од каквог обичног рибара, путописца или приповедача. Али такве рибарско-гастрономске појединости имају особиту драж кад долазе од једнога Имануела Канта.

(*Београд, 1925. г.*)

ПРИЛОЗИ

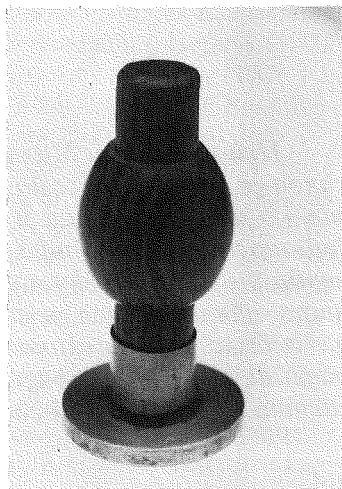
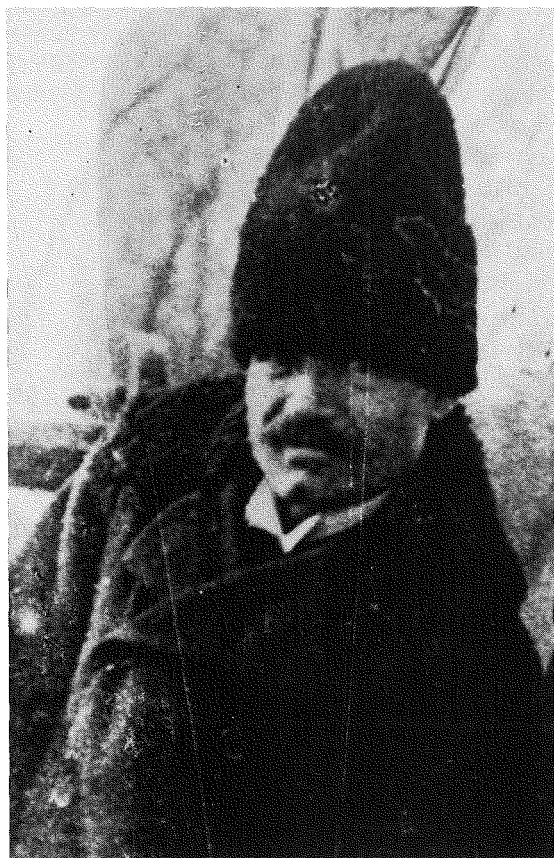
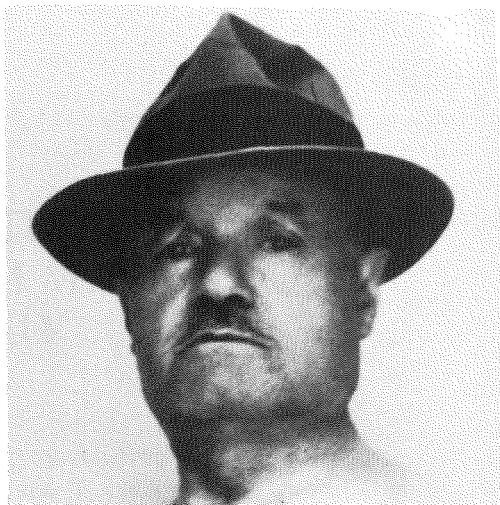
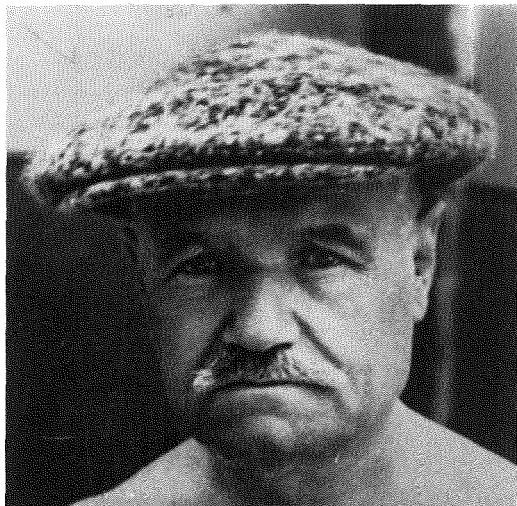
Многи Михаила Пејровића познају и као скромна, у себи повучена. Клонио се почасћи, о које су се многи око њега, било из сујете или ради користи, оћимали. Та његова скромност није била неискрена, него израз природности и пошћенења. Гледао је критички на свети око себе и клонио се свега што би га нећоћребно обавезивало и што би се косило с достојанством научника. Према томе, Мика Алас је избегавао друшћиво „ућледних“ којима недостијају одговарајуће моралне врлине. Више је волео неућледне и пошћене људе, какве је нћр. налазио мећу рибарима и сељацима. Волео је кад га ићакав човек сматра себи једнаким, не слућћећи честћо, ко је Мајстћор Мика.

Милош Рагојчић

1949

Три лика Михаила Пејровића као рибарског мајстћора на Сави и Дунаву.

Пејровић је имао обимну ћрећиску са светићом. Користићо се својим ћечайћом за обезбећенење ћошћанског ћакетћа или коверћће. Сцена на ћечайћу **Риба јеге рибу** са иницијалима МР сићурно није случајна (ћечайћ је израћен у Паризу од сребра и дрвечћа ћица – *taxus baccata* 1898. године).

Непосредности Михаила Петровића, његова необична скромности, каква се може наћи само код великих научника и великих људи, који су далеко изнад стипендијација и стипендијарства, његова свагдашња ведрина и жонировости да свему нађе и позитивне стране, све га је то издизало до необичне висине међу људима њадашњег времена. Као рејко ко, он је ишао стипендијом право, и својим научним и животињним путем. То је код њега била једна целина. Он је живео, да би могао успешно научно радијати, а научно је радио, са великом љубављу и марљивошћу, да би стипендијом право да удеси свој животињ онако како жели.

Александар Белић

1953

ЗБИРКА МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА У ПРИРОДЊАЧКОМ МУЗЕЈУ У БЕОГРАДУ

руговање Михаила Петровића, пријатељство и сарадња у Академији природних наука са Живојином Ђорђевићем и Петром Павловићем у Српској краљевској академији, довело је нашег професора до темељнијег односа према рибарству на рекама Србије. Петровић је већ био истакнуто стручно лице у сређивању риболовних односа Србије са Аустроугарском и Румунијом, у уздизању ове привредне гране на организован облик делатности (Београдска рибарска заједница), у искуству главног инспектора за рибарство у Министарству народне привреде и друго.

ПЕТАР С. ПАВЛОВИЋ

1864–1938

један од оснивача Музеја српске земље (Београд, 1895), данашњег Природњачког музеја у Београду

Све је ово довело до идеје да Петар Павловић, управник Музеја српске земље, предложи Петровићу да своју делатност у рибарству пренесе у Музеј. Тако је дошло до поклона многих предмета професора Петровића. Музеј српске земље постепено је добијао од професора Петровића различите предмете из рибарства. То су, махом, били Петровићеви експонати са изложби Краљевине Србије на Светској изложби у Паризу (1900. г.), Балканској изложби у Лондону (1907. г.), изложби у Турину и Риму (1911. г.), Единбургу (1912. г.), Београду (1908. г.) итд.

Петровић је подарио Музеју српске земље више различитог рибарског алата, различитих мрежа, свој лични чун (види сл. 48 на 173. стр. ове књиге), јединствену заставу Београдске рибарске заједнице и више примерака различитих врста риба Саве, Дунава, Мораве, Дрине, Нишаве и др. Временом, по обичају и непажњи, многи су Петровићеви експонати нестали. Остала је једино заставка Београдске рибарске заједнице у веома лошем стању и око 25 различитих врста риба.

Стари рибар.

Михаило Пејровић је већину својих немајемајичких радова пописивао псеудонимима рибарског порекла: Рибарски мајстор, Мајстор Мика, Стари мајстор, Стари рибар (в. ујилограф Пејровићевог пописа) и други. – Професоров лик из 1921. године, када је највише радио на проучавању и ископшавању Охридског и Преспанског језера

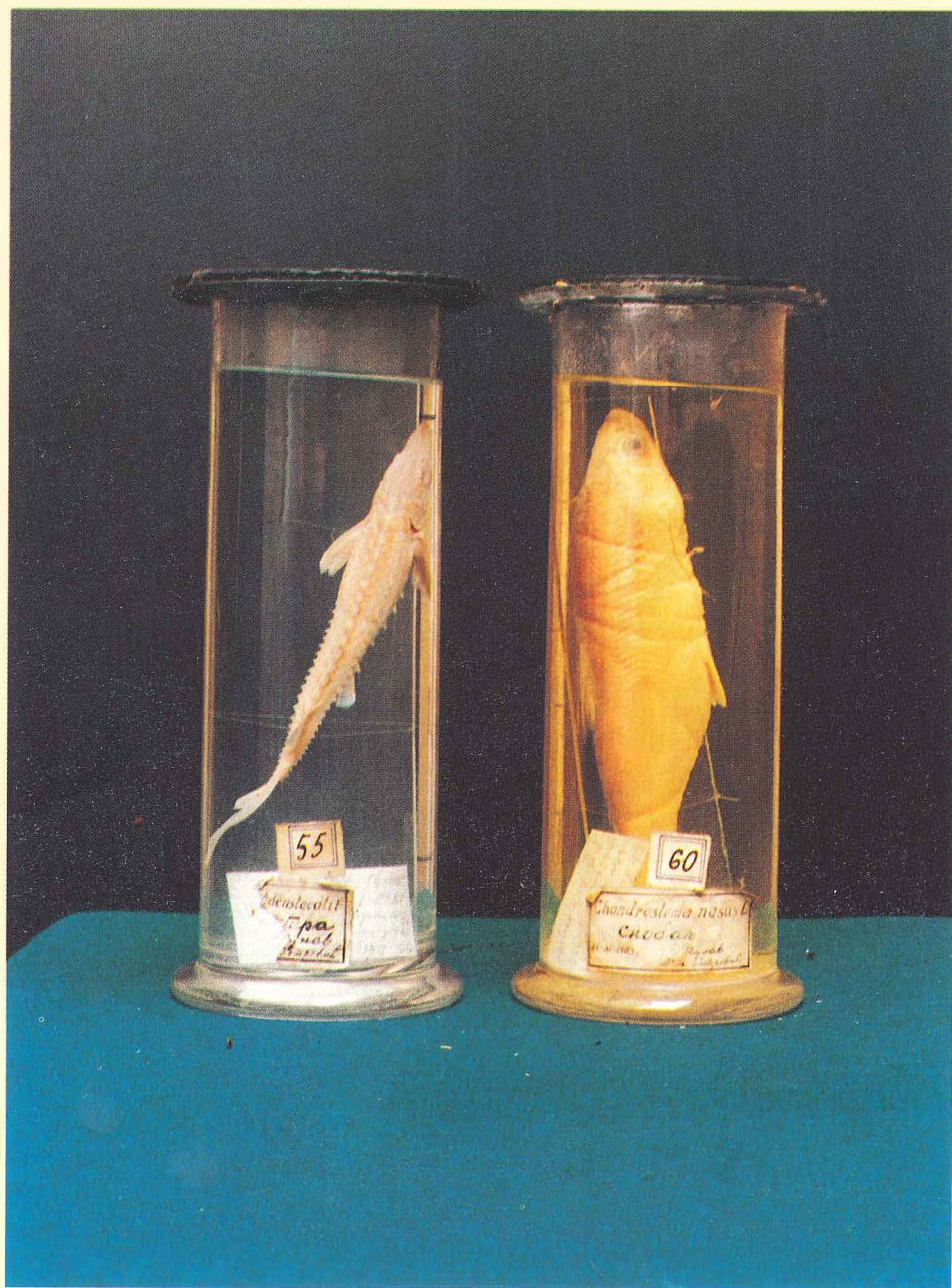
**ЗБИРКА ПРОФЕСОРА
др МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА
У
ПРИРОДЊАЧКОМ МУЗЕЈУ
БЕОГРАД**

Уређивачки одбор *Сабраних дела Михаила Петровића* захваљује директору Природњачког музеја у Београду на уступљеном списку инвентара ихтиолошке збирке професора др Михаила Петровића.

- МАЊИЋ, ПУЗИЈА – *Lota lota*; Дунав, априла 1904; инв. бр. 3
- МРЕНА – *Barbus barbus*; Дунав, 9. април 1903; инв. бр. 5
- ВРЕТЕНАР ВЕЛИКИ – *Aspro zingel*; Сава, априла 1903; инв. бр. 18
- ЦИГАНКА – *Alosa alosa*; Дунав, Челарево, 6. мај 1904; инв. бр. 18
- СКОБАЉ – *Chondrostoma nasus*; Сава; инв. бр. 22
- ЦИГАНКА – *Alosa alosa*; Дунав, Кладово, 5. мај 1904; инв. бр. 30
- КЕЧИГА – *Acipenser ruthenus*; Дунав, 9. септембар 1903; инв. бр. 32
- СМУЋ КАМЕЊАР – *Licioperca vulgaris*; Дунав; инв. бр. 38
- БУЦОВ – *Alburnus mento*; Дунав, Текија, септембар 1908; инв. бр. 39
- САБЉАРКА – *Pelecus cultratus*; Сава, 11. новембар 1903; инв. бр. 40
- БУБОР – *Abramis vimba*; Ситница, 20. октобар 1902; инв. бр. 41
- БУЦОВ – *Alburnus mento*; Сава, 11. новембар 1903; инв. бр. 44
- ШТУКА – *Esox lucius*; Вилман, Макиш, 16. септембар 1903; инв. бр. 45
- ЛАНДОВ – *Aspius aspius*; Дунав, септембар 1908; инв. бр. 46
- ЧИЧКАВА ЈЕСЕТРА – *Acipenser güldenstaedtii*; Дунав, 18. фебруар 1910; инв. бр. 55
- ЧИКОВ – *Misgurnus fossilis*; Уровачка бара, Обреновац, 2. фебруар 1904; инв. бр. 16
- СКОБАЉ – *Chondrostoma nasus*; Дунав, 28. септембар 1903; инв. бр. 60
- МРЕНА – *Barbus barbus*; Нишава, 5. октобар 1903; инв. бр. 61
- ЛИЊАК – *Tinca tinca*; ритови код Вуковара, 11. новембар 1903; инв. бр. 64
- КЕЧИГА – *Acipenser ruthenus*; Дунав, 9. септембар 1903; инв. бр. 73
- БОДОРКА – *Lenciscus rutilus*; Вилиман, Макиш, 16. септембар 1903; инв. бр. 76
- БЕЛИ ГРГЕЧ – *Acerina schraetzer*; Дунав, 9. септембар 1903; инв. бр. 81
- БОДОРКА – *Lenciscus rutilus*; Вилиман, Макиш, 16. септембар 1903; инв. бр. 84
- БАЛАВАЦ – *Acerina cernua*; Вилиман, 12. октобар 1904; инв. бр. 93
- БОДАРКА – *Lenciscus rutilus*; Вилиман, Макиш; инв. бр. 85

Кечиџа – *Acipenser ruthenus*; Дунав, 9. септембар 1903, Природњачки музеј у Београду, збирка др Михаила Пејровића, инв. бр. 73
Бели ѓргеч – *Acerina schraetzeri*; Дунав, 9. септембар 1903, Природњачки музеј у Београду, збирка др Михаила Пејровића, инв. бр. 81
Шљивар – *Leuciscus rutilus*; Вилиман, Макиши, 16. септембар 1903, Природњачки музеј у Београду, збирка др Михаила Пејровића, инв. бр. 84

Чичкова јесетра – *Arripenser guldenstaedti*; Дунав, 18. фебруар 1910,
Природњачки музеј у Београду, збирка др Михаила Пејровића, инв. бр. 55
Скобаљ – *Chondrostoma nasus*; Дунав, 28. новембар 1903, Природњачки музеј у
Београду, збирка др Михаила Пејровића, инв. бр. 60

Шайука – *Esox lucius*; Вилман, Макиш, 16. септембар 1903, Природњачки музеј у Београду, збирка др Михаила Пејровића, инв. бр. 45
Буцов – *Alburnus mento*; Сава, 11. новембар 1903, Природњачки музеј у Београду, збирка др Михаила Пејровића, инв. бр. 44

Манић, њузија – *Lota lota*; Дунав, априла 1904, Природњачки музеј у Београду,
збирка др Михаила Пејровића, инв. бр. 3

ОБЈАВЉЕНИ РАДОВИ МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА¹ – РИБАРСТВО –

- 1• *Да ли рибе сјавају*, Ловац 2 (1897), 9, стр. 61
- 2• *Један поглед на закон о риболову*, Ловац 4 (1899), 6, стр. 61–64; 7, стр. 77–80; 8, стр. 90–92.
- 3• *Омањи рибњаци за гајење шарана*, Ловац 5 (1900), 5, стр. 66–67; 6, стр. 81–83.
- 4• *Подаци о риболову на Дрини*, Ловац 5 (1900), 6, стр. 83–84.
- 5• *О нашим риболовима на доњем Дунаву*, Ловац 5 (1900), 13, стр. 194–197; 16, стр. 241–244; 19, стр. 289–291; 20–21, стр. 305–308; 6 (1901), 3, стр. 40–43; 6–7, стр. 82–86.
- 6• *Како се одређује сјајности рибе*, Ловац 6 (1901), 16, стр. 248–249.
- 7• *Нешто о подизању малих рибњака по селима*, Тежак 32 (1901), 20, стр. 156–157.
- 8 *La pêche, La Serbie à l'exposition universelle de 1911 à Turin, Belgrade, 1911, pp. 132–136.*
- 9• *Подстицање приватне иницијативе законом о риболову*, Тежак 43 (1912), 12, стр. 374–349.
- 10 *Коров повећава сушу*, Тежак 44 (1913), 6, стр. 191–192.
- 11• *Врсте риба и техника риболова у Охридском језеру*, Тежак 44 (1913), 17, стр. 556–558; 18–19, стр. 612–617.
- 12• *Садашња експлоатација Охридског језера*, Економист 2 (1913), 17, стр. 257–260.
- 13 *Садашња експлоатација Охридског језера*, Трговачки гласник 23 (1913), 1, стр. 190–193.
- 14• *Омањи рибњаци за гајење шарана*, Тежак 50 (1923), 19, стр. 146–148; 20, стр. 155–157.

¹ У 15. књизи *Сабраних дела Михаила Пејровића* изложена је потпуна библиографија свеукупне делатности професора Михаила Петровића. Овде су дати објављени радови према књизи: Драган Трифуновић, *Лейбиш живоћа и рада Михаила Пејровића*, САНУ, Београд, 1969. – Знаком ● обележен је број рада који је објављен у овој, 14. књизи *Рибарство*.

- 15• *Имануел Канѝ о риболовима*, Српски књижевни гласник 16 (1925), 4, стр. 289–291.
- 16 *О набавци младих риба шарана*, Тежак 52 (1925), 3, стр. 21.
- 17 *Кроз њоларну обласѝ*, Београд, 1932, стр. 248.²
- 18 *У њосѝојбини ѡравоѡ ѡусарсѝва*, Политика, 6–9. јануар 1933.
- 19 *Један Беоѡрађанин у њосѝојбини ѡравоѡ ѡусарсѝва*, Политика, 10. јануар 1933.
- 20 *Крволочни долонац*, Политика, 11. јануар 1933.
- 21 *На ѡусарским осѝрвима*, Политика, 12. јануар 1933.
- 22• *Риболови у Тимочкој Крајини*, Споменѝца стогодишњице ослобођења Тимочке Крајине 1833–1933, Београд, 1933, стр. 119–131.
- 23 *У царсѝву ѡусара*, Београд, 1933, стр. 269.³
- 24 *Да би се избеѡли судари бродова с леденим брдима северних мора*, Политика, 24. новембар 1933.
- 25• *Три недеље у ценѝру највећих риболова на кућли земаљској*, Политика, 26. новембар 1933.
- 26• *Једна необична рибља аванѝура на двору цара Наѝолеона Трећеѡ*, Политика, 6. јануар 1934.
- 27 *Са океанским рибарима*, Београд, 1935, стр. 245.⁴
- 28 *На Маѡаѡаскару*, Политика, 6–9. јануар 1936.
- 29 *С ловцима морских слонова*, Политика, 11. април 1936.
- 30 *По забаченим осѝрвима*, Београд 1936, стр. 294.⁵
- 31 *Једна северна оаза*, Политика, 6–9. јануар 1937.
- 32 *Модерно ѡусарсѝво у Црвеном мору*, Политика, 1. мај 1937.
- 33 *Риболови у Тимочкој Крајини*, Рибарски весник 15 (1937), 1–2, стр. 24–26; 3–4, стр. 52–55; 16 (1938), 1, стр. 7–8.
- 34 *Како излѡеда ѡуѝоване на санѝи леѡа*, Политика, 23. април 1938.
- 35 *Једна недовршена или заѡубљена ѡриѡвекѡ Сѝевана Сремѡа*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 18 (1938), 1–2, стр. 254–258.⁶
- 36 *Из живоѝа Ескимѡа*, Гласник подмлатка Црвеног крста 18 (1939), 10, стр. 11–12.
- 37 *Северна чуда*, Политика, 6–9. јануар 1939.
- 38 *Рибарске усѝомене са Аѡакалеѡа*, Правда, 8. април 1939.
- 39 *У вечном леду и снеѡу*, Политика, 8. април 1939.
- 40 *Пловѡдба ѡод морем*, Политика, 17. јун 1939.
- 41• *Занимљивосѝи у ѡрименама Пиѝѡаѡориноѡ ѡравила*, А. Билимовић – Т. Анђелић, Геоисторија за IV разред средњих школа, Београд 1939, стр. 78–84.
- 42• *Маѝемаѝѝичка анализа и оцеаноѡрафско-биолоѡки ѡроблеми*, Godišnjak Oceanografskog instituta, Split, 1939–40, sv. II, str. 52–73.
- 43• *Лов у великим океанским дубинама*, Политика, 6–9. јануар 1940.

² Објављено у 11. књизи *Сабраних дела Михаѝла Пеѝровића*.

³ Исто.

⁴ Исто.

⁵ Објављено у 12. књизи *Сабраних дела Михаѝла Пеѝровића*.

⁶ Објављено у 13. књизи *Сабраних дела Михаѝла Пеѝровића*.

- 44• *Београд, негдашњи центар великога рибарства*, Београдске општинске новине, 58 (1940), 1–10.
- 45 *Велики риболов на Дунаву*, Правда, Београд, 1940, бр. 12747–12750.
- 46 *Роман јеџуље*, Београд, 1940, стр. 187.⁷
- 47• *Лов на ајкуле*, Политика, 6–9. јануар 1941.
- 48• *Рибарска флора – Модерни индустријски морски риболови*, Правда, Београд, 1941, бр. 12999–13002.
- 49• *Ђердајски риболови у прошлости и у садашњости*, Београд, 1941, стр. 128.

⁷ Објављено у 12. књизи *Сабраних дела Михаила Петровића*.

РИБОЛОВНИ НАЗИВИ И АЛАТИ

Ајнфок мрежа – једнострука мрежа

алов – једна од највећих и најефикаснијих рибарских мрежа на нашим водама, која се употребљавала у колективном риболову на већим водама до Другог светског рата. Спада у најдуже рибарске мреже, састављене из више појединачних четворугаоних мрежа, које су се према потреби (у зависности од дубине воде) састављале (кветовале) помоћу рибарске игле за плетење мрежа. Тако састављен алов достигао је дужину до 600 m

амбар – назив једног дела мреже-бубња

анцунг – зимски капут

аузем – место на коме се алов извлачи из воде

Балање – вожење чамца помоћу крмице која је везана за чамцац

банак – средина чамца, обично чуна

брежина – нагло одсечена обала, поред које је обавезно дубока и јака вода

Винтбаум, винпам – округло дрво, обично јасен, које служи за намотавање мреже (вирање) када запне за неки предмет на дну

велики алат – велике рибарске мреже које опслужују 12–14 рибара током рада

влак – тип малог алата, мрежа врећастог облика (за повлачење у води) којим рибари лове из два чамца

влакароши – рибари који лове влаком

Гибач, гибало – подужи еластични штап од јасена или дрена са самицом, удицом

горња и доња повора – горњи и доњи обод мреже пирића

горњак алова – конопац (иншљиг) некад од кудељног влакна, касније синтетички, на коме су нанизани пловци (параши)

грунткорн – врста троструке рибарске мреже за лов рибе повлачењем по дну

Деветак – када дува јака кошава сваки девети талас иде целом ширином реке

доњак алова, доњака – дебео двоструко преплетен једек од кудеље са оловицама које служе да оптерете мрежу. Ако је алов радио по муљевитом дну (баре), густина оловица била је мања и, обрнуто, за рад по дубљим водама са тврдим дном оловице су биле густо нанизане

Ђелебрија – мрежа на лучном штапу везана за дужу мотку којом се извлачи риба из воде

- Ертл** – дугачак канал на коме се држи риба
- Завозна весла** – велика весла дужине 3–4 m, која се употребљавају на великом или лапташком (фишерском) чамцу
- Исполац** – средство за избацивање воде из чамца
- ишлиг** – јачи канал дебљине 2–6 mm
- Једек** – конопац дебљине 10–20 mm, којим се повлаче рибарске мреже
- Калање** – специјално сечење рибе приликом припреме за сушење или сољење, парање, распопућивање
- керудер** – весло
- кеца** – тип мреже који садржи две дрвене летве, *рођуље*, које су постављене у облику слова А, у чијем се горњем углу између њих налази попречно постављена летва – *крстџак*. Крстак служи за везивање једека којим се повлачи и подиже кеца из воде
- кецарош** – рибар који лови кецом
- клоцер** – четворокрако мало сидро тежине око 7 kg, којим се траже мреже по дну
- комун** – храна која се носи када се полази на рибарење на дуже време
- коломпа** – држач за завозно весло
- кранцл** – предњи део чамца
- кранцарош** – рибар који током избацивања алова весла на предњем крају чамца – кранцлу
- кртог** – место где риба зимује
- крманош** – рибар који управља чамцем (крмани) на његовом задњем делу – штуеру, помоћу малог весла керудера
- кусака** – трослојна мрежа, коју чине две спољне мреже *регине* (*ишиџлови*) и нешто тања мрежа *лиш*
- Лапташ** – тип рибарске мреже који се поред алова убраја у највеће мреже, а којим се радило на отвореним водама
- лапташка дружина** – група од минимум шест рибара на два чамца који лове лапташем
- лец** – мотка за мерење дубине воде са пловећих објеката
- лиш** – назив за једноструку мрежу која се налази у саставу троструке мреже метлице
- Мали алат** – справе мањих димензија којима рукују највише два рибара
- мангура** – назив за неравно, валовито и песковито дно у реци
- Параши** – пловци од плуте или тополиног дрвета који служе за одржавање мреже на површини воде
- пецкеш** – човек рибар који у лаптарашкој партији чупа мрежу
- пинтовање** – уметање парчета мреже у поцепани део мреже
- пренизавање мреже** – пре употребе мрежа се пренизавала у чамцу тако што су на једну страну слагани параши, а на другу доњака са оловом како се мрежа пре избацивања не би замрсила
- полиш** – рад лапташем уз саму обалу (полишовање)
- поплов** – рогач
- пузн, ам** – широка трака коју лаптарош носи преко рамена и леђа током рада са оловом, а за коју се везује један крај алова. Ам олакшава лаптарошу

држање оног краја алова који остане на обали, како би га вода што мање носила. Такође, рибару олакшава извлачење мреже при њеном извлачењу из воде

Рина – подразумева избацивање мреже (лапташа), рад њоме у одређеној дубини и њено подизање из воде. Све је то једна рина

Сертме – тип мреже кружног облика, пречника 3 m и дужине 1,5 m. Мрежа је на горњем ободу везана за металну карику која је обавијена платном, како би при бацању у воду мање лупала и да не би рђом нагризала мрежу. У доњем делу мреже (доњака) нанизане су оловице и кроз свако десето окце мреже провучене су врпце (иншљиг), које се спајају у заједнички једек којим се мрежа извлачи из воде. Рибар са свог чамца бацајује мрежу полукружним окретом тела, држећи једном руком једек. Мрежа пада на воду целом ширином и под тежином оловица иде на дно, поклапајући рибу која се ту затекла. Руковање овим типом алата захтева велику умешност рибара, који и сам може пасти у воду или лоше (недовољно раширена) бацити мрежу. Постоји више типова сертми: *велико џурско*, *мало серџме* као и *немачко серџме*. Претпоставља се да су наши рибари руковање овим типом алата „за поклапање рибе“ научили од турских рибара, о чему сведочи и назив алата који је турског порекла

средњак – рибар који током избацивања алова весла на средњем делу чамца

Татров – мрежа у облику торбе или цилиндра у којој се чува жива риба

тирл – поклопац на барци за чување рибе

трбок – полукружно савијен штап (јасеново дрво) за који је везана мрежа у виду кесе, дужине 3–4 m. Крај мреже се назива *рейњак* и за њега је привезана цигла или камен. За полукружно савијен штап везана је мотка, којом се трбок спушта у воду. Лов трбоком назива се трбочење, током кога се плен сатерује у мрежу плашењем

торкеб – место одакле се избацује алов

Чевртија – место где се вода окреће

честар, редар и корана – различити типови влака са различитом величином окаца (25–130 mm)

черенац – два полукружна међусобно укрштена дрвена штапа (облуке), која могу бити дужине 1–6 m, зависно од начина којим ће се риба ловити. За крајеве облука везана је мрежа различитих димензија, адекватних дужини облука. Такође, за укрштене облуке поред једека може бити везана и хоризонтална или вертикална дрвена мотка, зависно од начина на који ће се ловити, са обале или из чамца. Черенцем са дрвеном мотком углавном се ловило са обале, при чему рибар изабере неко подесно место (стрми део обале), помоћу мотке спусти черенац у воду и после неколико минута га подиже, ловећи рибу која се ту задесила

Шикља – врста рибарског чамца

штапац – мотка за коју се везује горњака и доњака алова. Дужине је 2–4 m (зависно од дубине мреже), са природном рашљом на доњем крају у коју је углављена цигла. Рашљу затвара дашчица (папуча).

штица – јача и дужа мотка од јасена или бора

Саставила
Дубравка Вучић

НАЗИВИ ВРСТА РИБА

Михаило Петровић је у својим рибарственим радовима дао преглед врста риба Дунава, Саве и Дрине, као и Охридског језера. Врсте риба је представио народним именима и одговарајућим латинским називима. Од времена када је Петровић рибарио по нашим рекама па до данас, многи народни називи су замењени другим. Зато је значајно што је у пописима Петровић уз народна имена навео и латинске називе, а самим тим и пружио могућност тачног утврђивања састава рибљег фонда поменутих река с почетка века. Примећује се још и то да је Петровић, наводећи врсте риба у својим делима, уз њихове латинске називе везивао више народних имена, чиме је могућност утврђивања врсте рибе била већа. Познато је да рибари често исту врсту рибе називају различитим именима, посебно оне које нису од већег економског значаја и које се, сходно томе, слабо конзумирају. Такође, исту врсту рибе у њеним различитим стадијумима називају различитим именима.

Знајући све то, професор Петровић је, представљајући у својим делима ихтиофауну река на којима је рибарио почетком века, учинио да она буде препознатљива и данас, на крају века.

Бандар – греч – *Perca fluviatilis* (Linnaeus, 1758)

брцак, моранец – *Pachychilon pictum* (Heckel et Kner, 1858)

белвица – *Trutta ohridana* Steind.

бодорка – *Leuciscus rutilus* (Linnaeus, 1758)

Вретенар – *Aspro streber* (Karaman, 1926)

Гиборт-скуприја – *Alosa alosa* (Linnaeus, 1758)

грунац – охридски грунец – *Rutilus rubilio ohridanus* (Karaman, 1924)

Деверика – *Abramis brama* (Linnaeus, 1758)

Јазава – јаз – портфиш – *Idus idus* (Linnaeus, 1758)

Јегуља – јагула – *Anguilla anguilla* (Linnaeus, 1758)

Кечига – носвица – *Acipenser ruthus* (Linnaeus, 1758)

кесега – косаљ – *Abramis ballerus* (Linnaeus, 1758)

клен – охридски клен – *Leuciscus cephalus albus* (Bonaparte, 1838)

клен – *Squalius cephalus* (Linnaeus, 1758)

- крупатица** – *Blica bjorkna* (Linnaeus, 1758)
Манић – *Lota lota* (Linnaeus, 1758)
моруна, морун, белуга – *Huso huso* (Linnaeus, 1758)
мрена – *Barbus barbus barbus* (Linnaeus, 1758)
мрена – **охридска мрена** – *Barbus meridionalis* (rebeli Koller, 1925)
Охридска црвенперка – *Scardinius erythrophthalmus* (Linnaeus, 1758)
Паструга – *Acipenser stellatus* (Pallas)
писа – **охридска црвенперка** – *Scardinius erythrophthalmus* (Linnaeus, 1758)
платичица – *Rhodeus amarus* (Pallas, 1776)
Сабљарка – *Pelecus cultratus* (Linnaeus, 1758)
сим – *Acipenser schyba* (Lovetsky, 1828)
скобаљ – *Chondrostoma nasus* (Karaman)
скобаљ – **охридски скобуст** – *Chondrostoma nasus ohridanum* (Karaman, 1924)
сом – *Siluris glanis* (Linnaeus, 1758)
Туњ – *Thynus thynus* (Linnaeus, 1758)
тврдореп – *Aspro asper* (Linnaeus, 1758)
Цобер – **црноока деверика** – *Abramis sapa* (Pallas, 1811)
црвенперка – *Scardinius erythrophthalmus* (Linnaeus, 1758)
Чичкава јесетра – *Acipenser guldenstadti* (Brandt)
Шаран – **крап** – *Cyprinus carpio* (Linnaeus, 1758)
шљунец – mali ohridski grunec
шрац – *Acerina schraetser* (Linnaeus, 1758)
штука – *Esox lucius* (Linnaeus, 1758)

Саставила
 Дубравка Вучић

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ

Ам – хам – запрежна коњска опрема за кола

аквизиција – набавка, стицање (нем. Aquisition)

арач – харач – лични порез који се за време Турака плаћао за сваку немуслиманску главу; порез

арачки – који има везе с купљењем харача

аргатин (мн. аргати) – надничар, радник, кулучар

арендатори – закупци

арендирати – издавати у закуп, узимати у закуп

Балање – лов (риболов) балачком пређом, врстом рибарске мреже

балугија (тур.) – рибар

бардак (тур.) – крчаг, врч; мера за пиће

бездан – неизмерно дубока провалија, без дна, која се не може измерити

беша – мана, недостатак

битва – стубић на обали који служи за привезивање бродова

благоутробије – уживање (у јелу и пићу)

бодљава риба – бодљикава риба

болтација – дућанција, трговац

болтацијски занат – трговачки занат

брежина – брег

бук – слап, место где текућа вода бучећи пада с висине. Брзак, вир, вртлог, познати големи вирови у Бердапском делу Дунава

буквица – војничка или радна књижица

Вакуф (тур. вакиф) – верска задужбина (заклада); имање добијено завештањем у верске и хуманитарне сврхе код муслимана; вар. вакиф, вакаф

Гардације – рибари који су радили на рибарским справама – гордама

гем (зоол.) – птица, пеликан, (лат. *Pelicanus onocrotalus*)

гибач – жилава мотка дуга око 3 m

глубина – дубина

грош (нем.) – новац различите вредности у разна времена и у разних народа (у предратној Србији 20 пара, у Хрватској 10 филира). Новчић, ситан новац, пара, парица

Дереглија – дрвено речно превозно средство; скела

дењак (тур.) – омот, завежљај, свежањ, бала

дирек – стуб, дебљи, обично усправан (од дрвета или др.), који служи као подупирач, ослонац и сл.

долап (тур.) – точак с причвршћеним посудама за наводњавање

драмлија (тур.) – врста сачме

думен – направа на задњем делу пловног објекта која служи за управљање, кормило; весло којим се кормани

думенција – онај који управља думеном, кормилар

Берам – направа за вађење воде из бунара; ...,на чамцу се дижу у висину три висока нагнута ћерма, оптерећена тешким камењем на својим врховима; са врхова тих ћермова висе и допиру до дна јаки конопци...“ То су на Рајни познати „Бермови за лакса“ (лососа). (Види *Бергајски риболов у прошлости и садашњости*.)

ђумрук (тур.) – царина, царинска служба, царинарница, такса, порез

ђумурџија – цариник, трошаринац

ђумурџијска служба – царинска служба

Ерар – државна имовина, државна благајна

Забарити – направити бару, претворити се у бару

загажањ – мрежа разапета на две мотке коју двојица вуку уз обалу газећи воду

запорне мреже – рибарске мреже којима се сва вода или један њен део затвара

зелек – начин риболова остима

Избити – измрестити

интендирати – усмерити, усмеравати, управити, управљати

Јаловац – морун који се измрестио

јалија (тур.) – обала; празан простор; ледина

јегија (тур.) – део чамца, ребра лађе

Казук (тур.) – колац усађен или учвршћен у земљу, за који се везује лађа

камара (грч.) – велика количина, мноштво предмета нагомиланих без реда, гомила, хрпа

камералија (лат.) – наука о државном господарству, газдинству

камерални – који се односи на камералије, књиговодство

карлица – мало дрвено корито

катастар – службена евиденција по бонитету и култури, која служи за техничке, економске и статистичке сврхе, за израду земљишњих књига и као подлога за опорезивање прихода од земљишта

катастарски – која се односи на катастар, катастарска лицитација

кереп (мађ.) – скела сложена од чамаца, лађа; дно или лађа на којој лежи воденица

крајцар – аустријски бакарни новац мале вредности, пара, новчић

котумбаша – заступник, исплаћивао је раднике гардеције и водио рауна о улову

коба – кобач

космогонија (грч.) – део астрономије који проучава порекло и развитак небеских тела и њихових система

колеба – колиба

крчмити – продавати на мало, стално давати нечег помало другима

колобатати се – искакати из воде угубајући се, савијајући се кружним покретима

куриозум (лат.) – оно што је необично, занимљиво, ретко; куриозитет

Лакс – лосос

лиман – мирна, обично дубока вода, издвојени део реке изван главне струје; дубоко место у реци; вир

лупина, вучац – дивља кафа (лат. *Lupinus albus* и *Lupinus luteus*)

лапор – врста кречњака у којем се, поред калцијума, у знатној мери налазе глина и песак

лира – новчана јединица (у већег броја народа и различите вредности)

Љига – оно што је љигаво, љигава маца, љигав предмет

Матроз – морнар, бродар

марјаш (мађ.) – некадашњи ситан угарски или турски новац; ситан ковани српски новац од пет пара; ситан новац уопште

мирија – дажбина; порез који се за време турске власти плаћао за коришћење државног земљишта

матрапаз (тур.) – препродавац, накупац

мукада – царски спахилук

мутевлија – управник вакуфа, задужбинског имања

меаријски – види меарифски

меариф – школа, просвета

меарифски – који се односи на меариф, школски, просветни

меариф-сандук – просветна благајна, школски фонд који је за време турске власти 1868. био основан у Босни

механија – власник механе, крчмар

миља (лат.) – мера за дужину, код разних народа различита; морска миља, енглеска миља, географска миља

мутесариф – обласни намесник, гувернер

Ока (тур.) – стара мера за течност, запремину и тежину (1,28 kg)

обделати – обрадити

обдржати – одржати (обећање)

оферт (лат.) – понуда

оферталан – који се односи на оферту, који се заснива на офертама

ободрити – подићи некоме дух, морал, подстаћи, охрабрити

ободравати – охрабривати

обловина – необрађено дрво (стабла и дебље гране)

обловити – окружити лапташем део водене површине

Попечитељ – особа која је у Кнежевини Србији била на челу једне гране државне управе, министар

попечитељство – министарство

притежање – власт, посед

притежаоци – власници

прирез – додатак порезу (који се расписује према висини основног државног пореза)

плођење, бојиште – мрестилиште

понаместити – наместити једно по једно, довести у ред

полојит – плитак, водоплаван

полој – муљевито, водоплавно земљиште

прибрежан – обални, обалски

прибежиште – место које служи као заклон, склониште

поплет – плот, ограда и сл.; исплетен, преплетен унакрсно прућем, шибљем

помељар – онај који донесе или донесе жито у млин и чека док му се самеље

понтон (фр.) – један од дрвених или металних чамаца који служи као подлога за привремени мост преко воде

предизати – мало подигнути, придигнути

Расточење – разорење, уништење

рогоз (бот.) – врста траве с тврдим сабластим листовима која расте на мочварном тлу; употребљава се за плетење (асура, торби), везивање снопова и др.; шаша, шевар (лат. *Typha latifolia*)

Спахија – власник великог поседа, велепоседник, властелин

спахилук – спахијин посед

салдумити – пребацити на другу страну

стација (лат.) – станица, постаја

стопа – јединица мере за дужину, величине једног просечног људског стопала (0,324 m)

солд – ситан бакарни новац; новац уопште

сенокос – ливада или сличан простор који се коси; време кошње, косидбе сена

сертмарош – рибар који лови сертмом

Тапија – оверена исправа о власничком праву на некретнине

траверза – метална или дрвена попречна греда, попречни праг

течевина – стицање, зарада; зарађена, стечена имовина; имање

торлаш – ледена санта

теферич – забава и гозба, провод у природи, излет; место у природи пријатно за излет; вила, летњиковица

транспирација (биол.) – одавање воде, испаравање

трошарина – општинска, градска такса, дажбина на потрошену робу; зграда, место где се та такса наплаћује

топлица – топли природни извор, лечилиште са таквим изворима, купалиште, бања

Угурсуз (тур.) – неваљао, зао, opak човек; обешењак, мангуп, лола, враголан, спадало

уленгерена – усидрена

Фунта (енгл.) – мера за тежину (у раним земљама различита, око 0,5 kg)

финанс (фр.) – финансијски службеник; порески или царински стражар, најмањи орган финансијске контроле

фашина – свежањ, сноп шибља, прућа (за учвршћивање насипа, обале, бедема)

Хатар – територија неког села, краја; област, подручје

хрисовуља (грч.) – свечана владалачка повеља са златним печатом (у средњем веку)

Цента (лат.) – мера за тежину 100 фунти (50 kg); у метричком систему 100 kg, квинтал

Чевритија – вртлог

чија (тур.) – кувар, гостионичар, куварица, гостионичарка

чун – мањи пловни објекат начињен од дебла, стабла; мали плитак чамац

чкаља – рупа, пукотина

Ћесар – цар

ћесарија – ћесаревина – земља којом влада ћесар, царевина

ћувик (тур.) – стрм, стрменит брежуљак

ћутук, ћутак – кратак комад одрезаног стабла, клада, пањ, трупац

Џебрак – просјак; тврдица, шкртац, циција

Шилбок – стражар, чувар, стража

шипар – морун који се измрестио

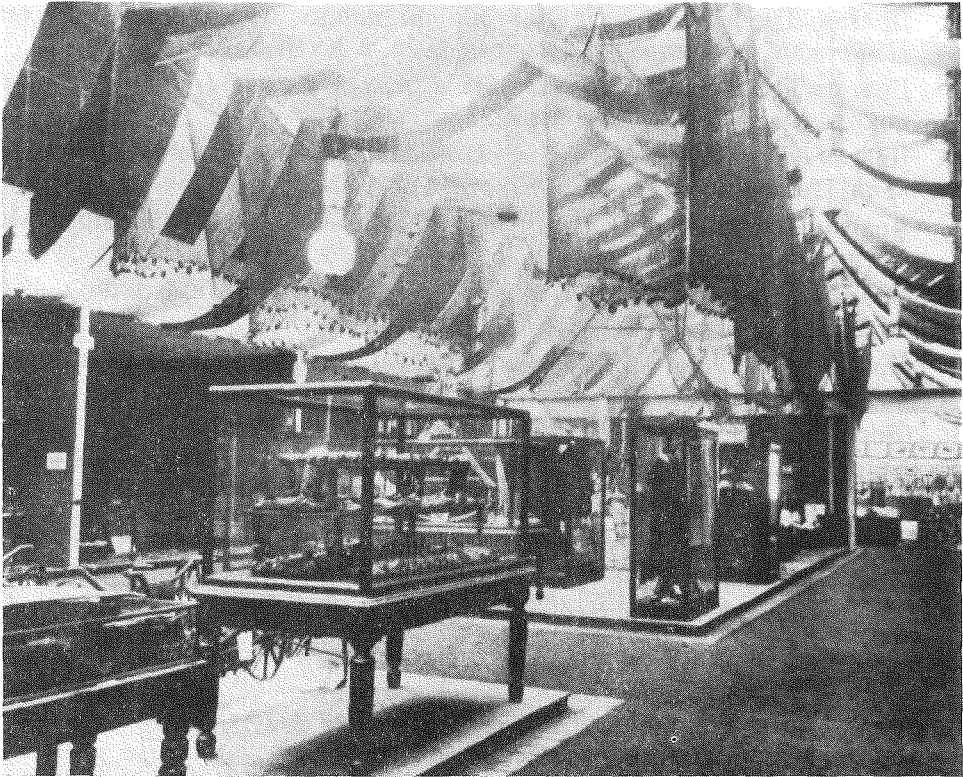
Употребљене скраћенице: тур. – турски, нем. – немачки, лат. – латински, мн. – множина, бот. – ботанички, мађ. – мађарски, фр. – француски, грч. – грчки, зоол. – зоолошки, биол. – биолошки.

Саставила
Дубравка Вучић

ЛИТЕРАТУРА О РИБАРСТВУ ПРОФЕСОРА МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА

- 1 *Уговор о риболову*, Ловац, Београд, 1897, т. II, 12, стр. 92.
- 2 Дело, Београд, 1897, т. XIII, стр. 371.
- 3 Дело, Београд, 1897, т. XVI, стр. 536.
- 4 Дело, Београд, 1899, т. XXI, стр. 506.
- 5 *Рибарство на Балканској изложби*, Тежак, Београд, 1907, т. XXXVIII, 26, стр. 218.
- 6 *Изложба рибарства*, Српске новине, Београд, 1908 (11. октобар).
- 7 Тежак, Београд, 1908, бр. 32, стр. 18.
- 8 *Каталог излагача и изложених предмета на изложбама из вођарства, виноградарства, њечеларства и рибарства*, Београд, 1908.
- 9 *Изложба рибарства*, Српске новине, Београд, 1912. (3. јануар).
- 10 *Улис акција „Рибарског друштва Охрид“*, Политика, Београд, 1921, г. XVII, бр. 4686, стр. 4.
- 11 *Охридски риболов. – Поводом једног банкротског покушаја*, Политика, Београд, 1921, г. XVII, бр. 4706, стр. 1–2.
- 12 Душан Стојићевић, *Народна имена риба у Србији*, Београд, 1927.
- 13 *Наш научник др. Михаило Петровић истражује Северну поларну земљу*, Политика, Београд, 1931, г. XXVIII, бр. 8341, стр. 7.
- 14 *Г. Др. Михаило Петровић, проф. универзитетна вратио се из поларних крајева*, Политика, Београд, 1931, г. XXVIII, бр. 8936, стр. 5.
- 15 *Са њима њ. др. Михаила Петровића, проф. Београдског универзитетна по Северној поларној области*, Политика, Београд, 1931, г. XXVIII, бр. 8420–21, стр. 5.
- 16 Ђуричић Младен, *Југословенски речни пориштини*, Београд, 1931, стр. 24–26.
- 17 *Француско-Норвешка поларна експедиција*, Геометарски гласник, Београд, 1931, бр. 3, 99–102.
- 18 Баја Иван, Политика, Београд, 1932, г. XXIX, б. 8777.

- 19 Николић Ђорђе, *Необично лепошње путовање једног професора Београдског универзитета*, Политика, Београд, 1933, г. XXIX, бр. 8858, стр. 4.
- 20 *Нова експедиција у Северну област са з. М. Петровићем, проф. Универзитета*, Политика, Београд, 1933, г. XXIX, бр. 9171–9173.
- 21 Ђуричић Ст. Младен, *Девети вал*, Београд, 1933, стр. 116.
- 22 Васовић Мило, *Наши најбољи математичар з. Мих. Петровић бавио се риболовом исто ипак интенизивно и страсно као и математиком*, Правда, Београд, 1939, бр. 12274, г. XXXV.
- 23 *Сахрана Михаила Петровића*, Коло, Београд, 10. јун 1943.
- 24 Др Радивој Кашанин, *Др Михаило Петровић – Поводом смрти*, Обнова, Београд, 1943, бр. 589, стр. 3.
- 25 *Велики научник. Велики дунавски јан*, Српски народ, Београд, 1943, бр. 23, стр. 12.
- 26 Младен Ђуричић, *У спомен Мике Аласа*, Српски народ, Београд, 1943, бр. 23, стр. 13.
- 27 Милутин Миланковић, *У спомен највећег српског математичара*, Српски народ, Београд, 1943, бр. 23, стр. 12.

На Балканској изложби у Лондону 1907. з. просјорије Краљевине Србије Петровић је декорисао рибарским мрежама, излажући и већи број рибарског алатија

- 28 Милутин Миланковић, *Личности Михаила Пејровића*, Наука и техник Београд, 1946, т. II, 6, стр. 461–470.
- 29 Милутин Миланковић – Јеленко Михајловић, *Мика Алас*, Космос, Београд, 1946, стр. 110.
- 30 Александар Дероко, *Са сѝаре београдске Јалије*, Зборник Филозофск факултета, књ. 1, Београд, 1948.
- 31 Стари Бродар, *Мика Алас у анегдоѝама*, „И он је једном био кажњет Гласник ЈРБ, Београд, 1959 (11. јул 1959).
- 32 Богумил Храбак, *Риболов и рибља ѝијаца у Београду у XVI и XVII век* Годишњак града Београда, књ. VII. Београд, 1960.
- 33 *Пловидба Колубаром славног маѝемаѝичара*, Гласник ЈРБ, Београд, 1962 (7. децембар 1962).
- 34 Младен Ст. Ђуричић, *Историја јужословенског речног ѝаробродарск до 1926 год.*, Београд, 1965, стр. 139.
- 35 Арон Алкалај, *Др Михаило Пејровић – Мика Алас*, Браничево, Пожревац, 1966, т. XII, св. 4–5, стр. 131–133.
- 36 Драган Трифуновић, *Музеј Мике Аласа*, Политика експрес, Београд, 1966, бр. 980, стр. 7.
- 37 Драган Трифуновић, *Прилог збирци наших ѝсеудонима – Михаил Пејровић*, Библиотекар, Београд, 1966, т. XVIII, 5–6, стр. 467–475.
- 38 Драган Трифуновић, *Из живоѝа и дела Михаила Пејровића*, Млад покољење, Београд, 1967, стр. 223.
- 39 Драган Трифуновић, *Поводом сѝогодшњице рођења Михаила Пејровића*, Политика, Београд, 1967, стр. 11 (19. фебруар).
- 40 Драган Трифуновић, *Сѝуденѝски ѝериод Михаила Пејровића*, Математички весник, Београд, 1967, т. 4 (19), св. 1, стр. 79–97.
- 41 Драган Трифуновић, *Михаило Н. Пејровић*, Математичко-физички лист, Загреб, 1967/1968, т. XVIII, 2, стр. 49–54.
- 42 Драган Трифуновић, *Лейѝоѝис живоѝа и рада Михаила Пејровића* САНУ, Београд, 1969.
- 43 Ђорђе Карађорђевић, *Истина о моме живоѝу*, Београд, 1969.
- 44 Милош Ђонић – Будимир Несторовић, *Риболовни алаѝи дунавских аласа ширег ѝодручја Београда*, Годишњак града Београда, Београд, 1975.
- 45 Војислав Мартиновић, *Алаѝи београдских аласа*, Београд, 1978.
- 46 Мила Босић, *Рибарске сѝраве и алаѝи у Војводини*, Нови Сад, 1982.
- 47 Милош Ђонић, *Дунавски аласи – ѝрофесионални риболов*, Београд, 1982.
- 48 Драган Трифуновић, *Барг срѝске маѝемаѝичке Михаил Пејровић* Ал Београд, 1991.
- 49 Динко Моровић, *Хисторијат ѝстѝраживања јежуље*, *Anguilla anguilla L.*
- 50 Владо Милићевић, *Сјај звезде Миланковић*, Београд, 1997.

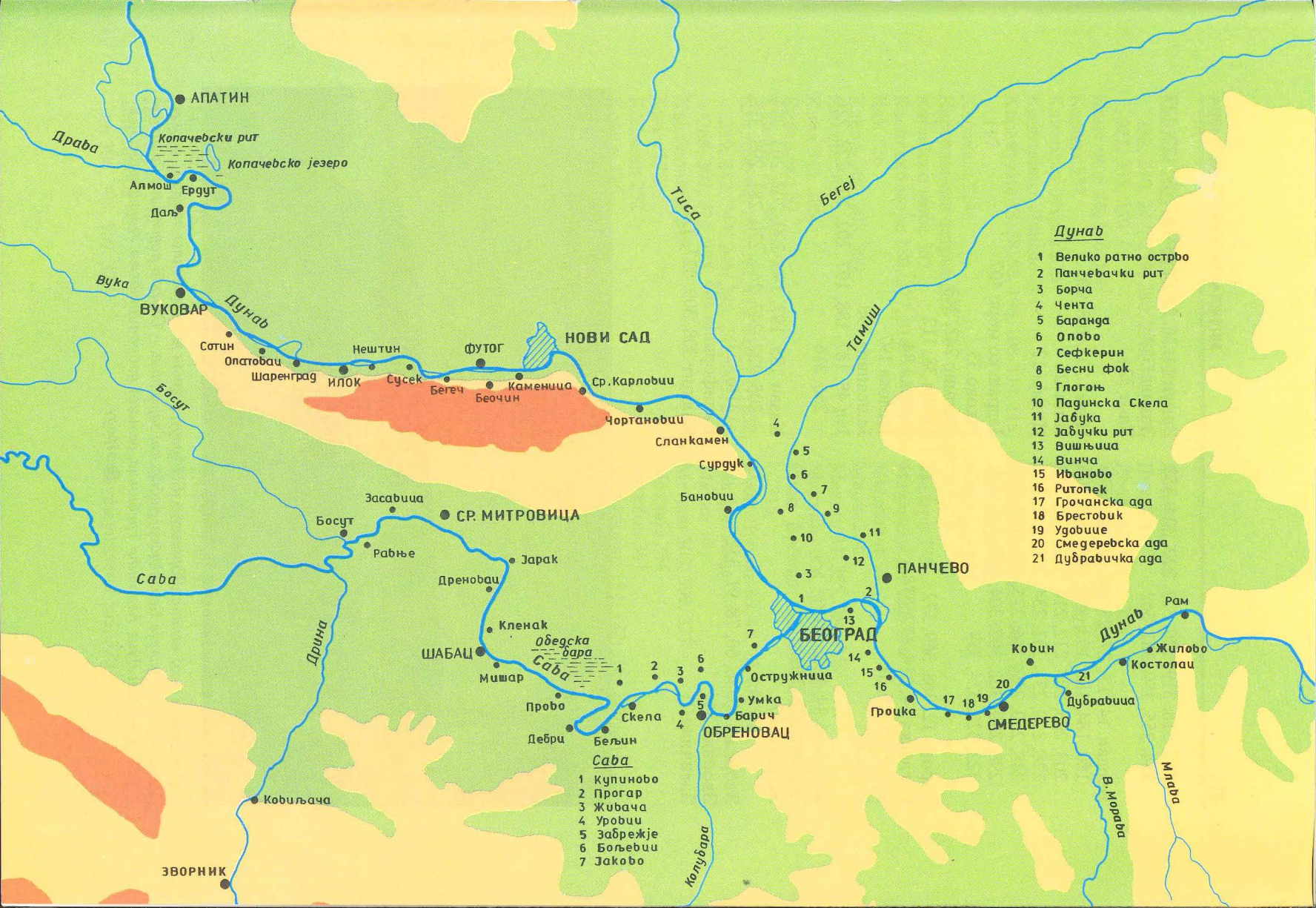
Наѝомена

С неколико изузетѝака (нѝр. 30, 32, 44, 46, 47, 50), изложена лиѝературу прѝузетѝа је из књиге Лпаѝана Трифуновића. *Лейѝоѝис живоѝа и рада М*

РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА

- Адакале 226
Азорска острва 375, 379, 380
Алмаш 31
Америка 50, 51, 112, 367, 374, 384, 385
Антикост 367
Апатин 24, 25, 31, 32, 35, 54
Арад 264
Атлантски океан 367, 369, 382
Аустрија 156
Аустро-Угарска 110, 124, 146, 150, 159,
160, 161, 162, 164, 168, 199, 230, 231,
232, 245, 263, 352, 353, 357, 358, 361,
362
- Бабакај 200, 252, 284, 317
Бајбок 19, 89, 114
Бајина Башта 345
Банат 14, 16, 352, 354
Баноштор 26
Баранда 126
Бахамска острва 382
Бачка 352, 354
Бачка Паланка 49
Белегиш 27, 32, 126
Беле Стене 19, 30, 108, 116
Бељарица 128
Беље 24
Београд 11, 12, 14, 15, 17, 18, 21, 23, 24,
25, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 38, 40, 46,
47, 48, 49, 51, 52, 58, 64, 76, 80, 81, 84,
86, 87, 90, 91, 92, 94, 98, 99, 100, 103,
106, 107, 112, 113, 114, 115, 119, 121,
122, 123, 127, 130, 134, 135, 136, 137,
138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 147,
151, 152, 153, 156, 169, 172, 173, 177,
212, 214, 221, 227, 240, 245, 302, 323
- Беоцин 26, 126
Берлин 164
Бермудска острва 379, 380
Беч 16
Бискајски залив 377
Битољ 14, 326, 329, 332
Благојев Камен 241
Болечица 113
Бољевац 34
Бордо 369
Борово 26
Борча 14, 20, 32, 112, 113, 122, 123
Босански Брод 81
Босна 21, 87
Босут 27, 33
Браила 268
Брегово 183
Брска 19, 30, 60
Брза Паланка 243, 264
Брзаска 196
Брлог 183, 240, 245, 279, 303, 315
Брњица 114, 260
Будимпешта 25, 50, 159, 164, 264
Бугарска 104, 124, 212
Букурешт 168, 173
Бурдель (Љубичевац) 180, 183, 240,
243, 245, 277, 278, 302, 315
Бурма 78

- Вајуга** 183, 240, 245, 279, 303, 315
Ваљево 32, 34, 364
Велика Врбица 183, 240, 242, 245, 279, 303, 315
Велико Дубоко 30, 60, 94
Велико Окно 355
Велико Село 109
Велесница 183, 240, 243, 245, 279, 303, 315
Венеција 407
Верчерево 199, 242, 243
Вилиман 34, 355
Вилкова 156
Винковци 26, 27
Винча 18, 48, 89, 107, 112, 113, 115, 240, 245, 302, 323
Винце 60, 286
Висока Махала 310
Витојевци 127
Вишњица 18, 30, 40, 86, 108, 116
Водице 198
Војводина 21, 124
Ворбиз 78
Враниште 310, 325
Врање 200, 205, 309
Вранча 242
Вуковар 26, 27, 31, 54
- Галац** 269
Гардиновци 126
Гасконски залив 375
Годомин 113
Голубац 28, 114, 195, 202, 273, 279, 284, 286, 293, 312, 317
Голубиње 197
Горица 306, 307, 308, 309, 327, 332
Горњак 117
Госпођин Вир 162, 183, 184, 200, 203, 214, 216, 221, 222, 232, 247, 266, 279, 294, 297, 298, 303, 315, 320, 321, 322, 355, 359
Грабовица 243, 278, 315
Грдиште 279, 286, 352, 358
Гребен 184, 187, 197, 200, 202, 203, 205, 221, 222, 224, 232, 259, 266, 280, 299, 316, 322
Гренланд 377
Грињон 337
Гроцка 18, 28, 113
- Груја** 183, 278, 302, 315
Гуравај 242
Гусјак 243
- Давидовац (Цецерац)** 212, 243, 240
Даљ 26, 31
Данска 374, 409
Дебар 326
Дебрц 30, 78, 89, 91
Добра 114, 118, 162, 214, 215, 255, 279, 286, 293, 315, 318, 320
Добруца 355
Дојка 196, 197, 200, 202, 203, 205, 214, 215
Доњи Милановац 48, 162, 197, 205, 211, 215, 221, 222, 224, 232, 241, 255, 259, 261, 263, 266, 293, 299, 320, 322, 355
Дорћол 100, 102
Драва 24, 25, 31, 248
Дренково 115, 196
Дрим 306, 307, 310, 325, 326, 328, 330, 332
Дрина 11, 27, 50, 87, 129, 130, 131, 132, 133, 142, 148, 153, 179, 228, 229, 344, 345, 354
Дубока 28
Дубравица 29, 60, 111, 268
Дуброва 198
Дунав 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 42, 53, 55, 58, 60, 62, 66, 78, 81, 86, 89, 94, 98, 99, 101, 103, 104, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 122, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 140, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 158, 163, 165, 166, 168, 172, 173, 178, 179, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 221, 222, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 253, 260, 261, 262, 266, 267, 268, 269, 270, 273, 274, 275, 276, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 288, 289, 292, 293, 294, 297, 298, 300, 302, 303, 304, 305, 312, 313, 314, 315, 316.

Дунав

- 1 Велико ратно острво
- 2 Панчевачки рит
- 3 Борча
- 4 Чента
- 5 Баранга
- 6 Опобо
- 7 Сефкерин
- 8 Бесни фок
- 9 Глогоњ
- 10 Падинска Скела
- 11 Јабунка
- 12 Јабучки рит
- 13 Вишњаница
- 14 Винча
- 15 Иваново
- 16 Ритопек
- 17 Грчанска ага
- 18 Брестовик
- 19 Угостице
- 20 Смедеревска ага
- 21 Дубравичка ага

- Сава
- 1 Купиново
 - 2 Прогар
 - 3 Живача
 - 4 Уровци
 - 5 Забрeжје
 - 6 Бољевци
 - 7 Јаково

- 317, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 352,
354, 355, 359, 361, 362
- Бердап** 14, 17, 27, 28, 48, 50, 83, 179,
180, 184, 188, 193, 194, 195, 199, 200,
203, 205, 208, 212, 214, 222, 224, 226,
228, 229, 231, 232, 234, 235, 239, 240,
248, 250, 259, 266, 275, 279, 283, 292,
298, 299, 302, 303, 304, 305, 314, 320,
322, 323, 324, 359
- Европа** 12, 368, 369, 372
Енглеска 14, 314, 377, 378
Ердут 25, 26, 31
Ечка 21
- Жарково** 34, 130, 131
Женева 337, 338
Жупања 27
- Забрежа** 30, 46, 60, 78, 91, 352
Зворник 344
Зденчина 21
- Земун** 14, 26, 27, 32, 34, 47, 49, 122, 127
Зидине 323
Злот 324
- Излаз** 202, 203, 205
Илок 26
Индија 12
- Јадранско море** 407
Јаково 33
Јакомир 242, 243
Јалија 38, 112
Јасенка 84
Јеслова 197
Јешевница 198
Јуц 48, 187, 188, 197, 202, 203, 222, 226,
280, 316
- Казан** 183, 197, 198, 200, 202, 203, 204,
205, 222, 247, 264, 279, 281, 298, 315,
316, 322
Калифорнија 385
Калишт 308, 309, 327, 332

Почетком овог века на Дорћолу, у Београду, радила је „Радионица чамца“ која је вршила многе услуге Београдској рибарској заједници. – Објект радионице припадао је Задушници Луке Ђеловића Требишња, великог добротиницеља Универзитетна у Београду

- Калник 162, 183, 184, 202, 203, 204, 222,
 232, 240, 247, 279, 280, 298, 303, 315,
 322, 355, 359
 Каменица 26, 126, 196
 Канада 367
 Канарска острва 375
 Капетанске Ливаде 241
 Карабурма 18, 28, 58, 106, 108, 114, 115,
 117
 Караташ 214
 Каргеленска острва 382
 Карибско море 382
 Касписко море 180, 277, 314
 Каћ 126
 Каћељ 306, 308, 309
 Килија 267
 Кина 340, 385
 Кисељево 60
 Кишвар 27, 48, 127
 Кладово 48, 189, 211, 212, 226, 227, 232,
 239, 242, 244, 245, 245, 247, 263, 265,
 266, 302, 320, 323
 Кладушница 245
 Кључ 178
 Кобленц 232
 Ковиљ 126
 Козла 196, 202, 203, 204, 205, 214
 Колубара 18, 30, 41, 85, 90, 97, 111
 Констанца 268
 Кончаница 21
 Копенхаген 384
 Корбово 183, 240, 242, 245, 303, 315
 Корча 326
 Костен 308, 309
 Костол 240, 245, 303, 315
 Краљевина Хрвата и Словенаца 121,
 122, 124
 Крњача 302, 323
 Крстов 87
 Кулича 352
 Купиново 78, 79, 88
 Купусиште 243
 Кучево 241

 Лајпциг 12, 182
 Ламанш 346
 Ла рошел 370, 375
 Лимсфјорд 409
 Лин 306, 308, 309, 327

 Лозница 344
 Лок 126
 Лондон 83, 172, 383
 Лорелај 232, 233, 234
 Лубаничте 308, 327
 Лун 308

 Љубичевац види Бурдель
 Љубовија 345
 Љупково 196

 Мадера 375
 Мађарска 14, 122, 156
 Мајданпек 241
 Мајна 234
 Макиш 34, 355, 358, 359
 Маклина 306, 307, 308, 309, 327
 Мала Врбица 183, 240, 245, 279, 303,
 315
 Мала Дубова 30, 48, 78, 88, 89
 Мауританија 375
 Мачва 34
 Мегдан 308, 309, 327
 Мехдија 264
 Миклон 367
 Милановац 184, 187, 188, 280, 284, 286,
 316, 317, 318
 Михајловац 183, 240, 243, 245, 278, 302,
 315
 Мироч 241
 Морава 113, 204, 248
 Моровић 24, 27, 31, 33
 Мохач 24
 Мохово 26
 Мошорин 126

 Напуљ 246, 347
 Начке 21
 Неготин 211, 227, 228, 239, 352
 Неготинска Крајина 178
 Немачка 14, 232, 263, 340
 Нил 173
 Новиограден 198
 Нови Сад 26, 27, 124, 126
 Ново Село 31
 Норвешка 374
 Норвич 173

 Њуфаундленд 365, 370

- Обреж** 127
Обреновац 111
Овча 122, 123
Одеса 156
Оградена 183, 198, 222, 315, 322
Опава 32, 125, 126
Ораовица 196
Орешац 28, 113
Оршача 19, 29, 78, 79, 80, 88
Оршава 125, 180, 189, 198, 202, 205, 211, 221, 264
Остружница 28, 47, 78, 80
Охрид 309, 326, 327, 328, 329, 330, 332
Охридско језеро 306, 307, 309, 310, 325, 331, 332
- Панчево** 14, 60, 122, 125
Паперница 184, 280
Париз 384, 388
Перлез 126
Персија 12
Петка 29, 60
Петрац 78, 90
Петроварадин 126
Пећанска Брежина 30, 84
Пештани 306, 307, 308, 309, 327
Пискупати 306, 308, 309, 327
Плавинац 113
Поградец 307, 308, 309, 325, 327, 330
Пожаревац 183, 241
Пољана 21
Пореч 221, 261
Поречка река 184, 197, 280
Прахово 183, 240, 243, 245, 278, 302, 315
Преграда 199, 205
Прејци 309
Преова 29
Пресбург 13, 182
Приједор 21
Прогар 89
Пруска 341
Прут 355
- Радожђ** 308, 309, 327
Радујевац 180, 183, 240, 242, 243, 250, 264, 273, 278, 283, 302, 312, 315, 323
Рајна 232, 233, 234
Раковац 26, 126
- Рам** 60, 286
Ржењка 243
Репиште 34, 355
Ријека 407
Ритопек 18, 24, 30, 112, 113, 240, 302, 323
Роспи ђуприја 58, 115, 117
Ртково 240, 242, 245, 279, 303, 315
Руделсхајм 232
Рудолфагнад 126
Румунија 104, 124, 125, 156, 158, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 199, 211, 241, 242, 243, 246, 268, 355, 358, 361, 362
Русија 15, 124, 156, 232
- Сава** 11, 12, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 30, 31, 34, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 58, 60, 66, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 104, 107, 118, 119, 122, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 140, 143, 144, 146, 147, 148, 151, 152, 153, 154, 158, 166, 172, 173, 179, 182, 200, 203, 204, 206, 228, 229, 248, 273, 275, 276, 280, 281, 282, 284, 305, 312, 314, 316, 317, 344, 345, 352, 354, 361, 362
Сан Ђорђ 267, 268, 269
Сакуле 126
Самар 222
Свети Лоран 367
Свети Наум 327
Свињица 262
Северно море 409
Севкерин 126
Сегедин 264
Сен-Малоа 369, 372
Сен-Пјер 367
Сип 119, 163, 183, 184, 187, 199, 205, 208, 209, 210, 222, 224, 227, 228, 229, 230, 231, 234, 239, 242, 243, 247, 266, 279, 284, 288, 292, 298, 299, 300, 304, 305, 311, 317, 320, 322, 323, 324, 355
Сириња 196
Сисак 81, 85
Сланкамен 32, 126
Славонија 13, 21, 137, 286, 345, 356
Славонски Брод 27
Смедерево 18, 113, 140, 211

- Солунски рукавац 267
Сотин 26
Средоземно море 376, 409
Срем 14, 352, 354
Сремски Карловци 126
Сремска Митровица 50, 89
Стари Бановци 27, 128
Старово 327, 330
Струга 306, 307, 308, 309, 310, 326, 327, 328, 329, 330, 332
Стубица 222
Студениште 310
Сумраковац 324
Сусек 31
- Т**
Тамиш 30, 32, 122, 123, 126, 128
Текија 48, 180, 184, 187, 189, 198, 202, 203, 205, 221, 226, 232, 239, 240, 247, 263, 264, 265, 277, 279, 302, 322
Темза 384
Темешвар 16, 264
Тимок 142, 183, 240, 243, 324
Тимочка Крајина 178, 323, 324
Тиса 30, 32, 122, 126, 128, 179, 204, 248
Тисковица 197
Тител 122, 126
Топ 78, 84
Тоспаца 18, 19, 48, 109, 116, 302, 323
Тривалска равнина 11
Треја 310
Тренберг 348
Трпејица 307, 308, 309, 326, 327
Трст 407
Тулча 268, 269
Турин 174, 346
Турн Северин 211, 239, 240, 279
Турна 315
Турска 12
- У**
Удуништ 307, 308, 309, 327
Угарска 124, 352, 353, 354
- Умка 28, 30, 60, 78, 80, 90, 94, 97
- Ф**
Фајал 375
Ферое 377
Фетислам-град код Кладова 226
Флорида 173
Француска 263, 334, 337, 355, 357, 358, 367, 369, 370, 374, 375
Фрушка Гора 31, 32
- Х**
Холандија 14
Хрватска 21, 137, 345, 356
- Ц**
Цариград 11
Циганаш 243
Црквиште 108, 117, 214
Црна Гора 49
Црна Млека 21
Црњача 34, 355
Црно море 50, 125, 180, 182, 193, 199, 214, 232, 241, 267, 277, 281, 292, 303, 314, 316, 359
- Ч**
Чента 126
Черевих 26
Черна 198
Чешка 340
Чукарица 34, 96, 97, 152
- Џ**
Џервин 183, 279, 315, 355
Џецерац, види Давидовац
- Ш**
Шабац 28, 34, 46, 81, 83, 89, 92, 142
Шаренград 26
Шетланд 377
Шимијан 240, 245, 279, 303, 315
Шлесвиг 409
Шпицберг 377
- Саставила
Дубравка Вучић

СПИСАК ИЛУСТРАЦИЈА

БЕОГРАД НЕГДАШЊИ ЦЕНТАР ВЕЛИКОГА РИБАРСТВА

- Сл. 1. – Професор Михаило Пејировић поред уловљеног сома од 124 килограма (5. децембар 1913); сџр. 40
- Сл. 2. – Имена риба; сџр. 44–45
- Сл. 3. – Професор Михаило Пејировић (у шубари са ужејом у рукама) и његови рибари крај уловљене моруне; сџр. 49
- Сл. 4. – Маневрисање великим аловом; сџр. 56
- Сл. 5. – Прикујљање великог алова; сџр. 56
- Сл. 6. – Пренизивање великог алова у чамац; сџр. 57
- Сл. 7. – Раг мадровачким аловом; сџр. 62
- Сл. 8. – Мрежа „џрундкорн“; сџр. 63
- Сл. 9. – Маневрисање лайџашем; сџр. 65
- Сл. 10. – Прикујљање лайџаша; сџр. 65
- Сл. 11. – Раг лайџашем (професор Пејировић сџоји у чамацу и придржава лайџаш); сџр. 66
- Сл. 12. – Раг влаком; сџр. 68
- Сл. 13. – Кеца; сџр. 69
- Сл. 14. – Кусака; сџр. 69
- Сл. 15. – Черенац; сџр. 71
- Сл. 16. – Трбок; сџр. 71
- Сл. 17. – Мали рибарски сџрук; сџр. 72
- Сл. 18. – Памџурски сџрук; сџр. 73
- Сл. 19. – Самица; сџр. 74
- Сл. 20. – Бућка; сџр. 75
- Сл. 21. – Рибар са својим малим алајом; сџр. 75
- Сл. 22. – Шеџрић мајсџора Мике. Од првих дана рибарења на Сави и Дунаву, професор Пејировић је имао своју дружину и млађе учио рибарском занайџу; сџр. 77
- Сл. 23. – Расџросџирање лайџаша; сџр. 84

- Сл. 24. – Избачен лайџаши лови; сџир. 86
- Сл. 25. – Заџварање лайџашиа; сџир. 87
- Сл. 26. – Лайџаши скуџљен и заџворен (у белој кошуљи је џрофесор Пеџровић); сџир. 88
- Сл. 27. – Круџни шарани ухваћени лайџашием (џрофесор Пеџровић друџи с лева) дрџи шарана десном руком); сџир. 90
- Сл. 28. – Влакароши диџу влак; сџир. 93
- Сл. 29. – Лов кусаком (џрофесор Пеџровић је у белој кошуљи); сџир. 93
- Сл. 30. – Мадровци са своџим аловом салаћаком; сџир. 95
- Сл. 31. – Лов џрбоком (џрофесор Пеџровић је у средини); сџир. 95
- Сл. 32. – Сушење и рихџовање великоџ сџирука (џрофесор Пеџровић је у белој кошуљи са шеширом); сџир. 97
- Сл. 33. – Прераџно рибарско џрисџианишиџе на дунавској Јалији; сџир. 99
- Сл. 34. – Лициџирање и мерење рибе на Јалији; сџир. 100
- Сл. 35. – Круџни шарани из залећене барке на Јалији (џрофесор Пеџровић џридрџава свој улов); сџир. 101
- Сл. 36. – Круџан сом из залећене џикваре на Јалији (џрофесор Пеџровић наџнуџ џридрџава улов); сџир. 102
- Сл. 37. – Велики алов џлази на раг; сџир. 103
- Сл. 38. – Избацивање великоџ алова; сџир. 103
- Сл. 39. – Лайџарош води алов низ воду; сџир. 104
- Сл. 40. – Привлачење оџкољене рибе обали; сџир. 104
- Сл. 41. – Сушење алава џо завршеном лову (за џо време џрофесор Пеџровић џоред своџих рибара сџравља рибљу чорбу); сџир. 105
- Сл. 42. – Реморкер „Земун“ џробијен ледом џоне у Дунав; сџир. 107
- Сл. 43. – Сам од 140 килоџрама уловљен лайџашием у Дунаву; сџир. 108
- Сл. 44. – Принц Ђорђе као џресџолонаследник на двору Караћорђевића. Краљевић је џоред маџемаџиџке заволео и рибарсџиво, а своџ џрофесора Пеџровића смаџрао друџим оџем. Мноџо је доџринео да се Пеџровићева рибарска друџина у Беоџрагу оџача; сџир. 132
- Сл. 45. – Уџрава ловачких удружења заџедница Краљевине Србије (око 1903. џодине; џрофесор Пеџровић сеџи чеџврџи с лева); сџир. 151
- Сл. 46. – На обали Дунава са једном сџираном делеџациџом (Беоџрад, 1898. џодине; џрофесор Пеџровић је са качкеџом); сџир. 160
- Сл. 47. – Амблем – обелеџје учешћа џрофесора Михаила Пеџровића на изложби у Лондону 1907. џодине; на амблему џише: Exhibited by Michel Petrovitch master fisherman and contractor of fisheries in Belgrade; сџир. 172
- Сл. 48. – На изложби у Лондону (1970. џ.) џрофесор Пеџровић је изложио и свој рибарски алаџи са Саве и Дунава; сџир. 173
- Слика засџаве Беоџрадскоџ рибарскоџ удружења; сџир. 174–175

БЕРДАПСКИ РИБОЛОВИ У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ

- Сл. 1. – Морун ухваћен код Клагова; сѝр. 180
- Сл. 1а. – Ухваћени моруни; сѝр. 181
- Сл. 2. – Јесеѝар; сѝр. 184
- Сл. 3. – Чичкави (бодљави) јесеѝар; сѝр. 185
- Сл. 4. – Сим; сѝр. 185
- Сл. 5. – Пасѝруџа; сѝр. 186
- Сл. 6. – Кечиџа; сѝр. 186
- Сл. 7. – Вађење морунске икре; сѝр. 187
- Сл. 8. – Сѝрављање црноџ ајвара; сѝр. 188
- Сл. 9. – Сом од 140 кџ; сѝр. 190
- Сл. 10. – Професор Пеѝровић ѝоред уловљеноџ сома од 120 кџ, сѝр. 190
- Сл. 11. – Шаран; сѝр. 191
- Сл. 12. – Ваљкастѝи шаран; сѝр. 192
- Сл. 13. – Мрена; сѝр. 193
- Сл. 14. – Смуђ; сѝр. 193
- Сл. 15. – Смуђ камењар; сѝр. 194
- Сл. 16. – Сѝена Бабакај; сѝр. 196
- Сл. 17. – Осѝрво Адакале; сѝр. 198
- Сл. 17а. – „Караиш“ – ѝароброд Михаила Пеѝровића. Саџрађен је 1918. џодине; дужина 13 м, ширина 2,85 м и висина 1,35 м; џазио је ѝразан 0,70 м, а ѝшерѝан 1 м; моѝѝор од 25 кс; сѝр. 201
- Сл. 17б. – Професор Пеѝровић (са белим шеширом) на свом „Караишу“. Параброд је био карличастѝ, низак, а имао је најред дворницу у којој су сѝавали заѝведник и машиновођа, ѝа и соѝсѝивеник када је био на броду; сѝр. 201
- Сл. 18. – Гарда код Сѝа; сѝр. 209
- Сл. 19. – Принципѝ џарге; сѝр. 209
- Сл. 20. – Мрежастѝа кеса на џарди са ѝрофесором Пеѝровићем у ѝослу; сѝр. 210
- Сл. 21. – Јесеѝар ухваћен у џарди; сѝр. 211
- Сл. 22. – Последње „џардаѝије“ са ѝрофесором Михаилом Пеѝровићем (снимак из 1937. џодине); сѝр. 213
- Сл. 23. – Клоѝка „сеѝ“ на Госѝођином виру; сѝр. 215
- Сл. 24. – Сеѝ на Госѝођином виру; сѝр. 216
- Сл. 25. – Сеѝ и крсѝаши на Госѝођином виру (ѝрофесор Пеѝровић сѝѝоју у белој кошуљи и шеширу); сѝр. 217
- Сл. 26. – Оѝворен сеѝ сѝреда; сѝр. 218
- Сл. 27. – Оѝворен сеѝ са сѝране; сѝр. 219
- Сл. 28. – Заѝворен сеѝ; сѝр. 219
- Сл. 29. – Круѝна риба у клоѝци; сѝр. 220
- Сл. 30. – Морун ухваћен у клоѝку; сѝр. 221
- Сл. 31. – Принципѝ клоѝке; сѝр. 223
- Сл. 32. – Јесеѝар ухваћен у џарди; сѝр. 223
- Сл. 33. – Рибарске најраве на вировима; сѝр. 224

- Сл. 34. – Рибарске најраве на вировима; сѝр. 225
 Сл. 35. – Рибарске најраве на вировима; сѝр. 225
 Сл. 36. – Рибарска клојка на Рајни; сѝр. 233
 Сл. 37. – Рибарска клојка на Рајни; сѝр. 234
 Сл. 38. – Велика ђердајска вршка; сѝр. 235
 Сл. 39. – Морунски сѝрук; сѝр. 236
 Сл. 40. – Алов ојкољава рибу; сѝр. 248
 Сл. 41. – Алов ојколио рибу; сѝр. 249
 Сл. 42. – Извлачење алова на обалу; сѝр. 249
 Сл. 43. – Алов извучен на обалу; сѝр. 250
 Сл. 44. – Развожење лайѝаша; сѝр. 251
 Сл. 45. – Рад лайѝашем; сѝр. 251
 Сл. 46. – Два рибарска чамца вуку лайѝаш; сѝр. 252
 Сл. 47. – Балање у Ђердајском Дунаву; сѝр. 252
 Сл. 48. – Рад балачком ѝређом; сѝр. 253
 Сл. 49. – Рад балачком ѝређом; сѝр. 254
 Сл. 50. – Ђелберија; сѝр. 256
 Сл. 51. – Ђелберија, сеѝи и самице код Сиѝа; сѝр. 256
 Сл. 52. – Рибарски сѝрук; сѝр. 258
 Сл. 53. – Лов рибарским сѝруком (ѝрофесор Пеѝровић је у белој кошуљи); сѝр. 258
 Сл. 54. – Памѝурски сѝрук; сѝр. 259
 Сл. 55. – Самица; сѝр. 261
 Сл. 56. – Рибарске лесе код Пореча; сѝр. 262
 Сл. 57. – Рибарско ѝрисиѝаниѝије на Ђердајском Дунаву; сѝр. 263

ЧЛАНЦИ – СТУДИЈЕ

- Сл. 1. – Улов крујне рибе у Дунаву; сѝр. 276
 Сл. 2. – Принциѝ рибарске сѝраве; сѝр. 290
 Сл. 3. – Прихваѝање улова; сѝр. 291
 Сл. 4. – Шема водене сѝрује; сѝр. 295
 Сл. 5. – Изглед сѝремљеноѝ сеѝа за рад; сѝр. 295
 Сл. 6. – Први облик ѝређе; сѝр. 295
 Сл. 7. – Друѝи облик ѝређе; сѝр. 296
 Сл. 8. – Градња веѝѝачкоѝ вира; сѝр. 298
 Сл. 9. – Морунски сѝрук; сѝр. 299
 Сл. 10. – Вршка у облику „кује“, сѝр. 304
 Сл. 11. – Вршке у низу; сѝр. 305
 Сл. 12. – И за време балканских раѝова ѝрофесор Пеѝровић није занемарио риболов. Као кайеѝан II класе резервноѝ сасѝава (седи на оѝради) осмаѝрао је Охридско језеро и њеѝове ѝриѝоке размишљајући о ѝослераѝном риболову у овим крајевима ослобођеним од Турака; сѝр. 327
 Сл. 1. – Шемаѝски изглед једне крљуѝиѝи од овоѝодиѝиѝеѝ шарана; сѝр. 350

- Сл. 2. – *Крљушић двогодишњег шарана; сџр. 350*
 Сл. 1. – *Тилови њуфаундлендских рибара; сџр. 369*
 Сл. 2. – *Ескимска колиба на Лабрагору; сџр. 370*
 Сл. 3. – *Осџрва Лабрагор и Њуфаундленг; сџр. 371*
 Сл. 1. – *Најолеон III; сџр. 389*
 Сл. 2. – *Шаран из језера у Фонџенблоу; сџр. 391*
 Сл. §* – *Океанографски одбор; џоред осџрвалих на слици су Михаило Пеџровић и Иван Ђаја; сџр. 409*
 Сл. 1. – *Морска риба Chiasmadus; сџр. 413*
 Сл. 2. – *Проблем кружног оџвора; сџр. 414*
 Сл. 3. – *Положај коцке; сџр. 416*
 Сл. 4. – *Проблем несџишљиве коцке; сџр. 416*

ПРИЛОЗИ

- Сл. §* – *Три лика Михаила Пеџровића као рибарског мајсџора на Сави и Дунаву. – Пеџровић је имао обимну џрејиску са свейом. Корисџио се својим џечайом за обезбеђење џошџанског џакейа или коверџе. Сцена на џечайу Риба једе рибу са иницијалима МП сиџурно није случајна (џечай је израђен у Паризу од сребра и дрвейа џиса – taxus baccata-1898. џодине); сџр. 423*
- Сл. §. – *Пеџар С. Павловић (1864–1938), један од оснивача Музеја срџске земље (Беоџрад, 1895), данашњег Природњачког музеја у Беоџраду; сџр. 428–429*
- Сл. §. – *Михаило Пеџровић је већину својих немаџемаџичких рагова џоџџисивао џсеудонимима рибарског џорекла: Рибарски мајсџор, Мајсџор Мика, Сџари мајсџор, Сџари рибар (в. ауџограф Пеџровићевог џоџџиса) и друџи. – Професоров лик из 1921. џодине, када је највише радио на џроучавању и искорисџавању Охридског и Пресџанског језера; сџр. 428–429*
- Сл. §. – *Четџири Пеџровићева ексџонаџа у Природњачком музеју у Беоџраду; сџр. 428–429*
- Сл. §. – *На Балканској изложби у Лондону 1907. џ. џросџорије Краљевине Србије Пеџровић је декорисао рибарским мрежама, излажуџи и већи број рибарског алаџа; сџр. 439*
- Сл. §. – *Почейком овог века, на Дорћолу, у Беоџраду, радила је „Радионица чамаца“ која је вршила многе услуге Беоџрадској рибарској заједници. – Објекџ радионице џриџадао је Загужбини Луке Ђеловића Требињца, великог доброчиниџеља Универзиџейа у Беоџраду; сџр. 444*

* Знак § указује да слика није нумерисана.

РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА

- ЅБУДЛ АЗИС, 103
ЅБУДРАХИМ МИРМИРАН МОХА-
ФИЗ, 226
ЅЛБЕРТ I од МОНАКА, кнез, 378
ЅЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ,
краљ (1888–1934), 128, 139
ЅЛКАЛАЈ АРОН, 440
ЅНДОНОВИЋ ЈЕВРЕМ, 128
ЅНЂЕЛИЋ ТАТОМИР, 426
ЅНТИПА ГРЕГОР, 165
ЅРГИ (Arghi), 407
ЅТАНАЦКОВИЋ ЈОВАН, 128
- ЅАЛГАЧ АНТОН (Тонка), 68, 97, 150
ЅАЛГАЧ ФЕРКО, 116
ЅЕЛИЋ АЛЕКСАНДАР (1876–1960), 424
ЅОДЕЛО (Baudelot), 348
ЅИБ (Beebe), 348
ЅЕКИЋ ЂУРА, 150
ЅЕЛА ДЕ ГОНДА, 195
ЅЕЛИЋ ЈОВАН, 153
ЅЕНДИКСЕН, 384
ЅЕР ТЕОДОР, 346
ЅЕРЛЕЗ (Berlese), 406
ЅЕРЛЕТИЋ ЈОЦА, 17, 58, 94, 150
ЅЛАГОЈЕВИЋ ЈОВАН, 227
ЅЛАГОЈЕВИЋ ЂОРЂЕ, 227, 228
ЅЛАГОЈЕВИЋ НИКОЛА, 227
ЅЛАЗНАВАЦ ЖИВКО, 140
ЅИЛИМОВИЋ АНТОН (1879–1970), 426
ЅОГДАНОВИЋ АЛЕКСА, 68, 151, 153
ЅОГДАНОВИЋ ВЛАДИМИР, 68, 151
- БОГДАНОВИЋ ВУЧКО, 171
БОГДАНОВИЋ ПЕТАР, 147
БОГУНОВИЋ СТАНКО, 344
БОЖАНОВИЋ ЉУБОМИР, 151
БОРИЋ НЕБОЛША, 462
БОРКАН ЈОВАН, 221, 232, 322
БОРКАН ЂОРЂЕ, 221, 322
БОСИЋ МИЛА, 440
БРАНКОВИЋ ИГЊАТ, 140, 151
БРАУН, 12
БРЕМ (Alfred Edmond Brehm, 1829–
1884), 346
БРЕНЧА ЛАЗАР, 227
БРЕНЧИЋ ЂОРЂЕ, 214, 228
БРЕНЧИЋ ЛАЗАР, 214
БРОХ (Hjalmar Broch), 439
БУГАРИНОВИЋ ЈОВАН, 227
БУРЗАН НИКОЛА, 150
- ВАЈНБЕРГЕР ЈОСИП (Johan), 27, 34
ВАСОВИЋ МИЛО, 439
ВЕЛИМИРОВИЋ ПЕРА, 168
ВЕРГЕНЕС МИХАИЛО, 68
ВИЛХЕЛМ ФРИДРИХ (1797–1840), 12,
182,419
ВОЈМИРОВИЋ ДИМИТРИЈЕ, 221
ВОЛТЕРА (Vito Volterra), 408, 409, 438
ВОЛФ, 26, 32, 127
ВУИЋ ЈОАКИМ (1772–1847), 16
ВУКИЋЕВИЋ МИЛЕНКО (1867–1930),
221
ВУЛОВИЋ В., 131

- ВУЈИЋ ДУБРАВКА, 431, 433, 437, 447
 ВУЧКОВИЋ ЉУБОМИР, 153
- ГАВРИЛОВИЋ БОГДАН (1863–1947), 95, 96
 ГАЛТОН (Galton), 404
 ГАРАДАЦИЈА КОСТА, 211
 ГАРАДЦИЈА НИКОЛА, 211
 ГАСТ (Richard Gast), 459
 ГЕОРГИ ФОТИЈЕ, 268
 ГЕОРГИЈЕВИЋ НИКОЛА, 27
 ГИЦИ (Ghigi), 406
 ГЛАВИНИЋ КОСТА (1858–1939), 171
 ГЛИГОРИЈЕВИЋ ЈЕРЕМИЈА, 239, 263
 ГОЛУБОВИЋ ЛУКА, 86, 90, 151, 153
 ГРАОВАЦ ЈОВАН, 211
 ГУСМАН МИЛКА, 32
- ДАНКОНА (D'Ancona), 408
 ДЕ БУЕНО (De Bueno), 409
 ДЕДА ЈОВАН, 120
 ДЕЈНЕГ ЛАВ, 232, 265
 ДЕРЕКО АЛЕКСАНДАР (1894–1988), 440
 ДЕ СЕВИЊЕ (De Sevigne), 388
 ДИМИТРИЈЕ МИТРОПОЛИТ (1846–1930), 171
 ДИМИТРИЈЕВИЋ ЈОВАН, 228
 ДИМИТРИЈЕВИЋ КРАЧУН, 228
 ДИМИТРИЈЕВИЋ НИКОЛА, 150
 ДИМИТРИЈЕВИЋ ПРЕДА, 211
 ДИМИТРИЈЕВИЋ САВА, 120, 151
 ДИМИТРИЈЕВИЋ СПИРА, 27
 ДОБРИЋ ДИМИТРИЈЕ, 214, 227
 ДОБРИЋ ЂОРЂЕ, 214, 227
 ДОЛАНОВИЋ ЂОРЂЕ, 214
 ДОМБАЈ МИЈО, 27
 ДУДАКСАС ИСМАЕЛ, 329
- ЂАЈА ИВАН (1884–1957), 408, 438, 451, 459
 ЂОНИЋ МИЛОШ, 440
 ЂОРЂЕВИЋ ВЛАДИМИР, 114
 ЂОРЂЕВИЋ ЖИВОЈИН (1872–1957), 164, 428, 429, 432, 438, 459, 461
 ЂОРЂЕВИЋ ТИХОМИР (1868–1944), 138, 460, 461
 ЂУРИЧИЋ МЛАДЕН (1889–1983), 429, 438, 439, 440
- ЕВГЕНИЈА, царица, 388
 ЕЈ, 11
 ЕКШТАЈН ЕМИЛ, 32, 189, 264
 ЕЛЦ, 26
 ЕРДЕЉАНОВИЋ ЈОВАН (1874–1944), 460
- ЖАН БАТИСТ ТАВЕРНИЕ, 12
 ЖИВАНОВИЋ АЦА, 241
 ЖИВОЈИНОВИЋ ЈЕРЕМИЈА, 324
 ЖУЈОВИЋ ЈОВАН (1856–1936), 438
- ЗАРИЋ, 221
- ИБИШ, 15
 ИЛИЋ ВЛАДА, 41, 105
 ИЛИЋ ЈАКОВ, 150
- ЈАКОВЉЕВИЋ СПИРА, 120
 ЈАКШИЋ ЂУРА (1832–1878), 16, 324
 ЈАНКУЛОВИЋ ЈОВАН, 262
 ЈАНКУЛОВИЋ МОЈСИЈЕ, 262
 ЈАКОБСЕН (Jacobsen), 409
 ЈОВАНОВИЋ НАСТАС, 227
 ЈОВАНОВИЋ СЛОБОДАН (1869–1958), 164, 432
 ЈОВАНОВИЋ СТЕВА, 214
 ЈОРДАЧЕВИЋ КРСТА, 221
 ЈОХАНСЕН (Johansen), 409
 ЈУНГ (Carl Gustav Jung, 1875–1961), 387
- КАЗВЕЛ, 386
 КАЛИНОВИЋ ЈОВАН, 214
 КАПЕТАНОВИЋ МИЛАН (1859–1934), 95, 131, 153
 КАНТ ИМАНУЕЛ (Immanuel Kant, 1724–1804), 418, 419, 426
 КАРАЂОРЂЕВИЋ АЛЕКСАНДАР, књаз, 139
 КАРАЂОРЂЕВИЋ ПЕТАР, краљ (1844–1921), 131, 168, 169, 171
 КАРАЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ, вожд (1768–1817), 104
 КАРАЂОРЂЕВИЋ ЂОРЂЕ (1887–1972), 440, 449
 КАШАНИН РАДИВОЈЕ (1892–1989), 439
 КЕКИН КОСТА, 150

- КЕНДЛЕР (Kändler), 409
 КИШПАТИЋ, 440
 КЛЕНДОВЉЕВИЋ ДИМИТРИЈЕ, 228
 КОЛЕР ТЕОДОР, 385
 КОНСТАТИНО ЈАЊЕ, 268
 КОРНЕЛО ВАСИЛИЈЕ, 268
 КОСТАЧЕВИЋ НИКОЛС, 211
 КРИСТИЈАНСЕН НИКС, 382
 КРИСТИНКОВИЋ ЕДУАРД, 159
 КОСТЕНАЦ, 33
 КРСТИЋ ЈОВАН, 151
 КРСТИЋ МИЛАН, 153
 КРСТИЋ СВЕТОЗАР, 153
 КУМАНУДИ КОСТА, 228
 КУСОВАЦ НИКОЛА, 174, 175, 462
- ЛАЗАР ХРЕБЕЉАНОВИЋ, кнез (1329–1389), 221, 297, 321
 ЛАЗАРЕВИЋ ЛАЗАР (1851–1891), 150
 ЛАНДГРАФ ЈАНОШ, 159
 ЛЕВЕНТА МАРКО, 20
 ЛЕЛИ ЈОСИП (Jozef), 27, 128
 ЛОВРЕКОВИЋ ФРАЊА, 27, 32, 124, 126
 ЛОЗАНИЋ СИМА (1847–1935), 128, 140
 ЛОТКА А. И., 404, 406, 407
 ЛУЈ XIII, 11
 ЛУКОВИЋ КОСТА, 150
 ЛУПУР ЛУКА, 17, 19, 114
 ЛУКАРОНИ (Lucaroni), 404, 406
 ЛУЧИЋ, 171, 404
- МАЕЛО АЋИМ, 329
 МАЈЕР ИВАН, 171, 261
 МАЛТУС, 403
 МАРАКОВИЋ ИВАН, 27
 МАРИНКОВИЋ ДИМИТРИЈЕ, 15
 МАРТИНИ, 406
 МАРТИНОВИЋ ВОЈИСЛАВ, 440
 МАРШАЛ (Marchal), 406
 МАСАРЕКИ ПЕТАР, 12
 МАТИЋ ЈОЦА, 26, 32, 33
 МЕДИЋ МОЈО (1855–1933), 431
 МЕТЕРНА ПАУЛИНА (Paulina od Meternih), 388
 МЕТЕРНА РИХАРД (Rihard od Meternih), 388
 МЕХМЕД ЗИЛИ ЕВЛИ ЧЕЛЕБИ, 12
- МЕРЦГЕР ПАВЛЕ (Paul), 27, 128
 МИЈАТОВИЋ ЈОВАН, 150
 МИЛАНО ЈАЊЕ, 268, 269
 МИЛАНОВИЋ ЂОКА, 150
 МИЛАНКОВИЋ МИЛУТИН (1879–1958), 439, 440
 МИЛИЋЕВИЋ ВЛАДО, 440
 МИЛИЋЕВИЋ ИВАН (1831–1908), 461
 МИЛИЋЕВИЋ МИЛАН, 461
 МИЛОВАНОВИЋ МИЛУТИН, 131
 МИЛОСАВЉЕВИЋ ИЛИЈА КОЛАРАЦ (1800–1878), 17
 МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ, књаз (1780–1860), 104, 119, 183, 210, 211, 226, 230, 293, 320
 МИРКОВИЋ, 171
 МИХАИЛОВИЋ МИХАИЛО, 150
 МИХАЈЛОВИЋ АЊБЕЛ, 227
 МИХАЈЛОВИЋ ЈОВАН, 227
 МИХАЈЛОВИЋ СТЕВЧА, 16, 119
 МОРОВИЋ ДИНКО, 440, 452, 461
- НАПОЛЕОН (1769–1821), 389
 НАПОЛЕОН III (1808–1873), 388, 426
 НАТАЛИЈА ОБРЕНОВИЋ, краљица (1859–1941), 212
 НЕНАДОВИЋ МАТЕЈА (1777–1854), 15
 НЕСТОРОВИЋ БУДИМИР, 440
 НИКОЛИЋ АНДРА (1853–1918), 147
 НИКОЛИЋ ЂОРЂЕ, 439
 НОВАКОВИЋ СТОЈАН (1842–1915), 221
 НОВИЋ ИЛИЈА, 150
- ОБРЕНОВИЋ АЛЕКСАНДАР, краљ (1876–1903), 19, 128
 ОБРЕНОВИЋ МИЛОШ, књаз, 183, 211, 226, 230, 293, 320
 ОБРЕНОВИЋ МИХАИЛО, 103
 ОДАБАШИЋ ПЕТАР, 131
 ОДЕСКАЛКА, 26
 ОТО ДУБИСЛАВ, 16
- ПАВЛОВИЋ ДРАГ., 138
 ПАВЛОВИЋ ДРАЖА, 119
 ПАВЛОВИЋ МИХАИЛО, 151, 153
 ПАВЛОВИЋ ПАВЛЕ, 430

- ПАВЛОВИЋ ПЕТАР (1864–1938), 170, 428, 429, 452
 ПАНАЈОТЕСКО, 269
 ПАНЧИЋ ЈОСИФ (1814–1888), 431, 434
 ПАПА ИГЊАТ, 120
 ПАШИЋ НИКОЛА (1845–1926), 131, 140, 160, 164, 168, 431
 ПЕРЛ (Pearl), 405
 ПЕРИЋ ЖИВОЈИН (1868–1953), 228
 ПЕРОЛ КАРЛ, 49
 ПЕТКОВИЋ ТОДОР, 159, 164
 ПЕТРОВИЋ ЈОВАН, 15, 120, 232, 265
 ПЕТРОВИЋ СИМА, 150
 ПЕТРОВИЋ ТОДОР, 150
 ПЕТРОВИЋ ЦИМЕР, 33
 ПЕТРОНИЈЕВИЋ АВРАМ, 139
 ПИЈЕТ (Piette), 409
 ПИРСОН (Pearson), 404
 ПИС ЈОХАН, 32
 ПИТАГОРА, 412, 414
 ПОПА АНТОНИЈЕ, 97, 100
 ПОПОВИЋ ЂОРЂЕ, 16, 324
 ПОПОВИЋ ЛАЗА, 15
 ПОРОБИЋ ДРАГОЉУБ, 147, 151
 ПРОДАНОВИЋ ЈАША (1867–1948), 131
 ПРОПЕЛА КОСТА, 117
 ПРОТИЋ ЈОВАН, 15
 ПРОТИЋ СТОЈАН (1857–1923), 131
 ПУПА ЂУРА, 15
- РАДИВОЈЕВИЋ МИКА, 176
 РАДОВАНОВИЋ СВЕТОЛИК (1863–1928), 159, 160
 РАДОЈЧИЋ МИЛОШ (1903–1975), 422
 РАДЕНИЋ ЈОВАН (1873–1956), 461
 РЕПАШИ НИКОЛА, 159
 РИСТИЋ ПЕТАР, 14
 РИКАТИ (Riccati), 405
 РОЛИТ АЛБЕРТ, 450
 РОС ЏОН, 376
 РОС (Ronald Ross), 406
 РУКАВИНА ПЕПА, 33
- САВИЋ ЈОН, 214
 САЛЦМАН ПАУЛ, 27, 33
 САНЦАКБЕГ, 12
 СКАЛУШЕВИЋ ЈОВАН, 214
 СЕВДИЋ ПАВЛЕ, 150
- СЕЛА (Sella), 406
 СИМИЋ АДАМ, 94, 109, 116, 153
 СИМОНОВИЋ МИКА, 83, 84
 СКАЛУШЕВИЋ ЈОВАН, 214
 СПАЈИЋ, 27
 СПАСИЋ ДУШАН, 159
 СПАСИЋ НИКОЛА, 156
 СРЕМАЦ СТЕВАН (1855–1906), 19, 426
 СТАМЕНКОВИЋ ЖИВКО, 153
 СТАНКОВИЋ СЕНИША (1892–1974), 433
 СТЕЈИЋ ЈОВАН (1803–1853), 139, 140
 СТЕПАНОВИЋ ЈОВАН, 150
 СТЕПАНОВИЋ СВЕТИСЛАВ, 131
 СТЕФАНОВИЋ ПЕТАР, 150
 СТЕФАНОВИЋ СТЕФАН, 139
 СТЕШИЋ ЂОРЂЕ, 221, 322
 СТОЈАНОВИЋ ЉУБОМИР (1860–1930), 14, 179
 СТОЈАКОВИЋ МИРКО (1915–1985), 432
 СТОЈКОВИЋ ЂОКА, 150
 СТОЈКОВИЋ КОСТА, 150
 СТОЈИНОВИЋ ЖИВКО, 150, 153
 СТОЈИЧЕВИЋ ДУШАН, 170, 438
 СТОЈЧИЋ СТЕВА, 113, 114
 СТОКИЋ НИКОЛА, 91
 СТРОУ (Straw), 409
- ТАВЕРНЕ БАТИСТ ЖАН, 12
 ТАДИЋ ДУШАН, 94
 ТАДИЋ ЈЕВРЕМ, 94
 ТАЈМСОН (W. R. Thompson, 1824–1907), 407
 ТИМОТИЈЕВИЋ КОСТА, 131
 ТОДОРОВИЋ ЂИРА, 150
 ТОЛАНУ ВАСИЛИЈЕ, 268
 ТОМИЋ, 320
 ТОМИЋ ДИМИТРИЈЕ, 211, 230
 ТОМИЋ ЂОРЂЕ, 211, 212, 214
 ТОШИЋ СТАНКО, 120
 ТРАЈАНОВИЋ ПЕТКО, 27, 97, 100, 120, 150
 ТРАЈКОВИЋ КОСТА, 150
 ТРИФУНОВИЋ ДРАГАН, 425, 440, 462
 ТОРНТОН (Thornton), 405
- УТРИ МИХАЉ, 32
 УМБЕРТО (Umberto D'Ancona), 407, 408

ФЕРХУТ (Verhust), 404
ФИЛЕВИЧ ПЕТАР, 328
ФИШОР-ПИЈЕТЕ (Fisher-Piette), 409
ФЛАЈШЕР МАКСА, 171
ФЛОР НИКОЛАЈ, 230
ФОВЕЛ (Fauvel), 410
ФРАНСОА I, краљ (1844–1924), 390
ФРИДРИХ ВИЛХЕМ, 182

ХАГМАЈЕР (Hagmayer), 409
ХАЈЦМАН ФИЛИП, 94, 150
ХЕДРИХ, 32
ХЕРОДОТ (484–425), 11
ХОТЕК, 26
ХОФБАУЕР (Hofbauer), 348, 349
ХРАБАК БОГУМИЛ, 440
ХРИСТИЋ КОСТА, 128
ХУСЕИН, паша, 183

ЦВЕТКОВИЋ БОЖА, 26
ЦВЕТКОВИЋ МЛАДЕН, 150

ЦВИЈИЋ ЈОВАН (1865–1927), 461
ЧАРДАКЛИЈА, 15
ЧЕХ Е., 26
ЧУНДРИК ЂОРЂЕ, 227

ЂИРИЋ БОЖИДАР, 114
ЂЕЛОВИЋ ЛУКА, (1854–1931), 444,
452

ЂОРОВИЋ ВЛАДИМИР (1885–1941),
14

ЏАН НАСТАС, 230

ШМИТ (Schmidt), 461
ШОКАЦ ИВАН, 57, 106
ШОСТАКОВИЧ, 409
ШПЕРК (Spärck), 409
ШТРАЈХЕР ШАНДОР, 27, 32, 34, 123,
127
ШУМЕНКОВИЋ ИЛИЈА, 434

О ОВОМ ИЗДАЊУ

Поред интензивног и успешног рада у настави математике на Великој школи (1894–1905) и Универзитету у Београду (1905–1941), као и у математичким наукама на Универзитету, Српској краљевској академији (1895–1941), Заједници за унапређивање науке Француске (стални председник Секције за математику, 1921–1939), Михаило Петровић је имао обимну делатност у области рибарства. Овде смо условно ову делатност назвали *рибарство*, иако је оно вишекомпонентно. Наведимо извесне чињенице.¹

1. Петровићево рибарство на рекама Србије и на Охридском, Преспанском и Скадарском језеру (1890–1941). Успео је да у целости ову привредну рану уздигне на организован ниво, а и да објави неколико студија као посебне прилоге младој ихтиолошкој струци у Србији.

2. Као стални делегат Српске краљевске академије, један је од оснивача и градитеља Океанографског института у Сплиту. Много је дела у овој ихтиолошкој станици Јадранског мора зацртао и реализовао. На пример, октобра 1922. дејствује у Министарству пољопривреде и вода за средства потребна за подизање Океанографског института. Афирмативан је и следећи пример. Било је тешко одредити локацију будућем Институту. У овим настојањима, Петровић је предложио да се ангажују стручна лица из иностранства која ће одредити најповољнији положај. Наш професор је предложио океанографа и ихтиолога Гаста из Хамбурга. На скупу Српске краљевске академије (24. октобра 1924) овај предлог је подржан: „... да се Richard Gast-у изда финансијска помоћ, како би обишао Приморје ради изналажења најповољнијег места за подизање станице.“ – Све је ово Петровић радио у сарадњи са Живојином Ђорђевићем и Иваном Ђајом, као и природњацима из Југославенске академије знаности и умјетности.

3. Петровић је између два рата више пута пловио морима и океанима са прецизним стручним задужењима. Прихваћен је као морепловац са значајним

¹ Подробније у 15. књизи *Сабраних дела Михаила Петровића*.

результатима и трофејима истраживача забачених острва Тихог и Атлантског океана.

4. У периоду 1931–1939. године, Петровић је био стални члан Француске научне експедиције за освајање Северне поларне области (два пута) и Јужне поларне области. Имао је одређена задужења: конструкција и провера новог апарата за мерење дубине потопљеног тела, јачина магнетног поља, избегавање судара брода са сантом леда, мерење висине таласа, лов у Северној поларној области. Све је ово Петровић успешно обавио и ушао у историју француске океанографије.

Професор Петровић је у пет самосталних књига у Српској књижевној заједници своју делатност по морима и океанима успешно описао.²

С обзиром на овакво дело, приређивач ове Петровићеве делатности нашао се у недоумици шта и како изабрати из ове делатности, а не повредити аутора. Решење је нађено тако што су поменуте Петровићеве књиге које доносе његов рада на морима и океанима изложене у два књигама *Сабраних дела Михаила Петровића (Пушћојиси, први део, и Пушћојиси, други део)*, а рибарство на рекама и језерима представљено у овој 14. књизи, под насловом *Рибарсџво*.

Поменути приступ Петровићевом рибарству учинио је да књига буде изложена у три целине, задржавајући одређење да доноси само Петровићево рибарство на рекама и језерима.

Први део књиге, под насловом *Београд, негдашњи центар великог рибарсџва*, излаже обимну Петровићеву студију историјско-стручног садржаја. Он је њу уочи Другог великог рата објавио у Београдским општинским новинама (1940. г.) и тадашњим читаоцима скренуо пажњу на сву озбиљност свог рада на два велика рекама. Овде професора математике на Филозофском факултету у Београду упознајемо као великог познаваоца историјских догађаја у вези са нашим рибарством још од турског доба, његова настојања да се организовано ради са регулама јаке привредне гране Србије, сазнајемо о њему као о преговарачу и састављачу конвенција о риболову са Аустроугарском и Румунијом, о његовим студијама о газдовању на рекама и језерима, научним описима врста риба, што је богатило младу ихтиолошку струку Србије, о његовом учешћу на међународним изложбама из рибарства и друго. Неоспорно, да све ово оповргава елементарно мишљење унето у наш народ о Мики Аласу као аматеру „пецарошу“ и заљубљенику у рибе. Данашње читање овог јединственог рада о рибарству у Србији указује на сву озбиљност једног научника математичке струке у области рибарства и доводи ову професорову делатност у потпуно нове оквире с неопходном новом оценом, да се иза имена Мика Алас скрива огромно дело, и у стручном, и у привредном погледу.

Други део књиге, под насловом *Ђердајски риболови у прошлости и у садашњости*, излаже веома детаљно порекло, појаву и развој рибарства на Доњем Дунаву. Уочи Другог великог рата Петровић је завршио ову обимну студију (1941. г.). Као што приличи научнику, замолио је своје колеге Тихомира Ђорђевића и Јована Ердџановића да погледају рукопис. Изненађени и об-

² То су следеће књиге: *Кроз поларну област*, Београд, 1932; *У царсџву џусара*, Београд, 1933; *Са океанским рибарима*, Београд, 1935; *По забаченим остџрвима*, Београд, 1936; *Роман јеџуље*, Београд, 1940.

радовани што пред собом имају јединствену, праву етнографску студију о подручју Доњег Дунава, предложили су Петровићу да се рукопис објави у угледном Српском етнографском зборнику Српске краљевске академије (оснивач Јован Цвијић). Тако је и било. Ово посебно Петровићево дело, о коме је академик Јован Радонић врло похвално говорио, остало је донекле непознато. Штампање књиге отпочело је фебруара 1941, избио је рат, па је завршено средином 1942. године, у тиражу од 500 примерака.

У настојањима да се сва културна и друга наслеђа у подручју Ђердапа спасу и заштите, Петровићева монографија добија данас нове одсјаје у својој актуелности.

У трећем делу књиге изложено је више Петровићевих чланака и студија, значајног и занимљивог садржаја. Очигледно с намером, изложен је и један рад из поморског рибарства и примене математичке феноменологије у океанографским студијама.

С неколико изузетних чланака из дневних новина,³ у овој, 14. књизи, као и у двама књигама *Путописи* (11. и 12. књига), изложена је у целини писана реч Михаила Петровића из рибарства, океанографије и морепловства.

У књизи *Рибарство* изложено је дело Михаила Петровића у оригиналном и веродостојном препису. Приређивач је строго поштовао ауторову стилску особеност и методичност у излагању. Било је више могућности да се Петровићево излагање измени. То није урађено и пред собом имамо сву лепоту Петровићеве писане речи у призвуку „старог београдског стила“, какав се среќао код многих учених људи тог времена (нпр. Милан Ђ. Милићевић, Тихомир Ђорђевић, Јован Цвијић, Живојин Ђорђевић). Значи, пред читаоцем је аутентична Петровићева реч из његових првих оригиналних издања.

И у стручним изразима све је задржано. Није ништа мењано. Остали су народни називи риба и рибарског алата, онакви какви су и коришћени у доба научничког рада.

При редиговању текста исправљене су штампарске грешке које је уочио приређивач овог издања. Једине интервенције у тексту извршене су у погледу усаглашавања с вежаћим правописним нормама. Рецимо, једначење сугласника по звучности, писање великих слова, растављање речи и друго. Наглашавања у тексту задржана су у изворном облику, као и навођење личних имена.

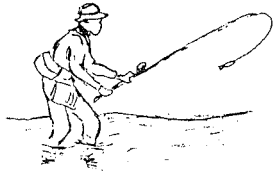
Књигу *Рибарство* прате одговарајући прилози. Њихова функција је да помогну читаоцу у појединим деоницама штива, а такође и да подстакну даљи рад на истрживању ове делатности Михаила Петровића. Тако је изложен потпун списак Петровићевих објављених радова и књига из рибарства, речник мање познатих речи и рибарског алата, као и потпун преглед врста риба у рекама Србије које је Петровић проучавао. Потоњим истраживачима Петровићевог рибарског дела биће корисна и наведена литература о овој његовој делатности. Као пример из ове литературе, наводимо још познатог ихтиолога Океанографског института (Сплит) Динка Моровића: „Петровићев *Роман о јеџуљи* прва је наша монографска обрада једне рибе. Књига је плод велике ерудиције писца, саткана је на литературним подацима Шмитових радова и пишчевих истраживања на терену и неоспорно писана од искусне руке учењака... М. Петровић имао је срећу да је активно суделовао на истраживачком раду на

³ Погледати прилог *Објављени радови Михаила Петровића – Рибарство*.

мору у вези даљих испитивања јегуље, па је та чињеница унијела у његову књигу још једну вриједност, тј. обогатила је књигу бројним детаљима о животу у мору и о историјату разних океанографских истраживања“ (54, стр. 356).

На крају дата су два неопходна регистра географских и личних имена која се наводе у књизи.

Уређивачки одбор *Сабраних дела Михаила Пејровића* топло захваљује Николи Кусовцу (Народни музеј, Београд) на изложеној анализи и стручној оцени заставе Београдске рибарске заједнице. Угледном фотографу Небојши Борићу дугује признање и захвалност за уложен труд у репродуковању ове заставе. Настанку ове књиге велики допринос дали су професор Жарко Јовић и Александар Савић, асистент на Математичком факултету у Београду. Посебно захваљујемо проф. др Драгану Трифуновићу који је осмислио ову књигу, извршио избор Петровићевих текстова из рибарства, дао концепцију прилога у књизи и опремио ликовним додатком.

САДРЖАЈ

БЕОГРАД НЕГДАШЊИ ЦЕНТАР ВЕЛИКОГА РИБАРСТВА

Први одељак

НЕГДАШЊЕ РИБОЛОВНО БОГАТСТВО САВЕ И ДУНАВА	11
--	----

Други одељак

ЛОВИШТА КОЈА СУ СНАБДЕВАЛА БЕОГРАД РИБОМ

Ловишта у текућој води	24
Ловишта у ритовима и барама	30

Трећи одељак

ВРСТЕ РИБА НА БЕОГРАДСКИМ ЛОВИШТИМА И РИБАРСКЕ ОПАСКЕ О ЊИМА

Шаран	37
Сом	40
Смуђ, штука, манић, мрена	43
Јазова, бела риба, сабљар, кауглера	46
Бодљава риба, караш, кечига	47
Јесетра	48
Моруна	49

Четврти одељак

НАЧИНИ РАДА ЗАНАТСКИХ РИБАРА У РИБОЛОВНОМ ПОДРУЧЈУ БЕОГРАДА

Велики алов	53
Тањарски алов	59
Мадровачки алов	60
Грундкорн	62
Лапташ	63

Пирић (мали лапташ)	66
Влак	67
Кеца	68
Кусака	69
Бубњеви	70
Черенац	70
Трбок	71
Сачма	72
Мали рибарски струк	72
Велики рибарски струк	73
Пампурски струк	73
Сомовски пуг	74
Самица	74
Бућка	75

Пети одељак

ПРИЗОРИ И СЦЕНЕ ИЗ НЕГДАШЊИХ САВСКИХ РИБОЛОВА	76
--	-----------

Шести одељак

ПРИЗОРИ И СЦЕНЕ ИЗ НЕГДАШЊИХ ДУНАВСКИХ РИБОЛОВА	99
--	-----------

Седми одељак

ПРЕРАТНИ РИБАРСКИ ПРАВНИ ОДНОСИ У РИБОЛОВНОМ ПОДРУЧЈУ БЕОГРАДА

Услови за давање права државних риболова под закуп	120
Главне одредбе хрватског и мађарског закона о риболову и њихово извршење	122
Рибарска дозвола	127
Риболовница	128
Главне одредбе закона и правилника о риболову у Србији (1898. година)	128
Уговор	130
Главне одредбе закона и правилника о риболову у Србији (1911. година)	131
Наредба о риболову и хватању ракова у подручју војне главне губерније у Србији (1917. година)	134
Обичајно право у међусобним рибарским односима	135

Осми одељак

ПРЕРАТНЕ БЕОГРАДСКЕ РИБАРСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Београдски рибарски еснаф	138
Београдско рибарско удружење	153

Девети одељак

ПРЕРАТНЕ ВЕЗЕ БЕОГРАДСКОГ РИБАРСТВА СА ИНОСТРАНСТВОМ

Риболовна конвенција са аустроугарском	159
--	-----

Извештај	160
Риболовна конвенција са Румунијом	164

Десети одељак

ПРЕРАТНЕ ИЗЛОЖБЕ НАШЕГ РИБАРСТВА У ЗЕМЉИ И У ИНОСТРАНСТВУ

Рибарска изложба у Београду 1908. године	169
Рибарска изложба у Лондону 1907. године	172
Рибарска изложба у Турину 1911. године	174

ЗАСТАВА БЕОГРАДСКОГ РИБАРСКОГ УДРУЖЕЊА

(Никола Кусовац)	Додатак између стр. 174–175
----------------------------	-----------------------------

ЂЕРДАПСКИ РИБОЛОВИ У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ

Ред унапред	177
-----------------------	-----

Први одељак

ВРСТЕ РИБА НА ЂЕРДАПСКИМ РИБЉИМ ЛОВИШТИМА 179

Други одељак

ХИДРОГРАФСКЕ ПРИЛИКЕ ПРИ ЂЕРДАПСКИМ РИБОЛОВИМА

Ђердапски Дунав и његово корито	195
Речно дно и протицање воде	200
Режим леда	204

Трећи одељак

РИБОЛОВНО ИСКОРИШЋАВАЊЕ ЂЕРДАПСКИХ ХИДРОГРАФСКИХ ПРИЛИКА

Општи поглед	206
Стари, ишчезли начини великих ђердапских риболова	208
Гарде	208
Рибарска клопка сет	214
Риболов на другим ђердапским вировима	222
Једна етнолошка занимљивост	232
Велике ђердапске вршке	234
Морунски струкови	236
Расподела риболовних места у граничној области Србије и Румуније	241
Ток матице	242
Аде и прудови	243
Расподела риболовних места	244

Четврти одељак

ЛЕТИМИЧНИ ПОГЛЕД НА ДАНАШЊЕ ЂЕРДАПСКЕ РИБОЛОВЕ

Данашњи начини риболова	247
Трговина ђердапском рибом	263
Осврт на узроке слабљења и ишчезавања негдашњих ђердапских риболова	265

ЧЛАНЦИ – СТУДИЈЕ

О НАШИМ РИБОЛОВИМА НА ДОЊЕМ ДУНАВУ	273
Гарде	288
Сетови	293
Морунски струкови	299
Велике вршке	304
ВРСТЕ РИБА И ТЕХНИКА РИБОЛОВА У ОХРИДСКОМ ЈЕЗЕРУ	306
Врсте језерских риба	306
Начин риболова у језеру и на изласку Дрима	307
РИБОЛОВИ У ТИМОЧКОЈ КРАЛИНИ	312
САДАШЊА ЕКСПЛОАТАЦИЈА ОХРИДСКОГ ЈЕЗЕРА	325
Досадашњи начин експлоатације риболова	325
Економска вредност досадашњег риболова	328
ОМАЊИ РИБЊАЦИ ЗА ГАЈЕЊЕ ШАРАНА	333
НЕШТО О ПОДИЗАЊУ МАЛИХ РИБЊАКА ПО СЕЛИМА	340
ПОДАЦИ О РИБОЛОВУ НА ДРИНИ	345
ДА ЛИ РИБЕ СПАВАЈУ?	347
КАКО СЕ ОДРЕЂУЈЕ СТАРОСТ РИБА?	349
ЈЕДАН ПОГЛЕД НА ЗАКОН О РИБОЛОВУ	352
ПОДСТИЦАЊЕ ПРИВАТНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ ЗАКОНОМ О РИБОЛОВУ ..	364
ТРИ НЕДЕЉЕ У ЦЕНТРУ НАЈВЕЋИХ РИБОЛОВА НА	
КУГЛИ ЗЕМАЉСКОЈ	368
МОДЕРНИ ИНДУСТРИЈСКИ МОРСКИ РИБОЛОВИ	372
ЛОВ У ВЕЛИКИМ ОКЕАНСКИМ ДУБИНАМА	377
ЛОВ НА АЈКУЛЕ	383
ЈЕДНА НЕОБИЧНА РИБЉА АВАНТУРА НА ДВОРУ ЦАРА	
НАПОЛЕОНА ТРЕЋЕГ	389
МАТЕМАТИЧКА АНАЛИЗА И ОЦЕАНОГРАФСКО-БИОЛОШКИ	
ПРОБЛЕМИ	393
ЗАНИМЉИВОСТИ У ПРИМЕНАМА ПИТАГОРИНОГ ПРАВИЛА	413
ИМАНУЕЛ КАНТ О РИБОЛОВИМА	419

ПРИЛОЗИ

ОБЈАВЉЕНИ РАДОВИ МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА – РИБАРСТВО	425
ЗБИРКА МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА	
У ПРИРОДЊАЧКОМ МУЗЕЈУ У БЕОГРАДУ	Додатак између стр. 428–429
РИБОЛОВНИ НАЗИВИ И АЛАТИ	429
НАЗИВИ ВРСТА РИБА	432
РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ	434
ЛИТЕРАТУРА О РИБАРСТВУ ПРОФЕСОРА МИХАИЛА ПЕТРОВИЋА	438
РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА	441
СПИСАК ИЛУСТРАЦИЈА	448
РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА	453
О ОВОМ ИЗДАЊУ	459

МИХАИЛО ПЕТРОВИЋ
САБРАНА ДЕЛА
Књига 14
РИБАРСТВО

Прво издање, 1998. година

Издавач

Завод за уџбенике и наставна средства
Београд, Обилићев венац 5

Ликовни уредник

АИДА СПАСИЋ

Лектори

БИЉАНА НЕСТОРОВИЋ
МИРЈАНА ВАСИЉЕВИЋ

Корице

АИДА СПАСИЋ

Карту и вињетне израдио

МИЛОШ РИСТИЋ

Графички уредник

ДУШАН МИЛОСАВЉЕВИЋ

Коректори

МИЛКА ЦАНИЋ
СОФИЈА БОШКОВИЋ

Обим: 29 ¹/₄ штампарских табака

Формат: 17 × 24 cm

Тираж: 1 000 примерака

Рукопис предат у штампу фебруара 1998. године.

Штампање завршено маја 1998. године.

Штампа

БИГЗ, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

639.2/.3

ПЕТРОВИЋ, Михаило

Рибарство / Михаило Петровић ; приредио Драган Трифуновић ;
[карту израдио Милош Ристић]. – [1. изд.]. – Београд : Завод за
уџбенике и наставна средства, 1998 (Београд : БИГЗ). – 466 стр. :
илустр. ; 24 см. – (Сабрана дела / Михаило Петровић ; књ. 14)

Тираж 1000. – Стр. 429–437: Риболовни називи и алати, називи врста
риба, речник мање познатих речи / саставила Дубравка Вучић. –
Објављени радови Михаила Петровића – рибарство: стр. 425–427. Биб-
лиографија: стр. 438–440. – Регистри.

ISBN 86-17-06424-2

а) Рибарство
ИД=64745484

ISBN 86-17-06424-2

К. Б. 34683